

ავთანდილ არაბუღი

ქართული მეტყველების კულტურა

უძაღლესი სასწავლებლების სტუდენტებისათვის

მეორე გამოცემა

გამომცემლობა „საგვართო“
თბილისი – 2008

წინამდებარე წიგნში წარმოდგენილია ის ძირითადი თემატიკა, რაც უშუალოდ არის დაკავშირებული სახელმწიფო ენაზე სწავლებასა თუ, საზოგადოდ, ქართული ენის პრაქტიკულ ფუნქციონირებასთან თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტისა და სხვა უმაღლესი სასწავლებლების არსებითად ყველა სპეციალობაზე.

ქართული მეტყველების კულტურის – როგორც მართლწერისა და მართლმეტყველების, ისე სპეციალური ენების ფლობის – მრავალფეროვანი ნორმატიული საკითხებიდან შეიძლება მხოლოდ ის არსებითი მოვლენები და ტენდენციები, რომელთა აქტუალობა და სიმწვავე ქართული სალიტერატურო ენის განვითარების უახლეს ეტაპზეც არ შენელებულა (ზოგჯერ კი გაძლიერდა კიდევ).

სახელმძღვანელოს უპირველეს ყოვლისა აქვს პრაქტიკული პედაგოგიური მიზანდასახულება; ის სამსახურს გაუწევს საგნის სპეციალისტებს, სტუდენტებსა და სათანადო საკითხებით დაინტერესებულ სხვა პირებს.

რედაქტორი – პროფ. ე. ბაბუნაშვილი

რეკენზენტები: პროფ. თ. უთურგაიძე
პროფ. ა. გომართელი

© გამომცემლობა „უნივერსალი“, 2008

ISBN 99940-32-58-5

1. საგნის არსის განსაზღვრა.

მეტყველების კულტურა და ხაერთო კულტურა

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტსა და საქართველოს სხვა უმაღლეს სასწავლებლებში ფაქტობრივ მათი დაარსების დღიდან სხვადასხვა მოცულობითა და შინაარსით იკითხებოდა ქართული ენის პრაქტიკული კურსი. კურსის შინაარსს ტრადიციულად შეადგენდა ის პრობლემატიკა, რომელიც ენის გრამატიკულ აგებულებას კი არა, არამედ სალიტერატურო (ოფიციალური) ენის ფუნქციონირების, მისი პრაქტიკული გამოყენების აქტუალურ საკითხებს მოიცავს. ეს განპირობებული იყო როგორც უმაღლეს სპეციალობათა სპეციფიკური ამოცანებით, ისე იმით, რომ აღსაზრდელთა მიერ სკოლაში მიღებული ცოდნა, რომელიც ძირითადად თეორიული ხასიათისა იყო, სწავლების ახალ პირობებში პრაქტიკულ (გამოყენებით) განმტკიცებას მოითხოვდა. ამ ამოცანების შესაბამისი პროგრამები, რომლებიც შინაარსობრივად დიდად არ სცილდება ერთმანეთს, სხვადასხვა დროსა და სხვადასხვა ადგილას განსხვავებული სახელწოდებით იყო დამკვიდრებული (პრაქტიკული სტილისტიკა, ფუნქციური სტილისტიკა, მართლწერა, მართლმეტყველება, ქართული ენის პრაქტიკული კურსი, მეტყველების კულტურა...).

აღნიშნული პრაქტიკული კურსის სწავლებას განსაკუთრებით სისტემური ხასიათი მიეცა 1978 წლის 14 აპრილის შემდგომ, როცა ქართული ენის სახელმწიფოებრივი ფუნქციების კონსტიტუციური შეზღუდვის მცდელობას ახალგაზრდობის მძაფრი პროტესტი მოჰყვა. მართალია, მაშინ მოსკოვმა ამ საკანონმდებლო „რეფორმაზე“ ხელი აიღო, მაგრამ, სამაგიეროდ, გააძლიერა ოფიციალური ზეგავლენა რუსული ენის ფუნქციონირების გაფართოებისათვის რესპუბლიკებში.

ცენტრის ამ მცდელობის საპასუხოდ ზოგი ღონისძიება დაისახა საქართველოს მაშინდელ რესპუბლიკაშიც. აღნიშნული მოვლენების ერთი წლის თავზე, 1979 წლის 10 აპრილს, გამოიცა საქართველოს იმდროინდელი ხელისუფლების ბრძანებულება, რომლის თანახმადაც „ქართული მეტყველების კულტურა“ საეალდებულო საგნად იქნა შემოღებული რესპუბლიკის ყველა უმაღლესი სასწავლებლის ყველა სპეციალურ ფაკულტეტსა და სპეციალობაზე. ამ მიმართულებით მუშაობის გაძლიერების მიზნით ანალოგიური დადგენილება 1983 წელსაც იქნა მიღებული. ამგვარად დამკვიდრდა ქართული ენის პრაქტიკული

სწავლება საყოველთაოდ ჩვენს უმაღლეს სასწავლებლებში.

სახელმწიფო ენის ფუნქციონირებისა და მისი სრულფასოვანი სწავლების ამოცანებს განსაკუთრებული დატვირთვა მიენიჭა გასული საუკუნის 90-იანი წლებიდან, როდესაც საქართველო დამოუკიდებელი სახელმწიფოებრიობის მშენებლობის გზას დაადგა და ახალმა საშინაო ვითარებამ და საგარეო კავშირ-ურთიერთობებმა სრულიად ახალი პრობლემების წინაშე დააყენა მთელი ჩვენი საგანმანათლებლო სისტემა, კერძოდ კი – ეროვნული უმაღლესი სკოლა. ამ ახალმა ვითარებამ ასევე სრულიად ახალი პირობები შესთავაზა სახელმწიფო ენას როგორც მისი პოლიფუნქციურობის, ისე საერთო სამეტყველო კულტურისა თუ სპეციალური ენების ჩამოყალიბების თვალსაზრისით.

ამგვარად, იმ სპეციალურ პრაქტიკულ დისციპლინას, რომელიც სხვადასხვა სპეციალობის სტუდენტი ახალგაზრდობის თანამედროვე ქართული ენის უნიფიცირებულ ნორმათა ცოდნითა და უნარ-ჩვევებით აღჭურვას ემსახურება და რომელიც მოიცავს მთელ იმ პრობლემათიკას, რაც ცალკეულ დარგებსა და სპეციალობებში სალიტერატურო ენის ფუნქციონირებას უკავშირდება, ყველაზე უფრო შეეფერება სახელწოდება „მეტყველების კულტურა“.

მეტყველების კულტურა ფართო (უნივერსალური) საგანმანათლებლო და კულტუროლოგიური შინაარსის ცნებაა, რომელიც პირველ რიგში გულისხმობს პიროვნებისა და საზოგადოების საერთო ენობრივი გარემოს მონესრიგებულობას, სახელმწიფო ენის (და სხვა ენაკილოთა) მიმართ განსაზღვრულ უფლება-მოვალეობით წესრიგს, ერთგვარ სოციოლინგვისტურ ჰარმონიას.

უფრო ვიწრო შინაარსით მეტყველების კულტურა გულისხმობს პიროვნების მიერ იმ ენობრივი ნორმების ფლობას (ცოდნასა და გამოყენებას), რომლებიც სალიტერატურო ენის განვითარების შესაბამისი დონისათვის არის მიღებული და სავალდებულო.

მეტყველების კულტურის გაგება, ბუნებრივია, შინაარსობრივად უკავშირდება და განუყოფელია იმ საზოგადოების (ხალხის, ქვეყნის) საერთო სულიერი და ყოფითი კულტურისაგან, რომლის წიაღშიც ის ყალიბდება და ფუნქციონირებს; სხვაგვარად: მეტყველების კულტურის წარმოდგენა საერთო კულტურისაგან იზოლირებულად პრაქტიკულად თითქმის შეუძლებელია. ისინი მუდმივად განიცდიან ურთიერთგავლენას და განაპირობებენ ერთმანეთის კონკრეტულ მდგომარეობას. განსაკუთრებით ეს ითქმის შედარებით უფრო არამდგრად ფენომენზე – ყოფით კულტურაზე.

ამგვარად, მეტყველების კულტურა საერთო კულტურასთან არის უმჭიდროესად დაკავშირებული, ერთიან კულტურულ კონტექსტს გულისხმობს.

რა არის ეს „საერთო კულტურა“?

კულტურის ცნება, თავისთავად, ფართო შინაარსის შემცველია, იმდენად, რომ მის განსაზღვრებათა შორისაც კი ვერ ვიპოვით ერთგვაროვნებას (თვით შესაბამისი ლათინური სიტყვის მრავალმნიშვნელობიანობაშივე არის ამისი საფუძველი: *Cultura* – *დაზრუნვა, მოვლა, განათლება, განვითარება*). ნარმოდგენის სისრულისათვის მთლიანად დავიმონშებთ ამ ტერმინის ერთ-ერთ ყველაზე ლაკონიურ ახსნას „უცხო სიტყვათა ლექსიკონიდან“:

კულტურა – 1. საზოგადოების მიღწევათა ერთობლიობა განათლების, მეცნიერების, ხელოვნებისა და სულიერი ცხოვრების სხვა დარგებში; ამ მიღწევათა გამოყენების უნარი ნარმოების გასაზრდელად და სხვა. 2. რომელიმე ხალხის ან საზოგადოებრივი კლასის ასეთ მიღწევათა დონე გარკვეულ ეპოქაში. 3. სამეურნეო ან გონებრივი მოღვაწეობის, რაიმე დარგის განვითარების დონე, ხარისხი, მაგ.; შრომის კულტურა. მეტყველების კულტურა. 4. განათლებულობა, ნაკითხობა; ზრდილობა. 5. განათლებული ადამიანის მოთხოვნილებათა შესაბამისი ცხოვრების პირობების ერთობლიობა. მაგ. ყოფა-ცხოვრების კულტურა. 6. რაიმე მცენარის მოყვანა, გაშენება; კულტივირება. მაგ. კარტოფილის კულტურა. 7. ადამიანის მიერ გაშენებული მცენარე. მაგ.: მარცვლეული კულტურები; სუბტროპიკული კულტურები. 8. ლაბორატორიულ პირობებში რაიმე საკვებ გარემოში მოშენებული მიკროორგანიზმები. მაგ. სტრეპტოკოკების კულტურა. **მატერიალური კულტურა** – ნარმოების საშუალებათა და მატერიალური დოვლათის ერთობლიობა, რომელიც იქმნება ადამიანის შრომით საზოგადოების განვითარების ყოველ საფეხურზე.

ამდენად, **კულტურის** ცნების მრავალპლანიანობა სრულიად აშკარაა. ამ შინაარსის ერთ-ერთ ასპექტს გულისხმობს ის, რაც ენას, მეტყველებას უკავშირდება, ანუ იგივე **შეტყველების კულტურა**.

როდესაც საერთო კულტურასთან მეტყველების კულტურის მიმართებაზე ვლაპარაკობთ, ამაში უპირველესად მის (საერთო კულტურის) ორ მხარეს – **სულიერ კულტურასა და ყოფით კულტურას** ვგულისხმობთ.

სულიერ კულტურად ამ შემთხვევაში გაიგება ის მნიგნობრული მემკვიდრეობა, რომელიც დროთა განმავლობაში იქმნება უშუალოდ ამა თუ იმ ენის საფუძველზე და რომელიც ხანგრძლივად (შეიძლება ითქვას, სამუდამოდ) განსაზღვრავს ამ ენის მომავალ განვითარებას.

ყოფითი კულტურა კი იმ საყოფაცხოვრებო ვითარებას, პირობებსა და დონეს გამოხატავს, რომელიც ასევე კონკრეტულ საზოგადოებას კონკრეტული დროისათვის ექმნება ისტორიული ვითარებისა თუ მატერიალური და სოციალური გარემოს ცვლის შედეგად.

როგორც ითქვა, საერთო კულტურის ამ ორსავე მხარეს დიდი ზეგავლენა აქვს მეტყველების კულტურის ჩამოყალიბებასა და განვითარებაზე. ამავე დროს, მათი როლი ამ თვალსაზრისით სრულიად არაერთგვაროვანია. თუ სულიერი კულტურა საკმაოდ მკვიდრი და სტაბილური ფენომენია ერის (ქვეყნის) ყველანაირი ცხოვრებისა და აქტივობის, მათ შორის, მეტყველების კულტურის ფორმირების თვალსაზრისით, ყოფითი კულტურა შედარებით სწრაფად ცვალებადი, გარემო პირობებს მეტად დაქვემდებარებული მოვლენაა, რომელსაც შეუძლია როგორც ხელშემწყობი პირობები შეუქმნას მეტყველების კულტურის საერთო განვითარებას, ისე, განსაკუთრებით, უარყოფითი ზეგავლენა მოახდინოს უკვე ჩამოყალიბებულსა თუ ჩამოყალიბების პროცესში მყოფ სამეტყველო კულტურასა და მენტალიტეტზე.

საზოგადოების განვითარების კანონზომიერება ადასტურებს, რომ შეიძლება ქვეყანას (ერს) დიდი სულიერი მემკვიდრეობა ჰქონდეს, მაგრამ კონკრეტული დროის შესაბამისი მისი ყოფითი კულტურა დაბალი და შეუფერებელი იყოს. ამავე დროს, ყოფამ შეიძლება ზოგჯერ მეტად განაპირობოს ის პროცესები, რომლებიც ცოცხალ ენაში მუდმივად და ყოველ კონკრეტულ პერიოდში მიმდინარეობს, ვიდრე მკვიდრმა მნიგნობრულმა ტრადიციამ, რომელსაც ზოგჯერ ისტორიულ ძნელბედობათა ჩრდილი მიადგება ხოლმე.

ამიტომაც არის, რომ ცოცხალი, აქტიურად მოქმედი სალიტერატურო ენის ჩამოყალიბების პროცესი ვერასოდეს მიიჩნევა დასრულებულად და ის მუდმივად მოითხოვს სახელმწიფოს, საზოგადოების ზრუნვასა და ყურადღებას.

ეს განსაკუთრებით ითქმის ენათა თანამედროვე მდგომარეობაზე, როცა არა მარტო შინაგანი ენობრივი პროცესები, არამედ ინტენსიური გარე ურთიერთობები, ღია საინფორმაციო სივრცე, სწრაფგანვითარებადი ტექნიკური ცივილიზაცია ობიექტურად ართმევს ცალკეულ ენებს თავისთავადი, სტაბილური განვითარების შესაძლებლობას.

სალიტერატურო ენის ნორმალიზაციის, ენობრივი პოლიტიკის ცალკეული მიმართულებების, კერძოდ კი – მეტყველების კულტურის პრობლემა განსაკუთრებით აქტუალური ხდება ხოლმე მკვეთრი სოციალურ-პოლიტიკური ცვლილებების, ისტორიულ გარდატეხათა ფაშს, როდესაც სხვა გლობალურ პროცესებთან ერთად მეტ-ნაკლებად იცვლება ენობრივი გარემო და განვითარების ტენდენციები. ამ თვალ-

საზრისით ბოლო პერიოდის ქართული ენობრივი სინამდვილე განსაკუთრებულ ყურადღებას მოითხოვს, რადგანაც ეპოქის ინტენსიურმა განვითარებამ სულ ახალი პრობლემები დააყენა ქართული სახელმწიფო ენის წინაშე.

შეიძლება ითქვას, რომ იმ შინაგანმა პროცესებმა, საგარეო ურთიერთობებისა და საზოგადოებრივი ცხოვრების იმ ინტენსიურმა გარდაქმნამ, რაც ჩვენი ქვეყნის პოლიტიკური მდგომარეობისა და ორიენტაციის ცვლას მოჰყვა საუკუნეთა მიჯნაზე, იმ ცვლილებებმა, რაც ჩვენს კულტურასა, ყოფასა და განათლებაში მიმდინარეობს, განსაკუთრებით დააჩქარა თანამედროვე ქართულ ენაში მიმდინარე პროცესები და, ამდენადვე, მეტად აქტუალური გახდა მეტყველების კულტურასთან დაკავშირებული პრობლემები.

ტიერმინი „მეტყველების კულტურა“ იმითაც არის შინაარსობრივად ტივადი, რომ მისი ერთ-ერთი შემადგენელი კომპონენტი (მეტყველება) შემცველია ენის საკომუნიკაციო გამოვლენის ორივე ძირითადი ფორმისა – ზეპირმეტყველებისა და წერიტი მეტყველებისა. ამოცანები, რომელთა გადაწყვეტა „მეტყველების კულტურის“ სასწავლო კურსს ეკისრება, მეტყველების ორსავე ამ ფორმასთან არის დაკავშირებული და მათ უფრო დეტალურად ქვემოთ შევხებით.

რაკი ზემოთ **მენტალიტეტის** ცნება მოვიშველიეთ (ტიერმინი, რომელიც ერთი-ორი ათეული წლის წინ საერთოდ არ გამოიყენებოდა ჩვენში, დღეს კი ასეთი აქტუალური გახდა), ზედმეტი არ იქნება ორიოდე სიტყვით მისი შინაარსიც განვმარტოთ: მენტალიტეტი პიროვნების ფართო სოციალურ და ადამიანურ დამოკიდებულებათა სისტემაა. რადგანაც ადამიანის ცნობიერებისა და დამოკიდებულებათა სისტემა მთლიანად ენობრივ საფუძველზე ყალიბდება, ბუნებრივია, ეს ცნება უპირველესად ენობრივად განვსაზღვროთ, ენობრივ თვითცნობიერებას დავუკავშიროთ; შესაბამისად, უწინარესად ენობრივი კუთხით დავინახოთ ის პროცესები, რომლებიც მნიშვნელოვან ისტორიულ გარდატეხათა ჟამს არა მხოლოდ ცალკეული პიროვნების, არამედ მთელი საზოგადოების დამოკიდებულებათა სისტემაში, ანუ მენტალიტეტში ხდება.

2. „ქართული მეტყველების კულტურის“ კურსი

„ქართული მეტყველების კულტურის“ კურსი არის საუნივერსიტეტო დისციპლინა, რომელიც იკითხება ყველა საუნივერსიტეტო (resp. უმაღლესი სასწავლებლის) ფაკულტეტისა და სპეციალობაზე, გარდა ფილოლოგიის ფაკულტეტისა, ჩვეულებისამებრ, ორი სემესტრის განმავლობაში (ორი კრედიტის მოცულობით).

„ქართული მეტყველების კულტურა“ არის პრაქტიკული მიზანდასახულების ფილოლოგიური დისციპლინა, რომელიც ემსახურება ქართული სალიტერატურო ენის პრაგმატული ცოდნის განმტკიცებასა და გაღრმავებას განათლების უმაღლეს საფეხურზე, კონკრეტული პროფესიული მიმართულების მოთხოვნათა შესაბამისად.

მეტყველების კულტურა, როგორც დისციპლინა, მუდმივად აკვირდება და შეისწავლის სალიტერატურო ენის ჩამოყალიბებისა და განვითარების პროცესს, ემყარება მიმდინარე ენობრივ პოლიტიკას და მის კონკრეტულ საკანონმდებლო და ნორმატიულ შედეგებს და შეიმუშავებს რთული ენობრივი პრობლემების სპეციალური ფაკულტეტების მსმენელებამდე მიტანის მეთოდებსა და ხერხებს. შესაბამისად, შესასწავლი და პრაქტიკულად დასამუშავებელი საკითხების შერჩევას ეკიდება მიზანმიმართულად, აუდიტორიის პროფესიული ორიენტაციისა და დასამუშავებელი საკითხების აქტუალურობის გათვალისწინებით.

საგნის სწავლების პროფესიულ, სპეციალურ ტენდენციაზე აქცენტი კეთდება იმიტომ, რომ შესაბამის სასწავლო ამოცანებში აქტიურად შემოდის შესაბამისი დარგის სპეციალური ენის, ტერმინოლოგიის, დამახასიათებელი სტერეოტიპებისა და კლიშეების პრობლემები და საკითხები.

მეტყველების კულტურის კურსს აქვს საერთო ვრცელი პროგრამა, რომელიც მოიცავს სალიტერატურო ენის ფუნქციონირების არსებითად ყველა აქტუალურ საკითხს თანამედროვე დონეზე; ამავე დროს, ეს პროგრამა შესაძლებლობას იძლევა სასწავლო ამოცანებს მიესადაგოს ცალკეული დარგისა და სპეციალობისათვის ნიშანდობლივი პრობლემატიკა.

ამდენად, მეტყველების კულტურის კურსი ძირითადი პროგრამის საფუძველზე მოითხოვს თავისუფალ, შემოქმედებით მიდგომას და ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში გულისხმობს საერთო ენობრივი ვითარების რეალურ შეფასებას, ამა თუ იმ სპეციალობის საკუთრივი ენობრივი საკითხების წინ წამოწევის, მათს აქტიურ ჩართვას სწავლების პრაქტიკულ მიზნებსა და ამოცანებში.

მეტყველების კულტურის სპეციალური კურსი არის სახელმწიფო ენობრივი პოლიტიკის განუყოფელი ნაწილი, რამდენადაც ემსახურება და ხელს უწყობს სახელმწიფო ენის დამკვიდრებასა და განვითარებას, მის სრულფასოვან ფუნქციონირებას ისეთ უმნიშვნელოვანეს უბანზე, როგორც განათლების სფეროა, იქ, სადაც საფუძველი ეყრება ქვეყნისათვის სასიცოცხლო არსებითად ყველა პროფესიულ მიმართულებას. კურსი ითვალისწინებს ყველა იმ მოთხოვნას, რასაც თანამედროვე შეუქცევადი სამეცნიერო-ტიქნოლოგიური და ინფორმაციული პროცესები უყენებს ყოველი კონკრეტული თეორიული თუ პრაქტიკული დისციპლინის განვითარებას სახელმწიფო ენის საფუძველზე.

ამგვარად, მეტყველების კულტურა, წინამდებარე სასწავლო კურსის მიხედვით, კონკრეტული პრაქტიკული მიზანდასახულების დისციპლინაა, რომელიც ემსახურება სკოლაში მიღებული ენობრივი უნარ-ჩვევების დახვეწა-ჩამოყალიბებას. კურსი მოიცავს აქტუალურ საკითხებს ორთოგრაფიის, ორთოეპიის, პრაქტიკული სტილისტიკის, ტერმინოლოგიის სფეროებიდან. სალიტერატურო ენის პრაქტიკული ფლობის უნარ-ჩვევების განმტკიცებასთან ერთად, საგანგებო ყურადღება ექცევა შესაბამისი საბაზო სპეციალობის პროფესიული ენისა და მისთვის დამახასიათებელი ტერმინოლოგიის დამუშავებასა და შესწავლას. ეს კურსი, როგორც დისციპლინა, მჭიდროდ უკავშირდება რამდენიმე ფილოლოგიურსა და ჰუმანიტარულ საგანს: სალიტერატურო ენის ისტორიას, გრამატიკას, ზოგად სტილისტიკას, პრაქტიკულ სტილისტიკას, ლექსიკოლოგია-ტერმინოლოგიას, ეთიკას, ესთეტიკას და სხვ.

3. მეტყველების კულტურა და ნორმა

მეტყველების კულტურის ცენტრალურ ცნებას წარმოადგენს **ნორმა**, როგორც შეგნებული ენობრივი პოლიტიკის რეალური, კონკრეტული შედეგი. ამავე დროს, ამ ცნების შინაარსი არ შემოიფარგლება ენის ფუნქციონირების რომელიმე ერთი ასპექტით; იგი გულისხმობს ენის როგორც გრამატიკულ, ისე ლექსიკოლოგიურ, სტილისტიკურ, ფონეტიკურ-ორთოეპიულ დონეს, ენის მთელ საკომუნიკაციო გამოვლენას, დაწყებული ტექსტით და დამთავრებული ინტონაციამოდალობით. ამდენად, ამგვარად გაგებული ნორმის ცნება მეტყველების კულტურის არსებით შინაარსს გამოხატავს.

როდის და როგორ ყალიბდება ენაში ნორმა?

შეიძლება ითქვას, რომ გარკვეული ნორმები ენის ნიაღში სტიქიუ-

რად ყალიბდება თვით კილოთა და კილოკავთა ურთიერთმიმართების დონეზე, ანუ მნიგნობრული ტრადიციის გარეშე. ამის დასტურია ინტერდიალექტური „ენების“ არსებობა, კოინეს ჩამოყალიბების ტენდენცია ეროვნული ენის განვითარების გარკვეულ ეტაპზე და მისთ. მაგრამ ნორმის ის გაგება, რომელიც ჩვენ ამ შემთხვევაში გვაინტერესებს, მნიგნობრულ ენასთან არის უშუალოდ დაკავშირებული.

ამ თვალსაზრისით ნორმატიულია პირველივე მნიგნობრული ძეგლი (იქნება ეს ეპიგრაფიკა, ორიგინალური თხზულება თუ თარგმანი), რამდენადაც, ჯერ ერთი, ამ ძეგლის შემქმნელი, ყოველგვარი წინარემნიგნობრული კოინეს არსებობის გარეშეც, ცოცხალი ენის მრავალვარიანტულობიდან არჩევანს აკეთებს უფრო ძირითადად, სოციალურად უპირატესზე; არჩევანი კი უკვე ნორმატიული აქტია. მეორეც: პირველივე მნიგნობრული ძეგლი თავისთავად ამკვიდრებს იმ „ნორმას“, რომლის არჩევანსაც აკეთებს. ეს „დამკვიდრება“, ცხადია, „ამრჩევის“ მხრიდან არ არის გამიზნული და იმპერატიული, მაგრამ ფაქტია, რომ ყოველმა მომდევნო ავტორმა უნდა გაითვალისწინოს არსებული ენობრივი გამოცდილება, ანუ ტრადიციად აქციოს ის.

ენობრივი ტრადიცია მნიგნობრობაში, თავისთავად, ნორმატიული მოვლენაა.

როდესაც ამ თვალსაზრისით ქართულ მნიგნობრულ ტრადიციას ვაფასებთ, არაერთი კითხვა იჩენს თავს. კერძოდ: თითქმის არ მოიპოვება იმის დამადასტურებელი ნიშნები, რომ ქართული ქრისტიანული მნიგნობრობის პირველ ძეგლებში ნორმათა შემუშავების პროცესი სტიქიურად, „ტრადიციისა“ და „გამოცდილების“ დონეზე მიმდინარეობდეს. ფაქტი ის არის, რომ უადრესი ეპიგრაფიკული და ხანმეტი მნიგნობრული ძეგლები იმ სალიტერატურო ენით არის შექმნილი, რომელიც არსებითად მთელი ექვსი საუკუნის განმავლობაში ინარჩუნებს სტაბილურობას. უფრო სწორად, ხანმეტობის გარდა, ქართული მნიგნობრობის დასაწყისიდან ძველ ქართულ სალიტერატურო ენას რაიმე შესამჩნევი ნორმატიული ცვლილება არ განუცდია.

ახალშექმნილ მნიგნობრობაში ამგვარი რამ ობიექტურად თითქმის შეუძლებელია, რამდენადაც სამნიგნობრო ენის საბოლოო ჩამოყალიბება საკმაოდ ხანგრძლივი პროცესია. ამიტომაც აყენებს ეს მონაცემები დილემის წინაშე ქართული მნიგნობრობის გენეზისის მკვლევართ.

ნორმატიული უნიფიკაციის („გაერთგვაროვნების“) მიღწევა მით უფრო წარმოუდგენელია მხოლოდ მნიგნობრული პრაქტიკის დონეზე, ნორმის თეორიული საფუძვლების შემუშავების, მიზანმიმართული

ნორმალიზაციის გარეშე. ამგვარი ნორმალიზატორული პოლიტიკა კი მნიგნობრობის საწყის ეტაპზე, ჩვეულებისამებრ, არ არსებობს. ის მხოლოდ „გამოცდილებათა“ დაგროვებისა და განზოგადების შედეგად მიიღწევა.

როდიდან უნდა ვივარაუდოთ ამგვარი დამოკიდებულების ჩამოყალიბება ნორმატიული პროცესებისადმი?

როგორც ცნობილია, მშობლიური ენის პირველ „თეორეტიკოსებად“, დედაენის შესაძლებლობათა პირველ მკვლევრებად, ქრისტიანული მნიგნობრული ტრადიციის თანახმად, გვევლინებიან ის მთარგმნელები, რომელთაც კისრად იღეს ოფიციალური, კანონიკური საღვთისმეტყველო ტექსტების გადმოღება. ტექსტის კანონიკურობა ენის კანონიკურობასაც მოითხოვს და ჩვენ მოწმენი ვართ იმისა, რომ ეს კანონიკური ენა საკმაოდ ადრე შემუშავებულა ქართულ ქრისტიანულ მნიგნობრობაში.

ეს იმას ნიშნავს, რომ ამ დროისათვის გარკვეული თეორიული დამოკიდებულება ნორმატიული პროცესებისადმი უკვე არსებობს. თუმცა ამისი პირდაპირი გამოხატულება, თვით თარგმანების ენის გარდა, დოკუმენტურად არ მოგვეპოვება. მაგრამ სრულიად აშკარაა, რომ ძველ ქართულ სამონასტრო კოლონიებში, ტაოკლარჯულ, იერუსალიმურ, ათონურ, გელათურ სკოლებში შემუშავებული უნდა ყოფილიყო მწყობრი ნორმატიული მიდგომა მნიგნობრული ენისადმი. ამ თვალსაზრისით გამორჩეულ ადგილს იკავებს ის ლექსიკოგრაფიული მუშაობა, რომელიც განსაკუთრებით გააქტიურებული ჩანს X-XI საუკუნეებისათვის და რომლის შედეგებიც ნაყოფიერად გამოვლინდა ეფრემ მცირისა და იოანე პეტრიჩის ნამოღვაწარში...

ლექსიკოგრაფიას რომ მნიშვნელოვანი როლი ეკისრებოდა მნიგნობრული ენის ჩამოყალიბების პროცესში, ამისი პირდაპირი დასტურია სულხან-საბა ორბელიანის „ანდერძნამაგი“, რომელსაც იგი თავის „სიტყვის კონას“ ნაუმძღვარებს და რომელშიც პირდაპირ მიუთითებს, რომ ქართული ენის „გარყვნა“ (ანუ ტრადიციულ ნორმათა დარღვევა) ლექსიკონის დაკარგვის ბრალი ყოფილა: *„რამეთუ ქართულთა ენათა ლექსიკონი აღარ იპოებოდა, რამეთუ ჟამთა ვითარებითა უჩინო ქმნილი იყო... ვინათგან პატროსანი ესე წიგნი დაჰკარგოდათ, ენა ქართული თვისთა ნება ზედ გაერყვნათ“*.

როცა ენობრივ ნორმებზე, შეგნებულ ნორმალიზაციაზე ვსაუბრობთ, ცხადია, აქ უპირველეს საფუძვლად ამ ენის გრამატიკული აგებულების თეორიული ცოდნა იგულისხმება, რამდენადაც ნორმა უწინარესად სისტემური მონაცემია. ენის სისტემური კვლევის, ანუ ნორმის თეორიული გააზრების თვალსაზრისით უადრეს დოკუმენტურ

წყაროდ ჯერჯერობით უნდა მივიჩნიოთ XI საუკუნის უცნობი ავტორის გრამატიკული ტრაქტატი „სიტყუაჲ ართრონთათჳს“, რომელიც საფუძვლიანად შეისწავლა და გამოსცა პროფ. მ. შანიძემ. როგორც ამ გამოცემის წინასიტყვაობაში აკად. ა. შანიძე აღნიშნავს, თხზულება „მონშობს, რომ ძველი მწიგნობრები კარგად ერკვეოდნენ ენის საკითხებში, იცნობდნენ ბერძნულ გრამატიკას და ამასთან ერთად ცდილობდნენ ქართული ენის ბუნებისა და გრამატიკული წესების შესწავლასაც“.¹

სრულიად აშკარაა, რომ როგორც აღნიშნულ ტრაქტატამდე, ისე მის შემდგომაც სერიოზულად მიმდინარეობდა ქართულის, როგორც სალიტერატურო ენის, შესწავლა და სათანადო რეკომენდაციების შემუშავება. თუმცა ჩვენი ქვეყნის ოქროს ხანის შემდგომმა პერიოდმა ეს პროცესიც დიდად შეაფერხა და ბევრი რამ უკვე მიღწეულიც იავარქმნა.

ენობრივი პროცესებისადმი შეგნებული, მიზანმიმართული დამოკიდებულება მხოლოდ აღორძინების ხანისათვის, ანტონ კათალიკოსისა და სულხან-საბას ეპოქისათვის იჩენს თავს. ამ ეპოქის შემდგომ მონაცემებს ცოტა ქვემოთ შევეხებით.

4. ქართული მწიგნობრობის წარმოშობისა და განვითარების პრობლემა

ქართული მეტყველების კულტურის ობიექტური საფუძველია საუკუნეთა განმავლობაში ჩამოყალიბებული სალიტერატურო ენა, რომელიც, როგორც საგანძური, თავისთავში შეიცავს და ინახავს ყოველივე საუკეთესოს, რაც ერის სულიერ კულტურას და გამოცდილებას ისტორიულად შეუქმნია. მეტიც, შეიძლება ითქვას, ეს მემკვიდრეობა არის ის მკვიდრი საფუძველი, რომლის წიაღშიც იღებს სათავეს ენის განვითარების, თვითგანახლებისა და თვითსრულყოფის ფაქტობრივ უშრეტი პოტენცია.

როგორც ითქვა, სალიტერატურო ენა მწიგნობრობის პროდუქტია; იგი იქმნება მწიგნობრობის განვითარების საფუძველზე (მიზეზით) და იმავე მწიგნობრობის განვითარების მიზნით. აქ მიზეზი და მიზანი მართლაც კვეთენ ერთმანეთს: სალიტერატურო ენის ისტორია მწიგნობრობის გაჩენით იწყება.

¹ მზ. შანიძე, სიტყუაჲ ართრონთათჳს — ძველი ქართული გრამატიკული ტრაქტატი. თბ., 1990, გვ. 6.

როდიდან შეიძლება დაიწყოს ქართული მნიგნობრობის ისტორიის ათვლა?

ცხადია, იმ პირველი წერილობითი ძეგლებიდან, რომლებიც გვამცნობენ, რომ ქრისტიან ქართველებს V საუკუნის დასაწყისიდან მაინც გადაუწყვეტიათ საკუთარი ისტორიული წარსულის აღნუსხვა.

სწორედ V საუკუნეს განეკუთვნება პირველი ქართული წერილობითი ძეგლები:

1. პალესტინის ქართული მონასტრის წარწერა, თარიღდება 432-452 წლებით.

იკითხება (ერთ-ერთი ფრაგმენტი): *შენენითა ქრისტესითა და მეოხებითა წმიდისა თეოდორესითა შეინყალენ ანტონი აბაჲ და იოსია მომსხმელი ამის სეფისაჲ და მამა-დედაჲ იოსიაჲსი, ამენ.*

პალესტინის მოზაიკური წარწერის ფრაგმენტი

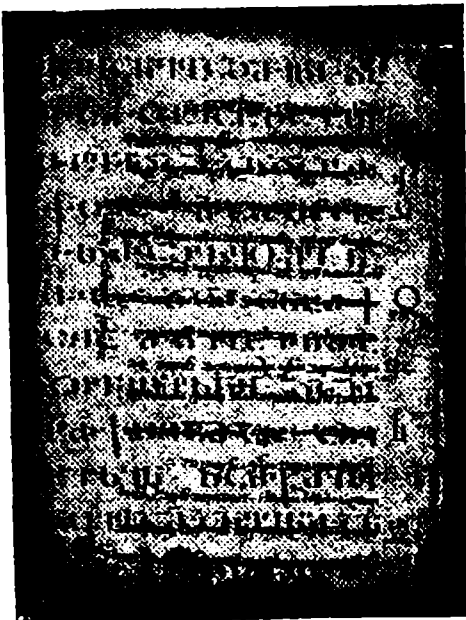
2. ბოლნისის სიონის წარწერა, თარიღდება 492-493 წლებით.

იკითხება (ერთ-ერთი ფრაგმენტი): *ქრისტე, დავით ეპისკოპოსი კრებულითურთ და ამას ეკლესიასა შინა შენდა მიმართ თაყვანის-მცემელნი შეინყალენ და მშრომელთა ამას ეკლესიასა შეხენიე, ი. ი.*

ბოლნისის სიონი: დავით ეპისკოპოსის წარწერა

3. ხანშეტი პალიმფსესტები, რომლებიც V-VI საუკუნეთა მიჯნას ეკუთვნის; მათში ბიბლიის ქართული თარგმანის ფრაგმენტები

ხანმეტი პალიმფსესტის ფრაგმენტი

ივ. ჯავახიშვილმა ამოიკითხა. პალიმფსესტი ნიშნავს ერთხელ გადაფხეკილსა და სანერად მეორედ გამოყენებულ პერგამენტს (ტყავს). ამ ქართული ხელნაწერის ფურცლები მეორედ გამოყენებით ებრაული თალმუდის გადასანერად.

4. V საუკუნის მეორე ნახევრით (475-483) თარიღდება ქართული აგიოგრაფიის შედევრი – **იაკობ ცურტაველის „შუშანიკის წამება“**, თუმცა მისი ავტოგრაფი ან ადრინდელი ნუსხა შემორჩენილი არ არის, ამიტომაც მის პირვანდელ ენობრივ თავისებურებაზე სრული წარმოდგენის შექმნაჭირს.

როგორც ვხედავთ, ქართული მნიგნობრობის დღემდე შემორჩენილი ძეგლები ზუსტად ემთხვევა და ასახავს ქრისტიანული კულტურის დამკვიდრებას საქართველოში.

საზოგადოდ, ქართული სალიტერატურო ენის დოკუმენტურად თვალხილული ისტორია იმავე დროს ქართული ქრისტიანული მნიგნობრობის ისტორიაა. მაგრამ არის თუ არა ჩვენამდე მოღწეული უადრესი ძეგლები იმავე დროს ქართული დამწერლობის პირველი ნიმუშები – ეს ჯერ კიდევ პასუხგაუცემელი კითხვაა. კერძოდ, საკითხი ასე დაისმის: იქნებ ქრისტიანობამდეც არსებობდა ქართული დამწერლობა და ის ქრისტიანულმა კულტურამ მემკვიდრეობად მიიღო?

სანამ ამ კითხვის მოტივებზე შევჩერდებოდეთ, უნდა აღვნიშნოთ, რომ ამ თვალსაზრისით შეიძლება გამოიკვეთოს ორი განსხვავებული პოზიცია და რამდენიმე მეცნიერული თეორია.

ძირითად პოზიციათაგან პირველს შეიძლება ვუწოდოთ მკაცრად რეალისტური; მისი თეზისია: ფაქტია ის, რაც არის. ლოგიკა: ჩვენი დამწერლობის უადრესი ნიმუშები არის ქრისტიანული შინაარსისა და დანიშნულებისა, ამდენად, ქართული მნიგნობრობა ქრისტიანულ საფუძველზე არის წარმოშობილი.

აი, რას წერდა კ. კეკელიძე: „მეოთხე საუკუნის გასულს თუ მეხუთის დამდეგს, მას შემდეგ, რაც ჩვენში დამყარდა ქრისტიანობა (ეს უადრესად მნიგნობრული რელიგია), დაიბადა საჭიროება ნაციონალური ანბანისა და მნიგნობრობის შემოღებისა. ქართული დამწერლობა უნდა შექმნილიყო ახ. წ. 420-22 წწ-ში ქრისტიანული ეკლესიის ინიციატივით“.

პერსონალური თვალსაზრისით ეს პოზიცია შეიძლება მოვიხსენიოთ, როგორც აკად. კ. კეკელიძის ხაზი.

მეორე პოზიციას შეიძლება ვუნოდოთ რეალისტურ-ჰიპოთეტური. მისი თეზისი შეიძლება ასე ჩამოყალიბდეს: ის, რაც არის, შეუძლებელია დასაწყისი იყოს. მისი ლოგიკაც რეალურ, ემპირიულ მონაცემებს ეყრდნობა, მაგრამ ჰიპოთეტურია იმდენად, რამდენადაც ვარაუდების საფუძველზე აღადგენს შესაძლებელს. ეს „შესაძლებელი“ კი არის ქრისტიანობამდელი მნიგნობრობის არსებობა.

ამ პოზიციას შეიძლება ვუნოდოთ აკად. ივ. ჯავახიშვილის ხაზი.

რა რეალური მონაცემები უდევს ამ უკანასკნელ პოზიციას საფუძვლად?

შევჩერდეთ რამდენიმე არსებით მომენტზე:

1. ქრისტიანული მნიგნობრობის უადრეს ძეგლებში სალიტერატურო ენა უკვე შემუშავებული ჩანს, რისთვისაც, ჩვეულებისამებრ, საუკუნეებიც კი არის ხოლმე საჭირო. მაგალითად, თანამედროვე ქართული სალიტერატურო ენის ჩამოყალიბება, ილიას თაობიდან მოკიდებული, უკვე მეორე საუკუნეა გრძელდება. და ეს მაშინ, როცა დღევანდელი პირობები ენის ნორმატიული უნიფიკაციისათვის შეუდარებლად უკეთესია.

აქედან გამომდინარე, ბუნებრივია ვარაუდი, რომ ქრისტიანულმა კულტურამ სალიტერატურო ენა, როგორც მზა პროდუქტი, ისე მიიღო წინამავალი ეპოქისაგან.

2. ამ თვალსაზრისით განსაკუთრებულ ყურადღებას იქცევს ერთი უცნაური ფაქტი:

როგორც ითქვა, ქრისტიანული მწერლობის ენა არსებითად უცვლელი და მონოლითურია ლამის მთელი ექვსი საუკუნის განმავლობაში – V-XI საუკუნეებში. მაგრამ ამ თვალსაზრისით გამოიკვეთება ერთი ისეთი კარდინალური ცვლილება, რასაც მთელი რედაქციული ცვლილებებიც კი დასჭირდა კანონიკური ქრისტიანული ტექსტების თარგმანებში. ეს არის ხანმეტობის მოშლა, მისი შეცვლა ჰაემეტობით, შემდეგ კი (მალევე) ე. წ. სანნარევი ენით. განსაკუთრებით საყურადღებო ის არის, რომ ეს მოშლა ხანმეტო ნორმისა თვალსაჩინო ჩანს უკვე მეექვსე საუკუნისათვის, ანუ ჯერ კიდევ „ახალფეხადგმულ“ სალიტერატურო ენაში.

თუ ეს „ახალი“ სალიტერატურო ენა, ლოგიკურად, არსებულ ენობრივ ვითარებას ემყარებოდა (უდამწერლობო ენაში სხვაგვარად შეუძლებელია), მაშინ როგორღა მოხდა ესოდენ სწრაფად ასეთი ძირეული ცვლილება? (ამის ახსნას მნიგნობრული ცენტრის ცვლით თუ დიალექტურ არეალთა განსხვავებით ობიექტური საფუძველი არ უჩანს).

ამიტომაც გარდაუვალია ვარაუდი: ხომ არ არის ეს „ხანმეტობა“ მემკვიდრეობითი ნორმატიული ტრადიცია, რომელიც ქრისტიანულმა მნიგნობრობამ დაფუძნებისთანავე შეუსაბამა რეალურ ენობრივ ვითარებას და სწორედ ამით გამოავლინა თავისი პირველი რადიკალური პოზიცია ენობრივი პოლიტიკის სფეროში? (ამ პოზიციიდან დანახული, ეს იქნებოდა „ძველი ენის“ ქრისტიანიზაციის, ანუ ქრისტიანული რეფორმის ერთი [resp. ერთადერთი] ნიშანდება).

3. ქართული დამწერლობის უადრესი ძეგლები, როგორც ხელნაწერები, ისე – განსაკუთრებით – ეპიგრაფიკა, იმდენად არის ჩამოყალიბებული შესრულების ოსტატობის თვალსაზრისით, რომ ბუნებრივად ფანტავს ეჭვს მათ შემსრულებელთა „დამწყებობის“ შესახებ. თუ ზემოთ მოყვანილ უადრეს ეპიგრაფიკულ ძეგლებს (პალესტინისა და ბოლნისის სიონის წარწერებს) ამ თვალთ შეხედავს ადამიანი, შეუძლებელია იფიქროს, რომ ისინი „დამწყების“ ნაცოდვილარია და არა – მაღალი ხელოვნების ნიმუშები.

განსაკუთრებით თვალსაჩინოა ამ თვალსაზრისით რელიეფური მონუმენტური ეპიგრაფიკა, რომელთა რიგსაც ბოლნისის სიონის ერთ-ერთი უადრესი წარწერა ეკუთვნის. მისი გამორჩეულობა იმაში მდგომარეობს, რომ რელიეფური წარწერის შესრულება ეპიგრაფიკის უმაღლეს ტექნიკას გულისხმობს: ამ დროს ასოთა გრაფიკული ხაზები კი არ ამოიჭრება (ამოიკანრება) ქვაში, არამედ სწორედ ამ ხაზების ზედაპირი რჩება ხელშეუხებელი, ხოლო მათ გარშემო ქვა ამოიჭრება ისე, რომ ასოების მოხაზულობამ რელიეფურად ამოიწიოს ზემოთ.

ნეკრესის ერთ-ერთი (ხანმეტი) სტელა

საყოველთაო გამოცდილებით, რელიეფური ეპიგრაფიკის ჩამოყალიბება ხანგრძლივ განვითარებას მოითხოვს, მისი ტექნიკის დაუფლებამდე ისეთივე გზაა გასავლელი, როგორიც კლდეზე მხატვრობიდან – ბარელიეფამდე და ბარელიეფიდან – მრგვალ ქანდაკებამდე.

აი, ეს მოსაზრებები (და ზოგი სხვაც) ავალდებულებს თანამედროვე მკვლევართ, ისტორიის სიღრმეს ვარაუდითა და მოლოდინით მიაპყრონ თვალი.

აქვე ცალკე უნდა აღინიშნოს ის გარემოება, რომ არსებობს არაერთი ეპიგრაფიკული და არქეოლოგიური

მონაპოვარი, რომელთა დაკავშირება ქრისტიანულ მემკვიდრეობასთან არ ხერხდება. ეს განსაკუთრებით შეეხება ნარწერების მთელ კომპლექსს ნეკრესის ნარმართული საკულტო ძეგლების ტერიტორიიდან, რომელთაც ამ არქეოლოგიურ ძიებათა ხელმძღვანელი – პროფ. ლ. ჭილაშვილი – ამ არეალის ქრისტიანობამდელ ვითარებას უკავშირებს.

სამწუხაროდ, ჯერჯერობით არ ხერხდება ამ მონაპოვრების ზედმინევენით დათარიღება ეპიგრაფიკულ და ფაქტოლოგიურ საფუძველზე.

ახლა ქართული დამწერლობის წარმოშობის თეორიების შესახებ.

ცნობილია რამდენიმე გამოკვეთილი თეორია:

1. **ბერძნულობის თეორია**: ეს თეორია იმ პოზიციის გამოხატულებაა, რომელსაც ჩვენ პირველი (რეალისტური) ვუნოდეთ. ეს თვალსაზრისი, აღნიშნულ მნიგნობრულ მონაცემებთან ერთად, ემყარება ანბანის ასოთა რიგის თანხვედრას ბერძნულთან და ზოგი ასო-ნიშნის (ვთქვათ – ორნიშნა Qϩ-ს) ანალოგიურობას. ამ თეორიის თანახმად, ქართული დამწერლობა უნდა შექმნილიყო ბერძნულის საფუძველზე არაუადრეს IV საუკუნისა ქრისტეს შემდგომ. ამ პოზიციის განმასახიერებელნი არიან ა. შანიძე, თ. გამყრელიძე, ვ. ბოედერი და სხვანი.

2. **ფინიკიურობის, ანუ ე. წ. სემური თეორია**: ამ თეორიის თანახმად, ქართული დამწერლობა უნდა მომდინარეობდეს უშუალოდ ფინიკიური დამწერლობისაგან, რომელიც არის პირველსაწყისი არსებითად ყველა ანბანური დამწერლობისა, მათ შორის – ბერძნულისა (აქვე უნდა ითქვას, რომ მსოფლიოში ათასამდე დამოუკიდებელი დამწერლობა არსებობს, მათ შორის – ქართული). ამდენად, ამ თეორიის მიხედვით, ფინიკიურისაგან – ბერძნული და ბერძნულისაგან ქართული კი არ წარმოიშვა (როგორც ეს წარმოდგენილია პირველი თეორიის მიხედვით), არამედ ბერძნულიც და ქართულიც ერთნაირად მომდინარეობს ფინიკიურისაგან. ეს თეორია ქართული დამწერლობის წარმოშობას ქრისტიანობამდელ ეპოქაში (სავარაუდოდ, ფარნავაზის დროს) ვარაუდობს. ამ თეორიის წარმომადგენლები არიან ივ. ჯავახიშვილი, რ. პატარიძე და სხვანი.

ამ მიმართულებას უჭერს მხარს ე. წ. არმაზული თეორია, რომელიც მცხეთაში, არმაზის გათხრებზე აღმოჩენილ ბილინგვას (ორენოვან ნარწერას) ემყარება. ბილინგვა ბერძნულად და არამეულად არის შესრულებული ძველ და ახალ წელთაღრიცხვათა მიჯნაზე. რაც მთავარია, არამეული დამწერლობა აქ განსხვავებული სახით არის წარმოდგენილი; მას აკად. გ. წერეთელმა არმაზული უწოდა და ერთ-ერთ ვერსიად (საფეხურად) მიიჩნია სემურიდან ქართული ანბანის შექმნის გზაზე.

K100139

შეიძლება ამ ორი ძირითადი თეორიის დასახელებით შემოვიფარგლოთ, თუმცა ასევე მოსახსენიებელია ე. წ. სომხურობის თეორია, რომელიც ემყარება სომხურ ისტორიულ წყაროებში დაცულ ერთ ცნობას; ამ ცნობის თანახმად, ქართული ანბანიც სომხური ანბანის შემქმნელის, მესროპ მაშტოცის, მიერ არის შედგენილი. ამ ცნობის გვიანდელი სომხური ისტორიის შესაბამის წყაროში და მისი ნაყალბევობა სრული მეცნიერული საფუძვლიანობით დაასაბუთა აკად. ივ. ჯავახიშვილმა. დღეს ამ თეორიას სერიოზულად აღარავინ აღიქვამს.

თუ ამ სომხური წყაროს ნაყალბევ ცნობას არ მივიღებთ მხედველობაში, მათიანეების ცნობათაგან ყველაზე ტრადიციული და „მიღებულია“ ის, რომელიც XI ს-ის ქართველ მემატიანეს – ლეონტი მროველს – ეკუთვნის და რომლის თანახმადაც ქართული მნიგნობრობის ფუძემდებლად ფარნავაზ მეფე ცხადდება:

„ესე ფარნავაზ იყო პირველი მეფე ქართლსა შინა ქართლოსისა ნათესავთაგანი. ამან განავრცო ენა ქართული და არღარა იზრახებოდა სხუა ენა ქართლსა შინა თვინიერ ქართულისა და ამან შექმნა მნიგნობრობა ქართული“.

სხვათა შორის, ამ ტრადიციას არა მარტო ქართულ, სომხურ წყაროებშიც მოუკიდებია ფეხი; კერძოდ, XIII ს-ის სომეხი ისტორიკოსი მხითარ აირივანეცი სწორედ ფარნავაზს მიანერს ქართული მნიგნობრობის შემოღებას.

რას გულისხმობს ფარნავაზის მიერ „მნიგნობრობის შექმნა“, ამის გაგებასა და განმარტებაში სრული ერთსულოვნება არ არის, ერთნი მასში დამწერლობის შექმნას ხედავენ, მეორენი – მნიგნობრულ რეფორმას.

როგორი იყო ქართული ანბანი და განვითარების რა ეტაპები განვილო მან?

უკვე დასახელებული უადრესი ეპიგრაფიკული და სხვა წყაროების მიხედვით, პირველი ქართული ანბანი არის **მრგლოვანი** დამწერლობა, რაც იმას ნიშნავს, რომ მისი ძირითადი დამახასიათებელი ნიშანი არის მოხაზულობის სიმრგვალე, ანუ ასოთა ძირითადი გრაფიკული ელემენტია წრე და ნახევარწრე. ამ ანბანის სხვა დამახასიათებელი ნიშანია **ორხაზოვნება**, ანუ ის, რომ ამ ანბანის არსებითად ყველა ასო თანაბარია, ორ ხაზს შორის იწერება. ამ თვისების გამო ამ დამწერლობას **მთავრულსაც** უწოდებენ.

ეს ანბანი გაბატონებული იყო IX ს-მდე.

მრგლოვანს თანდათანობით ცვლის ე. წ. **ნუსხური** დამწერლობა. ასე იმიტომ ეწოდა, რომ ძირითადად ამ ანბანით ხდებოდა სასულიერო წიგნების გადაწერვა. ამ ანბანს, მრგლოვანისგან განს-

ხვავებით, აქვს ორი ძირითადი ნიშანი: ა) კუთხოვანი მოხაზულობა, ანუ ამ ანბანის ძირითად გრაფიკულ ელემენტს წარმოადგენს ხაზი და კუთხე; ბ) ასოთა განლაგების ოთხხაზოვანი სისტემა, რაც იმას ნიშნავს, რომ ჩამოყალიბებულია შუა რეგისტრის, ზედა რეგისტრისა და ქვედა რეგისტრის ასო-ნიშნები.

დაბოლოს, ნუსხურის უშუალო გაგრძელებაა **მხედრული** (XIII ს-დან), რომელსაც ნუსხურისაგან მემკვიდრეობით გამოჰყვა ოთხხაზოვნება, ოღონდ კვლავ შეიძინა მოხაზულობის სიმრგვალე, რაც ძირითადად სწრაფად წერის პროცესით არის განპირობებული. ანბანის ამ სახეობას ამგვარად ეწოდა იმიტომ, რომ ის ძირითადად საერო მწერლობას ემსახურებოდა.

1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
ა	ბ	გ	დ	ე	ს	ლ	მ	ნ	200
ვ	ჟ	ზ	თ	ი	რ	კ	ქ	ღ	300
ყ	შ	ჩ	ც	ძ	ყ	ვ	წ	ჭ	
რ	ს	ტ	მ	დ	ღ	ყ	წ	ჭ	400
ე	ვ	ზ	თ	ი	ყ	შ	ჩ	ც	500
კ	ქ	ღ	ყ	ვ	ტ	მ	დ	ე	600
წ	ჭ	ღ	ყ	ვ	ნ	ს	ლ	მ	700
ძ	წ	ჭ	ღ	ყ	ვ	წ	ჭ	ღ	800
წ	ჭ	ღ	ყ	ვ	გ	ვ	წ	ჭ	900
ჭ	ღ	ყ	ვ	ი	ხ	ბ	რ	ც	1000
ღ	ყ	ვ	ი	10	ც	კ	ს	ც	2000
ყ	ვ	ი	10	20	ძ	წ	ჭ	ღ	3000
ვ	ი	10	30	40	რ	კ	ს	ც	4000
ი	10	30	40	50	ს	ლ	მ	დ	5000
10	30	40	50	60	ე	ვ	წ	ჭ	6000
30	40	50	60	70	ყ	შ	ჩ	ც	7000
40	50	60	70	80	ხ	ბ	რ	ც	8000
50	60	70	80	90	ღ	ყ	ვ	წ	9000
60	70	80	90	100	ჭ	ღ	ყ	ვ	10000

ქართული ანბანი: 1. მრგლოვანი, 2. ნუსხური, 3. მხედრული,

4. ტრანსკრიფცია, 5. რიცხვითი მნიშვნელობა.

შეიძლება ამ ორი ძირითადი თეორიის დასახელებით შემოვიფარგლოთ, თუმცა ასევე მოსახსენიებელია ე. წ. სომხურობის თეორია, რომელიც ემყარება სომხურ ისტორიულ წყაროებში დაცულ ერთ ცნობას; ამ ცნობის თანახმად, ქართული ანბანიც სომხური ანბანის შემქმნელის, მესროპ მაშტოცის, მიერ არის შედგენილი. ამ ცნობის გვიანდლობა სომხური ისტორიის შესაბამის წყაროში და მისი ნაყალბევობა სრული მეცნიერული საფუძვლიანობით დაასაბუთა აკად. ივ. ჯავახიშვილმა. დღეს ამ თეორიას სერიოზულად აღარავინ აღიქვამს.

თუ ამ სომხური წყაროს ნაყალბევ ცნობას არ მივიღებთ მხედველობაში, მათიანეების ცნობათაგან ყველაზე ტრადიციული და „მიღებულია“ ის, რომელიც XI ს-ის ქართველ მემატიანეს – ლეონტი მროველს – ეკუთვნის და რომლის თანახმადაც ქართული მნიგნობრობის ფუძემდებლად ფარნავაზ მეფე ცხადდება:

„ესე ფარნავაზ იყო პირველი მეფე ქართლსა შინა ქართლოსისა ნათესავთაგანი. ამან განავრცო ენა ქართული და არღარა იზრახებოდა სხუა ენა ქართლსა შინა თვინიერ ქართულისა და ამან შექმნა მნიგნობრობა ქართული“.

სხვათა შორის, ამ ტრადიციას არა მარტო ქართულ, სომხურ წყაროებშიც მოუკიდებია ფეხი; კერძოდ, XIII ს-ის სომეხი ისტორიკოსი მხითარ აირივანეცი სწორედ ფარნავაზს მიაწერს ქართული მნიგნობრობის შემოღებას.

რას გულისხმობს ფარნავაზის მიერ „მნიგნობრობის შექმნა“, ამის გაგებასა და განმარტებაში სრული ერთსულოვნება არ არის, ერთნი მასში დამწერლობის შექმნას ხედავენ, მეორენი – მნიგნობრულ რეფორმას.

როგორი იყო ქართული ანბანი და განვითარების რა ეტაპები განვილო მან?

უკვე დასახელებული უადრესი ეპიგრაფიკული და სხვა წყაროების მიხედვით, პირველი ქართული ანბანი არის **მრგლოვანი** დამწერლობა, რაც იმას ნიშნავს, რომ მისი ძირითადი დამახასიათებელი ნიშანი არის მოხაზულობის სიმრგვალე, ანუ ასოთა ძირითადი გრაფიკული ელემენტია წრე და ნახევარწრე. ამ ანბანის სხვა დამახასიათებელი ნიშანია ო რ ხ ა ზ ო ვ ნ ე ბ ა , ანუ ის, რომ ამ ანბანის არსებითად ყველა ასო თანაბარია, ორ ხაზს შორის იწერება. ამ თვისების გამო ამ დამწერლობას მთავრულსაც უწოდებენ.

ეს ანბანი გაბატონებული იყო IX ს-მდე.

მრგლოვანს თანდათანობით ცვლის ე. წ. ნუსხური დამწერლობა. ასე იმიტომ ეწოდა, რომ ძირითადად ამ ანბანით ხდებოდა სასულიერო წიგნების გადაწერვა. ამ ანბანს, მრგლოვანისგან განს-

ხვავებით, აქვს ორი ძირითადი ნიშანი: ა) კუთხოვანი მოხაზულობა, ანუ ამ ანბანის ძირითად გრაფიკულ ელემენტს წარმოადგენს ხაზი და კუთხე; ბ) ასოთა განლაგების ოთხხაზოვანი სისტემა, რაც იმას ნიშნავს, რომ ჩამოყალიბებულია შუა რეგისტრის, ზედა რეგისტრისა და ქვედა რეგისტრის ასო-ნიშნები.

დაბოლოს, ნუსხურის უშუალო გაგრძელებაა **მხედრული** (XIII ს-დან), რომელსაც ნუსხურისაგან მემკვიდრეობით გამოჰყვა ოთხხაზოვნება, ოღონდ კვლავ შეიძინა მოხაზულობის სიმრგვალე, რაც ძირითადად სწრაფად წერის პროცესით არის განპირობებული. ანბანის ამ სახეობას ამგვარად ეწოდა იმიტომ, რომ ის ძირითადად საერო მწერლობას ემსახურებოდა.

1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
ა	ბ	გ	დ	ე	ს	ლ	მ	ნ	200
ვ	ჟ	ზ	თ	ი	რ	კ	ქ	300	
ყ	შ	ჩ	ც	3	ღ	ყ	ვ	400	
ძ	წ	ჭ	ძ	4	ო	პ	ჟ	500	
რ	ს	შ	ტ	5	ფ	ყ	რ	600	
კ	ხ	ც	ც	6	ტ	ჩ	კ	700	
გ	ძ	წ	ჭ	7	ღ	ყ	ვ	800	
დ	თ	მ	თ	8	გ	ყ	ვ	900	
ე	ი	ი	ი	9	ჟ	რ	კ	1000	
ო	პ	პ	პ	10	ს	ლ	მ	2000	
პ	ჟ	ჟ	ჟ	20	ტ	ჩ	კ	3000	
ჭ	ც	ც	ც	30	ღ	ყ	ვ	4000	
ც	ძ	წ	ძ	40	ს	ლ	მ	5000	
ძ	წ	წ	წ	50	ტ	ჩ	კ	6000	
წ	ჭ	ჭ	ჭ	60	ღ	ყ	ვ	7000	
ჭ	ძ	წ	ძ	70	ს	ლ	მ	8000	
ძ	წ	წ	წ	80	ტ	ჩ	კ	9000	
წ	ჭ	ჭ	ჭ	90	ღ	ყ	ვ	10000	
ჭ	ძ	წ	ძ	100	ს	ლ	მ		

ქართული ანბანი: 1. მრგლოვანი, 2. ნუსხური, 3. მხედრული,

4. ტრანსკრიფცია, 5. რიცხვითი მნიშვნელობა.

5. ქართული სალიტერატურო ენის ისტორიისათვის

განვითარების რა ეტაპები განვლო ქართულმა სალიტერატურო ენამ?

უპირველესად საგანგებოდ უნდა აღინიშნოს ის, რომ ქართულმა სალიტერატურო ენამ გამოავლინა უნიკალური სტაბილურობა ისტორიული ცვალებადობის თვალსაზრისით. საზოგადოდ, იმ დროის განმავლობაში (15 საუკუნეზე მეტი), რა დროშიც ჩვენ ქართულის განვითარებას ვაკვირდებით, ენები იმდენად იცვლებიან, რომ ახალი ენის წარმომადგენელთ ძველის შესწავლა ისევე უნევთ, როგორც უცხო ენისა. თანამედროვე ქართველი კი, აშკარაა, ასე არ „გაუცხოებულა“ ძველ ქართულ მნიგნობრობასთან; „შუშანიკის წამების“ წაკითხვა და ძირითადი შინაარსის გაგება ჩვენს მოზარდს სკოლის IX კლასში (ძველი ქართული ლიტერატურის შესწავლისას) ლექსიკონის დაუხმარებლადაც შეუძლოა. თანაც, აღნიშნული ისტორიული „სტაბილურობა“ არ ყოფილა შედეგი რაიმე საგანგებო ღონისძიებებისა; ენამ მთლიანობა შეინარჩუნა, მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოში არასოდეს გამოკვეთილა პურისტული^{*} ტენდენცია და არც მაინცდამაინც განვითარების უმტიკივნეულო და უწყვეტი გზა ჰქონია ქართულ სალიტერატურო ენას.

რა განაპირობებდა, რა ცალკეული თუ კომპლექსური მიზეზები განსაზღვრავდა აღნიშნულ სტაბილურობას, ამაზე სრულყოფილი პასუხის გაცემა ჯერჯერობით ჭირს. თუმცა ზოგადად შეიძლება ითქვას, რომ ამის საფუძველი, ერთი მხრივ, ქართული ენის სისტემურ და სტრუქტურულ თავისებურებებში უნდა ვეძიოთ, ხოლო მეორე მხრივ – ქართული წარმოთქმისა და დამწერლობის (ზეპირი და წერიტი მეტყველების) ტრადიციად დამკვირებულ მაქსიმალურ შესაბამისობაში.

რაც მთავარია, სალიტერატურო ენის აღნიშნული სტაბილურობა არ ყოფილა მიღწეული საერთო ეროვნული ენისაგან მისი ხელოვნური, კონსერვატორული დაცილების ხარჯზე, რაც სამწერლობო ენების განვითარების არსებითად კანონზომიერი, ტრადიციული თავისებურებაა და რაც თანდათანობით წარმოქმნის ორთოგრაფიის სპეციფიკურ, მიზანმიმართულად დასაძლევ პრობლემებს. ქართული სალიტერატურო ენა კი, აღნიშნულ სტაბილურობასთან ერთად, მუდმივად ინარჩუნებდა სიახლოვეს ცოცხალ ეროვნულ ენასთან და განვითარების ის საფეხურებიც, რომლებიც მის ისტორიულ გზაზე იკვეთება, ამ დაახლოების სულისკვეთებით იყო განპირობებული.

ამ თვალსაზრისით, შეიძლება ითქვას, ერთადერთი კარდინალური

^{*} პურისმი – გამიზნული ბრძოლა უცხო ენათა გავლენის წინააღმდეგ.

გარდატეხა ქართული სალიტერატურო ენის განვითარების გზაზე – ეს არის „ვეფხისტყაოსანი“ და მისი ავტორის ენობრივი პოზიცია. შეიძლება ითქვას: ისევე, როგორც „ვეფხისტყაოსნის“ ავტორი იყო უდიდესი ნოვატორი და რეფორმატორი ლიტერატურულ-ესთეტიკური და ფილოსოფიური ასპექტით, ასევე იგი გვევლინება ჭეშმარიტ რეფორმატორად სალიტერატურო ენის თვალსაზრისით. როგორც ჩანს, სხვაგვარი დამოკიდებულება ენისადმი შეუძლებელიც იყო იმ უმაღლესი შემოქმედებითი ჰარმონიის შემოქმედისაგან, რასაც პოემა წარმოადგენს; ენა ხომ მხოლოდ იარაღი არ არის შემოქმედებისა, ის თვით სულია მისი. „ვეფხისტყაოსნის“ ავტორმა თავისი მძლავრი შემოქმედებითი ნებით შეძლო გადაელახა კლასიკური (სასულიერო მწერლობის) სალიტერატურო ქართულის უკვე კონსერვატიული ნორმები და საბოლოოდ მოეხდინა ის რეფორმა, რომელიც ქართული ენის წიაღში საუკუნეთა განმავლობაში მწიფდებოდა მდიდარი მნიგნობრობისა და ძლიერი, სიცოცხლისუნარიანი სახალხო ენის თანაარსებობის შედეგად; მან მიიღო ყოველივე საჭირო და სასარგებლო ძველისაგან და რაციონალურად შეახამა ის ცოცხალ ენობრივ გამოცდილებასთან. და ამით სრულიად ახალი სული და სიცოცხლე მიანიჭა სალიტერატურო ენის განვითარებას; თავისი უკედავი პოემის სახით, მის ჰუმანისტურ სამყაროსთან ერთად, პოეტმა შთამომავლობას დაუტოვა დიდი ენობრივი ორიენტირი – ენა ახალი, მაგრამ, ამავე დროს, მოუნყვეტი თავის ძველ მასაზრდოებელ ფესვებს. ეს უმაღლესი სინთეზი, ხელოვნური, შემოქმედებითი და თანაც ბუნებრივი შეხამება ძველისა და ახლისა პოემის თითქმის ყოველ სტრიქონში იგრძნობა და ალბათ ქვეცნობიერად საუკუნეთა განმავლობაში ასაზრდოებდა კიდევ ერის ენობრივ დამოკიდებულებას, შეგნებას.

უთუოდ ამ მოვლენაშიც არის ქართული სალიტერატურო ენის (საზოგადოდ, ქართული ენის) ზემოაღნიშნული შედარებითი სტაბილურობის მიზეზი.

„ვეფხისტყაოსნის“ შემდეგ ამგვარი მკვეთრი გარდატეხა ქართული სალიტერატურო ენის განვითარებაში არ მომხდარა. ამიტომაც შესაძლებელია სწორედ „ვეფხისტყაოსანი“ მივიჩნიოთ ქართული სალიტერატურო ენის განვითარებაში ერთგვარ წყალგამყოფად, სალიტერატურო ენის ისტორია წარმოვიდგინოთ ორ ძირითად პერიოდად – „ვეფხისტყაოსნამდე“ და „ვეფხისტყაოსნის“ შემდეგ.

როგორც საქართველოს ისტორიიდან არის ცნობილი, რუსთაველის ეპოქას მოჰყვა ქვეყნის მატერიალური და სულიერი ცხოვრების გამაპარტახებელი ხანგრძლივი პროცესი („დიდი ღამე“) – მონღოლობა და თანამდევი უბედურებანი და თითქმის ოთხი საუკუნის განმავლო-

ბაში სალიტერატურო ენის ტრადიციულ განვითარებაზე ლაპარაკიც ზედმეტია. და როცა მოგვიანებით, XVII–XVIII საუკუნეებისათვის, ქართულ მწიგნობრობას ხელახალი აღორძინების ხანა დაუდგა, შეიძლება ითქვას, ენობრივად ის ისე განვითარდა, თითქოს წყვეტა არ ყოფილიყოს, თითქოს ეს ენა ქრონოლოგიურად „ვეფხისტყაოსანზე“ ყოფილიყოს უშუალოდ მიბმული.

შეიძლება ისიც ითქვას, რომ, თუ არა ანტონ კათალიკოსი და მისი კონსერვატორული პოზიცია ქართული სალიტერატურო ენის ბუნებრივი განვითარების მიმართ, სულხან-საბასა და დავით გურამიშვილის ენაზე გამავალი თანამიმდევრული გეზი შემდგომაც ბუნებრივ განვითარებას პოვებდა და არც ის რეფორმატორული ნვლილი გამოიკვეთებოდა ასე რელიეფურად, რისი განწევაც ილიასა და მის თანამოკალმეებს XIX საუკუნის მეორე ნახევარში მოუხდათ.

ანტონ I – საქართველოს კათალიკოსი და მრავალმხრივი მოღვაწე XVIII საუკუნის მთელ მეორე ნახევარში; იყო ევროპული ორიენტაციის მოღვაწე, ღვთისმეტყველი, მწერალი, გრამატიკოსი. მაგრამ ანტონის სახელი უფრო ცნობილია სალიტერატურო ენასთან მისი დამოკიდებულების, ე. წ. სამი სტილის თეორიის გამო. „სამი სტილის“ გაგება, რომელიც ქართულ ნიადაგზე არ წარმოშობილა და ის ჩვენში სხვა ქვეყნებიდან გავრცელდა, გულისხმობდა იმას, რომ არ შეიძლება ერთგვარი ენა ემსახურებოდეს ჩვეულებრივ სახალხო მეტყველებასაც, ღვთისმეტყველებასაც და ფილოსოფიასაც; შესაბამისად, თითოეული სფეროსათვის შესაფერისი ენა უნდა შეიქმნას; სწორედ ამ მიზნით აირჩევა ძველი ქართული ე. წ. მაღალი სტილის, ანუ ფილოსოფიური სათქმელის გამოსახატავად. ობიექტურად ამ ტენდენციის საფუძველი მდგომარეობდა იმაში, რომ XII საუკუნის შემდეგ ენის განვითარება არსებითად უმართავი გახდა და სალიტერატურო ენის ფუნქციონირების სხვადასხვა სფეროებს შორის ზღვარი მოიშალა. სრულიად ბუნებრივია, სასულიერო მოღვაწეს, ღვთისმეტყველსა და ფილოსოფოსს თავისი დამოკიდებულება იმ პროცესების მიმართ რაღაც ფორმით გამოეხატა. მანაც „სამი სტილის“ თეორიას დააკისრა ძირითადი კრიტიერიუმის როლი. თვით ანტონი არქაული (უკეთ – არქაიზებული) სტილით წერდა, თუმცა, როგორც მიაჩნიათ, მას სამი სტილის თეორია აქტიურად არასოდეს უქადაგია. ამ პოზიციის უტრირება, როგორც ხშირად ხდება ხოლმე, ანტონის ბრმა მიმბაძველთა და „მონაფეთა“ დამსახურებაა. როგორც ე. ბაბუნაშვილი აღნიშნავს, „ანტონისეული სამი სტილის თეორიის ბატონობა უფრო მისი მიმდევრების საქმეა, ვიდრე თვით ანტონისა, რომელმაც თავისი გრამატიკის მეორე რედაქციაში სამი სტილის თეორია სულაც არ შეიტანა“.

ძირითადად სწორედ XVIII საუკუნის მეორე ნახევრიდან გამოკვეთილ ამ ტენდენციებთან მიმართებით უნდა მივიჩნიოთ სალიტერატურო ენის პრინციპულ რეფორმატორად დიდი ილია ჭავჭავაძე (და მისი თანამოაზრეები). ისევე, როგორც პრაქტიკულად გაუკაფა მან გზა ენის დემოკრატიზაციას, თეორიულადაც მოუმზადა საფუძველი იმ ნორმატიულ პოზიციას, რომლის თანახმადაც ენის განვითარების ბუნებრივი პროცესის შეჩერება შეუძლებელია და სალიტერატურო ენა ბუნებრივ ენობრივ განვითარებას უნდა უწევდეს ანგარიშს, მასზე უნდა იყოს ორიენტირებული. მისი ლაკონიური ფორმულა – „ენის კანონის დამდები ხალხია და არა ანბანთ თეორეტიკა“ – მკვიდრი ქვაკუთხედი აღმოჩნდა როგორც სალიტერატურო ენის განვითარების ისტორიული გამოცდილების შეფასების, ისე, განსაკუთრებით, ქართული სალიტერატურო ენის პერსპექტივის, მომავალ შესაძლებლობათა განსაზღვრის თვალსაზრისით.

დასასრულ უნდა ითქვას, რომ ილიას მოღვაწეობის შემდგომ, მისი მემკვიდრეობის საფუძველზე, აქტიურად მიმდინარეობს და ჯერაც არ დასრულებულა ახალი (resp. უახლესი) ქართული სალიტერატურო ენის ფორმირების პროცესი.

მართალია, რამდენადმე გამოიკვეთა ქართული სალიტერატურო ენის განვითარების ძირითადი სურათი, მაგრამ, ამავე დროს, უნდა აღინიშნოს, რომ სალიტერატურო ენის პერიოდიზაციასთან დაკავშირებით თვალსაზრისთა ერთგვაროვნება არ არსებობს. კერძოდ, აკაკი შანიძეს მიაჩნია, რომ ქართული სალიტერატურო ენის განვითარება სამ პერიოდად უნდა დაიყოს: ძველი, საშუალი და ახალი. ძველი – V-XI საუკუნეები, საშუალი – XII-XVIII სს. და ახალი – XIX ს-ის შემდეგ. არნ. ჩიქობავას კი მიაჩნდა, რომ სალიტერატურო ენის ისტორია ორ პერიოდად იყოფა და ახალი ქართული სალიტერატურო ენა XII ს-ის შემდგომ ისახება. არის სხვა მოსაზრებებიც; ზ. სარჯველაძემ, მაგალითად, თვით ძველი ქართულის ორ ქვეპერიოდად დაყოფა მიიჩნია შესაძლებლად (V-VIII და IX-XI სს.), ბ. ჯორბენაძე ქართული სალიტერატურო ენის განვითარების ხუთ პერიოდს გამოყოფდა...

როგორც ითქვა, ქართული სალიტერატურო ენის განვითარება ერთი მთლიანი ხაზია; მასში ყველაზე კარდინალური ცვლილება „ვეფხისტყაოსანთან“ არის დაკავშირებული (და ეს მოვლენათა მთელ კომპლექსს უკავშირდება). დანარჩენი (სხვაგვარი) პოზიციები სალიტერატურო ენის განვითარებასთან მიდგომის კრიტერიუმებზე და ცალკეულ ენობრივ მოვლენათა მნიშვნელობის გაგებაზეა დამოკიდებული. თვალსაზრისთა სხვაობა თვით ობიექტის რაობას არ ცვლის. უნდა შეირჩეს ისეთი, რომელიც უფრო მოსახერხებელი და რაციონ-

ალური იქნება კონკრეტული სამეცნიერო თუ პედაგოგიური ამოცანების გადასაწყვეტად.

ვფიქრობთ, ამ შემთხვევაში ასეთად უნდა მივიჩნიოთ სალიტერატურო ენის უწყვეტობა და სტაბილური მთლიანობა, მისი განვითარების ორი ურთიერთგანუყოფელი პერიოდით.

6. ქართული ეროვნული ენა, სალიტერატურო ენა და სასელმწიფო ენა

ქართული ენის სტაბილურობა და მთლიანობა კიდევ ერთი განსაკუთრებული ასპექტით გამოიხატება: კერძოდ, იგი საუკუნეთა განმავლობაში უცვლელად აერთიანებდა ქართველურ ტომებს, იყო ქართული სახელმწიფოებრიობის საფუძველი; ყოველგვარ ვითარებაში, განსაკუთრებით ისტორიულ ძნელბედობათა ყაშს, ეროვნული თავისთავადობა, თვითმყოფადობა სწორედ მასთან იყო გაიგივებული.

გეოგრაფიულ-რელიეფური მდგომარეობისა თუ ისტორიულ გარემოებათა გამო, მცირერიცხოვნობის მიუხედავად, ეთნიკურ ქართველთა ენამ ათასწლეულების განმავლობაში მნიშვნელოვანი დიფერენცირება განიცადა, ანუ დაიყო ენა-კილოებად. როგორც ცნობილია, სამეცნიერო ლიტერატურაში სამი ქართველური ენა და მათი ორათეულამდე დიალექტი მოიხსენიება.

ქართველური ენებია: ქართული, სვანური და ზანური (კოლხური).

ქართულის კილოებია: ქართლური, კახური, იმერული, აჭარული, გურული, მესხური, ჯავახური, რაჭული, ლეჩხუმური, მთიულურ-გუდამაყრული, ფშაური, ხევსურული, მოხეური, თუშური. სამი დიალექტი საქართველოს თანამედროვე საზღვრებს გარეთ არის მოქცეული: ინგილოური (აზერბაიჯანში), იმერხეული (თურქეთში) და ფერეიდნული (ირანში).

სვანურის კილოებია ბალსზემოური, ბალსქვემოური, ლაშხური და ლენტეხური

ზანურის კილოებია მეგრული და ლაზური (იგივე ჭანური). ამ უკანასკნელის გავრცელების არეალი ამჟამად თითქმის მთლიანად თურქეთის ტერიტორიაზეა მოქცეული.

თუ იმასაც გავითვალისწინებთ, რომ განსხვავება კილოებს შიგნითაც იჩენს თავს (რაც კილოკავებად დაყოფას გულისხმობს), ამკარაა, საკმაოდ მრავალფეროვანი სურათი წარმოგვიდგება.

მიუხედავად ამისა, საქართველოს წინააღმდეგობებითა და ძნელებდობებით აღსავსე ისტორიაში არ დასტურდება არც ერთი შემთხვევა, რომ საერთო ეროვნული ენის პრიორიტეტი ეჭვქვეშ დამდგარიყოს, რომ ვინმეს თავისი ვინოკუთხურის სასარგებლოდ ოდესმე უარი ეთქვას საერთოზე და გამაერთიანებელზე. ქართველის თვითშეგნება იმთავითვე დაუკავშირდა ენის შეუცვლელობას, მის „გადამრჩენელ“ ბუნებას. შეიძლება ითქვას, ყველაზე უფრო ეს თვითშეგნება შეუსისხლხორცდა ქართველის მეობას, მის დამოკიდებულებას დროსთან, ისტორიასთან, გარემოსთან... ეს ის დამოკიდებულებაა, რომელიც დღესაც ათქმევენებს 400 წლის წინ გადასახლებულ ფერეიდნელ ქართველს ირანში:

*„საქართველოს ენის ფასი მე ვიცი,
იმისთი ეგ ენას შამნახველი ვარ!“*

ასეთი თვითშეგნება, ცხადია, უცებ არ ყალიბდება, ის ხანგრძლივ და რთულ ისტორიულ პროცესებში იღებს სათავეს.

როგორც ითქვა, ჯერ მნიგნობრობის, ხოლო შემდეგ – ამისდაკვალად – სალიტერატურო ენის ჩამოყალიბება უმნიშვნელოვანესი მოვლენაა ერისა და ენის ცხოვრებაში. სალიტერატურო ენა ეროვნული ენის განვითარების უმაღლესი ფორმაა. მაგრამ განა შეიძლება შეიქმნას სალიტერატურო ენა, თუ საერთო ეროვნული ენა რაღაც ფორმით არ არსებობს? ამიტომაც მიაჩნიათ, რომ სალიტერატურო ენის წარმოქმნას, თუ ეს უკანასკნელი რაიმე ხელოვნურ საფუძველზე არ ხდება, საერთო ეროვნული ენის ჩამოყალიბება უნდა უსწრებდეს წინ. რა ფორმით და რა ფარგლებში არის ეს საერთო ენა გავრცელებული, ეს გადამწყვეტი არ უნდა იყოს, მთავარია, რომ ენობრივი ერთიანობის თვითშეგნება არსებობს, რომ „საერთოსა“ და „განსხვავებულის“ გაგება არის ჩამოყალიბებული.

სალიტერატურო ენა უშუალო მემკვიდრეა საერთო ეროვნული ენისა, რამდენადაც ის იმავე ენობრივ ერთიანობას გულისხმობს, ოღონდ უკვე ფუნდამენტურად – მნიგნობრულ, კულტურულ საფუძველზე. ამიტომაც სალიტერატურო ენის გაგება ვინო შინაარსით, როგორც მხატვრული ლიტერატურის, მწერლობის ენისა, არ არის გამართლებული. ამ უკანასკნელს ტერმინი ლიტერატურული ენა შეესაბამება. ლიტერატურული ენა შემადგენელი ნაწილია საერთო სალიტერატურო ენისა. სალიტერატურო ენა, ამას გარდა, მოიცავს ყველა იმ სფეროს, სადაც კი შეიძლება ოფიციალურად ფუნქციონირებდეს ეროვნული ენა, იქნება ეს განათლება, მეცნიერება, ეკლესია, სიტყვიერი ხელოვნების დარგები, პოლიტიკა, პრესა, რადიო-ტელევიზია, კომპიუტერული ინფორმატიკა...

თუ უფრო დაკონკრეტებულ კლასიფიკაციას მივმართავთ, ერთი მხრივ, არსებობს ენის ფუნქციონირების მხატვრულ-შემოქმედებითი სფეროები (სიტყვიერი ხელოვნების დარგები), ხოლო მეორე მხრივ – ენის პრაქტიკული გამოყენების ნაირგვარი სფეროები: სამეცნიერო, მასმედიის, ოფიციალურ-საქმიანი, საკანცელარიო, სასაუბრო. მეტყველების კულტურის ინტერესის საგანს განსაკუთრებით ეს უკანასკნელნი წარმოადგენენ, რამდენადაც სწორედ მათ ეხება ენის ოფიციალური ფუნქციონირების ნორმატიული მოთხოვნები.

სალიტერატურო ენის ჩამოყალიბებულობის ხარისხს განსაზღვრავს ისეთი ცნებები, როგორცაა უნიფიცირებულობა და მონოლითურობა. უნიფიკაციის ცნება უკვე განხილული ნორმის პრობლემას უკავშირდება და ერთიანი ნორმების არსებობას გამოხატავს; ხოლო მონოლითურობის გაგება ამ უნიფიცირებული სალიტერატურო ენის მიმართ სახელმწიფოებრივი დამოკიდებულების გამომხატულებაა, რამდენადაც ის თავის თავში გულისხმობს მიზანმიმართულ ენობრივ პოლიტიკას.

საერთო სალიტერატურო ენის არსებობის უმაღლესი კატეგორიაა **სახელმწიფო ენა**. სახელმწიფო ენა არის ამა თუ იმ ქვეყნის (სახელმწიფოს) ოფიციალურად აღიარებული ძირითადი ენა. მისი არსებობა, როგორც თვით ტერმინის აგებულებიდან ჩანს, სახელმწიფოს არსებობაზეა დამოკიდებული. როგორც კი იქმნება სახელმწიფო, თავისთავად დგება მისი ერთიანი ენის საკითხი. რამდენად მიიღწევა ეს და იღებს თუ არა რომელიმე ქვეყნის ძირითადი ენა სახელმწიფო ენის ოფიციალურ სტატუსს, ეს სხვა პრობლემაა და ის ისტორიულ პირობათა მთელ კომპლექსთან არის დაკავშირებული. ყურადღებამისაქცევი ამ თვალსაზრისით ის არის, რომ ქართულ სინამდვილეში საერთო ენობრივი თვითშეგნება ამ სფეროშიც გამოიხატა: ორი უმნიშვნელოვანესი პერიოდი არსებობს საქართველოს ისტორიაში ერთიანი სახელმწიფოს იდეის განხორციელებისა და ორსავე შემთხვევაში ენის როლის სახელმწიფოებრივი გაგება წამოიწიეს წინა პლანზე. ერთია ფარნავაზის მოღვაწეობის ზემოდასახელებული პერიოდი („*არღარა იზრახებოდა ქართლსა შინა სხუა ენა, თვინიერ ქართულისა*“) და მეორე – გრიგოლ ხანძთელის ეპოქა, როცა საფუძველი ეყრება ბაგრატიონთა დინასტიას და ეკლესიის წიაღში გაისმის: „*არამედ ქართლად ფრიადი ქუეყანაჲ აღირაცხების, რომელსაცა შინა ქართულითა ენითა ყამი შეინირვის და ლოცვაჲ ყოველი აღესრულების...*“

ოღონდაც აუცილებელია აღინიშნოს, რომ სახელმწიფო ენის რეალური სტატუსი მხოლოდ დეკლარაციის საფუძველზე არ განისაზღვრება. თანამედროვე მსოფლიოში არაერთმა განვითარებადმა

ენამ გამოაცხადა თავი „სახელმწიფო ენად“. მაგრამ სახელმწიფო ენის რეალურ არსებობას სჭირდება, ჯერ ერთი, ხანგრძლივი ისტორიულ-კულტურული საფუძველი, ანუ ამ ენის ჩამოყალიბებულობა საერთო სალიტერატურო ენად, მეორეც – სოლიდური სახელმწიფო გარანტიები.

სახელმწიფო ენის სტატუსს განსაზღვრავს ქვეყნის კონსტიტუცია, ხოლო მისი ფუნქციონირების საზღვრებს ადგენს კანონი სახელმწიფო ენის შესახებ (აგრეთვე – სხვა კანონები); სახელმწიფო ენის სრულფასოვანი ფუნქციონირების გარანტი სახელმწიფო სისტემა და ხალხის, საზოგადოების ნებაა. სახელმწიფო ენა ამთლიანებს ამ ქვეყნის მთელი მოსახლეობის სახელმწიფოებრივ ინტერესსა და სულისკვეთებას. რამდენადაც სახელმწიფო ახორციელებს მოქალაქის ინტერესთა დაცვის ფუნქციას, ამდენადვე სახელმწიფო ენა წარმოადგენს ამ ფუნქციათა განხორციელების ძირითად საშუალებას. ამდენად, თუ სალიტერატურო ენა მაინც ეროვნული ნიშნით არის განსაზღვრული, სახელმწიფო ენა სამოქალაქო ერთობის, თანხმობის საფუძველია; სახელმწიფო ენის მიმართ ქვეყნის ნებისმიერი სუბიექტის, ნებისმიერი მოქალაქის უფლება-მოვალეობითი დამოკიდებულება თანაბარია.

როგორც ისტორიულ, ისე თანამედროვე მსოფლიოში ნაირგვარ ეთნოსთა ერთ სახელმწიფოდ შემამტკიცებელი ძირითადად სწორედ სახელმწიფო ენაა. ამისი ობიექტური მაგალითი თუნდაც ისიც არის, რომ ჩვენი პლანეტის სახელმწიფოთა რაოდენობა თითქმის 20-ჯერ ჩამოუვარდება ენათა საერთო რაოდენობას. ამასვე ადასტურებს მონინავე, განვითარებული ქვეყნების გამოცდილება (თუმცა ისიც თვალსაჩინოა, რომ ეთნოსთა წინააღმდეგობის ერთ-ერთი სერიოზული მუხტი სწორედ ენობრივი პრობლემებია).

ამიტომაც არის, რომ მსოფლიოს მონინავე ქვეყნებში ენობრივი პოლიტიკა უმაღლეს სახელმწიფოებრივ რანგშია აყვანილი.

საერთაშორისო ურთიერთობების, საკაცობრიო ცივილიზაციის ფართოდ განვითარებამ, ერთი მხრივ, ხელი შეუწყო ენათა თავისუფალ განვითარებას, ხოლო მეორე მხრივ, მეტი დაძაბულობა შესძინა თანამედროვე მსოფლიოს ენობრივ „არქიტექტონიკას“. ამ გლობალურ სისტემაში ქართულ ენას თავისი ისტორიულ-კულტურული და თანამედროვე გეოპოლიტიკური მდგომარეობით ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ადგილი განეკუთვნება.

7. რა ადგილი უკავია ქართულ ენას მსოფლიო ენათა შორის?

XIX საუკუნე, დიდ აღმოჩენათა ეპოქა, ერთი განსაკუთრებული მიღწევითაც აღინიშნა: დადგენილ იქნა ენათა ნათესაობის კანონი და შემუშავდა ამ ნათესაობის დადგენის მეცნიერული მეთოდი, რომელიც ისტორიულ-შედარებითი მეთოდის სახელით არის ცნობილი.

ენათა ნათესაობაზე, ცხადია, მანამდეც ლაპარაკობდნენ. მაგალითად, ქართველებს ეჭვი არასოდეს შეჰპარვიათ, რომ ქართველური ენები – ქართული, ზანური და სვანური – ერთი წარმომავლობისა იყო, ძველ ბერძნებს მიაჩნდათ, რომ ქართველები (კერძოდ, კოლხები) ეგვიპტელებს ენათესავებოდნენ, ხოლო ათონის მთის ქართველი მოღვაწენი X საუკუნეში დარწმუნებულნი ყოფილან, რომ ესპანეთში ქართველთა ოდინდელი ნათესავები ცხოვრობდნენ და მისთ.

მაგრამ ასეთი „ცოდნა“ ძველად გადმოცემებისა და ლეგენდების დონეზე არსებობდა, ამ „ცოდნის“ შემონახვა და დასაბუთება მეცნიერულ საფუძველზე სრულიად შეუძლებელი იყო.

ისტორიულ-შედარებითა მეთოდმა შესაძლებელი გახადა, ორი ენის მონაცემები ერთმანეთს შესდარებოდა და ამით მათი ნათესაობის ზუსტი, კანონზომიერი წესები დადგენილიყო; წესები, რომელთა მეშვეობითაც ნებისმიერი ენობრივი ფაქტის შემონახვა იქნებოდა შესაძლებელი.

ამ წესებს რეგულარული ბგერათშესატყვისობის კანონს უწოდებენ.

რაში მდგომარეობს ის?

ენაში არსებული ბგერები დროთა განმავლობაში იცვლებიან, მაგრამ იცვლებიან არა ნებისმიერად და ქაოსურად, არამედ კანონზომიერად და სისტემურად. მაგალითად, თუ რომელსამე ენაში შეიცვალა ზ და მოგვცა, ვთქვათ, ჟ, მაშინ მისი წყვილეული ს ბგერაც ამავე მიმართულებით უნდა შეიცვალოს და მოგვცეს შ და მისთ.

სანიშნოდ: ამ კანონის საფუძველზე ქართველური ენების მონაცემებით დადგინდა, რომ ძირეულ მასალაში ქართულის ძ ც წ სამეულს ზანურში რეგულარულად შეესატყვისება ჟ ჩ ჭ, ანუ თუ ქართულში რომელსამე ძირეულ სიტყვაში გვაქვს ძ (ძელი), ზანურში შესაბამის სიტყვაში იქნება. ჟ (ჯაღლი). რაც მთავარია, თუ სხვა ხელისშემშლელი ფაქტორები არ შეხვდა, ასევე მოიქცევიან სამეულის დანარჩენი ნევრებიც: ც (ცოლი) და ჩ (ჩილი), წ (წითელი) და ჭ (ჭითა) და მისთ.

ამგვარად, ორი ენის მთელი ბგერითი შედგენილობის მიხედვით დგინდება ბგერათშესატყვისობათა სისტემა და ამით საბოლოოდ

მტკიცდება ნათესაობა ამ ორ ენას შორის (შეიძლება ამისათვის სხვა ენობრივი მონაცემებიც იყოს მოშველებული).

როგორც ცნობილია, დედამინაზე 5000-მდე ენა არსებობს. აღნიშნული მეთოდის მეშვეობით დადგენილ იქნა მონათესავე ენათა დიდი და მცირე ოჯახები და ამ ენების კლასიფიკაცია მოხდა გენეზისის, წარმომავლობის მიხედვით.

ყველაზე მრავალრიცხოვანი მათ შორის ინდოევროპულ ენათა ოჯახია. მასში შედის, ერთი მხრივ, ინდური ჯგუფის ენები, მეორე მხრივ, ირანული ჯგუფის ენები, მესამე მხრივ, გერმანიკული, რომანული, სლავური ჯგუფის ენები, აგრეთვე გერმანული და სომხური ენები.

სემიტურ ენათა ოჯახში ერთიანდება ებრაული, არაბული, არამეული და სხვა ენები.

თურქულ ენათა ოჯახში შედის თურქული, თურქმენული, უზბეკური, ყირგიზული, ჩუვაშური და სხვ.

ქართველური ენები ჯერჯერობით მცირერიცხოვან, იზოლირებულ ჯგუფს წარმოადგენს სხვა ენობრივ ოჯახებთან მიმართებით და ამ მიმართულებით ჯერ კიდევ ბევრი რამ არის დასადგენი.

ყველაზე გავრცელებული თეორია ქართველურ ენათა გარე ნათესაობისა არის თვალსაზრისი იმის შესახებ, რომ ქართველურ ენებს გენეტიკურად უკავშირდებოდა კავკასიის მცირე აბორიგენი ენები (აფხაზურ-ადიღეური, ნახური და დაღესტნური ჯგუფისა). ამ თეორიის ფუძემდებლები არიან ივ. ჯავახიშვილი და არნ. ჩიქობავა. ეს მოსაზრება აღნიშნული შესატყვისობების დონეზე ჯერჯერობით ბოლომდე დამტკიცებული არ არის.

კარგა ხნის ისტორია აქვს ქართულის ძირეული კავშირების ძიებას წინა აზიის უძველეს ენებთან – ხეთურთან, შუმერულთან... (ივ. ჯავახიშვილი, გ. მელიქიშვილი, გრ. გიორგაძე...).

ქართულ ისტორიოგრაფიაში გავრცელებულია მოსაზრება, რომ ქართველური ტომები შესაძლოა წინა აზიიდან იყვნენ კავკასიის მთისწინეთში მიგრირებულნი. ამ ჰიპოთეზას ეხმაურება იმ ენათმეცნიერული კვლევის შედეგები, რომელიც ინდოევროპული, ქართველური და სემიტური ენების არსებობას ურთიერთმეზობლად, წინა აზიის არეალში ვარაუდობს (თ. გამყრელიძე, ვ. ივანოვი).

დაბოლოს, ცალკე დგას ბასკურთან ნათესაობის ჰიპოთეზა, რომელიც ჯერჯერობით ასევე ვერ ჩაითვლება შესატყვისობების დონეზე დამტკიცებულად.

8. ქართული სალიტერატურო ენის ნორმალიზაცია: ნორმათა დადგენის საფუძველი და ისტორიული ეტაპები

როგორც ზემოთ უკვე ითქვა, პირველივე მნიგნობარი ძალაუნებურად არის ნორმის შემმუშავებელი, რამდენადაც, ჯერ ერთი, იგი არჩევანს აკეთებს რალაც შესაძლებლობებს შორის და, მეორეც, ამით ამკვიდრებს („რეკომენდაციას“ უწევს) კიდევ უკვე არჩეულს, უპირატესობამინიჭებულს.

მაგრამ მიზანმიმართულ ნორმატიულ მუშაობაზე მხოლოდ მაშინ შეიძლება საუბარი, როცა მისი თეორიული საფუძვლები იქმნება, როცა შესაძლებელი ხდება, არჩევანი გაკეთდეს არა სუბიექტურ, არამედ ობიექტურ საფუძველზე.

სალიტერატურო ენისადმი ნორმატიული მიდგომა მიზნად ისახავს, მიღწეულ იქნეს სალიტერატურო ენის სტაბილიზაცია და მონოლითურობა, მოხდეს ნორმათა უნიფიკაცია ისე, რომ, ერთი მხრივ, ხელი არ შეეშალოს ენის საყოველთაო ფუნქციონირებას, ხოლო მეორე მხრივ – არ შეჩერდეს ცოცხალი სალიტერატურო ენის განვითარება, რათა დიდად არ გაიზარდოს განსხვავება ზეპირსა და მნიგნობრულ ენას შორის. ნორმალიზაციის ობიექტური საფუძველია აგრეთვე ნორმატიული ვარიანტულობის შენარჩუნება იქ, სადაც ენის განვითარებას საბოლოო გეზი ჯერ არ აურჩევია, ჯერ სრულიად არ გამოკვეთილა ამა თუ იმ ენობრივი ერთეულის უპირატესობა.

ქართული სალიტერატურო ენის ისტორიაზე საუბრისას გამოიკვეთა, რომ ჩვენამდე მოღწეული წყაროების მიხედვით თანდათანობით ყალიბდება გააზრებული თეორიული დამოკიდებულება ნორმატიული საქმიანობის მიმართ. კერძოდ, ნიშანდობლივია ის, რომ სალიტერატურო ენის ერთ-ერთი აქტიური რეფორმატორი ანტონ კათალიკოსი იმავე დროს გრამატიკოსიც იყო და სალიტერატურო ენაზე ზრუნვის საერთაშორისო გამოცდილებასაც („სამი სტილის“ თეორიას) კარგად იცნობდა.

ასევე ფართო ცოდნასა და გარკვეულ თეორიულ საფუძველს გულისხმობს ქართული სალიტერატურო ენის „დემოკრატიზაციის“ ის კურსი, რომელიც „სამოციანელებმა“ ილიას მეთაურობით დაისახეს და განახორციელეს კიდევაც. თეორიულად არის გააზრებული მათი რამდენიმე ნორმატიული ღონისძიება (მაგალითად, ძველი ქართული გრაფემების ამოღება ახალი ანბანიდან), თუმცა საერთო ჯამში მაინც უნდა ითქვას, რომ კონკრეტულ ნორმატიულ გადაწყვეტილებას თითოეული მწერალი დამოუკიდებლად, სუბიექტური პოზიციიდან იღებდა. სხვათა შორის, ის მწვავე კამათიც, რომელიც მაშინდელ პრე-

საში ხშირად მიმდინარეობდა, სწორედ სუბიექტური პოზიციის გამომხატველი იყო, რამდენადაც საერთო პრინციპები ჯერაც შეუმუშავებელი იყო და შეთანხმება მხოლოდ „კეთილი ნებით“ იყო შესაძლებელი (სწორედ ამის დასტურია პოლემიკური წერილები ილია ჭავჭავაძისა, აკაკი წერეთლისა, იაკობ გოგებაშვილისა, სილოვან ხუნდაძისა და სხვათა). ამიტომაც იყო, რომ სწორედ ამ დროს იქნა წამოჭრილი პირველად ნორმირების პრინციპების შემუშავების აუცილებლობა.

XIX-XX საუკუნეთა მიჯნაზე კიდევ უფრო გააქტიურდა ნორმატიული და ტერმინოლოგიური მუშაობა, ქვეყნდებოდა ცალკეული წერილები, წიგნები, იქმნებოდა სპეციალური წრეები; მაგალითად, 1899-1900 წლებში ქუთაისში ამ მიზნით საგანგებო წრე არსებულა, მოგვიანებით კი ასეთი წრე თბილისშიც შექმნილა. სრულიად ბუნებრივია, რომ ამ მიმართულებითაც ცხოვლად იგრძნობა ახალი ეპოქის სუნთქვა.

რაც მთავარია, იგრძნობა, რომ ახლოვდება საქართველოს ისტორიის დიადი მოვლენა – ქვეყნისა და სახელმწიფო ენის განთავისუფლება გარე იმპერიული დიქტატისაგან. მართალია, ისტორიის ირონიით „დიადი მოვლენა“ მეტად ხანმოკლე გამოდგა, მაგრამ, განგების ნებით, ქვეყანა ეღირსა თითქმის მის ფარდ, სამაგიერო მოვლენას – ეროვნული უნივერსიტეტის დაარსებას.

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი მართლაც იქცა ქართული მნიგნობრობის, კულტურის, ენის აღორძინების მძლავრ ნიშანსვეტად. მან ახალი ძალით გააღვივა და ააგიზგიზა ქვეყნის ისტორიული ცხოვრების არაერთ უბანზე მინავლებული ცეცხლი, მძლავრი სტიმული მისცა სამომავლოდ ტექნიკის, მეცნიერების, კულტურის სხვადასხვა დარგებისა და სკოლების ჩამოყალიბებას, განათლებისა და პრესის ფართო ქსელის განვითარებას. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტმა და მის ფუნდამენტზე ამოზრდილმა სხვა უმაღლესმა სკოლებმა, მეცნიერებათა აკადემიამ და სამეცნიერო ინსტიტუტებმა განუსაზღვრელად გააფართოვეს ქართული ენის ასპარეზი, ბუნებრივად განაპირობეს სპეციალური ენების შემუშავება, დარგობრივი ტერმინოლოგიის, ნორმატიული ლექსიკონების შექმნა.

ერთი სიტყვით, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტმა და მისმა კორიფეებმა აკად. ივ. ჯავახიშვილის მეთაურობით საფუძველი ჩაუყარეს ქართული ენის განვითარების, მისი პოლიფუნქციურობისა და მონოლითურობის სრულიად ახალ ეტაპს, შეიქმნა განსაკუთრებული შესაძლებლობა, ახალ პირობებში გამოვლენილიყო ქართული ენის მთელი შინაგანი პოტენცია, მისი ლექსიკურ-გრამატიკული სიმდიდრე და შესაძლებლობები... რაც მთავარია, ჭეშმარიტად მეცნიერული სა-

ფუძველი შეიქმნა ახალი ქართული სალიტერატურო ენის ჩამოყალიბებისა და ნორმალიზაციისათვის.

სწორედ აქეთ იყო მიმართული სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობის არაერთი ღონისძიება, რომელიც ენობრივი პოლიტიკის სფეროში XX ს-ის საქართველოში განხორციელდა. მართალია, საქართველოში დამყარებულმა საბჭოთა წყობილებამ ექსპანსიისა და კოლონიზაციის სრულიად ახალი პირობები მოიტანა, მაგრამ შეუძლებელი აღმოჩნდა შენელებულიყო ის მაგიური ცეცხლი, რომელიც ქვეყნის სულიერ ცხოვრებაში უნივერსიტეტის სახით დაინთო.

სწორედ ეპოქალურ გარდატეხათა მიჯნაზე, 1920 წლის მაისში, უნდა გამართულიყო სწავლულთა ის კონფერენცია, რომელსაც ამზადებდა საორგანიზაციო კომისია შემდეგი შემადგენლობით: ა. შანიძე, გ. ახვლედიანი, ვ. ბერიძე, კ. კეკელიძე, დ. უზნაძე. კომისიამ გამოაქვეყნა კონფერენციის პროგრამა და მოსაგვარებელი პრობლემების ნუსხა. ხოლო 1921 წელს პატარა ნიგნაკად გამოქვეყნდა ამ კონფერენციის მასალები „სალიტერატურო ქართულისათვის“, რომელშიც პირველად იყო წარმოდგენილი რამდენიმე საორჭოფო ორთოგრაფიული საკითხი (დავინყებოდა თუ დავინყებიყო? საქმე ისაა თუ საქმე იმაშია? და მისთ.).

სამეცნიერო დარგების განვითარების პერსპექტივამ ტერმინოლოგიური მუშაობის გააქტიურებაც მოითხოვა. 1921 წელს გამსახკომთან დაარსდა ტერმინოლოგიათა შემმუშავებელი სამეცნიერო საბჭო, რომელმაც ივ. ჯავახიშვილის თავმჯდომარეობით ნაყოფიერი მუშაობა გასწია.

1925 წელს სამთავრობო დონეზე დაარსდა ცენტრალური სატერმინოლოგიო კომისია, რომელსაც ვუკოლ ბერიძე ხელმძღვანელობდა. ამ კომისიამ მოამზადა კონფერენცია, რომელზეც გამოჩენილმა სპეციალისტებმა – ა. შანიძემ, გ. ახვლედიანმა, არნ. ჩიქობავამ, ვ. თოფურია, ს. ჯანაშიამ, ს. ყაუხჩიშვილმა, ს. იორდანიშვილმა – წაიკითხეს მოხსენებები სალიტერატურო ენის საცილობელ საკითხებზე. ეს მოხსენებები ნაკვეთებად გამოქვეყნდა 1930-34 წლებში საერთო სათაურით „ქართული სალიტერატურო ენის ნორმათა დადგენისათვის“.

1934 წელს საქართველოს სახალხო კომისარიატთან დაარსდა ქართული სალიტერატურო ენის ნორმათა დამდგენი რესპუბლიკური კომისია 30 კაცის შემადგენლობით; ხოლო მომდევნო წელს უნივერსიტეტის რექტორის ბრძანებით შეიქმნა ქართული სალიტერატურო ენის ნორმათა დამდგენი სამუშაო კომისია (თავმჯდომარე – ა. შანიძე, მოადგილე – ვ. თოფურია).

ამ კომისიის მუშაობის შედეგად 1936 წელს ცალკე ნიგნად

გამოიცა „სალიტერატურო ქართულის ნორმები, I“, რომელშიც უკვე არის წარმოდგენილი ნორმათა დადგენის ძირითადი პრინციპები და არაერთი რეკომენდაცია საცილობელ საკითხებზე.

1941 წელს პირველად გამოიცა ვ. თოფურიასა და ივ. გიგინეიშვილის მიერ შედგენილი „ორთოგრაფიული ლექსიკონი“ (მაშინ ამ ლექსიკონში 15 000 ერთეული შედიოდა, მისი ბოლო გამოცემა (1998 წ.) კი 80 000-მდე ერთეულს შეიცავს).

1946 წელს მთავრობის დადგენილებით საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის პრეზიდიუმთან შეიქმნა ნორმათა დამდგენი კომისია, რომელსაც ჯერ ს. ჯანაშია თავმჯდომარეობდა, შემდეგ კი – ა. შანიძე.

1953 წელს საქართველოს მინისტრთა საბჭოსთან შეიქმნა თანამედროვე ქართული სალიტერატურო ენის ნორმათა დამდგენი მუდმივი სახელმწიფო კომისია, რომლის თავმჯდომარეობა ავტომატურად ეკისრებოდა მინისტრთა საბჭოს თავმჯდომარეს, ხოლო კომისიაში შედიოდნენ გამოჩენილი ქართველი მეცნიერები, მწერლები, პრესის მუშაკები. ამ დროიდან ეს კომისია მუდმივად არსებობდა საქართველოს მინისტრთა საბჭოს დონეზე და პერიოდულად იკრიბებოდა მომზადებული ნორმატიული პროექტების განსახილველად და დასამტკიცებლად.

მუდმივი სახელმწიფო კომისიის ძირითად სამუშაო ბაზას წარმოადგენდა და წარმოადგენს საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ენათმეცნიერების ინსტიტუტი, კერძოდ კი – ამ ინსტიტუტის ქართული მეტყველების კულტურის განყოფილება, რომელიც მუდმივად ადევნებს თვალყურს სალიტერატურო ენაში მიმდინარე პროცესებს და შეიმუშავებს სათანადო ნორმათა პროექტებს.

ეს პროექტები საბოლოოდ განიხილება მუდმივი სახელმწიფო კომისიის სხდომაზე და დამტკიცების შემთხვევაში სავალდებულო ხდება სალიტერატურო ქართულის ყოველი მომხმარებლისათვის.

1966 წლიდან ენათმეცნიერების ინსტიტუტში დაარსდა სპეციალური კრებული „ქართული სიტყვის კულტურის საკითხები“, რომელშიც მუდმივად აისახება სალიტერატურო ენის სინმინდის სფეროში წარმოებული კვლევის შედეგები.

საქართველოს ისტორიის უახლეს ეტაპზე, დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ, კვლავ დადგა სახელმწიფო კომისიის მუშაობის განახლების საკითხი. ამჯერად კომისია ჩამოყალიბდა ახალი, გაფართოებული სტატუსით: მას დაერქვა „საქართველოს პრეზიდენტთან არსებული სახელმწიფო ენის მუდმივი სახელმწიფო კომისია“, ანუ კომისია გადავიდა უშუალოდ ქვეყნის პრეზიდენტის დაქვემდებარე-

ბაში და მისი ფუნქცია ც ალარ შემოიფარგლება ოდენ ნორმათა დადგენით, მას არსებითად ეკისრება ქვეყნის ენობრივი პოლიტიკის განსაზღვრა და რეგულირება; ამავე სფეროს კონტროლი ქვეყნის უმაღლესი საკანონმდებლო ორგანოს დონეზე აკისრია საქართველოს პარლამენტის სახელმწიფო ენის ქვეკომიტეტს. ამავე დროს, 1998 წელს სამთავრობო დონეზე შეიქმნა სახელმწიფო ენის ფუნქციონირების, ქვეყნის ენობრივი „მეურნეობის“ სპეციალური მაკონტროლებელი ორგანო – „საქართველოს ენის სახელმწიფო პალატა“.

აქტიურად მიმდინარეობს მუშაობა სახელმწიფო ენის შესახებ კანონის მოსამზადებლად.

უნდა ითქვას, რომ ამ სახელმწიფოებრივ ღონისძიებათა ეფექტურობა თვალსაჩინო გახდება მხოლოდ მას შემდეგ, რაც შესაძლებელი შეიქმნება იმ პროცესების კონტროლი და რეგულირება, რომლებიც ქვეყნის ახალმა სახელმწიფოებრივმა ვითარებამ, ახალმა პოლიტიკურმა, ეკონომიკურმა, კულტურულმა და საინფორმაციო ურთიერთობებმა წარმოქმნა განათლების, მეცნიერების, მასმედიის და სხვა სფეროებში; როცა მოხერხდება საკანონმდებლო მექანიზმების ამოქმედება და იმ უჯრედების მიზანმიმართული, კოორდინირებული ამუშავება, რომელთაც უნდა უზრუნველყონ უახლესი ტერმინოლოგიის, სპეციალური ენების მომზადება-დამუშავება სახელმწიფო ენის ფუნქციონირების ყოველ ცალკეულ უბანზე.

9. სალიტერატურო ენის ნორმათა დადგენის ძირითადი პრინციპები

ამგვარად, მეტყველების კულტურა ენობრივ ნორმას ემყარება. ნორმაა ის ენობრივი ერთეული (სისტემური მონაცემი), რომელიც ოფიციალურად იქნა დადგენილი კონკრეტული ვითარების შესწავლის შემდეგ. ამავე დროს, ნორმა ყველა ენობრივ ერთეულს ვერ მოიცავს; ნორმა განისაზღვრება მხოლოდ იქ, სადაც ფორმათა ვარიანტულობა იჩენს თავს. ნორმა უზუსტესად, ანუ საყოველთაოდ განმტკიცებულს, არ ეხება. აქ შეიძლება გამოყენებულ იქნეს იურისპრუდენციაში ცნობილი ფორმულა: დასაშვებია ის, რაც აკრძალული არ არის. ამგვარ ენობრივ ფაქტებს კი სალიტერატურო ენაში უზუსტესად ცნება მოიცავს.

უზუსი (ლათ. *usus* – ჩვევა, ჩვეულება, გამოყენება) არის საყოველთაოდ გავრცელებული ენობრივი ერთეული, მიღებული

და ჩვეულებრივი ფორმა. უზუსი ერთი მხრივ უკავშირდება ენის სისტემას, მეორე მხრივ – ნორმას. უზუსი, როგორც უალტერნატივო სისტემური მონაცემი, იგივე ნორმაა. უზუსალურ ფორმებს ნორმატიულ ერთეულებთან ერთად ასახავს ორთოგრაფიული ლექსიკონი.

ნორმის შემუშავების აუცილებლობა ცოცხალ, მოქმედ სალიტერატურო ენაში იქმნება. ენის განვითარების პროცესში მის საერთო გრამატიკულ სისტემაში ცოცხალ ფორმათა ვარიანტულობა იჩენს თავს და, შესაბამისად, საჭირო ხდება ამგვარი არაერთგვაროვნების მონესრიგება. ნორმა მოცილე ფორმათა პრობლემაა. იქ, სადაც მოცილე ფორმები არ დასტურდება, ბუნებრივია, არც არჩევანის საჭიროება და შესაძლებლობა იარსებებს.

ამგვარად, ყოველი ნორმა არჩევანია, ორი ან მეტი შესაძლებელიდან ერთ-ერთის გამორჩევა, მისთვის სრული ან ნაწილობრივი უპირატესობის მინიჭება.

ამ არჩევანის გაკეთება სუბიექტურ საფუძველზეც არის შესაძლებელი და ობიექტურზეც. სუბიექტური გადაწყვეტილება პირად ნარმოდგენას და ჩვევას ემყარება; მისი პრინციპია: უპირატესობას ვანიჭებ იმ ენობრივ ერთეულს, რომელიც ჩემთვის ბუნებრივია. ასეთი მიდგომა შესაძლებელია მაშინ, როცა ნორმის დადგენის პრინციპები არ არის შემუშავებული. სრულიად ნათელია, რომ ამგვარად სალიტერატურო ენის ერთგვაროვნების მიღწევა შეუძლებელია; ინდივიდუალური მიდგომით სალიტერატურო ენაში მოცილე ფორმათა დაძლევა არ მოხერხდება.

იმისათვის, რომ ნორმის დადგენა ობიექტურ კრიტერიუმებს დაეფუძნოს, აუცილებელია სპეციალისტების მიერ შემუშავებულ იქნეს ისეთი პრინციპები, რომლებიც ერთგვაროვან საზომად გამოდგება ნორმის განსაზღვრის ყოველი კონკრეტული შემთხვევისათვის.

ეს პრინციპები, ბუნებრივია, უნდა ითვალისწინებდეს როგორც ენის ისტორიას, ისე მის თანამედროვე მდგომარეობასა და განვითარების პერსპექტივებსაც. ამიტომაც ძირითადი ნორმატიული მოთხოვნა ამგვარად განისაზღვრება:

მოცილე ფორმათაგან უპირატესობა ენიჭება იმას, რომელიც შესაბამეა ენის განვითარების ძირითად ხაზს, მის ბუნებრივ ტენდენციებს და პერსპექტიულია ენობრივად.

ამის დადგენისათვის, ბუნებრივია, თითოეული ენობრივი ერთეულის ჩამოყალიბების ისტორია და საერთო სისტემაში მისი ადგილი უნდა იქნეს გამონვლილვით შესწავლილი.

ამგვარად ყალიბდება ის პრინციპები, რომლებიც სახელმძღვა-

ნელო პირობათა ერთგვარ იერარქიას ქმნის და რომლებიც იძლევა კონკრეტული ენობრივი ნორმის ობიექტურად განსაზღვრის შესაძლებლობას.

თანამედროვე ქართული სალიტერატურო ენის ნორმათა დადგენის პრინციპები არნ. ჩიქობავას მიერ შემუშავებული დებულებების საფუძველზე 1935 წელს დაამტკიცა ქართული სალიტერატურო ენის ნორმათა რესპუბლიკურმა კომისიამ. აი, შესაბამისი პრინციპების ამსახველი მონაკვეთი:

„1. ქართული სალიტერატურო ენის ნორმების შემუშავების დროს მაქსიმალურად გამოყენებული უნდა იქნეს დამკვიდრებული ენა ქართული ლიტერატურის კლასიკოსებისა, არ უნდა შეიქმნეს ხელოვნური ნორმები, ცოცხალი ენისაგან დაშორებული.

2. გადასინჯვას არ მოითხოვს და უცვლელად უნდა დარჩეს ისეთი ლექსიკური, მორფოლოგიური და სინტაქსური მონაცემი, რომელიც სალიტერატურო ქართულში მხოლოდ ერთი სახით გვხვდება, მაშინაც კი, როცა ის სავსებით უმართებულოა ქართული ენის გრამატიკული სისტემის თვალსაზრისით (**დაღმა**, **აქაური** [კაცი], **იქაური** [კაცი], **ვღგავარ**, **ვზივარ**), რასაც უყოყმანო სოციალური სანქცია აქვს, ის საკითხად ვერ იქცევა.

3. როცა სალიტერატურო ქართულში ორი ან მეტი მოცილვე მორფოლოგიურ-სინტაქსური მოვლენა იჩენს თავს, საკითხი უნდა გადაწყდეს იმის სასარგებლოდ, რომელიც:

- ა) უფრო გავრცელებულია კლასიკოსთა ენაში და ეგუება ქართული სალიტერატურო ენის განვითარების ტენდენციას;
- ბ) გამართლებულია ქართული ენის დღევანდელი გრამატიკული სისტემით, ესე იგი, გრამატიკულად კანონიერია და არ არღვევს ამ სისტემით ნაგულისხმევ თანამიმდევრობას;
- გ) სხვა თანაბარ პირობებში წარმოების პრინციპის მიხედვით უფრო მარტივია და
- დ) სხვა თანაბარ პირობებში მნიშვნელობის მიხედვით უფრო ნათელია.

შენიშვნა: იშვიათ შემთხვევაში, როცა ერთმანეთის მოცილვედ გამოდის ორი ან მეტი პარალელური ფორმა, რომლებიც თანაბრად კანონიერია გრამატიკული სისტემის თვალსაზრისით, მაგრამ ხმარების მიხედვით კლასიკოსების ენაში გადაჭრით არც ერთს არა აქვს უპირატესობა, შესაძლებელია ისინი დარჩნენ პარალელურად.

4. ორთოგრაფიული საკითხების მოგვარებისას სავალდებულოა დარჩეს ერთი ფორმა. ამ შემთხვევაში მოცილვე მოვლენათაგან უპირ-

რატესობა უნდა მიეცეს იმას, რომელიც:

- ა) უფრო გავრცელებულია სალიტერატურო ქართულში;
- ბ) გამართლებულია ეტიმოლოგიურად და მორფოლოგიურად;
- გ) მისაღებია ქართული ენის ბუნებრივ კომპლექსთა თვალსაზრისით“.

მითითებულ საკონტროლო დებულებათა იერარქია შეიძლება უფრო მოკლე კომენტარების სახით ჩამოვაყალიბოთ:

1. **გ ა ვ რ ც ე ლ ე ბ უ ლ ო ბ ა** გულისხმობს იმას, რომ ენის განვითარების შესაბამის ეტაპზე თვით სალიტერატურო (საერთო-სახალხო) ენას მიუცია ამა თუ იმ ფორმისათვის უპირატესობა და მისი „კანონიერების“ დადგენა არსებითად მარტივ სტატისტიკაზე არის დაფუძნებული. თავის მხრივ, ამას უკავშირდება „სოციალური სანქციის“ ცნება, რომელიც გამომხატველია იმ აზრისა, რაც ილიას გავრცელებული გამონათქვამით არის ცნობილი – „ხალხია ენის კანონის დამდები...“ კერძოდ: თვით გრამატიკულად მცდარი ფორმაც კი, რომელიც საბოლოოდ გავრცელებულა საერთო-სახალხო ენაში, კანონიერად ჩაითვლება.

2. **მ ა რ თ ე ბ უ ლ ო ბ ა**: ის პრინციპი, რომ ასარჩევი ფორმა მართებული უნდა იყოს თანამედროვე გრამატიკული სისტემით, არსებითად განსჯას არ ექვემდებარება; ოღონდაც მას სრული (უალტერნატივო) უპირატესობა იმ მიზეზის გამო არ ეძლევა, რომ არცთუ იშვიათად ენის განვითარება სისტემის მოთხოვნებს სწორხაზოვნად არ მისდევს და, როგორც გამოჩნდა, შეუძლებელი არ არის ანომალიებიც აღმოჩნდეს „სანქცირებულნი“.

3. **პ ე რ ს პ ე ქ ტ ი უ ლ ო ბ ა**: ამ ცნების შინაარსი არის ის, რომ არჩეული ფორმა შეესაბამებოდეს ენის განვითარების შინაგან ტენდენციას. კერძოდ, სპეციალისტი კონკრეტული ენობრივი ვითარების შესწავლით განსაზღვრავს იმასაც, რამდენად ეგუება ესა თუ ის ვარიანტი ქართული ენის განვითარების საერთო ტენდენციებს. ამით ასარჩევი ვარიანტის პერსპექტიულობის შეფასებაც ხდება შესაძლებელი და მოსალოდნელი შედეგების ერთგვარი პროგნოზირებაც.

4. **რ ა ც ი ო ნ ა ლ უ რ ო ბ ა**: ამ ცნებაში შეიძლება გავაერთიანოთ საგანგებო მითითება იმაზე, რომ ნორმა მხარს უჭერს წარმოების მხრივ უფრო მარტივსა და აზრობრივად უფრო ნათელ ფორმას. ეს მოთხოვნა თავისთავში გულისხმობს გრამატიკულ „სიჭარბეთა“ დაძლევის ამოცანას და შინაარსობრივად შეესაბამება ენის ეკონომიურობის პრინციპს.

დამატებით მოითხოვს ხაზგასმას ის, რომ შეუძლებელია თვითმიზანი იყოს ყოველგვარი ალტერნატიულობის დაძლევა სალიტერატურო ენაში. ენა ცოცხალი, განვითარებადი სისტემაა და მის შინაგან

განვითარებას გულისხმობენ, ანონილ-დანონილი დამოკიდებულება სჭირდება. ამიტომაც ნორმატიული პოლიტიკა მოცილვე ფორმათა საკითხს ხშირად ღიად ტოვებს, რათა თვით ენას მიეცეს არჩევანის საშუალება, რათა ძირშივე არ მოისპოს ენის თავისუფალი განვითარების შესაძლებლობა.

ნორმათა მითითებული პრინციპებიდან გამომდინარე, ენობრივ ერთეულთა ნორმატიული განსაზღვრის ორგვარი შესაძლებლობა არსებობს: ერთს შეიძლება ვუნოდოთ კ ა ტ ე გ ო რ ი უ ლ ი , ხოლო მეორეს ლ ი ბ ე რ ა ლ უ რ ი გადაწყვეტა პრობლემისა.

პირველ შემთხვევაში მოცილვე ფორმათაგან ერთი განისაზღვრება – როგორც ს ა ვ ა ლ დ ე ბ უ ლ ო , მეორე (დანარჩენები) კი – როგორც ა კ რ ძ ა ლ უ ლ ი .

მეორე შემთხვევაში მოცილვე ფორმების თანაარსებობა დასაშვებია, ერთი ფორმა განისაზღვრება – როგორც ძ ი რ ი თ ა დ ი , ხოლო მეორე (დანარჩენები) – როგორც და ს ა შ ვ ე ბ ი .

ობიექტურად, ენობრივი ვითარებიდან გამომდინარე, ორივე ამგვარი მიდგომა რაციონალურია იმის გათვალისწინებით, თუ რამდენად არის მოცილვე ვარიანტების ისტორიული ურთიერთმიმართება საბოლოოდ გარკვეული. მაგრამ ობიექტურობის ხარისხი იკლებს მაშინ, როცა ნორმატიული ტენდენცია ან ერთ, ან მეორე მხარეს გადაიხრება სუბიექტურ (ინდივიდუალურ თუ ჯგუფურ) მოსაზრებათა და დამოკიდებულებათა საფუძველზე.

აქედან გამომდინარე, ნორმა თავისი შინაარსით დ ი ნ ა მ ი კ უ რ ი მონაცემია; მართალია, იგი სინქრონიულ დონეზე განსაზღვრულ სტატუსს გულისხმობს და ამით განაპირობებს სალიტერატურო ენის სტაბილიზაციას, მაგრამ ისტორიული ასპექტით თვით ნორმა ექვემდებარება ენის ისტორიულ ცვალებადობას, მის განვითარებას.

თვით ნორმატიული პოლიტიკის განვითარება, ცხადია, სწორხაზოვანი და ერთგვაროვანი პროცესი არ არის. ამ სფეროში გააქტიურების პერიოდებიც აღინიშნება და შედარებითი „მიშვებულობისაც“; მწვავე უთანხმოებანიც იშვიათი არ არის ზოგად თუ კონკრეტულ ასპექტებთან დაკავშირებით. თუ ძირითად საზომად ზომიერ ნორმატიულ დამოკიდებულებას ავიღებთ, მასთან მიმართებით შეიძლება ორი რადიკალურად განსხვავებული პოზიცია გამოიკვეთოს: პ უ რ ი ს ტ უ ლ ი და ა ნ ტ ი ნ ო რ მ ა ტ ი უ ლ ი .

პ უ რ ი ზ მ ი , ამ ცნების ფართო გაგებით, გულისხმობს დაუძინებელ ბრძოლას სალიტერატურო ენის ყოველგვარ გარე მინარევებთან, იქნება ეს უცხოენოვანი ნარმონაქმნი, დიალექტიზმი თუ სხვა.

ა ნ ტ ი ნ ო რ მ ა ტ ი უ ლ ი პოზიცია კი იმაში მდგომარეობს, რომ

იგი უარყოფს ყოველგვარი ჩარევის მიზანშეწონილობას სალიტერატურო ენის განვითარებაში, ერთადერთ „ნორმად“ ცნობს ენის ბუნებრივ მდგომარეობას.

ნიშანდობლივი ის არის, რომ ორივე ეს პოზიცია, ჩვეულებისამებრ, ობიექტურობის პრეტენზიით არის ხოლმე წარმოდგენილი; სინამდვილეში კი ორივეს ასაზრდოებს ღრმა სუბიექტივიზმი, ძირითად კრიტერიუმებად არა ენობრივი კანონზომიერებების, არამედ პირადი დამოკიდებულებების წარმოდგენა; რაც მთავარია, თვით ენის ისტორიის, მისი განვითარების შინაგანი კანონზომიერებების უგულებელყოფა.

როგორც უკვე წარმოჩნდა, ნორმალიზაცია არის მიზანმიმართული, ანონილ-დანონილი, შორსგამიზნული სახელმწიფოებრივი პოლიტიკა სალიტერატურო (ეროვნული) ენის განვითარებისა და ფუნქციონირების სფეროში; ამიტომაც ის შესაბამისი დონისა და მასშტაბის დამოკიდებულებას მოითხოვს.

1. ორთოეპიის საგანი და ამოცანები

ორთოეპია (ბერძნ. orthoépeia = orthos – სწორი, épos – მეტყველება) მართლმეტყველებას გულისხმობს; ამ შემთხვევაში, ცხადია, საკითხი ზეპირმეტყველებას ეხება. როგორც უკვე ითქვა, მეტყველების გამოვლენის ორი ფორმა არსებობს – ზეპირი და წერილობითი. სალიტერატურო ენის დონეზე ორივე მათგანი ნორმატიული ხასიათისაა; ორივეს ნორმატიულობის საკუთარი კრიტერიუმები აქვს. ზეპირმეტყველების კანონებს განსაზღვრავს ორთოეპია, ხოლო წერილი მეტყველებისას – ორთოგრაფია. ამდენად, მათ შორის – ისევე, როგორც შესაბამის სფეროებს შორის – განუყოფელი ერთობაა.

საზოგადოდ, ზეპირმეტყველება უსწრებს წინ წერილ მეტყველებას როგორც ისტორიულად (დამწერლობის მეშვეობით მეტყველების ფიქსირების თვალსაზრისით), ისე ყოველჟამიერად – მეტყველების ორი ფორმის ბუნებრივი თანამიმდევრობის თვალსაზრისით: იმისათვის, რომ სათქმელმა წერილობითი ფორმა შეიძინოს, ის ჯერ უნდა წარმოითქვას, ბგერითი სახე მიიღოს (თუნდაც ეს „წარმოთქმა“ აკუსტიკურად არ იყოს გამოხატული).

ამიტომაც არის მიზანშეწონილი, რომ ორთოეპია უსწრებდეს წინ ორთოგრაფიას.

მეორე მიზეზი, რაც ორთოეპიის წინ წამოწევას განაპირობებს, არის ის, რომ ორთოგრაფია ორთოეპიასთან მიმართებით, ორთოეპიის მოთხოვნების გათვალისწინებით ყალიბდება; ბევრი რამ, რაც ორთოგრაფიის მოსაგვარებელია, ორთოეპიაში იღებს სათავეს. ამიტომაც ორთოგრაფიული პრობლემები ორთოეპიის ნორმებზეა დამოკიდებული და – პირიქით; ორთოეპიის წესების მონესრიგებულობა დიდწილად არის განმაპირობებელი ორთოგრაფიული სიძნელეების დაძლევისა.

ეს მიმართება მართლწერის ორი ფორმისა, ორთოგრაფიის დამოკიდებულება ორთოეპიაზე განსაკუთრებით აქტუალურია ისეთი ბუნებისა და მნიგნობრული ტრადიციის ენაში, როგორიც ქართულია. კერძოდ, ქართულისათვის, როგორც ცნობილია, ტრადიციულად დამახასიათებელია ზეპირი და წერილი მეტყველების მაქსიმალური სიახლოვე, ისტორიული განვითარების პროცესში მნიგნობრული (წერილობითი) ენის ნაკლები დამორება ზეპირმეტყველებასთან (რაც,

თავის მხრივ, უნდა განაპირობებდეს კიდევ ქართული სალიტერატურო ენის ისტორიული განვითარების სტაბილურობას).

თანამედროვე ორთოეპიის თვალსაზრისით მთავარი ორიენტირი არის თეზისი: სალიტერატურო, დარბაისლური ქართული არის ფონემურად სრული მეტყველება, რასაც ეფუძნება კიდევ ზემომითითებული პრინციპი: როგორც გამოითქმის, ისე იწერება და – პირიქით. ამიტომაც ორთოეპიის საბაზისო ამოცანა სრულიად ნათელია: სიტყვის (ფრაზის) წარმოთქმა ბგერითი სისრულით, ნათლად.

ორთოეპიული ნორმები ხანგრძლივად, საუკუნეთა განმავლობაში ყალიბდება და მკვიდრდება. ორთოეპიის პრობლემასაც ვარიანტულობა განაპირობებს. ამ პროცესისათვის მეტი სტიქიურობა და ბუნებრიობაა დამახასიათებელი, ვიდრე მართლწერისათვის; მასში ხომ ნეიტრალური, ზომიერი, ბუნებრივი სამეტყველო ნორმის „არჩევა“ არსებითად კონკრეტული ნორმატიული ჩარევის გარეშე, ერთგვარი ფარული „კონვენციის“ (შეთანხმების) გზით ხდება (ვთქვათ, სამეტყველო ორიენტირად და ეტალონად ბუნებრივად, რაიმე ინსტრუქციის გარეშე, არის მიჩნეული რომელიმე ცენტრალური კილო ან დედაქალაქის მეტყველება და მისთ.).

ორთოეპიული პრობლემები უფრო მეტად რეგულირებული ხდება მას შემდეგ, რაც ენა მნივნობრობის საფუძველზე დაიწყებს განვითარებას და ზეპირმეტყველებასაც უფრო ფართო ფუნქციები დაეკისრება, ვიდრე მის მარტივ საკომუნიკაციო ამოცანებში მდგომარეობდა. ორთოეპია მკვიდრდება საერთო-ეროვნული ენის ჩამოყალიბების კვალდაკვალ, მაშინ, როცა თანდათან ფართოვდება ზეპირმეტყველების მოქმედების სფეროები, როცა მეტად ვითარდება ოფიციალური, საქმიანი და პუბლიცისტური მეტყველების ფორმები.

ორთოეპიული პრობლემების თავისებურება ის არის, რომ ისინი ბევრად უფრო სწრაფად ექცევიან ცოცხალი ენობრივი პროცესების გავლენის სფეროში, ვიდრე ორთოგრაფიის ნორმები (რომლებიც, ჩვეულებისამებრ, გაცილებით კონსერვატიულია). ეს გავლენა შეიძლება მომდინარეობდეს როგორც რომელიმე კუთხური მეტყველებიდან, ისე უცხოენოვანი გარემოდან. ქართულ სალიტერატურო ზეპირმეტყველებაში უფრო მეტად შეინიშნება კილოური მინარევები, აქცენტუაციური სიჭრელე, ვიდრე ნერილობით მეტყველებაში. თუ ტრადიციულად ქართულ მეტყველებაში უფრო ნიშანდობლივი იყო კილოური მინარევების არსებობა, ბოლო დროს მეტად გამოიკვეთა უცხო ენებიდან მომდინარე აქცენტუაციური ელემენტები.

ამდენად, ორთოეპიის საკითხების დამუშავებისას აუცილებელია

გათვალისწინება იმისა, რომ თანამედროვე გლობალურმა პროცესებმა, საერთაშორისო ვითარებამ ქართული მართლმეტყველება არაერთი ახალი პრობლემის წინაშე დააყენა. ე. წ. ინტერნაციონალურ ლექსიკასთან, სამეცნიერო-ტექნიკურ ტერმინოლოგიასთან ერთად სულ უფრო ინტენსიურად იჭრება უცხო ენებისათვის დამახასიათებელი სამეტყველო ნორმები და მანერები. ყველა ენას თავისი ფონემატური სტრუქტურა, მეტყველების ტემპი და რიტმი, სპეციფიკური ინტონაცია და მანერა აქვს; ამგვარი გავლენა ერთი ენისა მეორეზე, ჩვეულებებისამებრ, ყურს სჭრის; მაგრამ უცხო სამეტყველო ელემენტების შემოჭრა მშობლიურ ენაში ჩვეულებრივი მოქალაქეებისათვის თითქმის შეუმჩნეველად ხდება; მათი შემჩნევა და შეფასება მხოლოდ სპეციალისტებს შეუძლიათ, ცხადია, თუ მათი რეაგირება დროული იქნება, ხოლო მოქმედება – ადეკვატური.

სანიმუშოდ შეიძლება მიგვემართა უცხო ენათა გავლენით გავრცელებული რამდენიმე ჩვევისათვის. მაგალითად, ასეთია წარმოთქმის ინტონაციურ-რიტმული დანაწევრება პაუზისა და მახვილის ფიქსირებით არა სინტაქსურ საზღვარზე, არამედ რამდენიმესიტყვიანი რიტმული მონაკვეთის ბოლოში. ანდა სულ ბოლო ხანს, გავრცელებული მოვლენა – მკერდისმიერი გაგრძელებული ე ბგერის ჩართვა ბუნებრივი თუ ხელოვნური პაუზების შესავსებად, რაც ტრადიციული ქართული მეტყველების ნორმებით ნაკლად („პარაზიტულ“ მოვლენად) მიიჩნეოდა.

ამრიგად, **ორთოეპია** შეიძლება განვსაზღვროთ როგორც სალიტერატურო ენის იმ საწარმოთქმო ნორმათა ერთობლიობა, რომლებიც სალიტერატურო მეტყველების მთლიანობასა და ერთგვაროვნებას განაპირობებენ. ორთოეპიის ამოცანები მოიცავს როგორც მეტყველების ძირითად ელემენტებს – ბგერებს (ფონემებს), ისე ზესეგმენტურ მონაცემებს (მახვილს, ინტონაციას...); მისი ობიექტია ნებისმიერი ასპექტი სალიტერატურო ზეპირმეტყველებისა. ამ გაგებით იგი რ ი ტ ო რ ი კ ი ს ცნებას ენათესავება.

რიტორიკა, მისი ფართო (ტრადიციული) შინაარსით, მჭევრმეტყველებას, იგივე – ორატორულ ხელოვნებას – გულისხმობს. იგი ჯერ კიდევ ძველ საბერძნეთში ჩამოყალიბდა, როგორც ხატოვანი, შთამბეჭდავი მეტყველების ოსტატობა; მისი ხერხების ფლობა ითვლებოდა პიროვნების სრულყოფილების ერთ-ერთ გამოხატულებად.

მაგრამ უკანასკნელი საუკუნეებისათვის მჭევრმეტყველების ამოცანებიც უფრო მეტად დაუახლოვდა მეტყველების ბუნებრიობას და, რაც მთავარია, რიტორიკის ცნების უფრო ვიწრო შინაარსით გამოყენება გახდა შესაძლებელი. კერძოდ, მჭევრმეტყველების საპირისპი-

როდ წინ წამოინია მისმა იმ ფუნქციამ, რომელსაც ძველადვე გაეს-
მოდა ხაზი – დარწმუნების ხელოვნებამ. და, ამდენად, იგი დაუკავშირ-
და თანამედროვე დისკურსის ცნებას, რომელიც, თავის მხრივ, სო-
ციალურად აქტიურ, მიზანმიმართულ მეტყველებას (ტექსტს) გულისხ-
მობს.

ამოცანა, რომელიც მეტყველების კულტურის წინაშე დგას, მით
უფრო, მის იმ ნაწილში, რაც ზეპირმეტყველებას ეხება, უპირველესად
გულისხმობს მინიმალური, სავალდებულო მეტყველებითი უნარ-
ჩვევების დაუფლებას. შესაბამისი პროგრამის ფარგლებში მისი მიზა-
ნია არა „შთამბეჭდავად მეტყველების“ ხელოვნების დაუფლება, არა-
მედ სწორი, გამართული მეტყველების ჩამოყალიბება. შეიძლება ეს
ორი ამოცანა ურთიერთანალოგიურად შედგენილი ორი ტერმინით
გავარჩიოთ: ერთი მხრივ – მართლმეტყველება, ხოლო მეორე
მხრივ – მჭევრმეტყველება. მართლმეტყველების ელემენტარუ-
ლი ნორმები ყველა ნიგნიერ, კულტურულ ადამიანს მოეთხოვება,
მჭევრმეტყველებას კი ყველას ვერ დაევსახავთ ამოცანად. ამავე
დროს, მჭევრმეტყველების ხერხების დასაუფლებლად აუცილებელია
ფლობა მართლმეტყველების ელემენტარული უნარ-ჩვევებისა. მართ-
ლმეტყველება აუცილებელი საფეხურია მჭევრმეტყველებისაკენ. ამ
კავშირს ჯერ კიდევ ჩვენს წელთაღრიცხვამდე აღნიშნავდა ორატორუ-
ლი ხელოვნების მამა – ციცერონი:

„... რაც შეეხება... ენის სინმინდეს და მკაფიობას, ვფიქ-
რობ, არავინ მოელის მათი აუცილებლობის დასაბუთებას. ჩვენ
ხომ არ ვაპირებთ შევასწავლოთ ორატორული მეტყველება
იმას, ვინც საერთოდ არ იცის ლაპარაკი; და არც უნდა გვქონ-
დეს იმის იმედი, რომ ის, ვინც არ იცის წმინდა ლათინური ენა,
ილაპარაკებს მოხდენილად, და უფრო ნაკლებად, რასაკვირვე-
ლია, იმის იმედი, რომ ის, ვისაც არ შეუძლია გასაგებად ლა-
პარაკი, ილაპარაკებს ისე, რომ აღტაცებას გამოიწვევს“.

ამდენად, პრაქტიკული ორთოეპიის მიზანია სასწავლო კურსის
განმავლობაში იმ აუცილებელი უნარ-ჩვევების გამომუშავება (დაუფ-
ლება ან გამოსწორება), რომელთა მქონებლობაც არის საჭირო კონკ-
რეტული პროფესიული ამოცანების განხორციელებისათვის, სა-
ზოგადოდ კი – პიროვნების ჰარმონიული, სრულფასოვანი განვითარე-
ბისათვის.

როცა კონტინგენტის პროფესიულ ორიენტაციაზე ვაკეთებთ
აქცენტს, ვგულისხმობთ იმას, რომ ორთოეპიის მოთხოვნათა დაკმაყ-
ოფილება საკუთრივ პროფესიული კუთხით სულაც არ არის ერთ-
ნაირად აქტუალური. თუ ზოგი პროფესიული თვითგამოხატვა მჭევრ-

მეტყველების დონის მონაცემებს მოითხოვს (მაგ. პოლიტოლოგია, დიპლომატია, პედაგოგია...), ზოგ შემთხვევაში ეს მოთხოვნები მინიმალური სამეტყველო ჩვევებით არის შემოფარგლული (მაგ. მათემატიკა, ინფორმატიკა, მედიცინა...). შესაბამისად, ზეპირმეტყველების სწავლების ამოცანები მოქნილი და შეხამებული უნდა იყოს იმ ძირითად მიზანთან, რაც კონკრეტული პროფესიული მიმართულებით არის დასახული.

2. რა უნდა დაიძლიოს სტუდენტთა სამეტყველო პრაქტიკაში?

სტუდენტი უმაღლეს სასწავლებელში საკუთარი სკოლიდან და გარემოდან უკვე ჩამოყალიბებული სამეტყველო უნარ-ჩვევებით მოდის. ქვედა საფეხური რომ ამ თვალსაზრისით თავის ფუნქციას თანამიმდევრულად ვერ ასრულებს, ამისი უპირველესი დასტურია ის ერთობ არაერთგვაროვანი სურათი, რომელიც ახალ ენობრივ „ერთობაში“ (უმაღლეს სასწავლებელში) ჩანს.

იმ უნარ-ჩვევათაგან, რომელთა კორექტირებისა თუ აღმოფხვრის ამოცანა უმაღლესი სკოლის დონეზე დაისმის, ზოგი რამ ინდივიდუალურია, ზოგიც – საზოგადო, საერთო საფუძვლის მქონე. ერთიც და მეორეც, ცხადია, ყურადღებას მოითხოვს, თუმცა ინდივიდუალური ენობრივი ანომალიები შეიძლება არ ჩაითვალოს პირველი რიგის ამოცანად. ჯერ ერთი, სპეციფიკური ინდივიდუალობები საერთო პრაქტიკული მუშაობის პროცესში ნაკლებ იქნება საინტერესო, მეორეც, ამ თავისებურებათა ნაწილი თავისთავად განიცდის „ნიველირებას“ ახალ ენობრივ გარემოსთან ადაპტაციის პროცესში.

რაც შეეხება იმ ნიშანდობლივ უნარ-ჩვევებს, რომლებიც ზეპირმეტყველებაში ძნელად დასაძლევია შემკვიდრეობის სახით მოსდევს სკოლიდან მოზარდებს, სკოლადამთავრებულთა უმრავლესობისათვის არის დამახასიათებელი. სამწუხაროდ, ქართულ სკოლაში ათწლეულების განმავლობაში ჩამოყალიბდა ე. წ. მოყოლის ტრადიცია, რომელიც აღსაზრდელთა მნიშვნელოვან ნაწილში (განსაკუთრებით „ბეჯით“ მოსწავლეებში) ისეთ მკვიდრ ჩვევად იქცევა ხოლმე, რომ მისთვის გვერდის ავლა შესაბამის პირებს უშუალო დიალოგის დროსაც კი არ შეუძლიათ.

ჩვენი სკოლის ეს ნაკლოვანება, დაკავშირებული ინტენსიურ, ცოდნის დაგროვებაზე ორიენტირებულ სწავლებასთან, სპეციალისტებს უყურადღებოდ არ დარჩენიათ. სხვათა შორის, თავის დროზე

(მეოთხედი საუკუნის წინ) მეტყველების განვითარების სპეციალური გაკვეთილებიც კი იქნა შემოღებული; მაგრამ ამ ღონისძიებამ თავისი მიზანდასახულება ვერ შეასრულა და მალევე დაკარგა ფუნქცია – გადაიქცა ან ქართული ენისა და ლიტერატურის დამატებით მეცადინეობად, ანდა – მხატვრული კითხვის საათად.

რატომ მოხდა ასე?

მიზეზი ამისა იყო ის, რომ არც ამოცანა იყო ზუსტად, შესატყვისად განსაზღვრული და არც, ცხადია, პედაგოგები იყვნენ მომზადებული ამ ამოცანისათვის. ჩვენი პედაგოგების აბსოლუტურ უმრავლესობას მიაჩნდა და მიაჩნია, რომ მხატვრული კითხვა (ძირითადად, პოეზიის დეკლამაცია) არის არსებითად ერთადერთი საშუალება მეტყველების განვითარებისათვის. არადა, მხატვრული კითხვა და ბუნებრივი ზეპირმეტყველების კულტურა სულ სხვადასხვა კატეგორიას განეკუთვნება, თვით ცნებათა ანტიკური გაგების დონეზე იყო ისინი გამიჯნული.

მათი განსხვავება შინაარსობრივადაც გამოკვეთილია და შესაბამისი სამეტყველო აქტივობის დონითაც, კერძოდ:

1. ა) მხატვრული ტექსტი უპირატესად ე მო ც ი უ რ დატვირთვას შეიცავს;
- ბ) რიტორიკული ტექსტი ა ზ რ ი ს (პოზიციის) აქტიურ გადაცემას ემსახურება.
2. ა) მხატვრული კითხვა, ტრადიციულად, გა მო მ ს ა ხ ვ ე ლ ო ბ ი თ ი ხერხების შეუზღუდავ გამოყენებას ემყარება;
- ბ) რიტორიკული ტექსტის წარმოთქმა მაქსიმალურად არის მიახლოებული ბუნებრივ მეტყველებასთან; აქ ხელოვნური ეფექტები უკიდურესად არის შეზღუდული.

ამიტომაც არის ბუნებრივი შესიტყვებები – ერთი მხრივ, „**მხატვრული კითხვა**“, ხოლო მეორე მხრივ – „**საჯარო (პუბლიცისტური) გამოსვლა**“ და მისთ.

ერთი სიტყვით, მეტყველების განვითარების აღნიშნულმა გაკვეთილებმა ვერ შეასრულა და არც შეეძლო შეესრულებინა დაკისრებული ამოცანა. ამიტომაც მხატვრული დეკლამაცია (სადაც მას მისდევენ) ცალკე ამოცანად იქცა და მოყოლის ჩვევები ისევ ისე დაუძლეველი დარჩა.

მაინც რაში მდგომარეობს მოყოლის აღნიშნული ჩვევა?

თუ ძირითადი მახასიათებლებით გამოვხატავთ მის თავისებურებას, ეს ნიშნებია: „ნამღერებითი“ ინტონაცია, მაღალი ტემპი, მონოტონურობა, თანმხლები რიტმული მოძრაობები (რწევა, თავის კანტური...), პაუზის შემავსებელი „პარაზიტები“ (ანუ, ესე იგი...) და მისთ.

ჩვევათა ეს კომპლექსი, როგორც უკვე ითქვა, სტუდენტობის დროისათვის უკვე საფუძვლიანად არის პიროვნებაში განმტკიცებული, ამიტომაც მისი დაძლევა ორთოეპიის პროგრამის ერთ-ერთი ძირითადი მიმართულებაა და მთელი კურსის განმავლობაში დაჟინებულ მუშაობას მოითხოვს.

ერთი შენიშვნაც:

პედაგოგი არ უნდა მოელოდეს, რომ ამ რიგის თავისუფალი პრაქტიკული მეცადინეობებით ყველა შემთხვევაში ოპტიმალური შედეგი იქნება მიღწეული და არაერთმა კონკრეტულმა წარმატებლობამ ხელი არ უნდა ააღებინოს ამოცანის შესრულებაზე. აუცილებელია ვიცოდეთ, რომ აქ მთავარია თვითკრიტიკული და სხვათა მიმართ კრიტიკული უნარის გამომუშავება, საკუთარი ნაკლოვანებების დანახვა, იმ პროცესის დანყება, რომელიც შემდგომ, თუ ამისი შინაგანი განწყობა დახვდა, პიროვნების თვითსრულყოფის გზით უნდა წარიმართოს.

3. მეტყველება და პიროვნების ფსიქოლოგია

თუ განწყობის თეორიას დავემყარებით, სამეტყველო განწყობა ერთ-ერთი მთავარი წარმმართველია, საზოგადოდ, ადამიანის ფსიქიკისა და, აქედან გამომდინარე, მთელი მისი სულიერი ცხოვრებისა.

ადამიანი, როგორც მეტყველი არსება, პიროვნულად ენობრივ საფუძველზე და ენით აგებულ გარემოში (ბუნებრივშიც და სოციალურშიც) ყალიბდება. შეიძლება ითქვას, ის ენაში და ენობრივად იმკვიდრებს საკუთარ სოციალურ ადგილს და ის შეფერხებებიც, რომლებიც შეიძლება ამ თვალსაზრისით პიროვნების განვითარებასა და დამკვიდრებას შეხვდეს, უპირველესად სწორედ ენობრივი შინაარსისაა (ცნობიერსა თუ ქვეცნობიერ დონეზე). ამიტომაც ექცევა თანამედროვე მსოფლიოში ესოდენ დიდი ყურადღება ბავშვთა საკომუნიკაციო უნარ-ჩვევების ჩამოყალიბებას.

როგორც ადამიანის ფსიქიკის სიღრმისეულმა შესწავლამ წარმოაჩინა, ყოველი ინდივიდი ცხოვრების განმავლობაში (უფრო მეტად კი – ადრეულ ასაკში) ნაირგვარი ფსიქოლოგიური „კომპლექსით“ განიმსჭვალება და ხშირად ამგვარი ინდივიდუალური თვისება პიროვნებისათვის მოუცილებელ, აუტანელ ტვირთად იქცევა.

შეიძლება ითქვას, „კომპლექსების“ სათავეც უმეტესად ენობრი-

ვია; რაც მთავარია, ერთ-ერთი ყველაზე ღრმა და სერიოზული, რასაც კი ადამიანის ფსიქიკასთან აქვს კავშირი, სწორედ სამეტყველო „კომპლექსია“. არაერთი ადამიანისათვის გამხდარა ის სულიერად საცანჯველი და პრაქტიკულად – ხელის შემშლელი. უმცირესობას ნამდვილად არ წარმოადგენენ ისინი, ვინც სრულფასოვან ცხოვრებას არის მოკლებული იმის გამო, რომ გულისნადების გამოხატვა ვერ გაუბედავს, ვისაც პროფესიული წარმატებისათვის ვერ მიუღწევია ასევე ძირითადი საკომუნიკაციო „იარაღის“ შესაფერისად გაუმართაობის გამო. ეს კი ახალგაზრდების თვითდამკვიდრების სასკოლო პერიოდსაც ეხება და სტუდენტურსაც.

ამიტომაც ორთოეპიის პრაქტიკული მეცადინეობები ირიბად იმ მიზანსაც ისახავს, რომ სტუდენტებმა მრავალფეროვან ახალ გარემოში ენობრივი თვითგამოხატვის შემზღვეველი ფსიქოლოგიური ბარიერები დაძლიონ, შეეჩვივნენ სამეტყველო აქტივობას აუდიტორიის წინაშე, ისწავლონ თვითკონტროლი, შინაგანად მზად შეხვდნენ საჯარო შენიშვნას, დაძლიონ პასიურ მდგომარეობასთან შეგუება და შეიძინონ აქტიური კრიტიკული დამოკიდებულების უნარი.

ამ შემთხვევაშიც, ცხადია, არა სრულ შედეგზე, არამედ პიროვნების სამეტყველო „კომპლექსთაგან“ განთავისუფლების პროცესის დაწყებაზე და წარმართვაზეა საუბარი.

4. როგორ შევარჩიოთ სამეტყველო ამოცანის შესატყვისი ტექსტები?

სამეტყველო ამოცანებისადმი უკვე გამოკვეთილი დამოკიდებულება მიანიშნებს, რომ მიზნის მისაღწევად შესაფერისი ტექსტის შერჩევას გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს. ამ შემთხვევაში ნებისმიერი ტექსტი არ გამოდგება. ტექსტის შინაარსი და სტილისტიკა განსაზღვრავს იმ სამეტყველო გამოხატულებას, რომელმაც ზუსტად, ადეკვატურად უნდა გამოხატოს სათქმელი. როგორც წესი, შინაარსი ამ შემთხვევაშიც განმაპირობებელია ფორმისა (ანუ სამეტყველო გამოხატულებისა).

როგორი ტექსტი შეეფერება იმ ამოცანას, რომელსაც ზემოთ რიტორიკული (ვინრო გაგებით) ვუნოდეთ?

ამ კითხვაზე პასუხის გასაცემად უმჯობესია ტექსტთა ტიპებიდან ამოვიღეთ.

თუკი ადამიანის სიტყვიერ სამყაროში არსებული ტექსტების დიდ მრავალფეროვნებას ყველაზე ზოგადი შინაარსობრივ-სტილისტიკური

პრინციპით დავყოფთ, ტექსტების სამი ძირითადი ტიპი გვექნება: **მხატვრული, პუბლიცისტური და ინფორმაციული.**

მათ შორისაც გარკვეული იერარქიაა: თითოეული მათგანი მოიცავს მომდევნოს ნიშნებს, მაგრამ მომდევნო არ მოიცავს (არ უნდა მოიცავდეს) წინამავალის ნიშნებს. რაც მთავარია, თითოეულ მათგანს ისეთი სპეციფიკური ნიშნები გააჩნია, რაც საბოლოოდ განაპირობებს მათი სანარმოთქმო ამოცანისადმი დამოკიდებულებას; კერძოდ, მხატვრულ ტექსტში დომინანტია ემოციურ-ესთეტიკური ნიშანი („მოხიბვლა“), პუბლიცისტურ ტექსტში წინა პლანზე მოდის პუბლიკაზე (აუდიტორიაზე) გონებრივი ზეგავლენის ნება (დარწმუნება), ხოლო ინფორმაციული ტექსტი ამ ორივე თვალსაზრისით ნეიტრალურია, მაქსიმალურად არის დაცლილი მთქმელის ნებისა და აქტივობისაგან, მისი ფუნქცია მხოლოდ ინფორმაციის მინოდებაში მდგომარეობს.

აქედან გამომდინარე, მხატვრული ტექსტი ვერ იქნება რიტორიკული სამეტყველო ამოცანისათვის შესაფერისი, რამდენადაც ის პირობითობა და გამომსახველობითი ხერხები, რაც სიტყვიერი ხელოვნების დარგებისათვის არის დამახასიათებელი, საქმიანი სამეტყველო ვითარებისათვის სრულიად შეუფერებელია.

თავის მხრივ, ასევე შეუსაბამოა სანარმოთქმო მიზნისათვის წმინდად ინფორმაციული ტექსტი, რამდენადაც ის შესაბამისი სუბიექტისაგან არსებითად არ მოითხოვს აქტიური დამოკიდებულების, პიროვნული ნების გამოვლენას, ასეთი ტექსტისთვის სრული შინაარსობრივი და სტილისტიკური „ნეიტრალიტეტი“ დამახასიათებელი.

ამდენად, სანარმოთქმო ამოცანებისათვის შესაფერისია პუბლიცისტური ტექსტები, ანუ ისეთი მასალა, რომელიც რაიმე აქტუალურ თემაზე საჯარო აქტივობას (ან ამ აქტივობის განზრახვას) გამოხატავს. ამგვარი ტექსტი, ჩვეულებისამებრ, მეტად შეზღუდულად, მხოლოდ აუცილებლობის შემთხვევაში მიმართავს ენის ხატოვანებას, ხოლო მისი აზრობრივი აქცენტები არის ზუსტი და გამიზნული. ასეთი ტექსტი თავისი არსით ინფორმაციულია, მაგრამ ეს ინფორმაცია მისი ძირითადი მიზანი კი არ არის, არამედ – პოზიციის გამოხატვის საშუალება, აქტივობის რესურსი. სწორედ პუბლიცისტური ტექსტი წარმოაჩენს პიროვნებას, მათ შორის, განსაკუთრებით – რიტორიკულ შესაძლებლობათა კუთხით.

სად მოვიძიოთ შესაბამისი ტექსტები?

საბედნიეროდ, XIX-XX საუკუნეების ქართველ მოღვაწეთა მემკვიდრეობა, შესაბამის ისტორიულ-კულტურულ გარემოებათა გამო, მეტად მდიდარია ამგვარი მიზანდასახულების ტექსტებით. განსაკუთ-

რებით ილია ჭავჭავაძის გამოსვლები და წერილები არის აქტიური პუბლიცისტიკის ბრწყინვალე ნიმუში. ასევე მდიდარია ამ მხრივ აკაკი წერეთლის, ვაჟა-ფშაველას, იაკობ გოგებაშვილის, მიხეილ ჯავახიშვილის, კონსტანტინე გამსახურდიას... მემკვიდრეობა. პროფესიული ინტერესების გათვალისწინებით შეგვიძლია გამოვიყენოთ ქართველ ადვოკატთა საჯარო სასამართლო გამოსვლები, რომლებიც ცალკე წიგნებადაც არის გამოცემული... შეგვიძლია მოვიძიოთ აგრეთვე უახლესი ქართველი მწერლებისა და ჟურნალისტების პუბლიცისტიკა...

ასე რომ, არჩევანი მცირე არ არის და იმედია, არ გაგვიჭირდება, ჩვენი სათქმელისა და ხასიათის შესაფერისი ტექსტი ვიპოვოთ.

ამავე დროს, თუკი სტუდენტის შემოქმედებითი შესაძლებლობები ამის საშუალებას იძლევა, უფრო მეტი შედეგის მომცემი იქნება, სწორედ დამოუკიდებლად შექმნას მან ანალოგიური ტექსტი სასურველ თემაზე, ანდა გარკვეული მონტაჟი გააკეთოს უკვე არსებულთაგან. ამგვარი აქტივობით სტუდენტს თავისთავად მოეხსნება ის ბარიერი, ის გაუცხოების გრძნობა, რომელიც მას სხვის შექმნილ ტექსტთან შეხვედრისას ექმნება და სერიოზულად უშლის კიდეც ხელს მის თავისებას, გაშინაგანებას.

რა მოცულობის უნდა იყოს ტექსტი?

ეს მოთხოვნა, ცხადია, ინდივიდუალურია, რამდენადაც შესაბამისი ტექსტი ზეპირად უნდა იქნეს დასწავლილი და არჩეული. მასალის მოცულობაც უპირველესად დასწავლის უნარზეა დამოკიდებული. საშუალო მოცულობად შეიძლება ავიღოთ წიგნის ერთი ნაბეჭდი გვერდი.

ამ მოცულობის დასრულებული ტექსტი, ცხადია, იშვიათია. ამიტომაც შეიძლება პუბლიცისტური წერილების გარკვეული მონაკვეთები შევარჩიოთ, ოღონდ ისე, რომ რაღაც აზრის დანყება, განვითარება და დასრულება ჩანდეს, რომ გამოსახატავი პოზიცია ნათელი შეიქმნეს.

როგორ უნდა მომზადდეს ტექსტი?

ტექსტი ისე უნდა იქნეს დასწავლილი ზეპირად, რომ სტუდენტს მის გასახსენებლად არათუ ტექსტში ჩახედვა, არამედ – სასურველია – დაფიქრებაც კი არ სჭირდებოდეს, რათა ამან ხელი არ შეუშალოს აუცილებელი სამეცყველო ამოცანების შესრულებას, რათა საბოლოოდ დაიძლიოს მოყოლის ინტონაცია მათს მეტყველებაში. ამავე დროს, სტუდენტმა ისე უნდა გაითავისოს არჩეული ტექსტი, რომ სხვის პოზიციასა და თვალსაზრისს კი არ გადმოსცემდეს, არამედ იმგვარად წარმოჩნდეს, თითქოს თვითონ აყალიბებდეს შესაბამის აზრს, საკუ-

თარი პოზიციის დამკვიდრებას ესწრაფვოდეს.

დასასრულ: საორიენტაციოდ პუბლიცისტური ტექსტის რამდენიმე ნიმუში ამ თავის ბოლოს დაერთვის.

5. რა ძირითადი მოთხოვნები უნდა გავითვალისწინოთ წარმოქმნის დროს?

ტექსტის წარმოქმნა სამეტყველო მოქმედებათა რთული კომპლექსია – დანყებული ბგერის წარმოქმნით და დამთავრებული მეტყველების თანმხლები მოძრაობებით (ყესტ-მიმიკით). რამდენადაც უფრო ანცობილი და ჰარმონიულია სამეტყველო მოქმედებათა მთელი ეს მთლიანობა, იმდენად უფრო ეფექტურია წარმოქმნა. ამავე დროს, სამეტყველო მოქმედებათა კომპლექსის რომელიმე ერთი ელემენტის შეუსაბამობამაც კი შეიძლება სერიოზულად შეამციროს წარმოქმნის ეფექტურობა.

ეს მოთხოვნები, ცხადია, უპირველესად ბგერის, ხმის მართვას ეხება, ვინაიდან წარმოქმნას ბგერითი ფორმა აქვს. ხმის წარმოქმნა, განყენებულად, ბუნებრივი ფიზიოლოგიური პროცესია და შესაბამის ფიზიკურ მონაცემებზეა დამყარებული. როგორც ამბობენ, ხმა გარკვეულ ასაკში ყალიბდება და შემდეგ ის პიროვნების ერთ-ერთ ძირითად მახასიათებლად იქცევა. ამიტომაც არის, რომ ადამიანები ხმით ტელეფონშიც კი ცნობენ ერთმანეთს (ხმა გაქვს შეცვლილი, – გეტყვით ნაცნობი უმნიშვნელო ცვლილებისასაც კი...).

მაგრამ ეს იმას არ ნიშნავს, რომ, რაკი ხმა ერთხელ ჩამოყალიბებულა, მასზე ზეგავლენის მოხდენა, მისი გაუმჯობესება ან გაუარესება არ შეიძლება. უკვე ის, რომ მეტყველებას ფიზიოლოგიური საფუძველი აქვს, გულისხმობს იმას, რომ ხმა და ბგერა სამეტყველო ორგანოების, საარტიკულაციო ბაზისის მდგომარეობაზეა დამოკიდებული. შესაბამისი ბაზისის მონესრიგება ხმის გაუმჯობესებასაც განაპირობებს და – პირიქით – მოუნესრიგებლობა სახმო შესაძლებლობებს აუარესებს. ეს შეეხება როგორც სამეტყველო აპარატის ფიზიკურ მდგომარეობას, რასაც ხშირად აჩნევს კვალს ცხოვრების წესი და პირობები, ისე – განსაკუთრებით – სუნთქვას, რომლის მონესრიგებულობა არა მხოლოდ ფიზიკური ჯანმრთელობის, არამედ გამართული მეტყველების საფუძველია (რასაც ქვემოთ კიდევ დავუბრუნდებით).

მაინც რა ძირითადი ნიშნები უნდა ახასიათებდეს ნორმალურ ხმას?

–სუფთა ტემპრი, სიძლიერე და ძალდაუტანებლობა.

ხმის ტემპრი არის ის ელფერი, რომელიც განაპირობებს ადამიანის ხმის ინდივიდუალურ თავისებურებას და რომელიც სახმო სიმების, რეზონატორებისა და სუნთქვის ფაქტორებით არის განპირობებული. შესაბამისად, ამ ფაქტორების „მონესრიგებულობა“ არის სასიამოვნო ტემპრის საფუძველი.

ხმის სიძლიერეში ვგულისხმობთ მის სიმაღლესა და დიაპაზონს, რაც ასევე დამოკიდებულია ბგერის წარმომქმნელი ჰაერნაკადის ძალასა, სახმო სიმების ჟღერის ხარისხსა და რეზონატორების მოქმედებაზე.

რაც შეეხება ბოლო მოთხოვნას – ძალდაუტანებლობა ხმის ის თავისებურებაა, რომელიც ყველა ბუნებრივი მონაცემის მაქსიმალურ, მაგრამ უშუალო, ხაზგასმული ძალისხმევის გარეშე გამოვლენას გულისხმობს.

ცხადია, უმჯობესია, თუ პიროვნებას საჭირო სახმო მონაცემები ბუნებრივად აქვს მომადლებული. მაგრამ თუ ასე არ არის, ეს სულაც არ ნიშნავს იმას, რომ მდგომარეობის გამოსწორება არ შეიძლება. კაცობრიობის გამოცდილება ადასტურებს, რომ მეტყველება ყველაზე მეტად ექვემდებარება ვარჯიშსა და სრულყოფას. ისტორიამ არაერთი მაგალითი იცის თვით უიმედო სამეტყველო ნაკლის გამოსწორებისაც კი (ამის მაგალითად დიდი ბერძენი ორატორის – დემოსტენეს – ისტორიაც იკმარებდა). თუკი მოვანესრიგებთ სამეტყველო აპარატს, ვიზრუნებთ სუნთქვის რეგულირებაზე და მივმართავთ გარკვეულ სანარმოთქმო ვარჯიშებს, შედეგი მალე გახდება თვალსაჩინო.

წარმოთქმის კიდევ რამდენიმე აუცილებელი პარამეტრია გასათვალისწინებელი:

რიტმი და ტემპი. ყველაზე ხშირი ამ ორი ტერმინის აღრევაა, რადგანაც თითოეული მათგანი, თავის მხრივ, მეტყველების სიჩქარის ცნებასთან არის დაკავშირებული. მაგრამ ისინი მაინც ურთიერთგანსხვავებული ასპექტით ახასიათებენ მეტყველებას.

ტემპი სამეტყველო ნაკადის საერთო სისწრაფეს გამოხატავს. ამიტომაც მისი ძირითადი მახასიათებელია სიჩქარის ხარისხი. მეტყველება შეიძლება იყოს მაღალი, საშუალო და დაბალი ტემპის, ანუ ჩქარი, ზომიერი და ნელი. ასეთ თუ ისეთ ტემპს განაპირობებს როგორც ინდივიდუალური (ხასიათი, განწყობა...), ისე რეგიონული (კილოური) თავისებურება. ზომიერად, ჩვეულებისამებრ, ითვლება სალიტერატურო მეტყველება ნეიტრალურ ვითარებაში. აუცილებელი არ არის მეტყველების სიჩქარე დროის საზომით გაზომოთ, საერთო

სმენითი ჩვევით ისედაც ყველა კარგად არჩევს მეტყველების ასეთ თუ ისეთ სიჩქარეს. არსებითი აქ ის არის, ყველამ ინდივიდუალურად შეძლოს სალიტერატურო მეტყველების ზომიერი ტემპის დაუფლება. ამისათვის იმ პირვანდელი ჩვევების დაძლევაა საჭირო, რომლებიც შეუფერებელ სამეტყველო ტემპს განაპირობებენ. ამ მიზნით შესაძლებელია დასაწყისში „მეორე უკიდურესობის“ მეთოდიც კი გამოვიყენოთ, ანუ სწრაფმეტყველ სუბიექტს ხაზგასმულად ნელა წარმოვათქმევინოთ ტექსტი და მისთ.

შ ე ნ ი შ ვ ნ ა : ეს მითითებები, ცხადია, არ ეხება ისეთ შემთხვევებს, როცა მეტყველების ტემპი მიზანმიმართულად არის შეცვლილი რაიმე კონკრეტული (ვთქვათ, ჟურნალისტური) ამოცანის შესასრულებლად.

რიტმი არის სამეტყველო ნაკადის ცალკეული მონაკვეთების მონესრიგებული თანამიმდევრობა. ამიტომაც რიტმის ძირითადი მახასიათებელია თანაზომიერება, რეგულარულობა. რიტმის არსი განსაკუთრებით თვალსაჩინოა პოეზიაში, რომელიც საზოგადოდ მარცვალთა რიტმულ განაწილებას (მონესრიგებას) ეფუძნება. მასთან მჭიდროდ არის დაკავშირებული ე. წ. რიტმული პროზაც. მაგრამ თავისებური რიტმული წესრიგი ჩვეულებრივ მეტყველებასაც, წარმოთქმასაც ახასიათებს. კერძოდ, ფრაზის რიტმული მონესრიგებულობა ერთ-ერთი ძირითადი ნიშანია სალიტერატურო მეტყველებისა, ხოლო რიტმის დარღვევის შემთხვევები სერიოზულ დაღს ასვამს, საერთოდ, მეტყველების პროცესს. რიტმი ფრაზის აგებაზე დამოკიდებული. მოკლე-მოკლე ფრაზები უფრო „სხარტ“ რიტმს განაპირობებს, ვიდრე ვრცელი სინტაქსური პერიოდები. ამდენად, სწორი რიტმის შერჩევა ფრაზისა და სუნთქვის ურთიერთშეთანადებას, რეგულირებას მოითხოვს.

ამგვარად, ტემპი და რიტმი ურთიერდაკავშირებული ცნებებია, თუმცა მათი დამოუკიდებლობაც აშკარაა: შესაძლებელია ტემპი გარკვეულ სტანდარტს აჭარბებდეს, მაგრამ მეტყველების რიტმი მონესრიგებული იყოს; ასევე – შესაძლებელია ტემპი ზომიერი იყოს, მაგრამ, სამაგიეროდ, რიტმის თანაზომიერება იყოს დარღვეული.

პაუზა: მართლმეტყველების ძირითადი მიზანი ფრაზის, წინადადების წარმოთქმის სწორი ორგანიზებაა. მეტყველების ორგანიზებაში კი ერთ-ერთი წამყვანი როლი პაუზას ეკუთვნის. **პაუზა** შეჩერებას, შეყოვნებას ნიშნავს. ბუნებრივ მეტყველებაში მისი ფუნქცია მნიშვნელოვანია; ის ემსახურება ფრაზის აზრობრივ დანაწევრებას. აშკარად ჩანს, რომ მას მჭიდრო კავშირი აქვს მეტყველების რიტმთან, ხოლო მეორე მხრივ – სამეტყველო სუნთქვის მონესრიგებასთან.

პაუზა წერილობით დონეზე სასვენი ნიშნებით არის გამოხატული; შესაბამისად, პაუზა სინტაქსური კონსტრუქციის ინტონაციური ქარგაა; სხვაგვარად: პაუზები ასახავენ წინადადების სინტაქსურ დანაწევრებას; იმას, რასაც ზეპირმეტყველებაში პაუზა გამოხატავს, წერის დროს სასვენი ნიშნებით აღვნიშნავთ.

მაგრამ თუ აისახება პაუზებში სასვენ ნიშანთა განსხვავება?

ჩვეულებისამებრ, ამბობენ, რომ წინადადების დასასრულს (წერტილის ადგილას) უფრო დიდი პაუზაა, ვიდრე წინადადების შიგნით (მძიმის ადგილას); მაგრამ უფრო არსებითი უნდა იყოს ამ ორგვარი პაუზის ინტონაციური განსხვავება. იმ ინტონაციას, რომელიც წინადადების დასასრულის გამომხატველ პაუზას ახლავს, შეიძლება დამავალი ინტონაცია ვუწოდოთ, რამდენადაც აქ ინტონაციურად აზრის დამთავრებაა აქცენტირებული; ხოლო იმ პაუზას, რომელიც ერთ მთლიან წინადადებას ანაწევრებს, შეიძლება გარდამავალი ინტონაცია ეწოდოს, რამდენადაც აქ ამკარად მოინიშნება ინტონაციურად ის, რომ აზრი არ დამთავრებულა, რომ წინადადების (აზრის) გაგრძელებაა მოსალოდნელი.

ამ ორგვარი ინტონაციის გარჩევას ჩვენი სმენა სრულიად ბუნებრივად ახერხებს; იქ, სადაც არის არტიკულაციური დიფერენცირება, არის აკუსტიკური გარჩევაც. ამისი ობიექტური დასტურია ის, რომ, ჩვეულებისამებრ, არ გვჭირდება რაიმე დამატებითი ნიშანი იმისათვის, რათა მივხვდეთ, დაასრულა თანამოსაუბრემ ფრაზა თუ კიდევ აპირებს გაგრძელებას. ამას ჩვენ სათანადო პაუზის თანმხლები დამავალი თუ გარდამავალი ინტონაცია გვანიშნებს.

ბუნებრივი პაუზების გარდა, მეტყველებაში შესაძლებელია გამოყენებულ იქნეს აგრეთვე ე. წ. რიტორიკული პაუზა, რომელიც სულაც არ მისდევს (ანდა საგანგებოდ ააქტიურებს) წინადადების ბუნებრივი დანაწევრების მოთხოვნებს და ამით ისეთ აზრობრივ აქცენტებს აკეთებს, რომელთა გამოკვეთა ამ კონკრეტული საწარმოთქმო ამოცანისათვის არის აუცილებელი და რომელთა გამოხატვა ბუნებრივი ინტონაციისას ესოდენ ეფექტური არ იქნებოდა.

ამგვარი პაუზები თავისებურად წარმოაჩენს ინტონაციური გამომსახველობისა და აზრის რიტორიკულად გამოხატვის შესაძლებლობებს.

ინტონაციურ გამომსახველობაში, სრულიად ბუნებრივია, თავისი ადგილი განეკუთვნება კითხვის, ძახილისა და კითხვა-ძახილის მოდალობათა გამოხატვას. ამ შემთხვევაშიც ყურადღება შესაბამის ინტონაციათა ზომიერებაზე უნდა გამახვილდეს. საწარმოთქმო კუთხით მნიშვნელოვანია რიტორიკული კითხვისა და

რიტორიკული შექახილის მოდალობები. რიტორიკულია კითხვა, რომელიც პასუხს არ მოითხოვს („*ეა, სოფელო, რაშიგან ხარ, რას გვაბრუნებ, რა ზნე გჭირსა?!*“); ამ სახით ის უახლოვდება კითხვა-ძახილის წინადადებას. ხოლო რიტორიკული შექახილი ისეთი წინადადებაა, რომელიც ფორმით ძახილის (ბრძანებითი) წინადადებაა, მაგრამ აზრობრივად არ არის ამ მიმართების შემცველი; ის კონკრეტულად მიუმართავ ემოციას გამოხატავს.

ცალკე უნდა გამახვილდეს ყურადღება კითხვის ინტონაციისაზე, რამდენადაც თანამედროვე სალიტერატურო მეტყველებაში განსაკუთრებით ამ ინტონაციის დამახინჯებამ იჩინა თავი. თუ სხვა სფეროებში დარღვევის წყაროდ უმეტესწილად კუთხური (კილოური) თავისებურებები გვევლინება, ამ შემთხვევაში არასწორი კითხვითი ინტონაციის წყარო ცენტრალური (ქალაქური, ინტელიგენტური...) ენობრივი გარემო აღმოჩნდა. ამიტომაც დღემდე არ მოხერხდა მისი დაძლევა.

საკითხი ეხება კითხვის ინტონაციის გამოხატვას კითხვითსიტყვიან წინადადებაში.

საზოგადოდ, ნორმაა ამგვარი წესი:

ა) თუ კითხვით წინადადებაში რომელიმე კითხვითი სიტყვა (*ვინ, რა, სად, როდის, როგორ...*) არსებობს, მაშინ მახვილი ამ სიტყვაზე მოდის და კითხვითი ინტონაცია ზედმეტია. ასეთი კითხვითი წინადადების ინტონაცია თითქმის თხრობითისას უახლოვდება:

„ვინ დათვალოს ზღვაში ქვიშა და ან ცაზე ვარსკვლავები?“

ბ) მაგრამ თუ წინადადებაში ასეთი სიტყვა არ არის, კითხვითი ინტონაცია აუცილებელია:

„მომორდი და აქ სულ მარტოკა ხარ?“

ამ დროს ის სიტყვა (ჩვეულებისამებრ, ზმნა), რომელზეც კითხვის ინტონაცია მოდის, უპირატესად ბოლოშია, მაგრამ თუ ის რომელიმე წინა პოზიციაში დგას, კითხვის მახვილიც იქით გადაინაცვლებს:

შეასრულე ბოლო დავალება?

შეცდომა გამოიხატება იმაში, რომ არცთუ იშვიათად მეორე შემთხვევისათვის ბუნებრივი კითხვითი ინტონაცია თავს იჩენს პირველ შემთხვევაშიც, ანუ კითხვითსიტყვიან წინადადებაშიც. ამის დაძლევა კირთული ამოცანა არ უნდა იყოს.

რამდენიმე სიტყვა **ჟესტ-მიმიკის** შესახებ:

ჟესტ-მიმიკა მეტყველების თანმხლებ მოძრაობებს აღნიშნავს: ჟესტები – ხეულის (ძირითადად – ხელების), მიმიკა – სახის ნაკვეთბისას. საზოგადოდ, რაიმე უკიდურესი შეზღუდვა ამ სფეროში არ არ-

სებობს. ორატორი სრულიად სტატიკური ვერ იქნება; მაგრამ ზედმეტი მოძრაობებიც, ჟესტებისა თუ მიმიკის გადაჭარბებული გამოყენება ვერ ჩაითვლება მისაღებ რიტორიკულ მანერად. ამ შემთხვევაშიც ბუნებრიობას უნდა გაესვას ხაზი. ყველაფერი ის, რაც ბუნებრიობის ფარგლებში თავსდება, რაც არ არღვევს ზომიერების ფარგლებს, რასაც მსმენელის ყურადღება მეტყველებიდან სხვა მიმართულებით არ გადააქვს, დასაშვებად უნდა იქნეს მიჩნეული. აქედანვე გამომდინარე, ჟესტ-მიმიკის შეზღუდვა ზომიერების ფარგლებში სრულიად ბუნებრივი მოთხოვნა ჩანს.

6. როგორ ავაგოთ ტექსტი და როგორ მოვეპყროთ აუდიტორიას?

სანამ ადამიანი რაიმე ტექსტს წარმოთქვამდეს, ის ჯერ ქმნის მას. შეიძლება ეს „შექმნა“ ხანგრძლივი და დამჯდარი მუშაობის შედეგი იყოს, შეიძლება – ოპერატიული და სახელდახელო. შეიძლება ტექსტი წინასწარ დაინეროს, ანუ ყველა სიტყვას ადგილი მიეჩინოს, შეიძლება ზეპირად მონახაზის სახით ჩამოყალიბდეს, ხოლო სიტყვიერი ხორცშესხმა უშუალოდ წარმოთქმის დროს მოხდეს. ასე იქნება თუ ისე, რაღაც ტექსტის მონახაზი წინ უსწრებს წარმოთქმას. რა საფეხურებს გადის რიტორიკული ტექსტი იდეის ჩასახვიდან წარმოთქმამდე:

1. თემის შერჩევა: თემას, ჩვეულებისამებრ, ობიექტური ვითარება და მასთან ჩვენი დამოკიდებულება გვიკარნახებს. მაგრამ ამ შემთხვევაში საუბარია არა ფართო სიტუაციურ კონტექსტზე, არამედ იმ ვიწრო საწარმოთქმო თემაზე, რომელშიც უნდა მოვახდინოთ მთელი ჩვენი დამოკიდებულების კონცენტრირება. თუ ასეთი თემატური ფოკუსი არ მოიძებნა, შეიძლება ჩვენი სამეტყველო აქტივობა გაფანტული და, შესაბამისად, არაეფექტური გამოვიდეს. ამდენად, თემის ზუსტ განსაზღვრას გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს.

2. სტრუქტურული მონახაზი: იგულისხმება გარკვეული გეგმა, რომელშიც თემის ცალკეული ელემენტები ლოგიკურ თანამიმდევრობას შექმნის. ამ თანამიმდევრობაში არსებითი მნიშვნელობა აქვს თემის დასაწყისისა და დასასრულის სწორად შერჩევას, რამდენადაც, ჯერ ერთი, მათ ეკისრება მთელი თემატური მონახაზის შეკვრა, ერთ მთლიანობად ქცევა, მეორეც, მათზე დიდწილად არის დამოკიდებული კონკრეტული საწარმოთქმო აქტივობის ეფექტურობა.

3. სიტყვიერი ხორცშესხმა: ეს მოთხოვნა სრული შინაარ-

სის მატარებელია მაშინ, როდესაც წინასწარ ხდება წარმოსათქმელი ტექსტის შექმნა (დანერა). ამ შემთხვევაში მიზანი ერთია: დანერვილი ტექსტი მაქსიმალურად იყოს მისადაგებული საწარმოთქმო ამოცანას, რათა მათმა სტილურმა განსხვავებამ წარმოთქმის დროს უშუალოდა და ბუნებრიობა არ დაარღვიოს. არცთუ იშვიათად, როგორც ითქვა, ტექსტი წინასწარ არ ითხზება, არამედ იგი უშუალოდ იქმნება წარმოთქმის დროს. ამგვარი შემთხვევისათვის წინასწარ შეიძლება ცალკეული საკვანძო ფრაზების მოფიქრება, რათა მომზადებული გეგმის გაშლისას გარკვეული „მოსაჭიდი“ პუნქტები არსებობდეს და აზრობრივი გადასვლები ბუნებრივი გამოვიდეს.

4. დამახსოვრება: ამ მომენტზე ყურადღების გამახვილება იმდენად არის საჭირო, რამდენადაც მისადმი დამოკიდებულება მეტად ინდივიდუალურია; ზოგი ტექსტს, რამდენადაც ეს შესაძლებელია, წინასწარ იხეპირებს, ზოგს, პირიქით, დასწავლილი ტექსტის წარმოთქმა უჭირს. ერთი რამ აშკარაა: ის გზა უნდა ავირჩიოთ, რომელიც ჩვენს ბუნებასა და ჩვევას შეეფერება. ოღონდაც უნდა გვახსოვდეს, რომ წარმოთქმის ბუნებრიობასა და უშუალობას უნდა მივალწიოთ; არ უნდა ჩანდეს, რომ წინასწარ დასწავლილს ვყვებით. საზოგადოდ, წარმოსათქმელი ტექსტის დეტალური მონახაზის დამახსოვრება ჯობია, რათა ორატორმაც თავისუფლად იგრძნოს თავი და მსმენელსაც ზემომითითებული უშუალობის შეგრძნება დარჩეს.

5. წარმოთქმა: საწარმოთქმო მოქმედების ცალკეული მახასიათებლების შესახებ უკვე იყო საუბარი. აქ ერთადერთ საკითხზე შეიძლება გავამახვილოთ ყურადღება: ვიქონიოთ თუ არა თან ჩანანერი, წავიკითხოთ თუ წარმოვთქვათ მომზადებული ტექსტი? თანამედროვე რიტორიკული სტილი, საზოგადოდ, დანერვილი ტექსტის კითხვას არ იგუებს. თვით ხანგრძლივი გამოსვლის დროსაც კი ორატორები შიგადაშიგ იყურებიან ტექსტში, რათა არსებითი არ გამოჩინეთ, ისე კი იქვე აყალიბებენ სათქმელს. ასე რომ, შეიძლება თქვენზე ტექსტი, თუ ეს სხვაგვარად შეუძლებელია, თანაც გქონდეთ, ოღონდ ისე, რომ მან თქვენზე არ შეგიქმნათ უხერხული მდგომარეობა. როგორც ხუმრობით ამბობენ, „შპარგალკის“ გამოყენებასაც ცოდნა და მოხერხება უნდა.

ახლა უშუალოდ აუდიტორიასთან ურთიერთობის შესახებ:

აი, დავუშვათ, ვდგავართ რომელიღაც აუდიტორიის წინაშე და წარმოვთქვამთ:

– ბატონებო, თითოეულმა თქვენგანმა უნდა იგრძნოს პასუხისმგებლობა იმის გამო, რაც ჩვენს ქვეყანაში ამ ბოლო წლებში უსამართლობა დატრიალდა!

ეს ფრაზა, ერთი შეხედვით, სრულიად მიზანშეწონილია, რამდენადაც ერთგვარ უნივერსალურ ჭეშმარიტებას შეიცავს: მოქალაქეთა პასუხისმგებლობა ქვეყანაში მიმდინარე მოვლენების მიმართ უდავოა!

მაგრამ რამდენად არის ის გამართლებული რიტორიკული ამოცანის თვალსაზრისით, რამდენად არის მასში დაცული აუდიტორიასთან ურთიერთობის ტაქტი?

დასმული კითხვა მივიჩნით რიტორიკულ შეკითხვად, ანუ მისი პასუხი თითოეულმა საკუთარ თავში, საკუთარ ენობრივ კულტურაში ვეძიოთ (იქნებ ავწონ-დავწონოთ მასთან შეპირისპირებით სხვა შესაძლებლობაც: - *ბატონებო, პირადად მე, როგორც მოქალაქე, პასუხისმგებლობას ვგრძნობ ყოველივე იმის გამო, რაც...*).

საზოგადოდ, აუდიტორიასთან ურთიერთობა ურთულესი პრობლემაა. უამრავი თვალსაჩინო თუ გაუთვალისწინებელი ფაქტორი თამაშობს აქ გადამწყვეტ როლს. არ უნდა დაგვავიწყდეს, რომ აუდიტორია მუდმივი ოპონენტია ორატორისა, იგი მაშინაც კი კრიტიკულად არის განწყობილი, როცა დიდად კეთილგანწყობილია. ნურასოდეს მიიჩნევთ, რომ საბოლოოდ მოიპოვეთ აუდიტორიის ნდობა, ის შეიძლება ძალიან სწრაფად შეიცვალოს. ამიტომაც სანამ აუდიტორიის წინაშე ვიმყოფებით, წუთითაც არ უნდა მოვადუნოთ ყურადღება...

მაინც რას უნდა ვითვალისწინებდეთ აუდიტორიასთან სიტყვიერი ურთიერთობის დროს?

შეიძლება ჩამოვაყალიბოთ შემდეგი პირობითი წესები:

- არ უნდა წარმოვაჩინოთ თავი აუდიტორიაზე აღმატებულად, ანუ არ უნდა გამოვიყენოთ ურთიერთობის ვერტიკალური მოდელი („ზევიდან - ქვევით“); ყველაზე უფრო შედეგიანია ე. წ. ჰორიზონტალური მოდელი, ანუ აუდიტორიის მიჩნევა თანამოაზრედ, პარტნიორად;

- არ უნდა გამოვიყენოთ აუდიტორიაზე პირდაპირი ზემოქმედების ფორმები, არც მათი ნების დაძლევის და არც მათი მდაბალი კეთილგანწყობის (თანაგრძნობის) მოპოვების მიზნით;

- არ უნდა ვაგრძნობინოთ აუდიტორიას არც არადჩაგდების და არც მფრთხალი დამოკიდებულება;

- არ უნდა გავუსვათ ხაზი დისტანციას ჩვენსა და მსმენელს შორის (ის ისედაც დიდია);

- არ უნდა მივმართოთ თვითრეკლამის ფორმებს. კონკრეტული რიტორიკული ამოცანის შესრულების დროს ეს მხოლოდ გამაღიზიანებლად იმოქმედებს მსმენელზე;

- ნუ ვთხოვთ (მით უმეტეს - ნუ მოვთხოვთ) აუდიტორიას, რომ დაგვეთანხმოს;

– ნუ ვაგრძნობინებთ აუდიტორიას, რომ მის მიმართ რევერანსს მივმართავთ („აქ ნამდვილად გამორჩეული ადამიანები შეიკრიბნენ“ და მისთ.);

– ნუ დავაპირისპირებთ მსმენლთა ერთ ჯგუფს მეორესთან და ნუ დავინწყებთ მტყუან-მართლის განსჯას (თუნდაც ასე: „ისინი, ვინც ჩემს აზრს ეთანხმება, ამგვარ შეფასებასაც ენდობიან...“);

– ნუ შევაფასებთ რაიმეს აუდიტორიის სახელით, მსმენელთა მაგიერ (მაგალითად: „თქვენ ნამდვილად ფიქრობთ, რომ მე მეხსიერება მლალატობს“);

– ნუ დაუუსვამთ აუდიტორიას „უხერხულ“ კითხვას და ნუ მოვთხოვთ მსმენელს პირდაპირ პასუხს;

– რაკი ვანდეთ აუდიტორიას ჩვენი სათქმელი, მაშინ მზად ვიყოთ, მივიღოთ მისი საპასუხო რეაქცია, თუნდაც ის ჩვენთვის სასარგებლო არ იყოს.

ვენდოთ აუდიტორიას მაშინაც კი, როცა არ ვენდობით!

7. ზოგი სხვა ინტონაციური თავისებურების შესახებ

ინტონაცია წარმოთქმის ერთ-ერთი ყველაზე მყარი მახასიათებელია. ინტონაცია ინდივიდუალურიც შეიძლება იყოს, კუთხურიც და უცხოენისმიერიც. ყველა შემთხვევა მსმენელის მიერ უმაღალიქმება, მიუხედავად იმისა, რომ მას ფიზიკური გამოხატულება არც ფონემურად (ბგერობრივად) გააჩნია და არც გრაფიკულად (რაიმე წერილობითი ნიშნით). იქნებ ესეც არის მიზეზი იმისა, რომ ინტონაციის პირდაპირი ნორმატიული კონტროლი საკმაოდჭირს და ის არსებითად სწორ ენობრივ ჩვევებზე, სამეტყველო კულტურაზეა დამოკიდებული.

როგორც ცნობილია, სალიტერატურო ქართულ მეტყველებაში არც სიტყვის მახვილია გამოკვეთილი (რაიმე საგანგებო დანიშნულების მატარებელი) და ფრაზის ინტონაციური ქარგაც (საერთო საწარმოთქმო მახვილების განაწილება) მაქსიმალურად ნეიტრალურია. მაგრამ ეს სულაც არ არის ასე ამა თუ იმ კუთხის მეტყველებაში. მაგალითად, სიტყვის მახვილი, რომელიც, საზოგადოდ, ქართულ მეტყველებაში ბოლოდან მეორე მარცვალზე მოდის (მრავალმარცვლიან სიტყვებში კი მეორე-მესამე მარცვალზე ნაწილდება), ზოგ დიალექტში უფრო გამოკვეთილ სახეს იღებს, იმდენად, რომ მას უკავშირდება სიტყვათა თავისებური ფონეტიკური ცვლა (მაგ. ბოლოკიდურის კვე-

ცა), სიტყვების ერთ მახვილქვეშ მოქცევა (პროკლიტიკა-ენკლიტიკა) და მისთ. ეს ტენდენცია ზოგჯერ სიტყვისა თუ ფრაზის მახვილს თვისობრივად განსხვავებულ სახეს სძენს (მაგალითად, ძალზე თვალსაჩინოა ე. ნ. გრძელი ხმოვნები [ტონური მახვილი] მთიულურში და სხვ.).

ყოველივე აღნიშნული არის მიზეზი იმისა, რომ ცალკეულ კუთხურ მეტყველებათა, კილოთა ერთ-ერთი გამოკვეთილი მახასიათებელი სწორედ ინტონაციაა. კერძოდ, საკმაოდ ნიშანდობლივად შეიძლება საუბარი კახურ, სვანურ, მოხეურ, გურულ, მეგრულ, იმერულ... ინტონაციებზე (და მათ ფრიად ეფექტურად იყენებენ კიდევ თეატრალურ პრაქტიკაში, ძირითადად – სასცენო იუმორში).

ამგვარი კილოური ინტონაცია საკმაოდ დიდხანს (ზოგჯერ – ბოლომდე) რჩება პიროვნების მოზარდობისას ჩამოყალიბებულ სამეტყველო ჩვევებში და ის ენობრივი ურთიერთობის მუდმივ პრობლემად (აღნიშნულ „ფსიქოლოგიურ კომპლექსად“) იქცევა მისთვის.

ცხადია, ეს ეხება ისეთ შემთხვევებს, როდესაც პიროვნებას ოფიციალურ დონეზე, სალიტერატურო ენის აუცილებელი ფუნქციონირების სფეროებში უწევს მოღვაწეობა, თუმცა დღევანდელი აქტიური საკომუნიკაციო ვითარება თითქმის არავის ტოვებს ოფიციალურ ურთიერთობათაგან იზოლირებულად.

ამდენად, სპეციფიკურ კუთხურ ინტონაციათა დაძლევა სალიტერატურო წარმოთქმაზე მუშაობის ერთ-ერთი ცენტრალური ამოცანაა.

მეორე პრობლემა, რომელიც თანდათან, საერთაშორისო ურთიერთობების ინტენსიური განვითარების კვალდაკვალ, უფრო ხელშესახები და აქტუალური ხდება, არის ამა თუ იმ უცხო ენის საერთო ინტონაციის გავლენა ქართულ სალიტერატურო წარმოთქმაზე. ეს გავლენა ძირითადად ინდივიდუალურია. მაგალითად, არცთუ იშვიათად გვხვდება ისეთი შემთხვევა, როდესაც უცხოეთში რამდენიმე წლით წასული ქართველი თითქმის ისეთივე ინტონაციით მეტყველებს, როგორც ქართულ ენას ახლად დაუფლებული უცხოელი, ანუ ქართული სიტყვები და წინადადებები შესაბამისი უცხო ენის საწარმოთქმო ქარგაზეა აწყობილი.

შენიშვნა: სხვათა შორის, ეს სირთულე საგანგებოდ არის გასათვალისწინებელი საქართველოს მოქალაქეთა მიერ სახელწიფო ენის შესწავლის პროცესში, მაშინ, როცა მათი დედენობრივი ინტონაცია (აზერბაიჯანული, სომხური, ოსური...) ერთ-ერთ ნიშანდობლივ დაბრკოლებად ხვდება ქართული სალიტერატურო მეტყველების სრულყოფილად დაუფლებას. ამ დაბრკოლების მოხსნა კი სერიოზული უხერხულობისაგან ათავისუფლებს მათ.

ზემოდასახელებულ გარეენობრივ სანარმოთქმო გავლენას, ინდივიდუალურის გარდა, უფრო სერიოზული გლობალური ხასიათიც აქვს. კერძოდ, ენათა ინტენსიურმა ურთიერთობებმა, უცხო ენათა დაჩქარებულმა სწავლებამ, განსაკუთრებით – ერთეულ ენათა გაბატონებამ გლობალურ საინფორმაციო სივრცეში შესამჩნევი გახადა გარკვეულ სანარმოთქმო ჩვევათა „ინტერნაციონალიზაცია“. სულ რამდენიმე წელიწადში „აითვისა“ ჩვენმა მასმედია იმ სანარმოთქმო მანერები, რომლებიც ქართული სალიტერატურო მეტყველებისათვის კი არა, უპირატესად უცხოენოვანი წარმოთქმისათვის არის დამახასიათებელი (აქ აღარას ვამბობთ ჟურნალისტური ეტიკეტის, ქცევის ცალკეულ დეტალებზე, რომელთა „ადაპტაციისა“ და „ნიველირების“ პროცესიც ასევე უსწრაფესად წარიმართა).

ყურადღება უნდა გავამახვილოთ ერთ-ერთ გამოკვეთილ ინტონაციურ თავისებურებაზე, რომელმაც სულ ცოტა ხნის წინ იჩინა თავი, მაგრამ ერთობ სწრაფად გავრცელდა და შეიძინა ერთგვარი ელიტარული მოდურობის ნიშნები. ამიტომაც ის ჯერჯერობით ქალაქური ინტელიგენციის მხოლოდ ნაწილს მოიცავს, თუმცა ძალზე სწრაფად ვრცელდება სტუდენტ ახალგაზრდობაში.

საზოგადოდ, ეს არის ფრაზის დანანევრება გამოკვეთილ მოკლე-მოკლე ინტონაციურ მონაკვეთებად, თვით ამ ფრაზის სინტაქსური აგებულების გათვალისწინების გარეშე.

კერძოდ, ქართული სანარმოთქმო ინტონაციური ქარგა არსებითად ემთხვევა წინადადების სინტაქსურ აგებულებას, ამიტომაც სამეტყველო პაუზები ფრაზის სინტაქსურ დანანევრებაზეა განანილებული და ინტონაციაც (დამავალი თუ გარდამავალი), როგორც უკვე ითქვა, იმაზეა დაფუძნებული, თუ როგორი აზრობრივი კავშირია ფრაზის ცალკეულ სინტაქსურ მონაკვეთებს შორის. ამდენად, ქართულ სალიტერატურო მეტყველებაში სასვენი ნიშნები არა მარტო წინადადების სინტაქსურ აგებულებას, ძირითად ინტონაციურ საზღვრებსაც აღნიშნავს.

მაგრამ იმგვარ წარმოთქმაში, რომელიც ზემოთ ბუნებრივი სალიტერატურო ინტონაციისაგან გადახრად მივიჩნიეთ, ეს თანხვედრა დარღვეულია და ფრაზის ინტონაციური ქარგა აგებულია შესაბამისი სინტაქსური სტრუქტურის გათვალისწინების გარეშე, ცალკეული მოკლე რიტმული მონაკვეთების სახით. თითოეული ეს მონაკვეთი ინტონაციურ ნახაზში მთავრდება ბოლო მარცვლის მახვილიანი, დაგრძელებული წარმოთქმით. შეადარეთ:

ბუნებრივი სალიტერატურო წარმოთქმა:

*თუ გსურთ,
მთელმა თბილისმა თქვენი განცხადება საუკეთესო საეთერო
დროს შეიტყოს,
მოგემართეთ შემდეგ ტელეფონებზე...*

მანერული წარმოთქმა:

*თუ გსურთ,
მთელმა თბილისმა
თქვენი განცხადება
საუკეთესო
საეთერო დროს შეიტყოს,
მოგემართეთ
შემდეგ ტელეფონებზე...*

სხვათა შორის, ეს მანერა წარმოთქმისა ინდივიდუალური მახასიათებლებითაც გამოირჩევა: ზოგჯერ ის ძალზე გამოკვეთილია, ზოგთან კი – შეფარული და ნაკლებ თვალსაჩინო; ფრაზის მითითებული ინტონაციური დანაწევრებაც შეიძლება არ იყოს ერთგვაროვანი.

აღნიშნულის გათვალისწინებით, სალიტერატურო წარმოთქმის ამოცანაც სრულიად ნათელია: შევინარჩუნოთ საწარმოთქმო ინტონაციის სინტაქსური თანხვედრა იქ, სადაც ის დარღვეული არ არის, და აღვადგინოთ იქ, სადაც ეს კავშირი დაკარგულია.

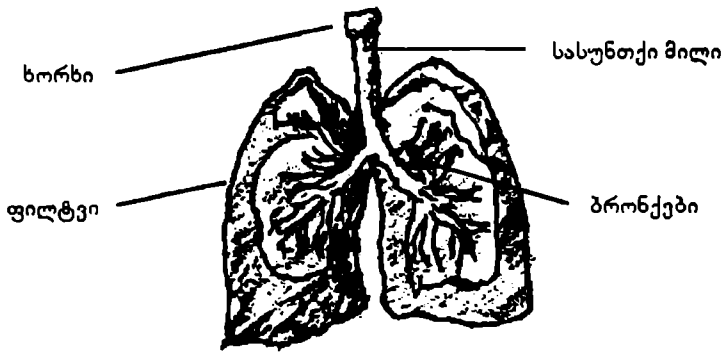
8. სამეტყველო აპარატის აგებულება და მოქმედება

წარმოთქმის გამართულობა იმ სამეტყველო აპარატზე, იმ ფიზიკურ მექანიზმზეა დამოკიდებული, რომელიც თითოეული ბგერის წარმოქმნასაც განაპირობებს, ბგერების სიტყვებად შეკავშირებასაც, სიტყვების წინადადებად წყობასაც და იმ ინტონაციურ ქარგასაც, რომელზეც ზემოთ გვქონდა საუბარი.

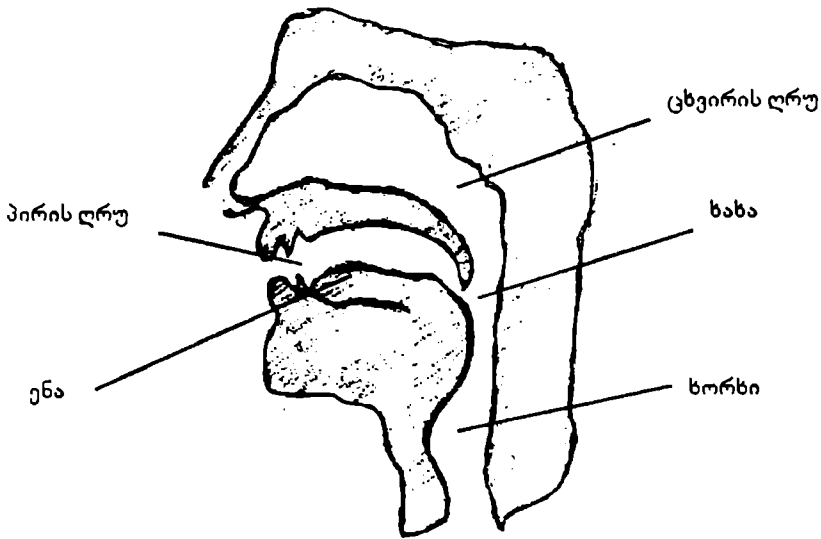
სამეტყველო აპარატი მთელი ის ანატომიური სისტემაა, რომელთანაც ადამიანის მეტყველებაა დაკავშირებული, დაწყებული ფილტვებიდან და დამთავრებული ბაგეებით.

ამავე დროს, იმის გათვალისწინებით, რომ ყველა მითითებული ორგანო უშუალოდ არ მონაწილეობს ბგერის წარმოქმნაში, სამეტყველო აპარატს ორ ძირითად ნაწილად ყოფენ:

ა) სასუნთქი აპარატი, რომელიც შედგება ფილტვებისა, ბრონქებისა და სასუნთქი მილისაგან; ეს უკანასკნელი უშუალოდ უკავშირდება ცხვირ-ხახისა და პირის ღრუებს;

ბ) ს ა ნ ა რ მ ო თ ქ მ ო (საარტიკულაციო) აპარატი, რომელიც შედგება ხახისა და პირის ღრუში განლაგებული იმ ორგანოებისაგან, რომელნიც უშუალოდ მონაწილეობენ ცალკეული ბგერების წარმოქმნაში.

აქ წარმოდგენილ სურათზე სამეტყველო აპარატი მთლიანად არის ასახული; თუ ხორხს ავიღებთ საზღვრად, მის ქვემოთ სასუნთქი აპარატი იქნება განლაგებული, ზემოთ – უშუალოდ საწარმოთქმო ორგანოები.

წარმოთქმა ამოსუნთქვით იწყება. ფილტვებიდან წამოსული ჰაერ-ნაკადი გამოივლის ბრონქებს, სასუნთქ მილს და მოაღწევს ხორხს.

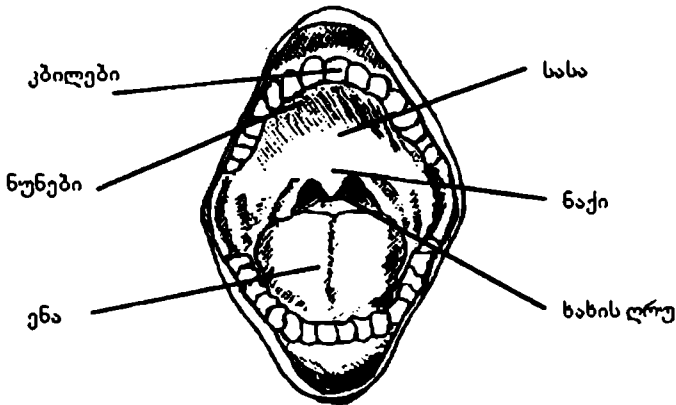
ხორხი სასუნთქი მილის ძვლოვან-ხრტილოვანი გაფართოებული დაბოლოებაა; მას მეტად რთული აგებულება აქვს; რაც მთავარია, სწორედ მასშია განლაგებული ე. წ. სახმო სიმები, რომლებზეც არსებითად არის დამოკიდებული ადამიანის ბგერობრივი, დანაწევრებული მეტყველება.

სახმო სიმები წაგრძელებული კუნთებია, რომლებიც საწარმოთქმო ამოცანისათვის საჭირო დაჭიმულობას იღებს და ცალკეული ბგერების ასეთ თუ ისეთ ჟღერადობას განაპირობებს.

ხორხს მოსდევს ხახის ღრუ, რომელიც, თავის მხრივ, პირისა და ცხვირის ღრუებს უკავშირდება. ხახის ღრუ წარმოადგენს როგორც სასუნთქი გზის გაგრძელებას პირისა და ცხვირის ღრუებისაკენ, ისე საყლაპავი მილის ზედა ნაწილს. ამიტომაც აქ ერთგვარი ჩამკეტი „სარქველებია“ მონყობილი, რათა ბუნებრივად მოხდეს ყლაპვისა და სუნთქვის (მეტყველების) რეგულირება.

ცხვირის ღრუ განლაგებულია პირის ღრუს ზემოთ და იგი უშუალოდ იხსნება ხახში. მართალია, ცხვირის ღრუ აქტიური სამეტყველო ორგანო არ არის (მისი მონაწილეობით ორიოდ ბგერა წარმოითქმის – ნ და შ), მაგრამ მისი როლი წარმოთქმის პროცესში მეტად მნიშვნელოვანია. კერძოდ, ცხვირისა და ხახის ღრუები წარმოადგენს ერთგვარ რეზონატორებს,* რომელთა თანამოქმედებაზე დიდწილად არის დამოკიდებული ბგერის ჟღერადობა, ხმის ფონი – თუ სარეზონატორო არე თავისუფალია, ბგერები ბუნებრივია და „ნათელი“, თუ ეს არე რაიმე მიზეზით არის დახშული, მეტყველება დაგუდული და დუდლუნა გამოდის.

ძირითადი საწარმოთქმო ორგანოები პირის ღრუშია განლაგებული. არსებითად ყველა ბგერა პირის ღრუში იღებს საბოლოო სახეს, ამიტომაც მისი თითქმის ყოველი წერტილი მაქსიმალურად არის დატვირთული.

* რეზონანსი (ლათ. resonio ვებჰაურები) სახმო ან სხვა რაიმე რხევების გამოძახილი სივრცეში, ჟღერადობის გაძლიერება. მაგალითად, რომელიმე დარბაზზე, ოთახზე იტყვიან, კარგი (უდი) რეზონანსი აქვსო, რაც იმას ნიშნავს, რომ აქ ხმა კარგად (უდალ) ვრცელდება. რეზონატორი კი ის ორგანო თუ ხელსაწყოა, რომელიც ხელს უწყობს ბგერის გაფრცხვლებას (გაძლიერებას).

ყველაზე აქტიური სანარმოთქმო ორგანო, საზოგადოდ, არის ენა. მის ამ როლს განაპირობებს ის, რომ ენა, სხვა ორგანოთაგან განსხვავებით, მოძრავია და მოქნილი. ბგერათა უმეტესობა უძრავ სამეტყველო ორგანოებთან ენის რომელიმე ნაწილის ურთიერთმოქმედებით არის წარმოქმნილი.

დანარჩენი სამეტყველო ორგანოებია:

კ ბ ი ლ ე ბ ი და მათი შიდა ბუდეები – ნ უ ნ ე ბ ი .

ს ა ს ა , რომელიც წარმოადგენს პირის ღრუს ზედა, კბილებს შორის ნაწილს და რომელიც იყოფა ორ ნაწილად: მ ა გ ა რ ი ს ა ს ა და – უკანა მხარეს – რ ბ ი ლ ი ს ა ს ა , რომელიც ბოლოვდება ხახის საზღვარზე ჩამოშვერილი „პატარა ენით“ – ნ ა ქ ი თ .

ბ ა გ ე ე ბ ი – საკმაოდ აქტიური სანარმოთქმო ორგანოები, რომლებიც მეორე მხრივ პირის ღრუს „კარიბჭეს“ წარმოადგენენ.

პირის ღრუს საზღვრავენ ყ ბ ე ბ ი – უძრავი ზედა ყ ბ ა და მოძრავი – ქ ვ ე და ყ ბ ა .

აქვე უნდა ითქვას, რომ ხახის ღრუს უკავშირდება სმენის ორგანოების – ყ უ რ ე ბ ი ს – ღ რ უ ე ბ ი ც . მართალია, ისინი არანაირ მონაწილეობას არ იღებენ წარმოთქმის პროცესში, მაგრამ მეტყველებაზე არაპირდაპირი გავლენის მოხდენა მათაც შეუძლიათ იმდენად, რამდენადაც მეტყველება სმენაზეც არის დამოკიდებული.

თითოეული ბგერის წარმოთქმაში, ჩვეულებისამებრ, რამდენიმე ორგანო მონაწილეობს, ხოლო მეტყველების პროცესში თითქმის ყველა ორგანოა აქტიურად ჩაბმული. ამიტომაც დიდი მნიშვნელობა აქვს სამეტყველო აპარატის გამართულობას, სანარმოთქმო ორგანოთა ფიზიკურ ჰარმონიას. ამ ჰარმონიის მცირედი დარღვევაც კი (ვთქვათ, კბილის კლება) თავის დაღს ასვამს გამართულ მეტყველებას. ამიტომაც მეტყველი ადამიანისათვის სამეტყველო აპარატის ჰიგიენა-პროფილაქტიკა ერთ-ერთი მთავარი ამოცანაა.

9. სამეტყველო სუნთქვა და მისი რეგულირება

თუ უშუალოდ არტიკულაციას, ანუ სანარმოთქმო ორგანოთა მომარჯვებას კონკრეტული ბგერის წარმოსათქმელად არ მივიღებთ მხედველობაში, მაშინ შეგვიძლია ვთქვათ, რომ მეტყველება იგივე სუნთქვაა. ადამიანის სამეტყველო ფუნქცია განუყოფლად არის დაკავშირებული სუნთქვასთან.

კერძოდ, როგორც ჩვეულებრივი სუნთქვის დროს, მეტყველების მომენტშიც ფილტვებიდან მოემართება ჰაერნაკადი, გამოივლის შესაბამის ორგანოებს და პირის ან ცხვირის ღრუს გავლით გამოდის გარეთ; ამას მოჰყვება ფილტვების ხელახლა შევსება, ანუ ჩასუნთქვა და ა. შ.

მაგრამ ბუნებრივ სუნთქვასა და სამეტყველო სუნთქვას შორის მნიშვნელოვანი განსხვავებაც არსებობს. და ეს არსებითია.

ბუნებრივი სუნთქვის დროს, ჩვეულებისამებრ, შევისუნთქავთ ცხვირის ღრუთი და შევავსებთ ცარიელ ფილტვებს ახალი ჰაერნაკადით. სუნთქვის დროს მნიშვნელოვანი ფუნქცია ეკისრება დიაფრაგმას, ანუ ძლიერ ელასტიკურ კუნთს, რომელიც ერთმანეთისაგან მიჯნავს გულმკერდისა და მუცლის ღრუებს და რომლის აქტიური შეკუმშვა და დაბლა დანევაც განაპირობებს ფილტვების შევსებას ჰაერნაკადით. ჩასუნთქვას ასევე ავტომატურად მოსდევს ამოსუნთქვა იმავე ორგანოთა ზემოქმედებით.

ბუნებრივი სუნთქვისას ამოსუნთქვის პროცესი თითქმის თანაბარია ჩასუნთქვისა. ეს ეხება სუნთქვის დროსაც და მოცულობასაც. მარტივი ვითარებაა: რამდენადაც და რა დროშიც ჩავისუნთქავთ, იმდენად და იმ დროშივე ამოვისუნთქავთ. თუმცა სრული თანაფარდობა მაინც არ არის. ჩასუნთქვისას დიაფრაგმისა და ფილტვების უფრო გამიზნული, ინტენსიური მოქმედების გამო ჩასუნთქვის პროცესი რამდენადმე სწრაფია ამოსუნთქვის პროცესზე.

რაც შეეხება სამეტყველო (ანუ საფონაციო) სუნთქვას, აქ აღნიშნული თანაფარდობა არსებითად არის დარღვეული იმ მიზნის შესაბამისად, რასაც სუნთქვის პროცესი სამეტყველო მოქმედების დროს ემსახურება. კერძოდ, ამ შემთხვევაში ჩასუნთქვის პროცესი ბევრად უფრო სწრაფია და ინტენსიური ჩვეულებრივ სუნთქვასთან შედარებით, რამდენადაც მცირე სამეტყველო პაუზის დროს ფილტვები მაქსიმალურად უნდა შეივსოს. ამოსუნთქვის პროცესი კი, ამის საპირისპიროდ, დროში გაწელილი და მიზანმიმართულად რეგულირებულია კონკრეტული სამეტყველო ამოცანის შესაბამისად; ეს ამოცანა მომდევნო პაუზამდე, ანუ ფილტვების ხელახლა შევსებამდე ჰაერნაკადის გამოზოგვას, მომჭირნედ განაწილებას გულისხმობს.

ამდენად, სამეტყველო სუნთქვა აქტიურად რეგულირებადი პროცესია და მისი მართვა მით უფრო არის შესაძლებელი და მოსახერხებელი, რაც უფრო განვითარებულია საერთოდ სუნთქვის საფუძველი – სასუნთქი ორგანოები. ჩვეულებისამებრ, ვისაც სუნთქვა უკეთესად აქვს განვითარებული („დაყენებული“), მას ნაკლებ უჭირს გაბმული ტექსტის წარმოთქმა, ხოლო ვისაც სუნთქვა არა აქვს მოწესრიგებული, მისთვის მეტყველებისა და სუნთქვის შეხამება სერიოზული პრობლემაა; მას ორიოდ ნინადადების შემდეგ „ქოშინი“ ეწყება, რაც იმას გულისხმობს, რომ სამეტყველო პაუზებსა და სუნთქვის რიტმს ერთმანეთს ვერ უთანხმებს, უადგილო ადგილას ჩერდება და სიტყვა უწყდება...

ვიმეორებთ, აქ პაუზებისა და სუნთქვის შეხამებაზეა საუბარი და არა – რაც შეიძლება მეტი სიტყვის წარმოთქმაზე ერთი ჩასუნთქვით. სხვათა შორის, ჩასუნთქული ჰაერის რაოდენობასთან (მოცულობასთან) ერთად იმასაც დიდი მნიშვნელობა აქვს, რამდენად რაციონალურად ვხარჯავთ ფილტვებში არსებულ ჰაერნაკადს, ანუ რამდენად ოპტიმალურად არის რეგულირებული საწარმოთქმო სუნთქვის პროცესი. თუ ასეთი „მართვის მექანიზმი“ არ არსებობს, შეიძლება სულ რამდენიმე სიტყვის წარმოთქმისას ამოგვეწუროს საგანგებოდ შევსებული ჰაერმარაგიც კი.

ამგვარად, სუნთქვის მოწესრიგება, ფილტვების განვითარება არა მხოლოდ ჯანმრთელობის, არამედ სამეტყველო აქტივობის, მეტყველების კულტურის სერიოზული პრობლემაც არის.

მეტყველების გამართულობა სამეტყველო აპარატის სათანადო მზადყოფნას და სამეტყველო სუნთქვის რეგულირებას მოითხოვს. სამეტყველო აპარატის აგებულება და მისი მოქმედების თავისებურებები, ჩვეულებისამებრ, უცხო ენის შესწავლის დროს ხდება აქტივალური, დედაენაზე მეტყველებისას მას ნაკლებ ექცევა ყურადღება; არადა, ინდივიდუალური სამეტყველო ნაკლოვანებები ხშირად სწორედ სათანადო მექანიზმის „გაუმართაობას“ უკავშირდება. თანამედროვე ურბანისტულ ეპოქაში უთუოდ ერთი უმნიშვნელოვანესი პრობლემაა სუნთქვის ორგანოებისა და სამეტყველო სუნთქვის გამართულობა–სრულყოფილება.

იმისათვის, რომ სამეტყველო (და საერთო) სუნთქვის მოწესრიგება შევძლოთ, აუცილებელია ვიცოდეთ, რა მექანიზმები მოქმედებს სუნთქვის ასეთი თუ ისეთი სახით ჩამოყალიბების დროს.

სუნთქვის რამდენიმე სახეობას განარჩევნ:

1. მხრების მიერ სუნთქვა, რომლის დროსაც შესაბამის მოქმედებას ასრულებს ფილტვების მხოლოდ ზედა ნაწილი; ამ დროს დია-

ფრაგმა სრულიად არ მონანილებს სუნთქვაში და ფილტვების ქვედა ნაწილიც თითქმის დახშულია სუნთქვისათვის. ასეთი სუნთქვა ყველაზე ნაკლებ განვითარებულად და, რაც მთავარია, სრულიად შეუფერებლად უნდა მივიჩნიოთ წარმოქმისათვის.

2. მკერდის მიერი სუნთქვა: მონანილებს გულმკერდის შუა ნაწილი, მაგრამ დიაფრაგმა ამ შემთხვევაშიც თითქმის გამოთიშულია სუნთქვის პროცესისაგან. სუნთქვის ეს სახეობაც ვერ ჩაითვლება დამაკმაყოფილებლად განვითარებულად, ყოველ შემთხვევაში, საწარმოთქმო ამოცანების გადანყვეტისათვის.

3. დიაფრაგმით სუნთქვა: ამ შემთხვევაში ფილტვები მთლიანად მონანილებს სუნთქვის პროცესში, მათი შევსებაც ინტენსიურია და დაცლაც. ერთნაირად ფართოვდება სასუნთქი სივრცე როგორც ჰორიზონტალურად (გულმკერდის არე), ისე ვერტიკალურად (დიაფრაგმის მიმართულებით).

სუნთქვის ეს სახეობა ყველა სხვაზე უფრო მძლავრია, ღრმა და ტევადი, მოქნილი და გარეგნულად შეუმჩნეველი; მას დიდი ძალისხმევა არ სჭირდება, რამდენადაც მინიმალური ენერჯიის დახარჯვით იძლევა მაქსიმალურ შედეგს.

ამდენად, ამ სახის სუნთქვა ყველაზე უფრო მოსახერხებელია საწარმოთქმო მოქმედებათა შესასრულებლად, მეტყველების განსავითარებლად. ამიტომაც უნდა ვიზრუნოთ იმ სუნთქვითი ჩვევების გასაუმჯობესებლად, რომლებიც შეიძლება აღზრდის გზით იყოს ჩამოყალიბებული ჩვენში, შეიძლება – ცხოვრების წესით, შეიძლება რაიმე ფიზიკურ ნაკლთან იყოს დაკავშირებული...

აქ მთავარი ის არის, რომ ადამიანის ფიზიკურ მონაცემთა შორის მისი არსების ეს მხარე ყველაზე უფრო ექვემდებარება მიზანმიმართულ ზემოქმედებას და მისი სრულყოფის მიზნით შესაბამის მცდელობათა შედეგიანობა თითქმის უეჭველია. ამიტომაც შეიძლება ითქვას, რომ ამ შემთხვევაში ყველაფერი მართლაც „წვრთნაზე“ დამოკიდებული და არა – „ბუნებაზე“.

ამგვარად, სამეტყველო სუნთქვა სუნთქვის ორგანოებს ბევრად მეტ დატვირთვას უქმნის და ამ ორგანოების საერთო განუვითარებლობა აუცილებლად ალიბეჭდება მეტყველებაზე. ამდენად, ჯერ ჩვეულებრივი სუნთქვის და შემდეგ სამეტყველო სუნთქვის განვითარება-ჩამოყალიბება ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ამოცანაა. საამისოდ საჭიროა როგორც, საზოგადოდ, სუნთქვის განმავითარებელი ვარჯიშების მითითება, ისე საგანგებო, ვრცელი და წარმოსათქმელად რთული ფრაზების შერჩევა, რათა სტუდენტმა შეძლოს სუნთქვის მართვა პაუზიდან პაუზამდე (მორიგ ჩასუნთქვამდე). ყურადღება უნდა

მიექცეს ისეთ ინდივიდუალურ ნაკლოვანებებს, როგორცაა ჩლიფინი და ქოშინი მეტყველების დროს, ხმაურით ჩასუნთქვის ჩვევა, სუნთქვის უადგილო წყვეტა, სწორი სამეტყველო პოზა და მისთ.

როგორ ვივარჯიშოთ სამეტყველო სუნთქვის განსავითარებლად?

სუნთქვითი ვარჯიშების ნაირგვარი სისტემა არსებობს; შეგიძლიათ აირჩიოთ რომელიმე მათგანი, შეიძლება ინდივიდუალურადაც ივარჯიშოთ:

1. ჩაისუნთქეთ ცხვირით და ამოისუნთქეთ პირით, ოღონდ ისე, რომ ჩასუნთქვა იყოს სწრაფი, ხოლო ამოსუნთქვა მაქსიმალურად განელილი; ამისათვის შეგიძლიათ ტურჩებით ვიწრო ლიობი შექმნათ და ჰაერი ისე გამოატაროთ.

2. ჩაისუნთქეთ რაც შეიძლება ღრმად, შეავსეთ ფილტვები მაქსიმალურად, შეაჩერეთ სუნთქვა რამდენიმე ხანს, შემდეგ კი მიეცით საშუალება, ფილტვები თავისით, ძალდატანების გარეშე დაიცალოს.

3. ისუნთქეთ მუცლით (დიაფრაგმით), ანუ ეცადეთ, ჰაერის შევსება მუცლიდან დაიწყოს, შემდეგ კი საპირისპირო თანამიმდევრობით დაცალოთ ფილტვები, ანუ მუცელი (დიაფრაგმა) ბოლოს შეკუმშოთ.

4. დააკვირდით, რომ სუნთქვა უხმაურო იყოს, „ქოშინი“ არ ისმოდეს არც ჩასუნთქვის და არც ამოსუნთქვის დროს;

5. სუნთქვითი ვარჯიშები გააკეთეთ გადაუტვირთავი კუჭით, ე. ი. დილით ან გვიან საღამოს.

6. ვარჯიში აწარმოეთ სისტემატურად, დრო თანდათანობით გაზარდეთ: ჯერ 5 წუთი, შემდეგ – 10, 15 და ა. შ.

7. თანდათანობით სცადეთ, ამოსუნთქვას შეუხამოთ ჯერ მარტივი, ხოლო შემდეგ უფრო რთული ფრაზების წარმოთქმა.

10. ზოგი კონკრეტული საწარმოთქმო პრობლემის შესახებ

ა) ხმლვანთა შაგარი შეშართვის საკითხი

სხვადასხვა კუთხის ქართულ მეტყველებაში შეინიშნება ხმოვნით დანწყებული სიტყვების სამგვარი წარმოთქმა; კერძოდ, ამგვარი სიტყვების პირველ ხმოვანს თითქოს წინ კიდევ ემატება რომელიმე შემდეგ ბგერათაგანი: **ხ**, **ჰ**, **ც**. სწორედ ამნაირ წარმოთქმას ეძახიან ასეთ თუ ისეთ შემართვას იმის მიხედვით, თუ რომელი ბგერა ისმის სიტყვის წინ:

დახლა – იოტიზებული შემართვაა, რადგან სიტყვის წინ ისმის **ჟ** (იოტა).

ჰახლა – ფშვინვიერი შემართვა ჰქვია ჰ ბგერის გამოვლენის გამო

ცახლა – მაგარ შემართვას უწოდებენ, რადგანაც აქ მკვეთრი **ც** ბგერა იჩენს თავს. ეს ბგერა (ც) სალიტერატურო ქართულში არც ძველად არსებობდა და არც დღეს არის, მაგრამ ის კილოებშია გავრცელებული. ეს ბგერა შეიძლება მოგესმათ, თუ ყ-ს უფრო ღრმად გამოთქვამთ (**ჰ**-ს ადგილას).

სალიტერატურო მეტყველებაში არც იოტიზებული შემართვა გვხვდება და არც ფშვინვიერი; სამაგიეროდ, ე. წ. მაგარი შემართვა საკმაოდ არის ფეხმოკიდებული. თუ სმენას გავიმახვილებთ, მას ბევრის მეტყველებაში შევამჩნევთ. კერძოდ, საკმაოდ ხშირად, განსაკუთრებით მაშინ, როცა წინადადებას ხმოვნით დაწყებული სიტყვით იწყებენ, ისმის არა სუფთა ხმოვანი (*აქ, იქ, ეგრე, უცხო...*) არამედ – **ცა**: **ცაქ**, **ციქ**, **ცეგრე**, **ცუცხო...**

ამგვარი წარმოთქმა სალიტერატურო მეტყველებისათვის შეუფერებელია, რამდენადაც ქართული მეტყველების ერთი მთავარი პრინციპი ბგერითი „სისუფთავეა“.

ამ ჩვევის სირთულე იმაში მდგომარეობს, რომ ის უმეტესად გარეშეთათვისაც შეუმჩნეველია და თვით მეტყველისათვისაც. წარმატების მთავარი პირობა ის არის, რომ ადამიანმა საკუთარ მეტყველებაში ამ დარღვევის „შემჩნევა“ ისწავლოს.

ვივარჯიშოთ წარმოთქმაში:

აბა	ის	ერბო	ოცი	უმი	ააფრინე ალალიო,
აი	იქ	ერთი	ოი	უქმე	რაც არ არი, არ არიო!
არა	იხვი	ეს	ოფოფი	უხვი	

ბ) ცხვირისმიერობის დაძლევის ამოცანა

როგორც ითქვა, ცხვირის ღრუ უშუალოდ მონაწილეობს მხოლოდ ორი ბგერის წარმოთქმაში – ესენია **წ** და **ჭ**. ამიტომაც ამ სონორ ბგერებს ცხვირისმიერებიც შეიძლება ვუნოდოთ. დანარჩენი ბგერების, განსაკუთრებით – ხმოვნების, წარმოთქმისას ცხვირის ღრუ დაკეტილი (დახშული) უნდა იყოს.

თუ ასე არ მოხდა, ანუ თუ ხმოვნის წარმოთქმისას ცხვირის ღრუს დახშვა რაიმე მიზეზით არ მოხერხდა, მაშინ ამ ბგერასთან თითქოს სუსტი **წ-ც** გაისმის.

ზოგჯერ ამგვარი ცხვირისმიერი ფონი მთელ მეტყველებას ახ-

ლავს. ეს მაშინ, როცა ხახის ფარდა, რომელიც ცხვირის ღრუს რეგულარულად კეტავს, რაიმე მიზეზით (სურდო, ფიზიკური დეფექტი და მისთ.) ვერ ასრულებს თავის ფუნქციას. ასეთ დროს ადამიანი დუდლუნა მეტყველებით გამოირჩევა.

აქ განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს ის, რომ ბოლო დროს ქალაქის ახალგაზრდობაში გამოიკვეთა ერთგვარი ცხვირისმიერი მეტყველების მანერა, რომელიც შესაბამისი ეფექტის განზრახ, სპეციალურად შექმნას გულისხმობს. ამგვარ მეტყველებაში ზოგი სხვა სონორიც კი თითქოს წ-დ ისმის: რატომ → ნატომ, ლუდი → წუდი...

ამ გადახრის გამოსწორება, როგორც ჩანს, მხოლოდ შეგნებულ საფუძველზე, გამიზნული ვარჯიშით არის შესაძლებელი. ორთოპეიის არსენალში ამ ნაკლის დასაძლევად ერთი მექანიკური ხერხი არსებობს: ცხვირის ხელოვნურად დახშვა მეტყველების დროს, რასაც, დაბრკოლების მოხსნის შემდეგ, უკუეფექტი უნდა მოჰყვეს.

წარმოვთქვათ ხელოვნური „დახშვით“, შემდეგ კი - სუფთად:

<i>ნელი</i>	<i>ნიკაპი</i>	<i>ნუში</i>	<i>ნალი</i>	<i>მანანა</i>
<i>ნერგი</i>	<i>ნიყვი</i>	<i>ნუგეში</i>	<i>ნავი</i>	<i>მანონი</i>
<i>ნები</i>	<i>ნიგოზი</i>	<i>ნული</i>	<i>ნიავი</i>	<i>სინანული...</i>

გ) ხმოვანთა თავმოყრის საწარმოთქმო დაძლევა

ქართული ენის ფონეტიკური (ბგერითი) აგებულების შესწავლამ ნათლად წარმოაჩინა, რომ, საზოგადოდ, ქართული მეტყველებისათვის ხმოვანთა თავმოყრა მაინცდამაინც არ არის დამახასიათებელი და ბუნებრივი. ამიტომაც არის, რომ ის, რაც სალიტერატურო მეტყველებაში ისტორიული ტრადიციითა თუ გრამატიკული ნორმებით არის შენარჩუნებული, სხვადასხვა კუთხურ მეტყველებაში ისეთ ცვლილებებს განიცდის, რაც საბოლოოდ რამდენიმე ხმოვნის ერთ ხმოვანზე დაყვანას ისახავს მიზნად.

ცოცხალი მეტყველების ეს ტენდენციები აღსაზრდელთა სალიტერატურო მეტყველებაშიც იჩენს თავს. ამიტომაც არის, რომ მუდმივი პრობლემაა იმგვარი ფორმების მართლწერა და მართლწარმოთქმა, როგორიცაა - **გაახალგაზრდავა**, **გააერთიანა** და მისთ.

ამგვარი ხმოვანთკომპლექსების წარმოთქმის დასაძლევად მიმართავენ, ერთი მხრივ, ხმოვანთა იზოლირებულ თავმოყრას, ხოლო მეორე მხრივ - იმ სიტყვებს, რომლებშიც ასეთი თავმოყრა გვხვდება. მაგ.:

აა	აე	აეო	უაეო	აი-იო-უი-ეა
ეე	ეი	ეოა	ეოაი	ოი-უე-აო-ეი
ოო	ოუ	ოიუ	ოეუი	ოუ-უა-ოე-იუ
უუ	უო	უეო	იაუო	ია-აე-ეი-ეუ
იი	იუ	იაუ	აიუო	უო-იე-ოა-აუ

გააახლებს	გააიაფებს	დაუახლოვებს	გაეანალიზებინა
გააადვილებს	შეაიარალებს	გაუფართოვებს	გაეადვილებინა
დაააჟადებს	შეუამხანაგებს	ნაუკაფიავებს	გაეუზჯობესებინა
დააელმებს	გაუადვილებს	შეუიარალებს	გაუუკეთესებია
დააეჭვებს	გაუიაფებს	დააიარალებს	მოუუარჩებია

დ) ვ ბ გ ერ ი ს სწორად წარმოთქმის პრობლემა

ძველი ქართულიდან მოკიდებული, ქართული ენისათვის დამახასიათებელი იყო კბილბაგისმიერი ვ ბგერა, რომელიც ძველ ქართულში თანაარსებობდა ნყვილბაგისმიერ ჭ-სთან (რომელსაც უ-ბრჯგუსაც ეძახიან). მათ პოზიციები მკაცრად ჰქონდა განაწილებული: სიტყვის დასაწყისში და ხმოვნების შემდეგ ვ ასო-ბგერა იყო გაბატონებული, თანხმოვნების შემდეგ, თუ ეს თავმოყრა მეორეული, ანუ ხმოვნის ჩავარდნის შედეგი არ იყო, – ჭ ბგერა (მაგალითად: ვარ, ვაშლი, თავი... ძტელი, თტალი, აქტს...). ოღონდაც ძველ ქართულ ანბანში ამ უკანასკნელს საკუთარი ასონიშანი არ გააჩნდა და ისევე იწერებოდა, როგორც ხმოვანი უ (Qd).

დროთა განმავლობაში ქართულში ნყვილბაგისმიერი ჭ-ს აღნიშვნა მოიშალა და დარჩა მხოლოდ ვ ნიშანი. ამავე დროს, შეიმჩნევა, რომ პოზიციების აღნიშნული განაწილება დღესაც რამდენადმე შენარჩუნებულია. კერძოდ, ის ბგერა, რომელსაც ვ ნიშნით ვწერთ, ყველგან კბილბაგისმიერი არა ჩანს, თანხმოვნის შემდეგ ბაგეთა შეწყვილებით გამოითქმის.

მაგრამ ეს ბგერათმომდევრობის ბუნებრივი განაწილებაა და ის სალიტერატურო წარმოთქმაზე რაიმე არსებით გავლენას არ ახდენს: სულ სხვაა ის შემთხვევები, როდესაც, უცხო ენათა ნყვილბაგისმიერი w-ს გამოთქმის გავლენით, ხმოვნისწინა პოზიციამაც ჭ ისმის, სულ ერთია, ეს იქნება უცხო სიტყვებში (ტაშინგტონი...) თუ საკუთარ მასალაში (ჭაშლი, თოჭლი, ჭარი და მისთ.).

ე) ლ ბგერის სწორად წარმოთქმის პრობლემა

ქართული ბგერითი სისტემისათვის ბუნებრივ ლ ბგერას შემდეგნაირი არტიკულაცია (წარმოთქმა) ახასიათებს: ენის წვერი ებჯინება ზედა წინა კბილებს, ენის გვერდები დაშვებულია, დაჭიმული სახმო სიმებიდან წამოსული ჰაერნაკადი გამოივლის კბილებსა და ენის გვერდებს შორის წარმოქმნილ ლიობს (ნაპრალს) და ასე წარმოითქმის ბგერა.

ლ ბგერის ჟღერადობა მნიშვნელოვნად იცვლება, თუ ენის წვერი რაიმე მიზეზით კბილებიდან უკან გადაინევს და წარმოიქმნება ისეთი შთაბეჭდილება, თითქოს ამ ლ-ს იოტა ახლავს. ამგვარ ლ-ს რ ბილს ეძახიან, მაგარი, უფრო სწორად, ქართულისათვის ჩვეულებრივი ლ-ს საპირისპიროდ.

ლ-ს მცირედით დარბილება ბუნებრივადაც ხდება მაშინ, როდესაც მას ე და ი ხმოვნები მოსდევს (*ლიახვი, ქლიავი, ლეიბი...*). მაგრამ თუ ლ შესამჩნევად არის შერბილებული, ამ დროს მეტყველება იღებს არასალიტერატურო, კუთხურ იერს და მისი გამოსწორება აუცილებელია.

უნდა ითქვას, რომ ამ გავლენისაგან არავინ არის დაზღვეული. თუ ნახევარი საუკუნის წინ ის დასავლურ-ქართული მეტყველებისათვის იყო ნიშანდობლივი, დღეს თითქმის ყველა კუთხის მეტყველებაში გვხვდება.

როგორ ავიცილოთ სალიტერატურო მეტყველებაში ლ-ს არასწორი არტიკულაცია თავიდან?

ამისათვის აუცილებელია ვისწავლოთ ენის წვერის ფიქსირება ზედა კბილებთან. ამ მიზნით შემდეგ ვარჯიშს მიმართავენ: ენის წვერს აქცევენ კბილებს შორის და ისე წარმოთქვამენ ლ ბგერას. მთავარია, ჩვენს წარმოთქმაში მაგარი და რბილი ლ-ს განსხვავება „დავიჭიროთ“ და შევძლოთ ენის შესაბამისი გადაწევის მართვა.

წარმოთქვით შემდეგი სიტყვები:

ლიახვი, ლღვი, ლიანდაგი, აღიაქოთი, ბოლიანი, ლაგამი, ლულ-ლული, ლობიო, ძალოვანი, გლუვი, სლიპინა, თლილი, ბალახი, ვალი...

ენის გასატეხი: *ერთსა კაცსა ბლისკინელსა ბლის კალათით ბლის ხიდზედა ბალი გააქვს და გამოაქვს.*

ვ) თანხმოვანთა წარმოთქმასთან დაკავშირებული ზოგი საკითხი

ქართულ თანხმოვანთა წარმოთქმა საკმაოდ სტაბილურია და სალიტერატურო მეტყველებაში ფონეტიკურ პროცესებს (ცვლილე-

ბებს) ნაკლებ დაქვემდებარებულნი. მიუხედავად ამისა, ამ თვალსაზრისით ზოგი რამ მაინც მოითხოვს ყურადღების მიქცევას:

1. ქართული თანხმობების სამეულთა სისტემაში არსებული მკვეთრი (ყელხშული) ბგერები ქართული ბგერითი სისტემისათვის სპეციფიკური ბგერებია; მათი საარტიკულაციო თავისებურებაა პარალელური ხშვა სახმო სიმების არეში (ყელში).

თანამედროვე ენობრივ გარემოცვაში აქტუალურია ამ ბგერათა ხვედრითი წილის შენარჩუნებაზე ზრუნვა. ამიტომაც სპეციალისტები რეკომენდაციას უწევენ ევროპული ენების სათანადო რიგის ბგერების მკვეთრებად გადმოტანას (*კუვეიტი* და არა *ქუვეითი*, *კლინტონი* და არა *ქლინთონი* და მისთ.).

2. ქართული წარმოთქმა თანხმობანთა კომპლექსებს საკმაოდ კარგად იტანს. მაგრამ ცალკეულ თანხმობანთა თავმოყრისას სალიტერატურო მეტყველებაშიც შეინიშნება გარკვეული ფონეტიკური პროცესები – დაყრუება, შერწყმა და მისთ. მაგალითად, დამახასიათებელი ცვლილებებია:

გტკივა → *კტკივა* *შეურაცხყოფა* → *შეურაცყოფა*
გპარავს → *კპარავს* *სპორტსმენი* → *სპორცმენი*
გნერს → *კნერს* *ბურთს* → *ბურც*
სჯერა → *ზჯერა* *გვერდზე* → *გვერძე...*

ამგვარმა საწარმოთქმო ცვლილებებმა, ბუნებრივია, შეიძლება ორთოგრაფიაშიც იჩინოს თავი. ამიტომაც მათზე ყურადღების გამახვილება საწარმოთქმო პრობლემებზე საუბრისასვე არის მიზანშეწონილი.

თანხმობანთკომპლექსების წარმოთქმაში გასაწაფავად შეიძლება განსაკუთრებულად რთულ ბგერათფგუფებზე ვარჯიში და ტრადიციული ენის გასატეხების გამოყენება:

<i>ბდგა</i>	<i>პტკა</i>	<i>ფთქა</i>	<i>ბძგა</i>	<i>ფცქა</i>	<i>პწკა</i>
<i>ბდგე</i>	<i>პტკე</i>	<i>ფთქე</i>	<i>ბძგე</i>	<i>ფცქე</i>	<i>პწკე</i>
<i>ბდგი</i>	<i>პტკი</i>	<i>ფთქი</i>	<i>ბძგი</i>	<i>ფცქი</i>	<i>პწკი</i>
<i>ბდგო</i>	<i>პტკო</i>	<i>ფთქო</i>	<i>ბძგო</i>	<i>ფცქე</i>	<i>პწკე</i>
<i>ბდგუ</i>	<i>პტკუ</i>	<i>ფთქუ</i>	<i>ბძგუ</i>	<i>ფცქუ</i>	<i>პწკუ</i>

შეაბრუნეთ ეს ვარიანტები: *გდბა*, *ბგძა* და მისთ.

მიდის კაცი შავპაიჭნაბდიანი,
გავეკიდუ, მეც გავშავპაიჭნაბდიანი.

3. სისინა თანხმობების წარმოთქმა:

ქართულ ფონეტიკურ სისტემაში ხუთი შიშინა და ხუთი სისინა

ბგერა გვაქვს. ეს სიმრავლე და მათი, განსაკუთრებით სისინა ბგერების, ხშირი გამოყენება სპეციფიკურ აკუსტიკურ ფონს ქმნის. ამას უფრო აძლიერებს ის, რომ მავანთა მეტყველებაში მათი წარმოთქმა ზომაზე მეტად ინტენსიურია და ყურსაც უსიამოდ ხვდება.

ეს განსაკუთრებით ეხება ს ბგერას, რომელიც ნაპრალოვანი თანხმოვანია, თანაც ხშირად ექცევა ბოლოკიდურა პოზიციაში (ზმნის მესამე პირის ნიშანი, მიცემითისა და ნათესაობითის ნიშნები, ეს, ის ნაცვალსახელები) და მისი გაგრძელებულად წარმოთქმა ზოგჯერ სიტყვებს შორის ინტერვალსაც კი ავსებს...

შესაბამისად, სისინა ბგერებზე (განსაკუთრებით ს ბგერაზე) საწარმოთქმო მუშაობის ამოცანა უნდა იყოს მათი ინტენსიური და გაგრძელებული გამოთქმის შედარებით შეზღუდვა.

წარმოთქვით:

გ ზას მისდევს რა ზმი მეფის მცველების.

კაცს გვერდს უმშვენებს გულის სწორი.

ეს მოსწავლე დღეს ასრულებს დავალებას...

ბ) უცხო ენათა სპეციფიკური ბგერების ქართულად გადმოცემის საკითხი

ენის ბგერითი სისტემა, საზოგადოდ, მართლაც გამოირჩევა გამძლეობით, დროთა განმავლობაში ნაკლები ცვალებადობით. ასეა ქართული ენის ბგერითი აგებულებაც. მიუხედავად საუკუნეთა განმავლობაში აქტიური უცხოენოვანი გარემოცვისა, ენაში მიმდინარე ნაირგვარი ცვლილებებისა, ბგერითი სისტემა თითქმის არ შეცვლილა. ორიოდ ბგერის დაკარგვა მნიშვნელოვან ცვლილებად ვერ ჩაითვლება.

მაგრამ დროდადრო მაინც ჩნდება ისეთი ტენდენციები, რამაც შეიძლება ქართული ენის ბგერათშედგენილობაზეც მოახდინოს გავლენა. მაგალითად, ცნობილია, რომ სწორედ უცხოურ სიტყვათა ადეკვატური ასახვის მიზნით ამკვიდრებდნენ ანტონ კათალიკოსის პერიოდში ქართულ მნიგნობრობაში **ჟ** ასონიშანს.

ამგვარი ტენდენციები დღესაც იჩენს თავს, მით უფრო, რომ, როგორც ითქვა, უცხო ენათა გავლენის სივრცე და ინტენსივობა საგრძნობლად გაიზარდა. დღეს განსაკუთრებით ინტელიგენციაში ვლინდება მისწრაფება, შეინარჩუნონ უცხოენოვანი არტიკულაცია ცალკეული ბგერებისა (ზოგ შემთხვევაზე უკვე მივუთითეთ); ესეც გარკვეული სოციალური ფენის სამეტყველო მანერაა, რომელსაც მნიშვნელოვანი გავლენის მოხდენა შეუძლია საერთო ენობრივ ცნობიერებაზე. შევეხოთ რამდენიმე კონკრეტულ საკითხს:

ა) იმავე ქ ბგერას რომ დაუბრუნდეთ, ამ კბილბაგისმიერი ბგერის გამოთქმას ამჯობინებენ ევროპული ენებიდან შემოსულ სიტყვებსა და საკუთარ სახელებში: ქაქტი, ქილოსოქია, ქუგა, ქარმაცია... ქიხტი, ქრანც კაქკა, ქოიერბახი, ქედერიკო ქელინი...

ამგვარი ბგერა ქართული ენის ფონეტიკურ სისტემაში არ არსებობს; ამიტომაც არის, რომ როგორც ისტორიულად, ისე დღესაც მითითებული უცხოენოვანი ბგერა გადმოგვაქვს წყვილბაგისმიერი ბგერის შესატყვისი ფ ასონიშნით და ქართული ფონეტიკური შესაბამისობის პრინციპით ის ამავე ბგერითი ეტალონით უნდა გადმოიცეს ზეპირმეტყველებაში. ქ ასო-ბგერის ადგილი ქართულ მეტყველებაში არ არსებობს.

ბ) ასევე უცხო ენების გავლენით იჭრებოდა და იჭრება ქართულ მეტყველებაში ზოგიერთი დიფთონგის* ისეთი წარმოთქმა, რომელიც ჩვენი ენის ბუნებას არ შეეფერება. კერძოდ, თანამედროვე სალიტერატურო ქართულში ხმოვანთა პოზიციური დავინროება აღარ ხდება, ანუ დიფთონგების წარმოქმნა შეუძლებელია.

ამიტომაც უცხოენოვანი დიფთონგების გადმოღების საკითხი ქართულში საგანგებო ყურადღებას მოითხოვს. კერძოდ, საკონტროლოა შემდეგი შემთხვევები:

1. რუსულის ჟ და იო დიფთონგები:

რუსულ ენასთან მრავალწლიანმა ურთიერთობამ განაპირობა რუსული თუ რუსულის გზით შემოსული არაერთი ისეთი სიტყვის (მათ შორის – საკუთარი სახელების) დამკვიდრება ქართულში, რომელთა შემადგენლობაში მითითებული დიფთონგებიც ვლინდებოდა. დროთა განმავლობაში ქართულ ენაში ჩამოყალიბდა ამ უცხო ბგერათა ადაპტაციის გარკვეული წესები, რომლებმაც შემდეგი ნორმის სახე მიიღო:

ჟ დიფთონგი რუსულან რუსულის გზით შემოსულ სიტყვებში უპირატესად უნდა გადმოცემულ იქნეს, როგორც ია ხმოვანთმიმდევრობა:

ბიაზი, იარუსი, იარლიყი, როიალი, ლოიალური, იანიჩარი, იანუსი, იაკუტია, იაპონია, იაკოვლევი, მაიაკოვსკი, კონიაკი, სტატია, ბილიარდი, ბრილიანტი, ტრეტიაკოვი, ტოლიატი, შალიაპინი, პოლიაკოვი...

გამონაკლისებია (ზეპირი გზით დამკვიდრებული): **კნეინა, სონა.**

* დიფთონგი – ორი ხმოვნის ისეთი შერწყმა, როდესაც ერთ-ერთი მათგანი ვიწროვდება, სრულხმოვნობას კარგავს და მეორე ხმოვნს ერთ მარცვლად ეკედლება.

ი-ს შემცველ სიტყვათა გადმოღების დროს ასევე ძირითადია **იუ** ხმოვანთმიმდევრობა:

იუველირი, იუბილე, იუსტიცია, იურისპრუდენცია, კაიუტა, ვესტიბიული, დებიუტი, ბიუსტი, ბიურო, ბიუროკრატია, ბიულეტენი, ბიუჯეტი, რეზიუმე, მანიკიური, მენიუ, პიურე, სიუჟეტი, სიურპრიზი, კოსტიუმი, ეტიუდი, პარფიუმერია, ნიუანსი, ფიური, ადიუტანტი, კონიუნქტურა, ავანტიურა, მინიატიურა, უვერტიურა... ტიუტჩევი, ჰიუგო, გიულდენშტედტი, დიუმა, მიულერი, ნიუტონი, დიუსელდორფი, ვილნიუსი, ციურიხი, ბრიუსელი, მიუნხენი, ნიურნბერგი, ნიუ-იორკი...

გამონაკლისებია, ანუ უ ხმოვნით გადმოიცემა: **ბროშურა, პარაშუტი, კაფსული, ტრედუნიონი.**

2. გერმანული ei დიფთონგი:

ამ დიფთონგის შემცველი სიტყვები ქართულში ორი გზით შემოსულა: უშუალოდ და რუსული ენის მეშვეობით.

ძირითადია უშუალოდ შემოსული სიტყვები და დიფთონგი აქ გერმანული გამოთქმის მიხედვით დამკვიდრებულა, როგორც აი:

აინშტაინი, ვაიმარი, კაპელმაისტერი, ლაიბგვარდია, ლაიბნიცი, ლაიფციგი, გროსმაისტერი, რაინი, რაიხსტაგი, შტრაიკბრეხერი, ცაიტნოტი, ცვაიგი, ჰაიდელბერგი, ჰაინე...

რუსულის გზით შემოსული ეი მიმდევრობა კი ცალკე უნდა დავიმახსოვროთ, როგორც გამონაკლისი:

ბრონშტეინი, ეიზენშტეინი, რუბინშტეინი...

3. ia-სა და ia-ს შემცველი უცხო სიტყვები:

ქართულში დამკვიდრებულა არაერთი უცხო სიტყვა, რომელთა შემადგენლობაში ia და ia კომპლექსები დასტურდება. ამ სიტყვათა წარმოთქმა-დანერილობაზე ხანგრძლივად ახდენდა გავლენას რუსული ენა, რომელშიც აღნიშნულ უცხო სიტყვათა უმრავლესობა დიფთონგიანი ia, ia კომპლექსით დამკვიდრდა. ამიტომაც გვხვდება როგორც მართებული **იზოლაცია**, ისე მცდარი – **იზოლიაცია** – ფორმები.

ამდენად, ქართულის ერთადერთი ნორმა ორიგინალის შესაბამისი **ლა, ლუ** ბგერათმიმდევრობა:

აკუმულაცია, აკუმულატორი, ასიმილაცია, იზოლაცია, იზოლატორი, კანცელარია, კომპილაცია, მალარია, პლაჟი, პოლარული,

პოპულარული, რეგულარული, ტრანსლაცია...

ალუმინი, გლუკოზა, ევოლუცია, ილუზია, ილუმინაცია, ლუთერი, ლუმინიტე, მოლუსკი, პლუსი, პოლუსი, რევოლუცია, რეზოლუცია, ჰალუცინაცია...

ც) ბერძნულ და ლათინურ ენებთან მრავალსაუკუნოვანმა კულტურულმა ურთიერთობამ ქართულ ენას არაერთი ისეთი სიტყვა-ტერმინი შესძინა, რომლებიც სხვა განვითარებულ ენებშიც არის დამკვიდრებული. ამავე ხანგრძლივმა ურთიერთობამ ბგერათგადმოღების, ცალკეულ ბგერათა წარმოქმნა-დანერილობის გარკვეული ნესებიც ჩამოაყალიბა, რომელთა გათვალისწინება თანამედროვე ნორმირებულ სალიტერატურო ქართულშიც აუცილებელია. კერძოდ:

1. ბერძნული χ (ლათინური *ch*), ისტორიული ტრადიციით, ქართულად უნდა გადმოვიდეს, როგორც χ :

არქაული, არქეოლოგია, არქიტექტურა, ბრონქები, ექინოკოკი, იქთიოზავრი, სტიქია, ტექნიკა, ტექნიკუმი, ტექნიკური, პოლიტექნიკური, ფსიქიკა, ფსიქოლოგია, ქლორი, ქოლერა, ქრესტომათია, ქრიზანთემა, ქრონიკა, ქრონოლოგია, ქრონომეტრაჟი...

2. ბერძნული, ისევე, როგორც ქართული, განარჩევდა θ (თ) და τ (ტ) ასო-ბგერებს. ამიტომაც ქართულს ზუსტად გადმოჰქონდა θ – თ-დ და τ – ტ-დ. მეორე შემთხვევაში დარღვევები არსებითად არ გვხვდება (ატომი, კატეგორია, ტერორი...), ხოლო პირველ შემთხვევაში აუცილებელია ნორმატიული კონტროლი, რათა რუსული (და ზოგი სხვა ენის) გავლენით კანონზომიერი თ-ს ადგილი ტ ასო-ბგერამ არ დაიკავოს ისეთ სიტყვებში, როგორიცაა:

ათეისტი, ანთოლოგია, ანთროპოლოგია, აპათია, ენთუზიაზმი, ეპითეტი, ერიტროციტები, ერიტრომიცინი, ესთეტიკა, თეზისი, თეორია, თერაპია, თერმოსი, თერმომეტრი, პათოლოგია, სიმპათია, სინთეზი, ფილანთროპია, ფსიქოპათია, რითმა...

3. ბერძნულ-ლათინური h ასო-ბგერა ქართულში გადმოდიოდა, როგორც h , რაც ასევე უნდა შენარჩუნდეს; ანუ ჩვენს დანერილობა-გამოთქმაზე არ უნდა მოახდინოს გავლენა რუსულმა, რომელსაც აღნიშნული ბგერა გადაჰქონდა, როგორც h (გ). ამგვარად, უნდა გამოითქვას და დაინეროს:

ჰალუცინაცია, ჰეგემონია, ჰიბრიდი, ჰიგიენა, ჰიდრაელიკა, ჰიდროლოგია (და ჰიდრო – კომპონენტის შემცველი სხვა სიტყვები და შემოკლებები: ზაჰესი, რიონჰესი...), ჰიმნი, ჰიპნოზი, ჰიპოთეზა, პონორარი, პუმანიზმი...

ასევე – ევროპული ენებიდან შემოსულ სიტყვებში **h**-ს ფარდად:
*მანჰაიმი, ჰალსტუხი, ჰამბურგი, ჰანოვერი, ჰამილტონი, ჰილ-
ზები...*

4. ლათინურიდან მომდინარე **qu კომპლექსი:**

იმ სიტყვებში, რომელთა შემადგენლობაში ლათინურში **qu** კომპლექსი ინერებოდა, უგამონაკლისოდ უნდა დაინეროს და გამოითქვას **ძვ**:

ადეკვატური, აკვარელი, აკვარიუმი, ანტიკვარული, ეკვატორი, ეკვივალენტი, ეკვილიბრისტიკა, კვადრატი, კვალიტეტი, კვალიფიკაცია, კვაზი-, კვანტი, კვანტური, კვარტალი, კვორუმი, ლიკვიდაცია, რეკვიზიტი, რეკვიემი.

დასასრულ უნდა ითქვას, რომ ბოლოს მონიშნული საკითხები ერთნაირად ეკუთვნის როგორც ორთოეპიას, ისე ორთოგრაფიას, რამდენადაც წერისა და გამოთქმის ფონეტიკური (ფონოგრაფიული) შესაბამისობის პრინციპი ქართულისათვის არსებითია. ამდენად, უცხო ენათათვის ნიშანდობლივი ბგერითი ფორმა ცალკეული სიტყვებისა (*იზოლმაცია, ლეშა, ხრონიკა, ფსიხიკა, გიპნოზი...*). ქართული წერა-წარმოთქმისათვის უმართებულოა.

11. ტრანსლიტერაციის ძირითადი წესები

სხვადასხვა ენას ურთიერთისაგან მეტ-ნაკლებად განსხვავებული ბგერითი სისტემა და შესაბამისი ანბანური ნიშნები აქვს. ცნობილია, რომ სხვადასხვა ენის თვით ერთი და იგივე ხმოვნებიც კი შეიძლება არ იყოს წარმოთქმის თვალსაზრისით ერთგვაროვანი (მაგალითად, ხმოვანი **a** ზოგან მეტად ღიაა, ზოგან – ნაკლებ; ზოგან შედარებით წინა რიგისაა, ზოგან – უფრო უკანა რიგის...); მით უფრო, ერთ ენაში მეორისათვის სრულიად უცხო ბგერები იჩენს თავს და – პირიქით...

ენათა მნიგნობრული (კულტურული) ურთიერთობის დროს პედაგოგიური თუ სხვა მიზნებით აუცილებელი ხდება ერთი ენის ბგერითი სისტემისა და ასონიშნების, რაც შეიძლება, ზუსტი გადმოღება მეორე ენის ანბანით (ასონიშნებით). ამისი აუცილებლობა განსაკუთრებით იქმნება ერთი ენიდან მეორე ენაში შესული სიტყვებისა და საკუთარი სახელების სათანადოდ ასახვის მიზნით. არსებითად აქ დგება ორი ენის დამწერლობის სისტემის ბგერობრივი (ფონემური) შესაბამისობის დადგენის საკითხი. სწორედ ერთი ენის ასო-ბგერათა ასახვა მეორე

ენის ანბანური ნიშნებით მოიხსენიება ტრანსლიტერაციის სახელით (trans - გზით, გაელით, littera - ასო).

შენიშვნა: მსგავსი ტერმინია ტრანსკრიფცია, მაგრამ ის გულისხმობს ამა თუ იმ ენის ბგერითი სისტემის ასახვას რაიმე ერთიანი პირობითი (ჩვეულებისამებრ, ლათინური) ასონიშნებით.

ამგვარად, ტრანსლიტერაციის წესები შეიძლება ასახავდეს ნებისმიერი ორი ენის ურთიერთობას: ქართულ-ბერძნულს, ქართულ-გერმანულს, ქართულ-ინგლისურს... ან - პირიქით: გერმანულ-ქართულს, რუსულ-ქართულს, ინგლისურ-ქართულს...

პირველ რიგში, პრაქტიკული აუცილებლობა (საკუთარ სახელთა გადმოღება, საბუთების შედგენა) მოითხოვს იმის ცოდნას, როგორ ავსახოთ ქართული ასოები ლათინური (ევროპულ ენათა) ანბანური ნიშნებით.

გავრცელებულია ამგვარი გადატანის რამდენიმე ვარიანტი. ნარმოვადგენთ მათგან ძირითადს: ერთს - ტრანსლიტერაციისას და ორსაც - სამეცნიერო ტრანსკრიფციისას.*

ქართული ანბანი	ძირითადი ტრანსლიტერაცია	ქართული მეცნიერული ტრანსკრიფცია	უცხოური (საერთაშორისო) მეცნიერული ტრანსკრიფცია
ა	a	a	a
ბ	b	b	b
გ	g	g	g
დ	d	d	d
ე	e	e	e
ვ	v	v	v
ზ	z	z	z
თ	t	t	t'
ი	i	i	i
ქ	k'	k	k

* ვამეორებთ: ტრანსლიტერაციის წესები ჩვეულებრივი, რაგითი ენობრივი ურთიერთობების დროს გამოიყენება, ხოლო ტრანსკრიფცია - სამეცნიერო მიზნით, საერთო ფონოლოგიური სიზუსტის დაცვისათვის.

ლ	l	l	l
მ	m	m	m
ნ	n	n	n
ო	o	o	o
პ	p'	p	p
ჟ	zh	ž	z
რ	r	r	r
ს	s	s	s
ტ	t'	t	t
უ	u	u	u
ფ	p	p	p'
ქ	k	k	k'
ც	gh	γ	g
ყ	q	q	q
შ	sh	š	s
ჩ	ch	č	c'
ც	ts	c	c'
ძ	dz	z	j z
წ	ts'	ç	c
ჭ	ch'	č	c
ხ	kh	x	x
ჯ	j	ǰ	j
ჰ	h	h	h

ასევე აქტუალურია პრაქტიკული თვალსაზრისით ევროპული ენების (ინგლისურის, გერმანულის, ფრანგულის...) ანბანური სისტემების ქართულად ტრანსლიტერაციის წესები. როგორც ცნობილია, ამ ენათა ანბანების გრაფიკული საფუძველია ლათინური ანბანი; ამიტომაც, მას ამ საერთო მონაცემების სახითა და თანამიმდევრობით წარმოვადგენთ, განსხვავებულ ასონიშნებსა და მათს ქართულ შესატყვისებს კი

დამატებით - ცალკე გრაფების სახით - ავსახავთ:*

უცხო ენების ფონემები	ქართული (საერთო. ძირითადი)	ინგლისური-სათვის	გერმანული-სათვის	ფრანგული-სათვის	იტალიური-სათვის
A	ა	(ე ი ო)			
B	ბ				
C		კ	ც	კ(ს)	კ(ჩ e, i-ს წინ)
D	დ				
E	ე	(ი)		(ე)	
F	ფ				
G	გ	(ჯ)		(ე)	(ჯ) e, i-ს წინ
H	ჰ			ფ	
I	ი	(აი)			
J		ჯ	ი(ა)	ჟ	
K	კ				
L	ლ				
M	მ				
N	ნ				
O	ო				
P	პ				
Q		ქ(კ ა-ს წინ)	ქ	კ	კ(ა-ს წინ)
R	რ				
S	ს		(ზ) ხმოვნ. წინ	(ზ)	(ზ) ხმოვნ. შორის
T	ტ		(თ)		
U		უ(იუ ა ე)	უ	იუ	

* ყველა პოზიციური ბგერითი ვარიანტისა და ყველა ბგერათკომპლექსის ასახვა აქ შეუძლებელია არის და მოუხერხებელიც (სისტემის პრაქტიკული ინტერესებიდან გამომდინარე).

V	ვ		ფ		
W	ვ			(უ)	
X		ქს		ქს გზ	
Y		ი	ი	ი	
Z		ზ	ც		ც ძ
ch		ჩ	ხ	შ	კ
sch			შ		
ck		კ	კ		
ph	ფ				
sh		შ			
ß			ს		
sp			შპ		
st			შტ		
sc					სკ(შ e, i-ს ნინ)
th	თ				
tz			ც		
ü			იუ		
ö			ე		
ä			ე		

შენიშვნები: 1. თუ მხოლოდ მეორე სვეტშია ქართული შესატყვისი მოყვანილი, ეს იმას ნიშნავს, რომ ის საერთოა სამივე ენისათვის.

2. თუ მომდევნო სვეტებში ფრჩხილებში პარალელური ნიშნით არის მითითებული რაიმე ბგერა (ან კომპლექსი), ე. ი. ამ ენაში ეს არის დამატებითი (პოზიციური) შესატყვისი ძირითადთან ერთად.

3. როცა ენებს საერთო არ გააჩნიათ, ისინი, ბუნებრივია, დამოუკიდებლად არის მითითებული. თუკი მხოლოდ ერთი ენის მონაცემია მითითებული, იგულისხმება, რომ სხვა ენებში ამ ბგერასა თუ კომპლექსს რაიმე თავისებურება არ ახასიათებს.

(კლასიკური მემკვიდრეობა)*

აიტიის სიტყვა გუბაზის მკვლელობის გამო

გაქრა კოლხთა ძველი ღირსება და ამიერიდან ვეღარ ვეღირსებით იმას, რომ სხვეებს ვმბრძანებლობდეთ: ისიც უნდა ვიკმართო, თუ მივალწევთ იმას, რომ ძალიან არ დაგვჩაგრონ იმათ, ვინც წინათ ჩვენი ქვეშევრდომი იყო. ნუთუ უკიდურეს უგუნურებას არ წარმოადგენს ის, რომ იმათ შესახებ, ვინც ეს ჩაიდინა, ჩვენ ვსხედვართ და ვმსჯელობთ, მტრებად ჩავთვალოთ ისინი თუ შეგობრებად?..

მე ვინატრიდი, კოლხეთის სახელმწიფოს ჰქონოდეს მისი ძველი ძლიერება, რომ მას არ დასჭირებოდეს უცხო და გარეშე დახმარება და რომ ყოველგვარ საქმიანობაში, როგორც ომიანობის, ისე მშვიდობიანობის დროს, მხოლოდ საკუთარ თავს ეყრდნობოდეს. მაგრამ როდესაც ჩვენ ჟამთა ტრიალის, ან ბედის უკუღმართობის, ან ორივეს წყალობით ისეთს უძღურებაში ჩავვარდით, რომ სხვათა ხელქვეითნი გავხდით, მე ვფიქრობ, უმჯობესია იმათ ხელში ვიყოთ, ვინც უფრო კეთილისმსურველია, ვინც ურყევად იცავს კეთილგანწყობილებას თავისიანებისა და მოკავშირეთა მიმართ...

არ შეეფერებათ გონიერ ადამიანებს, რომ თავის მოდრეკით ავიტანოთ უდიდესი ვნებანი და აუნაზღაურებელი ზარალი, რომელთაც ჩვენ გვაყენებენ, და არაფრით არ შევებრძოლოთ ამ უწმინდურ და შეუფერებელ საქმეებს. ეს უფრო შეეფერება მხდალ და ლაჩარ ადამიანებს, რომლებიც თავიანთი უქნარობით სახელმწიფო საქმეებისადმი დაუღვერობას ამტკიცებენ...

სასირცხვო იქნება, თუ ჩვენ შეფეს დავიფიწყებთ და მის მკვლელებს პირფერობას დავუწყებთ. ის რომ ახლა აქ იყოს, საყვედურით აგვაგსება და დაგვძრახავდა ჩვენი დაუღვერობის გამო...

მაგრამ ვინაიდან ამიერიდან ის ვეღარ გამოჩნდება ჩვენ შორის და ვერც სიტყვით მოგვმართავს, თქვენ თვითონ წარმოიდგინეთ ეს კაცო. დაე, ის წარმოუდგეს თქვენს გონებას, თითქოს ის ამ კრებაზე იყოს და მიგითითებდეს თქვენ თავის ჭრილობაზე, მკერდსა და კისერზე, და თვისტომთ სთხოვდეს, ახლა მაინც გადაუხადონ მტერს სამაგიერო...

მაშ, სხვა ფიქრი რაღა საჭიროა, სწრაფად შეუდევით საქმეს და გამოამჟღავნეთ თქვენი გულის ნადები: რომ გავაკეთებთ იმას, რაც სწორი და სამართლიანია და რაც სარგებლობას მოგვცემს, — ამით ჩვენ უდიდეს სახელს მოვიხვეჭთ.

* ცნობილი ორატორული, პუბლიცისტური ტექსტები უმეტესად ნაწყვეტებად არის წარმოდგენილი მათი პრაქტიკული გამოყენების გაადვილების მიზნით. ამავე დროს, მათი ენა ძირითადად ადაპტირებულია თანამედროვე ქართული სალიტერატურო ენის მოთხოვნებთან.

ფარტაზის საპასუხო სიტყვა

ჩვეულებრივი ამბავი დაგეჰმართათ, კოლხებო, რომ მეტად მოხერხებულად და წარმტაცად თქმულმა სიტყვებმა გონება შეგირყიეს. უძლეველი რაღაც არის მჭევრმეტყველება და ის თითქმის ყველას ამარცხებს, განსაკუთრებით კი იმათ, ვისაც მისი ძალა არ გამოუყვლია. მაგრამ ეს სრულიადაც არ ნიშნავს იმას, რომ მას ვერ დაფუძირისპირებთ გონიერ მოსაზრებას, რომელიც საქმის ნამდვილ ვითარებას ემყარება... ვინც ყალბ რჩევა-დარიგებას იძლევა, მას ესაჭიროება სიტყვების მეტი მოკაზმულობა და სიჭრელე: რაც უფრო მეტ წარმტაც სიტყვებს იხმარს, მით უფრო სწრაფად მიიზიდავს გულუბრყვილო მსმენელს... უგუნური ადამიანები სულმოდამ დასტირიან განვლილ უბედურებას, ხოლო გონიერნი შეიცნობენ ხოლმე ბედის უკუღმართ ტრიალს და მათ არ აშფოთებს ცვლილებები; და როდესაც წინანდელ მდგომარეობას კარგავენ, არ ისპობენ მოძაგლის იმედებს.

მაგრამ ეს მრჩეველი... მოუფიქრებლად გვიდგენს გეგმებს, არღვევს და ანგრევს კრების წესრიგს და ამ კრებას მიზანს უკარგავს. კრება ხომ, ჩვეულებრივ, წინასწარ მსჯელობს... ამან კი ბოლო თავში გადაიტანა და, ვიდრე ჩვენ საბოლოოდ რამეს გადაწყვეტდეთ, ის უკვე შეუდგა შესრულებას. რაღა აზრი აქვს კრებას, თუ ჯერ დადგენილება იქნება და მერე კრება?..

ხურაგინ ცდილობს წარმოგვიდგინოს აქ მიცვალებული გუბაზი, სრულიად არა ვაჟკაცურად მოტირალი, რომელიც თითქოს თავის ჭრილობას უჩვენებს თვისტომთ და ევედრება მათ, შეიბრალონ იგი. იქნებ ეს შეეფერებოდეს საცოდავ და სუსტ არსებათ, მაგრამ ეს არ შეეფერება მეფეს, და ისიც ლაზთა მეფეს, მით უმეტეს — გუბაზს. ის რომ აქ იყოს, უეჭველია, როგორც ღვთისნიერი და გონიერი ადამიანი, გაგვიცხავდა ჩვენ ამგვარი ზრახვებისათვის; მოგვიწოდებდა არ მივცემოდით სასოწარკვეთილებასა და გულანჩუყებას და მონების მსგავსად კი არ გაქცეულიყავით, არამედ აღვჭურვილიყავით კოლხის თავისუფალი შეგნებით, ვაჟკაცურად აგვეტანა უბედურება და არაფერი სასირცხვო და მამაპაპური წესების შემბილწველი არ ჩაგვედინა...

წყეული და შეჩვენებული არიან ბიზანტიელები და მე უდიდესი სიამოვნებით ვუყურებდი მათ საშინელ სასჯელს. ვუყურებდი არა მარტო იმათ დაღუპვას, რომელთაც განგმირეს გუბაზი და საკუთარი ხელით ჩაიდინეს ეს მკვლელობა, არამედ ყველა იმათსაც, ვისაც შეეძლო შეეფერებინა ეს მკვლელობა და არ შეაფერხა, და აგრეთვე იმათსაც, რომელთაც იხილეს ეს მკვლელობა და არცთუ ისე აღშფოთდნენ.

თუმცა მე ამას ვფიქრობ, მაგრამ სპარსელების მხარეზე გადასვლა მაინც არ იქნებოდა სასარგებლო... რას დაემსგავსება ჩვენი საქციელი, თუ მივემხრობით ქრისტიანების სასტიკ მტერს?

... მე იმ აზრისა ვარ, რომ საჭიროა რომაელების მეფეს ვაცნობოთ მომხდარი ამბავი, რათა იგი სათანადოდ მოეპყრას იმათ, ვისაც ამ მკვლელობაში დანაშაული მიუძღვის და თუ ის ამას იზამს, ამიერიდან მოისპობა ჩვენი უთანხმოება რომაელებთან.

სიტყვა წინამძღვრიანთკარის სამეურნეო სკოლის გახსნაზე

ერთი ორიოდ სიტყვა მეც მინდა გითხრათ და, ყური რომ მათხოვოთ, მაღლობელი ვიქნები.

ღმერთმა რომ ქვეყანა გააჩინა, დედამიწას გული გადაუხსნა, შიგ აუარებელი, უღვეელი სიმდიდრე ჩაუდგა და ადამიანს უანდერძა: იშრომე, გაისარჯეო და ეგ სიმდიდრე დედამიწის გულიდან ამოიღე და შენს სადღეგრძელოდ მოიხმარეო.

თქვენში და თქვენგან ხშირად გამიგონია, რომ ქრისტე-ღმერთმა თავისი კალთა უხვეებისა აქ, ამ ჩვენს პატარა ქვეყანაში დაიბერტყაო. ამას ამიტომ ამბობენ, რომ ჩვენი ქვეყანა ბევრ სხვა ქვეყანაზე უფრო მდიდარია, უფრო სასეკია. არც ჩვენ თვითონა ვართ უხეირიანი, ღმერთი-რჯული. მკლავ-ძარღვად კარგები ვართ. ჯანი და ძალ-ღონეც მოგვედეს, არც ხალისი გვაკლია: ეს ყველაფერი გვაქვს. ეს მდიდარი, პატარძალსავით შორთული ქვეყანა, ეს ჯანიანი, მკლავძლიერი ხალხი, გამრჯეული და ოფლის მღვრელი, — მაშ რაღადა ვართ ღარიბნიო? — მკითხავეთ თქვენ.

იმიტომ, რომ არ ვიცით, სად რა სიმდიდრე ძვეს, სად რა განძია. არ ვიცით — საიდან რა ამოვიღოთ, რა ხერხით და ოსტატობით ამოვიღოთ, რომ ჯაფაც ადვილი იყოს და ნაჯაფევიც ბლომად. აკი ვაძობ, ყველაფერი გვაქვს, მარტო ერთი რამ გვაკლია, სახელდობრ — ისა, რაც თქვენივე სიტყვით, თვითონ ღონესაცა სჯობია, რაც ძლიერ მკლავს ხერხიანად ამოქმედებს, რაც კაცის თვალს დედამიწის გულში ჩაახედებს, რაც კაცს წინ მიუძღვება ხოლომე და უტყუარად ეუბნება: აი, აქ ეს სიმდიდრეა, ღვთისაგან შენთვის მიბარებულიო, ამას ამ ხერხით, ამ ოსტატობით უფრო ადვილად, უფრო ბლომად ამოიღებო.

მაგისტანა ღვთისნიერს წინამძღოლს ცოდნა ჰქვან. უამისოდ დედამიწა თავის უხვს და უხარბელს გულს არ გადაგვიხსნის, ისე უხვად არ მოგვაბარებს, რამდენადაც ჩვენთვის მიბარებული აქვს. სხვა ქვეყანაში, საცა ცოდნა აქვს ხალხსა, ოთხის დღის მიწა ისე უჭირველად აცხოვრებს მთელს ოჯახს, როგორც ჩვენში ოცისა და ორმოცის დღის პატრონი ვერა ცხოვრობს. რაო? განა იმითი, რომ ისინი მკლავ-ძარღვით ჩვენა გვჯობიან?! არა, იმათ ცოდნა აქვთ. ხერხი იციან. „ხერხი სჯობია ღონესაო“, — თქვენგანვე თქმულა და მართალიც არის.

ცოდნა ხომ ხერხია, მაგრამ თვითონ, თავისთავადაც სიმდიდრე არის. მერე იმისთანა, რომ კაცი საცა წაეა, თან მისდევს უხარჯოდ და უბარგოდ, ვერცა ვინ მოჰპარავს, ვერცა ვინ წინ გადუღებდა. ეხლანდელ დროში ცოდნა ყველაფერია: ფულზედაც უფრო ღიღი ბაზარი აქვს, ხმალზედაც უფრო მეტადა ჭრის და ზარბაზანზედაც უფრო ძლიერია.

ღონიერი და ჭირთამძლევი ის არის, ვისაც ჭკუა ცოდნით მოურთავს, ცოდნით აუყვავებია, ცოდნის ძუძუთი გაურზღია. „კაცი უნდა ხერხი იყოს, გა-

ჰქონდეს და გამოჰქონდესო“, თქვენგანვე მაქვს გაგონილი და დასწავლული. მართალიც არის: კაცი სხვის მარგეტ უნდა იყოს და თავისთავისაც. კაცი მარტო მაშინ არის ხერხი, როცა ცოდნა აქვს, როცა ჭკუა ცოდნით გაუღესია, ცოდნის ჩარხზე გაუჩარხავს. მაშინ ხერხსავეთ სხვისთვისაც გააქვს და თავისთვისაც შემოაქვს.

ეგ თქვენ თვითონაც კარგად იცით. თქვენ თვითონ ყოველდღე ხედავთ, რომ ეგ ეგრეა. ალოში გუთნისდღედას მეტს არგუნებთ ხოლმე, ვიდრე მეხრესა. რათა? იმიტომ რომ გუთნისდღედა მცოდნეა და მეხრე კი არა. ურმის მკეთებელი უფრო მეტად ღირს, მოჯამაგირედ რომ ღებება, ვიდრე უბრალო მუშაკაცი, თუნდაც ერთიორად იმაზე მეტი იყოს მკლავითაც და ჯანითაც. რათა? კიდევ იმიტომ, რომ ურმის ხელოსანი მცოდნე კაცია და უბრალო მუშაკი კი არა.

ამიტომ ვამბობ, რომ ცოდნა თვითონ, თავისთავადაც სიმდიდრეა— მეტი, მერე იმისთანა მადლიანი სიმდიდრეა, რომ რაც უნდა ბევრს დაურიგო, ბევრს გაუწილადო, შენ არა დაგაკლდება—რა, თუ არ მოგემატება. ამ შემთხვევაში ცოდნა ანთებულ სანთელსა ჰგავს: ერთ სანთელზე რომ ათას სხვა სანთელს მოუკიდო, სანთელს იმით არც ალი დააკლდება, არც სინათლე, არც სიცხოვლე. პირიქით, იმატებს კიდევ, რადგანაც ერთის მაგიერ ათასი სხვა სანთელი იმასთან ერთად დაიწყებს ლაპლაპსა.

სანთელს კიდევ იმაში ჰგავს ცოდნა, რომ თუნდაც ცოტად ბეუტავდეს შორს სადმე ბნელაში, ქურდს, მპარავს, მტერს აფრთხობს, იქ სინათლეა, — ჩანს ღვიძაფთო, და დაგვიანებულს მოყვარეს კი ახარებს კიდევ იმით, რომ იქ ღვიძილია, მღვიძარები დამხვდებიანო.

სანთელს მარტო იმაში არა ჰგავს, რომ სანთელი, როცა იქნება, ჩაიწვის და გაქრება ხოლმე; ერთხელ ანთებული ცოდნა კი თავისდღეში არა: მაჰიდან შეიღზე გადადის, შეილიდან შეილის შეიღზე, უფრო გადიდებული, უფრო გაძლიერებული...

მაშ, გაუმარჯოს, ხალხო, ამ სკოლას, ამ ცოდნის აკვანსა! გაუმარჯოს ამ სკოლის ოსტატებსაც, რომელნიც ამ აკვანს გაარწევენ დასაძინებლად კი არა, გასაზრდელად, გასაღვიძებლად!

თქვენ იცით ხოლმე, როცა სიმღერას გაათავებთ, იტყვიან: თქვენი გამარჯვებისა იყოსო. მეც გავათავე, რაც სათქმელი მქონდა და თქვენებურად, ჩვენებურად, გეუბნებით: „თქვენი გამარჯვებისა იყოს!“

ილია ჭავჭავაძე

რა გითხრათ? რით გაგახაროთ?

აჰა, კიდევ ერთი ახალი წელიწადი!.. რა მოვულოცოთ ჩვენს თავს, ქართველნი? რა გვაქვს ღღეს სასურველი, რომ დავიკვებოთ და შევირჩინოთ, რა გვაქვს ხეალ სანატრელი, რომ ვინატროთ და მოვილოდინოთ? უკან მივიხედავთ ამ ახლო ხანებში და ისეთი არა გვჩნება რა, რომ თავი მოვიწონოთ, ან დანახებიითა ვთქვათ: „ჰოი, წამო სიხარულისავე, ესე სწრაფად საღ წახვედი!“ წინ

ვიყურებით და ხეაღინდელის ნისლში იმისთანა არა მოჩანს რა, რომ გული გულის ადგილასვე დაგვრჩეს ან ნატვრით ვთქვათ: „მოვედინ, დღეო სიხარული-საო!..“ რა გითხრათ? რით გაგახაროთ?

ნუთუ ისევ ძველებურადვე თავი უნდა დაგიკრათ და მოგახსენოთ: „შემოვდგი ფეხი, გწყალობდეთ ღმერთი...“ სულ წყალობა ღვთისა და წყალობა ღვთისა, ერთხელ ჩვენ თვითონაც თითი გავძრათ, ერთხელ ჩვენ თვითონაც მივდგეთ-მოვდგეთ. წყალობა ღვთისა კარგია, მაგრამ რა ქმნას მარტო წყალობამ, თუ ღვთის მიერ ნაწყალობევეს თვითონ ადამიანი არა რწყავს, არა სხლავს, არ ფურჩქნის, არ უვლის, არ პატრონობს. ღმერთმა, რაც წყალობა იყო, უკვე მოიღო ჩვენზე, დანარჩენი თქვენ იცით და თქვენმა კაცობამაო. რა კაცობა გამოვიჩინეთ?.. რა გითხრათ? რით გაგახაროთ?

ჩვენთვის ღმერთს არა დაუშაფებია რა, არა დაუზოგია რა, არა დაუკლია რა, თუ ქვეყანაზე ერთი-ორი კუთხეა იმისთანა, რომ კაცს ეთქმოდეს — ქრისტე-ღმერთმა თავისი კალთა უხვეებისა აქ დაიბერტყაო, იმათში უკანასკნელი საქართველო არ არის. რაც ღვთის შემძლებელობით არის და არა კაცისათი, ის ყველაფერი უკვე მოგვმადლა ღმერთმა. ხელთ გვიჭირავს ეს შვენიერი ქვეყანა, რომლის მსახვით შეუძლიათ სამართლიანად თქვან: „სხვა საქართველო სად არის, რომელი კუთხე ქვეყნისა“. ამ სამოთხე ქვეყანაში მარტო ქართველს უგუბდება სული. გული ელგვა, ხორცი აღნება... რა გითხრათ? რით გაგახაროთ?..

არ ვიცით — რანი ვყოფილვართ, არ ვხედავთ — რანი ვართ, ვერ გამოგვისახია — რანი ვიქნებით! ყურებში ბამბა გვაქვს დაცული და თვალებზე ხელი აგვიფარებია. არც არაფერს ვხედავთ, არც არაფერი გვესმის, უზარმაზარი თხრილია ჩვენ, ქართველების წინ და აინუნშიაც არ მოგვდის. ამ თხრილის პირას ვდგავართ და საკმაოა ხელი გვეკრან — და შიგ გადავიჩეხებით დედა-ბუდიანად. ორბი, არწივიც კი ველარ გვიბოვის, ველარ დასწვდება ჩვენს ძვლებს, რომ გამოხრან, გამოსწიწკნონ, ისეთი ღრმაა ეს თხრილი, ისეთი უძირო. ვდგავართ და უღონოდ ვბზუით — „მე ვარ და ჩემი ნაბადიო“ და ამ ბზუილიდან არა გამოდის რა. იქნება იმიტომ, რომ ყველა ბუზი კი ბზუის, ფუტკართან ყველა ტყუის. ახალო წელიწადო, თუ რამ შეგიძლიან, თვალი აგვიხილეთ, ყურებიდან ბამბა გამოგვაცალეთ, ფუტკრისაგან გვასწავლეთ დროთა შესაფერი სამამაცონი ზნენია, რომ ჩვენმა შემდგომმა მაინც აღარ თქვას: რა გითხრათ? რით გაგახაროთ?

ილია ჭავჭავაძე

მეცხრამეტე საუკუნე

ესეც პირველი დღე მეოცე საუკუნისა. ამ ახალ საუკუნეს ჯერ არა ეთქმის რა, გარდა იმისა, რომ შემოვდგი ფეხი, გწყალობდეთ ღმერთიო. წარსულმა საუკუნემ, რომელმაც დღეს გზა და ტახტი თავისი დაუთმო ახალ საუკუნეს, ბევრი რამ შესძინა ქვეყნიერებას. რაც ამ საუკუნეში მეცნიერებამ სასწაული მოახდინა, რაც განათლებული ქვეყნების ადამიანმა სახელი და დიდება მოიპოვა,

მთელ დანარჩენ თვრამეტ საუკუნეს ერთად არ უნახავს. რა თქმა უნდა, რომ წინა საუკუნეთაც არ ემოქმედათ, არც ეს მეცხრამეტე საუკუნე იქნებოდა ასე ნაყოფიერი, რადგანაც, რაც გინდა თქვან, წინა საუკუნეები თესდნენ და სახელი და დიდება XIX საუკუნისა კი ის არის, რომ უხვი მოსავალი მოგვცა ნათესისა, იმდენად უხვი, რომ მოულოდნელი აღმოჩნდა ჩვენთა წინაპართათვის.

ბეკონმა, ინგლისელმა ფილოსოფოსმა, თქვა, რომ პროგრესი კაცობრიობისა სხვა არა არის რა, გარდა იმისა, რომ დღიდან დღემდე განზე გადადგმულ იქნას საზღვარი შეუძლებელისაო. ამ თვალთ რომ შეხედოს კაცმა ამ მეცხრამეტე საუკუნის ღვაწლს, მართლა რომ საკვირველებაა. რაც შეუძლებლად მიაჩნდათ ჩვენთა მამა-პაპათა, დღეს შესაძლებელი გახდა XIX საუკუნის წყალობით. მანძილი, რომელიც აქამდე იყო სხვადასხვა ქვეყნებს შორის, რკინიგზებმა, ტელეგრაფებმა და ტელეფონებმა თითქმის მოსაპეს... ბევრ ჭირს, რომელიც აქამდე მუსრს ავლებდა ქვეყნიერებას, წამალი უზოვეს, და ლამის ის სიცოცხლის ელექსირიცი კი იზოფონ, რომელსაც ასე გულმოდგინებით ეძიებდა და ეძიებს ყოვლადმძლევი გონება ადამიანისა.

ვინ მოთვლის ყველა იმ სიკეთეს, რომელიც XIX საუკუნემ შესძინა კაცობრიობას. ერთი დიდი და სახელოვანი საქმე XIX საუკუნისა, სხვათა შორის, ის არის, რომ მაგარ საფუძველზე დააყენა და ფრთა გააშლევინა იმ კაცთმოყვარულ მოძღვრებას, რომ ყოველი ადამიანი, რა წოდებათა კიბის საფეხურზედაც გინდ იდგეს, მანაც ადამიანია, და ვითარცა ადამიანი — ყველასთან თანასწორი, თანასწორად შესაწყნარებელი და გულშესატკივარი.

...წარსულმა საუკუნემ ბევრი კეთილი შესძინა ადამიანს. ხოლო საკითხავი ეს არის: დღეს უფრო ბედნიერია კაცი თუ არა, ამოდენა სიკეთით გარემოცული და ასე მეცნიერებით გაძლიერებული? გაღონიერებული და მართალია, დღეს ადამიანი, ღარიბია თუ მდიდარი — უფრო უკეთ არის მოწყობილი, უფრო მეტად მოსახერხებელია მისთვის წასვლა-წამოსვლა, ქვეყნიერებასთან გამოხმაურება; დღეს ადამიანი უფრო უკეთ იცვამს, იხურავს, უკეთ ჭამს და სვამს, მაგრამ ბედნიერება კი შორს არის. დღეს ღარიბსა და მდიდარს შორის, ძლიერსა და უძლურს შორის უფრო დიდი ზღვარია, ვიდრე ოდესმე ყოფილა. და აქ არის იგი სიმწვავე იმ ტკივილისა, რომლის მოჩვენაც მეცხრამეტე საუკუნემ უანდერბა აწ მომავალ საუკუნეს.

ილია ჭავჭავაძე

ხიტვა ტფილისის ქართული ხადგილმამულო ბანკის წლიურ კრებაზე 20 მაისს, 1895 წელს

მე, ბატონებო, გუშინ და გუშინწინ ვერ დავესწარი კრებას, ბანკისავე საჭირო საქმის გამო. გაზეთებიდან და კრების ოქმიდან შევიტყვე, რომ გუშინწინ ჩემი ქება-დიდება მოგისმენიათ ერთის ორატორისაგან. რაც ამ ორატორს უნებებია ჩემი უკადრისად ხსენება, მე იმას ყურადღებას არ ვაქცევ. ხოლო თქმულა ერთი რამ ისეთი, რომელმაც შეაძრწუნა ჩემი მამულიშვილური გრძნობა და ეს

არ შემიძლიან აღუნიშნავად დავეტოვო. აქ ერთ ორატორს მეორეზე უთქვამს: ეგ მოსული არისო და ჩვენთან არავითარი კავშირი არა აქვსო.

მე არ ვახსენებ, ვის უთქვამს ეს. მე მთქმელთან საქმე არა მაქვს-რა. მე ვებრძვი აზრს და ამ აზრის გამოსარკვევად მართო საჭიროა ვიცოდეთ ის კი არა, ვინა თქვა, არამედ ის, ვის უთხრეს.

ეს უთხრეს იმიერი ქართველს.

როგორ? იმიერი ქართველი აქ, ჩვენს კრებაში, ამ ჩვენს საქართველოში — მოსულია, უცხოა და არა სახლიკაცი, არა სისხლ-ხორცი იმ დიდ ოჯახისა, რომელსაც საქართველო ჰქვია!

არა, ბატონებო!.. ყოველ ქართველს საქართველოს ნაწილისას, — გურული იქნება, მეგრული, იმერული, კახელი თუ ქართლელი — ჩვენი ერთიანი ოჯახის კარი ღია აქვს, რომ ჩვენს საერთო ჭირსა და ლხინში ძმური მონაწილეობა მიიღოს. ეს არამეტო უფლებება თვითეული ჩვენგანისა, უუწმინდესი მოვალეობაა. ძმობა და ერთობა ამაშია. ეგ ძმობა და ერთობა არის იგი კლდე, რომელზედაც უნდა აშენდეს დიდი სასახლე ჩვენი ცხოვრებისა.

ეს თითქმის ექვსი საუკუნეა მას აქეთ, რაც საქართველო დაირღვა, დანაწილდა. ეს ექვსი საუკუნეა მას აქეთ, რაც ჩვენი შამა-პაპანი, ჩვენნი უკეთესნი და უდიდესნი მამულიშვილნი, ჩვენი გენიოსები, ჩვენნი ვაჟკაცნი და მეომარნი, ჩვენნი სწავლულნი და მეცნიერნი სისხლის ღვრით იღწვოდნენ, რომ მკვდრეთით აღედგინათ უამთა ვითარებისაგან დარღვეული და დამხობილი ძმობა და ერთობა. ამას შესწირეს თავისი სახელოვანი სიცოცხლე, თავისი სისხლით და ღვაწლით შემოსეს და აკურთხეს.

მთელმა თაობამ მეცხრამეტე საუკუნისამ ამას შეალია თავისი პატიოსანი ძალ-ღონე, თავისი სისხლი და ხორცი, თავისი ნიჭი საქმისა და მეტყველებისა. აწ განსვენებულმა ჩვენმა მწერალმა ვახტანგ ორბელიანმა მთელი თავისი მხურვალე გულისძგერით აღთქმად დადო, ანდერძად დაგვიტოვა, რომ ძმობა და ერთობა კლდეა და ამაზე ააშენეთ თქვენი ბედნიერებაო; ამაშია ჩვენი იმედი, ჩვენი სასოება.

დღეს სხვას გვეუბნებიან. დღეს უნდათ, ერთმა ნაწილმა საქართველოსამ მეორეს უთხრას: შენ ჩვენ შორის მოსული ხარო! სამართლიანი გულისწყრომა მამულიშვილობისა ამ აზრს ვერ მიიკარებს. მე ამით ვაცხადებ ჩემ მაგიერ და ჩემთა თანამოაზრეთა სახელით, რომ მამულიშვილური გრძნობის წყველა-კრულვით ჩვენ ზურგი შეგვიქცევიან ამ უკეთური აზრისათვის. თქვენც მოგიწევთ, ასე მოიქეცით. დაე, ამ უკეთურმა აზრმა იქვე გაითხაროს თავისი საკადრისი სამარე და დაიმარხოს, სადაც დაიბადა და აკვანი დაიდგა.

ილია ჭავჭავაძე

ახალი დახის მოლოდინში

ცხოვრებამ ჩვენში ცოტად თუ ბევრად ფერი იცვალა. ახალმა დრომ ახალი მოთხოვნილება დაბადა ხალხის ცხოვრებაში. ძველი ცხოვრება თავისი ნაკვალე-

ვიდან გამოვიდა და ახალი გზა კი ჯერ ვერ გაუკვლევია, ახალი ცხოვრების კვალი ვერ მიუგნია. ძნელია, თუ კაცს გზა აერიას: „უკან დაბრუნება უძნელდება და წინ წასვლაც ვერ მოუხერხებია...“

უძრავლესობას შეიძლება თვალნათლად არც კი ჰქონდეს გარკვეული ეს ცვლილება, მაგრამ არ შეიძლება კი, რომ თვით უმეტარიც ბუნდად მაინც არ გრძნობდეს ამას. მხოლოდ არც ცოდნა აქვს მას და არც იმოდენა გონებითი ძალ-ღონე, რომ თავის თავს თვითონვე უშეგლოს. აი, აქ უნდა მოეშველოს ის, ვისაც იმოდენა ცოდნა და განათლება შეუძენია, რომ ახალი ცხოვრების მოთხოვნილება ესმის და გზის ჩვენებაც შეუძლია. აი, აქ უნდა გამოვიდეს საქვეყნოდ ის, ვისაც გული შესტკივა თავისი უმეტარი მოძმისათვის. მადლობა ღმერთს, ამ ბოლო დროს ჩვენს ბედს ძალიან ვერ დავემდურებით. ცოტად თუ ბევრად ხომ ჩვენში მატულობს ყოველწლიურად მცოდნე და განათლებული წყობა ერისა. სად არის, სად იმალება ეს წყობა? რატომ არ ეშველება იმ ხალხს, რომელმაც იგი გამოზარდა და რომელსაც იგი ეკუთვნის?

ნუთუ არ ესმით, ან ავიწყდებათ, რომ ყოველი გროში, რომელსაც ის თავის სწავლაზე ხარჯავს, ხალხის ოფლით, წვითა და დაგვიტ არის შექმნილი, თუნდა მახლობელთა ხელითაც იყოს მიწვდილი. ხალხი თუ იხდის ამ მძიმე ხარჯს, მხოლოდ იმ იმედით, რომ მისი ამაგი მუქთად არ ჩაივლის, რომ მისი ნაღვაწითა და შრომით გამოზარდილი მასვე დაუბრუნდება და რაიმე შევლას მისცემს თავისი ცოდნით. არა გვგონია, რომ ჭეშმარიტად განათლებული კაცი არ გრძნობდეს ამგვარ მოვალეობას, არ ფიქრობდეს, რომ იგი ზნეობით მოვალეა ხალხს უკანვე დაუბრუნოს სამაგიერო მისი, რაც მისგან მიუღია.

აკაკი წერეთელი

სიტყვა ილია ქავჭავაძის ცხედარზე

ახალი მოძრაობის წინამორბედი, მაგრამ საწაღმართოსი და არა საუკუღმართოსი, დღეს უკუღმართად მოკლული, ძვეს კუბოში ჩვენ წინ და თითქოს გვეკითხება: „რა დაგიშაფეთ, რომ ეს დღე დამაყენეთო?“ გვეკითხება და ჩვენ, ქართველებს, თავის გასამართლებელი საპასუხოდ ვერა მოგვიხერხებია რა!.. და შეც, როგორც ქართველს, მწუხარების გარდა, სირცხვილიც ენას მიბამს, ველარას ვამბობ და გადავდივარ საპირადოზე:

მშვიდობით, ძმაო! — გარემოებამ გადაგვაბა ჩვენ ერთმანეთზე. ნახევარი საუკუნის განმავლობაში ერთ უღელს ვეწეოდით; ერთი გზით დავდიოდით. ახლა ჩემი მარტოდ დარჩენა, დაობლება საქმელოა. მაგრამ, ეჰ, არ ღირს პირადობაზე რაიმეს თქმა და ისიც ჩვენში დღეს!...

შენ კი შენი ქვეყნიური ვალი შეასრულე და განისვენე სამარადისოდ. ამიერიდან ეკუთვნი ისტორიას. შენი საქმეები და ღვაწლი თავისთავად იღალაღებენ. იმათ ჩვეულებრივი მითქმა-მოთქმა ველარც არას დააკლებს და ველარც რაიმეს მიუმატებს! თუ საქართველოს სიკვდილი არ უწერია, მაშინ იმასთან ერთად შენც უკვდავი იქნები და თუ სასიკვდილოა, როგორც ზოგიერთებს სურთ და

პგონიათ, მაშინ ნეტავი შენ, რომ მაგ შენი სიკვდილით წინა-უსწარ მის სიკვდილს და თვალთ ვეღარა ნახავ!

როგორც სიცოცხლე, ისე სიკვდილიც შენი გახდა მიზეზად ხალხის ამოძრავებისა და, აჰა, საქართველოს ყოველი კუთხიდან თავმოყრილნი გეხვევიან გარს!.. და, ვინ იცის, ეგება სიკვდილით მაინც განამტკიცო ის, რასაც შენი სიცოცხლე შესწირე: ერთობას, თანასწორობას, ძმობას და სიყვარულს!

მშვიდობით, ძმაო! საუკუნოდ იყოს ხსენება შენი!..

აკაკი ნერეთელი

სიტყვა თქმული ერნესტო როსის პატივსაცემად გამართულ ვახშაშვ

დღეს სასიამოვნო და შემდეგშიც სანატრელო სტუმარო, ბატონო როსი!

მარტო ენის უტოლინარობას ნუ მიაწერთ, რომ მე დღეს ქაროულად გიპირებთ შესხმით სიტყვას!.. გამოვტყდები, ზედმიწევნითაც რომ ვიცოდე უცხო ენა, მაინც მაშინაც ქართულს ვერ ვუღალატებდი, რადგანაც ეს ჩემი დედა ენაა, ყოველ ენაზე უფრო უტკბესი და უძვირფასესი ჩემთვის და ამიტომაც მსურს, რომ გულითად სარჩულად დაფუძო იმ აზრებს, რომლებსაც შენ შესახებ წარმოვთქვამ. მხოლოდ სტიქიურ მოვლინებას შეუძლია აგრძნობინოს უხმო-უსიტყვოდ ქვეყანას თავისი საკუთარი ძალა და ამავე დროს მოაგონოს ყოვლის შემოქმედის ძლიერებაც. ერთ ამგვარ ძალთაგან ხარ დღეს შენც მოვლენილი, რადგანაც უსიტყვოდ (უკაცრავად, თუმცა უსიტყვოდ კი არა, მაგრამ ჩვენთვის სწორედ რომ უსიტყვოდ, რადგანაც შენი ენა არ გვესმის), მხოლოდ სახის გამოქვეყნებითა და გარეგანი მიმოხვრით გვაგრძნობინე შენი ძალა და თანვე შეგვასმინე შექსპირის შემოქმედებითი ძლიერებაც.

დღეს ჩვენ, დღიური ვარამისაგან გარეშემოზღუდული და წვრილმანობისაგან გატაცებული, ისე დაფრიავლით, რომ ვეღარ ვწვდებით ჩვენდა თავად იმ სიმაღლემდე, საიდანაც საოცარი გულთამხილავი და გულთამხიბლავი პოეტი გვიქუხს და გვიელავს. საჭირო იყო გამოგვჩენოდა გოლიათი, რომ ავეყვანეთ და მივეწვდინეთ იმ სიმაღლემდე, და ამგვარ გმირად გამოგვიჩნდი კიდევაც შენ. ის ულუმბიური ხასიათები და ჯოჯოხეთური ვნებათა დელავა, რომელიც პოეტმა გამოსახა და ჩაბეჭდა სხვადასხვა გვამში, შენ დაგვანახე თვალდათვალ და შეგვასწავლე; დღეს ჩვენ არა თუ ვიცით, კიდევაც ვგრძნობთ, თუ როგორ იტანჯება სიბერემდე ზვიადი, უკადრი და თავგასული მეფე ლირი, როდესაც წვრილმანი უმადურობა გველივით გარს ეხვევა! დავინახეთ, შევიტყვეთ, თუ სადამდე მიიყვანს უსაზღვრო თავმოყვარეობა და პატივის მიძღვერობა მაკბეტს და რა უკიდურესობაში ავდებს მისი საზიზღარი შედეგით!

თვალწინ დაგვეხატა დიდბუნებიანი პამლეტი, რომელიც უკიდურესი გრძნობა-გონების შქონეა, მაგრამ რადგანაც ის ორი ძალა ერთიმეორისათვის ვერ შეუთვისებია, ვერ შეუთანხმებია და ვერც დაუშონებია, ორჭოფობს, ბორგავს და შემთხვევის მსხვერპლად ხდება. გავიცანით ნერონი, ეს ძლიერი ქვეყნის

მპყრობელი, რომელსაც შეძთხვევითი, შთამომავლობითი დიდება ვერ აკმაყოფილებს, უნდა თავის თავადაც რაღე იყოს და მზად არის სამეფო გვირგვინი არტიისტიის გვირგვინზე გაცვალოს, მაგრამ უფარვისი მეფე უნიჭო არტიისტი როლში უფრო სასაცილო ხდება, ვიდრე უნიჭო არტიისტი მეფის როლში სცენაზე. შენვე გაგვაცანი... მაგრამ რას ვამბობ?! უკაცრავად! კი არ გაგვაცანი, მოგვაცანე ჩვენი საკუთარი „რომეობა“, ჩვენი სიტუაცია!.. ის ნეტარი ღრო, როდესაც ეკალი ვარდად გვეჩვენება და ჩვენ-ჩვენი პირველი სიყვარულის საგანი ჯულიეტა რჯულად მიგვანჩნია და სიცოცხლედ გვიღირს. გაგვანსენე ის პირველი კოცნა, რომლის უტკბესი სამარეში თან აღარა ჩაგვეყვება-რა.

ეჰ, რომელი ერთი ჩამოვთვალთ? ეს ერთი ხანია შენ მიიპყარი ჩვენი გრძნობა-გონება, თვალი ველარ მოგვიშორებია, გული სხვანაირად გვიძებერს და გრძნობა სხვაგვარად გვიღელავს და შედეგიც ყველა ამისა ის არის, რომ შენი სახე და სახელი ამიერიდან ჩვენი გულის ფიცარზე იქნება დაბეჭდილი და რაგინდ შორს იყო ჩვენგან, მაინც გვეხსომები, და ისე ღბინი არ გვექნება, რომ გულში შენი სადღეგრძელო არ დავლიოთ, ისე, როგორც ახლა ვსვამთ ამ სასმისით. გაგიმარჯოს!.. და მრავალკამიერ შენი სიცოცხლე!..

ვ ა ჟ ა - ფ მ ა ვ ე ლ ა

ფიქრები

კაციც ბევრშია გასამტყუნარი. ისეთი მამაცია, დაფიქრდება და იტყვის ერთხელაც იქნება მოკვდებიო, მაგრამ იმდენად მხნე და გონიერია, არა გიჟდება. ამ ფიქრს ინელუბს ადვილად, აღარა ფიქრობს ბევრს და იმავწამს თავს არ იკლავს. მეტიარა არ არის, მონელება უნდა. აკვანი და კუბო ტყუანი არიან, ვიბადებით, აკვანში გვაწვევენ და გვარწვევენ. ვიხოცებით, კუბოში გვასვენებენ და სამარისკენ ქანაობით მიგვათრევენ.

ერთმა ქვამ, დიდმა ლოდმა, გამიჭირა საქმე: ჭალაში გდია, სწორედ გზის თავში. რაც გაფჩნდი, მას აქეთ სულ არის წამოყუნთებული კალმიკების ღმერთივით, ზედ ხავსი მწვანედ გადაპკვრია და მხოლოდ ერთი წვეთი ცხვირილა გამოსჩრია ხავსით დაუფარავი. ვერაფერმა დაძრა ის მუდრეგი იმ ადგილიდან, აღარც ღვარი ხვდება, აღარც ზევაგი, სწორედ გულის გამსიფებელია და მე კი გული გამისიფა; ველარ მოვითმინე და მივედი ამ ქვასთან ახლოს. — ვუცქერი, თითქოს საგანია, სიგრძეცა აქვს, სიმძიმე ათასი კაცის ტოლია, — მივედი ახლოს, წარბს არ იხრის და ბრაზმორეულმა ჯოხი დაფუშინე. ადექ, შე მუდრეგო, თუ გძინავს, გაიღვიძე, თუ გღვიძავს, დაიძინე, რამე გააკეთე, აბა, რას ღვანარ ეგრე ოხრად და ტიალად? რას ჰვავს შენი ქცევა? გიყურებ, თითქოს დამცინი და მეუბნები: „შენ მოკვდები, მე კი სულ ისევე ისე ვიქნები აქ ღარბაისლოურად შემომჯღარი და გაშვლულ-გამომვლული მხახავს, მზე გამათობბს, ცის ნამი დამნამავსო!“ ჰაი, ბეჩავო, ბეჩავო, არც ერთი არ არის შენთვის! ეს მხოლოდ ჩემი ოცნებაა, მაინც მკვდარი ხარ, მაინც შენ ვერაფერს გრძნობ და ეგ მიკლავს გულს, მხოლოდ ხარ, არსებობ და განა მე კი არ ვიქნები მკვდარი? მაგრამ

დღეს რომ ცოცხალი ვარ, — ეს მეტი მადლია ჩემთვის ღვთის მონიჭებული და ვცდილობ სიცოცხლე რამეში გამოვიჩინო.

ფეიქრობ, მიყვარს, მძულს და კაცი მქვია, დიად, კაცი. საუკეთესო ბუნების წვერი ვარ — ალბათ სიცოცხლესთან სიკვდილიც ერთი მადლია, ერთი მშვენიერიებათაგანი, დამამძიმებელი, ამამალღებელი ჩემი კაცობისა.

კაცმა იცოცხლოს მანამ, სანამ ავს იზამს, თუ არა და სიკვდილი ურჩევნია, კეთილი ხსოვნა და შოგონება მაინც დაგვრჩება. საუკეთესო ნაწილი კაცობრიობისა ხომ იმისთვის იკლავს თავს და იღვწის, რომ სიკვდილის შემდეგ კეთილი სახელი დატოვოს ქვეყანაზე.

პოეტს ნიჭი სანამ შესწევს, უფლება აქვს იპოეტოს, განამტკიცოს კაცთა შორის მაღალი აზრი, მაღალი გრძნობა, წყლულიანი გული გაგვიმთელოს და, როცა საჭიროა, მთელი გული გაგვიწყლულიანოს; და უკეთუ თავის თავს ატყობს, რომ ძალ-ღონე ელევა, სჯობს დატოვოს საზოგადოება და გაიხიზნოს სადმე უდაბნოში, რადგან იგი მკვდარია მაშინ ცოცხლებში გამორეული. გულსაკლავია, ძნელი ასატანი და მოსათემნია, მტრის ჯარიდან გამოსული მხედარი მოპირდაპირეს ითხოვდეს და შენი ქვეყნის ლაშქარში კი დალეულიყოს შამაცა და შენი თანამომქმენი შერცხვენილნი თავდაკიდებით უცდიდნენ ციდან მოვლენილ ვაჟკაცს, იმათში კი გაწყვეტილიყოს...

ვ ა უ ა - ფ მ ა ვ ე ლ ა

კოსმოპოლიტიზმი და პატრიოტიზმი

ზოგს ჰგონია, რომ ნამდვილი პატრიოტიზმი ეწინააღმდეგება კოსმოპოლიტიზმს, მაგრამ ეს შეცდომაა. ყოველი ნამდვილი პატრიოტი კოსმოპოლიტია ისე, როგორც ყოველი გონიერი კოსმოპოლიტი (და არა ჩვენებური) პატრიოტი. როგორ? ასე, — რომელი ადამიანიც თავის ერს ემსახურება კეთილგონიერად და ცდილობს თავისი სამშობლო ადამილის გონებრივ, ქონებრივ და ზნეობრივ, ამით ის უმზადებს მთელს კაცობრიობას საუკეთესო წვერებს, საუკეთესო მეგობარს, ხელს უწყობს მთელი კაცობრიობის განვითარებას, კეთილდღეობას. თუ მთელი ერის განვითარებისათვის საჭიროა კერძო ადამიანთა აღზრდა, აგრეთვე ცალკე ერების აღზრდაა საჭირო, რათა კაცობრიობა წარმოადგენდეს განვითარებულ ჯგუფს; თუ კერძო ადამიანისათვის არის სასარგებლო აღზრდა ნაციონალური, ინდივიდუალური, აგრეთვე ყოველი ერისათვისაა სასარგებლო ასეთივე აღზრდა, რათა ყოველმა ერმა მომეტებული ძალა, ენერჯია, თავისებურება გამოიჩინოს და საკუთარი თანხა შეიტანოს კაცობრიობის საღაროში...

ყოველი მამულიშვილი თავის სამშობლოს უნდა ემსახუროს მთელი თავისი ძალ-ღონით, თანამომქმეთა სარგებლობაზე უნდა ფიქრობდეს და, რამდენადაც გონიერული იქნება მისი შრომა, რამდენადაც სასარგებლო გამოდგება მშობლიური ქვეყნისათვის მისი ღვაწლი, იმდენადვე სასარგებლო იქნება მთელი კაცობრიობისათვის. ედისონი ამერიკელია, ამერიკაშივე მუშაობს, მაგრამ მის შრომის

ნაყოფს მთელი კაცობრიობა გებულობს. შექსპირი ინგლისელია, ინგლისში მუშაობდა და ცხოვრობდა, მაგრამ მისი ნაწერებით მთელი კაცობრიობა ტკეპება დღესაც. ეგრეთვე სერვანტესი, გიოტე და სხვა გენიოსები თავის სამშობლოში, თავის თანამოქმეთაურის ილფლოდენენ, მაგრამ დღეს ისინი მთელს კაცობრიობას მიაჩნია თავის ღვიძლ შვილებად.

ყველა გენიოსი ნაციონალურმა ნიადაგმა აღზარდა, აღმოაცენა და განადიდა იქამდის, რომ სხვა ერებმაც კი მიიღეს ისინი საკუთარ შვილებად. მაშასადამე, გენიოსებმა თავისი სამშობლოს გარეშეც ჰპოვეს სამშობლო — მთელი ქვეყანა, მთელი კაცობრიობა, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, გენიოსთ ნაწარმოებნიც უფრო სარგები და შესაფერებელია ეროვნულ ნიადაგზე. „ჰამლეტი“, „მეფე ლირით“ ვერც ერთი ქვეყნის შვილი ვერ დატკეპება ისე, ნამეტნავად თარგმანით, როგორც თვით ინგლისელი, რომელიც ინგლისურ ენაზე კითხულობს ამ ნაწარმოებთ. შორს რად მივიღივართ? ნუთუ სხვა ქვეყნის შვილი ისე დატკეპება „ფეფხისტყაოსნით“ და ისე გაიგებს მას, რაც უნდა კარგი თარგმანი წაიკითხოს, ან თუნდა კარგად იცოდეს ქართული ენა, როგორც თვით ქართველი? — არასდროს. გენიოსს, როგორც პიროვნებას, ინდივიდს, აქვს საკუთარი სამშობლო, საყვარელი, სათაყვანებელი, ხოლო მის ნაწარმოებს არა, ვინაიდან იგი მთელი კაცობრიობის კუთვნილებად, როგორც მეცნიერება...

მეცნიერება და გენიოსები გვიხსნიან გზას კოსმოპოლიტიზმისაკენ, მაგრამ მხოლოდ პატრიოტიზმის, ნაციონალიზმის მეოხებით. განავითარეთ ყოველი ერი იქამდის, რომ კარგად ესმოდეს თავისი ეკონომიური, პოლიტიკური მდგომარეობა, თავისი სოციალური ყოფნის ავ-კარგი, მოსაქეთ დღევანდელი ეკონომიური უკუღმართობა და, უეჭველია, მაშინ მოისპობა ერთისაგან მეორის ჩასანთქმელად მისწრაფება, ერთმანეთის რბევა, ომები, რომელიც დღეს გამოფეებულია დედამიწის ზურგზე.

პატრიოტიზმი, როგორც სიცოცხლე და სიცოცხლესთან გრძნობა, თითქო დაბადებასთან ერთად ჰყვება ადამიანს და შეიცავს ისეთ ნაწილებს, რომელთაც ვერც ერთი ჭკვათმყოფელი ადამიანი ვერ უარყოფს. როგორც მაგ. არის დედანა, ისტორიული წარსული, სახელოვანი მოღვაწენი და ეროვნული ტერიტორია, მწერლობა და სხვა. იმავე წამიდანვე, როცა ბავშვი ქვეყანას იხილავს, მას, გარდა ჰაერისა, სადგომ-საწოლისა, ესაჭიროება აღმზრდელი, რძე — საზრდოდ, ნანა — მოსასვენებლად.

ყველა ეს ხდება ოჯახში, დედის ხელმძღვანელობით და სწორედ აქ არის დასაბამი პატრიოტიზმისა. ყმაწვილი იმ თავიდანვე მჭიდრო კავშირს იმათთანა გრძნობს, ვინც იმას ესაუბრება, ვინც გარშემო ახვევია, — ვისგანაც პირველ შთაბეჭდილებას ღებულობს. ამიტომ უყვარს ის ენა, რომელიც იმას სიყრმის დროს ესმოდა, და ის ადამიანები მიაჩნია თავისიანებად, რომელნიც ამ ენაზე დაპარაკობენ თუ მღერაინ. თავის სოფელელთა სრულიად უმნიშვნელო სხვებისაგან განმასხვავებელი საუბრის კილოც კი მშვენიერებად მიაჩნია. თავისი სოფელი, თუნდ უკანასკნელი ადამიანი, უცხო ადგილას, უცხო მხარეს რომ შეხვდეს, დიდ სიამოვნებას აგრძნობინებს. ვიდრე გაფართოვდება ბავშვის მხედველობა და გაიზრდება მისი პატრიოტიზმი, მას მხოლოდ განსაკუთრებით ის სოფელი, ან დაბა უყვარს, სადაც დაბადებულა და ბავშვობა გაუტარებია.

ვერ წარმომიდგენია ადამიანი სრული ჭკუისა, საღი გრძნობის პატრონი, რომ ერთი რომელიმე ერი სხვებზე მეტად არ უყვარდეს, ან ერთი რომელიმე კუთხე. რატომ? — იმიტომ: ერთი და იგივე ადამიანი ათას ადგილას ხომ არ იბადება, არამედ ერთ ადგილას უნდა დაიბადოს, ერთ ოჯახში, ერთი დედა უნდა ჰყავდეს! თუ ვინმე იტყვის ამას: ყველა ერი ერთნაირად მიყვარსო, — ტყუის, თვალთმაქცობს: ან ჭკუანაკლებია, ან რომელიმე პარტიის პროგრამით არის ხელფეხშებოჭილი. სამოწყალო სახლში აღზრდილი ბუშიც კი, რომელსაც, შეიძლება, ათასი ლალა გამოუჩნდეს და გარშემო ათასი ენა ესმოდეს, ბოლოს ერთს რომელსამე ენას იწამებს და ერთს ქვეყანას მიიჩნევს თავის სამშობლოდ...

პატრიოტიზმი უფრო გრძნობის საქმეა, ვიდრე ჭკუა-გონებისა, თუმცა კეთილგონიერება მუდამ ყოფილა და არის მისი მათაყვანებელი და პატივისმცემელი. კოსმოპოლიტიზმი მხოლოდ ჭკუის ნაყოფია, ადამიანის კეთილგონიერებისა, მას ადამიანის გულთან საქმე არა აქვს, იგი საღსარია იმ უბედურების ასაცილებლად, რომელიც დღემდის მთელს კაცობრიობას თავს დასტრიალებს.

ამიტომ კოსმოპოლიტიზმი ასე უნდა გვესმოდეს: გიყვარდეს შენი ერი, შენი ქვეყანა, იღვაწე მის საკეთილდღეოდ, ნუ გძულს სხვა ერები და ნუ გშურს იმათთვის ბედნიერება, ნუ შეუშლი იმათ მისწრაფებას ხელს და ეცადე, რომ შენი სამშობლო არავინ დაჩაგროს და გაუთანასწორდეს მოწინავე ერებს. ვინც უარყოფს თავის ეროვნებას, თავის ქვეყანას იმ ფიქრით, ვითომ და კოსმოპოლიტი ვარო, ის არის მახინჯი გრძნობის პატრონი, იგი თავისავე შეუმჩნეველად დიდი მტერია კაცობრიობისა, რომელსაც ვითომ ერთგულებას და სიყვარულს უცხადებს. ღმერთმა დაგვიფაროს, ისე გავიგოთ კოსმოპოლიტიზმი, ვითომ ყველამ თავის ეროვნებაზე ხელი აიღოსო. მაშინ მთელმა კაცობრიობამ უნდა უარყოს თავისი თავი. ყველა ერი თავისუფლებას ეძებს, რათა თავად იყოს თავისთავის პატრონი, თითონ მოუაროს თავს, თავისი საკუთარი ძალ-ღონით განვითარდეს. ცალ-ცალკე ეროვნებათა განვითარება აუცილებელი პირობაა მთელი კაცობრიობის განვითარებისა.

ვაჟა - ფშაველა

რამერუმე

ჩვენში მსუბუქად უცქერიან მწერლობას, თითქოს აბუხად აგდებული ჰყავთ; მწერლები კიდევ უსაქმო, „საქმეგამოლეული“ ხალხი ჰგონიათ, მაგრამ, თუ ამ საქმეგამოლეულმა, ბეჩავმა „გაუხახუნა“ ვისმე ამის მოუბარს გაზეთში, გაგინახრია, ის ყალყზე შედგება და ატეხს ჰაი-ჰუის: როგორ თუ გაზეთში ჩამწერეთ, ჩემი ცუდი საქციელი გამოაქვეყნეთო! აკი არაფერია გაზეთით? თითქოს ბრძანებლით, უსაქმურობაა მწერლობაო?..

თუ დაგწვა და გიკბინა დაბეჭდილმა სიტყვამ ახად, უსაქმურობა კი არა, საქმიანობა ყოფილა. მაშასადამე, ძალა ჰქონია, საყურადღებო რაღაც რამ ყოფილა ეს სხვადასხვა ამბებით, სხვადასხვა ფიქრით და მოსაზრებით აჭრელე-

ბული ფურცელი. დიად, ნუ გგონიათ, ვაყბატონებო, რომ ჩვენ, ბეჩავს მჯღაბნა-
ვებს, საქმე გამოგველევია და იმიტომ ვჯღაბნით, ვწერთ, ვაწყდებით ლობე-
ყორეს. არა, ჩვენ იმას ვცდილობთ, ეგებ სასარგებლო რამ გავაგონოთ ქვეყანას,
შეემატოთ რამ მის გონებას და ზნეობასაო. ნუთუ ეს საქმე არ არის? ნუთუ ეს
საქმე თქვენს საქმეს, რომელსაც მარტო თქვენი თავი ახსოვს, ჩამოურჩება
უკან? არა მგონია.

ვიცი, კარგად ვიცი, ამისთანა მსჯელობა საიდანაც მომდინარეობს და სა-
რჩულოდ რაც უძევს, აი, რა: ერთი გლეხი მყავს მეზობლად, რომელიც ორ
დღეში ერთხელ მაინც მინახულებს ხოლმე. და ვაი ჩემი ბრალი, თუ წერის
დროს მომისწრო!

— შენ, სწორედ, საქმე გამოგწყვეტია, კაცო, რა სულ მაგ ქაღალდებს
ჩაჰღირღიტ-ჩაჰკირკიტებ? სუ ხომ ბალდი არ იქნები, — გაათავე, მორჩი მაგ
მასხარაობას. საქმე გაიგე! — მეტყვის იგი დარწმუნებით, ისე დაბეჯითებით,
რომ მეც თითქოს ეჭვში შევდივარ და მართლა უსაქმურად მიმაჩნია ჩემი თავი...

— საქმე არა გგონია შენ ესა?.. მაშ, საქმეს რას ეძახი? — ვეკითხები მე.

— სადაური საქმეა, შენს გამარჯვებას?! — მეუბნება ის კვლავ, — ქა-
ღალდი, მელანი და იმისი საქმე! საქმეს იმას ვეძახი — მოხნას კაცმა, მომკოს,
მოთიბოს, სახლს რამ შემატოს, ცოლ-შვილს რამ არგოსო.

რა პასუხი უნდა მისცე ამისთანა მსჯელობის პატრონს? იმას რომ ესმოდეს
მწერლობის მნიშვნელობა, ესწავლა რამ და მისმა გონებამ სწავლის გემო იცო-
დეს, ამას არ იტყოდა, მაგრამ რადგან არ იცის და არ ესმის, ამბობს
გულწრფელად სისულელეს... ჩვენი ხალხი ჯერ კიდევ იმ მდგომარეობაშია, რომ
ამისთანა მსჯელობას ნიადაგი აქვს და რას იზამ, კრიჭას ვის აუკრავ, ენას ვის
დაუბამ, რად ამბობო! მაგრამ ნათქვამია ძველად: „ვიხც რა უნდა თქვას, წის-
ქვილმა კი ფქვასო!“

ა. ჩიქვანაიას საბრალდებო სიტყვა ი. ჭავჭავაძის მკვლელის გ. ბერბიჭაშვილის საქმეზე, 5 იანვარი, 1942 წ.

ამხანაგო მოსამართლენო,

ვიწყებ რა საბრალდებო სიტყვას საქმეზე, რომელსაც აქვს დიდი საზოგა-
დოებრივ-პოლიტიკური მნიშვნელობა, მე მინდა, პირველ ყოვლისა, თქვენი
ყურადღება შევაჩერო ამ ბოროტმოქმედების ერთ განსაკუთრებულ თავისებურე-
ბაზე, სხვა საქმეებისაგან მის განმასხვავებელ თვისებაზე.

ცნობილია, რომ მეფის მთავრობას, მის დამქაშებსა და აგენტებს ერის
არაერთი საუკეთესო ადამიანი ჩაუღობია ციხეებსა და კატორღებში, არაერთი
რევოლუციონერი, ხალხის მეგობარი და მოსარჩლე, ხალხის იდეებისა და მისი
საუკეთესო მომავლისათვის მებრძოლი დაუხვრეტია, ჩამოუხრჩვია როგორც აშ-
კარად, ისე ფარულადაც, მაგრამ ცარიზმს მისთვის საშიშ ატმოსფეროში ასე
მოხერხებულად რომ ესარგებლოს, თავიდან ადვილად მოეცილებინოს, მზის სი-
ნათლეზე მოექლას თავისი მტერი და ეს ყველაფერი ისე გაეკეთებინოს, რომ

ხალხის პარტიასა და თვით ხალხს დაპბრალებოდეს მკვლელობა, ამის გამო პარტიები და მასები ერთმანეთისათვის გადაეკიდებინოს, დაექსაქსოს და თავისი ბნელი საქმეების გაჩაჩხვისათვის ხელი მნიშვნელოვნად შეეწყოს, ჩვენს პრაქტიკაში პირველი შემთხვევაა.

1907 წლის 30 აგვისტოს სოფელ საგურამოს მახლობლად, წიწამურის ხეობაში ვერაგულად მოკლეს დიდი ქართველი მწერალი ილია ჭავჭავაძე, ხალხის უანგარო ჭირისუფალი და კაცობრიობის უკეთესი მომავლისათვის დაუღალავი მებრძოლი. იგი შეუბრალებლად გამოსტაცეს ქვეყანას იმ დროს, როდესაც რუსეთის ცარიზმის ბნელი ძალები სულს უხუთავდა მშრომელ ხალხსა და უმკაცრესი რეაქციის ბრჭყალებში აქცევა დაძმობულ ერებს. იგი მოკლეს ხალხის უბოროტესმა მტრებმა, მეფის ხელისუფლების მიერ მოსყიდულმა ავაზაკებმა, ქვეყნის ნაძირალებმა, არ დაინდეს დიდი პოეტი, ხალხის სულიერი წინამძღვარი, ვისაც

ერის წყლული აჩნდა წყლულად,
ეწოდა მის ტანჯვით სული...

გაბოროტებულმა ავაზაკებმა ტყვიით განგმირეს მოხუცი მწერლის შუბლი და მკერდი, თოფის კონდახით დაალორჯეს იგი, გრძნობის დაკარგვამდე სცემეს მის ცოლს და იქვე მოკლეს ერთგული მისი მსახური.

ნაძირალებმა გაძარცვეს მათი მსხვერპლი: წაართვეს ოქროს საათი, სამკაულები, ფული და სხვა...

და, აი, დღეს ერთი იმ საზიზღარ ავაზაკთაგანი, რომლებმაც მოკლეს ილია ჭავჭავაძე, ჩვენ წინაშე იმყოფება. სასამართლოს წინაშე ურცხვად დგას იგი, სასტიკ პასუხს აგებს დღეს ხალხის წინაშე იმ შავ-ბნელი საქმისათვის, რომელიც მან ჩაიდინა 34 წლის წინათ. იგი მიიღებს საკადრის სასჯელს იმ ხალხისაგან, ვისაც წაართვა მან მისი უკეთესი წარმომადგენელი, დაუფიწყარი და ერთგული შვილი, სიცოცხლე მოუსპო ქართველი ერის დიდ მოჭირნახულეს.

მოკლეს ის ფიზიკურად, მაგრამ განსვენებულის სიტყვებით რომ ვთქვათ: „არ არის მკვდარი, ვინც მოკვდეს

და ხალხს შესწიროს დღენია“...

ილია ცოცხალია და მუდამ იცოცხლებს, ვიდრე ჩვენი ქვეყანა ცოცხლობს. მადლიერი ქართველი ერი სასტიკ პასუხს აგებინებს მას, ვინც ფიზიკურად მოუსპო ჩვენს ქვეყანას თავისი საამაყო შვილი!...

ოთარ ჭილაძე

მიმართვა ქართული ლიგის ყრილობას

ეს ჩვენი სამშობლო იწვის— ჩვენს თვალწინ, ჩვენს ფეხქვეშ, ჩვენს გარშემო, ჩვენს სულში! — ცოტაც და კვამლით გავიგულებით, სამარცხვინოდ დავაშთავრებით, ღმერთმა იცის, რამდენსაუკუნოვან არსებობას. ღმერთსაც გაუუწბილებთ მოლოდინს და კაცსაც, რადგან ღმერთიც მეტს ელოდა და კაციც. უფრო სწორად, არც ღმერთს დაუკლია ჩვენთვის ხელი და არც კაცს. მაგრამ იმის ნაცვლად, კიდევ უფრო ჯიუტად, კიდევ უფრო მტკიცედ დავმდგარიყავით სამზე-

ოზე, თანდათან რული მოგვერია და ისიც ვერ გავიგეთ, ვინ, ან როდის შეგვიცვალა მხედრის ულუფა მონის სალაფავით და, აი, მას შემდეგ გვეწვის ფეხქვეშ სამშობლო. ჩვენ კი, მოურჩენელი სიბნელის ბინადარნი, ერთმანეთს ვუ-სისხლებთ თავ-პირს და ერთმანეთზე ვიყრით ჯაფრს საერთო უმწეობისა და უმაქნისობის გამო, ანუ შეგინებულ სიცოცხლეს ვებლაუჭებით მაინც, წყალო-ბად ვუთვლით შემგინებელს და გახსენებაც აღარ გვინდა, სახელოვანი სიკვდი-ლი რომ სჯობს ნაძრახ სიცოცხლეს. აღარ გვჯერა, სამშობლოსათვის თავდაღე-ბული ვაჟკაცის საფლავიც რომ აუღებელი ცინე-სიმაგრეა მტრისათვის. არადა, თუ ჩვენს სამშობლოს მართლა დაღუპვა უწერია, გვერჩიოს გულზე გვეყაროს და არა ფეხქვეშ მისი ქვები...

ერთი დღეც ნუ გვატოცხლოს უსამშობლოდ!

ეს არც წყევლაა და არც ლოცვა. გნებავთ, ლოცვაც ესაა და წყევლაც, ერთსა და იმავე ღროს, რადგან უსამშობლობა, ყველა უბედურებასთან ერთად, სამარცხენოცაა და — განსაკუთრებით დღეს, როცა ისიც კი იკოწიწებს სა-მშობლოს — თანაც სხვათა მიწების ხარჯზე — ვისაც არასდროს ჰქონია, არც სახნისი სჭერია ხელში და არც კალამი... ჩვენ კი მონობაში გადიდკაცებულთა ამაზრზენმა სიხარბემ შევიღოვით ნაფერები ვაზი აგვიჩხა, ომებში გაბასრებული ხმალი ქარქაშში ჩაგვიყანვა, წიგნი გადაგვადგდებინა და უთვისტომო მანქანა-ლებად გვაქცია...

ეტყობა, ჩვენმა გაიძვერა მოყვარემ უკვე მიაღწია საწადელს: ის აღარა ვართ, ვინც უნდა ვიყოთ, ვინც ჯერ კიდევ გუშინ ვიყავით... როგორც შეგვექმნა თავიდანვე ღმერთმა თუ ბუნებამ... მაგრამ ის მაინც ხომ უნდა გავარკვიოთ, რა მოხდა, რა უბედურება ტრიალებს ჩვენს თავს, ვისი სისხლი გვიდგას, ბოლოს და ბოლოს, ძარღვებში: „ვეფხისტყაოსნის“ დამწერის თუ ქართველთა შეთქმუ-ლების გამცემლისა, სვეტიცხოვლის აღმშენებლისა თუ ილიას მკვლელისა, მტრის რისხვისა თუ მტრის მსახურისა...

და მაინც, დიდი უსამართლობა იქნებოდა ღმერთისგანაც და კაცისგანაც ჩვენი გაწირვა, მხოლოდ იმიტომ, კვლავაც იქ რომ ვდგავართ, სადაც გაჩენის დღიდან ვმდგარვართ და სადაც უნდა ვიდგეთ უკანასკნელ ამოსუნთქვამდე; კვლავაც ის რომ გვწამს, რაც თვალის განელისთანავე ვიწამეთ და დღესაც, სა-ნახევროდ თითქმის უკვე დამწვარ, გულსაკლავად დასახიჩრებულ-დაპატარავე-ბულ სამშობლოს ამარა დარჩენილებსაც გვწამს: სამშობლო ერთადერთია და განუყოფელი! მას ვერ გამოიგონებ, ვერც სურვილისამებრ აიჩრევე — ღმე-რთის ნაჩუქარია — და ჩვენ მხოლოდ ის გვევალება, შეგვიძლია კიდევ, გა-ვუფრთხილოთ და არ დავკარგოთ, რაკი სიცოცხლესთან ერთად გვეძლევა და სისხლივით, სულივით გადაეცემა ჩვენს შთამომავლობას...

ჩვენ შედეას გაჩენილი და ამირანის გამჩენი ხალხი ვართ და ჩვენი ხსნა მხოლოდ ბრძოლაშია. ანუ, ჩვენთვის ყველაფერი ბრძოლაა: ლხინიც, გლოვაც... ყველაფერი, რითაც საკუთარ ვინაობას ადანატურებს და საკუთარ მეობას წარმოაჩენს ადამიანი. ვინც სამშობლოსთან ერთად ვიწვით ცოცხლად, მარადი-ულ ცეცხლში, მაგრამ ფერფლივით კი არ უნდა გაგვფანტოს ქარმა, არამედ ისევე მშობლიურ ცასა და მიწას უნდა მივემატოთ ცად და მიწად.

გახსოვდეთ, წინ მარადისობაა!

ცრემლთა ისხარნი

ცრემლთა ისხარნი, მოსისხარნი, ჩვენდა არებით,
ილმენით გულნი, ჭირნახულნი, შეგვიწყნარებით!
სუცხონი თემით სოფლის ცემით გავიგარებით,
სუჭნობნი ვარდნი, ესგვარ დარდნი, დაფიბძარებით!
არ ითქმის ენით, არცა სმენით, — ეს იკმარებით!

როს გვაგონდებით, შევლონდებით, ლომნო ყმა-ძმანო,
თანზრდილნო, სწორნო, განა შორნო, საყვარლად კმანო!
ვა კიდეგანთა, ესდენ ხანთა გლოვისა ხმანო,
ატადის კალოს, საფალალოს, სადა ხართ, თქმანო?!
დაგვებერა ქარმან დაუწყნარმან, ზღვად ვიფარებით.

სიზმარს ვემონვით ძილშეკონვით, ნუთუმცა განახეთ,
სახე უსახო, საფახფახო, — ეს განვიზრახეთ,
სხვამცა პატრონი, ანუ ღრონი, ვერღა დავსახეთ,
ყარობთა ბანი, გზის საბანი, ეკლით შევსჩმახეთ.
მოყვასთა ცრემლნი სწვიმეთ ცხელნი, მტერთ იხარებით!

ქაოლო იაშვილი

ახო ლახი

ლეილას თვალები ელაგენ ბნელიდან,
დედოფალს ახლავან მხეველნი მცველებად,
ყვაფილიც მწვეელია ლეილას ხელიდან,
დაღალნი დაშლილან ელფარე გველებად.

ასული მწვეელია ძველი სურნელებით,
დედოფლის აღერსი გრძელია, ძნელია,
ლეილა ლოცულობს დაღალულ ხელებით,
ქალები გალობით აღიონს ელიან.

სიმონ ჩიქოვანი

ცირა

ბადე ბაიდებს,
ბუდე ბაიდებს,
ცირა მუხლებზე გულფილტვს დაიდებს,

აილა-ბაილებს, აილო ბაილებს,
ცირა ციბა, ცირა წარბი,
ცირა წაბლი, წარბენილი.
ცაკუთხური, ცაკუთხელი, ხილბოგირი.
ოდელიოდო ბუდე,
ოდელიოდო ცა,
მღინარის პირას ცხენების მოცლა.
ცირა შინდი,
შორს ბაილით გადაფრინდი.

უდე ბადე,
უდევეს ბადე
და ბაილებს
ობადები აბადია.

გადაფრინდნენ, გადმოფრინდნენ
ფრინველები უბინადრო.
ოდელიოდო უმბო ბუდე,
ოდელიოდო უკიბედრო
ხილბოგირზე ცირა ციბას,
ობობებით შეევედრე.
უბინადრო უძარიდრო
ძარბაილებს ცისადგამი
ცურავს ზღვაში ცამებული,
გემებს მოაქვს
იალქარზე ცაბოკონი,
ტყეს დატვირთავს წამებული
ოდელიოდო ცა,

უდე ბუდე,
უდევეს ბადე
ობობამდე.
ფუტი ბუხრის წარბებს მოხრის,
ცირა გულით გამოცრილი
გამოცირა გამოხიდი
ცისბოკონებს გამოხედე.
ოდელიოდო თუთა,
თუთა დო ცაფარი
ხუშოგამო და ცაბარი.
ცირა გათხელდა,
როგორც ჩაფარა.
ცირა ციბა,

ტორი ტანზე და ფაფარი.
შარა წარბი წარბენილი,
გამოგული წამოლილო გამოფიტა
გამოგული შორს ბაილებს,

რომ მიყვებარ გაბუტული.
გამოგული გზით მდინარე,
დამშრალი და გამარგლილი,
გამოგული მოთუთო და უმბო აბა,
ბადე ბუდე, მდინარე ბაილებს.
ცირა შინდი,
ობობებზე გადაფრინდი,
უდე ბუდე,
უდეგს ბადე
და ბაილებს
ობადები აბადია.

ენის გასატეხები

ჩემი ბალის მწვანელი: პრასი, ბოლოკი, პიტნა, ტარხუნა... თუკი მე შეპრას-მებოლოკ-მეპიტნაგ-მეტარხუნება, შენ რატომ არ გეპრას-გებოლოკ-გეპიტნაგ-გეტარხუნება?!

ერთსა კაცსა ბლისკინელსა ბლის კალათით ბლის ხიდზედა ბალი გააქვს და გამოაქვს.

ბერიკას ხარები შეუბამს, შეუსაბელ-სახნის-სახენელ-უდელ-ტაბიკ-აპეურები; როგორც შეუსაბელ-სახნის-სახენელ-უდელ-ტაბიკ-აპეურები, ისე გამოუსაბელ-სახნის-სახენელ-უდელ-ტაბიკ-აპეურები.

თეთრი თრითინა თეთრ თრთვილზე თრთოდა.

ეს ქათამი ხან იქით გადაკისერ-მხარ-ბარკალ-ნისკარტ-კურტუმდება, ხან აქეთ გადმოკისერ-მხარ-ბარკალ-ნისკარტ-კურტუმდება.

კაპარჭინა გურიშვილი, გური კაპარჭინაშვილი,
ჯავახია ჯოხიშვილი, ჯოხი ჯავახიაშვილი.

დაფაცვიფუცებულნი ფრინველნი უფრო და უფრო დაფაცვიფუცდებიან.

ვინც იცის, ცეცხლია, ვინც არა და — ვერცხლია.

სამი სასაწინახელე ხე.

შენი თხაი რქაგრეხილი ჩემსა თხასა რქაგრეხილსა რას ერჩოდა, რას ებრძოდა, რას ერქაგრეხილებოდა?!

ეზოშია თეთრი მტრედი ფრთათეთრი და ფრთაფარფატი.

ესე ლორი რა ლორია, ლორზე გადანამორია.

კარო რკინის კოჭიანო, რას ჭრიჭ-მიჭრიჭ-მოჭრილობ, რა გაქვს საჭრიჭ-საჭრილო?

II. ორთოგრაფია

ორთოგრაფია, ანუ **მართლწერა** არის სალიტერატურო ენის გრამატიკული სისტემის პრაგმატული ნაწილი, რომელიც სავალდებულო წერილობითი ნორმების დამკვიდრებას ემსახურება. ტერმინი **მართლწერა** აგებულია ზუსტი შესატყვისია ბერძნული წარმომავლობის საერთაშორისო სიტყვის – **ორთოგრაფიისა** (ὀρθός – სწორი, **მართებული** და γράφω – ვწერ).

ორთოგრაფია მნიგნობრული ენის პრობლემაა. უკვე ითქვა, რომ როგორც კი იქმნება პირველი მნიგნობრული ძეგლი, ჩნდება **ნორმატიული** ნება და, ამდენადვე, ჩნდება **ორთოგრაფიული** პრობლემა. მეტიც შეიძლება ითქვას: **დამწერლობის** (ანბანის) შექმნა თავისთავად უკვე არის მთავარი **ორთოგრაფიული** გადაწყვეტილება, ვინაიდან პირველ რიგში ის ადგენს ენის ფონეტიკისა და მის ამსახველ გრაფიკულ ნიშანთა (ასოთა) ურთიერთშესაბამისობის წესებს. ამ ურთიერთშესაბამისობის „ობიექტურობაზე“ მნიშვნელოვანწილად არის დამოკიდებული მნიგნობრული სალიტერატურო ენის მთელი შემდგომი ისტორიული განვითარების ბედი. როგორც ითქვა, ქართული სალიტერატურო ენის შედარებითი სტაბილურობა ისტორიულ ცვალებადობათა თვალსაზრისით ქართული ანბანის ფონეტიკური შესაბამისობის ბუნებასაც შეიძლება მივაწეროთ.

საზოგადოდ, **ორთოგრაფია** ხელმძღვანელობს სამი ძირითადი პრინციპით: **ფონეტიკურით**, **მორფოლოგიურით** და **ისტორიულით**. ნებისმიერი ენის სტრუქტურა და განვითარება აუცილებელს ხდის თითოეული მათგანის გამოყენებას კონკრეტული **ორთოგრაფიული** საკითხების გადაწყვეტის დროს, თუმცა ყოველი ენის მნიგნობრული ტრადიცია რომელიმე ერთ მათგანს აძლევს უპირატესობას.

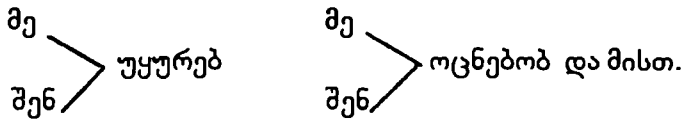
მოკლედ დავახასიათოთ თითოეული ეს პრინციპი:

1. **ფონეტიკური** პრინციპი ასე ჟღერს: როგორც გამოითქმის (ისმის), ისე იწერება. მაგალითად, ასე იწერება: *სახლი, პირადი, სხვლა, კვრა, ჭიშკარი, ცამეტი, ჩვიდმეტი...* ქართულში ეს პრინციპი ნამყვანია, რასაც განამტკიცებს ისიც, რომ მას ორთოეპიული უკუმოქმედების ძალაც აქვს: დანერილი სიტყვა ბგერითი სისრულით უნდა გამოითქვას.

2. **მორფოლოგიური** პრინციპი მოითხოვს, რომ სიტყვის (ფორმის) დანერილობა ასახავდეს მის მორფოლოგიურ აგებულებას.

ეს პრინციპი დამატებით შეზღუდვებს გვთავაზობს ფონეტიკური პრინციპის გატარების დროს, აუცილებელ შემთხვევაში ავსებს ამ უკანასკნელს: იქ, სადაც ფონეტიკური ცვლილებები „აზარალებს“ სიტყვის მორფოლოგიურ სტრუქტურას, ორთოგრაფია უპირატესობას ანიჭებს მორფოლოგიურ სისრულეს.

ქართულში, როგორც რთული მორფოლოგიური სტრუქტურის ენაში, ამ პრინციპს აგრეთვე ერთ-ერთი ძირითადი ადგილი უჭირავს. მაგალითად: ზმნის პირველი პირის ნიშანი **ვ უ და ლ** ხმოვნების წინ თითქმის არასოდეს არ გამოითქმის (არ ისმის), მაგრამ მისი დაწერა სავალდებულოა: **ვ-უყურებ, ვ-უნყი, ვ-ოცნებობ** და მისთ. აქ რომ ფონეტიკური პრინციპი გატარებულიყო, პირველი და მეორე პირის ფორმები ერთმანეთს დაემთხვეოდა:

ასეთივეა: **შეურაცხყოფა** (ფონეტ.: *შეურაცყოფა, შეურანყოფა*), **გვერდზე** (ფონეტ. *გვერძე*) და სხვანი.

3. ისტორიული პრინციპი ანგარიშს უწევს და მისდევს იმ დაწერილობას, რომელიც ტრადიციად ჩამოყალიბებულია დროთა განმავლობაში, მიუხედავად იმისა, რომ შეიძლება ის არ ეთანხმებოდეს მეორე პრინციპს. ეს პრინციპი, მართებულ მნიგნობრულ ტრადიციათა გვერდით, ითვალისწინებს იმგვარ შემთხვევებს, რომელსაც ზემოთ „სოციალური სანქციის“ სახელით მოვიხსენიებდით და რომელიც გულისხმობს ენაში მომხდარი, თუნდაც გაუმართლებელი, ცვლილებების დაკანონებას მაშინ, როცა მათი გასწორების მცდელობა შედეგს აღარ მოგვცემს. ამით ეს პრინციპი ერთგვარად ავსებს პირველ პრინციპს. ამის მაგალითებია: **ცაშეტი, ჰიშქარი, დაღმართი** (უნდა ყოფილიყო **დამართი**), **დიახ** (უფრო მართებულია **დიად**, ვინაიდან მომდინარეობს გამონათქვამიდან – „*დია ლმერთო!*“) და სხვ.

ორთოგრაფია ეფუძნება შესაბამისი ენის მორფოლოგიას, უფრო სწორად – მორფონოლოგიას. მორფოლოგია, როგორც ვიცით, გრამატიკის ის ნაწილია, რომელიც სიტყვის ფორმას შეისწავლის მისი აგებულების თვალსაზრისით: რა არის ამოსავალი (ძირი) და რა მანარმოებლები (თავსართ-ბოლოსართები) დაერთვის მას რომელიმე კონკრეტული ფორმის მისაღებად. მორფონოლოგია კი იმ ფონეტიკურ ცვლილებათა ტენდენციებს გულისხმობს, რომლებიც თავს იჩენს სიტყვის მორფოლოგიური გაფორმების, ანუ თავსართ-ბოლოსართების დართვის დროს (მაგალითად: მიცემითი ბრუნვის ფორმას **კედელ-**ს დაერთო თანდებული **-თან**, რის გამოც თავი მოიყარა **ლხთ** თანხმოვან-

თმიმდევრობამ და მოხდა მისი ფონეტიკური გამარტივება: **კე-დელ(ს)თან**; ანდა: **ეზო** სიტყვას დაერთო **მე-ე** თავსართ-ბოლოსართი და გაჩნდა ხმოვანთგამყარი **გ**: მე-ეზო-გ-ე და მისთ.).

ამგვარად, ორთოგრაფიული პრობლემები უპირატესად ენის მორფოლოგიას უკავშირდება, ოღონდაც ფონეტიკასთან მისი შეხვედრის, მათი ურთიერგადაკვეთის საზღვარზე მდებარეობს. ამიტომაც თითოეული ამგვარი საკითხის გადაწყვეტისას ორივე მათგანის გათვალისწინებაა აუცილებელი; ამიტომვე იყო წამოწეული თითოეულის მნიშვნელობა ნორმირების შესაბამისი პრინციპების განსაზღვრისას.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, ორთოგრაფიული ინსტრუქცია, წესისამებრ, სისტემური მონაცემია და ან ენის აგებულების ღრმა ცოდნას ეფუძნება, ანდა პრაქტიკულ დამახსოვრებას (განსაკუთრებით მაშინ, თუ ნორმა რაიმე სისტემურ გამონაკლისს წარმოადგენს). ორივე შემთხვევა საკმარის წიგნიერ კულტურას გულისხმობს. არცთუ იშვიათად საორჭოფო მონაცემთა უშუალო შემონმებაა შესაძლებელი. სადაც ეს შესაძლებლობა არსებობს, მიზანშეწონილია ის მაქსიმალურად გამოვიყენოთ, რადგან ამგვარი მიდგომა განსაკუთრებით აღვივებს დამოუკიდებელი ძიებისა და გადაწყვეტის ინტერესს.

რაკი ორთოგრაფიული საკითხების განხილვის დროს შესაბამისი ენის მორფოლოგიური სისტემის მოთხოვნები უნდა იქნეს გათვალისწინებული, მიზანშეწონილია ძირითად ორიენტირად ამ თვალსაზრისით მთავარი მორფოლოგიური თავისებურებები დავსახოთ. თუ სიტყვანარმოების მორფოლოგიას არ მივიღებთ მხედველობაში (რაც ტრადიციული მიდგომაა), ქართულ ენაში სამი ძირითადი მორფოლოგიური სისტემა მოქმედებს: **ბ რ უ ნ ე ბ ა**, **უ ლ ლ ე ბ ა** და **რიცხვის წარმოება**.

ბ რ უ ნ ე ბ ა სახელების (უპირატესად არსებითის) ფორმაცვალებას ასახავს;

უ ლ ლ ე ბ ა ზმნის ფორმაცვალებაა.

რიცხვის წარმოება, რა თქმა უნდა, სახელისათვის არის ორგანული, მაგრამ ის ზმნაშიც აისახება მორფოლოგიურად.

აქ ისიც უნდა ითქვას, რომ თუ ბრუნება და რიცხვის წარმოება საკმაოდ ერთგვაროვანი და მარტივი სისტემებია, ულლება ბევრად უფრო მრავალპლანიან და რთულ სისტემას წარმოადგენს. ამიტომაც ორთოგრაფიის პრობლემები მის ცალკეულ ქვესისტემებში (პირის, მწკრივის, კონტაქტის... წარმოებაში) მოითხოვს განსაზღვრას.

განვიხილოთ თანამედროვე ორთოგრაფიის საკითხები მითითებული სისტემური მოთხოვნების გათვალისწინებით.

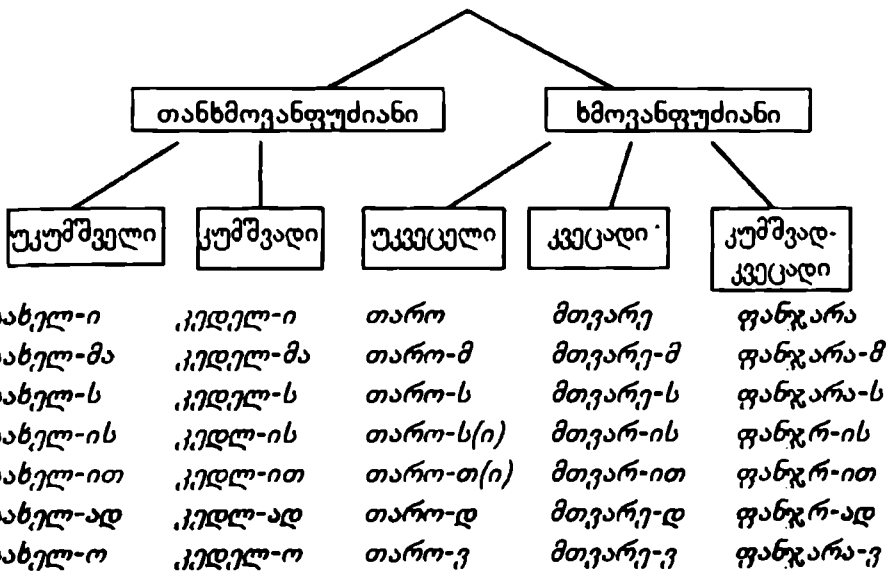
სახელის ფორმაწარმოებასთან დაკავშირებული ორთოგრაფიის საკითხები

1. არსებითი სახელის ბრუნების ზოგი თავისებურება

არსებითი სახელის ბრუნებას სალიტერატურო ქართულში დიდი ნაირგვარობა არ ახასიათებს; ყველა სახელისათვის ცნობილი შვიდი ბრუნვის წარმოება არსებითად ერთტიპურია, ამიტომაც აქ რთული ორთოგრაფიული პრობლემები არ იჩენს თავს.

თუ სახელის ბრუნების საერთო სისტემას ხუთ ქვეტიპად გავანაწილებთ, მათგან მხოლოდ გარკვეული სისტემური გამონაკლისები იქნება ყურადღებაშისაქცევი.

ეს ხუთი ძირითადი ტიპია:

სახელის ბრუნების ტიპობრივი შემთხვევები, ჩვეულებისამებრ, ორთოგრაფიულ პრობლემებს ნაკლებად მოიცავს, რამდენადაც მშობლიური ენის იმ ავტომატურ ცოდნასა და ჩვევებს ეფუძნება, რომელიც ნაკლებად სხვაობს ცოცხალი ქართული მეტყველების სხვადასხვა ქვესისტემაში (კილოებში). ამ თვალსაზრისით მხოლოდ სახელის ფუძის კუმშვის „მოდუნება“ შესამჩნევი დასავლურ არეალში (მაგ. *დედალის*, *მგელის*...), მაგრამ ესეც სალიტერატურო ენაში იმდენად ინდივიდუალურსა და იშვიათ მოვლენას წარმოადგენს, რომ ნორმატიული აქცენტის გაკეთება მასზე ჯერჯერობით საჭირო არ გამხდარა.

რაც შეეხება ცალკეულ გამონაკლისებს:

ა) როგორც ძირითადი სისტემიდან ვხედავთ, ნოდებითი ბრუნვის ნიშანი -**ა** ხმოვნით დაბოლოებულ სახელებში -**ვ** ბოლოსართის სახით არის წარმოდგენილი (*მთვარე-ვ...*). მაგრამ არის ზოგი მოკლე (ერთი ან ორი მარცვლის შემცველი) სიტყვა, რომლებიც ძალზე ხშირად დაირთავენ -**ა** ნიშანსაც (*მთა-ა, ცა-ა, დედა-ა...*).

შეადარეთ ილია ჭავჭავაძის ორი სტრიქონი:

*ქართველის დედაო, ძუძუ ქართველისა უნინ მამულსა უზრდიდა
შვილსა...*

აქარის, დედავ, შენი მაღალი დანიშნულება და საღმრთო ვალი...

ამდენად, ამ უკანასკნელი ტიპის ფუძეებში -**ვ** და -**ა** პარალელურ დაბოლოებად უნდა მივიჩნიოთ.

ბ) **ღმერთ-ი**: ეს სიტყვა ძველ ქართულშივე კუმშვადი სახელი იყო, ამიტომაც დამკვიდრდა ასე: **ღმერთ-ის, ღმერთ-ით, ღმერთ-ად**. შემდეგ კი დამატებითი ფონეტიკური ცვლილებაც მოხდა: **ღვთ-ის, ღვთ-ით, ღვთ-ად**.

ორივენაირი ფორმა ამ სიტყვისა (ძველიც – **ღმერთის, ახალიც – ღვთის**) დასაშვებია თანამედროვე სალიტერატურო ქართულში. შდრ.: *დაპინწყებიათ, რომ ქვეყნად ცასა ღვთად მოუცია მარტო მამული (ილია)*.

გ) **ღვინა**: **ა** ხმოვანზე დაბოლოებულ სახელთაგან მხოლოდ ამ სიტყვას ეკვეცება ბოლოკიდური ხმოვანი: **ღვინ-ის, ღვინ-ით**.

დ) **ამბავ-ი**: ამ სიტყვის ბრუნებისას არათუ მხოლოდ ხმოვანი იკუმშება, არამედ ბოლო თანხმოვანიც იკარგება: **ამბ-ის, ამბ-ით, ამბ-ად**.

2. თანდებულები და თანდებულნი ბრუნვის ფორმები

თანდებული, როგორც ცნობილია, არსებითი სახელის რომელიმე ბრუნვის ფორმას დაერთვის და მასთან ერთად გამოხატავს საგნის ადგილმდებარეობას, მიმართულებას, კუთვნილებას, მსგავსებას და სხვ. თანდებული შეიძლება შერწყმული იყოს ბრუნვის ფორმასთან, შეიძლება ცალკეც იდგეს.

თანამედროვე ქართულში თანდებულთა ძირითადი ნაწილი ფორმასთან ისეა შერწყმული, რომ ბრუნვის ნიშნისაგან მისი გამომიჯვნაც კი ჭირს. პირველ რიგში სწორედ ეს ქმნის მართლწერის პრობლემებს; ვითარებას ართულებს აგრეთვე ზოგი ფონეტიკური ცვლილება თანდებულეებში.

თანდებულთა უმეტესობა ერთ ბრუნვას დაერთვის, თუმცა გვხვდება ისეთი თანდებულებიც, რომლებიც ორ ბრუნვასთან არის დაკავშირებული.

ცალკე წარმოსაჩენია ის თანდებულები, რომელთა გამოყენებისა-საც დანერილობის ნაირგვარობა იჩენს თავს:

ა) -**ვით**: -**ვით** თანდებული ორ ბრუნვას დაერთვის – სახელობითსა და მიცემითს. ამასთანავე, მისი გამოყენება სახელობითში შეზღუდუ-ლია, მხოლოდ ფუძეთანხმოვნიან სახელებს დაერთვის: *კაც-ვით, ლომ-ვით...*; მათ უფრო იშვიათად მიცემითის პარალელური ფორმე-ბიც მოეპოვება: *კაც-ხა-ვით, ლომ-ხა-ვით...* ფუძეხმოვნიანი სახელები კი თანდებულს მხოლოდ მიცემითის ფორმაზე დაირთავს: *ცა-ხა-ვით, წყარო-ხა-ვით...*

-**ვით** თანდებულთან სახელობითი და მიცემითი ბრუნვების თანა-არსებობამ განაპირობა მცდარი ფორმის გაჩენა მათი შერწყმის გზით (რაც ნათესაობითი ბრუნვის გამოყენების შთაბეჭდილებას ქმნის): *ძაღლი შურდული სა ვით გამოეჩანა.*

ბოლო შემთხვევა, ცხადია, უხეშ შეცდომად ჩაითვლება.

შ ე ნ ი შ ვ ნ ა : ნაცვალსახელებთან მიცემითია გაბატონებული: *ჩემ-სავით, შენსავით, ჩვენსავით...* (და არა: *ჩემი ვით...*)

ბ) -**ზე**: თანამედროვე სალიტერატურო ქართულში ეს არის თანდე-ბულის ერთადერთი კანონიერი ფორმა, თუკი მას კიდევ რაიმე დაბო-ლოება (ნანილაკი) არ მოსდევს:

*ძველ საგმირო ამბებზე საუბრობდნენ
კარებზე ჯოხით დააკაკუნეს.
ამის თქმაზე ცოტა ხანს შეჩერდა...*

მაგრამ თუ -**ზე** თანდებულს რომელიმე ნანილაკი მოსდევს, ის შე-საძლებელია ძველი ფორმითაც იყოს წარმოდგენილი; ასე რომ, ორივე დასაშვებია:

*ამბებ-ზე-ც და ამბებ-ზედა-ც
მინა-ზე-ვე და მინა-ზედ-ვე
გულ-ზე-ო და გულ-ზედა-ო*

გ ა მ ო ნ ა კ ლ ი ს ი : -**ზე** თანდებულის დართვისას მიც. ბრუნვის ნი-შანი, ჩვეულებისამებრ, დაკარგულია. ის მხოლოდ ერთ ნაცვალსახელ-შია შენარჩუნებული: *მა-ხ-ზე* (და არა *მა-ზე*).

იგივე გამოწვევისა სახელებზე -**ში** თანდებულის დართვისას: *მა-ხ-ში.*

სხვა რაიმე გამოწვევისა -**ში** თანდებულს არ გააჩნია, იგი ერთა-დერთი გაბატონებული ფორმაა ყველა პოზიციაში.

გ) -**ფის**: დაერთვის ნათესაობით ბრუნვას: *შეზობლ-ის(ა)-ფის, გულ-ის(ა)-ფის...* კუთხური მეტყველების გავლენით შეიძლება შე-გვხვდეს -**ფის** და -**ფი** ვარიანტები (*აბა, რისთვისა ვართ აქა? შენი*

გ უ ლ ი ს ა თ ვ ი ნ ა მ ო ვ ე დ ი ყ ა ნ ი დ ა ნ . . .), რ ა ც ო რ თ ო გ რ ა ფ ი უ ლ ა დ მ ი უ ლ ე ბ ე ლ ი ა .

დ) **-მდე||-მდის:** პარალელური ხაზები ამ ფორმათა შორის იმას ნიშნავს, რომ ისინი ერთმანეთს თავისუფლად ენაცვლებიან. ამავე დროს, თანამედროვე სალიტერატურო ქართულში გაბატონებულად **-მდე** ვარიანტი უნდა ჩაითვალოს: **სახლამდე, წყარომდე...** ყველა სხვა ვარიანტი, რომელიც ცოცხალ მეტყველებაში ვლინდება (*მდეს, მდინ, მდი, მდისინ...*), არაკანონიერად (დაუშვებლად) უნდა მივიჩნიოთ.

ე) როდესაც ნათესაობითი ბრუნვის თანდებული **ჩემ, შენ, ჩვენ, თქვენ** ნაცვალსახელებს დაერთვის, ბრუნვის ნიშანი არ უნდა გამოჩნდეს: **ჩემკენ, შენკენ, ჩვენკენ...** (და არა: *ჩემსკენ...*).

შ ე ნ ი შ ე ნ ა : ვ ფ ი ქ რ ო ბ თ , ს ა გ ა ნ გ ე ბ ო ყ უ რ ა დ ლ ე ბ ი ს მ ი ქ ც ე ვ ა ა ღ ა რ ს ჭ ი რ დ ე ბ ა ი მ შ ე მ თ ხ ვ ე ვ ე ბ ს , რ ო დ ე ს ა ც ს ა ხ ე ლ ი ს ფ უ ძ ი ს ბ ო ლ ო ს ა და თ ა ნ დ ე ბ უ ლ ი ს და ს ა ნ ყ ი ს შ ი ე რ თ ნ ა ი რ ი თ ა ნ ხ მ ო ვ ნ ე ბ ი ი ყ რ ი ს თ ა ვ ს და მ ა თ ი შ ე ნ ა რ ჩ უ ნ ე ბ ა ა უ ც ი ლ ე ბ ე ლ ი ა :

*თევზ-ზე, ბუზ-ზე, კოვზ-ზე, ხაზ-ზე, კუზ-ზე...
თეფშ-ში, ფარშ-ში, ბალიშ-ში, კომშ-ში...
ბურთ-თან, წყნეთ-თან, ბარათ-თან, ხუთ-თან...*

ვ) ცალკე მდგომი თანდებულები

გარდა შერწყმული თანდებულებისა, ბრუნვის ფორმებს შეიძლება დაერთოს ე. წ. ცალკე მდგომი თანდებულებიც, ანუ ისეთი თანდებულები, რომლებიც დამოუკიდებელ სიტყვად იწერება. ისინი ენაში ძირითადად ზმნიზედებად არის გამოყენებული.

ასეთი თანდებულები უპირატესად ნათესაობით ბრუნვასთან გვხვდება; მაგ.:

მიერ, მიმართ (მომართ), გამო, გარდა, მაგიერ, ნაცვლად, შესახებ, მიხედვით, ქვეშ, ქვევით, ქვემოთ (ქვემოდან), ზევით, ზემოთ (ზემოდან), ნინ, ნინათ, ნინაშე, უკან, შემდეგ (შემდგომ), მერე, გაღმა, გადაღმა, გამოღმა, გარეთ, გარეშე, გარშემო, ირგვლივ, ახლოს, შორიახლოს, მახლობლად, გვერდით, ნინააღმდეგ, პირდაპირ, გასწვრივ, ბოლოს, მხრივ, მარცხნივ, მარჯვნივ, აქეთ (აქედან), იქით (იქიდან), მეტი, მსგავსად, მოშორებით, ირგვლივ, პირას, პირზე, განაპირას, ნინააღმდეგ, უმაღ, ძირს...

მიცემითს დაერთვის **შუა** და **შორის** თანდებულები: **ქვებ-ს შუა, ნივთებ-ს შორის.**

გასათვალისწინებელია ზოგი ცალკე მდგომი თანდებულის შეხა-

მება ერთგვარ მყარ შესიტყვებებში:

ამას წინათ: როგორც ყოველთვის, ისევ გამახსენდი ამას წინათ...

ამას გარდა: ... ამას გარდა, ძველი ნაცნობებიც ვინახულე.

მას შემდეგ: რადრო გასულა მას შემდეგ!

მას უკან: მას უკან აღარაფერი გამიგია.

პირს უკან: პირს უკან საუბარი რა საკადრისია!

გულს გარეთ: ესაუბრობდით, მაგრამ გულს გარეთ მეპასუხებოდა.

ჩემი მხრივ//შენი მხრივ (და არა: ჩემის მხრივ...): მე, ჩემი მხრივ, ხელი დამიბანია ამ საქმეზე!

იქით, აქეთ ნათესაობითს შეენწყობა (მდინარის იქით), მაგრამ გვხვდება მიცემითის ფორმითაც: ცხრა მთას იქით, მას აქეთ, ამას იქით...

ცალკე მდგომ თანდებულთა მართლწერის თვალსაზრისით გათვალისწინებული უნდა იქნეს რამდენიმე არსებითი მოთხოვნა:

1. ნათესაობითი ბრუნვის თანდებულთა უმეტესობა შეიძლება შეგვხვდეს I და II პირის ნაცვალსახელებთან: **ჩემ, ჩვენ, შენ, თქვენ**. ყველა შემთხვევაში ნაცვალსახელი წარმოდგენილი იქნება ბრუნვის ნიშნის გარეშე: **ჩემ გარდა, შენ შესახებ, ჩვენ გამო, თქვენ შემდეგ, ჩემ მიერ, თქვენ უკან, ჩვენ შორის, ჩვენ და თქვენ შორის, ჩემ წინაშე...**

2. **აქეთ, იქით, აქეთკენ, იქითკენ, აქედან, იქიდან** (და არა: **აქით, იქეთ, იქედან...**).

3. **გარდა:** დაიმახსოვრეთ ორგვარი ნყოფა: **ამხანაგის გარდა და გარდა ამხანაგისა**.

4. როდესაც **წინა** თანდებული გამოიყენება წინათ, ამას წინათ, ანუ დროის გაგებით, დაუშვებელია მას შეენაცვლოს **უკან** თანდებული: **ორი კვირის წინ||წინათ** (და არა: **ორი კვირის უკან**).

5. **ზევით, ზემოთ, ქვევით, ქვემოთ** (და არა: **ზეით, ზემოდ, ქვეით, ქვემოდ...**).

წინათ, გარეთ, შიგნით (და არა: **წინად, წინეთ, გარედ...**)

6. ზოგ შემთხვევაში, ცალკე მდგომი თანდებულის დართვის დროს, შესაბამის ფორმას ბრუნვის ნიშანი ეკვეცება და თანდებულის ფუძესთან შერწყმა ხდება. ამგვარად, ერთ სიტყვად შერწყმული ფორმებია: **ჭერქვეშ, წყალშუა, ფეხქვეშ, თვალწინ, თავქვეშ, ცხვირწინ, წყალგალმა...**

3. საკუთარ სახელთა ბრუნების თავისებურებანი

საკუთარი სახელი საზოგადოებას იმით განსხვავდება, რომ ის საკუთრივ რომელიმე ერთ ობიექტს მიემართება (ანუ საგანთა საერთო სახელი არ არის); ამიტომაც საკუთარ სახელს, ჩვეულებისამებრ, მრავლობითი რიცხვი არ სჭირდება (გვარის გარდა, რომლის მრავლობითი ერთი გვარის ადამიანთა სიმრავლეს გამოხატავს).

საკუთარ სახელთა სამი ძირითადი ჯგუფი არსებობს: პირთა სახელები (აქვე შემოვა შეტყობის სახელები), გვარები და ადგილთა, გეოგრაფიულ ობიექტთა სახელები (ტოპონიმები). ამას შეიძლება აგრეთვე დაემატოს ცხოველთა შერქმეული სახელები და პლანეტების კერძო სახელწოდებები.

საკუთარ სახელთა ბრუნების საერთო სურათი ისეთივეა, როგორც საზოგადო სახელებისა. თუმცა აღნიშნული ჯგუფების მიხედვით ზოგი ისეთი თავისებურება იჩენს თავს, რომელთაც გამოცალკევებით სჭირდება ყურადღების მიქცევა. კერძოდ:

ა) საკუთარ სახელთა ფუძის საკითხი

საკუთარი სახელის ფუძეც ხმოვანზე ან თანხმოვანზე ბოლოვდება, მაგრამ ამ ფუძეთა ცვლილება (კუმშვა-კვეცა) მთლად იმ წესებს არ მისდევს, რასაც საზოგადო სახელთა ფუძე. ეს ცვლილებები ზემომოთითებულ ჯგუფებზე ყოფილა დამოკიდებული:

პირთა სახელები არც იკუმშებიან და არც იკვეცებიან (*გორასი, მათე-სი, ეთერ-ის, ნოდარ-ის...*)

გვარებიც უპირატესად უკუმშველად და უკვეცველად გამოიყენება (*ხოტივარ-ის, ქალდან-ის, ოცხელ-ის... თორია-სი, ბერულავა-სი, ზუხბა-სი...*). მაგრამ: იკუმშება ე ხმოვნის შემცველი ზოგი გვარი: *ნერეთლ-ის, მაჩაბლ-ის...*

იკვეცება ძე-ზე დაბოლოებული ყველა გვარი: *ტაბიძ-ის, აბაშიძ-ის, ბერიძ-ის...*

ადგილთა სახელების ფუძე ყველა შესაფერის შემთხვევაში იკვეცება: *ახმეტ-ის, უშბ-ის, უდ-ის, საირმ-ის, ვარციხ-ის, ახალციხ-ის...*

ასევე შეიკუმშება ტოპონიმის ფუძე მაშინ, თუ სხვა რაიმე ხელის-შემშლელი პირობა არ არსებობს: *ალაზნ-ის, ავლაბრ-ის, გარდაბნ-ის, იშხნ-ის, მტკვრ-ის, ნილკნ-ის, ყვარლ-ის, დიღმ-ის, ივრ-ის, კოჯრ-ის...*

ბ) ი ფუძესმოგნიანი საკუთარი სახელები

როგორც ცნობილია, საზოგადო სახელების ფუძე ი ხმოვანზე არ ბოლოვდება, რამდენიმე უცხო სიტყვის გარდა (*ტაქსი, ჩაი, ტრამვაი...*).

საკუთარ სახელებში კი მრავლად გვხვდება ისეთი ფუძეები, რომ-

ლებიც სწორედ **o** ხმოვანზე ბოლოვდება. ასეთი სახელების უმეტესობა უცხოური (ძირითადად – ბერძნული) წარმომავლობისაა:

აკაკი, ამბერკი, ალექსი, ამბროსი, არკადი, გენადი, გერონტი, გიორგი, გოდერძი, დიმიტრი, დომენტი, ევგენი, ვახუშტი, ირაკლი, კორნელი, ლავრენტი, ლეონტი, მერი, ნანული, ფატი, სერგი, ტარასი, ტერენტი, ქიშვარდი...

ზოგი **o** ფუძეხმოვნიაანი სახელი კი ქართულ ნიადაგზე ჩანს ჩამოყალიბებული; ამგვარ ფუძეებში ეს **o**, ჩვეულებისამებრ, მეორე მარცვალს ქმნის:

რატი, დაჩი, დალი, ლალი, ლილი, მეგი, გივი, ბადრი, ქუჯი, ნაზი...

ამგვარი სახელების თანაარსებობა ჩვეულებრივ ფუძეთანხმოვნისან საკუთარ სახელებთან (როგორიცაა, მაგალითად: *ასმათ-ი, ეთერ-ი, თამაზ-ი, მერაბ-ი, გაბრიელ-ი, გრიგოლ-ი, უშანგი-ი, როსტომ-ი, ფრიდონ-ი...*) იწვევს მათ აღრევას და ისეთი არასწორი ფორმების წარმოქმნას, როგორიცაა, ერთი მხრივ: *ტარას-მა, ქიშვარდ-მა...*, მეორე მხრივ: *ეთერი-მ, მერაბი-ს-თან, თამაზი-სა-ვით, მერაბი!*..

თვალსაჩინოებისათვის შევადაროთ ამ ორი ტიპის ფუძის ბრუნება:

<i>გრიგოლ-o</i>	<i>გიორგი</i>
<i>გრიგოლ-შა</i>	<i>გიორგი-შ</i>
<i>გრიგოლ-ხ</i>	<i>გიორგი-ხ</i>
<i>გრიგოლ-ობ</i>	<i>გიორგი-ხ(ა)</i>
<i>გრიგოლ-ოთ</i>	<i>გიორგი-თ(ო)</i>
<i>გრიგოლ-ად</i>	<i>გიორგი-დ</i>
<i>გრიგოლ</i>	<i>გიორგი</i>

განსაკუთრებით ხშირია მეორე სახის დარღვევები, ანუ ისეთი შემთხვევები, როდესაც სახელობითი ბრუნვის ნიშანი ფუძის ნაწილად არის მიჩნეული და შესაბამისი სახელი **o** ფუძეხმოვნიანებში არის გადარიცხული: *ანზორი-მ, ბეჟანი-მ, უშანგი-მ...* (ეს უკანასკნელი თითქმის მთლიანად ფუძეხმოვნიანებს მიეკედლა!).

აღნიშნული აღრევები ძირითადად სხვადასხვაგვარ ზეპირმეტყველებით (კუთხურ, ჟარგონულ...) ჩვევებზეა დამყარებული და ამიტომაც მათი კონტროლი საკმაოდ ძნელია; მით უმეტეს, სიმრავლის გამო ყველა სახელის დამახსოვრება შეუძლებელია. ამიტომაც რაიმე საკონტროლო ხერხის მოძებნაა საჭირო.

როგორ შევამოწმოთ :

თუკი რომელიმე ამგვარ საკუთარ სახელში გვეჩვენება, ბოლოკიდურა o ფუძის ნაწილია თუ სახელობითი ბრუნვის ნიშანი, შეგვიძლია

ის ისე ჩავსვათ მოთხრობით ბრუნაში, როგორც ფუძეხმოვიანი (მაგალითად: თამაზი-მ, აკაკი-მ). თუ შესაძლებელი აღმოჩნდა, რომ შესაბამის ფორმას ფუძეთანხმოვნიანი ვარიანტი თავისუფლად ჩაენაცვლა (მაგ.: თამაზ-მა), მაშინ ეს უკანასკნელი ყოფილა მართებული ფორმა; ხოლო თუ ეს შუძლებელი (არაბუნებრივი) აღმოჩნდა (მაგ. აკაკი-მა), მაშინ მისი ფუძეხმოვნიანობა უეჭველია.

შ ე ნ ი შ ე ნ ა : • ხმოვანი ფუძის ნაწილია და ქართულში ასეც უნდა გამოვიყენოთ არაერთი უცხოური გვარი (ან ფსევდონიმი) და ადგილის სახელი:

ბოტიჩელი, როდარი, ფელინი, მაძინი, ბელინსკი, გორკი, დოსტოვესკი, ჟუკოვსკი, კორჩნოი, ტოლსტოი, მაიაკოვსკი, ჩაიკოვსკი...

დელი (დელი-ში), ტრიპოლი (ტრიპოლი-მდე), დეტროიტი, ტოლიატი, შანხაი, დუბაი, დუნაი...

გ) საკუთარ სახელთა წოდებითი

რამდენადაც საკუთარ სახელთა ზემომითითებული ჯგუფები წოდებით ბრუნვას ერთგვარად არ იწარმოებენ, საჭიროა მათი ცალ-ცალკე ჩვენება:

პ ი რ თ ა ს ა ხ ე ლ ე ბ ი წოდებითის ნიშანსაერთოდ არ დაირთავენ:

მერაბ! ზურაბ! ნოდარ! დავით! ანა! ვაჩე! ელენე! ზაქრო! დაჩი! რატი!...

გ ვ ა რ ე ბ ი ფუძის მიხედვით განირჩევიან:

ფუძეხმოვნიანი გვარები ნიშანს არ დაირთავენ: *ლეონიძე! ბრეგვაძე! ცანავა! პერტაია! ბუთბა!..*

ფუძეთანხმოვნიან გვარებს კი -ო ნიშანი დაერთვის: *შატბერაშვილ-ო! დორეულ-ო! დადიან-ო! მაჩაბელ-ო! ჟღენტ-ო!..*

ადგილთა სახელები ისევე დაირთავენ წოდებითი ბრუნვის ნიშანს, როგორც შესაბამისი ფუძის საზოგადო სახელები:

*თბილის-ო! ქუთაის-ო! მტკვარ-ო! მეტეხ-ო! გორ-ო!..
მთანმინდა-ვ! ნარიყალა-ვ! მცხეთა-ვ! აბაშა-ვ!..*

(შ ე ნ ი შ ე ნ ა : დასაშვებად ითვლება ფუძეხმოვნიანთა უბრუნვისნიშნოდ გამოყენებაც: *მთანმინდა! მცხეთა!*)

დ) გვარ-სახელის ერთად გამოყენება

ქართველის დასახელების დროს ბუნებრივი ნყოფაა – სახელი და გვარი: **გრიგოლ ორბელიანი, გიორგი წერეთელი...** მაგრამ სიების შედგენა (ანბანზე განყოფილება), სხვადასხვა საბუთის გაფორმება ხშირად

მოითხოვს შებრუნებულ წყობას – გვარი და სახელი: **ორბელიანი გრიგოლ, წერეთელი გიორგი...**

ბრუნებისას უნდა გავითვალისწინოთ შემდეგი: თუ სახელი უსწრებს გვარს, სახელი უცვლელი (ფუძის სახით) რჩება, გვარი კი იბრუნება, ხოლო თუ გვარი უსწრებს სახელს, ორივე მათგანი იბრუნება. ოღონდ ორსავე შემთხვევაში სახელობითი და ნოდებითი ფუძის სახით (ბრუნვის ნიშნის გარეშე) იქნება წარმოდგენილი. შეადარეთ:

გრიგოლ ორბელიანი	წერეთელ-ი	გიორგი (ზურაბ)
გრიგოლ ორბელიანმა	წერეთელ-მა	გიორგი-მ
გრიგოლ ორბელიანს	წერეთელ-ს	გიორგი-ს
გრიგოლ ორბელიანის	წერეთელ-ის	გიორგი-ს (ი)
გრიგოლ ორბელიანით	წერეთელ-ით	გიორგი-თ(ი)
გრიგოლ ორბელიანად	წერეთელ-ად	გიორგი-დ
გრიგოლ ორბელიანო	წერეთელ-ო	გიორგი

შენიშვნა: შეიძლება გვარ-სახელს ახლდეს მამის სახელი. ის ყოველთვის უშუალოდ მოსდევს პირის სახელს, რა ადგილიც არ უნდა ეკავოს ამ უკანასკნელს: *გრიგოლ ზურაბის ძე ორბელიანი, ორბელიანი გრიგოლ ზურაბის ძე*. მამის სახელის თანმხლები *ძე* და *ასული* სიტყვები, ჩვეულებრივსამებრ, დამოუკიდებლად (უდევისოდ) იწერება.

4. რიცხვითი სახელების მართლწერა

რიცხვითი სახელი სამი სახისაა: რაოდენობითი, რიგობითი და წილობითი. რიგობითის წარმოება რაოდენობითზეა დამოკიდებული, წილობითისა – რიგობითზე. ამდენად, ამოსავალი რაოდენობითი რიცხვითი სახელია, ამიტომაც პირველ რიგში მისი აგებულება და მართლწერის წესები უნდა გავითვალისწინოთ.

ა) **რაოდენობით რიცხვით სახელთა** უმეტესობა წარმოშობით რთულფუძიანია (რამდენიმე კომპონენტის შერწყმით არის მიღებული), მაგრამ მათი დანერილობა ერთგვაროვანი არ არის: რიცხვით სახელთა ნაწილი შერწყმულად იწერება, ნაწილი კი – დამოუკიდებელი სიტყვების სახით. უნდა დავიმახსოვროთ:

- ერთად იწერება: ყველა რიცხვითი სახელი *ერთიდან ასის ჩავლით*; აგრეთვე – ასულთა სახელები (*ორასი, სამასი, ოთხასი... ათასი*), *მილიონი, მილიარდი*.
- ცალ-ცალკე იწერება: ყველა დანარჩენი რიცხვითი სახე-

ლი (ას ოცდახუთი, ორი ათასი, ათი ათასი, თხუთეტი ათას ხუთას ოცდახუთი...).

რიცხვითი სახელი ბრუნებისას რაიმე განსაკუთრებულ თავისებურებას არ ამჟღავნებს; დამოუკიდებლად ისევე იბრუნება, როგორც შესაბამისი ფუძის არსებითი სახელი, ხოლო არსებით სახელთან ერთად – როგორც შესაბამისი ფუძის ზედსართავი სახელი არსებითთან ერთად (იხ. მსაზღვრელ-საზღვრულის ბრუნება).

ამავე დროს, ბრუნებისას განსხვავება იჩენს თავს მაშინ, როცა რთული შედგენილობის რიცხვითი სახელის შემადგენლობაში ათასი და მილიონი კომპონენტები მონაწილეობს. შეადარეთ:

<i>ორი ათასი</i>	<i>კაცი</i>	<i>ორი მილიონი</i>	<i>კაცი</i>
<i>ორი ათასმა</i>	<i>კაცმა</i>	<i>ორმა მილიონმა</i>	<i>კაცმა</i>
<i>ორი ათას</i>	<i>კაცს</i>	<i>ორ მილიონ</i>	<i>კაცს</i>
<i>ორი ათასი</i>	<i>კაცის</i>	<i>ორი მილიონი</i>	<i>კაცის</i>
<i>ორი ათასი</i>	<i>კაცით</i>	<i>ორი მილიონი</i>	<i>კაცით</i>
<i>ორი ათას</i>	<i>კაცად</i>	<i>ორ მილიონ</i>	<i>კაცად</i>
<i>ორი ათასო</i>	<i>კაცო</i>	<i>ორო მილიონო</i>	<i>კაცო</i>

საზოგადოდ კი პირველი შემთხვევაა გაბატონებული; ის ჩვეულებრივია იმ შემთხვევაშიც, როცა შესაბამისი რიცხვითი სახელი სამი და მეტი დამოუკიდებელი კომპონენტისაგან შედგება; ამ შემთხვევაშიც იცვლება (იბრუნება) მხოლოდ ბოლო კომპონენტი:

- ორი მილიონ ხუთასი ათას სამასი კაცი*
- ორი მილიონ ხუთასი ათას სამასმა კაცმა*
- ორი მილიონ ხუთასი ათას სამასს კაცს*
- ორი მილიონ ხუთასი ათას სამასი კაცის*
- ორი მილიონ ხუთასი ათას სამასი კაცით*
- ორი მილიონ ხუთასი ათას სამასს კაცად*
- ორი მილიონ ხუთასი ათას სამასო კაცო*

შენიშვნა: რაოდენობით რიცხვით სახელთა მართლწერის რამდენიმე კერძო შემთხვევა:

- თხუთმეტი** (და არა: *თუთხმეტი*, *ხუთმეტი*)
- ჩვიდმეტი** (და არა: *შვიდმეტი*)
- თვრამეტი** (და არა: *თრვამეტი*)

ბ) **რიცხვითი რიცხვითი სახელი** მიიღება რაოდენობითის ფუძეზე **მე-ე** თავსართ-ბოლოსართის დართვით (*მე-ხუთ-ე*, *მე-ათას-ე...*). მაგრამ წარმოთქმისა და დაწერილობის სხვაობა იჩენს თავს იმის გამო, რომ რთულფუძიან რიცხვით სახელებში **მე-ე** თავსართ-ბოლოსართი დაერთვის მხოლოდ ბოლო კომპონენტს (ბოლო რიცხვის გამომხატველ სიტყვას). ამგვარად:

1. მე- თავშივე დაერთვის რიცხვით სახელებს: ერთიდან ოცის ჩათვლით (მე-ორ-ე, მე-თორმეტ-ე, მე-ოც-ე), ორმოცს, სამოცს, ოთხმოცს, ასს, ასეულთა სახელებს (მე-ორას-ე, მე-შვიდას-ე, მე-ათას-ე), ათასეულთა სახელებს (მე-სამიათას-ე... მე-ათიათას-ე), მილიონს (მე-მილიონ-ე)...

2. მე- თავსართი ბოლო კომპონენტის წინ დაერთვის ყველა დანარჩენ რთულფუძიან რიცხვით სახელს: ოცდა-მე-ორ-ე, ორმოცდა-მე-ჩვიდმეტ-ე, ას-მე-შვიდ-ე, ათას-მე-თხუთმეტ-ე...

შენიშვნა: რთული შედგენილობის რაოდენობითი რიცხვითი სახელი რიგობით რიცხვით სახელად გარდაქცევისას დაინერება შერწყმულად: ასორმოცდამეათე, ცხრაასმეჩვიდმეტე...

გამონაკლისი: ერთის რიგობითი ფორმაა პირველი (და არა – მეერთე), მაგრამ რთულ ფუძეში: ოცდამეერთე, ასმეერთე... (და არა – ასპირველი...).

როგორც ცნობილია, რაოდენობითი რიცხვითი სახელების გადმოსაცემად შეიძლება გამოყენებულ იქნეს რომაული ან არაბული ციფრები:

1. რომაული ციფრების გამოყენებისას ყოველგვარი თავსართ-ბოლოსართი ზედმეტია, ვინაიდან ციფრების ეს სახეობა თვითონ გამოხატავს რიგობითობას:

V (მეხუთე), X (მეათე), XV (მეთხუთმეტე), XXIV (ოცდამეოთხე), XXXI (ოცდამეთერთმეტე)...

2. თუ რიგობითი შინაარსის გადმოსაცემად არაბულ ციფრებს გამოვიყენებთ, მასთან შესაბამისი (მე-ე) თავსართ-ბოლოსართისაგან უნდა შევინარჩუნოთ ერთ-ერთი:

– მე-ე თავსართ-ბოლოსართის დართვის ზემომითითებულ პირველ შემთხვევაში არაბულ ციფრს დაერთვის მხოლოდ თავსართი (დაიკარგება ბოლოსართი): მე-2, მე-15, მე-40, მე-100...

შენიშვნა: პირველი არაბული ციფრით ამგვარად გამოიხატება: 1-ლი

– მეორე შემთხვევაში კი, როცა მე- თავსართი ფუძის შიგნით არის მოქცეული, შესაბამის ციფრს დაერთვის -ე ბოლოსართი (დაიკარგება თავსართი):

22-ე, 57-ე, 107-ე, 10015-ე...

როგორ შევამოწმოთ ეს უკანასკნელი განაწილება დაწერილობისა?

ცხადია, შესაბამისი რიცხვითი სახელის ზეპირი გამოთქმის მიხედვით (ძნელი წარმოსადგენია, მექანიკური წაცდენის გარდა, ვინმეს მეორე მოცდა ჩვიდმეტე ფორმა ჰქონდეს სამეტყველო ჩვევად).

გ) რაც შეეხება წილობით რიცხვით სახელებს, აქ ნაკლებ არის საორჭოფო შემთხვევები. ორიოდე მითითება არსებობს:

1. **შეორედი** ფორმა არ გამოიყენება, ამ შინაარსს შეესაბამება **ნახევარი (შეერთედი** ფორმა თავისთავად აზრობრივად არის „აკრძალული“).

შენიშვნა: **ნახევარი** სხვა სიტყვებთან ერთად დეფისით იწერება: *ორ-ნახევარი, ცხრა-ნახევარი, სამ ლარ-ნახევარი...*

2. ფორმა **შეორადი** (შესიტყვებებში მეორადი ფაკულტუტი, მეორადი ნედლეული) წარმოების მხრივ უმართებულოა, ამიტომაც მის ნაცვლად უნდა გამოვიყენოთ **შეორეული**.

გავითვალისწინოთ: შეიძლება ციფრებით გამოხატულ რიგობით და წილობით რიცხვით სახელებს ბრუნვის ნიშნები და თანდებულები დაერთოს. ამ შემთხვევაში გამოიყენება დეფისი: პეტრე I-ის, ვახტანგ VI-მ, მე-5-ზე... გამონაკლისია ის შემთხვევები, როცა რიცხვს ბოლოსართი დაერთვის: 25-ში, 22-ესთან...

5. ნაცვალსახელთა მართლწერის საკითხები

ნაცვალსახელები სახელებს შორის გამოირჩევიან თავიანთი ფორმანარმოების (ბრუნებისა და რიცხვის წარმოების) სირთულითა და არაერთგვაროვნებით. ამიტომაც აქ რამდენიმე განსხვავებულ საკითხს უნდა მიექცეს ყურადღება:

ა) მისი და თავისი

ამ ორი კუთვნილებითი ნაცვალსახელის აღრევა იშვიათი არ არის. მაგალითად, შევხვდებით ამგვარ წინადადებას:

დედამ მისი შვილი სკოლაში წაიყვანა.

მაგრამ გაუგებარი რჩება, ვის შვილზეა აქ საუბარი – საკუთარ-სათუხვის შვილზე.

ორივე დასახელებული ნაცვალსახელი მესამე პირის (ის, მან, მას...) კუთვნილებას გამოხატავს, მაგრამ სხვადასხვაგვარ ვითარებაში:

თუ ობიექტი (კუთვნილების საგანი) ზმნით გამოხატული მოქმედების სუბიექტს ეკუთვნის, ანუ სუბიექტის საკუთარს გულისხმობს, მაშინ უნდა გამოვიყენოთ **თავისი** ნაცვალსახელი:

დედამ თავისი შვილი სკოლაში წაიყვანა.

ხოლო თუ ობიექტი სხვისი კუთვნილებაა და არა სუბიექტის, მაშინ **მისი** ნაცვალსახელი იქნება შესაფერისი; ანუ – *დედამ მისი შვილი სკოლაში წაიყვანა*, – იმას ნიშნავს, რომ მას სხვისი შვილი წაუყვანია.

როგორ შევამოწმოთ:

უმრავლეს შემთხვევაში ეფექტურია შემდეგი ხერხი:

საორჭოფო ნაცვალსახელს (მისი თუ თავისი) ჩაუუნაცვლოთ სხვისი და, თუ ის შეუფერებელი აღმოჩნდა, თავისი უნდა გამოვიყენოთ, თუ არა – მისი. ამ მიზნით საკუთარი ზედსართავი სახელის გამოყენებაც შეიძლება. სხვათა შორის, მას არცთუ იშვიათად თავისი ნაცვალსახელის ნაცვლად სვამენ წინადადებაში.

შენიშვნა: ასევე დარღვევად ითვლება **თავისი** ნაცვალსახელის გამოყენება I-II პირის (*ჩემი, შენი*) ნაცვალსახელების ნაცვლად. მაგ.: ... *შენ შენი იცოდე და მე ჩემს გზას ვენევი* (და არა: *შენ თავისი იცოდე და მე თავის გზას ვენევი*).

ბ) თავისი და თავიანთი

რაკი **თავისი** ნაცვალსახელის ფუნქცია უკვე გაირკვა, მოკლედ შეიძლება ითქვას, რომ ეს ორი ფორმა ერთსა და იმავე როლს ასრულებს, ოღონდაც ისინი სუბიექტის განსხვავებულ რიცხვს შეესაბამება:

თუ სუბიექტი მხოლოდ ერთია, **თავისი** ნაცვალსახელი შეეფერება:

ქიტესამ თავისი ნახირი დილით ადრე გარეკა.

ხოლო თუ სუბიექტი მრავლობითია (ან – რამდენიმეა), გამოიყენება **თავიანთი**:

ქიტესამ და თედომ თავიანთი ნახირი დილით ადრე გარეკეს.

მწყემსებმა თავიანთი ნახირი დილით ადრე გარეკეს.

შენიშვნა: 1. კუთხურია და შეცდომაა **თავიანთი**

2. თუ სუბიექტი კრებითი სახელი ან მრავლის გამომხატველი ნაცვალსახელია, მასთანაც **თავისი** ნაცვალსახელი გამოიყენება

ხალხმა თავისი ... გარეკა.

ყველამ თავისი ... გარეკა.

ვ) ჩვენგანი, თქვენგანი, მათგანი

პირის ნაცვალსახელებზე -გან თანდებულის დართვით წარმოიქმნება შესაბამისი ზედსართავი სახელები:

ჩვენგან	ერთ-ერთი არის	ჩვენგანი
თქვენგან	-----	თქვენგანი
მათგან	-----	მათგანი

მაგრამ ამ ზედსართავთა გამოყენების დროს დასტურდება მცდარი ფორმები: ჩვენთაგანი, თქვენთაგანი, მათთაგანი (უფრო იშვიათად). ამ ფორმებში მრავლობითის -თა ნიშნის გაჩენა სრულიად უმართებულოა იმის გამო, რომ თვით ნაცვალსახელები (ჩვენ, თქვენ, მათ) გამოხატავენ მრავლობითს.

ამიტომაც არასწორია: რომელი თქვენთაგანი გამოვა დაფასთან?

ზ) ვინ და რა

ვინ და რა კითხვით ნაცვალსახელებს მრავლობითის ფორმები არ ეწარმოება (რა ნაცვალსახელს მხოლოდ სახელობითში აქვს წარიანი ფორმა: რაწი, ისიც იშვიათად). ამიტომაც მცდარია კუთხური ფორმები: ვინ-ებ-ი, რა-ებ-ი.

ნაცვალსახელთა მითითებული ბუნებიდან გამომდინარე, მათ ზმნებიც მხოლობითის ფორმით შეენყოფა (ოლონდ ფუძის მონაცვლეობა კი აისახება შეწყობისას); მაგალითად:

ვინ გამოჩნდა? (იგულისხმება: ცხენოსნები გამოჩნდნენ).

ვინ ითამაშა ფეხბურთი?

ვინ იყო ექსკურსიაზე?

რა მისცვივდა წყალს? (იგულისხმება: ცხვრები მისცვივდნენ; რა-ს მრავლობით შინაარსს ზმნის ფუძის ცვალებადობა მიგვანიშნებს)

შენიშვნა: 1. გამონაკლისია ამ ზმნის ანმყოფ ფორმა, რომელიც მრავლობითის ფორმითაც დასტურდება: ვინ არის // ვინ არიან.

2. რაკი ამ ნაცვალსახელებს მრავლობითი არ გააჩნია, ენას მათი გამეორების ხერხიც გამოუყენებია შესაფერისი შინაარსის გამოსახატავად. უთუოდ შეგხვდებათ - ვინ და ვინ, რა და რა:

ვინ და ვინ გყავთ დაპატიუებული?

რა და რა ხეხილი იცის აქ?

თ) ნაწილაკიან ნაცვალსახელთა ბრუნება

დროთა განმავლობაში სხვადასხვა ჯგუფის ნაცვალსახელებს და-რთვია -**ში**, -**ვე**, -**ლა** და -**ლაც(ა)** ნაწილაკები; ამის შედეგად ახალი – განუსაზღვრელობითი – ნაცვალსახელებიც წარმოქმნილა (ვინმე, რალაცა და მისთ.).

რაც მთავარია, ნაწილაკების დართვა უფრო ართულებს იმ სურათს, რაც ნაცვალსახელთა ბრუნების დროს იყო წარმოდგენილი. თუ ადრე ნაწილაკები პირდაპირ ბრუნვის ფორმას დაერთვოდა, შემდეგ ისინი უშუალოდ ფუძეს მიეკედლნენ და ბრუნვის ნიშნები კი გათიშეს. ამან გამოიწვია ორ და სამნაირი პარალელური ფორმების გაჩენა (**ვილას**, **ვისლა** და **ვიხლას**; **რახშე**, **რამეს** და **რახშეს** და მისთ.).

თანამედროვე ქართულში გაბატონებულია (ნორმატიულია) ე. წ. შეხორცებული სახეობა, ანუ ის ვარიანტი, რომელიც ნაწილაკს უშუალოდ ფუძესთან წარმოგვიდგენს:

<i>ვინმე</i>	<i>რამე</i>	<i>რამდენიმე</i>	<i>რომელიმე</i>
<i>ვინმემ</i>	<i>რამემ</i>	<i>რამდენიმემ</i>	<i>რომელიმემ</i>
<i>ვინმეს</i>	<i>რამეს</i>	<i>რამდენიმეს</i>	<i>რომელიმეს</i>
<i>ვინმეს(ი)</i>	<i>რამის რამესი</i>	<i>რამდენიმეს(ი)</i>	<i>რომელიმეს(ი)</i>
<i>ვინმეთი</i>	<i>რამით რამეთი</i>	<i>რამდენიმეთი</i>	<i>რომელიმეთი</i>
<i>ვინმედ</i>	<i>რამედ</i>	<i>რამდენიმედ</i>	<i>რომელიმედ</i>

<i>ვილა ვინლა</i>	<i>რალა</i>	<i>ვილაცა</i>	<i>რალაცა</i>
<i>ვილამ</i>	<i>რალამ</i>	<i>ვილაცამ</i>	<i>რალაცამ</i>
<i>ვილას</i>	<i>რალას</i>	<i>ვილაცას</i>	<i>რალაცას</i>
<i>ვილას(ი)</i>	<i>რალას(ი)</i>	<i>ვილაცის</i>	<i>რალაცის</i>
<i>ვილათი</i>	<i>რალათი</i>	<i>ვილაციით</i>	<i>რალაციით</i>
<i>ვილად</i>	<i>რალად</i>	<i>ვილაცად</i>	<i>რალაცად</i>

შენიშვნა: როცა **ვილაცა**, **რალაცა** ნაცვალსახელები მრავლობითში დაისმის, უნდა გამოვიყენოთ **ვილაცები**, **რალაცები**, **ვილაცებმა**, **რალაცებმა**... (და არა: *ვილაცეები*, *რალაცეები*...).

დასტურდება აგრეთვე **ვილაც-ვილაცები**, **რალაც-რალაცები** (და არა *ვილაც-ვილაცეები*, *რალაც-რალაცეები*...)

განსაკუთრებული შეცდომების წყაროა **იგივე** და **ერთი** და **იგივე** ნაცვალსახელთა ბრუნება (დამოუკიდებლად და არსებითთან ერთად), ვინაიდან ნაწილაკების დართვას ამ შემთხვევაში ფუძის ცვალებადობაც ემატება:

იგივე	ერთი და იგივე	ერთი და იგივე	ნიგნი
იმავეე//მანვე	ერთმა და იმავემ	ერთმა და იმავე	ნიგნმა
იმავეე//მასვე	ერთსა და იმავეს	ერთსა და იმავე	ნიგნს
იმისვეე//მისვე	ერთისა და იმავეს(ი)	ერთისა და იმავე	ნიგნის
იმითვეე//მითვე	ერთითა და იმავეთი	ერთითა და იმავე	ნიგნით
იმავეე//მავე	ერთ(სა) და იმავედ	ერთ(სა) და იმავე	ნიგნად

შენიშვნა: 1. თუ მსაზღვრელად მხოლოდ იგვე გვაქვს, ზუსტად შენარჩუნდება ის სურათი, რომელიც ბოლო ორ სვეტში ჩანს: იგივე ნიგნი, იმავე ნიგნმა და ა. შ.

2. -ვე ნაწილაკი რიცხვით სახელებსაც დაერთვის. ამ შემთხვევაში სურათი იგივეა, რაც ნაცვალსახელთა შეხორცებულ სახეობებში იყო წარმოდგენილი: ორივე, ორივემ, ორივეს, ორივეს(ი), ორივეთი, ორივედ; ორივე ძმა, ორივე ძმამ, ორივე ძმის... ორივე შემთხვევაში...

3. მსაზღვრელად გამოყენებისას ყველა ჩამოთვლილნაწილაკიანი სახელი უცვლელი იქნება (გარდა მითითებული ფუძემონაცველ ნაცვალსახელისა იგვე), როგორც ეს ხმოვნით დაბოლოებულ ფუძეებს შეეფერება:

რალა	კითხვა	ვინმე	კაცი	ორივე	ძმა
რალა	კითხვამ	ვინმე	კაცმა	ორივე	ძმამ
რალა	კითხვას	ვინმე	კაცს	ორივე	ძმას
.....

როცა სახელები ერთად იყრან თავს
(მსაზღვრელ-საზღვრულის მართლწერა)

სახელები (არსებითი, ზედსართავი, რიცხვითი, ნაცვალსახელი) შეიძლება წინადადებაში, ფრაზაში ერთად, ერთ ნყვილში აღმოჩნდნენ. კერძოდ, შეიძლება არსებითი სახელი არსებით სახელს დაუნყვილდეს, ზედსართავი – არსებითს ან ნაცვალსახელს, რიცხვითი – არსებითს ან ნაცვალსახელს, ნაცვალსახელი – არსებითს... როცა ორი (ან მეტი) სახელი ერთად იყრის თავს, მათ, ჩვეულებისამებრ, მსაზღვრელ-საზღვრულის ურთიერთობა აქვთ; ანუ: ერთ-ერთი მათგანი (მსაზღვრელი) რალაც ნიშნით (რაოდენობა, თვისება, კუთვნილება...) განსაზღვრავს, ახასიათებს მეორეს (საზღვრულს): *ორი ნიგნი, მალალი ხე, თეთრი დაფა, მისი ჩანთა...*

ამგვარი მსაზღვრელ-საზღვრულის ერთად გამოყენების შემთხვევაში მსაზღვრელი, ნესისამებრ, ანგარიშს უნეეს საზღვრულის ბრუნებასა თუ რიცხვის წარმოებას, ანუ რაღაც ფორმით შეეთანხმება მას. ასე ყალიბდება ენაში სახელთა (მსაზღვრელ-საზღვრულის) ერთად გამოყენების წესები, რომლებიც ბრუნებისა და რიცხვის წარმოების მიხედვით უნდა იქნეს წარმოდგენილი.

1. სახელების (მსაზღვრელ-საზღვრულის) ერთად ბრუნება*

როცა მსაზღვრელი სახელი საზღვრულთან ერთად იბრუნება, არსებითი მნიშვნელობა აქვს, ჯერ ერთი, იმას, ფუძეთანხმონიანია მსაზღვრელი თუ ფუძეხმონიანი, მეორეც – რა პოზიცია უკავია მსაზღვრელს საზღვრულის მიმართ, უსწრებს თუ მოსდევს მას. ამის მიხედვით მსაზღვრელ-საზღვრულის ერთად ბრუნების მთელ სურათს წარმოაჩენს ოთხი ძირითადი ვარიანტი:

- ფუძეთანხმონიანი მსაზღვრელი წინა პოზიციაში
(*დიდი მინდორი*);
- ფუძეთანხმონიანი მსაზღვრელი მომდევნო პოზიციაში
(*მინდორი დიდი*);
- ფუძეხმონიანი მსაზღვრელი წინა პოზიციაში (*პატარა ბურთი*);
- ფუძეხმონიანი მსაზღვრელი მომდევნო პოზიციაში
(*ბურთი პატარა*).

შენიშვნა: მსაზღვრელი საზღვრულის მომდევნო პოზიციაში თანამედროვე ქართულის თვალსაზრისით არცთუ ბუნებრივად გამოიყურება, მაგრამ მისი გათვალისწინება აუცილებელია იმის გამო, რომ მხატვრულ ლიტერატურაში (ძირითადად – პოეზიაში) ასეთი წყობა იშვიათი არ არის (*„მთანი მალაღნი“*, *„სახე გამხდარი, კუმტი და მწყრალი, სინმინდის მადლით დაჰშეენებოდა“*...).

რაც შეეხება მსაზღვრელის ბრუნვაში შეთანხმებას საზღვრულთან, მას მითითებული ოთხი ვარიანტის სრული სურათი უკეთ წარმოაჩენს:

* ვინაიდან რიცხვითი სახელებისა და ნაცვალსახელების განხილვის დროს შესაბამის პოზიციაში მათს გამოყენებაზეც იყო საუბარი. ეკონომიის მიზნით აქ მხოლოდ ზედსართავი (და არსებითი) სახელების მსაზღვრელის როლში გამოყენების ტიპობრივი შემთხვევები იქნება ნაჩვენები.

	წინმდგომი მსაზღვრელი		მომდევნო მსაზღვრელი	
ფუძეთან- ხმოვნიაანი	დიდი დიდმა დიდ დიდი დიდი დიდ დიდო	მინდორი მინდორმა მინდორს მინდერის მინდვრით მინდვრად მინდორო	მინდორი მინდორმა მინდორს მინდერის მინდვრით მინდვრად მინდორო	დიდი დიდმა დიდს დიდის დიდით დიდად დიდო
ფუძე- ხმოვნიაანი	პატარა პატარა პატარა პატარა პატარა პატარა პატარა	ბურთი ბურთმა ბურთს ბურთის ბურთით ბურთად ბურთო	ბურთი ბურთმა ბურთს ბურთის ბურთით ბურთად ბურთო	პატარა პატარამ პატარას პატარის პატარით პატარად პატარავ

ამრიგად, მითითებული ოთხი პოზიციიდან მსაზღვრელის საზღვრულთან შეთანხმების სამი ძირითადი ვარიანტი გამოვლინდა:

- ა) თუ მსაზღვრელი მოსდევს საზღვრულს, ის სრულად იბრუნება, ანუ სრულად შეეთანხმება წინამავალ სახელს (იხ. მარჯვენა ორივე პოზიცია);
- ბ) თუ წინამავალი მსაზღვრელი ფუძეთანხმოვნიაანია, ის ნანილობრივ იბრუნვის (მარცხენა ზედა პოზიცია);
- გ) თუ წინამავალი მსაზღვრელი ფუძეხმოვნიაანია, ის სრულებით არ იცვლის ფორმას, ანუ არ იბრუნება (მარცხენა ქვედა პოზიცია).

შენიშვნა: მსაზღვრელ-საზღვრულის ერთად ბრუნების ამ წესიდან, თუ კუთვნილებით ნაცვალსახელთა უკვე მითითებულ თავისებურებას (*ჩემს მეგობარს*) არ მივიღებთ მხედველობაში, ერთადერთი გამონაკლისი არსებობს: პროფესიისა და ნოდების აღმნიშვნელი მსაზღვრელი სახელები ნათესაობითსა და მოქმედებითში ასევე ფუძის სახით არის გავრცელებული: **გენერალ ლეხელიძის / ლეხელიძით**

პროფესორ კიკნაძის / კიკნაძით

ნათესაობითბრუნვიანი მსაზღვრელი: ცალკე დგას მსაზღვრელთა ერთი ტიპი, რომელიც ნათესაობითი ბრუნვის ფორმით შეეწყობა საზღვრულს. ასეთი მსაზღვრელი ძირითადად არსებითი სახელით არის გამოხატული (ამიტომაც უნოდებენ მას სუბსტანტიურ

მსაზღვრელს) და ის რაიმეს კუთვნილებას (*ძმის სახლი*) ან რაიმეს მასალას (*ხის სახლი*) აღნიშნავს.

ნათესაობით ბრუნვაში მდგომი მსაზღვრელი თითქმის ისევე იქცევა, როგორც ეს ფუძეხმოვნიან მსაზღვრელებთან იყო წარმოდგენილი: წინმდგომი მსაზღვრელი ფუძის სახით, უცვლელად შეეწყობა საზღვრულს, ხოლო მომდევნო ნათესაობითბრუნვიანი მსაზღვრელის გავრცობილი ფორმა (*წიგნი ა მ ხ ა ნ ა გ ი ს ა*) ისევე იბრუნვის, როგორც საზღვრული, ოღონდაც მოქმედებითსა და ვითარებით ბრუნვებში მსაზღვრელი ნათესაობითის ფორმით დარჩება; თანაც მსაზღვრელ-საზღვრული ამ წყობით ნათესაობითსა და მოქმედებითში თითქმის არ გამოიყენება. შესაბამისი ნიმუშები:

<i>ხის სახლი</i>	<i>სახლი ხისა</i>
<i>ხის სახლმა</i>	<i>სახლმა ხისამ</i>
<i>ხის სახლს</i>	<i>სახლს ხისას</i>
<i>ხის სახლის</i>	<i>სახლის ხისა</i>
<i>ხის სახლით</i>	<i>სახლით ხისა</i>
<i>ხის სახლად</i>	<i>სახლად ხისა</i>
<i>ხის სახლო</i>	<i>სახლო ხისავ</i>

შესაძლებელია ასეთი მსაზღვრელი რომელიმე მრავლობითშიც იდგეს – ებიანში ან წართანთანში (*დევების ქორწილი, ძმათა ერთობა*). განსაკუთრებით გავრცელებულია მსაზღვრელის წართანთან ფორმა გარკვეულ სახელწოდებებსა და ტერმინოლოგიურ შესიტყვეებებში (*მწერალთა კავშირი, მშრომელთა მოძრაობა...*). ნათესაობითბრუნვიანი მსაზღვრელის საზღვრულთან შეწყობის ზემომითითებული წესი ამ შემთხვევაშიც უცვლელი იქნება:

<i>დევების ქორწილი</i>	<i>ძმათა ერთობა</i>	<i>მშომელთა მოძრაობა</i>
<i>დევების ქორწილმა</i>	<i>ძმათა ერთობამ</i>	<i>მშომელთა მოძრაობამ</i>

შენიშვნა: თუ მსაზღვრელი წარმომავლობით მოქმედებითი ან ვითარებითი ბრუნვის ფორმაა (*ყოფილი პრობლემა, პირადი საქმე...*) მიცემით ბრუნვაში ნიშანს დაირთავს: *ყოფილს პრობლემებს, აღმშენებლობითს პათოსს, პირადს საქმეს...*

2. მსაზღვრელი სახელის შეთანხმება საზღვრულის მრავლობითთან

სახელების (მსაზღვრელ-საზღვრულის) ერთად გამოყენების თვალსაზრისით ყურადღებას იქცევს რიცხვში შეთანხმების საკითხიც. კერძოდ, არცთუ ერთგვაროვანია მსაზღვრელის ქცევა მაშინ, როცა

საზღვრული მრავლობითის ფორმით არის წარმოდგენილი. ამ არაერთგვაროვნებას განაპირობებს, ჯერ ერთი, ის, რომ შეიძლება საზღვრულ სახელს ორგვარი მრავლობითის ფორმა ჰქონდეს – ებიანი და ნართანიანი; მეორეც, შესაძლებელია მსაზღვრელს ორგვარი პოზიცია ეკავოს შესაბამისი საზღვრულის მიმართ – წინამდებარე და მომდევნო. შესაბამისად, აქაც ოთხგვარი პოზიციაა გასათვალისწინებელი:

- მსაზღვრელი ებიანი საზღვრულის წინ (*მაღალი ხეები*);
- მსაზღვრელი ებიანი საზღვრულის მომდევნოდ (*ხეები მაღლები*);
- მსაზღვრელი ნართანიანი საზღვრულის წინ (*მაღალი მთანი*);
- მსაზღვრელი ნართანიანი საზღვრულის მომდევნოდ (*მთანი მაღალნი*).

ამ ვარიანტების თავისებურებას ერთად ბრუნების ტიპობრივი ნიმუშები უკეთ წარმოაჩენს:

	წინმდგომი მსაზღვრელი	მომდევნო მსაზღვრელი
ებიანი	<i>ხმელი ხეები</i>	<i>ხეები ხმელები</i>
	<i>ხმელმა ხეებმა</i>	<i>ხეებმა ხმელებმა</i>
	<i>ხმელ ხეებს</i>	<i>ხეებს ხმელებს</i>
	<i>ხმელი ხეების</i>	<i>ხეების ხმელების</i>
	<i>ხმელი ხეებით</i>	<i>ხეებით ხმელებით</i>
	<i>ხმელ ხეებად</i>	<i>ხეებად ხმელებად</i>
	<i>ხმელო ხეებო</i>	<i>ხეებო ხმელებო</i>
ნართანიანი	<i>მაღალი მთანი</i>	<i>მთანი მაღალნი</i>
	<i>მაღალ მთათა</i>	<i>მთათა მაღალთა</i>
	----- <i>მაღალო მთანო</i>	----- <i>მთანო მაღალნო</i>

წარმოდგენილი სურათის მიხედვით ორი ძირითადი წესი ყალიბდება:

1. წინამავალი მსაზღვრელი თანამედროვე ქართულში არ შეეთანხმება საზღვრულს რიცხვში არც ებიან და არც ნართანიან მრავლობითში, თუმცა ამ უკანასკნელ შემთხვევაში შეიძლება მსაზღვრელი მრავლობითშიც იდგეს: *ყვავილთ პირს ეკონებიან ციენი ნამცვრევნი ცისანი* (ვაჟა) (ბრუნების მხრივ კი ეს შემთხვევები უკვე განხილულთაგან არ განსხვავდება).
2. მომდევნო მსაზღვრელი გაიჩენს იმავე რიცხვის ნიშანს (ებ-ს თუ -ნ/-თ-ს), რაც აქვს შესაბამის საზღვრულს (როგორც ცნობილია, -თანიანი ფორმა ასრულებს ყველა ბრუნვის ფუნქციას, გარდა სახელობითისა და ნოდებითისა), ოღონდაც მიუთითებენ, რომ

მსაზღვრელის მომდევნო პოზიცია ებიან მრავლობითთან (მარჯვენა ზედა პოზიცია) მხოლოდ პოეზიისთვის არის დამახასიათებელი:

„*მომაპყრეს გამშაგებული თვალები შხამიანები*“ (ვაჟა).

შენიშვნა: 1. შესაძლებელია მსაზღვრელად მრავლის გამომხატველი სიტყვა (რიცხვითი სახელი, ნაცვალსახელი...) მოგვევლინოს. ამ შემთხვევაში საზღვრული აუცილებლად მხოლობითში იქნება: *ორი ძმა, ბევრი მტერი, ყველა მსურველი, სწვდასტვა საკითხი...* ცხადია, თუ მსაზღვრელი ნართანიან მრავლობითში არ აღმოჩნდა, რაც ასევე აუცილებელ შეთანხმებას გამოიწვევს: *ორნი ძმანი, მრავალნი მტერნი...* (ბრუნების მხრივ რაიმე განსხვავება არ იჩენს თავს).

2. ნათესაობითბრუნვიანი მსაზღვრელი ამ შემთხვევაშიც უცვლელი იქნება როგორც საზღვრულის წინამავალ, ისე მომდევნო (იშვიათ) პოზიციაში:

მთის წყარონი

წყარონი მთისა

მთის წყაროთა

წყაროთა მთისა

მთის წყარონო

წყარონო მთისა

კომპოზიტების მართლწერის საკითხები

კომპოზიტებს ისეთ სიტყვებს უწოდებენ, რომლებიც რამდენიმე (ორი ან მეტი) დამოუკიდებელი სიტყვის (ფუძის ან ფორმის) შეერთებით არის წარმოქმნილი. კომპოზიტის ქართული შესატყვისია ტერმინი „რთული სიტყვა“.

კომპოზიტის შემადგენელ სიტყვათა (კომპონენტთა) ფორმობრივი და შინაარსობრივი ურთიერთმიმართება ერთგვაროვანი არ არის, რაც განაპირობებს კიდევ მათი დაწერილობის თავისებურებას. ამიტომაც კომპოზიტთა დაწერილობის წესის დასადგენად სწორედ მათს შედგენილობაზე კეთდება აქცენტი.

თავისთავად კომპოზიტთა დაწერილობა დიდ ნაირგვარობას არ გულისხმობს, შესაბამისი წესი მარტივი ალტერნატივის სახით წარმოდგება: *შერწყმულად დავწერთ თუ დეფისით?* მაგრამ ამ მარტივი ამოცანის უკან, როგორც ითქვა, კომპოზიტთა საკმაოდ დიდი ნაირგვარობა იგულისხმება.

აღნიშნული მიზნით კომპოზიტთა კლასიფიკაციის (დალაგების)

დროს უპირველესად უნდა გავმიჯნოთ ორი ჯგუფი: ფუძეგარკეცებუ-
ლი და ნაირფუძიანი კომპოზიციები

1. ფუძეგარკეცებული სიტყვები

ფუძის გააორკეცება (რომელსაც რედუქციასაც უწოდებენ) ახალ სიტყვათა წარმოქმნის ფრიად გავრცელებული ხერხია. ამ დროს ამოსავალი სიტყვა (ჩვეულებისამებრ, მარტივი ფუძე) თავის-
თავს გაიმეორებს და ამგვარი გაორმაგებით ახალ სიტყვას შექმნის:
ტოლ-ო → ტოლ-ტოლი...

გაორკეცებული შეიძლება აღმოჩნდეს ნებისმიერი ჯგუფის სიტყვა:

არსებითი სახელი: *თავთავი, წამწამი, წყალწყალა...*

ზედსართავი: *დიდ-დიდი, პატარ-პატარა, მალალ-მალალი, ჭრელ-ჭრელი...*

რიცხვითი: *ერთ-ერთი, ორ-ორი, სამ-სამი, ოთხ-ოთხი...*

ნაცვალსახელი: *ეს-ეს, ის-ის, ვილაც-ვილაც(ები)...*

ზმნიზედა: *ნაპირ-ნაპირ, ხევ-ხევ, ქურა-ქურა, უბან-უბან...*

შორისდებული: *ვიშივიში, ვაი-ვაი...*

ამავე დროს, გაორკეცებული ფუძეები შეიძლება და კავშირით შე-
ერთდეს: *პირდაპირ, გულდაგულ, თანდათან, მხარდამხარ, ხელდახელ, კარდაკარ, წინდანინ, ხანდახან...*

შესაძლებელია გაორკეცებისას ამოსავალი ფუძის რომელიმე ბგე-
რა შეიცვალოს და რთული სიტყვა, ერთი შეხედვით, განსხვავებულ
ფუძეთა შეერთებად მოგვეჩვენოს: *ახალუხალი, ერთურთი, ბალახბუ-
ლახი, ნაყარნყარი, სხაპასხუპი, კანტიკუნტი, ბიჭბუჭები, ბინდბუნდი, გორგური, ქოხმახი, გიჟმაჟი, არემარე, ახლომახლო, უსწორმასწორო, ავანჩავანი...*

განსაკუთრებულ შემთხვევას წარმოადგენს ისეთი გაორკეცების
მაგალითები, რომელშიც დამოუკიდებელ ფუძეს საერთოდ ვერ გა-
მოვეყოფთ: *ბაჯბაჯი, ბუტბუტი, კაშკაში, ლულლული, ლაქლაქი, ჭიკჭი-
კი, ხარხარი...* (ასეთები უმეტესად ხმაბაძვითი სიტყვებია).

როდის როგორ დაწეროთ ჩამოთვლილი და მათი მსგავსი ფუძე-
გაორკეცებული სიტყვები?

ამისათვის შემდეგი ორი პირობის გათვალისწინებაა აუცილებელი:

ა) არის თუ არა ამგვარი სიტყვის თითოეული კომპონენტი რეალუ-
რი სიტყვა დამოუკიდებლად;

და თუ არის:

ბ) აქვს თუ არა ფუძეგაორკეცებულ სიტყვას არსებითად იგივე
მნიშვნელობა, რაც მის შემადგენელ ფუძეს (მაგალითად, სიტყ-

ვაში წამწამი წამი დამოუკიდებლად გამოიყოფა, მაგრამ ამ ორი სიტყვის შინაარსი არსებითად არის განსხვავებული).

შესაბამისად: ფუძეგაორკეცებული სიტყვა დეფისით დაინერება, თუ ამ ორსავე პირობას დადებითი პასუხი აქვს: ბევრ-ბევრი, ნაპირ-ნაპირ, ას-ასი, პატარ-პატარა, ნელ-ნელა...

შენიშვნა: ასეთი ფუძეები შერწყმულად დაინერება მაშინაც, როცა პირველი კომპონენტი სახელობითი ბრუნვის ფორმითაა: ნელინელ, კარიკარ, წამინამს, შორიშორს (ასევე შდრ. შორიახლოს)...

ყველა დანარჩენ შემთხვევაში სიტყვა შერწყმულად დაინერება: თავთავი, ბაჯბაჯი, ლანლანი, გიჟმაჟი, რიჟრაჟი...

ასევე შერწყმულად დაინერება და კავშირით შერწყმული ფუძეები: თანდათან, პირდაპირ, გულდაგულ, ცხენდაცხენ.

2. ნაირფუძიანი კომპოზიტები

აქ თავს იყრის ისეთი კომპოზიტები, რომლებიც სხვადასხვა სიტყვათა შეერთებით არის წარმოქმნილი. ეს შემადგენელი სიტყვები (კომპონენტები) შეიძლება კომპოზიტში სხვადასხვა ფორმით იყოს შეერთებული. კერძოდ:

ა) შეიძლება თითოეული კომპონენტი ფუძის სახით იყოს წარმოდგენილი:

ძალ-ღონე, დღე-ღამე, ქალ-ვაჟი, კვლევა-ძიება, ქართლ-კახეთი-იმერეთი...

ბ) შეიძლება ერთი კომპონენტი ფუძის სახის იყოს, მეორე – რაიმე სხვა ფორმით:

ძმისწული, ქვითკირი, ნათლიდედა, მზეთამზე...

გ) შეიძლება თითოეული კომპონენტი საკუთარი ფორმით იყოს შესული კომპოზიტში:

ამიერკავკასია, ნუთინუთს, ზედამხედველი, კაციჭამია...

უნდა ითქვას, რომ წარმოდგენილ ნაირგვარ კომპოზიტთა დაწერილობა იმდენად მათს ფორმოზომიერ მხარეზე არ არის დამოკიდებული (ყოველ შემთხვევაში, შესაბამისი საკონტროლო წესების თვალსაზრისით), რამდენადაც შემადგენელ კომპონენტთა და მთლიანად კომპოზიტის შინაარსზე, მათს შინაარსობრივ ურთიერთმიმართებაზე.

კერძოდ, განარჩევენ ერთ ცნებიან^{*} და ორ ცნებიან (მრავალცნებიან) კომპოზიტებს.

^{*} ცნება ტერმინი ამ შემთხვევაში იმავე სიტყვის მნიშვნელობას გამოხატავს.

ერთ ცნებებია ნია კომპოზიტი, თუ მისი მნიშვნელობა არ უდრის შემადგენელ კომპონენტთა მნიშვნელობების მექანიკურ ჯამს, ანუ თუ კომპოზიტი ერთ დამოუკიდებელ შინაარსს გამოხატავს (მაგალითად: ცისკარი არ გამოხატავს „ქარს ცაზე“, არამედ „განთიადს“).

ორ ცნებებიანი კომპოზიტი თავისთავში გულისხმობს თითოეული კომპონენტის მნიშვნელობას, ანუ ის არის ერთგვარი ჯამი შემადგენელ ფუძეთა (მაგალითად: მშვილდ-ისარი იგივეა რაც მშვილდი და ისარი, წვერ-ულვაში უდრის, არც მეტი – არც ნაკლები, ნვერსა და ულვაშს და მისთ.).

შენიშვნა: შესაძლებელია კომპოზიტიდან შემადგენელი სიტყვები ადვილად გამოიყოს დამოუკიდებელი ფორმითა და მნიშვნელობით, მაგრამ ეს იმას სულაც არ ნიშნავს, რომ ისინი კომპოზიტი დამოუკიდებელი ოდენობებია. არსებითი აქ ის არის, რამდენად შეესაბამება მათს ამ მნიშვნელობებს თვით კომპოზიტის მნიშვნელობა. მაგალითად: პირშავი, ცხადია პირი და შავი სიტყვებისაგან შედგება, მაგრამ თვით კომპოზიტი სულაც არ აღნიშნავს შავ პირს (სახეს), არამედ – ცუდი თვისების (რეპუტაციის) ადამიანს...

აღნიშნულიდან გამომდინარე, კომპოზიტთა დანერილობა მათს „ცნებებიანობაზე“ დამოკიდებული:

თუ კომპოზიტი ერთ ცნებებიანი, ის შერწყმულად დაინერება; თუ ორ ცნებებიანი – დეფისით.

როგორ შევამოწმოთ?

ანუ როგორ დავადგინოთ, ერთ ცნებებიანი კომპოზიტი თუ ორ ცნებებიანი?

ამისათვის კომპოზიტის შესაბამის კომპონენტთა შორის უნდა ჩავსვათ და კავშირი და, თუ ნევრთა ამგვარად შეერთება არ ცვლის იმ შინაარსს, რასაც კომპოზიტი გამოხატავდა, მაშინ ეს კომპოზიტი ორ ცნებებიანი ყოფილა. ხოლო თუ და კავშირის ჩასმა კომპოზიტის შინაარსის დაურღვევლად შეუძლებელია – ერთ ცნებებიანი.

შენიშვნა: 1. როგორც გაორკეცებისას, ისე ნაირფუძიან კომპოზიტებში და კავშირი ზოგჯერ თვით კომპოზიტის შემადგენლობაში შედის. ყველა ამგვარი კომპოზიტი შერწყმულად დაინერება: დღედაღამ, ნამდაუნუმ, ოცდაათი...

2. „ცნებებიანობის“ ზემომითითებულ პრინციპს არ არღვევს (და იმავე ნესით უნდა ვიხელმძღვანელოთ), მაგრამ მაინც ცალკე უნდა მიეთითოს ისეთ შემთხვევებზე, როდესაც ორცნებებიანი (ანუ – დეფისით შეერთებული) კომპოზიტებისა-

გან თავსართ-ბოლოსართების დართვით ახალი რთულფუძიანი სიტყვები ინარმოება (მაგ. **და-ძმა** → **დაძმური**). ამგვარად ნარმოქმნილი სიტყვა, ცხადია, შერწყმულად დაინერება. შეადარეთ:

<i>სახლ-კარი</i>	-	<i>უსახლკარო;</i>
<i>დედ-მამა</i>	-	<i>უდედმამო;</i>
<i>ცოლ-შვილი</i>	-	<i>ცოლშვილიანი, უცოლშვილო;</i>
<i>დედა-შვილი</i>	-	<i>დედაშვილობა, დედაშვილური;</i>
<i>მთა-ბარი</i>	-	<i>მომთაბარე...</i>

3. დეფისით დაინერება ისეთი ორმაგი სახელწოდებები, როგორიცაა: *სახლ-მუზეუმი, ნევრ-კორესპონდენტი, ტელეფონ-ავტომატი, აკადემიკოს-მდივანი, მეცნიერ-თანამშრომელი, ექიმ-კონსულტანტი* და მისთ.

სიტყვის შემოკლება და აბრევიატურა

სიტყვის შემოკლება მნიგნობრულ ენათა უძველესი ტრადიციაა. ის იმთავითვე სანერი საშუალებებისა და დროის ეკონომიას ემსახურებოდა. შესამოკლებლად შეირჩეოდა განსაკუთრებით ხშირად ხმარებული სიტყვები და მნიგნობართა ნრეში ასე მკვიდრდებოდა სტანდარტული შემოკლებები. მაგალითად, ძველი ქართული ხელნაწერები სავსეა სპეციალური ნიშნით აღნიშნული შემოკლებული სიტყვებით, რომელსაც ქარაგმას უწოდებენ: რ – რამეთუ, რა – რადთა, ად – არამედ, ვა – ვითარცა, ან – ამენ, ღი – ღმერთი, ჩნ – ჩუნ...

სიტყვათა შემოკლებამ თანამედროვე ეპოქაში, როცა ზემოაღნიშნული ეკონომიის ინტერესი აღარ არის არსებითი, გარკვეული სამეცნიერო-ტექნიკური სტილის ნიშნები შეიძინა. უახლესი სამეცნიერო ნაშრომები, პრესა, სხვადასხვა ინფორმაციები სულ უფრო და უფრო ფართოდ იყენებს ამგვარ „პირობით ენას“ – შემოკლებების მთელ სისტემას, რომელიც ზოგ ენაში იმდენად მრავალრიცხოვანია, რომ ცალკე ლექსიკონების სახითაც კი გამოდის.

თუ დავაკვირდებით, შემოკლებას ზოგჯერ ჩვენ ნებისმიერადაც მივმართავთ. მაგალითად, თვეების აღსანიშნავად ხშირად ვწერთ: *თებ., აპრ., დეკ.* და სხვ. ანდა – მისამართის მითითების დროს ვამოკლებთ: *კვარტ.* (კვარტალი), *კორპ.* (კორპუსი), *სად.* (სადარბაზო), *სართ.* (სართული), *ბ.* (ბინა) და მისთ.

შემოკლების ერთ-ერთი სახეობაა ისიც, რომელსაც ჩვენ რეგულარულად ვიყენებთ საკუთარი თუ სხვათა ვინაობის მითითების დროს

და სახელს (და მამის სახელს) ინიციალებით ვწერთ: *ა. წერეთელი, მ. ჯავახიშვილი, ლ. ნ. ტოლსტოი...* ზოგჯერ სახელის შემოკლება რამდენიმე ბგერითაც (მარცვლითაც) არის წარმოდგენილი: *ივ. ჯავახიშვილი, არნ. ჩიქობავა, ალ. ყაზბეგი...* შეიძლება იშვიათად (ავტორის ნებით) გვარიც შეგვხვდეს შემოკლებული სახით (მაგალითად, ცნობილია თვით ილიასეული დანერილობა: *ი. ჟ.*). სხვათა შორის, პირთა სახელების შემოკლება ქარაგმის წესით ძველ ქართულშივე ფართოდ იყო გავრცელებული: *თ'ე* (თეოდორე), *ი'ე* (იოანე), *გ'ი* (გიორგი)...

და ი მ ა ხ ს ო ვ რ ე თ : ფსევდონიმებისა და წოდებათა (ზედწოდებათა) გამომხატველი გვარსახელების გამოყენების დროს შემოკლება დაუშვებელია (*ი. ცურტაველი, გ. მერჩულე, შ. რუსთაველი, ვ. ფშაველა...*).

ქართულ სალიტერატურო ენაში დროთა განმავლობაში დამკვიდრებულა გარკვეულ სიტყვათა შემოკლებანი, რომელთა ცოდნა წიგნიერი ადამიანისათვის აუცილებელია. ასეთებია:

1. თვით მნიგნობრობასთან, ტექსტთან დაკავშირებული შემოკლებანი:

თხზ. – თხზულება	სქ. – სქოლიო
შრ. – შრომა	იხ. – იხილე
ტ. – ტომი	შდრ. – შეადარე
თ. – თავი [*]	ნ. – ნახე
ნაწ. – ნაწილი	ნახ. – ნახატი
გვ. – გვერდი	მაგ. – მაგალითად

2. წოდებათა და თანამდებობათა აღმნიშვნელი შემოკლებანი:

აკად. – აკადემიკოსი
აკად. წ/კ – აკადემიის ნევრ-კორესპონდენტი
პროფ. – პროფესორი
დოც. – დოცენტი
ლაბ. – ლაბორანტი
მასწ. – მასწავლებელი

3. დროის ერთეულთა აღმნიშვნელი შემოკლებანი:

წმ. – წამი	წ. – წელი
წთ. – წუთი	წწ. – წლები
სთ. – საათი	ს. – საუკუნე
ა.წ. – ამა წლის	სს. – საუკუნეები

4. წონისა და მანძილის (სიგრძის) საზომები:

* ანალოგიურ დანიშნულებას ასრულებს ტექნიკური ნიშანი – § – პარაგრაფი.

მგ. - მილიგრამი
გ. - გრამი
კგ. - კილოგრამი
ც. - ცენტნერი
ტ. - ტონა

მმ. - მილიმეტრი
სმ. - სანტიმეტრი
დმ||დცმ. - დეციმეტრი
კმ. - კილომეტრი
ჰა - ჰექტარი

კვ. მ. - კვადრატული მეტრი

5. ზოგი სხვა ტექსტობრივი (კავშირ-ზმნიზედათა) შემოკლება:

ე. ო. - ესე იგი
ა. შ. - ასე შემდეგ
მისთ. - მისთანანი
სხვ. - სხვა
ე. წ. - ეგრეთ წოდებული

გ ა ვ ი თ ვ ა ლ ი ს ნ ი ნ ო თ : თუკი შემოკლება ბრუნვის ნიშნებსა თუ თანდებულებს მოითხოვს, ისინი დეფისით უნდა დაერთოს: *საერთო წონა 100 კგ.-ს უდრის. ეს ამბავი 475-483 წწ.-ში მოხდა...*

ამგვარ სიტყვათშემოკლებათა გვერდით ცალკე უნდა გამოვყოთ შემოკლების ის ფორმა, როდესაც ორი ან რამდენიმესიტყვიანი სახელწოდება შემოკლებათა ერთ კომპლექსად, ერთ „სიტყვად“ იქცევა. შემოკლების ამ ფორმას აბრევიატურა ეწოდება. ამგვარად, ჩვეულებრივი სიტყვათშემოკლებისაგან განსხვავებით, აბრევიატურას ვიყენებთ შემოკლების ისეთი ფორმის აღსანიშნავად, როდესაც რაიმე მყარი დასახელების (სახელწოდების) კომპონენტი სიტყვები მოკლდებიან და ერთ კომპლექსად (ერთ „სიტყვად“) წარმოდგებიან. თვით შემადგენელ სიტყვათა შემოკლებები არაერთგვაროვანია, უმეტესად სიტყვის „წარმომადგენელი“ მისი პირველი ასოა, მაგრამ შეიძლება მარცვალიც (ბგერათკომპლექსიც) იყოს გამოყენებული. ამგვარი კომპლექსის ბოლო სიტყვა სრულადაც შეიძლება იყოს წარმოდგენილი.

ჩვეულებრივი სიტყვათშემოკლებისა და აბრევიატურის განსხვავება შეიძლება ერთი მარტივი ფორმალური ნიშნითაც განვსაზღვროთ: პირველ შემთხვევაში სიტყვის შემოკლებას წერტილი გამოხატავს (*იხ., ე. წ.*), აბრევიატურა კი წერტილების გარეშე იწერება (*ჰესი*).

სხვათა შორის, მოხდენილი აბრევიატურა შეიძლება დროთა განმავლობაში დამოუკიდებელ სიტყვადაც იქცეს (მაგალითად, დღეს ბევრმა რიგითმა მომხმარებელმა არც კი იცის, რომ *ექთანა* წარმოშობით „*ექიმის თანაშემწეა*“, ხოლო *თემქა* - „*თბილისის ელმავალმშენებელი ქარხანა*“. ასევე უმეტესად გაუშიფრავად ვიყენებთ საერთაშორისო მნიშვნელობის სახელწოდებებს (*გაერო, ნატო* და მისთ.).

საქართველოს უახლოეს წარსულში არაერთი აბრევიატურული სიტყვათშემოკლება გაჩნდა:

- ქეგლ** – ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი;
- ქსე** – ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია;
- იკე** – იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება;
- სმამ** – საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის მოამბე;
- თსუ** – თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი;
- სპი** – საქართველოს პოლიტექნიკური ინსტიტუტი;
- გრესი** – გარდაბნის თბოელექტროსადგური;
- მშთ** – დევი ზი: „მზად ვარ შრომისა და თავდაცვისათვის“;
- ალმასკომი** – ალმასრულებელი კომიტეტი;
- უნივერმადი** – უნივერსალური მაღაზია;
- ჰესი** – ჰიდროელექტროსადგური;
- ზაჰესი** – ზემო ავჭალის ჰიდროელექტროსადგური;
- ენგურჰესი** – ენგურის ჰიდროელექტროსადგური;
- პროფკავშირი** – პროფესიული კავშირი;
- პროფკომი** – პროფესიული კომიტეტი;
- ქალაქკომი** – ქალაქის კომიტეტი;
- ადგილკომი** – ადგილობრივი კომიტეტი;
- სახბანკი** – სახელმწიფო ბანკი;
- სახსტანდარტი** – სახელმწიფო სტანდარტი;
- ცეკავშირი** – ცენტრალური კავშირი;
- მონკავშირი** – მონადირეთა კავშირი;
- ავტოქარხანა** – ავტომობილების ქარხანა;
- ავტობაზა** – ავტომობილების ბაზა...

თანამედროვე ქართულში, უკვე არსებულთა გვერდით, არაერთი ახალი აბრევიატურა დამკვიდრდა. ზოგი მათგანი პირდაპირ უცხო ენებიდან არის შემოსული და ისევე გამოითქმის და იწერება, როგორც აბრევიატურის უცხოენოვან გამოთქმას შეეფერება;

- ნატო** – NATO: North Atlantic Treaty Organization – ჩრდილოეთ ატლანტიკის ხელშეკრულების ორგანიზაცია;
- ოპეკი** – OPEC: Organization of Petroleum Exporting Countries – ნავთობის ექსპორტიორი ქვეყნების ორგანიზაცია;
- იუნესკო** – UNESCO: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization – გაერთიანებული ერების ორგანიზაცია განათლების, მეცნიერებისა და კულტურის დარგში;
- ინტერპოლი** – Interpol: International Criminal Police Organization – საერთაშორისო სისხლის სამართლის პოლიციის ორგანიზაცია.

- ბისეკო** – BSEC: Black Sea Economic Corporation – შავი ზღვის აუზის ქვეყნების ეკონომიკური თანამშრომლობა;
- იუნისეფო** – UNICEF: United Nations International Children’s Emergency Fund – გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის ბავშვთა დაცვის საერთაშორისო ფონდი;
- ტრასეკა** – TRACECA: Transport Corridor Europe-Caucasus-Asia – სატრანსპორტო დერეფანი ევროპა-კავკასია-აზია;
- უეფა** – UEFA: United European Football Association – ევროპის საფეხბურთო ასოციაციების გაერთიანება;
- ფიდე** – FIDE: Fédération Internationale des Échecs – შაქრის საერთაშორისო ფედერაცია;
- ფიფა** – FIFA: Fédération Internationale de Football Association – საფეხბურთო ასოციაციების საერთაშორისო ფედერაცია;
- ასეანო** – ASEAN: Association of South-East Asian Nations – სამხრეთ-აღმოსავლეთი აზიის ქვეყნების ასოციაცია;
- ბი-ბი-სი** – BBC: British Broadcasting Company – ბრიტანეთის სამაუწყებლო კორპორაცია;
- ენ-ბი-სი** – NBC: National Broadcasting Company – აშშ-ის რადიომაუწყებლობისა და სატელევიზიო კომპანია;
- ეფ-ბი-აი** – FBI: Federal Bureau of Investigation – აშშ-ის გამოძიების ფედერალური ბიურო;
- ტი-ბი-სი** – TBC: თბილისის ბიზნესცენტრი;
- იუ-პი** – UPI: United Press International – აშშ-ის საინფორმაციო სააგენტო;
- სი-ენ-ენი** – CNN: Cable News Network – აშშ-ის ახალი ამბების სატელევიზიო კომპანია;
- კა-გე-ბე** – КГБ: Комитет государственной безопасности – სახელმწიფო უშიშროების კომიტეტი;

როგორც ვხედავთ, უცხოური აბრევიატურები დეფისით იწერება იმ შემთხვევაში, როცა ისინი პირველი ასოებით არის შედგენილი და მათი დასახელებისათვის ასოთა შესაბამისი სახელებია საჭირო.

გარდა ამისა, გარჩევა ქართულ ნიადაგზე შექმნილი ახალი აბრევიატურები:

- დსთ** – დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობა;
- დღგ** – დამატებული ღირებულების გადასახადი;
- სეოკი** – საქართველოს ეროვნული ოლიმპიური კომიტეტი;
- ეუთო** – ევროპის უსაფრთხოებისა და თანამშრომლობის ორგანიზაცია;
- შიდსი** – შექმნილი იმუნოდეფიციტის სინდრომი;

შპს – შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოება;

ცესკო – ცენტრალური საარჩევნო კომისია;

ამო – ამოუცნობი მფრინავი ობიექტი;

სპე – საქართველოს მოქალაქეთა კავშირი...

ქართული აბრევიატურების წარმოთქმა ჭირს, თუკი ისინი მხოლოდ თანხმობებით არის შედგენილი, რამდენადაც ლათინური ანბანის ანალოგიურად მათი გახმოვანება გაუმართლებელია (მაგ.: **თსუ** – *თე-სე-უ*; **დღგ** – *დე-ღე-გე* და მისთ.), ქართულ ასოთა სახელები კი ამისათვის მოუხერხებელია („*მხიარულთა და საზრიანთა კლუბის*“ შემოკლების – **მსკ** – გაშლა, როგორც **მან-სან-კანო**, ცხადია, მხოლოდ სახუმარო შინაარსით არის მისაღები). ამიტომაც ქართულ საფუძველზე შექმნილი აბრევიატურების ოპტიმალური გახმოვანების საკითხი ერთერთი პრინციპული პრობლემაა.

ერთიც უნდა გავითვალისწინოთ: რამდენადაც აბრევიატურა ჩვეულებრივ სიტყვახმარებაში დამოუკიდებელ სიტყვას (სახელს) უტოლდება, ცხადია, მისი ბრუნებისა და თანდებულებით გაფორმების საკითხიც დაისმის; კერძოდ, აბრევიატურას, რომელიც ინიციალური წესით, ანუ შემადგენელ სიტყვათა პირველი ასოებით არის შექმნილი, შესაბამისი ბრუნვის ნიშანი და თანდებული დეფისით დაერთვის: *სიტყვა ქეგლ-ის I ტომში მოძებნეთ; დსთ-დან გამოვედით; აშშ-ში მივემგზავრები...* ხოლო თუ აბრევიატურა სიტყვას უტოლდება (გახმოვანებულია), მაშინ ის ისე იბრუნება, როგორც შესაბამისი ფუძის ფუძეუცვლელი (უკუმშველი და უკვეცელი) სახელი. უცხოურ აბრევიატურათა ბოლო **o** ხმოვანი ფუძის ნაწილად ჩაითვლება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როცა ის შესაბამის ასოთა დასახელებაში შედის. შდრ.: **ბი-სეკმა**, **სი-ენ-ენმა...**, მაგრამ: **ტი-ბი-სიმ**, **იუ-პიმ** და მისთ.

იპოვეთ შეცდომა და გაასწორეთ:

რა ახალი მთვარესავით გამოჩნდები ხოლმე?! ბოლო დროს ჩემ ახლობლებთან საერთოდ დავკარგე ურთიერთობა. ბევრი ვეცადე, მაგრამ დღემღი თქვენს შესახებ ვერაფერი შევიტყვე. მეგობრები უკლებლივ მოგროვდნენ ჯეძალისთან. თვითონ პოეტიც უცნაურია თავისი ზღაპრული საშყაროსავით. სად წაუხვალ, ლუარსაბ თათქარიძეც, სიმართლეს, სად?! ფოიეში ჯერ კანტი-კუნტად გამოჩნდნენ, მერე იმატა ნაკადმა. როგორც შემდგომ გამოიჩნება, ნოდარის ხუმრობით წებო დაუსხამს სკამზე. ძმაო ნიკოვ! მე სხვადასხვა შემთხვევის გამო ხუთშაბათამღი ვერ მოვდივარ. მეც მადლეგრძელოს თქვენს შორის, უძცროსი ძმა ვარ თქვენით. მე დაფუხედები შენს მაგიერად ჯოჯოხეთის ცეცხლს და ცხელ მარწუხებს. გამოდი, გურამი ბაქრაძეც, და მომიყევი გაკვეთილს! შეადგინეთ სხვადასხვანაირი ღეროიანი მცენარეთა პერბარიუმი! ორთავე ქვეყანას შიშე გამოცდის წლები დაუდგა. ტყუილად ბაქიბუქობ, შენ შერაბიძე ჯერ კიდევ ჰევრი გიკლია. იქამდინაც კი შივიდნენ, რომ ქართულ მწერლობას ბრალიც კი დასდეს. ნეტა ვიცოდე, არ მოგწყინდა ერთი და იგივეს საუბარი? ორთავეს დიდი სურვილი ჰქონდა, ნათქვამის აზრს ჩასწვდომოდა. მეორე გაზაფხულზე თიბათვემღი ჩემ სამფლობელოში შეიკრიბა ოცდათხუთმეტი თუშანი. აკაკის და ოთარის განზრახული აქვთ, დაათვალეირონ თბილისის ისტორიული ადგილები. დიმიტრიმ და ნუგზარიმ გაკვეთილებზე დაავიანეს. სულ „ყაყიტას“ ეძახდნენ და თითონაც კი არ იცოდნენ, თუ რად ეძახდნენ. თუ ჩვენსკენ გამოიქცა, მე დავეინახებო... თავი დამანებე, ჩემო დარეჯანო! ბოლოს და ბოლოს მოვლენებს თავის სახელი უნდა დაერქვას. აქედანა და შენამღი ვარდი მასხია ყელამღი. — ჰა, პეტრეც, ფრთხილად! — არიგებდა პეტრე თავის თავს. კაი ხელი ჰქონდა ორთავეს. არა მგონია, ვინმეს ამის გასარკვევად ვილატეები დასჭირდეს. ძმაო, მამუკავ, აბა, გენაცვალოს ივანე, ეხლა ჩვენი ღვთისმშობელი ვადლეგრძელოთ. ერთს მოზრდილს ბიჭს თავისზედ პატარა ბიჭისათვის ქამრის ღილები დაეტყუენა. მაგდანა მის ძმაზე რვა წლით იყო უფროსი. არაფერი ცოდვა არ მიქნია ჩემ სიცოცხლეში. პირუტყვი რომ ჩემთან ვისმე გაელახა, ვიტარებდი. რამდენს რასმე ეუბნება ჩემს გულს ეს მთები. ერთსა და იმავე მიწის შვილი... ბევრგან ლომიც არის და ჭიანჭველაც. ბევრს რალაცეების ბოდვას მოჰყვა ჩვენი ლუარსაბი. ერთს ალიაქოთს ასტეხდა ხოლმე, რომ ჩემთვინ ეწყენინებინათ რამე. ძირს გაშლილი საგსე მინდორი, ქსნისა და არავგს შუა გადაჭიმული. ჩვენს წინ ერთს ხმელ ხეს გარშემო კოდალა ევლებოდა. ორიოდე თვის უკან გაზეთმა საშინელი ცილისწამება გა-

მოაქვეყნა. მის ფეხებ ქვეშ რამდენმამე ყვავილმა დაიკვნესა და გაჩუმდა. სკოლაში იმას თუ გასწავლიან, შუადღემდი იძინეო? არჩილი... ბოძებზედ შემდგარს მაღალ სათიფეზედ ადგმევიხებდა. მერე ნახა, თუ გითქვამს ვისმესათვის. დიდი ხანი შელაპარაკა და ბევრი რალაცუები მითხრა.

შეარჩიეთ და ჩასვით სწორი ფორმა:

დღემდე ვაგროვებ ინფორმაციას (თქვენშესახებ, თქვენს შესახებ, თქვენ შესახებ). ჭირისუფლები შეიკრიბნენ (გურამსთან, გურამთან, გურამისთან). ერთი საფეიქრალი ჰქონდა (სამსავე, სამივეთ, სამთავე, სამივეს). დედაჩემმა მომიტანა დაქსოვილი წინდები (მისი, თვისი, თავისი). ირემს თავი რქებით მოსწონდა და სწორედ დალუპეს (იმათმა, იმგენმა, იმათ). გამოძსვლელებმა გულწრფელად თქვეს სათქმელი (თავისი, თავიანთი, თავიანთი). გაყინული მგზავრი იმეორებდა (ერთი და იგივეს, ერთიდაიგივეს, ერთი და იმავეს, ერთსა და იმავეს). ბარვა როგორ იქნება! (მაგრე, მასე, ეგრე). რა შეუძლიათ, ჩხუბი არ იციან და სროლა! (მაგათმა, მაგენმა, იმგენმა, მაგათ). როგორც აღმოჩნდა, მგზავრები გამოპყლიან მანქანას (დილომიდან, დილმიდან, დიღვიმიდან). კიევის „დინამოელებმა“ შეათასე გოლი გაუშვეს კარში (მათ, მათს, თავის, თავიანთ). ნუთუ სხვადასხვა წელს განსხვავებულია ორგანიზმის ანატომიური აგებულება? (ერთი და იგივე, ერთი და იმავე, ერთისა და იმავე, ერთდაიმავე). განა მოელოდით ამგვარ თავის აგდებას და მუხთლობას? (ვისმესგან, ვისგანმე, ვინმესგან). საქართველოს მწერალთა კავშირი ქუჩაზე მღებარეობს (მჩაბლის, მჩაბელის). მგზავრებმა გაჭირვებით შიარწიეს (მდინარემდი, მდინარემდის, მდინარემდე, მდინარემდის). ანანია ამბით შეხვდა მოსულს (დიდის, დიდი, დიდით). რა მთვარესავით გამოჩნდები ხოლმე (ახალს, ახალი, ახალ). თავიანთი ქვეყნის ჭეშმარიტი შვილები იყვნენ (ორივე, ორთავე, ორთავენი, ორივენი, ორნივე). მერე კი შავმა კატამ გაირბინა (ჩვენშორის, ჩვენს შორის, ჩვენ შორის). კაცი ბევრ პირუტყვზე ფრიად პატარა და ულონოა, მაგრამ დიდი ჭკუით ყველასა სძლეეს (მისი, თავისი, თავიანთი). მაშინდელი ცხოვრებიდან სანიშნოდ სახასიათო შემთხვევას გავისხეებ (რამდენსამე, რამდენიმეს, რამდენიმე). ბრძანა, რომ ხელშეკრული გაეყვანათ (წყალ გაღმა, წყალ-გაღმა, წყალგაღმა). ის გასცემს მაგათ პასუხს (თქვენმაგიერ, თქვენს მაგიერ, თქვენ მაგიერ). სახლის უკან კალო-საბძელია და გომური (საბძელ-ქვეშ, საბძელ ქვეშ, საბძელქვეშ). ბუდეში ბარტყები ისხდნენ (ტოროლას, ტოროლის).

მითითებული რიცხვი ჩაწერეთ სიტყვებით:

ჯერ არ დამდგარიყო 1979 წელი. გავიდა 107463 დღე. ერთ ჯგუფში 125 ლარი ძლივს შეიკრიბა. 1999 წელია ბოლო წელი ათასწლეულის, თუ 2000? 1978 წელს პირველი დიდი გამოსვლა მოხდა ქართული ენის დასაცავად. დაასახელეთ შემდეგი რიცხვების თანრიგები: 4748, 5609, 4028, 3301, 5349. ყველა მატლი თვეში 30 ნაყოფს ჭამს და 7500 ჭია შეჭამს 225000 ნაყოფს. ქალაქში მაშინ აღურიცხავთ 780350 სული (შუშერში) მეფე აღუღიმს უმეფია 28800 წელიწადი, მეფე ლუპუნუს — 36000 წელიწადი, მეფე ენმეენდუანას — 43200 წელიწადი, ხუთი ქალაქის რვა მეფეს სულ უმეფია 241200 წელიწადი. კრწანისის ბრძოლა გაიმართა 1795 წელს.

რიცხვითი სახელი ჩაწერეთ არაბული ციფრებით:

მოსახლეობის მიხედვით საქართველო მსოფლიოში ოთხმოცდამე-თექვსმეტე ადგილზეა. გრიგოლ ხანძთელი თავისი დაბადებიდან ასმეორე წელს გარდაიცვალა. სად არის სამასმეორთე არაგველი? ყოველი მეთასე ჯარისკაცი ერთკვირიანი შეებულებით დაჯილდოვდება. პურის რიგში ასოცდამეათე აღმოეჩნდა. ქართული რომანტიზმი ჩამოყალიბდა მეცხრამეტე საუკუნის დასაწყისში. მთელი რაიონის მასწავლებლები ას-სამოცდამეცხრამეტე სკოლაში შეკრებილიყვნენ. ზოგი ოცდამეორთე საუკუნეში ცხოვრობს, ზოგი ჯერაც მეცხრამეტე საუკუნეშია ჩარჩენილი. ველარ გადავიხადეთ მწერლის დაბადების ოთხმოცდამეხუთე წლისთავი. თინამ პირველი ტომარა სხვა ბარჯთან მიდგა, მეორე ზედ დაადო. ხუმრობა ხომ არ არის, ოთხმოცდამეორეში გადავდექი. ჭადრაკის გამომგონებელმა სეტამ ინდოეთის უფლისწულს (მექვსე საუკუნე) ჯილდოდ მოსთხოვა ხორბალი იმ ანგარიშით, რომ ჭადრაკის დაფის პირველ უჯრას შეესაბამებოდა ერთი მარცვალი, მეორეს — ორი, მესამე უჯრას — ოთხი, მეოთხეს — რვა, მეხუთეს — თექვსმეტი მარცვალი... ლუდოვიკო მეცამეტეს არ ეშინოდა ამ კვიმატი რიცხვის.

იპოვეთ შეცდომა და გაასწორეთ:

მხოლოდ გუნდგუნდად მოსული იხვეები თუ შეძრავდნენ იმის ზედაპირს. ლამის ბინდ-ბუნდში თანდათან გამოიკვეთა ფრთა მოტეხილი ციხედარბაზი. უწვერ-ულვაშო და პირ-ტიტველი ბიჭები ჯარში მიდიოდნენ. ადრე გაზაფხულზე კი არე-მარე ათასფრად აჭრელდა. ცხენიდან ძირს გადმოაგდო თავ-მომწონე მხედარი. მაღალ მთაში წარმოშობილი მყინვარები ნელნელა მოცურავს ქვემოთ. დაჭრილებს სიცოცხლის ნიშან-

წყალი მთლიანად დაჰკარგოდათ. საქონელი შეესია იმ ნამიანს ბალახ-ბულახს. გაიგეს თუ არა ეს სამწუხარო ამბავი თელავში, ახლო-მახლო სოფლები აღელდნენ. ეს გვარი დარქმევია მამაჩემს... ქალაქელებისაგან (ცოტა-მატანი კი არ არიან ქალაქელები!), რადგანაც მამა-პაპა ჩემი მეჯღანენი ყოფილან. ერთი მზეთუნახავი თურმე ყოველ დილ-დილობით მოდიოდა წყაროსთან. — დედა-შვილობაში შენ-ჩემობა რად არის? — ჰკითხა ოთარაანთ ქვრივმა თავის თავსა. გომურის შორი-ახლო ბოძებზედ შემდგარს მაღალ სათიფეზედ ადგმევინებდა. გაღვიძებულმა ფრინველებმა შემოსძახეს მამა-პაპური სიმღერა და არე-მარეს დამატკობელი ხმები მოეთინა. ამ წინადადებას დარბაზში შარი-შური და ხმაური მოჰყვა.

შეარჩიეთ და ჩასვით სწორი ფორმა:

გაჭირვებულ ხალხს არ ჰქონდა (ლუკმა-პური, ლუკმა პური, ლუკმაპური). პოლიტიკური ვითარება იძაბება (დღითი-დღე, დღითიდღე, დღითი დღე). უკვე ჩავლილი იყო დღეები (აგ-ბედითი, აგბედითი, აგ ბედითი). სტუმარი ასეთი შეხვედრით დარჩა (შეურაცყოფილი, შეურაცხოფილი, შეურაცხყოფილი). თოჯინების სპექტაკლს ბავშვები ესწრებოდნენ (მცირე წლოვანი, მცირეწლოვანი, მცირე-წლოვანი). ქალაქის მოედანზე მოეწყო სანახაობა (არა ჩვეულებრივი, არაჩვეულებრივი, არა-ჩვეულებრივი). ქალაქის ცენტრალურ მოედანზე ტყვეები ჩამოატარეს (ხელ-ფეხ შეკრული, ხელ-ფეხ-შეკრული, ხელფეხშეკრული). ყველა შენატროდა იმათ (მამა-შვილობას, მამაშვილობას). მწიფე კაკალი დაბლა ცვიოდა (პანტა-პუნტი, პანტაპუნტი). მდულარე ცრემლები წურწურით ჩამოდიოდნენ (წვერ ულვაშზე, წვერ-ულვაშზე, წვერულვაშზე). ციხის კარიბჭესთან დარაჯი იდგა (გრძელ-ულვაშა, გრძელულვაშა, გრძელ ულვაშა).

შეამოკლეთ ხაზგახმული სიტყვები:

XX საუკუნის 1961-64 წლები გარდამტეხი აღმოჩნდა ქვეყნის სოციალურ ცხოვრებაში. მომდევნო მაგალითები უკვე სხვაგვარ ტენდენცი-აზე მეტყველებენ; შუადარეთ:... მართალია, გერეთწოდებული ოპოზიცია ძალიან ხმაურობს, მაგრამ ბევრს ვერაფერს მიაღწევს. ხშირად ხმარობენ გამოთქმებს: ცხრათვალა მზე, ცხრა მთას იქით, ცხრაკლიტული, მეცა-მეტე გოჭი და ასე შემდეგ. კახა საათში 5 კილომეტრს გადის. 1863-1864 წლებში რუსეთის ჯარმა მთელი ჩრდილო-დასავლეთი კავკასიის ტერიტორია დაიკავა... ამრიგად 1801 წლიდან 1864 წლამდე რუსეთის

იმპერიამ მთელი კავკასია დაიპყრო. მაშინ აღნიშნული მაჩვენებელი 0,6 ჰექტრამდე გაიზარდა. კავკასიაში მიწათმოქმედება ზღვის დონიდან 2000-2500 ჰექტრამდე გვხვდება. აქ 1988 წელს მოპოვებულ იქნა მხოლოდ 400 ტონა მადანი.

განმარტეთ (გაშალეთ) შემოკლება:

მონაკვეთის გაყოფა ოქროს კვეთის საფუძველზე მოცემულია ევკლიდეს „საწყისებში“ (ძვ. წ. II ს.). დაკულია მაგიური კვადრატის ძირითადი პრინციპები (იხ. ნახ. №5). არაბებს მეტად აინტერესებდათ სრულყოფილი და ე. წ. მეგობარი რიცხვების შესწავლა. საფრანგეთის მეფე ლუდოვიკო X (მეფობდა 1461-85 წწ.). მართლაც, მარცხენა რიგში მოთავსებულია ცნებები კეთილის, სინათლის, წრთვის, მარჯვენისა და სხვ. ხოლო მარჯვენა რიგი მოიცავს ცნებებს ბოროტის, ბნელეთის, მრუდისა და ა. შ. ძალი საათში 8 კმ. სიჩქარით დარბის. 2000 მ. სიმაღლეზე რადიაციის დონე ორჯერ მეტია. სურათზე მოჩანს მდ. არაგვის სათავეები. აქ ნალექების რაოდენობა 5,5 მმ.-ს შეადგენს. მწყობრიდან გამოვიდა 1000 ჰა ნაყოფიერი სასოფლო-სამეურნეო საფარგული. მოსახლეობის საშუალო სიმჭიდროვე — 78 ადამიანი 1 კვ. კმ.-ზე. ზღვის დონიდან 2500 მ.-ზე ზემოთ მცენარეთა სიმაღლე არ აღემატება 20-30 სმ.-ს.

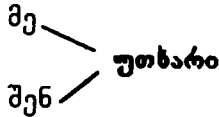
ზმნის ფორმანარმოებასთან დაკავშირებული მართლწერის საკითხები

ზმნის ფორმანარმოება, რომელშიც ძირითადად უღლებია იგულისხმება, როგორც ითქვა, ბევრად უფრო რთული სისტემაა, ვიდრე სახელების ბრუნება და რიცხვის წარმოება. ამ სირთულეს განაპირობებს ის, რომ ზმნის ცალკეული კატეგორიები (და ასეთი ბევრია) დამოუკიდებელ მიკროსისტემას ქმნის და ავტონომიურ გრამატიკულ ნესებს ემორჩილება. კერძოდ, ცალ-ცალკე მოითხოვს გათვალისწინებას პირის, ასპექტის, გეზის, კონტაქტის და სხვათა მორფოლოგიური გამოხატვა ზმნაში. მათ შორის ორთოგრაფიული თვალსაზრისით ყურადღებას მოითხოვს რამდენიმე საკითხი.

1. პირის ნიშნების მართლწერა

ა) გ- პირველი პირის სუბიექტის ნიშანი

ორთოეპიის საკითხებზე საუბრისას უკვე აღინიშნა, რომ პირის ნიშანი გ- ზმნის ფუძის იმავე გ თანხმოვანთან და ბაგისმიერ უ, ო ხმოვნებთან შეხვედრისას თითქმის არ ისმის (არ წარმოითქმის): ჩვეულებრივად, ამბობენ: *მე უთხარი* (და არა – *მე ვუთხარი*). წარმოითქმის ეს თავისებურება ზოგჯერ (არასაკმარისი წიგნიერების შემთხვევაში) შესაბამის ფორმათა დაწერილობაშიც იჩენს თავს, რაც უხეშ შეცდომად უნდა ჩაითვალოს, ვინაიდან ის I და II პირის ფორმათა სრულ დამთხვევას განაპირობებს:

ამდენად, მორფოლოგიური პრინციპი მოითხოვს შესაბამის პოზიციაში გ- პირის ნიშანი შენარჩუნებულ იქნეს:

გ-ვარჯიშობ, გ-ვარცხნი, გან-გ-ვითარდი, მი-გ-ვარდები...

გ-უბნობ, გ-უყურებ, გ-ურჩევ, გ-უესებ, გ-ურჩობ...

გ-ოცნებობ, გ-ოფლიანდები, გა-გ-ოცდი, გა-გ-ოვდი...

გ ა მ ო ნ ა კ ლ ი ს ი : პირის ნიშანი გ- დაკარგულია ორ ფორმაში: *მოვალ* და *მოვედი*; მაგრამ ეს დარღვევად არ აღიქმება, რამდენადაც მათი შესაბამისი II პირის ფორმები ისედაც განსხვავებულია (*მოხვალ, მოხვედი*).

შ ე ნ ი შ ე ნ ა : 1. ზოგჯერ მეორე უკიდურესობაშიც ვარდებიან: ის, ვინც იცის, რომ I პირში გ- უნდა დაწეროს, თითქოს ფუძის წინაც „აღადგენს“ მეორე გ-ს: *გ-ვოცნებობ, გ-ვურჩობ...* ამ ფორმების მცდარობა თვალში საცემი გახდება, თუ მათ შესაფერის II პირის ფორმებს გაეუკეთებთ (*შენ ვოცნებობ!*).

2. მსგავსი დამთხვევა პირის ნიშნებისა ზმნის ფუძის თავიკიდურა თანხმოვნებთან შეიძლება სხვა პირებშიც შეგვხვდეს. მაგ. *გვგვრის, და-გვგვიანებია, და-გვვალებია... გ-გავს, გ-გ ზაენის, და-გ-გლეჯს...* მაგრამ ამგვარ შემთხვევებში შეცდომა ნაკლებ მოსალოდნელია.

როგორ შევამოწმოთ?

თუ ზმნა პირველი პირისაა, ანუ სუბიექტად შეენყობა მე, ჩვენ ნაცვალსახელები, მას ყველა შემთხვევაში უნდა ჰქონდეს (ანუ – მეორე პირისაგან უნდა განარჩევდეს) პირის ნიშანი გ-, გარდა ზემომითითებული ორი გამონაკლისისა (მოვალ, მოვედი).

ბ) ჰ- და ს- პირის ნიშნები

პირველ რიგში უნდა გავითვალისწინოთ შემდეგი:

ეს პირის ნიშნები (ჰ- და ს-) ქართულ ენაში ორ პირთან გამოიყენებოდა – მეორე სუბიექტურსა და მესამე ირიბობიექტურ პირებთან.

ამათგან მეორე სუბიექტურმა პირმა თანამედროვე სალიტერატურო ქართულში სრულიად დაკარგა პირის ნიშნის გამოვლენის უნარი. ამიტომ ნორმას წარმოადგენს ფორმები: *შენ გორავ, ფრინავ, კისკისებ, კედები, ქსოვ, დგები, დუმხარ, ტირი, ცდები, ძლებ, ნვები, ნამლავ...* (და არა: *ჰგორავ, ჰკედები, ჰქსოვ... სდგები, სდუმხარ, სწვები, სნამლავ...*).

ამდენად, ჰ- და ს- პირის ნიშნები ზმნაში მოსალოდნელია მხოლოდ მაშინ, როდესაც მას მესამე პირის ირიბი ობიექტი შეეწყობა. რომელია ირიბი ობიექტი?

ეს ისეთი ობიექტია, რომელიც ბრუნვას არ იცვლის – ყველა მწკრივში მიცემით ბრუნვაში დგას.

ამოსაცნობად უნდა გამოვიყენოთ წყვეტილის მწკრივი (კითხვა: რა ქნა?). თუ ამ მწკრივში ობიექტი მიცემითში აღმოჩნდა, ე. ი. ის ირიბია.

ამგვარად: ირიბი ობიექტის შეწყობა აუცილებელია იმისათვის, რომ ზმნამ შესაბამისი პირის ნიშანი გაიჩინოს. ეს განსაკუთრებით კარგად ჩანს მაშინ, როცა შესაძლებელია ერთი და იგივე ზმნა აღმოჩნდეს ირიბი ობიექტით და მის გარეშე. შდრ.:

მო-წყვიტა (მან ყვავილი) – მო-ს-წყვიტა (მან ლეროს ყვავილი)

მო-ტეხა (მან ტოტი) – მო-ს-ტეხა (მან ზეს ტოტი)

და-წერა (მან წერილი) – მი-ს-წერა (მან ძმას წერილი)

გა-ყიდა (მან ვაშლი) – მი-ჰ-ყიდა (მან ქალს ვაშლი)

შე-დგა (ის ფეხით რალაცაზე) – შე-ს-დგა (ის შახ ფეხით)...

ასე რომ, ირიბი ობიექტის მქონებლობა სრულიად აუცილებელი ყოფილა.

მაგრამ ეს ჯერ კიდევ არ ნიშნავს იმას, რომ მითითებული ირიბობიექტური პირის ნიშნები ყოველთვის გამოვლინდება. მაგალითად, ირიბი ობიექტი აქვს ზმნებს: *შე-ხედა (მან შახ), შე-მატა (მან შახ ის), და-ხურა (მან შახ ის)...* მაგრამ პირის ნიშანი არა ჩანს.

სად ვეძებოთ ამისი მიზეზი?

ირიბი ობიექტთან ერთად, თურმე, ზმნის ფუძის გათვალისწინებაც აუცილებელი ყოფილა იმის დასადგენად, უნდა დაერთოს თუ არა მას რომელიმე აღნიშნული ნიშანი.

კერძოდ, გასათვალისწინებელია ორგვარი ვითარება:

1. თუ ზმნის ფუძე, რომელსაც უშუალოდ დაერთვის პირის ნიშანი, იწყება სამეულების (ხშულების) ნეერი რომელიმე თანხმოვნით, პირის ნიშანი აუცილებელია.

შ ე ნ ი შ ვ ნ ა : არ არის აუცილებელი იმის დაზუსტება, რომელი პირის ნიშანი უნდა იყოს (ჰ- თუ ს-), ვინაიდან მათი აღრევა შეუძლებელია.

გავიხსენოთ, რომელი თანხმოვნებია სამეულები (ხშულები):

ბ დ ძ ჯ გ
პ ტ წ ჰ კ ყ
ფ თ ც ჩ ქ

2. დანარჩენი ბგერებით (ხმოვნებითა თუ თანხმოვნებით) დაწყებულ ფუძეებს მოსალოდნელი პირის ნიშანი არ დაერთვის.

ამგვარად, პირის ნიშანი აუცილებელია შემდეგ ირიბობიექტიან ზმნებში:

შე-ს-თავაზებს, შე-ს-წამებს, მი-ს-ცემს, მო-ს-ჭრის, მო-ს-ტაცებს, შე-ს-წირავს, წა-ს-ცხებს, ჩა-ს-ჩრის, ჩა-ს-ძახებს...
ს-წვევია, შე-ს-დავებია, და-ს-დებია, გა-ს-თამაშებია, გა-ს-დიდებია, შე-ს-ძულებია, მი-ს-ჩერებია, გა-ს-ტკობია...
მო-ჰ-კვეთს, მო-ჰ-კრავს, წა-ჰ-კრავს, მო-ჰ-კითხავს, ა-ჰ-კიდებს, მი-ჰ-ყვება, მო-ჰ-პარავს, შე-ჰ-ბედავს, გა-ჰ-ქრობია, მო-ჰ-კვდომია, და-ჰ-ფრთხობია, გა-ჰ-ყინვია, გა-ჰ-ბედნიერებია, გა-ჰ-კარებია, და-ჰ-კარგვია...

პირის ნიშანი არ გამოჩნდება შემდეგ ირიბობიექტიან ზმნებში:

მო-ღრღნის, შე-მატებს, მო-აკლებს, გა-უვსებს, გადა-სახავს, მო-ხსნის, მო-ხლეჩს, მო-ხერხავს, გა-ვსებია, გა-ზრდია, გამო-ლაპარაკებია, და-მაღვია, და-რღვევია, გა-ულეტია, გა-შეშებია, გა-ურჩებია...

საჭიროა საგანგებოდ დავიმახსოვროთ:

ჰ-ყავს, ჰ-გავს, ჰ-გონია, ჰ-ქვია...
ს-ჭირს, ს-წამს, ს-დის, მო-ს-წონს, ს-ძავს, ს-ცხია, ს-ცივია, ს-ცხელა...

შ ე ნ ი შ ვ ნ ა : თანამედროვე სალიტერატურო ქართულში ირიბი ობიექტის ეს ნიშნები პირველი სუბიექტური პირის ნიშანთან აღარ გამოიყენება: შე-ვ-წირავ, მო-ვ-პარავ, მო-ვ-წყვეტ; და-ვ-კარგვივარ... (და არა: შე-ვ-ს-წირავ, მო-ვ-ს-წყვიტო...).

გ ა მ ო ნ ა კ ლ ი ს ე ბ ი : დასტურდება ხუთიოდე ისეთი ზმნა, რომელთაც ირიბი ობიექტი არ უჩანს, მაგრამ პირის ნიშანი -ს აუცილებელია; ასეთებია:

გატანს — გატანა — გატანოს:

კონცერტმა ორ საათს გასტანა.

გასწევს — გასწია — გასწიოს:

პაპუნამ გაბრაზებით გასწია შინისაკენ. კარგი ქეიფი გასწიეს.

ასწევს — ასწია — ასწიოს:

ამაყად ასწიეს თავი დათოვლილმა გოლიათებმა.

გამოსცემს — გამოსცა — გამოსცეს:

მწერალმა ერთტომეული გამოსცა. სარდალმა ბრძანება გამოსცა.

გასცემს — გასცა — გასცეს:

ქალმა ხმარ გასცა დედას. ვინ გასცა ბრძანება?

დასძინს — დასძინა — დასძინოს:

გამოსვლელმა ბოლოს დასძინა...

ასევე უნდა დავიმახსოვროთ პირის ნიშნის ქონა თუ არქონა ზოგ გავერცელებულ გამონათქვამში:

ერთი მხრივ: *თავს დადებს, ხანი დაყო, შედეგები ცნო, შეუძლებელი შეძლო, თავს განირაეს, თავს (ვერ) გამოყოფს...*

მეორე მხრივ: *გაკვეთილს მოჰყვება, კბილებში გამოსცრა, ბრალს სდებს, რას სჩადის, შესცოდა, საკითხს წამოსწევს, მტერს სძლევს, კანი ასძვრა, თვალი ვერ მოსწყვიტა, ჩვენს ბედს ძალღიარ დაჰყვებს...*

როგორ შეეამონმოთ?

საუჭვო ფორმის შემონმებისას თანმიმდევრულად უნდა დავიცვათ შემდეგი ორი პირობა:

1. *შეწყობა თუ არა ზმნის ირიბი (ბრუნვაუცვლელი) ობიექტი?*

2. *ინყება თუ არა ზმნის ფუძე რომელიმე ხშული თანხმოვნით?*

ორივე დადებითი პასუხი — პირის ნიშანია, თუნდაც ერთი უარყოფითი — არა.

2. ზმნისწინების მართლწერა

თანამედროვე ქართულში ზმნას დაერთვის შემდეგი ზმნისწინები:

ა-, და-, გა-, შე-, ჩა-, გადა-, ნა-, მი-

ამო-, გამო-, შემო-, ჩამო-, გადმო-, წამო-, მიმო-

ამათგან, როგორც სისტემიდან ჩანს, მეორე რიგის ზმნისწინები პირველთაგან **მო-** ზმნისწინის დამატებით არის წარმოქმნილი.

თუ პირველი რიგის ზმნისწინებს ავიღებთ, ძველად მათს უმეტესობას განსხვავებული, უფრო სრული სახე ჰქონდა. სახელდობრ:

ახალი	ა-	გა-	ჩა-	გადა-	ნა-
ძველი	აღ-	გან-	შთა-	გარდა-	ნარ-

ზმნისწინების გამოყენების მთელი სირთულე იმაში მდგომარეობს, რომ თანამედროვე ქართულში ახალი ზმნისწინების გვერდით მათი ძველი ვარიანტებიც ისევ ფუნქციონირებს. კერძოდ:

ა) ზოგ ზმნასთან ძველი ზმნისწინი ერთადერთია:

აღ-დგენა, აღ-მავლობა, აღ-ჭურვა, გან-მარტება, გან-ხილვა, გან-სჯა, გან-ცხრომა, გარდა-ცვალება, წარმო-დგენა, წარმო-შობა, წარმო-თქმა, შთა-ბეჭდილება...

ბ) ზოგჯერ კი ზმნა ორივე სახის ზმნისწინს დაირთავს, ოღონდ ძველი და ახალი ზმნისწინები მას განსხვავებულ შინაარსს ანიჭებენ; შდრ.:

აღზრდა - აზრდა, განცხადება - გაცხადება, აღდგომა - ადგომა, შთაგონება - ჩაგონება და მისთ.

ძველ და ახალ ზმნისწინთა თანაარსებობა მათ აღრევასა და ზოგ ერთოგრაფიულ უზუსტობას (დარღვევას) განაპირობებს. ამისი მიზეზი ძირითადად ის არის, რომ ენის თანამედროვე მომხმარებელი, როგორც ჩანს, ნამდვილ ზმნისწინად ძველი ზმნისწინის მხოლოდ იმ ნაწილს აღიქვამს, რომელიც ახალ ზმნისწინს ემთხვევა, „ზედმეტ“ ნაწილს კი ზმნის ფუძეს მიაკუთვნებს. ამგვარი აღრევის ორი სახესხვაობა ვლინდება:

1. ძველი ზმნისწინი პირის ან ქცევის ნიშნებით არის გათიშული, მისი მთლიანობა ამ ნიშნებით არის დარღვეული:

ა-ე-ღნიშნავ, ა-უ-ღნიშნავს (უნდა იყოს: *აღ-ე-ნიშნავ, აღ-უ-ნიშნავს*); *გა-ე-წაგრძე* (უნდა იყოს: *გან-ე-აგრძე*).

2. უფრო ხშირად კი იმ მსკრივებში, რომლებიც უზმნისწინოდ უნდა იყოს წარმოდგენილი, ძველი ზმნისწინის ჩამოცილების შედეგად მისი ბოლო, თანხმოვნითი ნაწილი ზმნის ფუძეს მიჰყვება:

ღზრდის, ანთავისუფლებს, ანხორციელებს, ააღდგენს... (უნდა იყოს: *ზრდის, ათავისუფლებს, ახორციელებს, აადგენს...*).

ამგვარად, უნდა გავითვალისწინოთ ძველ ზმნისწინიან ფორმათა შემდეგი მართებული წარმოება:

გან-ცხადება - გან-ე-აცხადე - ე-აცხადებ - გან-მ-ი-ცხადებია...

გან-თავისუფლება - გან-ე-ათავისუფლე - ე-ათავისუფლებ - გან-მ-ი-თავისუფლებია...

* ზოგ ფორმაში, როცა ეს ორაზროვნებას არ იწვევს, შეიძლება გა-ზმნისწინიც გამოვიყენოთ: *გა-მ-ი-თავისუფლებია* და მისთ.

გან-ცვიფრება – გან-ვ-აცვიფრე – ვ-აცვიფრებ – გან-მ-ი-ცვიფრებია...
გან-სახიერება – გან-ვ-ასახიერე – ვ-ასახიერებ – გან-მ-ი-სახიერებია...
გან-ხორციელება – გან-ვ-ახორციელე – ვ-ახორციელებ –

გან-მ-ი-ხორციელებია...

გან-ზოგადება – გან-ვ-აზოგადე – ვ-აზოგადებ – გან-მ-ი-ზოგადებია...

გან-რისხება – გან-ვ-არისხე – ვ-არისხებ – გან-მ-ი-რისხებია...

გან-მტკიცება – გან-ვ-ამტკიცე – ვ-ამტკიცებ – გან-მ-ი-მტკიცებია...

გან-კურვნა – გან-ვ-კურნე – ვ-კურნავ – გან-მ-ი-კურნავს...

ალ-ზრდა – ალ-ვ-ზარდე – (ალ)ვ-ზრდი* – ალ-მ-ი-ზრდია...

ალ-შფოთება – ალ-ვ-აშფოთე – ალ-ვ-აშფოთებ – ალ-მ-ი-შფოთებია...

ალ-ფრთოვანება – ალ-ვ-აფრთოვანე – (ალ)ვ-აფრთოვანებ –

ალ-მ-ი-ფრთოვანებია...

ალ-ნიშვნა – ალ-ვ-ნიშნე – ალ-ვ-ნიშნავ – ალ-მ-ი-ნიშნავს...

ნარ-დგენა – ნარ-ვ-ადგინე – (წარ)ვ-ადგენ – ნარ-მ-ი-დგენია...

ცხადია, ასევე გაუთიშველად უნდა იყოს წარმოდგენილი ზმნისნი-
ნები შესაბამის ქცევის ფორმებში: გან-ი-კურნა (თავი), გან-უ-ცხა-
დებს, წარ-უ-დგენს, ალ-უმართავს, ალ-ი-დგენს და მისთ.

შ ე ნ ი შ ვ ნ ა : ზმნისნინი ფუძის ნაწილად ქცეულა შემდეგ ზმნებში:

ვალღარებ, მალიარებელი... ავალღორძინებ, ასალღორძინებელი...

ვშთანთქაე (მღრ.: შთანთქმელი)...

რო გ ო რ შ ე ვ ა მ ო ნ მ ო თ ?

ამ შემთხვევაში საკონტროლო ფორმად გამოდგება ზმნის საწყისი:
თუ საწყისს რომელიმე ძველი ზმნისნინი უდასტურდება (ალ-, გან-,
წარ-), შესაბამისი ზმნის პირიან ფორმებში, პირის ან ქცევის ნიშნების
ნინ, ეს ზმნისნინი ან სრულად უნდა იყოს წარმოდგენილი, ანდა –
მთლიანად ჩამოცილებული.

იმავე საწყისმა უნდა გვიკარნახოს, რა არის სინამდვილეში ზმნის
ფუძე.

* ამგვარ შემთხვევებში, როდესაც უზმნისწინო ფორმა ორჯერ შინაარსს შეიცავს
(„ალზრდა“ და „გაზრდა“). უმჯობესია აწმყოშიც ზმნისწინიანი ფორმა გამოვიყენოთ: ალ-ვ-
ზრდი, ალ-ვ-ნიშნავ, წარ-ვ-ადგენ...

3. თემის ნიშნის გაჩენის ტენდენცია ზმნათა ერთ ჯგუფში

თემის ნიშანი ის დაბოლოებაა, რომელიც ზმნის ფუძეს დაერთვის ან-
მყოსა და, საერთოდ, I სერიის ყველა მნკრივში: *ხატ-აჲ, დგ-აჲ, აშენ-ებ...*

მაგრამ ქართულში ისეთი ზმნებიც არსებობს, რომელთაც ანმყოს
(I სერიის) ფუძე თემის ნიშნის გარეშე ეწარმოება. ასეთი პირველ რიგში
ზმნათა ის ჯგუფია, რომელსაც ფუძედ რეკად ზმნებს ეძახიან.

ფუძედ რეკადი ზმნების თავისებურება ის არის, რომ ისინი ანმყო-
დან (I სერიიდან) წყვეტილში (II სერიაში) გადასვლის დროს ხმოვანს
იცვლიან – ანმყოში ე ხმოვანი აქვთ, წყვეტილში – ე:

დრეკს – დრიკა, ხლეჩს – ხლიჩა,

წყვეტს – წყვიტა, გლეჯს – გლიჯა...

სრულიად ნათელია, რომ ანმყოს (I სერიის) ფორმებს თემის ნიშანი
არ სჭირდება: *დრეკს – დრეკდა – მოდრეკს... ხლეჩს – ხლეჩდა – გა-
ხლეჩს...* მაგრამ ცოცხალ მეტყველებაში ამგვარმა ზმნებმაც თემის-
ნიშნიანი ზმნების გავლენა განიცადა და გაჩნდა არასწორი ფორმები:

წმენდ-ავ-ს ან წმინდ-ავ-ს, ცვეთ-ავ-ს ან ცვით-ავ-ს,

*გლეჯ-ავ-ს ან გლიჯ-ავ-ს, ყვლეფ-ავ-ს ან ყვლიფ-ავ-ს და
მისთ.*

როგორ ავიცილოთ თავიდან სალიტერატურო ენაში ცოცხალი
(კუთხური, ჟარგონული) მეტყველების ამგვარი გავლენა, ანუ –

როგორ შევამოწმოთ:

*საკონტროლოდ უნდა გამოვიყენოთ ამგვარ ზმნათა შედარებით
სტაბილური ორი ფორმა: სანყისის (დრეკა, წყვეტა, ცვეთა, ყვლე-
ფა...) და წყვეტილის (რაქნა?) (დრიკა, წყვიტა, ცვითა, ყვლიფა...).*

*თუ მათი ფუძის ხმოვანი განსხვავებულია (ე-ი), ეს იმას ნიშნავს,
რომ ზმნა თემის ნიშანს არ მოითხოვს.*

ცალკე უნდა დავიმახსოვროთ იმ ზმნათა მცირე ჯგუფი, რომელ-
თაც, მართალია, ფუძედ რეკადობა არ ახასიათებს, მაგრამ თემის ნი-
შანს მაინც არ დაირთავენ:

იხვეჭს – იხვეჭდა – მოიხვეჭს...

კვეთს – კვეთდა – გაკვეთს ...

ტეხს – ტეხდა – გატეხს (ტეხავს ჟარგონულია)...

კვეცს – კვეცდა – შეკვეცს..

ჩეხს – ჩეხდა – დაჩეხს...

იჩეჩს – იჩეჩდა – აიჩეჩს...

ზოგი მსგავსი ზმნა კი უკვე გადასულა - აჲ თემისნიშნიან ფუძეზე:

რეკავს, ბერტყავს, კეცავს, ლეწავს, რეცხავს, ჰედავს...

ამ შემთხვევაშიც საკონტროლოდ შეიძლება გამოვიყენოთ შესაბამისი სანყისის ფორმები: -აჲ თემისნიშნიან ზმნებს სანყისის ფორმაში თემის ნიშნის ნაშთი გადაჰყვება: **ბერტყვა, ლეწვა, რეცხვა...** ხოლო უთემისნიშნო ზმნებს – არა: **ხვეჭა, კვეთა, კვეცა...** თუმცა აღნიშნული დარღვევები ზოგჯერ სანყისებშიც იჩენს თავს.

შენიშვნა: ფუძედრეკადი (და სხვა უთემისნიშნო) ზმნების ეს თავისებურება I თურმეობითშიც (**რა უქნია?**) უნდა იქნეს გათვალისწინებული – თემის ნიშანი აქაც დაუშვებელია: **მოუნყვეტია** (და არა – **მოუნყვეტავს**), **გაუხლერია**, **გაუნმენდია**, **გაუყვლეფია**, **მოუხვეჭია**, **შეუკვეცია** და სხვ.

4. -ამ თემის ნიშნის შენარჩუნებისათვის

-ამ თემის ნიშანს ტრადიციულად ზმნათა მეტად მცირერიცხოვანი ჯგუფი დაირთავს:

ვაბ-ამ, ვაბ-ამ-დი, დამიბ-ამ-ს...

ვდგ-ამ, ვდგ-ამ-დი, დამიდგ-ამ-ს...

წარმოვთქე-ამ, წარმოვთქე-ამ-დი, წარმომითქე-ამ-ს...

ვარტყ-ამ, ვარტყ-ამ-დი, დამირტყ-ამ-ს...

ვსვ-ამ, ვსვ-ამ-დი, შემისვ-ამ-ს...

ვუსვ-ამ, ვუსვ-ამ-დი, წამისვ-ამ-ს...

ვასხ-ამ, ვასხ-ამ-დი, დამისხ-ამ-ს...

აღვიქე-ამ, აღვიქე-ამ-დი, აღმიქე-ამ-ს...

ვიცვ-ამ, ვიცვ-ამ-დი, ჩამიცვ-ამ-ს...

ამავე დროს, -აჲ თემისნიშნიან ზმნათა გავლენით გაჩნდა ტენდენცია, რომ ეს ზმნებიც -აჲ-იან წარმოებაზე გადავიდნენ; ასე ჩნდება არასწორი ფორმები:

სეავს (წყალს), ისეავს (ხელს), მარტყავდა (ჯოხს) და მისთ.

შ ე ნ ი შ ვ ნ ა : ერთი ამ ზმნათაგანი უკვე გადავიდა -აჲ დაბოლოებაზე; კერძოდ, უპირატესობა ენიჭება ფორმებს: **ნთქავს, შთნათქავს // ჩანთქავს, ჩაუნთქავს** (მდრ.: **ჩანთქმა, შთანთქმული**).

რო გ ო რ შ ე ვ ა მ ო ნ მ ო თ ?

-ამ თემის ნიშნის ნაშთი (მ) გამოჩნდება შესაბამის სანყის-მიმღებებში: **დაბჰა, დარტყმული, მსმელი...** რის საფუძველზეც შეიძლება ზმნურ ფორმათა სწორი წარმოება.

5. ფუძემონაცვლე ზმნათა თავისებურებანი

ქართულ სალიტერატურო ენას დღემდე შემოუნახავს უძველეს ზმნათა ერთი მცირე ჯგუფი, რომლის თავისებურება ის არის, რომ ისინი უღლებისას არა მხოლოდ თავსართ-ბოლოსართებს, არამედ თვით ფუძესაც იცვლიან. ამიტომაც ჰქვია მათ ფუძემონაცვლე ზმნები.

მაგალითად: ანწყობია **ზის**, ხოლო წყვეტილში **დაჭდა**;

ასევე: **დაჭდა** (სტუმარი), **მაგრამ დასხდნენ** (სტუმრები);

დასვა (მან სტუმარი), **მაგრამ დასხა** (მან სტუმრები)...

ფუძემონაცვლე ზმნებს განსაკუთრებით ყურადღება უნდა მივაქციოთ მაშინ, როცა სუბიექტის ან ობიექტის რიცხვი იცვლება, რისი ნიშუშიც არის ბოლო ორი მაგალითი.

ამგვარად ფუძემონაცვლე ზმნებია:

1. **ზის – სხედან, დაეჯექი – დაგსხედით, დამჯდარა – დამსხდარან...**

ასევე საწყის-მიმლეობებში: **ჯდომა – სხდომა** (ხალხის), **დამსხდარი** (სტუმრები)...

2. **ჩაეარდება – ჩაცვივდებიან, ჩაეარდა – ჩაცვივდნენ, ჩაეარდნილა – ჩაცვენილან...**

3. **კედება – იხოცებიან, მოკედა – დაიხოცნენ, მომკედარა – დახოცილან...**

4. **კლაეს – ხოცავს, მოკლა – დახოცა, მოუკლაეს – დაუხოცავს...**

5. **(ა)გდია – ყრია, ეგდო – ეყარა, გდებულა – ყრილა...**

6. **აგდებს – ყრის, დააგდო – დაყარა, დაუგდია – დაუყარია...**

7. **დასვამს – დასხამს, დასვა – დასხა, დაუსვამს – დაუსხამს...**

8. **ტენს – ამტვრევს, გატეხა – დაამტვრია, გაუტეხია – დაუამტვრევია...**

9. **აილებს – აკრეფს, აილო (კენჭი) – აკრიფა (კენჭები)...**

ამრიგად, როცა სუბიექტი (მოქმედი პირი) მრავლობით რიცხვში დგება, ზმნის ფუძეც იცვლება და სუბიექტის მრავლობითის ნიშანიც ჩნდება. შდრ.:

ის ქდება – მაგრამ: ისინი სხდებიან,

ის ჩაეარდა – მაგრამ: ისინი ჩაცვივდნენ...

მაგრამ განსაკუთრებულ ყურადღებას მოითხოვს ისეთი შემთხვევები, როდესაც სუბიექტად უსულო საგნის ებიანი მრავლობითი ან კრებითი სახელი გვევლინება. ამიტომაც ზმნაში მრავლობითის ნიშანი არ გამოჩნდება, მხოლოდ ფუძე შეიცვლება. შდრ.:

ძალღები მისცვივდნენ – მაგრამ: ზოგა მისცვივდა

აქლემები დაცვივდნენ – მაგრამ: მძივები დაცვივდა

კაცები დასხდნენ – მაგრამ: ხალხი დასხდა

ცხვრები დაიხოცნენ – მაგრამ: ფარა დაიხოცა...

შენიშვნა: როგორც გამოჩნდა, კრებითი სახელები ისევე იწვევს ფუძის მონაცვლეობას, როგორც ჩვეულებრივი მრავლობითი. ასევეა ეს მაშინ, როცა კრებითი სახელი ობიექტია: **ხალხი დასხა, რაში დახოცა, ფეტვი დაყარა** და მისთ.

როგორ შევამოწმოთ?

საკონტროლოდ შეიძლება გამოვიყენოთ შემდეგი პირობა:

თუ სუბიექტ-ობიექტის მრავლობითობის გამოსახატავად ჩნდება (შესაძლებელია არსებობდეს) პარალელური ფორმები (ჯდომა – სხდომა, გდება – ყრა...), მაშინ უნდა ავიჩრიოთ ის, რომელიც მხოლოდ მრავლობითს გამოხატავს (დასხა ერთზე არასოდეს ითქმის, დასვა ფორმით კი შეიძლება ერთიც გამოხატონ და – შეცდომით – მრავალიც).

6. ორპირიანი გარდაუვალი ზმნების III სერიის ფორმები

სხვადასხვა აგებულების ორპირიან გარდაუვალ ზმნებს III სერიის მწკრივთა (კერძოდ, II თურმეობითისა და III კავშირებითის) წარმოება აერთიანებს – მათ აქ, სხვა ზმნებისაგან განსხვავებით, -ოდ დაბოლოება უჩნდება:

*ხდება – შეხვედრია, შეხვედროდა, შეხვედროდეს
უშრება – გაშრობია, გაშრობოდა, გაშრობოდეს
ელოდება – დალოდებია, დალოდებოდა, დალოდებოდეს
უდგას – დასდგომია, დასდგომოდა, დასდგომოდეს
უჩანს – გამოსჩენია, გამოსჩენოდა, გამოსჩენოდეს...*

ზოგჯერ სალიტერატურო ქართულში, სხვადასხვა კუთხური მეტყველების გავლენით, მითითებულ კანონიერ (-ოდ-იან) ფორმებს მოცილე დიალექტური ფორმები უჩნდება:

*შეხვედროდა – შეხვედრიყო – შეხვედრილიყო...
დალოდებოდა – დალოდებიყო – დალოდებულიყო...
გაშრობოდა – გაშრობიყო...
დასდგომოდა – დასდგომიყო...*

„გვიანი მგზავრებიც თავიანთ გზას გასდგომიყვნენ“.

„დაუნდობელი მტრები ჯერ ერთმანეთს პირისპირ არ შეხვედრილიყვნენ“

ცხადია, ამ შემთხვევაში -ოდ დაბოლოებიანი ფორმები ერთადერთი კანონიერი წარმოებაა.

როგორ შევამოწმოთ?

თუ შეგვიძლია იმის დადგენა, რომ ორპირიანი ზმნა გარდაუვალია, მაშინ -ოდ დაბოლოებიანი წარმოებაც არ გაგვიჭირდება. თუ –

არა, მივმართოთ მექანიკურ წესს: თუ აღნიშნული მწკრივების მოცილზე ფორმათა რიგში -ოდ დაბოლოებიანიც მოსალოდნელია, მაშინ ის ერთადერთი კანონიერი ფორმა იქნება.

7. შუალობითი კონტაქტის ფორმათა მართლწერა

შუალობითი კონტაქტის ფორმები, რომლებიც სხვისი ინციატივით, სხვისი იძულებით შესრულებულ მოქმედებას გამოხატავენ, ორგვარი დაბოლოებით ინარმოება: -**ინ** და -**ევის**.

ნერს – ანერ-**ინ**-ებს

შლის – აშლ-**ევის**-ებს

გრებს – აგრებს-**ინ**-ებს

ცელის – აცვლ-**ევის**-ებს

ტებს – ატებს-**ინ**-ებს

ჭრის – აჭრ-**ევის**-ებს

ჭყლეტს – აჭყლეტ-**ინ**-ებს

ღვრის – აღვრ-**ევის**-ებს

აშენებს – აშენებ-**ინ**-ებს

წვავს – აწვ-**ევის**-ებს

მაგრამ ასევე ცოცხალი (კილოური) მეტყველების გავლენით შეიძლება შევხვდეთ შუალობითი კონტაქტის ფორმათა ნაირგვარ დაწერილობას:

ანერიებს, ატეხიებს, აშენებიებს, დააგრეხია, დაუგრეხიებია, აშლეინებს, გააშლეინა, შეაცვლევი, მოაჭრევი...

„მომღერალმა დღეში ორჯერ შე ა ც ვ ლ ე ი ნ ა ვარცხნილობა“.

„რა გ ა მ ა ძ ლ ე ბ ი ე ბ ს სოფელში ამ ზამთარს?!“

შენიშვნა: 1. თუკი შუალობითი კონტაქტის ფორმა -**ავ** და -**ამ** თემისნიშნისაგან არის ნაწარმოები, თემის ნიშნის ნაშთი აუცილებლად გადმოჰყვება: ხატავს – დაახატვინა, თიბავს – მოათიბვინა, დგამს – ადგმევიინებს... ან გადასმული სახით: კლავს – აკვლევიინებს, ხნავს – ახვნევიინებს... (და არა: დაახატვინა, მოათიბვინებს...).

2. შუალობითი კონტაქტის -**ინ** დაბოლოებას იყენებს ზოგი ზმნა II თურმეობითისა და III კავშირებითის წარმოებისას, რაც ასევე შენარჩუნებული უნდა იქნეს: აეშენებ-**ინ**-ა, გაეუმჯობესებ-**ინ**-ა, მოემთავრებ-**ინ**-ა... (და არა: აეშენებია, დაეპატიებია...).

8. შედგენილი შემასმენლისა და ე. წ. აღწერილობითი ვნებითის მართლწერის ზოგი თავისებურება

აღწერილობით ვნებითს უწოდებენ ისეთ ორწევრიან ზმნურ ერთეულს, რომელიც მიმღეობისა და იქნა (იქნება, იქნეს) მეშველი ზმნისაგან

შედგება და რომელიც სალიტერატურო ენაში გამოიყენება იმ შემთხვევაში, როცა ზმნას ჩვეულებრივი ვნებითის წარმოება არ უხერხდება:

კანონპროექტი შემოთავაზებულ იქნა დეპუტატთა ჯგუფის მიერ, მაგრამ იგი უარყოფილ იქნა.

შედგენილი შემასმენელიც, როგორც ცნობილია, ძირითადად მიმღეობისა და მეშველი ზმნის (*ვარ, ვიყავი, ვიქნები*) შეერთებით არის მიღებული:

რაც უარყოფილი იყო, ის აღარც იქნება განხილული.

მეშველი ზმნის პოზიცია ორივე ამ შემთხვევაში თავისუფალია – შეიძლება უსწრებდეს ან მოსდევდეს მიმღეობას. მაგრამ ამ პოზიციის მიხედვით შესაბამის მიმღეობათა ფორმა არის განსხვავებული:

ა) შედგენილ შემასმენელში მიმღეობა ყოველგვარ პოზიციაში სახელობითში დგას: *აშენებულო იყო, იყო აშენებულო...*

ბ) აღწერილობით ვნებითში კი წინ მდგომი მიმღეობა ფუძის სახით იქნება წარმოდგენილი: *განადგურებულ იქნა (იქნეს), მაგრამ: იქნა განადგურებულო...*

გ ა ვ ი თ ვ ა ლ ი ს წ ი ნ ო თ : თუ ამგვარი ფორმა (შედგენილი შემასმენელი თუ აღწერილი ვნებითი) შესაბამისი ობიექტის სიმრავლეს გულისხმობს, მაშინ მრავლობითობა აისახება მეშველ ზმნაში და არა მიმღეობაში: *უზრუნველყოფილი არიან, მონადინებული ვიყავით, განადგურებულ იქნენ...* (და არა: *უზრუნველყოფილნი არიან, განადგურებულნი იქნენ...*).

შ ე ნ ი შ ვ ნ ა : ამგვარი აღწერილობითი ფორმები მეტად დამახასიათებელი გახდა თანამედროვე ოფიციალურ-საქმიანი სტილისათვის და მათ საკმაოდ ხელოვნური (არაბუნებრივი, მანერული) იერი აქვს. ამიტომაც, პირველ რიგში, თავი უნდა ავარიდოთ მათ ხმარებას იქ, სადაც ბუნებრივი (ორგანული) ვნებითის გამოყენება შეიძლება.

მაგალითად: მიუღებელია „სადაც დარწეულ იქნა მწერლის აკვანი“, როცა შესაძლებელია „სადაც დაირწა მწერლის აკვანი“...

მეორეც: სადაც ეს შესაძლებელია, უფრო ბუნებრივი ქართულია ე. წ. გაუპიროვნებელი აქტივის მრავლობითის ფორმა, ვიდრე აღწერილობითი ვნებითი:

წუხელ გაანადგურეს მტრის საცეცხლე ნერტილი (მდრ.: განადგურებულ იქნა...); ცენტრალურ მოედანზე აიღეს სავაჭრო ჯიხურები (მდრ.: აღებულ იქნა...) და მისთ.

9. ზოგი რთულფუძიანი ზმნის მართლწერისათვის

ზმნათა ერთი ნაწილის ფუძე ქართულში რთული შედგენილობისაა – ისტორიულად ორი დამოუკიდებელი სიტყვის შეერთებით არის წარმოქმნილი:

შეურაცხყოფ-ს, ცხადყოფ-ს, ავადმყოფობ-ს, ძალუძ-ს...

ასეთი ზმნები შეიძლება ორ ჯგუფად გაიყოს: როგორც ვხედავთ, ერთნი წარმოქმნილან სახელზე **ყოფს** (ყო) მეშველი ზმნის დართვით (*ცხადყოფს, ნათელყოფს...*), მეორენი კი უშუალოდ რთული ფუძისაგან წარმოქმნილი ზმნებია (*ავადმყოფობ-ს, გულშემატკივ-ობ-ს...*).

ამგვარ ფორმებში ზმნური შინაარსის მატარებელი იყო მეორე კომპონენტი, ამიტომაც ის დაირთავდა შესაბამისი პირისა თუ მიმღეობის თავსართებს:

ცხად-გ-ყოფ, უზრუნველ-შ-ყოფელი...

მაგრამ ენაში დროთა განმავლობაში თავი იჩინა პირის ნიშნების გადანაცვლების ტენდენციამ ამგვარი რთული ფორმების თავში; ასე ჩნდება არასწორი ფორმები:

არ მახსოვს, როგორ შეეურაცხყავი ჩემი მეზობელი;

თქვენ გძალუძთ განკურნოთ და გააბედნიეროთ ერი.

ამავე დროს, მეორე ტიპის ზმნებში შესაბამისი პირის ნიშნები ძირითადად ფორმის თავში დამკვიდრდა: *გ-ქედმაღლობ, გ-იქედმაღლია...*

ამგვარად, ერთი მხრივ, სწორი ფორმებია:

ცხადყოფ, ცხადყავი, ცხადმიყვია; შეურაცხყოფ, შეურაცხმიყვია; უარყოფ, უზრუნველყოფ, უვნებელყოფ, უგულუბელყოფ, უარყოფ, ხელყოფ, სრულყოფ, ძალმიძს, ხელმეწიფება, უკუუვადებ... (და არა: ეცხადყოფ, ეუარყოფ, ესრულყოფ და მისთ.).

მეორე მხრივ: *ვაავადმყოფობ, ვგულშემატკივრობ, ვენამახვილობ, ვზედამხედველობ, ვთავკაცობ, ვთავმჯდომარეობ, ვთანამშრომლობ, ვთვალთმაქცობ, ვსულდგმულობ, ვქედმაღლობ, ვშუამდგომლობ, ვინამძლობ... (და არა: ავადმყოფობ, ქედმაღლობ და მისთ.).*

შენიშვნა: **უარყოფს** ტიპის ზმნებს მცდარი ფორმები უჩნდება III სერიის მწკრივებშიც: *შაბანოვს არ უარყვია, რომ ეს პრეზიდენტის ძლიერი სვლა იყო.*

მართებულთა: *უარუყვია, უარუყო, უარუკოს...*

* **უვნებელყოფა** ფორმის გვერდით არსებობს ზმნისწინიანი **გაუვნებლება** (გააუვნებლა) ფორმაც, რაც ხდება მიზეზი ამგვარი მცდარი ფორმის წარმოქმნისა: „*უშიშროების სამსახურის თანამშრომლებმა ნაღმის გაუვნებელყოფა მოაბერბეს*“.

სიტყვათა ფუძეში ვ ბგერის დაკარგვისა და გაჩენის ზოგი კანონზომიერება

ქართული სალიტერატურო ენის ისტორია წარმოაჩენს, რომ ვ ბგერა, იქნება ის სიტყვის ძირისეული თუ თავსართ-ბოლოსართების ნაწილი, საკმაოდ არასტაბილურია მეზობელ ბგერათა ფონეტიკური გავლენის (ზემოქმედების) მიმართ. კერძოდ, ზეპირმეტყველებაში ის ხშირად იკარგება გარკვეულ პოზიციებში, რაც დროთა განმავლობაში ორთოგრაფიულ ნორმებშიც დამკვიდრებულა (ფონეტიკური პრინციპი).

ასევე გვხვდება ვ ბგერის გაჩენის (ჩართვის) შემთხვევები გარკვეული ფუძეებისა და ბოლოსართების საზღვარზე.

ვ ბგერის აღნიშნული „ქცევის“ სურათი საკმაოდ რთულია და არაერთგვაროვანი, მაგრამ ზოგიერთი კანონზომიერების გამოკვეთა მაინც შეიძლება.

ა) ვ-ს დაკარგვის შემთხვევები

ვ ბგერის დაკარგვას, უპირველეს ყოვლისა, იწვევს მის მომდევნოდ მოხვედრილი ბაგისმიერი ო და უ ხმოვნები. ამგვარი ზეგავლენა აშკარაა შემდეგ პოზიციებში:

1. როცა -ობა სუფიქსი დაერთვის ვ ბგერით დასრულებულ ფუძეს: თავი – **თაობა**, ხევი – **ხეობა**, ბეჩავი – **ბეჩაობა**, გამბედავი – **გამბედაობა**, ნაძალადევი – **ნაძალადეობა**, ბუნებრივი – **ბუნებრიობა**, პარასკევი – **პარასკეობით...**

გ ა მ ო ნ ა კ ლ ი ს ე ბ ი : ეს წესი არ მოქმედებს, თუ ბოლოკიდურ ვ-ს წინ თანხმოვანი უძღვის: **ბავშვობა**, **ბრწყვობა**, **მორცხვობა...** საკმაოდ არის გამონაკლისები -**ივ** ბოლოკიდურის შემცველ სიტყვებშიც: **აქტივობა**, **ინტენსივობა**, **პასივობა**, **უნიციანტივობა**, **უპერსპექტივობა**, **მრავალმხრივობა**, **მუდმივობა**, **ცალმხრივობა**, **ხანგრძლივობა**. აგრეთვე: **ერისთავობა**, **მოურავობა**.

2. ვ იკარგვის -ურ სუფიქსის დართვისას, თუ ამ ვ-ს წინ თანხმოვანი არ უძღვის: **ფშავი** – **ფშაური**, **კავთისხევი** – **კავთისხეური**, **მეჯერისხევი** – **მეჯერისხეული**, **აქტივი** – **აქტიური**, **პასივი** – **პასიური...**

მსგავსივე პოზიციანა: **თავი** – **უთაური**, **მეთაური**, **სათაური**.

გ ა მ ო ნ ა კ ლ ი ს ი : ყველა ის შემთხვევა, რომელშიც ვ-ს წინ თანხმოვანი უძღვის: **ბავშვური**, **პირუტყვული**, **ჯაჭვური**, **ლიტვური...**

3. იკარგვის ზმნის ფუძის ბოლოკიდურა ვ უწყვეტლის -ოდ დაბოლოების დართვისას: **ყვიის** – **ყიოდა**, **ყიოდებს**, **ჩივის** – **ჩიოდა**, **ბლავის** – **ბლაოდა**, **ყვაის** – **ყვაოდა**, **ერვევა** – **ერვეოდა**, **ირხევა** – **ირხეოდა**, **სწევა**

ვია - სწვეოდა, დახვევია - დახვეოდა, დაჰკარგვია - დაჰკარგოდა, და-
რთვია - დართოდა, გაჰპარვია - გაჰპაროდა...

შ ე ნ ი შ ვ ნ ა : ბოლო მაგალითებში, სადაც ვ-ს თანხმოვანი უძღვის
წინ, ვ-ს შენარჩუნებაც დასაშვებია: დაჰკარგვოდა, გაჰპარვო-
და... შდრ.: ილტვოდა, ინვოდა.

დანარჩენ შემთხვევებში ანალოგიურ პოზიციაში (ანუ **ა, უ** ხმოვნე-
ბის წინ) ვ შენარჩუნებულია. მხოლოდ ტიპობრივი შემთხვევები: შაგ-ო,
დათგ-ო, ებარაგ-ო, ბენგ-ოვანი, უ-თაგ-ო, უ-დაგ-ო, უ-ნაგ-ო-დ, სა-
ზაგ-ო, სა-უჭგ-ო, მო-შაგ-ო, მო-მყაგ-ო, იცეკვ-ო-ს, დააუჭგ-ო-ს, მოი-
პოგ-ო-ს...

მაგრამ აუცილებელია ცალკეული გამონაკლისები აქაც დავიმახ-
სოვროთ: მრავალრიცხოვანი; სასაკლაო, სასაფლაო, სამრეცხაო, საპა-
ტიო, საკაცობრიო, სანაძლეო; იმოდრაოს.

შ ე ნ ი შ ვ ნ ა : ცალკეა გასათვალისწინებელი ორი ისეთი შემთხვე-
ვა, როცა ვ-ს შენარჩუნება-დაკარგვას შესაბამის ფორმათა
შინაარსობრივი გარჩევა მოუცია: შეცეება (აცეეებს
წყალს) და შეციება (ავადმყოფს აციეებს); პატიება (დანა-
შაულს აპატიებს) და გააპატიება (მინას აპატიებს).

ბ) ვ- ბგერის გაჩენის (ჩართვის) შემთხვევები

ვ ფუძესა და დაბოლოებას შორის გაჩნდება გარკვეული ფუძეხ-
მოვნიანი სახელებისაგან წარმოქმნილ ახალ სახელებსა და ნასახელარ
ზმნებში. კერძოდ:

1. ასეთ ახალ სახელურ ფუძეებს იძლევა **ა, ე, ა** ხმოვნებზე დაბო-
ლოებული სახელები შე—ე, სა—ე, სი—ე თავსართ-ბოლოსართების და-
რთვის დროს; ანუ ვ ჩნდება შესაბამის ხმოვნებს შორის:

ტყე - მე-ტყე-ე-ე

რძე - მე-რძე-ე-ე - სარძე-ე-ე

ეზო - მე-ეზო-ე-ე - სა-ეზო-ე-ე

კობტა - სი-კობტა-ე-ე

სუფთა - სი-სუფთა-ე-ე

ბრმა - სი-ბრმა-ე-ე

ფართო - სი-ფართო-ე-ე

ახლო - სი-ახლო-ე-ე

2. ვ ხმოვანი ასევე ჩაერთვის **ა** და **ე** ხმოვნებით დაბოლოებული სა-
ხელებისაგან წარმოქმნილ ნასახელარ ზმნებს (ასევე - ფუძისა და
დაბოლოების შესაბამის ხმოვნებს შორის):

ხე - ახე-ე-ებს, გაახე-ე-ა, გაუხე-ე-ები

კლდე – აკლდე-გებს, გააკლდე-გ-ა, გაუკლდე-გ-ებია

ქვა – აქვა-გებს, გააქვა-გ-ა, გაუქვა-გ-ებია

სხვა – განასხვა-გებს, განასხვა-გ-ა, განუსხვა-გ-ებია...

ასევე სახელზმნებში: გაქვაგება, გაქვაგებული, განმასხვაგებელი...

ეს **გ** შენარჩუნებული იქნება მაშინაც, როცა ის ხმოვნებსშორის პოზიციას დაკარგავს, ანუ მას უშუალოდ მოჰყვება უწყვეტლის დაბოლოება -დ:

ქვა-გ-დება, გაქვა-გ-და, გახე-გ-და, განსხვა-გ-დება...

შენიშვნა: განსაკუთრებულ ყურადღებას მოითხოვს შემდეგი შემთხვევები:

1. **ა** ხმოვანზე დაბოლოებული სახელებისაგან წარმოქმნილი ზმნები **გ**-ს გაიჩენენ მხოლოდ წყვეტილის ფორმებში: *დავაჯილდო-ვ-ე, დააჯილდო-ვ-ა, მადრო-ვ-ე, ადრო-ვ-ა...* (მაგრამ: *ვაჯილდოებ, აჯილდოებს, დაჯილდოება* და მისთ.).

2. **ა** და **უ** ფუძეხმოვნიანი სახელებისაგან წარმოქმნილი ზმნებში **გ** აუცილებლად გამოჩნდება უწყვეტლის -დ დაბოლოების წინ; შდრ.:

ვეტერანებს დააჯილდოებს – მაგრამ: დაჯილდო-გ-დნენ;

ხმაური დაგაყრუებს – მაგრამ: დაყრუ-გ-დები;

იმედს გაუცრუებს – მაგრამ: გაუცრუ-გ-დება...

3. **გ** გამოჩნდება ორიოდ **-იერ** დაბოლოებიანი ფუძის ვითარებით ბრუნვაში: *ლონიერი – ლონიერად, მშვენიერი – მშვენიერად* (მაგრამ შდრ.: *ძლიერი – ძლიერად, კადნიერი – კადნიერად...*).

ზმნიზედების მართლწერისათვის

ზმნიზედების დიდი ნაწილი წარმოშობით ვითარებითი ბრუნვის ფორმაა, ამიტომაც ისინი ღონით უნდა დაბოლოვდეს:

ანა ზდად, ალმაცერად, ბევრად, ბლომად, გაისად, მთლად, მთლიანად, უბრად, უზმად, უცბად, ყოვლად, ფრიად, ძველად, ცერად, ხელად, კარგად, სწრაფად, ცუდად, მარჯვედ, ადვილად, აშკარად, აუცილებლად, მტკიცედ, უსათუოდ...

ამავე დროს, ზოგი ზმნიზედა წარმოშობით მოქმედებითი ბრუნვის ფორმაა და, შესაბამისად, თანით დაბოლოვდება:

წინათ, ზემოთ // ზევით, ქვემოთ // ქვევით, გარეთ, შიგნით, აქეთ, იქით... ასევე: *უკეთ* (ამათვე ეკედლება ნაწილაკი *ალ-*

ბათ).

ზეპირმეტყველებაში და ამის გამო წერაშიც გვხვდება მცდარი ფორმები – როგორც **ღ**-ს დაყრუების შემთხვევები (*უცბათ, ცუდათ...*), ისე – პირველთა ანალოგიით – ამ უკანასკნელთა **ღ**ონით დაბოლოება (*წინად, გარედ...*).

როგორ შევამოწმოთ?

საორჭოფო ზმნიზედას დაეურთოთ ნაწილაკი **-ვე** და ამ პოზიციამ უნდა გამოაჩინოს, მჟღერი დაბოლოება, ანუ **ღონია** (*უცბად-ვე*), თუ – ყრუ დაბოლოება, ანუ **თანია** (*გარეთ-ვე*).

გავითვალისწინოთ კიდევ რამდენიმე კერძო შემთხვევა:

1. *მარჯვნივ* (*||მარჯვნივ*), *მარცხნივ* (*||მარცხნივ*), *მხრივ* (*ერთი მხრივ, მეორე მხრივ, ჩემი მხრივ*).
2. *აქეთ*, *იქით*, *აქეთ-იქით*, *აქედან*, *იქიდან*, *აქეთ-იქიდან*.
3. *აქ – მანდ* (და *არა – მაქ*), *მანდეთ(კენ)*, *აქედან – მანდედან* (და *არა – მაქედან*).
4. *ახლა* (და *არა – ეხლა, ახლად*), *მალლა*, *დაბლა*, *ნელა...*
5. *ასე* (და *არა – ესე*), *ეგრე* (*||აგრე*), *აგრერიგად* (*||ეგრერიგად*)...
6. *ახლახან*, *მაგრამ – დიდხანს*.
7. დროის ზმნიზედები უმჯობესია გამოვიყენოთ მიცემითის ფორმით მაშინ, როცა პარალელურად სახელობითის ფორმითაც გვხვდება:
დიდხანს ვიარეთ (შდრ.: *დიდი ხანი ვიარეთ*);
ორ დღეს მიდიოდნენ (შდრ.: *ორი დღე მიდიოდნენ*);
ორ კვირას მოუნდა (შდრ.: *ორი კვირა მოუნდა*);
იმ ღამეს იქ დარჩა (შდრ.: *ის ღამე იქ დარჩა*) და მისთ.

ტიპობრივ სავარჯიშოთა ნიმუშები

იბოვეთ შეცდომა და გაასწორეთ:

უშიშროების საბჭოს მოთხოვეს მკაცრი ზომების გატარება ერაციის მიმართ. კარგად იცოდა, რა წვლილიც მიუძღვოდა ძმისწულს ამ სახლის მშენებლობაში. ავადმყოფმა ამათ შორის თავისი ექიმი ვერ ნახა და იმ დასკვნამდე მივიდა, მე კარგი ექიმი არ მკურნალობსო... ტრიალებდა და ბზრიანობდა, იღვსებოდა, იღვსებოდა, ანთუ აღვსილიყო მართლაც რო სუნითა. დიდება მთელი დღე ზილადა ფათაფუფასა, სადილ-სამხარც იმის ზურგს იყო. მოახერხეს, თავად ლაურეატისთვისაც დაეცდევინებინათ ორიოდ სიტყვა. იმდენი ვასწორე, ლამის სულ დაცილდა თავდაპირველ ტექსტს. დრომ ერთმანეთს დაგვაშორა და თანდათან გავფუცხოვდით ერთმანეთისაგან. ყველა ფრინველი იმას ცდილობდა, საკუთარ ნაშინებს გაფრთხილებოდა. ... და ვისაც ეს აღშფოთებს, დაე, ძრწოდნენ და შიშით კანკალებდნენ. გული დაწყვიტა მთელ საქართველოს. სოხუმის მთავრობა მანამდე არ გაანახლებს სამშვიდობო მოლაპარაკებებს, სანამ არ დარწმუნდება კოდორის ხეობის „დემილიტარიზაციაში“. ყველგან გადათხრილი მიდამო რომ შევნიშნე, გავვოცდი. დაე, ძალმაც პატრონისთვის გასწიროს თავი. გზა-გზა ხმელი შემა მოვაგროვეთ და დაუწყეთ ურემზე. ჩაპყრიან ხორბალს წისქვილში და გააბაყენ საუბარს. აქ განგამის ატეხვამდეც კი უნდა მივიდეს საქმე. ტკიცინა თუმნიანი მას მეტ სიხარულს გვრის. მწერლობა მას გუნდური თამაში გონია. მაგრამ გული არც იმას მიშვებოდა, ნულარ მოხვალო, ამრისთვის გამეცხადებინა. არ მოვიხსენიებ მხოლოდ მაშინ, როცა ავადმყოფობ და ისევ ისე ავად ვარ. ბებია გრინავდა ტუჩებსა, რალაცას ამბობდა ავსა, აუგიანსა. არაერთხელ მოსულა შატბერდს თავის ძმებთან ერთად, შეუწირია მისთვის მრავალი შესაწირავი და ადგილ-მამული. მღვდლის მოსვლამდე სტუმრები ხის ჩრდილში დააჯინა. არ ვუარყოფ, რომ გარკვეული პერიოდის განმავლობაში მშობლიური ენა გერის როლში იყო. სანამ პირველ თასს შესვაფდნენ, დაგვიანებული სტუმარიც მოვიდა. იმდენი იწვალა, რომ ბოლოს შეკრული ხელები გაინთავისუფლა. ადამიანმა გადაწყვიტა პაერის ეს თვისება გაფრინისათვის გამოეყენებია. — ნელა! — შეეძახე მე და უკან გადავარდი. ამ ახლად გაგებული ამბით ყველანი ავლფრთოვანდით. ბოლოს რიყეზე ჩამომჯდარი მგზავრები წამოდგნენ. ფულის გამოძალვის მცდელობის ფაქტი... თავად მოწერელიას არ უარყვია და არც აპირებს. ნუ შევურაცხყოფთ ჩვენი წინაპრების ძმობას. ჩვენ კი ისევ გამალებით ვჩხრიკავდით იმ ბუჩქებს. დედაჩემს ენა დაება და თვალთაგან გადმოცვივდა მსხვილი ცრემლები. მდინარეთა ნაპირებთან თავს ამოპყოფენ ხოლმე ფერად-ფერადი ყვავილები. აქედან წარმოსდგება ზოგიერთი მცენარის სახელწოდება. ქათამს მაგას ვერ ვაკვლევინებ, თიკანს და ხეს

ვერ ვაჭრევიებ. ხალხი გარს შემოჰხვეოდა და ზარდაცემული შეჰყურებდა. ბოლოს რომ ჩაგხედე და დავაფიქსირე, რომ სტატია 1978 წელს იყო დაწერილი, გავეოცდი. მეფე ვახტანგმა... თავისი ტანჯული ძვლები ასტრახანის მიწაში ჩაჰყარა. ამიტომ წერდა ივ. ჯავახიშვილი პეტერბურგიდან მიხეილ გედევანიშვილს... გორმალელები თავის მამა-პაპათა ოფლით მორწყულ მიწას დათუსდნენ. ...და ხმის ჩახლეჩამდე გაჰყვიროდა: „რუსებო, წაეთრიეთ“. ორგანიზაციები არასაკმარისად ანზოგადებენ და ავრცელებენ თავიანთ გამოცდილებას. ქალაქის მერია 3 მილიონ კუპონს გამოჰყოფს. გარეთ დარჩენილი დაიძალა და ბუნავში შემძვრალ დათვს კუდში წვდა. თანამედროვე ზებგერითი თვითმფრინავები უდიდეს სიჩქარეს ახვითარებენ აფრენისთანავე. ხალხმა უკეთ იცის, ვის ენდობა და გაყვებაო. დღევანდელ საქართველოში კი ამდენი კანონი რომ კანონობდეს, ჩვენ ბედს ძალი არ დაყუფდა მართლაც. ექსულატი ანთებით უბანში ანზავეებს შხამიან ნაწარმებს. ნაკლებად ფიქრობს იმაზე, თუ რა შეიძლება მოყვეს ამას პირადად მისთვის. „კანონის“ ავტორი ანზოგადებს ექიმთა მთელს გამოცდილებას. ჯანდაცვის სამინისტრო თხოვს მიაკითხონ სისხლის გადასხმის სადგურს. დროა გონს მოვეგოთ, რასაც მტერი ვერ გვიშვება, საკუთარ თავს ჩვენ ვუშვებით. იგი რეფრენივით გაყვება მთელ ამ პუბლიკაციას... ყინულმა ლღვობა დაიწყო და გაერთიანების ნაბიჯები გადაიდგა. ის კი არ იცის, რომ თავისი საქციელით ღმერთს ანრისხებს. საერთაშორისო ორგანიზაციებში კი ამ დარღვევისათვის ბრალს დებენ მთავრობებს. დამსვენებლები მოულოდნელი ხმაური-საგან სკამებიდან წამოფარდნენ. გაიხსენეთ, როგორ გამოსცადა ავთანდილის ვაჟკაცობა როსტევეს მეფემ. ხაზარულას აღარ უკვირდა, რატომ კოცნიდნენ ადამიანები ერთმანეთს, რატომ ჩხუბობდნენ. ისინი გროვდებიან დიდ ქალაქებში და სწამლავენ ადამიანებს. ორთავეს დიდი სურვილი ქონდა, ნათქვამის აზრს ჩამწვდარიყო.

შეარჩიეთ და ჩახვით სწორი ფორმა:

დაჭრილს ყოველგვარი ნიშანი ჩიცოცხლისა (დაკარგოდა, დაჰკარგოდა, დაჰკარგვოდა, დაკარგვიყო, დაჰკარგვიყო); მე კი ვიჯექი და არდადეგებზე (ვეოცნებობდი, ოცნებობდი, ვოცნებობდი); თემმა შეიტყო, რომ ქალი თავისი ნებით ვაჟს (გაყოლოდა, გაყოლიყო, გაჰყოლოდა, გაჰყოლიყო); ათასნაირი ხილი მწიფს და ხიდან თავისით (ვარდება, ცვივა, ცვივიან); სტუმრები შემოვიდნენ და სკამებზე (ჩამოჯდნენ, ჩამოსხდნენ, ჩამოსხდა); რა ასეთ საქციელს, თვითონ განსაჯეთ (ქვია, ქვიან, პქვია); სიცივემ წიწილას დედის ბუდე (მოაძებნია, მოაძებნინა, მოაძებნივა); ქალი იძულებული გახდა, ჭიბურის ცოლობას (დათანხმებიყო, და-

სთანხმებულებო, დათანხმებულებო, დასთანხმებოდა, დათანხმებოდა);
 მგზავრს სოფლის ძაღლები (მივარდნენ, მიცვივდა, მისცვივ-
 დნენ); ძველად ქართველი კაცი ჩოხა-ახალუხს (იცვამდა, იცვა-
 და, იცმევდა); ბევრს ამგვარი მუსიკა ყურს (ჭრის, სჭრის);
 ცდილობდა, რომ არათური (გამოპარვიყო, გამოპაროდა, გამო-
 პპარვოდა, გამოპპარვიყო); სუფრას დალოცავს, პურს ნაპირს
 (მოტეხავს, მოტეხს, მოსტეხს, მოსტეხავს); მატარებელი კვილით
 აღმართს (მიყვებოდა, მიჰყვებოდა); ბოლოს და ბოლოს მთავ-
 რობაშიც და პარლამენტშიც ქართველები (ზიან, სხედან, ჯდნანან); მე
 ჩემს ბებიას თავს (ურჩევნივარ, ვურჩევნივარ, ვეურჩევნივარ);
 და ჩვენც ასე ჩვენი წინაპრების ხსოვნას (შეფურაცხვით, შე-
 ურაცხვით, შეფურაცხვით); ის და მისი თანამგზავრი ცხენებზე
 და დიდი პატივით გამოისტუმრეს (შესვეს, შესხეს, შეაჯინეს);
 ცოტა ხანს მერჩზე (ჩამოვჯექით, ჩამოვჯექით, ჩამოვსხედით);
 ფერდობებს თხელი ნისლი (გაკვროდა, გაკრულიყო, გაჰკრियो,
 გაჰკვროდა).

რომელია სწორი ფორმა?

ვაზლვეინებ, ვაზლვევიებ, ვაზლვეიებ, ვაზლვევინებ
 ვვოცნებობ, ოცნებობ, ვოცნებობ
 გაუკრეჭავს, გაუკრეჭია, გაუკრეჭნია
 შეხვედრილვარ, შეხვედრილვარ, შეხვედრივარ, შეხვედრივარ
 შევაცვლენებ, შევაცვლენებ, შევაცვლენებ, შევაცვლენებ
 დაუბავს, დაუბია, დაუბამს
 გააბავენ (საუბარს), გააბამენ, გააბამენ
 აღუთქვავს, აღუთქვია, აღუთქვამს
 შეგუებია, შეგუებულა, შეჰგუებია
 გავუცხოვდით, გავუცხოვდით, გაუცხოვდით
 დაჰსხმოდა (თავს), დასხმოდა, დასხმიყო
 გამაცვიფრებს, გამანაცვიფრებს, განმაცვიფრებს
 გლიჯავს, გლეჯს, გლეჯავს
 იცვავენ, იცვამენ, იცმევენ
 გაფანახიერებ, განფანახიერებ, გაფანახიერებ
 გაუხლეჩავს, გაუხლეჩავს, გაუხლეჩია
 გაფინკურნე, გაფინკურნე, განფინკურნე
 (ხალხი) დაჯდა, დასხდა, დასხდნენ
 გშთანთქავდა, შთანთქავდა, გშთანთქამდა
 წაისვავს, წაისომს, წაისვამს
 აჭყლებებს, აჭყლებინებს, აჭყლებინებს

ავადმყოფობ, ავადმყოფობ, ავადმყოფობ
ვუგულებელყოფდი, უგულებელყოფდი, უგულებელყოფდი
სძინებოდა, ძინებოდა, სძინებოდა, ძინებოდა
ავღნიშნეთ, ავღნიშნეთ, ავღნიშნეთ

იბოვეთ შეცდომა და გაასწორეთ:

მაინც საიდან მოვხვდი? — საიდან და იქედან, რომ იმ კარგ სტილისტს თავისი უფლებებით მაქსიმალურად უსარგებლია. — ბოლოს და ბოლოს როდესმე ხომ უნდა ვისწავლოთ სასურველის რეალურისაგან გარჩევა... მაგრე თუ გიყვართ თქვენი ქვეყანა, ასეთ სიძნელეს რად უქმნითო. ერთ წუთში სადღაცას დაიკარგა მისი ქებული გამბედავობა. — ეს რალატო?! — იკითხა შეცბუნებულმა ბიჭმა. ბევრი... კაცის შეუფერებელი უსიამოვნება მისდგომია მას და უდროოთ დაუტკნია მისი ფუნთუშა გულ-მკერდი. ხანდახან იშვიათი მონადირეების თოფის ხმა უკაცრიელ ხეობებს გააყრუებდა. ადგილს ვერ პოულობდნენ მოულოდნელი სიხარულით დაჯილდოვებული მოხუცები. ჯერ აღბად არც გაუგია ჩვენი გამოჩენა. აი, ამან კი ძალზედ სერიოზულად ჩამაფიქრა. ბავშური სცენები სასახლეში სუყველას მოეწონა, გარდა მოურავისა. უცბათ ქარი ამოვარდა და ცაზე ღრუბელი აირ-დაირია. ხუმრობა იქეთ იყოს და რა მოარბენინებდა ამ დილაუთენია?! წარმოიდგინეთ, რა სანახავია მაგრე გამწარებული ოჯახი. მალე გამოჩნდა გადაბუგული, უფანჯრებო და უსახურაო სახლები. ამას ხომ მოვრჩით, ეხლა ისევ ძველ საქმეს დაუბრუნდეთ. ბევრი სჯა-ბაასის შემდეგ სადაო საგანი გადაწყდა. უფრო მეტი თავის გამოდება, აგრე ვთქვათ, დამარცხებულთა მხრით არ შეიმჩნეოდა. თუ წყალი გაციებულია, იცოდე, ბავშვს გააცივებ. აქეთ შე ვიდექი, იქეთ კი მთელი ჯგრო ძაღლებისა. ამ სოფელსაც სწვევოდა თავისუფლების სიხარული. ცოტა ქვემოდ ტაშფანდურა გაემართათ, მარჯვედ ცეკვადნენ ყმაწვილები. სოფელში სათვალსეიროთ გავლა უყვარდა.

III. სინტაქსური ურთიერთობის საკითხები

სინტაქსი და მორფოლოგია ერთმანეთთან უმჭიდროესად დაკავშირებული ცნებებია. სინტაქსი იქვე იგულისხმება, სადაც სიტყვის ფორმა წარმოიქმნება; უფრო სწორად, სახელისა თუ ზმნის რომელიმე ფორმა ენაში იმისათვის წარმოიქმნება, რომ მან მეორე სიტყვის რაღაც ფორმასთან დაამყაროს სინტაქსური კავშირი. ამიტომაც სიტყვათა ფორმანარმოებაზე და ორთოგრაფიაზე საუბრისას ზოგჯერ სინტაქსისთვის გვერდის ავლა არც კი ხერხდება; მაგალითად, როცა სახელების ერთად ბრუნებაზე ვსაუბრობდით, მსაზღვრელ-საზღვრულის ურთიერთობა წარმოვაჩინეთ, რაც უკვე სიტყვათა (ფორმათა) სინტაქსურ ურთიერთკავშირს გულისხმობს.

დროთა განმავლობაში ენაში სიტყვათა (ფორმათა) სინტაქსური ურთიერთობის გარკვეული წესები ჩამოყალიბებულა. მართალია, ეს წესები, მორფოლოგიასთან შედარებით, უფრო ერთგვაროვანი, ნაკლებ ვარიანტული ჩანს, მაგრამ ცოცხალ ენობრივ ქვესისტემებში მაინც იჩენს თავს არაერთი განსხვავება სალიტერატურო ენაში ჩამოყალიბებულ სინტაქსურ ნორმებთან. და ცოცხალი მეტყველების ეს თავისებურებები, ჩვეულებისამებრ, ამა თუ იმ ფორმითა და დოზით იჭრება ხოლმე სალიტერატურო ენის ფუნქციონირების სხვადასხვა უბანზე (უფრო მეტად მწერლობის ენაში, შედარებით ნაკლებ – მასმედიაში და სხვ.).

გარდა ამისა, სინტაქსური პრობლემატიკა (წევრთა ურთიერთმიმართება და თანამიმდევრობა წინადადებაში, მარტივ და რთულ წინადადებათა მონაცვლეობა და სხვ.) მჭიდროდ არის დაკავშირებული მეტყველების სტილის საკითხებთან. ამიტომაც მეტყველების კულტურა ცალკეული სინტაქსური პრობლემების წინ წამოწევასაც მოითხოვს.

1. სუბიექტის (ქვემდებარის) რიცხვის ასახვა ზმნაში

ზმნისა და მისი სუბიექტის (მოქმედი პირის, ქვემდებარის) ურთიერთმიმართება წინადადების სინტაქსური აგებულების ღერძს წარმოადგენს. როგორც ცნობილია, სუბიექტის ბრუნებისა და ზმნის უღლების ფორმები წინადადებაში (მეტყველებაში) ერთმანეთს უწევენ ანგარიშს; ასეთივე მჭიდრო ურთიერთობაა მათ შორის რიცხვის გამოსატ-

ვაშიც. კერძოდ, თუკი სუბიექტი მრავლობითის ფორმას იღებს, ნესი-სამებრ, მისი მრავლობითობა ზმნაშიც უნდა აისახოს. მაგრამ ეს ნესი უგამონაკლისო არ არის, თანაც სუბიექტისა და ზმნის რიცხვში ურთი-ერთშეთანხმების თვალსაზრისით ზოგი სხვა დარღვევაც შეინიშნება. ამიტომაც არის საჭირო, შესაბამის თავისებურებებს უფრო კონკრე-ტულად (პუნქტობრივ) შევჩხოთ.

ა) როდის აისახება სუბიექტის მრავლობითობა ზმნაში:

1. თუ სუბიექტი წართანიან მრავლობითში დგას, ის ყოველთვის, უგამონაკლისოდ შეითანხმებს ზმნას რიცხვში:

წყალნი, მთით დაქანებულნი, აღმასებრ უფსკრულს ცვივიან.

ყველანი ფეხზე იდგნენ ქუდმოხდილნი.

ძმა მაშინ მოგაგონდება, ასნი რომ გცემდნენ მარტოსა...

2. სუბიექტი -ებ-იან მრავლობითში ასევე აუცილებლად ითან-ხმებს ზმნას რიცხვში, თუკი სუბიექტად სულიერი არსებაა წარმოდგე-ნილი:

პატარა მწყემსები მხიარულად დარბოდნენ მურყნიანებში.

მაისში მერცხლები ბუდის გაკეთებას ბეჯითად შეუდგნენ.

დაცალეს სხეებმაც თოფები...

ასევე ითანხმებს ზმნას -ებ-იანი სუბიექტი მაშინაც, როდესაც ის უსულო საგნით არის წარმოდგენილი, მაგრამ ნამდვილად აქტიური სუბიექტის როლს ასრულებს (მოქმედებითი გვარის ზმნის სუბიექტია), ანდა ეს სუბიექტი გასულიერებულია (სულიერი არსების უნარ-თვისე-ბები მიენერება); მაგალითად:

რამდენი ხანია ბანკები ხელფასს არ იძლევიან.

მთები თავჩაჩქნიანები ფიქრს მისცემიან მწარესა.

ვერხვის ფოთლებმა თრთოლა დაიწყეს...

შენიშვნა: -ებ-იანი მრავლობითი თანამედროვე ქართულში, სა-ზოგადოდ, იჩენს ტენდენციას, რომ ისევე ყოველთვის შეი-თანხმოს ზმნა რიცხვში, როგორც წართანიანმა მრავლობით-მა (შდრ. ქვემოთ).

ბ) სუბიექტის სიმრავლე ზმნაში არ აისახება:

1. თუ -ებ-იან მრავლობითში მდგომი სუბიექტი უსულო საგნით არის გამოხატული (თანაც ის შინაარსობრივად პასიური სუბიექტია):

გაზაფხულზე პატარა მდინარეებმაც მოიმატა.

ფოთლებზე ახლად ამონვერილი მზის სხივები გაბრწყინდა.

ქორნილის ლამეს დიდი ამბები მოხდა...

შენიშვნა: შეადარეთ – „ამბები მოხდნენ“ სრულიად დაუშვებე-ლი შეთანხმებაა მაშინ, როცა „მდინარეებმა მოიმატეს“ შეუძ-

ლებელი არ არის. ასე რომ, სრული შეთანხმების ზემომითითებულ ტენდენციას გამოხატის უთუოდ აქვს (იხ. წინა შენიშვნა).

2. თუ სუბიექტი კრებითი სახელით არის გამოხატული, ანუ სუბიექტის სიმრავლე მხოლოდ შინაარსობრივია, ზმნა მხოლობითის ფორმით შეენყოფა:

დამფრთხალი ხალხი უმალ მიანყდა გასასვლელს.

სტუდენტობა იმ დროს პატარ-პატარა ჯგუფებად იკრიბებოდა.

ამგვარ შემთხვევებში დარღვევები იჩენს თავს სუბიექტთან ზმნის აზრობრივი შეთანხმების ნიადაგზე, განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც სუბიექტი და ზმნა სხვა წევრებით არიან ერთმანეთს დაცილებული:

ჩვენი ეგრეთ ნოდებული მაღალი საზოგადოება... თავის სამარცხვინოდ თაკილობენ თავის დედა-ენით ლაპარაკსა.

3. აზრობრივი შეთანხმების საფუძველზე ასეთივე მცდარი დანერილობები იჩენს თავს მაშინ, როცა სუბიექტის როლს ასრულებს მხოლობითში მდგომი რიცხვითი სახელი (ორი, ათი, ათასი, ბევრი...) ან მრავლის გამოხატველი ნაცვალსახელი (ყველა, ზოგი...):

ნასადილევს ორივემ ცოტა ხანს მოისვენეს.

ყველა მტერის კორიანტელსა და სქელ კვამლში გაეხვივნენ.

სალიტერატურო ნორმა, ცხადია, მხოლობითში მდგომი ზმნაა:

მალე ორივე გზის დასასრულს მოეფარა თვალს.

ზოგმა უმალ დატოვა თანამოაზრეთა შეხვედრის ადგილი.

(მდრ.: ყველანი სამებისაკენ გაემართნენ...).

4. ზმნას ასევე ვერ შეითანხმებს მხოლობითში მდგომი ორცნებიანი კომპოზიტი:

ცოლ-ქმარი ხმადაბლა საუბრობდა.

და-ძმა აივანზე გამოსულიყო...

(მდრ.: და და ძმა აივანზე გამოსულიყვნენ;

ჩვენი ცოლ-ქმარი კი იმედს არ კარგავდნენ...).

5. ზმნა მხოლობითის ფორმით უნდა იქნეს წარმოდგენილი მაშინაც, როდესაც სუბიექტს მსაზღვრელად ახლავს მრავლის გამოხატველი სიტყვა (რიცხვითი სახელი ან ნაცვალსახელი):

ერთი თხილის გული ცხრა ძმამ ძმურად გაიყო.

ზოგი ფრინველი ზამთრისათვის თბილ ქვეყნებში მიფრინავს.

ქალაქის მოედანზე უამრავი ხალხი ირეოდა...

6. როგორც შესაბამის ადგილას უკვე ითქვა, ვინ ნაცვალსახელს

მრავლობითის ფორმები არ გააჩნია, მაგრამ ის შეიძლება შინაარსობრივად მრავალსაც გამოხატავდეს; ამ შემთხვევაშიც ხშირია ზმნის აზრობრივი შეთანხმება ვინ ნაცვალსახელით გამოხატულ სუბიექტთან:

პატარები არიან ისინი, ვინც ცხოვრებას ახალისებენ.

ამგვარ შემთხვევაშიც, როგორც ეს მრავლობითის არმქონე სიტყვებს ახასიათებს, ზმნა მხოლობითის ფორმით (შეუთანხმებლად) უნდა იყოს წარმოდგენილი:

ვინ არის ის, ვისაც ჩვენი სისხლი სწყურია?

ამდენი ვინ მოვიდა?

ნეტა ვინ იყო, ნუხელ ქალაქი რომ აიკლეს მთვრალებმა?..

შენიშვნა: როგორც უკვე ითქვა, ზმნების მცირე ნაწილს ფუძის ცვალებადობა ახასიათებს, კერძოდ – მაშინ, როდესაც სუბიექტი მრავლის გამოხატველია. ისიც ითქვა, რომ ფუძემონაცვლე ზმნები შინაარსობრივადაც შეეთანხმებიან შესაბამის სუბიექტს. ამიტომაც ყველა იმ შემთხვევაში, როდესაც სუბიექტი მხოლობითში მდგომი, მაგრამ მრავლის გამოხატველი სიტყვებით არის წარმოდგენილი (და ზმნაც, ჩვეულებისამებრ, მხოლობითის ფორმით შეენწყობა), აღნიშნული ზმნები სწორედ ფუძის მონაცვლეობით შეეთანხმებიან მას:

და-ძმა პატარა ბიჭს მის ცვივდა;

ხალხი ნაქცეულ ხეებზე დასხდა;

ნეტა ვინ გამოცვივდა იმ სახლიდან?..

2. ობიექტის რიცხვის ასახვა ზმნაში

II პირის ობიექტის მრავლობითობა – პირდაპირი იქნება ის თუ ირიბი – ერთნაირად აისახება ზმნაში, კერძოდ, II პირის ფორმას -თ დაბოლოება დაერთვის:

თქვენ ცნობილი მხატვარი გხატავთ;

მტერი თქვენ თავგანწირვით გებრძოდათ...

მაგრამ თუ ობიექტთან ერთად სუბიექტიც მრავლობითში დგას, მაშინ ზმნაში სუბიექტის რიცხვი აისახება და არა – ობიექტისა; შდრ.:

თქვენ მხატვრები გხატავენ;

მტრები თქვენ გებრძოდნენ...

რაც შეეხება III პირს, პირდაპირი ობიექტის მრავლობითობა ზმნაში არ აისახება:

მასწამათ მხატვარი ხატავს.

ხოლო ირიბი ობიექტი, ჩვეულებისამებრ, ითანხმებს ზმნას რიცხვში:

ჩემს მშობლებს მწირი ადგილი შეხვდათ.

დამშეულ ძაღლებს სუნი ეცაო.

თუმცა აშკარაა, რომ ამ შემთხვევაშიც მერყეობა შეიმჩნევა: თუ წინადადებაში მრავლობითში მდგომი ობიექტიც არის წარმოდგენილი (განსაკუთრებით პირის ნაცვალსახელის -**თანინი ფორმით: მათ**), ზმნა შეიძლება მხოლობითის ფორმითაც შეენწყოს:

*შენი ამბავი... ზღაპრად მი უვ ა ჩვენს შვილიშვილებს,
ნეტა რა ამბავი ელოდა მათ?*

ამდენად, ორივე ვარიანტი დასაშვებ სალიტერატურო ნორმად უნდა იქნეს მიჩნეული:

ორლობეში რომ შეუხვიეს, ძაღლი ეცაო.

მასპინძელი გულუხვად დაუხვდა მათ.

შენი შენა: თუ ობიექტთან ერთად სუბიექტიც მრავლობითში დგას, სუბიექტი ამ შემთხვევაშიც უპირატესობას ინარჩუნებს – ზმნის ფორმაში მისი რიცხვი აისახება:

ქურდებს ძაღლები ეცნენ

(და არა: ქურდებს ძაღლები ეცაო).

3. დამოკიდებული წინადადების წევრ-კავშირთა შეხამების ზოგი საკითხი მთავარი წინადადების ასახსნელ წევრთან

რთული ქვენყობილი წინადადებების უმეტესი ნაწილისათვის დამახასიათებელია ერთი სტანდარტული კონსტრუქცია:

მთავარ წინადადებაში მოიპოვება ისეთი საკვანძო (მისამართი, ასახსნელი) წევრი, რომელსაც უშუალოდ მიემართება დამოკიდებული წინადადების წევრ-კავშირი (რომელიც, ჩვეულებისამებრ, იწყებს დამოკიდებულ წინადადებას).

შენი შენა: წევრ-კავშირი არის ისეთი კავშირი, რომელიც იმავე დროს არის წინადადების წევრი, ანუ დაესმის შესაფერისი კითხვა. ამდენად, **როდესაც, როგორც...** წევრ-კავშირებია, რადგანაც დაესმის კითხვა: **როდის? როგორ?** ხოლო **რომ, მაგრამ...** მხოლოდ კავშირებია (რამდენადაც მათ კითხვა არ დაესმის).

ასე წარმოიქმნება ერთგვარი მყარი კონსტრუქციული მოდელი:

ის – ვინც...

ის სახლი – რომელიც...

ისეთი – როგორიც...

იქ - სადაც

მაშინ - როცა და მისთ.

მეტყველების კულტურის თვალსაზრისით ყურადღებამისაქცევია ის, რომ ამ სტანდარტულ მიმართებებში თავს იჩენს ზოგი ისეთი დარღვევა, რომელიც როგორც წინადადების სინტაქსური აგებულების, ისე სტილის სრულყოფასთან არის დაკავშირებული.

შევჩერდეთ რამდენიმე ტიპობრივ შემთხვევაზე:

ა) ნევრ-კავშირი **რომელიც** ბუნებრივია, როდესაც ის მთავარ წინადადებაში არსებით სახელს, ან მის რომელიმე მსაზღვრელს მიემართება:

ლამის სიბნელეში გამოჩნდა ჯვარი, რომელიც პროექტორს გაეჩირაღდნებინა.

აუწყევით იმ ქუჩას, რომელიც რუსთაველის პროსპექტს უერთდებოდა.

მაგრამ თუ მთავარი წინადადების ასახსნელი ნევრი ნაცვალსახელით არის გამოხატული, ნევრ-კავშირად ვინც უნდა იყოს წარმოდგენილი:

მკედრად იგი თქმულა, ვისაც აქ სახელი არ დარჩენია.

ამდენად, ის - **რომელიც**, მას - **რომელსაც**... მიმართებები შეუსაბამო კონსტრუქციად უნდა იქნეს მიჩნეული; სახელდობრ, წინადადება - *ნუ ივიწყებთ იმათ, რომელთაც მამულს თავი შესწირეს.* - უმჯობესია ამგვარად გაიმართოს:

ნუ ივიწყებთ იმათ, ვინც მამულს თავი შესწირა.

(შენიშვნა: ვინც აქ შინაარსით მრავლობითია, მაგრამ, როგორც ითქვა, ის ზმნას მხოლობითის ფორმით შეინიშნოს).

ბ) რთულ ქვენყობილ წინადადებებში თავს იჩენს ამგვარი შეუსაბამო შეხამებაც: **ისეთი - როგორც**...

ეზო ისეთი მოჩითული იყო, როგორც ადრეული ბავშვობიდან ახსოვდა.

უცხოეთში ცხოვრება ისეთი არ აღმოჩნდა, როგორც მოელოდა...

ამგვარი წინადადებები ორი სხვადასხვა კონსტრუქციის (ვითარების გარემოებითი: **ისე - როგორც**... და განსაზღვრებითი: **ისეთი - როგორც**...) შერწყმით არის მიღებული და, ცხადია, ისინი უზუსტო და მიუღებელია. თავ-თავის მხრივ მართებული ვარიანტები იქნება:

ისე მოიჩითა, როგორც - ბავშვობისას...

ისეთი არ აღმოჩნდა, როგორცაც მოელოდა...

გ) ძალზე ხშირია **სადაც** ნევრ-კავშირის გამოყენება მაშინ, როდესაც

საც ის მთავარი წინადადების ადგილის გარემოებას კი არა, არამედ რომელიმე სხვა წევრს მიემართება:

*ცოტა ხანში მიადგნენ ს ა ხ ლ ს , სადაც მეთაური ცხოვრობდა;
შვილიშვილმა ბებიას წერილი მისწერა, სადაც სწერდა...
მწერალმა დანერა ნიგნი , სადაც მთელი თავისი სულისკვე-
თება ჩააქსოვა...*

ეს შენიშვნა, ცხადია, ეხება იმგვარ შემთხვევებსაც, როდესაც მთავარი წინადადების ასახსნელი წევრი თანდებულიანია, მაგრამ ის ადგილის გარემოება არ არის:

*ეს ორი სიტყვა ამოვიკითხე ფურცელზე , სადაც სხვა ვერა-
ფერი გავარჩიე.*

მაგრამ შდრ.:

გვიან დავბრუნდი ს ა ხ ლ შ ი , სადაც მოუთმენლად მელოდნენ.

ამგვარ შემთხვევებში, სრულიად ბუნებრივია, უნდა გამოვიყენოთ წევრ-კავშირი **რომელიც** (**რომელსაც**, **რომელზეც**, **რომელშიც**...).

ასევე უმჯობესია წევრ-კავშირი **რომელიც** გამოვიყენოთ მაშინაც, როდესაც მთავარ წინადადებაში ადგილის გარემოება კი მოიპოვება, მაგრამ წევრ-კავშირი სინამდვილეში მის მსაზღვრელს მიემართება:

დავბრუნდით იმ დარბაზში , სადაც უკვე ლხინი გაემართათ.

უპირატესობა უნდა მიენიჭოს: *იმ დარბაზში , რომელშიც...*

როგორ შევამოწმოთ ?

*თუკი მთავარი წინადადების ასახსნელი (მისამართი) წევრი ადგი-
ლის გარემოება არ არის (ანუ არ დაესმის კითხვა სად?..), წევრ-კავში-
რად არ უნდა გამოვიყენოთ სადაც...*

ცალკე საკითხია განსახილველ წევრთა წყობის საკითხი რთულ ქვენწყობილ წინადადებაში. აქ ორი ასპექტი უნდა გამოიყოს:

ა) წევრ-კავშირი **რომელიც**, ჩვეულებისამებრ, უშუალოდ მოსდევს მთავარი წინადადების ასახსნელ წევრს, მათი გათიშვა ბუნებრივი არ არის:

მეფემ მიმართა ჯ არს , რომელიც ხეობაში დაბანაკებულიყო.

მაგრამ თუ ამ წევრს მსაზღვრელი ახლავს, შეიძლება მან მთავარ წინადადებაში ნებისმიერი ადგილი დაიკავოს:

მეფემ იმ ჯ არს მიმართა , რომელიც...

ბ) აქ წარმოდგენილ მაგალითებში დამოკიდებული (კავშირიანი) წინადადება ყოველთვის მეორე ადგილზე იდგა. მაგრამ, როგორც ცნობილია, დამოკიდებულ წინადადებას შეიძლება პირველი ადგილიც ეკავოს, ანუ მთავარ წინადადებას უსწრებდეს წინ:

რასაც დათესავ, იმას მოიმკი...

შესაბამისად, სკოლის პრაქტიკაში საკმაოდ დიდი ტრადიცია აქვს ამგვარ ინსტრუქციას: ნუ დაიწყებთ წინადადებას კავშირით (წევრ-კავშირით)! ამიტომაც მართებულად მიაჩნიათ ამგვარი წყობა:

აბო როდესაც თბილისში დაბრუნდა, იგი აღარ მალაედა საკუთარ ქრისტიანობას.

უნდა გარკვევით ითქვას, რომ აღნიშნულ აკრძალვას არანაირი ობიექტური საფუძველი არ გააჩნია; მეტიც, უფრო ბუნებრივია ამგვარ შემთხვევებში წინადადების წევრ-კავშირით დაწყება:

როდესაც აბო თბილისში დაბრუნდა, იგი...

სამაგიეროდ, არავითარ შემთხვევაში პირველ ადგილს არ დაიკავენ კავშირი *რომ*, რომელიც შეიძლება მითითებულ წევრ-კავშირთა უმეტესობას ჩაენაცვლოს. შესაბამისად, ბუნებრივი მიმდევრობა იქნება:

აბო რომ თბილისში დაბრუნდა, იგი...

შენიშვნა: *რომ* კავშირი შეიძლება წინადადების თავში აღმოჩნდეს, თუ რომელიმე მთავარი წევრი გამოტოვებულია: *რომ* არ მეთქვა, რას იზამდი? ასევე – პოეზიის ენაში წინადადების *რომ* კავშირით დაწყება შეუძლებელი არ არის:

რომ ბედში მყოფი შენ ძმად მიგაჩნდეს, ეგ ვერაფერი სიყვარულია...

4. ე. წ. სინტაქსური ასიმილაციის შემთხვევები

ასიმილაცია ზოგადი მნიშვნელობით „დამსგავსებას“ ნიშნავს. ფონეტიკაში მას ერთი ბგერის მიერ მეორის მიმსგავსების აღსანიშნავად იყენებენ. სინტაქსური ასიმილაცია კი, ბუნებრივია, წინადადების წევრების რალაციით ერთმანეთთან დამსგავსებას უნდა ნიშნავდეს. კერძოდ, სინტაქსში ეს ტერმინი აღნიშნავს იმგვარ შემთხვევას, როდესაც მთავარი წინადადება დამოკიდებული წინადადებით არის გახლეჩილი და მთავარი წინადადების ასახსნელი (მისამართი) წევრი საკუთარ ზმნას კი არა, მასთან უფრო ახლოს მდგომ წევრ-კავშირსა და მისსავე ზმნას უწევს ანგარიშს, ანუ წევრ-კავშირს „ემსგავსება“. თვით ძველ ქართულ კლასიკურ ენაში ამ მოვლენის არაერთი ნიმუში მოიპოვება:

ყოველმან ხემან ხენუმან, რომელმან არა გამოილოს ნაყოფი კეთილი, მოეკეთოს და ცეცხლსა დაედვას.

სრულიად ნათელია, რომ აქ მთავარი წინადადების სუბიექტი მო-

თხრობითში დამოკიდებული წინადადების სუბიექტის (ნევრ-კავშირის – **რომელმან**) გამო დგას, თორემ მას სახელობითი ბრუნვა შეეფერება:

ყოველი ზე... უნდა მოიკვეთოს და ცეცხლზე დაიდოს.

ამგვარი შეცდომები რთული წინადადებების გამოყენების დროს თანამედროვე ქართულშიც იჩენს თავს. მაგალითად:

პრაქტიკა გვიჩვენებს, რომ ახალგაზრდებმა, რომლებმაც

პროფესია შემთხვევით მიიღეს, ხელახლა ირჩევენ მას.

აშკარაა, რომ ამ შემთხვევაშიც მთავარი წინადადების სუბიექტმა (ახალგაზრდებმა) თავის უშუალო მოსაზღვრე ნევრს – დამოკიდებული წინადადების სუბიექტსა (**რომლებმაც**) და მის ზმნას (**მიიღეს**) გაუნია ანგარიში. სინამდვილეში კი ის სახელობითში უნდა მდგარიყო:

ახალგაზრდები... ხელახლა ირჩევენ პროფესიას.

როგორ დავიზღვიოთ თავი შეცდომისაგან?

პირველ რიგში ფრთხილად უნდა ვიყოთ ამგვარი რთული წინადადებების გამოყენების დროს (განსაკუთრებით მათი სასვენი ნიშნებით დაყოფის თვალსაზრისით). მეორეც: აუცილებელია შევძლოთ ამგვარად გახლეჩილი მთავარი წინადადების სუბიექტს ვაპოვნინოთ საკუთარი ზმნა, რათა მისი ფორმა ამ უკანასკნელთან მიმართებით განისაზღვროს და არა უშუალო გამვლენელი („ასიმილაციის“ გამომწვევი) ნევრის (ნევრების) კარნახით.

5. მიზეზისა და მიზნის გარემოებათა და მათი შემცველი წინადადებების აღრევის შესახებ

მიზეზისა და მიზნის გარემოებები თავიანთი შინაარსით, ერთი შეხედვით, არსებითად განსხვავებებიან ერთმანეთისაგან; კერძოდ:

მიზეზის გარემოება (რატომ?) გადმოსცემს რაიმე მოქმედების, მოვლენის მიზეზს, ანუ ის ამ მოვლენას წინ უსწრებს, მასთან შედარებით „წარსულია“. მიზეზის გარემოებებია: **ამიტომ, მაგიტომ, იმიტომ, ამაღ, მაგად, იმაღ, ამის გამო, ამ მიზეზით...**

მიზნის გარემოება კი (რისთვის?) მოქმედების მიზანს გამოხატავს, ამიტომაც ის, ამ მოქმედებასთან მიმართებით, მომავალს ეკუთვნის, უნდა მოჰყვეს მოქმედებას. მიზნის გარემოებებია: **ამისთვის, მაგისთვის, იმისთვის, ამ მიზნით, მაგ მიზნით, იმ მიზნით...**

მიუხედავად ამ არსებითი განსხვავებისა, ქართულში (და არა მხოლოდ ქართულში) საკმაოდ დიდი ტრადიცია აქვს მიზეზისა და მიზნის გარემოებათა და მათი შემცველი წინადადებების აღრევას, ამ გარემო-

ებათა ურთიერთმონაცვლეობას. კერძოდ, შეიძლება კაცმა იკითხოს:

რისთვის დატოვა ამ ხალხმა სამშობლო?

და ამაში „დატოვების“ მიზეზს გულისხმობს და არა – მიზანს.

ანდა პირიქით:

რად გარჯილხარ?

და ამ კითხვაში იმ მიზანს გულისხმობს, რისთვისაც გაისარჯა შეკითხვის ადრესატი.

ამგვარი აღრევის არაერთი მაგალითი მოიპოვება როგორც ზეპირმეტყველებაში, ისე წერილობით ძეგლებში:

ხოლო კაცის ახლოს ცხოვრობს იმისათვის, რომ ჩიტს უყვარს ჭამა პურის მარცვლებისა, ფეტვისა...

კიდევ იმისათვის მიყვარს ზაფხული, რომ ნიავეით თავისუფალი ვარ მაშინ.

სამტრედიისაში რომ რკინიგზა გადაკეტეს, მართლა იმისათვის კი არ დაშლილა რუსეთი.

რისთვის ივინყებთ იმათ, რომელთაც მამულის სახელს თავი შესწირეს?

(შდრ.: ლევანის მეგობრის, ბეჟანას, წასვლაც იმ მიზეზით იყო გამოწვეული, რათა გარედან მაინც დახმარება მოეწყო).

ეს მაგალითები იმის დასტურია, რომ შესაბამის გარემოებებთან ერთად მიზეზისა (იმიტომ, რომ...) და მიზნის (იმისთვის, რომ...) გარემოებითი ქვენყობილი წინადადებების აღრევაც ხდება.

უკანასკნელ ხანს შესამჩნევი გახდა ამ რიგის კიდევ ერთი დარღვევა, კერძოდ, **რადგან** და **რათა** ნევრ-კავშირთა ურთიერთაღრევა. **რადგან** მიზეზის გარემოებით დამოკიდებულ წინადადებას აკავშირებს მთავართან, ხოლო **რათა** – მიზნის გარემოებითს. ახლანდელი მოსწავლე ახალგაზრდობა კი ორივე მხრივ უნაცვლებს მათ ერთმანეთს:

როდესაც შუშანიკმა შიკრიკისაგან გაიგო, რომ ვარსქენმა უარყო ჭემმარიტი ღმერთი, მან გადაწყვიტა დაეტოვებინა სასახლე, რადგან განრიდებოდა ვარსქენს. ... თან ეკითხება, თუ რა გეგმები აქვს მომავლისათვის შუშანიკს, რათა სურს მისი ცხოვრების აღწერა.

ამგვარი დარღვევები რომ მხოლოდ სასკოლო თხზულებების დონეზე არ რჩება და საკმაოდ ფართო გავრცელება აქვს, ამის დასტურია თანამედროვე მასმედიის ზეპირმეტყველებისა და პრესის მონაცემები:

სანიტარულ სამსახურში მიიჩნევენ, რომ ხსნარების შეტანამდე აუცილებლად შესასწავლია მათი შემადგენლობა, რადგან არ დაუშვან მონამელის საშიშროება (ახ. თ., 29. 08. 2003, გვ. 6);

წარმოიდგინეთ ისეთი ადამიანი, რომელიც ტყეს შეგნებულად

ჩეხავს, ვაგონებით გააქვს საქართველოდან, რადგან კიდევ ერთი მანქანა იყიდოს (ახ. ვერს., 24.04.2002, გვ. 29).

როგორ დავიზღვიოთ თავი შეცდომისაგან?

სრულიად აშკარაა, რომ მიზეზი წინმსწრებ მოვლენას ასახავს და მას თხრობითი კილოს ზმნური ფორმები შეეწყობა (რადგან მოვიდა... მოდის... მოვა...); მას შეეფერება კითხვა: რატომ? რა მიზეზით? მიზეზი კი მომავალში უნდა შესრულდეს, ამიტომაც მას შეეწყობა კავშირებითი კილოს ზმნური ფორმები, განსაკუთრებით – II თურმეობითი (რა ექნა?) (რათა მოვიდეს... მოსულიყო...); შეეფერება კითხვა: რისთვის, რა მიზნით?

6. სხვათა სიტყვის მართლწერა

სხვათა სიტყვა არის ისეთი ფრაზა (ცალკეული სიტყვები თუ ერთი ან რამდენიმე წინადადება), რომელიც სხვისი ნათქვამის სახით, სხვაზე მითითებით არის ჩართული ავტორის (მთხრობელის) ტექსტში.

სხვათა სიტყვის გამოყენება ხშირია ზეპირსა თუ წერით მეტყველებებში, განსაკუთრებით დამახასიათებელია ის მხატვრული ლიტერატურის ენისათვის.

ქართულში სხვათა სიტყვის გადმოცემის სამგვარი ფორმა არსებობს: პირდაპირი ნათქვამი და ირიბი ნათქვამის ორი სახეობა – კავშირიანი და ნანილაკიანი. მათი ურთიერთმონაცვლეობა ტექსტის სტილისტიკის მნიშვნელოვანი უბანია.

პირდაპირია ნათქვამი, როდესაც ავტორი (მთხრობელი) სხვათა სიტყვას უცვლელად, სიტყვასიტყვით იმეორებს.

ირიბია ნათქვამი, როდესაც სხვათა სიტყვა (უკვე ნათქვამი თუ სათქმელი, განაზრახი) ავტორს თავისი ტექსტის ნანილად უქცევია, როდესაც მისი სიტყვასიტყვითი გადმოცემის პრეტენზიას არ გამოხატავს.

I. პირდაპირი ნათქვამის გადმოცემის დროს ცალკე დგას ავტორის (მთხრობელის) სიტყვები და ცალკე – სხვათა სიტყვა; ეს უკანასკნელი დამოუკიდებელ სინტაქსურ ოდენობას წარმოადგენს, რაც წერის დროს სათანადო სასვენი ნიშნებით არის გამოხატული.

ავტორის სიტყვებისა და სხვათა სიტყვის ურთიერთანამიმდევრობის სამგვარი შესაძლებლობა არსებობს:

ა) ავტორის სიტყვები წინ უსწრებს სხვათა სიტყვას. ამ შემთხვევაში ავტორის სიტყვები ორწერტილით მთავრდება, ხოლო სხვათა

სიტყვა ბრჭყალებში ჩაისმის, ანდა მის წინ ტირეა დასმული:

... ჯერ სახლთან დაიძახა: „დარუჯან! შინა ხარ, გოგო, დარუჯან!“

ციციკორემ შეამჩნია ეს და განმარტა თავისი ნათქვამი:
– დიდი ვაჟკაცი მოუკვდათ, გარიბალდი.

ამ მეორე შემთხვევაში უფრო ხშირია სხვათა სიტყვის ახალ ხაზზე (აბზაცი) დაწყება:

ლევანს დურგალი და მისი ბიჭები ეხვეწებოდნენ:

– გვეცით პატივი და სოფელში გვეწვიეთ!

ბრჭყალებია აუცილებელი მაშინ, როცა სხვათა სიტყვა რაიმე ციტატას წარმოადგენს; ჩვეულებისამებრ, ბრჭყალებს იყენებენ მაშინაც, როცა პერსონაჟის ფიქრია გადმოცემული:

შოთა რუსთაველი ქადაგებს: „ბოროტსა სძლია კეთილმან, არსება მისი გრძელია“.

...სარკეში უყურებდა თავის თავს: „გალოთებულ არტისტს ვგავარ“.

შენიშვნა: არ არის მიზანშეწონილი ბრჭყალებისა და ტირეს ერთდროული გამოყენება, რამდენადაც ისინი ერთმანეთის მაგივრობას სწევენ. მაგ.: ქალიშვილი დედას ელაპარაკება მასწავლებლებზე: – „ელო მასწავლებელი ნაზი მასწავლებელს ვერ იტანს“.

ბ) ავტორის სიტყვები მოსდევს სხვათა სიტყვას. ამ შემთხვევაში სხვათა სიტყვა უპირატესად იწყება ტირეთი, მის ბოლოს დაისმის შესაფერისი სასვენი ნიშანი, შემდეგ – კვლავ ტირე, რასაც მოჰყვება ავტორის სიტყვები:

– ხვალ ახმეტაში უნდა წავიდე და შენც წამოდი, – ეუბნება ვაჟას.

– დაფუჭებულეები გვაქვს ნერვები. – განმარტავს ხირჩლა.

– ვინ არიან? – ეკითხებოდა დედას ძიძია.

შენიშვნა: როცა სხვათა სიტყვა თხრობითი შინაარსისაა, მის ბოლოს, როგორც ვხედავთ, შეიძლება დაინეროს როგორც ნერთილი, ისე – მძიმე.

გ) ავტორის სიტყვები ჩართულია სხვათა სიტყვის შიგნით. ამ შემთხვევაში სხვათა სიტყვის პირველი ნაწილი დასრულდება მძიმით ან სხვა რომელიმე სასვენი ნიშნით (ნერთილის გარდა), რის შემდეგაც დაისმის ტირე; ავტორის სიტყვებს კი მოჰყვება მძიმე და ტირე. მაგ.:

– ძალიან მაღალი ხომ არ არის? – იკითხა ბებია, – ცუდი არ იყოს ბავშვებისთვის.

- არა, რას ამბობ, - იუარა პაპამ, - ცხრაასამდე მეტრია სულ ზღვის დონიდან.

- რა ბედნიერი დღეა, ბებო! - შევძახე ალტაცებით, - გარეთ თოვლი, აქ კიდევ ამდენი ჩურჩხელა!

შენიშვნა: პირდაპირი ნათქვამის ერთ-ერთი ფორმაა დიალოგი, რომლის გადმოცემის დროსაც შეიძლება ავტორის სიტყვები საერთოდ არ იყოს გამოყენებული. დიალოგში მონაწილე პირთა მონაცვლეობას კი გამოხატავს შესაბამისი სხვათა სიტყვის დანყება ტირეთი. მაგ.:

- დაბრძანდით.

- არა, პატრუცემულო, დაჯდომით აღარ შეგანუხებთ.

- რა შენუხებაა, დაბრძანდით, დაბრძანდით.

- არა, ესევე გეტყვით.

- ბრძანეთ.

- მეუღლე გარდამეცვალა, სიხარულა.

- რას ბრძანებთ!..

II. **იზიბი ნათქვამის** გაერცვლებული ფორმაა სხვათა სიტყვის კავშირიანი გადმოცემა, რომლის დროსაც ავტორის სიტყვები და სხვათა სიტყვა ერთ რთულ წინადადებად ერთიანდებიან და მათ, ჩვეულებისამებრ, აკავშირებს **რომ** კავშირი:

მტერი იმუქრებოდა, რომ სამშობლოს ნაცარტუტად გვიქცევდა. მე ვუთხარი, რომ მისი კაპრიზების გათვალისწინებას არ ვაპირებდი. ნინო მიხსნიდა, თუ რის გაკეთებას აპირებდა იგი დამთავრების შემდეგ.

შენიშვნა: სხვათა სიტყვის ამგვარი გადმოცემა ერთგვარი ხელოვნური იერის მატარებელია და ის უფრო მშრალი ოფიციალური სტილისათვის არის დამახასიათებელი. ამიტომაც მისი გამოყენება მხატვრული ლიტერატურის ენაში უაღრესად შეზღუდულია.

III. სხვათა სიტყვის გადმოცემის მეტად თავისებური და, ამავე დროს, საკმაოდ მოქნილი სახეა მისი გამოხატვა სხვათა სიტყვის ნაწილაკების მეშვეობით. სხვათა სიტყვის ამ სახეობას ერთგვარი შუალედური ადგილი უჭირავს პირდაპირ და ირიბ ნათქვამთან მიმართებით. ფორმითა და შინაარსით (მოდალობით) ის ირიბ ნათქვამს ეკედლება (ამიტომაც მივიჩნიეთ ის ირიბი ნათქვამის ქვესახეობად), მაგრამ, ამავე დროს, გარკვეულად შენარჩუნებული აქვს სხვისი ნათქვამის სიტყვასიტყვით გადმოცემის პრეტენზია.

სხვათა სიტყვის ამგვარი გადმოცემის დროს გამოყენებულია

სხვათა სიტყვის ნანილაკები: -*შეჰქი*, -*ჰქი* და -*ჲ*. ისინი სხვათა სიტყვის ავტორის (ან - სავარაუდო ავტორის) პირის მიხედვით არის განაწილებული:

-*შეჰქი* ნანილაკი გამოიყენება პირველი პირის ნათქვამის გადმოცემისას, ანუ ამ შემთხვევაში ავტორი (მთხრობელი) საკუთარსავე სიტყვებს იმონმებს:

ხომ ვამბობდი, კალმით ნახატია-მეთქი.

-*ჰქი* ნანილაკი ისეთ სხვათა სიტყვას დაერთვის, რომელიც მეორე პირმა უნდა გადმოსცეს:

ასე გადაეცი, შენი სულთამხუთაჲი მოვიდა-თქო.

შენიშვნა: 1. -*ჰქი* არასოდეს დაერთვის მეორე პირის უკვე ნათქვამ სიტყვებს. ამ შემთხვევაშიც -*ო* ნანილაკი გამოიყენება:

შენ გითქვამს, ეგ კაცი ვერაფერს დამაკლებსო.

2. -*ჰქვა* ნანილაკი კუთხურია და მისი გამოყენება დაუშვებელია („*მგონა მცდის-თქვა*“ - დ. კლდ.)

-*ჲ* ნანილაკი გამოიყენება მესამე პირის ნათქვამის გადმოსაცემად:

მაშინ გულდამშვიდებულმა თქვა: არა ვარ გამშრალი, არაო.

-*ჲ* ნანილაკი ასევე გამოიყენება I და II პირის ნათქვამის გადმოსაცემად, თუ ეს პირები მრავლობითის სახით არის წარმოდგენილი:

მგელი ჩვენ როგორ შეგვაშინებსო, - თავს ვიმხნევებდით.

ავტორის ტექსტისა და ნანილაკიანი სხვათა სიტყვის ურთიერთმიმდევრობა, უკვე განხილულის მსგავსად, სამგვარ პოზიციას წარმოაჩენს: ავტორის სიტყვები უსწრებს, მოსდევს ან ჩართულია სხვათა სიტყვაში.

პირველი პოზიციის შემთხვევაში, როგორც მოყვანილი მაგალითებიდან ჩანს, წინადადებათა შორის უპირატესად მძიმე დაისმის. ამავე დროს, დასტურდება ორწერტილის გამოყენების შემთხვევებიც, განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც სხვათა სიტყვა ვრცელ წინადადებას ან ფრაზას წარმოადგენს (ამ შემთხვევაში ორწერტილის შემდეგ ტირიც შეიძლება იყოს გამოყენებული):

უთხარი: შენი სულთამხუთაჲი მოვიდა-თქო.

მთავარმართებელთან მივიდნენ და განუცხადეს: - გურიიდან აღიხანოვი გამოვიდეს, თორემ გურულუბზე უარესს ჩვენ ვიზამთ, კახელებიო.

იმ შემთხვევაში კი, როდესაც ავტორის სიტყვები მოსდევს ან ჩართულია სხვათა სიტყვაში, შეგვიძლია იგივე სასვენი ნიშნები გამოვიყენოთ, რაც პირდაპირი ნათქვამის შემთხვევაში იყო მითითებული.

საგანგებოდ უნდა გაესვას ხაზი ნაწილაკიანი სხვათა სიტყვის გადმოცემის ზოგიერთ მოთხოვნას: კერძოდ:

1. ნაწილაკები -**მეთქი** და -**თქო** შესაბამის სიტყვას უკავშირდება დეფისით, ხოლო -**ო** იწერება შერწყმულად.

2. სხვათა სიტყვის ნაწილაკი, ჩვეულებისამებრ, შესაბამის ტექსტში გამოიყენება მხოლოდ ერთხელ, რაც არ უნდა ვრცელი იყოს ის.

3. მითითებული ნაწილაკები უპირატესად დაერთვის სხვისი ნათქვამის ბოლო სიტყვას, წინადადების რა წევრიც არ უნდა იყოს ის (თუმცა უპირატესობა მაინც ზმნას უნდა მიენიჭოს).

4. კითხვითი მოდალობის მქონე ნაწილაკიან სხვათა სიტყვასთან, წესისამებრ, კითხვის ნიშანი არ დაისმის:

ჩოლოყაშვილმა ერთხელ კიდევ შემოგვითვალა, რას აპირებთო.

(თუმცა ისიც შესაძლებელია, რომ გარკვეული პოზიციაში, განსაკუთრებით – ვრცელი სხვათა სიტყვის გადმოცემის დროს, კითხვის ნიშნის დასმის შემთხვევებიც შეგვხვდეს: – *ახლა რას აპირებთო? – გვეკითხა ბოლოს პაპამ.*)

5. ნაწილაკიანი სხვათა სიტყვა ბრჭყალებში ჩაისმის მხოლოდ მაშინ, როცა ის ციტატას წარმოადგენს. ამ შემთხვევაში ნაწილაკი დაიწერება ბრჭყალებს შიგნით, ჩვეულებრივი წესით:

ისევ გამიმეორა აკაკის სიტყვები: „მაგრამ მარტო წვრთნა რას იზამს, თუ ბუნებამც არ უშველაო“.

დასასრულს საწინააღმდეგო თვალსაჩინოებისათვის ვცადოთ ერთი მაგალითის მიხედვით წარმოვადგინოთ სხვათა სიტყვის გადმოცემის ყველა ძირითადი ვარიანტი:

1. პირდაპირი ნათქვამი:

ა) მთავარმართებელს განუცხადეს: *„გურიიდან ალიხანოვი გამოვიდეს, თორემ გურულებზე უარესს ჩვენ ვიზამთ“.*

ბ) მთავარმართებელს განუცხადეს:

– გურიიდან ალიხანოვი გამოვიდეს, თორემ... უარესს ვიზამთ.

გ) – *გურიიდან ალიხანოვი გამოვიდეს, თორემ... უარესს ვიზამთ, – განუცხადეს მთავარმართებელს.*

დ) – *გურიიდან ალიხანოვი გამოვიდეს, – განუცხადეს მთავარმართებელს, – თორემ... უარესს ვიზამთ.*

2. ირიბი ნათქვამი:

მთავარმართებელს განუცხადეს, რომ ალიხანოვი გურიიდან გამოსულიყო, თორემ... უარესს ისინი იზამდნენ.

3. ნაწილაკიანი სხვათა სიტყვა:

ა) მთავარმართებელს განუცხადე, *ალიხანოვი გურიიდან გამოვი-*

დეს, თორემ... უარესს ვიზამთ-მეთქი.

ალიხანოვი გურიიდან გამოვიდეს, თორემ... უარესს ვიზამთ-მეთქი, – განუცხადე ალიხანოვს.

ბ) ასე უთხარი მთავარმართებელს: გურიიდან ალიხანოვი გამოვიდეს, თორემ... უარესს ვიზამთ-თქო.

გ) მთავარმართებელს განუცხადეს, გურიიდან ალიხანოვი გამოვიდეს, თორემ... უარესს ვიზამთო.

დ) მთავარმართებელს განუცხადეთ: გურიიდან ალიხანოვი გამოვიდეს, თორემ... უარესს ვიზამთო.

7. როდის გამოვიყენოთ ორმაგი უარყოფა?

თანამედროვე სალიტერატურო ქართულში საბოლოოდ არის დამკვიდრებული ე. წ. ორმაგი უარყოფა. ეს ის შემთხვევაა, როდესაც უკუუთქმით წინადადებაში უარყოფის ორმაგი საშუალებაა გამოყენებული – უარყოფითი ნაცვალსახელი ან ზმნიზედა და უარყოფითი ნანილაკი.

წინადადებაში უარყოფითობის ძირითადი გამომხატველი, ცხადია, უარყოფითი ნაცვალსახელები და ზმნიზედებია: **არავინ, არარა, არაფერი, ვერავინ, ნურავინ, არსად, ვერსად, არასოდეს, ვერასოდეს, ნურასოდეს...** როდესაც მხოლოდ ისინია წარმოდგენილი წინადადებაში, ცალმაგი უარყოფა გვექნება:

იმათი თვალთ ლაპარაკი არავის შეუმჩნევია.

საწოლიდან ყველანი გავიდნენ, მაგრამ სადედოფლო დარბაზიდან არავინ წასულა. სხვა არაფერი უთქვამს თავის თავზე. ჩემისთანა ოხერ-გაჭირვებულს სამი გასათხოვარი სახლში მიზის და მთხოვნელი კაცი არსადა ჩანს.

მაგრამ არცთუ იშვიათად ამგვარად გამოხატული უარყოფის გასაძლიერებლად გამოყენებულია უარყოფითი ნანილაკებიც: **არ, ვერ, ნუ** (ალარ, ველარ, ნულარ). ჩვეულებისამებრ, თითოეული ამ ნანილაკთაგანი იმ უარყოფით ნაცვალსახელსა თუ ზმნიზედას შეეწყობა (მოსდევს მას), რომლის შემადგენლობაშიც იგივე უარყოფითი ნანილაკი შედის: **არავინ არ, ვერავინ ვერ, ნურავინ ნუ, არსად არ, ვერსად ვერ, ნურსად ნუ, არასოდეს არ, ვერასოდეს ვერ** და მისთ.

მაგალითები:

თქვენამდე არავინაც არ გამოჩენილა აქ.

უკვე ვერავინ ვერ დამახვეინებს უკან.

ნურავინ ნუ დაიჩემებს: მომავალში ამას ვიზამ და იმასო!

მოდით, ნურავის ნუ ვეტყვით, რომ ხელი მოგვეცარა.

არასოდეს არ გახმება წყალთა შინა ხეთა ძირი.

ნურასოდეს ნუ იტყვი იმას, ჩემი მომრევი არავინ არისო...

ჯერ არასდროს არ შობილა მთვარე ასე წყნარი.

არსად ისე არ მღერიან, როგორც აქ, ამ ქვეყანაში.

რაც უნდა ბევრი ეცადო, ვერსად ვერ დამემაღლები...

როგორც დადგენილია, ცალმაგი და ორმაგი უარყოფის ურთიერთმონაცვლეობა თავისუფალია და სტილისტიკის სფეროს განეკუთვნება. ამრიგად, გემოვნებისამებრ, შეგიძლიათ გამოიყენოთ, როგორც:

იმ ძველ ადგილებს ალბათ არასდროს აღარ დაუზღბრუნდები.

ისე: იმ ძველ ადგილებს ალბათ არასდროს დაუზღბრუნდები.

მაგრამ არსებობს ზოგი ისეთი შემთხვევა, როცა ორმაგი უარყოფის გამოყენება აუცილებელია:

1. როცა უარყოფითი ნაცვალსახელი თუ ზმნიზედა გათიშულია უარყოფითი ნაწილაკისაგან:

არსად ისე არ მღერიან...

ვერავინ თურმე ვერ დაგვიცავს...

2. როცა უარყოფით ნაცვალსახელსა თუ ზმნიზედას დაერთვის ნაწილაკი -ც(ა):

ვერაფერსაც ვერ ვხედავ...

არსადაც არ მეჩქარება...

3. როცა უარყოფითნაწილაკიანი სიტყვა მსაზღვრელ წევრს წარმოადგენს:

მუცელას სმა-ჭამის მეტი არავითარი დარდი არა ჰქონდა.

თავს არიზოგავდა, არავითარ მუშაობას არ თაკილობდა.

მასზე სოფლელებმა ვერავითარი გავლენა ვერ მოახდინეს.

ნასულისა ჯერ არანაირი ამბავი არ მოსვლოდათ.

4. თუ ძირითადი წევრის უარყოფითობას გამოხატავს აბც, ვერც, ნურც ნაწილაკები:

მიყვარხარ და არცვის არ დაუთმობ შენს თავს!

არც ერთს* ხმა არ ამოუღია.

არც ერთი აღდგომა, არც ერთი ბედნიერი დღე არ ახსოვდა.

ხალხის მხარდაჭერის გარეშე ვერც ერთი მათგანი ვერ განხორციელდებოდა...

* ეს შემთხვევებიც უნდა ადასტურებდეს იმას, რომ აბც ერთი, ვერც ერთი (გარდა აბც - ერთი, არც - მეორე* შემთხვევისა) ერთ სიტყვას უნდა წარმოადგენდეს.

8. წევრთა თანამიმდევრობის საკითხი წინადადებაში

მეცნიერებაში სამართლიანად არის დამკვიდრებული თვალსაზრისი, რომ ქართულ ენაში წინადადების წევრთა თანამიმდევრობა შედარებით თავისუფალია, ანუ ქართული ენა ეკუთვნის იმ ენათა რიგს, რომლებშიც წინადადების წევრები მკაცრად განსაზღვრული წესით არ არის განლაგებული.

მაგრამ, ამავე დროს, არც ისეთი ენა არსებობს სადმე, რომლის წინადადების წევრთა თანამიმდევრობა აბსოლუტურად თავისუფალი იყოს; სწორედ ამ აზრის მატარებელია შესიტყვება „შედარებით თავისუფალი“, რომელიც ქართულის მიმართ იქნა გამოყენებული.

იმ ენებში, რომელთა წინადადების წევრების თანამიმდევრობა გრამატიკულად არ არის განსაზღვრული, ანუ სინტაქსური კონსტრუქციით არ არის მკაცრად შეპირობებული, წევრთა ასეთ თუ ისეთ განლაგებას, ჩვეულებისამებრ, სტილისტიკური ფუნქცია ეკისრება; ამდენად, ეს საკითხი ქართულში ძირითადად სტილისტიკის სფეროს განეკუთვნება. თუმცა იგივე სტილისტიკური ვარიანტულობა წევრთა განლაგების სფეროში თავისთავად წამოსწევს საკითხს სტილისტიკურად ნეიტრალური კონტექსტების ამ თვალსაზრისით შეფასების შესახებ. უკეთ: თუ არ იარსებებს რაღაც ამოსავალი (ნეიტრალური) მდგომარეობა წინადადების წევრთა თანამიმდევრობის თვალსაზრისით, მაშინ ვერც სტილისტიკურად განსაზღვრულ (მარკირებულ) სიტყვათგანლაგებას შევაფასებთ.

მაგალითად: თუკი არ არსებობს შესადარებელი (ნეიტრალური) წყობა „*ქორმა წინილა წაილო*“, მაშინ რასთან მიმართებით განსაზღვრება სტილისტიკური აქცენტი სხვაგვარი წყობისა: „*წინილა ქორმა წაილო*“, ან – „*წაილო ქორმა წინილა*“?..

ამდენად, წევრთა თანამიმდევრობის საკითხი წინადადებაში სინტაქსის სფეროსაც მთლიანად ვერ დასცილდება.

მაინც რა განსაზღვრავს გარკვეული წევრის ადგილს სინტაქსურ კონსტრუქციაში?

როგორც ჩანს, რამდენიმე არსებითი ფაქტორი:

- წინადადების წევრის განსაზღვრული როლი („წონა“) კონსტრუქციაში;
- სინტაქსურ წყვილთა (სინტაგმათა) ბუნებრივი თანამიმდევრობა და ურთიერთშეჭიდულობა;
- წინადადების (ფრაზის) რიტმიკულ-მელოდიკური სტრუქტურა;
- კონკრეტული სტილისტიკური ამოცანა (ნეიტრალური თუ მარკირებული).

აქედან გამომდინარე, წინადადების წევრთა განლაგებას ძალზე მნიშვნელოვანი ფაქტორები განსაზღვრავს და მათი გათვალისწინება წინადადების (ფრაზის) აგებაზე მუშაობისას აუცილებელი პირობაა. ამიტომაც არის, რომ ნებისმიერი ავტორის კონკრეტული ნააზრევის წერილობითი გაფორმება (თუნდაც მხოლოდ ნაკითხულის შინაარსის გადმოცემა) საკმაოდ დიდ ძალისხმევას მოითხოვს და უკვე რეალიზებული ტექსტის სრულყოფაზე (დახვეწაზე) მუშაობაც (თვით სიტყვის ხელოვანთა გამოცდილებით) არსებითად დაუსრულებელი პროცესია.

ამდენად, ელემენტარული ნიგნიერი კულტურა გარკვეული სტანდარტული (ნეიტრალური) წინადადების ფარგლებში ბუნებრივი სიტყვათგანლაგების გათვალისწინებასაც მოითხოვს.

ქართული სალიტერატურო ენის ბუნებრივი სიტყვათგანლაგების თვალსაზრისით რამდენიმე ზოგადი კანონზომიერება გამოიკვეთება:

1. ზმნა, როგორც ძირითადი მატარებელი აზრობრივი და კონსტრუქციული დატვირთვისა, მარტივი, სტილისტიკურად ნეიტრალური წინადადების ბოლოკიდური პოზიციისაკენ მიისწრაფვის. ეს, ცხადია, ძირითად ტენდენციაზე მითითებაა და არა ზმნის ერთადერთი პოზიციის აღნიშვნა; მაგრამ იმ შემთხვევაში, როცა წევრთა თავისუფალ განლაგებაზეა საუბარი, გარკვეული პოზიციის უპირატესობა უკვე წესის ხასიათს იძენს. ამგვარად, მარტივი წინადადების ფარგლებში წევრთა წყობის ტიპობრივი შემთხვევაა:

მამამ შვილს დაგვიანებული პასუხი და უბრუნა.

2. როგორც მოყვანილი მაგალითიდანაც ჩანს, სუბიექტი ზმნის წინამავალ პოზიციას იკავებს, მეტიც, იგი წინადადების თავკიდური პოზიციისაკენ მიისწრაფვის. სუბიექტის ეს პოზიცია მისი აქტიური როლით უნდა იყოს განპირობებული.

3. გარემოება განლაგდება ზმნის სიახლოვეს, უპირატესად მის წინამავალ პოზიციაში:

მატარებელი ბაქანს კივილით მიუახლოვდა.

4. მსაზღვრელი წევრი, ასევე, უპირატესად წინ უსწრებს შესაბამის მთავარ წევრს და განლაგდება მის უშუალო სიახლოვეს:

დაფეთებულმა ფრინველებმა დათოვლილ ნაძვებს გადაუფრინეს.

5. თუ მთავარ წევრს ორი (ან მეტი) მსაზღვრელი ახლავს, მათ შორის უფრო შორეულ პოზიციას იკავებს მართული (სუბსტანტიური) მსაზღვრელი, რომელსაც შეთანხმებული (ატრიბუტული) მსაზღვრელი მოსდევს:

პაპაჩემის ძველმა დამბაჩამ იქუხა.

ცხადია, წინადადების წევრთა თანამიმდევრობის პრობლემა ათას-

გზის უფრო რთულია, ვიდრე ეს ამ უმარტივეს შემთხვევებში არის წარმოდგენილი, მით უფრო, რომ ეს საკითხი სრულიად თავისებურ ასპექტებს იძენს, განუსაზღვრელად უფრო მრავალვარიანტიული ხდება სხვადასხვა ტიპის რთული წინადადების ფარგლებში. ამ თვალსაზრისით აგრეთვე მხედველობაში მისაღები ხდება აზრობრივ-სტილისტიკური აქცენტების განაწილება, ტექსტის სტილი, უცხო ენათა კონსტრუქციების გავლენა და მისთ.

საზოგადოდ, ზემომითითებული ძირითადი ტენდენციების გარდა, წინადადებასა და ტექსტზე მუშაობისას გათვალისწინებულ უნდა იქნეს შემდეგი არსებითი მოთხოვნები:

ა) წინადადების წევრთა განლაგება, თვით რაიმე კონკრეტული სტილისტიკური დატვირთვის პირობებში, არ უნდა არღვევდეს სალიტერატურო ქართული მეტყველების ბუნებრიობას. კერძოდ, წევრთა თავისუფალი განლაგების პირობებში ხუთსიტყვიანი წინადადება იძლევა სინტაქსური წყობის 120 შესაძლებელ ვარიანტს. თუ პირველსავე მაგალითს ავიღებთ, შესაბამისი ვარიანტები ამგვარ სახეს მიიღებს:

*მამამ შეიღს დაგვიანებული პასუხი დაუბრუნა.
მამამ შეიღს დაგვიანებული დაუბრუნა პასუხი.
მამამ შეიღს დაუბრუნა დაგვიანებული პასუხი.
მამამ შეიღს პასუხი დაგვიანებული დაუბრუნა.
მამამ პასუხი შეიღს დაგვიანებული დაუბრუნა.
მამამ პასუხი დაგვიანებული შეიღს დაუბრუნა.
მამამ პასუხი დაგვიანებული დაუბრუნა შეიღს.
მამამ დაგვიანებული შეიღს პასუხი დაუბრუნა.
მამამ დაგვიანებული პასუხი შეიღს დაუბრუნა.
მამამ დაგვიანებული შეიღს დაუბრუნა პასუხი.
მამამ დაგვიანებული პასუხი დაუბრუნა შეიღს.
მამამ დაგვიანებული დაუბრუნა შეიღს პასუხი.
მამამ დაგვიანებული დაუბრუნა პასუხი შეიღს.
შეიღს მამამ დაგვიანებული პასუხი დაუბრუნა.
დაგვიანებული შეიღს დაუბრუნა პასუხი მამამ და სხვ.*

ერთი და იმავე წინადადების ამ ვარიანტთაგან (რომელიც, საზოგადოდ, წევრთა თანამიმდევრობის უზღვავე პოტენციას წარმოაჩენს) შეიძლება ზოგი ძირითადად იქნეს მიჩნეული, ზოგს გარკვეული სტილისტიკური დატვირთვა მივანიჭოთ, მაგრამ არის ისეთი ვარიანტებიც, რომელთა მიჩნევა ბუნებრივ (დასაშვებ) ქართულად ნამდვილად გაძნელდება (მაგ. ბოლო წინადადება: *დაგვიანებული შეიღს დაუბრუნა პასუხი მამამ*)...

ბ) ნევრთა განლაგება არ უნდა ქმნიდეს ორაზროვნების, სიტყვათა არასწორი დანყვილების შესაძლებლობას. მაგალითად:

დილის 11 საათზე ორი ავტომატიტ შეიარაღებული უცნობი პირი თავს დაადგა ზესტაფონი-ხაშურის რკინიგზის გადასარბენის საგუშაგოს მორიგეს.

სხვას რომ თავი დავანებოთ, ამ წინადადებით გამოდის, რომ ორი ავტომატიტ ერთი პირია შეიარაღებული, ავტორს კი ამის თქმა უნდოდა, - ავტომატიანები ორნი იყვნენო.

ოთხასამდე მესტიელი რესპუბლიკის სხვადასხვა ქალაქსა და რაიონში დროებით ნათესავებთან და ახლობლებთან აფარებს თავს.

ისე გამოდის, თითქოს დროებით კი არ აფარებენ თავს, არამედ მათ „დროებითი ნათესავები“ ჰყავთ.

გ) ხშირად წინადადების კონსტრუქციულ არასრულუფასოვნებას და აუნყოფლობას, სიტყვათა განლაგებასთან ერთად, ქმნის ცალკეულ ნევრთა „სიჭარბე“, მათი უადგილო ადგილას, ანდა ზედმეტად გამოვლენა. ამისი მაგალითები განსაკუთრებით თავს იჩენს თარგმნილ ტექსტებში, თუმცა ორიგინალურ თხზულებებშიც არ არის იშვიათი. ორიოდ მაგალითი:

პასტორმა ველი გაიარა და საღამოს პირას არყის ხეებით გაჭიმულ გზაზე მაშინ გავიდა, როცა შლეენი სამუშაოდან ველოსიპედით შინ ბრუნდებოდა.

... ეს არ აკმარა და ქვედა კიდურების ორივე მუხლი თუნუქის ცხელ ღუმელზე მიადებინა.

9. ზოგი ზმნური კონსტრუქციის ცვლილებათა გასათვალისწინებლად

როგორც ცნობილია, წინადადების აგებულება (კონსტრუქცია), უპირველეს ყოვლისა, ზმნის პირიანობაზეა დამოკიდებული. ზმნის სუბიექტ-ობიექტები იგივე მთავარი ნევრებია წინადადებისა. შესაბამისად, ყოველი ისტორიული ცვლილება ზმნურ შესიტყვებაში წინადადების ნევრთა ანალოგიურ გარდაქმნას მოასწავებს. მაგალითად: **შეხედა** ზმნა სამპირიანი იყო (მან მას ის). მესამე პირად თ ვ ა ლ ე ბ ი იგულისხმებოდა; დროთა განმავლობაში ეს პირი დაიკარგა („ზედმეტი“ აღმოჩნდა, ვინაიდან „ხედვა“ თ ვ ა ლ ს ისედაც გულისხმობდა) და, შესაბამისად, **თვალი** სიტყვის გამოვლენა წინადადებაშიც ასევე შეუძლებელია.

ამგვარ ცვლილებას არაერთი ზმნა განიცდის. თუ ეს ცვლილება უკვე დამთავრებულია (როგორც **შეხედა** ზმნის შემთხვევაში), მაშინ ნორმა მას უფლებოდ მიიღებს, მაგრამ თუ ამ რყევის პროცესი ჯერ კიდევ მიმდინარეობს, ნორმა მისდევს მორფოლოგიურ (გრამატიკულ) პრინციპს და იცავს იმ კონსტრუქციას, რომელიც სისტემურად და ისტორიულად გამართლებულია.

აუცილებელია რამდენიმე ამგვარი გავრცელებული ზმნური კონსტრუქციის გათვალისწინება:

1. უყვება (ის მას მას) – **მოუყვა** (ის მას მას):

არასწორია: *პარტიებს საკუთარი „ფიზიონომიის“ დასანახად ედეკ-ს ლიდერმა ერთი ანეკდოტი მოუყვა.*

სწორია: ... **ლიდერი ერთ ანეკდოტს მოუყვა.**

2. ჰპირდება (ის მას მას) – **შეჰპირდა** (ის მას მას):

არასწორია: *მამამ ბავშვებს კანფეტები შეჰპირდა.*

სწორია: **მამა ბავშვებს კანფეტებს შეჰპირდა.**

ასევეა – **დაჰპირდა.**

3. სძლევს (ის მას) – **სძლია** (მან მას):

არასწორია: *სიკეთით სძლიე შენი მტერი...*

სწორია: **სიკეთით სძლიე შენს მტერსა...**

4. დაინევს (ის) – **დაიწია** (მან):

არასწორია: *ქარი ამოვარდა და ლამე ტემპერატურა დაინია.*

სწორია: **ტემპერატურამ დაიწია.**

5. რა უყვებს (მათ მას):

არასწორია: *მათ არ იცოდნენ, რა უყვეს ლეკებმა ქალი.*

სწორია: **რა უყვეს ქალს...**

6. ელაპარაკება (ის მას) – **დაელაპარაკა** (ის მას):

არასწორია: *რა დაგელაპარაკა მან, განზე რომ გაგიხმო?*

სწორია: **რას დაგელაპარაკა იგი?..**

7. ებრძვის (ის მას) – **ებრძოლა** (ის მას):

არასწორია: *კორუფციას ყველამ ერთნაირად უნდა ვებრძოლოთ.*

სწორია: **კორუფციას ყველა უნდა ვებრძოლოთ...**

8. ეკითხება (ის მას მას) – **შეეკითხა** (ის მას მას):

არასწორია: *რა შემეკითხა შენმა ძმაკაცმა, კარგად აღარ მახსოვს.*

სწორია: **რას შემეკითხა ძმაკაცი?...**

9. სცემს (ის მას) – სცემა (მან მას):

არასწორია: ადგა და ძალლი სასტიკად სცემა ჯოხით.

სწორია: ძალღს სცემა.

10. იგინება (ის) – შეიგინა (ის):

არასწორია: გულშემატკივარმა ერთი გულიანად შეიგინა.

სწორია: გულშემატკივარი შეიგინა...

11. იმუქრება (ის) – დაიმუქრა (ის):

არასწორია: პაპამაც გაბრაზებით დაიმუქრა: ნახავ, რასაც მოიმკიო!

სწორია: პაპა დაიმუქრა...

ტიპობრივ სავარჯიშოთა ნიმუშები

იპოვეთ შესაბამისი უზუსტობა და გამართეთ წინადადება:

იმ სახლში, სადაც არსენა იბრძოდა, უკვე მრავალი დახოცეს. ორივე თავისი ქვეყნის ჭეშმარიტი შვილები იყვნენ. (დეპუტატს) მიაჩნია, რომ იელოველებმა თავად დაარბიეს ყრილობისთვის მომზადებული სცენა და ა. შ., რადგან შემდგომ ასეთი განცხადებები გაეკეთებინათ. მიწვევება: ის, ვინც დედამიწას მართავს, მუხრუჭის მაგიერ რატომღაც გაზს აჭერს ფეხს... უფრო სწორედ, ისინი, ვინც დედამიწას მართავენ. როგორც იქნა, მოიძებნა პარლამენტში ადამიანები, რომლებმაც თავიანთ თავზე აიღეს პასუხისმგებლობა. ვილაცამ გორმალელების დარაჯი დაუბდიბლად ცემა. ასათიანის განცხადებით, რუსეთის გეგმაში ზის მისი შენარჩუნება საქართველოს ხელისუფლებაში, რადგან ბოლომდე იქნას მიყვანილი ამ ქვეყნის ნგრევა. სხვა მხრივ მისი გრძნობები მთელ სამყაროს ეკუთვნის, ყოველ ციურ თუ მიწიერ არსებებს. ბევრი დრო დამჭირდა ნამდვილი მეგობრების საპოვნად, ისეთებისა, ვინც არ მილალატებდნენ. ტყუილად ხომ არ ამბობს ანდაზა — შეჩვეული ჭირი სჯობსო შეუჩვეველ ღხინს. ისინი ძალიან კარგი ადამიანები იყვნენ, ერთი სოფლად, მეორე ქალაქში ცხოვრობდნენ. ხალხმა ამ უცხო სანახაობას თვალი დიდხანს ვერ მოწყვიტეს. ენერგოკრიზისის დროს ადამიანი იძულებულია მუდამ იშრომოს, რადგან მისი ოჯახი სიცოცხის გამო არ გაიყინოს. 11 სექტემბრის შემდეგ რუსეთის პრეზიდენტი აკეთებს განცხადებას, რომ ტერორიზმს ყველამ ყველგან უნდა ებრძოლოს. ქაქუცასთან კავშირის გამო იდევნებოდა მისა ხელაშვილი და აღექის მისრიაშვილი. კაცმა ვალის დაუყოვნებლივ მოტანა შეპირდა თავის მევალეს. ჩოლოყაშვილს იარაღს რომ აწვდიდა, იმისათვის დაისაჯა. ყოფილმა სპაის გოგონამ, ჯერი პოლი-

ველმა, უფრო და უფრო მოუხშირა ტელეეკრანზე გამოჩენას, თანაც ახალ-ახალ ამბლებში. აღარ იცოდა, ბოლოს რამდენი ათასი ცხენოსანი თან ახლდა გიორგის. ჩემს შიშისგან გაყვითლებულ სახეს ყურადღება არ მიაქციაო. პოეტმა თავისი შეხედულებები მწერლის დანიშნულებაზე ნათლად გამოხატა მრავალ პუბლიცისტურ წერილებსა და ლირიკულ ლექსებში. მოსწავლეები რომ უკეთ გარკვეულიყვნენ, მასწავლებელმა ერთი იგავიც მოუყვა. ბევრი თანამდებობის პირი, რომელთაც უპირველეს საზრუნავად მოქალაქეთა სამართლიანი მოთხოვნების დაკმაყოფილება უნდა გაეხდათ, თურმე ისევე ძველი ინერციით მუშაობენ, ჯერ კიდევ უცხოა მათთვის გარდაქმნის ფსიქოლოგია. მეცადინეობაზე მხოლოდ ორი ვაჭი და სამი გოგონა გამოცხადდნენ. მამა-შვილი მივიდნენ და გათლილ მორზე ჩამოსხდნენ. თავისი საუკეთესო სიტოცხლის წლები შვილის აღზრდას შეაღია. ათეული ათასი ფუტკარი, რომლებიც ერთ ოჯახს შეადგენენ, შემდგომამდე დიდხალ თათლს აგროვებენ. ბიჭმა დედას წერილი მისწერა, სადაც დაწვრილებით უხსნიდა ყოველივეს. ორივე ქვეყანა ურბანიზაციის ძალიან მაღალი დონით გამოირჩევიან. ჩაამატეთ ცივი წყალი ისე, რომ ტემპერატურა ნორმაზე დაბლა არ დაიწიოს. დიმიტრი, რომელიც ცხრაას ცხრამდე იატაკქვეშ იყო, ცხრაას ცხრაში ბორკილი დაადეს და კატორღაში იჯდა კარგახანსა. მეოცე საუკუნე კოლუმბიისთვის ურიცხვი სისხლიანი ქრონიკებით აღინიშნა. ასე რომ, ცხოვრება ნამდვილად ღირს იმისთვის, რათა არაკატაკაში დატრიალებული ამბები მოჰყვე. 12 რუსი მებრძოლი, მათ შორის ერთი პოლკოვნიკი და ორი ოფიცერი, დღემდე უმაროვის ტყვეობაში არიან. ადამიანს, რომელსაც გაძარცვას უპირებდი, მათხოვეო (მნიშვნელობა არ ჰქონდა, რა უნდა გენათხოვრებინა) უნდა გეთქვა თავდაპირველად. თქვენ ისეთივე უებრო მეოჯახე ბრძანდებით, როგორც მეომარი. ეს კაცი არ ვარგაო იმისათვისაო, რომ მტვრიან-მტვრიანი ტანისამოსი აცვიოაო. უბედურება იქნებ არც ისე დიდი ყოფილიყო, რომ დაპირისპირებულ შეხედულებათა ჭიდილი მხოლოდ აზრის სფეროში რომ მიმდინარეობდეს. იქ, სადაც ნიჭია, იქ აუცილებლად აზრიც არის. გამოძიებლები თვლიან, რომ ყოველი გაძარცვული ობიექტის ზარალი კაპიკ-კაპიკ უნდა გადამოწმდეს, რადგან ზოგიერთმა ვაი-ხელმძღვანელმა თავისი „ნამოღვაწარიც“ ამ „საცოდავებს“ არ შეაწეროს. მას ამ საქმეში მხარი აუბა ისეთმა გამოცდილმა სპორტსმენმა, როგორც რ. აბჯანდაძეა. ...შესაძლებელია მთელ იმ პოლიტიკურ სპექტრში, ვინც დღეს არიან, ისინიც გამოჩნდნენ, ვინც დღეს აქტიურად არ ჩანან პოლიტიკაში. მორიგი ექსპერიმენტი... რომელსაც რა მოყვება, ვეჭვობ ამ დარბაზში მსხლომთავან ვინმემ წინდაწინ დანამდვილებით იცოდეს... თუნდაც ისევე იმ შეიარაღებულთა გამო, რომლებიც კუპონს არ შეგარჩენს კი არა, საკუთარ სახლში არ შევიშ-

ვებს, თუ მოინდომა. ხის ძირას, ნიადაგსა და ბალახში, სხვადასხვა ცხოველები ცხოვრობენ. მათ ვინც თავისუფლად იშრომეს, შედეგსაც საუკეთესოს მოიპოიან. ვინ უფრო მეტი გააკეთა ცნება „კომუნისმის“ დასახობად — მე თუ იმათ, ვინც ღლეს რა ჯურის ბრალდებას აღარ მიყენებენ? გუშინ პარლამენტმა პირველი წაკითხვით მიიღო დადგენილებები, რომლებიც პარლამენტზე განსახილველად გამოიტანა დავით კუპრეიშვილმა. გაერთიანებული კოლექტივი, რომელიც 1990 წლიდან იმყოფებოდა იჯარაზე, ქონების გამოსყიდვის უფლებით, გამოსყიდა მასზე რიცხული ქონება.

ჩასვით შესაფერიხი ფორმა:

აკი გეუბნებოდი, თავი დაანებეთ მაგ გიყსა ... (მეთქი, თქო, ო). სთხოვე ღმერთს, მომიტევეს ჩემი ცოდვები (რათა, რადგან). ზომ გითხარი, მე შანც ვერას დამაკლებ (მეთქი, თქო, ო). მეცნობა და რატომ არ მაგონდება წამდაუწუმ ეკითხებოდა თავის თავს (თქო, ო, მეთქი). ბერმა დალოცა ყრმები, ყოფილიყვნენ ისინი ღვთის ჭეშმარიტი შორწმუნენი (რათა, რადგან). წადი და ბატონს მოახსენე, შეველა არ დამჭირდება (თქო, მეთქი, ო). ჯოჯიკი და მისი ცოლი შევიდნენ შუშანიკთან, მისთვისაც ეჭმით პური, მთელი ეს ღღეები უჭმელად გაეტარებინა (რათა, რადგან, რატომ). როგორც კი მივედი, მაშინვე ვაცნობეთ, — მეფე თავისი ამალით მოდის (თქო, მეთქი, თქვა, ო). უნივერსიტეტში იმიტომ აბარებს, საფუძვლიანი განათლება მიიღოს (რადგან, რათა). მასწავლებელმა უნდა მოსწავლეებს მშობლიური ენის სიყვარული გაუღვივოს (ეცადოს, სცადოს, შეეცადოს). ეს ეხება მათ, ვინც საბჭოთა რეჟიმისაგან გაქცევა (გადაწყვიტა, გადაწყვიტეს). სიურეალისტები პირველები იყვნენ, ვინც ფოტოგრაფიას როგორც ხელოვნებას (მიუღგნენ, მიუღგა). ისინი, ვისაც პირველი ჯგუფის სისხლი მაღალი იმუნიტეტით გამოირჩევიან (აქვს, აქვთ). მიუხედავად მრავალი ფინანსური ქვეყანა ნელ-ნელა ფეხზე დგება (პრობლემებისა, პრობლემისა). მესამე კატეგორიაში ამ თვალსაზრისით სუფრის ღვინოები (შედიან, შედის). ასეთი დასკვნის გაკეთების საფუძველს მათი განცხადებები და ქცევები (იძლევა, იძლევიან). ვინც თავად არ გამოიღებს ხელს, მათ ვერც ამერიკელები (უშველის, უშველიან). ახლა ორი სხვადასხვა ტაძარი, — ერთი რომში და მეორე პრაღაში, — რომ (აცხადებენ, აცხადებს). კალათბურთელთა უმრავლესობას ახალი კონტრაქტები უკვე გაფორმებული (აქვს, აქვთ). ხანდაზმული ცოლ-ქმარი ტურისტული მოგზაუ-

რობის დროს რომს (ეწვივნენ, ეწვია). პარკში ახალგაზრდა გოგო და ბიჭი (ზის, სხედს, სხედან, ზიან). ნატრობდა შეეძინა საკუთარი სტამბა, უამრავი წიგნის დაბეჭდვას აპირებდა (სადაც, რომელშიც). სოფელში ისეთი სახელი ჰქონდა დავარდნილი, მის თავმოყვარეობას შეჰფეროდა (როგორც, როგორიც).

გამართეთ ფრაზა სხვათა სიტყვის შეხაფერისი ნაწილაკის გამოყენებით:

ბოლოს გადაეწყვიტეთ, რომ თავს ზემოთ ძალა აღარ იყო. მაშინ ჩემს ბიძაშვილს გაფუწყყერი, მეორედ აღარ წამოგცდეს მაგისტანა სიტყვები-თქვა. როგორც ვუთხარით — მეფესთან უნდა წამოხვიდე-თქო, იმავე წამს დაგვეთანხმდა. ვწერდი იმაზეც, რომ აფხაზი ექსტრემისტები გარეშე ძალების იმედად არიან, თორემ ისინი ამდენს ვერ გაბედავდნენ-თქვა. მასპინძელს ვეტყვი, მიზეზს გავაგებინებ — საქმე გვაქვს, უსათუოდ ხვალ აღრიანად წამაფალი ვარ-თქვა, ძალიან საჭირო საქმეზედ-თქვა. კი ვიხუმრე, თავგმა შეგვიტყაძა ლურსმნები-თქვა. ვუხსნი, ებოდიშობ: კიდევ რამდენიმე წუთს მოგვიწევს ლოდინი-თქო. მე მაღლი მოვახსენე და სიცილით ვუთხარი: დღეს კიდევ გადავრჩი-თქო. მაშ, სამართალმა პური აღარ უნდა ჭამოსო, — ვფიქრობდი. ნიკოსაც შევუთვალეთ, კვირას აუცილებლად ჩამოდი-თქვა. მეზობლებთან გადადი და შეახსენე, რომ ცოტა ხელის წაკერა დამჭირდება. ასე უთხარი, თქვენთვის არც მოსვლა მიკითხავს და არც წასვლას გკითხავთო. მაშინ ჩემს ბიძაშვილს გაფუწყყერი, მეორედ აღარ წამოგცდეს მაგისტანა სიტყვები-თქვა. ... რომელიც, სხვათა შორის, მასპინძლებს შეჰპირებია, თბილისში მოგიწვევთო კონცერტების ჩასატარებლად. მაგრამ როცა შევატყვე, ყურს აღარ მიგდებენო, ისევე კალიასავით დავეშვი თავქვე წადი და უთხარი ქალბატონს, ფულებს რომ თხოულობ, სახლს რატომ არ გვითბობო. ვიფიქრე — დაიმტყრევა-თქვა, მარა შენც არ მომიკვდე, წელი არ გაუხრია. მაშინ გულდამშვიდებულმა ვთქვი: არა ვარ გამშრალი, არაო.

გამოკითხვა-ლაპარაკში გვითხრა, შეილო, ახალგაზრდების სიცოცხლის გამო შეშინაო; ამბობენ, ომი მოხდება და ისევე მეფე ჩამოვაო. ახ, რა მტკიცედ დავარწმუნეთ, რომ მისი წინააღმდეგეც ვიყავით. რას ამბობ, დედი-თქო, ვინ ჩამოუშვებს-თქო, ჩვენ გვინდა, რო საქართველო თავისუფალი და დემოკრატიული იყოს-თქო. ხომ გითხარი, ესეც დამჯდარი დახატე-თქვა, რატომ არ გაიგონე?! — ამაზე უარეს დღეში ხომ არ ჩავყარდებით-მეთქი, — შევეპასუხეთ ჩვენ, — ნეტა ამაზე გაუსაძლისი რაღა უნდა მოხდეს ჩვენს ცხოვრებაში-მეთქი. ვერაფერი გავაწყვე და გადაეწყვიტე, რომ თავს ზემოთ ძალა აღარ არის-თქო.

IV. ფუნქციონალური სტილისტიკის საკითხები

1. ფუნქციონალური სტილისტიკის საგანი

სტილისტიკა, როგორც ფილოლოგიური დისციპლინა, ამა თუ იმ ენის გამომსახველობით შესაძლებლობათა, ანუ სტილური ხერხებისა და საშუალებების შემსწავლელი მეცნიერებაა. ამდენად, სტილისტიკა ენობრივ შემოქმედებასთან დაკავშირებულ პრობლემათა ფართო სპექტრს მოიცავს, დანყებული სიტყვათა თანამიმდევრობით და დამთავრებული სპეციალური გამომსახველობითი საშუალებებით („მხატვრული ხერხებით“).

შეიძლება ითქვას, სტილი ყველგან არის, სადაც კი სიტყვები აზრის გამოსახატავად იყრიან თავს, ამიტომაც სტილისტიკა, საზოგადოდ, ენობრივ ქმნადობას უკავშირდება, ზეპირმეტყველებითი იქნება ის თუ წერიითი. მიუხედავად ამისა, მაინც უნდა ითქვას, რომ სტილისტიკის პრობლემატიკა იმთავითვე მნიგნობრული ენის ჩამოყალიბებას დაუკავშირდა და მის განვითარებასთან ერთად იხვეწებოდა მეთოდურად და იმკვიდრებდა ადგილს თეორიულად თუ პრაქტიკულად. ეს ბუნებრივიცაა, რამდენადაც მხოლოდ დაწერილი ფრაზის დახვეწა და სრულყოფაა შესაძლებელი; ზეპირმეტყველება ამ მხრივ უფრო ერთჯამიერია და მოუხელთებელი (როგორც ხალხს უთქვამს, „გაფრენილ სიტყვას ვერ დაიბრუნებ“!).

აქედან გამომდინარე, ნებისმიერი მნიგნობრობის, და მათ შორის – ქართულის, მთელი ისტორია სტილისტიკის დიდ პრაქტიკულ გამოცდილებასაც წარმოადგენს. და მით უფრო დიდია ეს გამოცდილება, რაც უფრო ხანგრძლივია მისი ისტორია და ფართოა ის სფეროები, ის ასპარეზი, რასაც ეროვნული ენა სწვდება და მოიცავს. ამდენად, სტილისტიკის პრაქტიკული გამოცდილება ყოველი ეროვნული მნიგნობრობის აუცილებელი მემკვიდრეობაა, მიუხედავად იმისა, იყო თუ არა ეს პროცესები თეორიულად გააზრებული და განმტკიცებული.

რაც შეეხება სტილისტიკის პრობლემების თეორიულ გააზრებას მნიგნობარი კაცობრიობის მიერ, ეს დარგი ერთ-ერთ უძველეს მეცნიერებათა (ცოდნათა) რიგში დგას, მიუხედავად იმისა, რომ ენათმეცნიერული სტილისტიკა მხოლოდ XIX საუკუნეში ჩამოყალიბდა. კერძოდ, ფრიად ნიშანდობლივია, რომ ანტიკურ საბერძნეთში სტილისტიკა (იგივე „პოეტიკა“) არსებითად მხოლოდ მხატვრული ენის სპეციფიკას შეისწავლიდა, ხოლო სალიტერატურო (საერთო-სახალხო) ენის

გამოყენების პრაქტიკულ სფეროს რიტორიკა (მჭევრმეტყველების ხელოვნება) მოიცავდა (ამ მხრივ საყოველთაოდ არის ცნობილი ბერძენი ფილოსოფოსის - არისტოტელეს - ფუნდამენტური მემკვიდრეობა „რიტორიკა“ და „პოეტიკა“).

ამდენად, უძველესი დროისათვის სტილისტიკა მაინც მხატვრული ენის ფუნქციონირების ასპარეზად მოიაზრებოდა, რამდენადაც ენის ფუნქციონირების სხვა სფეროები ჯერ კიდევ არ იყო გამოკვეთილი და წარმოჩენილი (ზოგ შემთხვევაში კი - ჩასახულიც).

დროთა განმავლობაში უფრო და უფრო გაფართოვდა სალიტერატურო ენათა ფუნქციონირების არეები. თუ თავიდან მხატვრული ლიტერატურის ენას ფუნქციონალური ნიშან-თვისებების თვალსაზრისით მხოლოდ ღვთისმეტყველებისა და ფილოსოფიის ენა უპირისპირდებოდა, რომელიც თავისთავში მოიცავდა შემდეგდროინდელ ცალკეულ მეცნიერებებსაც (მაგალითად, სრულიად თვალსაჩინოა, როგორ ჩამოყალიბდა ქართულ სინამდვილეში, ერთი მხრივ, მხატვრული ენა, მეორე მხრივ, საღვთისმეტყველო ენა, ხოლო, მესამე მხრივ, აქედან გამომდინარე, იოანე პეტრინის ფილოსოფიური ენა), მოგვიანებით თანდათანობით გამოიკვეთა და ჩამოყალიბდა როგორც საზოგადოებრივ მეცნიერებათა, ისე ბუნების მეცნიერებათა სფეროები და ფარგლები; ცალკეულმა მეცნიერებებმა დადგინილი, თავისთავადი სახე მიიღო, რაც პირველ რიგში ამ სფეროების „ენობრივ“ თვითმყოფადობას გულისხმობს. შესაბამისად, უფრო ხელშესახები გახდა ის საზღვრები, რომლებიც, ერთი მხრივ, მხატვრული ენისა და სტილის პრობლემატიკას ასახავდა, ხოლო - მეორე მხრივ, სალიტერატურო ენის გამოყენების ცალკეული სფეროების, ცალკეულ ფუნქციონალურ არეთა სპეციფიკას განსაზღვრავდა.

სტილისტიკის ისტორიის თვალსაზრისით უთუოდ ნიშანდობლივია ის, რომ ამ ცნებისა და მეცნიერული დარგის რეალური შინაარსი (ე.წ. „ენათმეცნიერული სტილისტიკა“) ჩამოყალიბდა მხოლოდ XIX საუკუნეში, ანუ მას შემდეგ, რაც გამოიკვეთა სალიტერატურო ენათა ფუნქციონირების სრულიად ახალი მასშტაბები და ასპარეზი განათლების, მეცნიერების, საინფორმაციო ურთიერთობების, საქმისწარმოების სფეროში.

ქართული სალიტერატურო ენის დიფერენცირებული სტილისტიკური დახასიათებაც, სრულიად ბუნებრივია, მის ფუნქციონალურ შესაძლებლობებთან არის დაკავშირებული.

ქართული სალიტერატურო ენის ფუნქციურ მრავალფეროვნებას, მის „პოლივალენტოვნებას“ საგანგებოდ აღნიშნავს არნ. ჩიქობავა „ქართული სიტყვის კულტურის საკითხების“ I ტომში (1972 წ.), როდეს-

საც სალიტერატურო ენის ფუნქციების საკითხს ეხება:

„გამოყენების სფერო განასხვავებს სალიტერატურო ენებს ერთ-მანეთისაგან.

სამწერლო ენაზე შეიძლება მხოლოდ წერა-კითხვას სწავლობდნენ; მასთან მოთხრობა-ლექსებიც იწერებოდა ამ ენაზე.

თუ სამწერლო ენაზე საშუალო განათლებასაც იღებენ, ეს თვალსაჩინოდ ზრდის სამწერლო ენის გამოყენების სფეროს: საბუნებისმეტყველო საგნები (ბოტანიკა, ზოოლოგია, ანატომია-ფიზიოლოგია... ფიზიკა, ქიმია...), მათემატიკის სპეციალობანი (ალგებრა, გეომეტრია, ტრიგონომეტრია...) სათანადო ტერმინების შექმნის გარეშე შეუძლებელია ვასწავლოთ (ინტერნაციონალური ტერმინები უთარგმნელად რჩება, მაგრამ ტერმინთა დიდი წილი იმ ენაზე უნდა გვქონდეს, რა ენაზედაც ვასწავლით საგნებს)...

ქართული სალიტერატურო ენა უკვე მეთექვსმეტე საუკუნისა თავისი დროის კულტურულ მოთხოვნილებას ღირსეულად ემსახურებოდა.

და მაინც: ქართული ენის ლექსიკა ისე მდიდარი არასოდეს ყოფილა, როგორც ის ამჟამად არის, როცა ქართულად ენა აიღდა ყველა მეცნიერებამ, მათ შორის საბუნებისმეტყველომ და უმაღლესი მათემატიკის სხვადასხვა დარგებმა.

ამ მეცნიერებათა მეტი წილი უკანასკნელ საუკუნეებში შეიქმნა, მათი ცნებები წინათ არ არსებობდა... ქართულად აზროვნება ამგვარ სპეციალობებში ჩვენს ახალგაზრდობას პირველად თბილისის უნივერსიტეტმა შეაძლებინა. და ეს მოასწავებდა ქართული სამეცნიერო აზროვნების აღორძინებას.

ჩვენ ახლა მივეჩვიეთ იმას, რომ ქართულ ენაზე ყველა დარგის ნააზრვეი შეიძლება გადმოიცეს, შევეჩვიეთ ისე, რომ გვაინყდება, თუ რა განუზომელი მნიშვნელობა ჰქონდა ამას ქართველი ხალხის კულტურული ცხოვრებისათვის, და – კერძოდ, ქართული სალიტერატურო ენის ძალთა ამოქმედებისა და სასიცოცხლო უნარის განმტკიცებისათვის“.

თანამედროვე ქართული სალიტერატურო ენის მრავალპლანიანობა და პოლივალენტოვნება თავისთავად განაპირობებს მის მრავალმხრივ ფუნქციონალურ და სტილისტიკურ განტოტებას. სალიტერატურო ენის ფუნქციების ამგვარი დიფერენცირება შეპირობებულია იმ რთული და არაერთგვაროვანი ამოცანებით, რასაც ის სრულიად განსხვავებულ პროფესიულ სფეროებში გამოყენების დროს ასრულებს. სწორედ ფუნქციონალური არეების გაფართოება და გართულება იწვევს სალიტერატურო ენის გამოკვეთილ სტილისტიკურ დიფე-

რენციაციას. რაც უფრო განვითარებული და პოლივალენტოვანია სალიტერატურო ენა, მით უფრო გამოკვეთილი და ჩამოყალიბებულია მისი ფუნქციონირების არეები, ანუ ფუნქციონალური სტილისტიკის სფეროები, მით უფრო აქტუალური ხდება საკითხი თითოეული ამგვარი სფეროს ენობრივ თავისებურებათა გამოვლენისა და შესწავლისა.

ამდენად, სალიტერატურო ენის ფუნქციონირების თვალსაზრისით არსებით მნიშვნელობას იძენს შესწავლა არა მხოლოდ მხატვრული ენის სპეციფიკური ექსპრესიული საშუალებებისა, არამედ ენის ფუნქციონირების ყოველი ცალკეული სფეროსა და უბნისა, ანუ ფუნქციონალური სტილისტიკის ძირითადი თავისებურებებისა, რამდენადაც სწორედ მასთან არის დაკავშირებული სალიტერატურო ენის საყოველთაო პრაქტიკული გამოყენების ძირითადი ამოცანები.

რას გულისხმობს ფუნქციონალური სტილისტიკა?

ფუნქციონალური სტილისტიკა, უპირველეს ყოვლისა, გულისხმობს იმას, რომ იგი დიფერენცირებულად წარმოადგენს სალიტერატურო ენის ფუნქციონირების ცალკეულ სფეროებს, ამ სფეროთა სტილებრივ თავისებურებებს. უფრო ზოგადად კი ფუნქციონალური სტილისტიკა შეისწავლის იმ ნაირგვარ ენობრივ საშუალებებს, რომლებიც სალიტერატურო ენის ფუნქციონალურ (სპეციალურ) დიფერენციაციას ემსახურება და გამოხატავს. უფრო კონკრეტულად: ფუნქციონალური სტილისტიკა შეისწავლის როგორც ფუნქციონალურ სტილთა საერთო კანონზომიერებებს, ისე იმ სპეციფიკურს, რაც მათ ერთმანეთისაგან განასხვავებს, მათ ავტონომიურობას განაპირობებს.

როცა ფუნქციონალურ სტილებზე საუბრობენ, ჩვეულებისამებრ, მეტი ყურადღება ეთმობა მათს განმასხვავებელ თავისებურებებს, იმ სპეციფიკურს, რაც მათს თავისთავადობას ქმნის. ამავე დროს, მხედველობაშია მისაღები ისიც, რომ აღნიშნულ სტილებს შორის „ჩინური კედელი“ არ არსებობს. ჯერ ერთი, მათთვის საერთოა ძირითადი ენობრივი რესურსები (სიტყვები, წინადადებები). მეორეც, თითქმის არ არსებობს ისეთი ენობრივი გამომსახველობითი ფორმა, რომელიც ოდენ ერთ სტილს ეკუთვნოდეს და არც ერთ დანარჩენში არ გამოვლინდეს. ამდენად, აქ შეიძლება მხოლოდ ცალკეულ ნიშანთა დომინანტობაზე იყოს საუბარი ამა თუ იმ სტილის ფარგლებში. მაგალითად, სტილისტიკური ნიშნების თალსაზრისით ყველაზე უფრო გამოკვეთილია მხატვრული სტილი. მაგრამ თვით მისთვის დამახასიათებელი ტიპობრივი მხატვრული საშუალებების გამოვლენა არ გამოირიცხება სხვა სტილთა ფარგლებში. ზემოთ ხატოვანი გამონათქვამი „ჩინური კედელი“ იქნა გამოყენებული, რომელიც უკვე არის მეტაფორული ში-

ნაარსის მატარებელი. ამგვარი ხატოვანი ფორმულები, მართალია, შეზღუდული და „ანონილი“ დოზით, მაგრამ სრულიადაც არ არის უცხო ფუნქციონალური სტილებისათვის. ასეთია, მაგალითად, ცალკეული ტერმინებისა თუ გამონათქვამების გადატანითი, ხატოვანი შინაარსით გამოყენება:

არჩევნები მოახლოვდა, პარტიები ფინიშის სწორზე გავიდნენ; მან თავისი მოღვაწეობით გზა გაუკაფა მომავალ პოლიტიკოსებს; ბევრი სახელმწიფო ადამიანთა უფლებებს ფეხქვეშ თელავს; ეს ორი კვირაა პარლამენტი ერთ ადგილს ტკეპნის; ბიუროკრატიზმს ერთი დარტყმით ვერ დაძლეე...

სხვადასხვა სტილისტიკური ფიგურები (შედარება, ეპითეტი, მეტაფორა, ანტითეზა, სინესთეზია, მეტონიმია თუ სხვა) შეიძლება ფუნქციონალური სტილის ელემენტებადაც მოგვევლინოს. მეტაფორული საშუალებების გამოყენებაზე განსაკუთრებით მიუთითებენ პუბლიცისტიკის ენაში:

შევარდნაძეა მათი ყინულმჭრელი, რომელიც დასაფლეთისკენ ამტვრეს ყინულს და სივრცეს უთავისუფლებს თავის გუნდს; იგი (ე. სურმანიძე) სხვებზე ხშირად არის ფრონტის წინა ხაზზე და ჟვანიასთვის საიმედო თანამებრძოლია...

ამავე დროს, აუცილებელია აღინიშნოს, რომ ფუნქციონალურ სტილთა ფარგლებში გარკვეული გამომსახველობითი საშუალებების გამოყენებისასაც ნიშანდობლივია ზომიერება („მომჭირნობა“), აკადემიზმი და ამგვარი ფიგურების სტანდარტიზაცია.

ფუნქციონალური სტილისტიკის გენეზისის გათვალისწინებით შეიძლება ითქვას, რომ სტილისტიკის ეს სფერო ისტორიულ-კულტურული კატეგორიაა, რამდენადაც უშუალოდ უკავშირდება ენის ფუნქციონირების სოციალურ-კულტურული პირობების ისტორიულ ცვალებადობასა და ჩამოყალიბებას, ენის გამოყენების პრაგმატული სფეროების საბოლოოდ განსაზღვრასა და დადგენას.

ქართულ სალიტერატურო ენას ფუნქციონალურ სტილთა სრულყოფილი, განვითარებული სისტემა აქვს. კერძოდ, გამოიყოფა შემდეგი ძირითადი ფუნქციონალური სტილები (ენის ფუნქციონირების სტილებრივი სფეროები):

- სამეცნიერო;
- ოფიციალურ-საქმიანი;
- პუბლიცისტური;
- სასაუბრო (ზეპირმეტყველებითი).

ფუნქციონალურ სტილთა ამ რიგში ზოგჯერ მოიხსენიებენ მხატვრულ სტილსაც, როგორც ენის ფუნქციონირების ერთ-ერთ სფეროს; თუმცა უმჯობესია მხატვრული და ფუნქციონალური სტილები იმთავითვე იქნეს გამიჯნული მათი პრინციპული შინაარსობრივი განსხვავების გამო, იმდენად, რომ ისინი არსებითად დამოუკიდებელ სამეცნიერო სფეროებს წარმოადგენენ.

შენიშვნა: ამ თვალსაზრისით შესაძლებელია უმჯობესი იყოს გამოყენება ტერმინისა პრაქტიკული სტილისტიკა, რომელიც (ფუნქციონალურისაგან განსხვავებით) მხოლოდ ენის გამოყენების პრაქტიკულ სფეროებს გულისხმობს და, ამდენადვე, თავისთავად გამორიცხავს კავშირს ენის გამოყენების შემოქმედებით (მხატვრულ) მხარესთან.

რამდენადაც უკვე საკმაოდ ვრცლად იყო საუბარი ორთოეპიისათვის (ზეპირმეტყველებისათვის) ნიშანდობლივ პრობლემებზე, აქ მხოლოდ იმ ძირითად თავისებურებებზე შევჩერდებით, რომლებიც სალიტერატურო ენის ფუნქციონირების სამ ძირითად სფეროსთან – სამეცნიერო, პუბლიცისტურსა და ოფიციალურ-საქმიან სტილებთან არის დაკავშირებული.

ა) სამეცნიერო სტილი

თანამედროვე სამეცნიერო სტილის დიაპაზონი მეტად ფართოა როგორც „რაოდენობრივი“ (სპეციალური, დარგობრივი მრავალფეროვნება), ისე თვისობრივი (ცალკეული პროფესიული ენების მაქსიმალური განვითარება) თვალსაზრისით, რამდენადაც უახლესმა სამეცნიერო-ტექნიკურმა ცივილიზაციამ განუსაზღვრელი მასშტაბები შესძინა ცალკეულ მეცნიერებათა დიფერენცირებულსა და გაღრმავებულ განვითარებას. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის, სხვა უმაღლესი სასწავლებლების, სამეცნიერო ინსტიტუტების ფართო ქსელის ხანგრძლივმა სამეცნიერო და საგანმანათლებლო მოღვაწეობამ ასევე შეუწყო ხელი ქართული სამეცნიერო ენის (ტერმინოლოგიისა და სტილის) დამუშავებასა და ჩამოყალიბებას.

სამეცნიერო სტილის ფუნქციონირების სფეროებია: მეცნიერული შრომა, გამოკვლევა, სტატია, სახელმძღვანელო, საგნის ან მოვლენის აღწერა, ანალიზი, მსჯელობა, დასკვნა, რეცენზია, ლექცია, სალექსიკონო ან ენციკლოპედიური სტატია, თეზისები, ანოტაცია, რეფერატი, კონსპექტი, გამოხმაურება და სხვა.

სამეცნიერო სტილისთვის დამახასიათებელი ნიშნებია:

– სპეციალური ლექსიკის, ტერმინოლოგიის მიზანმიმართული გა-

მოყენება (ყველა დარგის სპეციალური ენა გაჯერებულია მისთვის დამახასიათებელი მდიდარი ტერმინოლოგიით);

- ენის სიმშრალე და ლაკონიურობა (აქ ჭარბსიტყვაობა და გამომხატველობითი ეფექტურობა ნიშანდობლივი არ არის);

- ცნებითი სიზუსტე და ერთმნიშვნელოვნობა; სიტყვები ატარებენ არა კონკრეტულ, არამედ განზოგადებულ, ცნებით შინაარსს (ხშირია აბსტრაქტული სახელების გამოყენება);

- სტატისტიკური და სხვა აღრიცხვითი მონაცემების საგანგებო წარმოჩენა;

- ზმნების ნაკლებობა; ძირითადად მდგომარეობის, ქონება-არსებობის (და არა მოქმედების) გამოხატვა (დამახასიათებელია ზმნე-ბი: *არის, აქვს, ახასიათებს, ნიშანდობლივია, არ გააჩნია...*);

- ტექსტის ლოგიკური განვითარება, მსჯელობა (რასაც განამტკიცებენ ცალკეული გამონათქვამები: *ჯერ ერთი, მეორეც, ამგვარად, ასე რომ, აქედან გამომდინარე, როგორც უკვე ითქვა და მისთ.*);

- ტექსტის მტკიცებითი ხასიათი (განსჯა, არგუმენტაცია, წესი, მაგალითი, დამოწმება-ციტირება და მისთ.);

- რთული (განსჯითი) სინტაქსი, რაც სამეცნიერო ანალიზის მი-ზეზ-შედეგობრივ ბუნებას უკავშირდება (თუმცა, სამეცნიერო ინფორ-მაციის გადმოცემის დროს მარტივი კონსტრუქციებიც არ არის უჩვეულო);

- აზრის (თვალსაზრისის) გადმოცემის ობიექტურობის დაცვა, მაქსიმალური შეზღუდვა სუბიექტური დამოკიდებულების გამოვლენისა (მაგალითად, ამის გამოხატულებაა I პირის ნაცვალსახელის მრავლობითი ჩვენ ფორმის გამოყენება მოსალოდნელი მხოლოდობითი - **მე** - ფორმის მაგიერ, ზმნის განზოგადებული მესამე პირის გამოვლენა I პირის ნაცვლად: **უნდა აღინიშნოს** და არა - **უნდა აღენიშნო** და მისთ.);

- მაქსიმალური შეზღუდვა მხატვრული სტილის ელემენტებისა (შედარება, ეპითეტი, მეტაფორა და მისთ.).

სამეცნიერო ტექსტის დანიშნულება ყოველთვის ერთნაირი არ არის. თუ სამეცნიერო ხასიათის ტექსტის ობიექტსა და, განსაკუთრე-ბით, ადრესატს გავითვალისწინებთ, შესაძლებელია სამეცნიერო სტილის ქვესახეობებიც გამოიყოს: საკუთრივ სამეცნიერო, საგანმანათლებლო და სამეცნიერო-პოპულარული; მათ შორის პრინციპული განსხვავება არ არის, მაგრამ ბოლო ორი (სა-განმანათლებლო და სამეცნიერო-პოპულარული) იმით გამოირჩევა, რომ მათში ზემომითითებული შეზღუდვები (ძირითადი სტილის-ტიკური მოთხოვნები), ჩვეულებისამებრ, ნაკლებ მკაცრია და მეტი

გასაქანი ეძლევა საერთო სამეცნიერო ენის, უფრო მისანვლომი ლექსიკისა, ფრაზეოლოგიისა და სინტაქსის გამოყენებას.

სამეცნიერო-პოპულარული ტექსტის ნიმუში:

ზოგი რამ მარილის შესახებ

მარილს ადამიანი უხსოვარი დროიდან ხმარობს. მას სიმბოლური მნიშვნელობაც კი მისცეს. რომაელი მწერალი პლინიუსი ამტკიცებს, რომ ძველ რომში არც ერთი მსხვერპლად შეწირვა უმარილოდ არ სრულდებოდა. ეგვიპტესა და აფრიკის სხვა ქვეყნებში მარილს იყენებდნენ ავგაროზად. სენეგალში სწამდათ, რომ თუ კაცი წარმოთქვამდა ფრაზას „ჩვენ ვჭამთ მარილს“, იგი ხიფათს აიცილებდა თავიდან. რუსეთში პური, ზედ დადებული მარილით, სტუმარ-მასპინძლობის, კეთილი შეხვედრის სიმბოლოდ გადაიქცა. შორეულ წარსულში მარილი ძალიან ძვირად ფასობდა, განსაკუთრებით ძველ რუსეთში. როცა მარილზე გადასახადები იზრდებოდა, იწყებოდა „მარილის ამბოხებები“.

ფილოლოგები თვლიან, რომ საერთაშორისო სიტყვა „სალდათი“, ინგლისური სიტყვა „სელერი“ და ფრანგული „სელურიე“ (ხელფასი) წარმოიქმნენ ლათინური სიტყვიდან „სალ“ (მარილი). ეს იმით აიხსნება, რომ რომში დაქირავებულ ჯარისკაცებს ხშირად ჯამაგირს მარილით უხდიდნენ. მარილის საყიდლად მათზე გაცემულ ფულს კი უწოდებდნენ „სალარიუმს“. იტალიის ერთ-ერთ უძველეს გზას, რომლითაც შემოპქონდათ მარილი, დღესაც ვია-სალარიას (მარილის გზას) უწოდებენ. ჩვენს დროშიც კი საპარის მცხოვრებთათვის მარილი ასრულებს გასაცვლელი პროდუქტის როლს და ხშირად ფულის მაგვირობას ეწევა.

ცნობილია, რომ ადამიანს უმარილოდ ცხოვრება არ შეუძლია და ამაზე სიტყვას აღარ გავაგრძელებთ. გამომანგარიშებულია, რომ დედამიწის მოსახლეობას ყოველწლიურად სჭირდება 22 მილიონი ტონა სუფრის მარილი. თითოეული ადამიანი წელიწადში საშუალოდ 8 კილოგრამ მარილს ხმარობს.

მიწის წიაღში ქვამარილის უდიდესი მარაგია, მაგრამ ბოლოს და ბოლოს ეს მარაგიც დაილევა. ამ შემთხვევაში კაცობრიობის მხსნელად ოკეანე გამოვა. ამჟამად მოპოვებული მარილის ერთ მეასედს ზღვის წყლის აორთქლებით იღებენ... „ბრიტანეთის ერთა თანამეგობრობის“ ქვეყნებში ზღვის წყლიდან ყოველწლიურად 4 მილიონ ტონა სუფრის მარილს იღებენ, ამერიკის შეერთებულ შტატებში — 2 მილიონ ტონაზე მეტს.

ათასი კუბური მეტრი ზღვის წყლიდან მიიღება 1,3 ტონამდე მარ-

ილი. მსოფლიოს ოკეანეები სუფრის მარლის უდიდესი საკუჭნაოა. იგი შეიცავს 38.000.000 მილიარდ ტონა მარლს. თუ მოხმარების თანამედროვე დონეს ავიღებთ, ეს მარლი დედამიწის მოსახლეობას 1,7 მილიარდ წელიწადს ეყოფა.

ბ) პუბლიცისტური სტილი

პუბლიცისტური სტილი გულისხმობს მასობრივი კომუნიკაციის საშუალებათა ენის თავისებურებას. რამდენადაც თანამედროვე მსოფლიოში მასობრივი კომუნიკაციის მასშტაბები განუზომელია, ხოლო სახეობები და ფორმები – მეტად მრავალფეროვანი, პუბლიცისტიკაში ინფორმაცია-კომუნიკაციის დიდი ნაირგვარობა იგულისხმება – დანყებული ნეიტრალური, მშრალი ინფორმაციით და დამთავრებული აქტიური სუბიექტური პუბლიცისტური პათოსით.

პუბლიცისტური სტილის ტრადიციული ასპარეზი, ცხადია, ბეჭდვითი ჟურნალისტიკაა (ჟურნალ-გაზეთები), მაგრამ თანამედროვე კომუნიკაციის ელექტრონულმა საშუალებებმა ერთობ გააფართოვა პუბლიცისტიკის ასპარეზი, ჯერ – რადიოს, შემდეგ – ტელევიზიის, ახლა უკვე – საინფორმაციო ინტერნეტული ქსელის სახით. პუბლიცისტური სტილი ასევე ემსახურება საჯარო პოლიტიკურ მოღვაწეობას, ნაირგვარ სოციალურ აგიტაცია-პროპაგანდას.

ამგვარად, პუბლიცისტური სტილის ფუნქციონირების სფეროები მეტად მრავალფეროვანია: ინფორმაცია, რეპორტაჟი, ჩანახატი, ანალიზი, მიმოხილვა, ინტერვიუ, ნარკვევი, პოლემიკური წერილი, ფელეტონი, პამფლეტი, მიმართვა, მონოდება, რეკლამა და მისთ.

პუბლიცისტური ტექსტების მიზანია მოქალაქეთა ჯგუფის, საზოგადოების ინფორმირება რაიმე აქტუალურ მოვლენასთან დაკავშირებით, ობიექტური ვითარების წარმოდგენა და საზოგადოებრივი აზრის ფორმირება გარკვეული მიმართულებით, მოქალაქეთა ინტერესისა და აქტიურობის გამოწვევა, სოციალური პროცესების სტიმულირება...

პუბლიცისტური სტილის დამახასიათებელი ნიშნები, მისი არაერთგვაროვნებიდან გამომდინარე, ისე მკაცრად განსაზღვრული არ არის, როგორც ეს წინამდებარე ფუნქციონალური სტილის დამახასიათებლისას გამოჩნდა. კერძოდ, თუ საინფორმაციო ტექსტს მოეთხოვება მაქსიმალური ნეიტრალურობა, ობიექტურობა და სიმშრალე, რითაც ის უფრო ოფიციალურ-საქმიან სტილს უახლოვდება,

საავტორო პუბლიცისტიკა ფართოდ ავლენს სუბიექტურ ემოციასა და მგზნებარებას და ამიტომაც მასში მცირე დოზით არ იჭრება, ერთი მხრივ, მხატვრული სტილის, ხოლო მეორე მხრივ – სასაუბრო სტილის ელემენტები.

მაინც რა საერთო თავისებურებები ახასიათებს პუბლიცისტურ სტილს?

– სხარტი და დინამიკური თხრობა (ეს ნიშანი უკიდურესად განვითარდა ელექტრონულ მედიაში, რაც თავისებურად გამოიხატა საერთო „ტევადობისა“ და საინფორმაციო „ცაიტნოტის“ ცნებებში).

– თემის აქტუალურობა (ინფორმაციის სიახლე და „ექსკლუზიურობა“ ერთ-ერთი მთავარი ღირებულებითი ნიშანია; თვით ისტორიული თემაც კი კალენდარულად უნდა იყოს „აქტუალიზებული“).

– ახალი ლექსიკისა და ტერმინოლოგიის, აგრეთვე – სლენგის ელემენტების აქტიური გამოვლენა (როგორც ცნობილია, მასმედია ახალი ტერმინოლოგიის, ნეოლოგიზმების ენაში დამკვიდრების პირველი ასპარეზია; ამით ის არცთუ იშვიათად ხდება კრიტიკის ობიექტი);

– პოლიტიკური პათოსი (მოვლენათა ცვალებადობა და საინფორმაციო დროის „აჩქარებულობა“ თავისთავად ანიჭებს პუბლიცისტიკას პოლიტიკურ დატვირთვას);

– გარკვეული ენობრივი შტამების, კლიშეების, სტერეოტიპული ფრაზების ჩამოყალიბების ტენდენცია.

ახალ-ახალი საერთაშორისო თუ ადგილობრივი ინფორმაციის სწრაფი, ოპერატიული მიღება და გადამუშავება განაპირობებს ნიშანდობლივი – ზოგჯერ კალკირებული – ენობრივი შტამების წარმოქმნას და დაუყოვნებელ გავრცელებას (მაგ.: *დაუცხრომელი ზრუნვა*, *ღირსეული დახვედრა*, *არნახული აღმავლობა* და მისთ.); ამიტომაც მასმედიის ენა ამ თვალსაზრისითაც საგანგებო ნორმატიულ მეთვალყურეობას მოითხოვს;

– პოზიციისა და დამოკიდებულებების აქტიური გამოვლენა, ამგვარ მოდალობათა გამომხატველი ძახილისა და კითხვითი წინადადებების სიჭარბე (ეს უმთავრესად შეეხება სუბიექტურ-ექსპრესიულ საავტორო პუბლიცისტიკას);

– სიტყვებისა და ფრაზების ხშირი გამოყენება არაპირდაპირი შინაარსით, სიტყვათა გადატანითობა და მეტაფორიზაცია (მაგალითად: *„ეკონომიკა სულს ლაფავს“*, *„დიქტატურის აგონია“*, *„შავი ოქრო“* – ქვანახშირის, *„მწვანე ოქრო“* – ჩაის აღსანიშნავად და მისთ.);

– შემოკლებებისა და აბრევიატურების ხშირი გამოყენება (თანამედროვე საინფორმაციო ენისათვის დამახასიათებელი აბრევიაციის ფართო გავრცელებას უპირველესად სწორედ პრესამ შეუწყო ხელი);

- ეფექტური სათაურები და „საპრეზენტაციო“ (აქტუალური და შთამბეჭდავი) ფრაზების წინ წამოწევა (დასაწყისში გამოტანა ან განსხვავებული შრიფტით წარმოჩენა).

პუბლიცისტური ტექსტების ნიმუშები:

აჭარის საზღვრები კვლავ ჩაკეტილია

აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის ტერიტორიაზე კვლავ ძალაშია საგანგებო მდგომარეობა. ამის შესახებ გუშინ სალამოს განაცხადა ავტონომიური რესპუბლიკის მეთაურმა ასლან აბაშიძემ. აჭარის ლიდერის აღმინისტრაციის განცხადებით, გადაწყვეტილების მიზეზი გახდა შინაგან საქმეთა სამინისტროში შემოსული ინფორმაცია, რომლის თანახმადაც, მზადდებოდა ტერაქტები რეგიონში დესტაბილიზაციის შესაქმნელად. ამავდროულად ინფორმაციის საფუძველზე, აჭარის ტერიტორიაზე აღმოჩენილი იქნა დიდი ოდენობით იარაღი, ნარკოტიკები, დოლარის ყალბი კუპონები და მოძრაობა „კმარას“ მიერ დაბეჭდილი პროკლამაციები, რომლებიც ასლან აბაშიძის დისკრედიტაციას ისახავდა მიზნად.

საგანგებო მდგომარეობა აჭარის ავტონომიურ რესპუბლიკაში უკვე გუშინ სალამოდან მოქმედებს, ჩაკეტილია ჩოლოქის გამშვები პუნქტი; რეგიონის ტერიტორიაზე განსაკუთრებული ნებართვისა და შემოწმების გარეშე არავის უშვებენ. სწორედ ამ მიზეზით, ჩოლოქის გადალახვის უფლება არ მისცეს „რუსთავი-2“-ის გადაძღვებ ჯგუფს. ოპერატორი და ჟურნალისტი მთელი ღამის განმავლობაში უშედეგოდ ელოდნენ აჭარის ლიდერის ნებართვას, ჩასულიყვნენ ბათუმში.

24 საათი, 8.01.2004

რუსულ-ამერიკული მზრუნველობის შუქ-ჩრდილები

თბილისში რუსეთის საგარეო საქმეთა მინისტრის ივანოვი ივანოვის „რევოლუციური მისიის“ შემდეგ საქართველოს საგარეო-პოლიტიკური მომავლის შესახებ არაერთი მოსაზრება გაჩნდა. პესი-მისტა ცინიკური (ცინიკოსი პესიმისტი ხომ თავისთავად საკულისხმო მოვლენაა) ასოციაციის წყარო ასეთია: ივანოვი ავბედითი ღროის მოძრივებელ-მოსამართლესავით ირჯებოდა.

*მისგან „გაუძარდვოს“ ყიყინამ ხომ მთლად გაგვიღაღრა გულიო...
თუშტა ეს ლირიკაა. ჩვენ პოლიტიკაზე ვილაპარაკოთ.*

როდესაც სახლს ცეცხლი უკიდია, უხერხულია, მისი ბინადარნი მეხანძრის შეტყველების აქცენტსა და წარმომავლობაზე მსჯელობდნენ ჭკვიანური სახეებით. იგორ ივანოვმა თავისი მისია წარმატებით შეასრულა. ცეცხლი ჩაგვაქრობინა, თანაც ისე, რომ, მადლობა ღმერთს, არავინ დამწვარა.

რა თქმა უნდა, ლოგიკურია კითხვა: რა მოითხოვა რუსეთმა „მეხანძრეობის“ სანაცვლოდ? ამის საპასუხოდ, ალბათ „ვარდების რევოლუციის“ შემდეგ განვითარებული მოვლენების მიხედვით უნდა ვიმსჯელოთ.

რუსეთის პრეზიდენტმა, რომელიც 2 ნოემბრის არჩევნების შემდეგ არაერთხელ ესაუბრა ტელეფონით ელუარდ შევარდნაძეს და ხაზგასმით თანადგომას უცხადებდა, ამ უკანასკნელის გადადგომის შემდეგ ერთობ სანიტერესო რამ თქვა. ვლადიმერ პუტინის სიტყვით, ელუარდ შევარდნაძის გადადგომა სავსებით კანონზომიერი იყო, რადგან მას თურმე „სისტემური შეცდომები“ მოუვიდა როგორც საშინაო, ისე საგარეო პოლიტიკაში. რა თქმა უნდა, რუსეთის პრეზიდენტს არ დაუკონკრეტებია, რა სახის (განსაკუთრებით საგარეო-პოლიტიკის სფეროში) მომაკვდინებელ შეცდომებს გულისხმობდა.

თუშტა საეჭვოა, ვლადიმერ პუტინს ყოფილი კოლევგისთვის ბოლო დროს გამოკვეთილი „ჩრდილოური მიდრეკილებები“ წამოეძახებინა. ალბათ მან ელუარდ შევარდნაძეს რუსეთის მიმართ არასაკმარისი ლოიალობა გაუხსენა.

როგორ ირჯებოდა 2 ნოემბრის შემდეგ ამერიკა? პუტინისგან განსხვავებით, ბუშს შევარდნაძისთვის არ დაურეკავს. თეთრ სახლში, სახელმწიფო დეპარტამენტში უკმაყოფილებას არ მალავდნენ საქართველოში ჩატარებული საპარლამენტო არჩევნების არადემოკრატიულობის გამო და მაშინდელ ხელისუფლებას არჩევნებისას გამოვლენილი შეცდომების გამოსწორებას სთხოვდნენ. ამრიგად, საქართველოს ყოფილი ხელისუფლების შეცდომებზე ოკეანის გაღმაც მსჯელობდნენ, თუშტა, კრემლის მესვეურთაგან განსხვავებით, ოფიციალური თბილისის საგარეო-პოლიტიკურ მიდრეკილებებზე სიტყვაც არავის დაუძრავს. ეს ძალიან მარტივი ასახსნელია: არ შეიძლება, დასავლური კურსი პქონდეს იმ ქვეყნის ხელისუფლებას, რომელიც არჩევნებს აყალბებს და ხაზგასმულად უგულვებელყოფს ათობით ათასი მშვიდობიანი მოქალაქის პროტესტს. რა თქმა უნდა, ძნელი დასამტკიცებელია, მაგრამ საკმაოდ საფუძვლიანი ჩანს მოსაზრება, რომ იგორ ივანოვის თბილისური ვოიაჟი ვაშინგტონის ადმინისტრაციის ინიციატივა იყო. ამ ნაბიჯით თეთრმა სახლმა, როგორც ჩანს, რუსეთსაც მისცა მშვიდობისმყოფელობის ამბი-

ლის დაკმაყოფილების საშუალება და საქართველოსაც ააცილა სამოქალაქო ომის საფრთხე. ვაშინგტონს უარი არ უთქვამს საქართველოზე, უარალოდ, მან, ერთი მხრივ, რუსეთს აგრძობინა, რომ პილატესავით ხელს არ დაიბანდა კავკასიაში სტრატეგიული მოკავშირის (ქვეყნის და არა რომელიმე ხელისუფლების) „ჩრდილოურ მარწუხებში“ შესაძლო დაბრუნებაზე და, მეორე მხრივ, ეღუარდ შევარდნაძე შიახვედრა, არჩევნების გაყალბების გამო, აღრინდელივით რუსული სამხედრო ძალის დახმარებით ვერ შეინარჩუნებდა ძალაუფლებას. რამდენად განსხვავდება 2003 წელი 1992 წლისგან (იგულისხმება აღმირალ ბალტიზის ცნობილი ბლიცკრიგი დასავლეთ საქართველოში), 23 ნოემბრის საღამოს გამოჩნდა.

დღეს ვინ უდგას საქართველოს მხარში? ვინ აპირებს უპრეცედენტო ფინანსურ დახმარებას ეკონომიკური კოლაფსის თავიდან ასაცილებლად? რა თქმა უნდა, ამერიკის შეერთებული შტატები.

კვლავ აღდგა სატელეფონო კავშირი თბილისთან და ჯორჯ ბუშიმ საქართველოს პრეზიდენტის მოვალეობის შემსრულებელთან საუბარში არა მხოლოდ ქართველი ხალხისადმი კეთილგანწყობა გამოხატა, არამედ ხაზგასმით აღნიშნა, ქართველმა ხალხმა დაიცვა დემოკრატიის მონაპოვარი და ახლა მთავარია, სამართლიანი არჩევნები ჩატაროთ. ამერიკის პრეზიდენტი ნინო ბურჯანაძეს დაჰპირდა, რომ თეთრი სახლი თბილისს ფინანსურ დახმარებასაც აღმოუჩენს და საერთაშორისო ფინანსურ ინსტიტუტებთანაც უშუამდგომლებს (საერთაშორისო სავალუტო ფონდის წარმომადგენელმა საქართველოში ჯონათან დანმა ნინო ბურჯანაძესთან შეხვედრისას უკვე განაცხადა, რომ ფონდი უახლოეს ხანში აღადგენს წინა ხელისუფლების დროს შეწყვეტილი დახმარების პროგრამას).

და რაც მთავარია: ჯორჯ ბუში პრეზიდენტის მოვალეობის შემსრულებელს დაჰპირდა, რომ, თუ საქართველოს შეექმნება შიდა და საგარეო პრობლემები, ამას ვაშინგტონის „მყისიერი რეაქცია მოჰყვება“.

გიორგი გიგაური — ახალი ეპოქა, 28.XI. 2003.

გ) ოფიციალურ-საქმიანი სტილი

ოფიციალურ-საქმიანი სტილის ფუნქციონირების სფეროებია სახელმწიფო, სამოქალაქო და სამართლებრივი ურთიერთობანი. აქ შემოდის როგორც მოქალაქეთა და სახელმწიფოებრივ და საზოგადოებრივ დაწესებულებათა წერილობითი საქმიანი ურთიერთობა (მოხსენება, ანგარიში, ინფორმაცია, პატაკი, ბრძანებულება, დადგენილება, წესდება, პროგრამა, განმარტება, რეცენზია, დახასიათება, ნოტა და მისთ.), ისე ის მრავალგვარი საქმის ქალაღდები, რომელთა გარეშე თანამედროვე სამოქალაქო სუბიექტის არსებობა წარმოუდგენელია (განცხადება, ცნობა, ახსნა-განმარტება, მოხსენებითი ბარათი, ხელშეკრულება, ოქმი და მისთ.)^{*}

ოფიციალურ-საქმიანი სტილი მხოლოდ წერილობითი სახით არის წარმოდგენილი, მისი ძირითადი დამახასიათებელი ნიშნებია:

- თემისა და აზრის კონკრეტულობა;
- ამოცანის (მიზნის) გამოხატვის სიზუსტე და სიცხადე;
- ლაკონიზმი და სიმშრალე;
- ფორმობრივი სტანდარტულობა (ოფიციალური დოკუმენტური სტანდარტების არსებობა);
- ინფორმაციულობა და რაციონალურობა (მოთხოვნების სიზუსტე და დასაბუთების მკაცრი ლოგიკურობა);
- ენობრივი ფორმულების სტანდარტულობა, გარკვეული შტამებისა და კლიშეების არსებობა (მაგ. „*ცნობა ეძლევა მას ზედ, რომ...*“).
- სალიტერატურო ენის მოთხოვნათა მკაცრი დაცვა; შესაბამის სფეროში დამკვიდრებული ტერმინოლოგიის გამოყენება; ემოციისა და ექსპრესიის გამომხატველი ენობრივი საშუალებების მაქსიმალური შეზღუდვა,
- ზმნათა განზოგადებული მესამე პირისა (*გაიგ ზაენა, წარედგინა {ანგარიში}...*) და აღწერილობითი ვნებითის (*გაგ ზაენილ იქნა, შესწავლილ იქნა...*) გამოყენება;
- ოფიციალური კანცელარიული და სტატისტიკური მონაცემების ხშირი მითითება;
- მხოლოდ საქმიანი ურთიერთობებისათვის ნიშანდობლივი სახელწოდებებისა და ტერმინების გამოყენება (*მობინადრე, მეანაბრე, პაციენტი, მოიჯარე, აბონენტი* და მისთ.);
- სალიტერატურო ენის ზოგი ლექსიკური ერთეულის თავისებური

* საქმის ქალაღდების ძირითადი ნიმუშები წიგნის დასასრულს დანართის სახით იქნება წარმოდგენილი.

(ვინრო) მნიშვნელობით გამოყენება (მაგ.: *პირი* - „*მოდავე პირი*“, *მხარე* - „*ხელშემკვრელი მხარეები*“...);

- შემოკლებებისა და აბრევიატურების გამოყენება;

- დათარიღებისადმი ერთგულება (ოფიციალურ-საქმიანი დოკუმენტაცია, ჩვეულებისამებრ, შესრულებისა და სხვა თარიღების ზუსტ მითითებას მოითხოვს);

- ტექსტის ოფიციალური დამონმება (ხელმონერით ან ბეჭდით).

ოფიციალურ-საქმიანი ტექსტების ნიმუშები

თავმჯდომარის განცხადება

მოლაპარაკება ნდობისა და უშიშროების განმტკიცების ღონისძიებათა შესახებ

თანახმად დებულებისა, რომ ჰელსინკში 1983 წლის 25 ოქტომბრიდან 11 ნოემბრამდე მიმდინარე მოსამზადებელი შეხვედრის გადაწყვეტილებანი გამოიყენება, *mutatis mutandis*, ნდობისა და უშიშროების განმტკიცების ღონისძიებათა მოლაპარაკების მიმართებით, რომელიც მოეწყო „ევროპაში ნდობისა და უშიშროების განმტკიცების ღონისძიებებისა და უშიშროებისა და განიარაღების ზოგიერთი ასპექტის“ ქვეგანაყოფის შესაბამის დებულებათა მიხედვით. მიღწეულია გაგება იმის თაობაზე, რომ

— პლენარული სხდომები პირველი ორი კვირის განმავლობაში მოეწყო ამ განცხადებისათვის თანდართული სამუშაო პროგრამის შესაბამისად. პირველი პლენარული სხდომა გაიმართება 1989 წლის 9 მარტს, 10 საათსა და 30 წუთზე. პირველი სესია დაშთავრდება 1989 წლის 23 მარტს.

— შემდგომი სამუშაო პროგრამები მიიღება პლენარულ სხდომაზე;

— პროცედურის წესების შესაბამისად ავსტრიის მთავრობა დანიშნავს აღმასრულებელ მდივანს, რომლის დანიშვნა უნდა მოიწონოს მონაწილე სახელმწიფოებმა;

— პირველ პლენარულ სხდომას თავმჯდომარედ ეყოლება მასპინძელი მხარის წარმომადგენელი, შემდეგ კი თავმჯდომარეობა განხორციელდება ყოველდღიური როტაციის საფუძველზე ფრანგული ანბანის მიხედვით, საბერძნეთის წარმომადგენლით დაწყებული.

ეს განცხადება დაერთვის ვენის შეხვედრის შემაჯამებელ დოკუმენტს და გამოქვეყნდება მასთან ერთად.

(ადამიანის უფლებებისა და თავისუფლების
დასაცავად, თბ., 1991წ.).

1.01.1923, მოსკოვით

ბატონო ჩემო ივანე

უკვე ათი დღეა, რაც ჩამოსულნი ვარო მე და სარგის კაკაბაძე მოსკოვში. ჩვეულებრივსა და ნორმალურ პირობებში ამ ხნის განმავლობაში ბევრი რამ გაკეთდებოდა, მაგრამ იმ გარემოებაში, რომელშიაც ჩვენ ვიმყოფებით, ბევრი რამისა კი არა, ცოტა რამის გაკეთებაც ჭირს.

უპირველეს ყოვლისა, უბინობამ ამოგვხადა სული, განსაკუთრების პირველ დღეებში. ტფილისში დაგვარწმუნეს, ბინა მისიაში გექნებათო. საქმე არა გაქვთ? რის ბინა, რა ბინა? იძულებული გავხდით გვეხეტიალებია უცნობ ქალაქში და რომ ვერას გავხდით, პირველ ორი დამეს თავი შევაფარეთ ერთს ჩემ ნაცნობთან, იაკობ ფილიპოვთან (პროფ. შალვა ნუსუბიძის ცოლისძმასთან). შემდეგ ჩვენ კერძო ინიციატივით ვიშოვეთ ერთი უხეირო ოთახი, რომელშიაც ერთი სარეცელი დგას და მეორე სარეცლად შკაფი წამოვაქციეთ და ზედ კარის ფიცარი დავდეთ, რომლის უსწორმასწორო ზედაპირი მაინცდამაინც სასიამოვნო არ აღმოჩნდა გვერდებისათვის. ოთახი ისე პატარა და მოუწყობელია, რომ მეტადინეობა და საქმიანობა მეტად გაძნელებულია.

ხუთშაბათს პროფ. კ. კეკელიძეც გვეწვია. ბინის მხრით არც ის არის უკეთეს პირობებში. მასთან ამჟამად იმყოფება შალვა ამირანაშვილი, რომელიც საზღვარგარეთ აპირებს გამგზავრებას და რომელსაც იატაკზე სძინავს.

სარგისი ჩრდილო-კავკასიაში უნდა წასულიყო გუშინ ან დღეს, მაგრამ რადგანაც დღესასწაულების გამო ვერას გახდება, ამიტომ სამიოდე დღით პეტერბურგს მიდის არქივთა საქმეების გასაცნობად და იქიდან პირდაპირ გაემგზავრება როსტოვს ვაგონების საქმეზე და იქიდან კი კრასნოდარში და სხვაგან, სადაც ჩვენი არქივებია შენახული...

ვრჩებით მოსკოვში მე და კორხელი. ბინა, მგონია, ხვალეიდან მისიაში მოგვცენ და ამ მხრივ ცოტა გაუმჯობესდეს საქმე. მაგრამ რა? პირდაპირ აუტანელია ჩვენი მდგომარეობა იმ მხრივ, რომ სხვადასხვა დაწესებულებაში მტრულად გვხვდებიან მოხელენი და ყოველნაირად

ცდილობენ ხელის შეშლას. ეს გამგეს ჯერ ხელი არ მოუწერია ქალაქდზე, დღეს არ შეიძლება, ხვალ მობრძანდითო, ეს უქმეებიაო, საფარის კანკელი ხომ ბერძნული სტილისა არისო და სხვა და სხვა ამგვარი. ეს დღესასწაულები მართლაც რომ ხელს შეგვიშლის ჩვენ. უხეირო დროზე შეგვხვდა წამოსვლა: საჭირო იყო ან ცოტა ადრე, ან ცოტა გვიან. აკადემიის წარმომადგენლები, ჩვენი ცნობით, ოთხ იანვარს გამოვლენ პეტერბურგიდან და შეიძლება ამ მოკლე ხანში აქ გაიმართოს „ბრძოლა“. „ვემზადებითო“, უთქვამთ, „სამკვდრო-სასიცოცხლოდ“. პეტერბურგის ხელნაწერები უკვე გაუნაწილებიათ სხვადასხვა დარგის მომუშავეთა შორის „შესწავლის“ მიზნით. ვნახოთ, „ბრძოლა“ რა ხასიათს მიიღებს და რითი გათავდება...

მარად თქვენი პატივისმცემელი
ა. შანიძე

იმის წარმოსაჩენად, თუ რამდენად განსხვავებული ენობრივი და სტილური გამოხატულება შეიძლება ჰქონდეს, ერთი მხრივ, ლიტერატურულ (მხატვრულ), ხოლო მეორე მხრივ – სხვადასხვა სახის ფუნქციონალურ ტექსტებს, შესაძლებელია სანიმუშოდ ერთმანეთის პარალელურად მოვიხმოთ და დავაკვირდეთ ერთი და იმავე მოვლენისადმი (კერძოდ, ს ე ტ ყ ვ ი ს ა დ მ ი) მიძღვნილ, მაგრამ სხვადასხვა ფორმისა და შინაარსის ამგვარ ტექსტებს:

გიორგი ლეონიძე

ნატვრის ხე

...და სწორედ ამ დროს შედუქნემ სასწრაფოდ მოხურა, ჩაკეტა კარი და ფანჯარა. უეცრივ ცამ იელვა, მერე იდგრილა, კიდევ იდანდგარა და მცირე ტორტმანის შემდეგ შავ-ლურჯმა ღრუბლებმა უწითლესი წინწყლების ბურჯღლები გააყარა. და ანახდევულ, ჩქეფით წამოვიდა ნიაღვარი, დელგმა. მწუხრის მოშავფენებამ იმატა, სივრცე გაკუბრდა, ცისქცევა, უცნაური კრჩხიალი, ბაგუნი და ზრიალი აყრუებდა ყოველივეს.

და უცბად გაიზარდა შემზარავი, სიკვდილის ხმიანი წეწა, ლეწვა, — სეტყვა წამოვიდა, ახმაურდა ჭერი — კრამიტი თუ თუნუქი, ჯერ ხომ ხორხოშამ დაიწყო ხტუნაობა, მერე ნამდვილი ქვეები აგორდა თითქოს... ბუნება ბობოქრობდა. ჩვენ ჭიანჭველებად ვიგრძენით თავი, ისე

მცირედ გვეჩვენა ჩვენი ღონე ბუნების ძლიერებასთან.

ირებგებოდა ყოველივე, იმსხვრეოდა. ღამე, ქარი, ნიაღვარი, შეერთებული იერიშით გამოდიოდნენ და მოსპობით გვემუქრებოდნენ, რა უნდა გვექნა? რა ჰქნას კანთხელმა კანსიმაგრის მეტი?!

ყადორი კი ჭიქა ღვინოზე ისევ ჩიოდა ბედის უსამართლობას, თუ რატომ უნდა გადაეტანა მხოლოდ მას, მარტოდმარტოს, ორი ათასი წლის ცოდვა თავისი გვარისა და პასუხი ვერ მიეღო.

ირგველივ ყველაფერი ილეწებოდა, ვის ეცალა ყადორის ცოდვებისათვის?

შემდგომ წარმოდგენილ მონაცემებთან შესადარებლად ყურადღება მივაქციოთ მოყვანილი ტექსტის ზოგ თავისებურებას:

- ამბის თხრობა და არა მოვლენის ზუსტი დახასიათება;
- თხრობა პირველი პირის ფორმით (*ვიგრძენით, გვეჩვენა...*);
- მოქმედი პირები (*მედუქნე, ყადორი, „მე“*);
- თხრობის რიტმის ცვლა (შდრ.: „...სივრცე გაკუპრდა, ცისქცევა, უცნაური კრჩხიალი, ბაგუნი და ზრიალი აყრუებდა ყოველივეს“. და „...ჩიოდა ბედის უსამართლობას, თუ რატომ უნდა გადაეტანა მხოლოდ მას, მარტოდმარტოს, ორი ათასი წლის ცოდვა...“);
- თხრობა წარსულში (*მოხურა... იელვა... აგორდა...*);
- აქტიური, ექსპრესიული ზმნების გამოყენება (*იდგრიალა, იდანდგარა, ირეგვებოდა, იმსხვრეოდა...*);
- არასალიტერატურო ფორმები (*იდგრიალა, გაჰყარა, ჰქნას*);
- თავისუფალი სიტყვათქმნადობა (*მოშაფფენება, კანსიმაგრე...*);
- პოეტური ბგერწერა (*უნითლესი წინწკლების ბურჯღლები, სიკედილის ხმიანი წენვა, ლენვა...*);
- მხატვრული ხერხების გამოყენება (*სივრცე გაკუპრდა, სიკედილის ხმიანი, ჩვენ ჭიანჭველებად ვიგრძენით თავი...*);
- სუბიექტური გრძნობა-დამოკიდებულების გამოხატვა (*ანაზდეული, უცნაური, შემზარავი, მოსპობით გვემუქრებოდნენ, რა უნდა გვექნა...*);
- ფრთიანი გამონათქვამები („*რა ქნას კანთხელმა კანსიმაგრის მეტი?...*“);
- კითხვის, ძახილის ნიშნებისა და მრავალწერტილის გამოყენება (შესაბამისი ინტონაციისა და აზრობრივი აქცენტის გადმოსაცემად).

ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია, ტ. 9, 1985 წ.

სეტყვა, ატმოსფერული ნალექი, რ-იც შედგება ციხულის სხვადასხვა ზომის (5-55 მმ; იშვიათად 130 მმ-მდე) სფერული ნაწილაკების ან ნატეხებისაგან. ს-ის მარცვალს შრეებრივი აგებულება აქვს — ერთმანეთს ენაცვლებიან 1 მმ სისქის გამჭვირვალე და ნახევრად გამჭვირვალე შრეები. ს., ჩვეულებრივ, ელჭექისა და თავსხმის დროს იცის, უმთავრესად წლის თბილ პერიოდში (როცა დედამიწის ზედაპირის ტემპ-რა 20°C-ზე მეტია). ს. მოდის გროვანვიმის ღრუბლებიდან. ს-ის ზოლის სიგანე რამდენიმე კმ-ია, სიგრძე — ათეული, ზოგჯერ ასეული კმ. ს-ის ხანგრძლივობა, ჩვეულებრივ, 5-10 წთ-იდან 1/2 სთ-მდეა (იშვიათად 1 სთ-მდე). ს-ის დროს 1 წთ-ში 1 მ² ზედაპირზე ეცემა 500-1000 მარცვალი, მათი სიმკვრივეა 0,5-0,9 გ/სმ³. საქართველოში სეტყვიან დღეთა საშ. წლიური რიცხვია 02-10 (დას. საქართვ. ბარში 0,2-2, მთაში 8-მდე; აღმ. საქართვ. ბარში — 2-3, მთაში 10-მდე). ს. დიდ ზიანს აყენებს სოფლის მეურნეობას (საქართველოში განსაკუთრებით ზიანდება კახეთის რ-ნები), ამიტომ დიდი მნიშვნელობა ენიჭება ს-ის საწინააღმდეგო ღონისძიებათა შემუშავებას. 1969 წ. საბჭოთა მეცნიერთა ჯგუფს... ს-ის საწინააღმდეგო ღონისძიებათა შემუშავებისათვის მიენიჭა სსრკ სახელმწ. პრემია.

ყურადღება მივაქციოთ მოყვანილი ტექსტის თავისებურებებს (შევადაროთ ისინი დანარჩენი ტექსტების თავისებურებებს):

- ტექსტის მშრალი მეცნიერულ-ინფორმაციული ხასიათი;
- სხვადასხვა საზომებზე და ზომა-ოდენობაზე ხშირი მითითება (5-55 მმ. 20°C; 1 წთ-ში...);
- მოვლენათა მიზეზ-შედეგობრიობის ნარმოჩენა;
- სიმპტომებზე მითითება („ელჭექისა და თავსხმის დროს იცის...“);
- სპეციალური ტერმინებისა და სპეციფიკური ტერმინოლოგიური ნარმოებების გამოვლენა (შრეებრივი, გროვანვიმა...);
- მარტივი და აზრობრივად ზუსტი წინადადებები („ს. მოდის გროვანვიმის ღრუბლებიდან“...);
- ციფრების (და არა - რიცხვითი სახელების) უპირატესი გამოყენება;
- სიტყვების შემოკლებათა გამოყენება (დას. საქართვ. ბარში...);
- მოვლენის გადმოცემა ანმყო დროში (არის, აქვს, იცის...);
- ნეიტრალური, არაექსპრესიული ზმნები (იცის, მოდის, ზიანდება...);
- ფრაზების განმარტებითი და სტატისტიკური შინაარსი (სეტყვა - ატმოსფერული ნალექი; სეტყვიან დღეთა საშ. წლიური რიცხვია...);

როგორ ნარმოქმნება სეტყვა?

გაფიცებული დედამიწიდან ღრუბლებისაკენ გამთბარი ჰაერის ნაკადი იჭრება. ასეთ ნაკადს შეუძლია წყლის მსხვილი წვეთებიც აიტაცოს და თან წაილოს. დიდ სიმაღლეზე წვეთები იყინებიან და კვლავ მიწაზე ცვივიან. ჰაერის ნაკადი იჭერს მათ და კვლავ ზემოთ ისვრის.

ასე გრძელდება მანამდე, სანამ ყინულის ნაჭრები იმდენად დიდრონი არ გახდებიან, რომ ჰაერის თვით ყველაზე მძლავრ ნაკადსაც ვერ ძალუძს მათი დაჭერა. ყინულის ასეთი ნაჭრები ძირს ვარდნისას ველარ ასწრებენ გადნობას და ყინულის მარცვლებად ეცემიან ძირს. ამ დროს მიწაზე სეტყვა ცვივა.

სეტყვა შეიძლება ძალიან პატარაც იყოს და ერთობ დიდიც: კაკლისხელა და უფრო მსხვილი. ძლიერი სეტყვა — სტიქიური უბედურებაა. იგი ანადგურებს ვაზს, ნათესებს. ყოფილა შემთხვევა, როცა საქართველოს მთიან რაიონებში მსხვილ სეტყვას მოზარდი დეკეულიც მოუკლავს.

ქართველმა მეცნიერებმა შექმნეს სეტყვის საწინააღმდეგო იარაღი — რაკეტები, რომლებსაც საჭირო შემთხვევაში ესვრიან სეტყვის წარმომშობ ღრუბლებს და ფანტავენ მათ. ასეთი გზით თავიდან იცილებენ სეტყვას, უფრო მეტიც, ზოგჯერ ღრუბლებში შევარდნილი რაკეტა ათბობს მათ და სეტყვის მაგივრად წვიმის მაცოცხლებელ წვეთებს უგზავნის დედამიწას.

წინა ტექსტთან მიმართებით დავაკვირდეთ ამ ტექსტის თავისებურებებს:

- ტექსტის მეცნიერულ-ინფორმაციული, მაგრამ ბევრად უფრო მარტივი და პოპულარული ხასიათი;

- მოვლენის გადმოცემისათვის თხრობითი შინაარსის მიცემა;

- სპეციალური ტერმინების ნაკლებად გამოყენება;

- ციფრებისა და შემოკლებებისათვის თავის არიდება;

- ექსპრესიული ზედსართავების შედარებით ფართოდ გამოყენება (გაფიცებული, მძლავრი, დიდრონი, მაცოცხლებელი...);

- ნაკლებ ნეიტრალური, შედარებით აქტიური ზმნების გამოყენება (იჭრება, იჭერს, ისვრის, უგზავნის...);

- ემოციისა და ექსპრესიის უფრო ღიად გამოხატვა (დიდი უბედურებაა..., ანადგურებს..., წვიმის მაცოცხლებელ წვეთებს უგზავნის...).

სეტყვა (სეტყვისა) ატმოსფერული ნალექები, რომლებიც ყინულის პატარა მარცვლების სახით მოდის. ცა აირია, დაბნეულა უცებ და წამოვიდა სეტყვა შხუილით (ილია); ერთ წუთში ცამ შუბლი შეიკრა, მოიღუშა, იჭექა და კაკლის სიმსხო სეტყვა დაუშვა (ვაჟა); თხილის ტოლა სეტყვას გააქონდა შესაზარი გრიალი მთელს ამ არემარეზე (ნ. ლომ). სეტყვასავით ზმნს. *გადატ. დიდი რაოდენობით; ხშირ-ხშირად.* გაფიცულებმა ქარხანაში და მის გარშემო ბარიკადები ააგეს და მოსულ დამწყნარებლებს სეტყვასავით დაუშინეს ქვეები და რკინის ნატეხები (საბჭ. კავშ. ისტ.). მოდიოდა ტყვია სეტყვასავით (გ. ნატრ.). „სად მიხვალ? ეგ რა გვითხარი? ჩვენ აღარ გვეკითხები?“ — დაუშინეს სეტყვასავით და იარაღზე გაიკრეს ხელი (მ. ჯავახ.).

მოყვანილი ტექსტის ძირითადი თავისებურებები:

- ძირითადი ტექსტის განმარტებითი ხასიათი (*სეტყვა არის ესა და ეს...*);
- ფრაზის უაღრესი სიზუსტე და ლაკონიურობა;
- სიტყვის განმარტების უხვი ილუსტრირება ცოცხალი ლიტერატურული ციტატებით;
- ენობრივი (გრამატიკული) თავისებურებების მითითება (*სეტყვისა; ზმნს.*);
- აუცილებელი შემოკლებების გამოყენება (*გადატ., ნ. ლომ.*);
- სუბიექტურობისა და ექსპრესიის სრული გამორიცხვა.

სოფლის ცხოვრება, 19.06.1977 წ.

საქინფორმი. გუშინ, ნაშუადღევს, ძლიერი სეტყვა დაატყდა თავს ყვარლისა და ახმეტის რაიონებს. სტიქიის შედეგად მნიშვნელოვანი ზარალი მიადგა ამ რაიონების ბალ-ვენახებსა და ნათესებს. ზარალის ზუსტი რაოდენობა დგინდება. შექმნილია სტიქიის შედეგების შემსწავლელი კომისია. ადგილობრივი აღმინისტრაციული და სამეურნეო ორგანოები ყველა ღონეს ხმარობენ წლის მოსავლის გადასარჩენად.

ყურადღება მივაქციოთ მოყვანილი ტექსტის შემდეგ თავისებურებებს:

- ტექსტის ოფიციალურ-ინფორმაციული ხასიათი;
- ტექსტის უავტორობა;

- ინფორმაციის წყაროზე მითითება („საქინფორმი“);
- ფრაზების უაღრესი ლაკონიურობა და ინფორმაციულობა;
- სუბიექტური დამოკიდებულების მაქსიმალური გამორიცხვა, ემოციის მხოლოდ ფარული გამოვლენა („დაატყდა თავს“, „ზარალი მიადგა“);
- მარტივი აგებულების წინადადებების გამოყენება;
- სპეციალური ტერმინებისა და ფრაზების შეზღუდული გამოვლენა;
- სახელისუფლებო დამოკიდებულების დაფიქსირება;
- აღნიშნული მოვლენების გაუპიროვნებლობა.

ლიტერატურული საქართველო, 4.07.1980 წ.

თ. აბულაშვილი, სოფელი ღონიერი, ნარკვევი
(ფრაგმენტი)

არაფინ იფიქროს, რომ სიმდიდრეს და ბარაქას თავისით, ბუნება იძლევა. პირიქით, ბუნება ხშირად მტრობს კიდეც კაცის ნაჯაფს, თავის გაჩენის დღიდან ადამიანს განუწყვეტელი ომი აქვს ბუნებასთან. ძველ მევენახეებს მსხმოიარე ვაზი ფეხმძიმე ქალისთვის შეუდარებიათ და უთქვამთ: ბუნება ჭირვეულია! სეტყვას ხშირად გაფუმწარებიან, თქვენ წარმოიდგინეთ, გაუგონარი შემთხვევაც ყოფილა: აი, ამ დიდ ზვრებში, მიჯნას იქით ვაზი დაუსეტყვავს და მიჯნას აქეთ — არა. წინდაწინ არაფინ იცის, რა იქნება.

მატნელებს დღესაც კარგად ახსოვთ, 1977 წელს სეტყვამ გაანადგურა მათი ვენახები. სულ ჩარეგვა, მიწას დაანარცხა ვაზ-ყურძენი და მთელ სოფელს გული ჩასწყვიტა. შესაბრალისა დასეტყვილი ვენახი. ფოთლის ნასახი აღარ შერჩება ვაზს, გაშიშვლებული, მოწყენილი და ადამიანივით სევდიანია მიწისა და მზის შვილი.

ეს იყო წინათ. მაგრამ ბუნებამ არც წელს დაზოგა, მაისის ერთ საღამოს არხანული სეტყვა წამოვიდა და ახმეტის რაიონში მთლიანად 806 ჰექტარი ვენახი, ხეხილის ბაღები და პურის ყანები დაისეტყვა.

...შეიქმნა სტიქიის შედეგების სალიკვიდაციო შტაბი. სასწრაფო აგროტექნიკური ღონისძიებები ჩატარდა მატნის, ზემო ალვანის, ახმეტის მევენახეობის საბჭოთა მეურნეობებსა და ახმეტის სახელმწიფო სახერგე მეურნეობაში.

მატნელმა მეზვრეებმა დასეტყვილ ვენახებში (იგი 460 ჰექტარს შეადგენს) დროულად შეიტანეს აზოტოვანი სასუქი და შეწამლეს ბორდოს ხსნარით. ზრუნვა-პატრონობა და მონღომება არ დააკლეს ვაზს, რომ გაისად მაინც მიიღონ მოსავალი.

— ზარალი ძალზე დიდია, — ამბობს მატნის მევენახეობის საბჭო-თა მეურნეობის დირექტორი ჯუღლიეტა ზუბაშვილი. — მევენახე სექ-ცისაგან დაზიანებულ ყლორტს რომ შეაცლის ვაზს, ამაზე მძიმე და გულსაკლავი შრომა რა უნდა იყოს. სტიქიამ 4000 ტონა ყურძენი მიანც დაგვაკარგინა: 45-პექტარიანი ზვარი მთლიანად ხელშეორედ გაისხლა.

— დიდი ხნის დაკვირვებით დადგინდა, სიტყვა ჩამოართვა პარტიუ-ლი ორგანიზაციის მდივანმა მერაბ ბაგაურმა, — რომ ახლანდელი წესით სექცის საწინააღმდეგო ბრძოლა ნაკლებ ეფექტურია და ძვირიც ჯდება. ერთხანს სექცის ზონებში ვენახების ბადით გადახურვაზე დაიწყეს მუშაობა, მერე თავი მიანებეს. სადღეისოდ ჩვენს მეურნეობაში 14 პე-ქტარი ზვარი ბადითაა გადახურული, მაგრამ ვერც ამან უშველა. გადამჭრელი სიტყვა მეცნიერებს ეკუთვნით, თორემ შესაბრალისია დასექციელი ვენახი.

დავაკვირდეთ ამ ტექსტის თავისებურებებს:

— ტექტის არა ხოლოდ ინფორმაციული, არამედ თხრობითი ხასი-ათი;

— მასალის პუბლიცისტური ჟღერადობა (*„გადამჭრელი სიტყვა მეცნიერებს ეკუთვნით“*...);

— ავტორის სუბიექტური დამოკიდებულებისა და ემოციის საკ-მაოდ ღია გამოხატვა (*„შესაბრალისია დასექციელი ვენახი“*, *„ადამი-ანივით სევდიანია მიწისა და მზის შვილი“*...);

— არა მხოლოდ მოვლენის გადმოცემა, არამედ მისი პრობლე-მურობისა და აქტუალურობის განსჯა (სექცივის საწინააღმდეგო ღო-ნისძიებებზე მსჯელობა...);

— რესპონდენტების (*„მოქმედი პირების“*) აქტიური ჩართვა ტე-ქსტში;

— ოფიციალური სტილისა და ტერმინოლოგიისათვის თავის არიდება;

— სხარტი ფრაზებისა და ხატოვანი ელემენტების შედარებით თავისუფალი გამოყენება (*„განუწყვეტელი ომი“*, *ვაზი - „ფეხმძიმე ქალი“*, *„მიწისა და მზის შვილი“*...).

2. რა არის სტილი და როგორ იქმნება ის?

სტილი - როგორც ტერმინი - ერთ-ერთ ყველაზე უფრო ფარ-თოდ გამოყენებულ ცნებათა რიგს განეკუთვნება თანამედროვე სალი-ტერატურო ენაში. ჩვენი მატერიალური და სულიერი კულტურის თით-ქმის ყოველ სფეროში ვიყენებთ მას ამ სფეროს რაიმე არსებითი თავი-

სებურების გამოსახატავად. მას შევხვდებით არაერთ მსგავს შემთხვევაში: ცხოვრების სტილი, ქცევის სტილი, არქიტექტურის სტილი, ორნამენტის სტილი, მუშაობის სტილი, ჩაცმულობის სტილი, ვარცხნილობის სტილი და მისთ. ტერმინის შინაარსისა და გამოყენების ეს მრავალმხრივობა აისახება იმ განმარტებაშიც, რომელიც „უცხო სიტყვათა ლექსიკონშია“ წარმოდგენილი:

სტილი-ი [ფრანგ. style < ბერძ.] – 1. ხელოვნებაში ამა თუ იმ ხალხის, ეპოქის, მიმართულების ან ცალკეული შემოქმედის დამახასიათებელი გამომხატველობითი ხერხები, მხატვრული თავისებურებანი, რაც განპირობებულია იდეური საზოგადოებრივ-ისტორიული შინაარსის ერთობლიობით. 2. ენობრივი საშუალებების გამოყენების ხერხთა ერთობლიობა, რომელიც ახასიათებს ამა თუ იმ მწერალს ან ლიტერატურულ ნაწარმოებს, რაიმე მიმართულებას, ჟანრს; სიტყვიერი გადმოცემის მანერა. 3. რისამე განხორციელების ხერხი, რაც გამოირჩევა თავისებური წესების, ილეთების ერთობლიობით, მაგ., მუშაობის სტილი, ბრასის სტილით ცურვა. 4. წელთაღრიცხვის სისტემა. ახალი სტილი – იგივეა, რაც გრიგორიანული კალენდარი. ძველი სტილი – იგივეა, რაც იულიუსის კალენდარი.

ტერმინის პირვანდელი მნიშვნელობა მნიგნობრულ ენას, სიტყვიერ ხელოვნებას უკავშირდება და, ბუნებრივია, დღევანდელ სიტყვახმარებაშიც ის არის ცენტრალური შინაარსი (მე-2 განმარტება).

ამ თვალსაზრისით საყურადღებოა **სტილი** ტერმინის წარმომავლობის ისტორია: ბერძნული სიტყვა *stilos* თავდაპირველად აღნიშნავდა პატარა ჯოხს, რომლითაც გასანთლულ ფირფიტებზე წერდნენ. ამ ჯოხის ერთი (საწერი) მხარე ნანვეტიებული იყო, ხოლო მეორე მხარე – ბლაგვი, რათა უკვე დაწერილი წაეშალათ. ამდენად, ამ საგნის დანიშნულება თავიდანვე გულისხმობდა ნაწერის სწორებას (წერას და წაშლას), რაც დაედო კიდევ საფუძვლად სიტყვის დამკვიდრებას დღევანდელი მნიშვნელობით.

მიუხედავად იმისა, რომ ფილოლოგიურ დისციპლინებს შორის სტილის კვლევას (სტილისტიკას) ერთ-ერთი ყველაზე ხანდაზმული ისტორია აქვს (ანტიკური საბერძნეთიდან მოკიდებული), დღემდე სტილის ერთგვაროვანი განსაზღვრება მაინც არ არსებობს. თუ დავყვარდნობით იმ ზოგად განმარტებას, რომ „სტილისტიკა შეისწავლის ენობრივ საშუალებებს მათს მიმართებაში გადმოსაცემ შინაარსთან“ (არნ. ჩიქობავა), მაშინ სტილი უნდა განვსაზღვროთ, როგორც სა-

თქმელის (აზრის) ენობრივი გამოხატულების თავისებურება. ეს განსაზღვრებაც, როგორც ვხედავთ, საკმაოდ ზოგადია და სულაც არ მიუთითებს კონკრეტულ მოთხოვნებზე აღნიშნული „ენობრივი გამოხატულების“ მიმართ; რაც მთავარია, არ განმარტავს, ობიექტური მონაცემია ეს „გამოხატულება“, თუ მთლიანად სუბიექტურ არჩევანზეა ის დამოკიდებული.

ცხადია, შემთხვევითი სულაც არ არის ის, რომ ამა თუ იმ ტექსტის ატილური თავისებურებების განსაზღვრისას ხშირად საუბრობენ „ინდივიდუალურ გემოვნებაზე“, „სუბიექტურ სტილზე“ და მისთ. ნიშანდობლივია, რომ ზოგი მეცნიერი სტილზე საუბარს სუბიექტურის გაივლენის გარეშე შეუძლებლადაც კი მიიჩნევს. სტილისადმი სუბიექცივისტურ დამოკიდებულებას განსაკუთრებით განამტკიცებს მხატვრული სიტყვის ცალკეულ ოსტატთა გამოკვეთილი ინდივიდუალური ჩანერა წერისა. მაგალითად, ჩვეულებრივია მითითება გრიგოლ რობაქიძის, კონსტანტინე გამსახურდიას, ნიკო ლორთქიფანიძის და სხვათა ინდივიდუალურ სტილზე, რაც მათი ენის კომპლექსურ თავისებურებათა წარმოჩენას გულისხმობს.

მართლაც, ძნელი დასანახი არ არის, რამდენად განსხვავებულია საერთო ენობრივი თავისებურება სიტყვის რომელიმე ორი გამოკვეთილი დიდოსტატისა:

აღ. ყაზბეგი, ხევისბერი გორჩა:

რაკი გუგუამ თავისად დაასახელა ძიძია, რაკი ქალმაც პირობა მისცა, იმას ისე ადვილად ველარაფინ გაუბედავდა რასმე, რადგანაც ამგვარს შემთხვევაში გუგუას ხუმრობა არ უყვარდა და მალე დაბნელებდა იმის მზეს, ვინც წინ გადადგომას მოიწადინებდა.

თუმცა ძიძია თხოვდებოდა თავისი სურვილით, თუმცა მოსწონდა თავისი გუგუა და არა ერთი ღამე გაეთენებინა მასთან ჩქარა შეერთებაზე ფიქრით, არა ერთხელ მოზმანებოდა მისი ლომებრივი ვაჟკაცის სახე, მაგრამ დღეს, როდესაც ის უნდა გამოსალმებოდა თავის სახლს, მეგობრებს, ჩვეულებას, როდესაც ქალობიდან დედაკაცობაში პირველი ნაბიჯი უნდა შეედგა, გული როგორღაც აუკანკალდა და წარსული შენანდა. ამ წარსულს ის კარგად იცნობდა, კარგად ჰქონდა იგი შეთვისებული! ის იყო ყოველთვის და ყველასგან განებფრებული, ყველას უყვარდა, ყველა ეალერსებოდა და ვინ იცის, მომავალიც ამასვე მისცემდა?

ნ. ლორთქიფანიძე, თავსაფრიანი დედაკაცი:

ყველაფერი ჩატარდა ძველებურათ, სულ ძველებურათ, ისე როგორც ჩვენში წინათ ხდებოდა ყველგან, სადაც კი ჯვარს იწ-

ერდნენ, ორმოცი წლის წინათ ხდებოდა ხშირათ, 20 წლის წინათ ზოგჯერ, 10 წლის წინათ იშვიათად, და ახლა კი შეუძლებელია.

გაძვრა-გამოძვრა მაჭანკალი.

ნამალევით შორიდან დაანახვა ქალი; მოაწყო „ქალის ნახვა“ და მიაცემინა შარბა.

და მერე?

მერე ძმადეებმა სამჯერ შეუცვალეს ბეჭედი, თავს დაახურეს ოქროს კაფებიანი გვირგვინი;

გაფარდა დამბაჩა და მაჭახელა.

აჭიჭყინდა ზურნა.

მეფე-დედოფალს სუფრაზე, ცხვირის წინ, ულაგებდნენ „თაფ-ზეგადასაგდებს“...

სტილის ინდივიდუალურ თავისებურებათა გამოვლენის სფერო, ცხადია, მხოლოდ სიტყვაკაზმული მწერლობა არ არის, მასზე შეიძლება მაშინაც იყოს მითითება, როცა ფუნქციონალურ სტილთა გამოყენების სხვადასხვა შემთხვევებზე ვსაუბრობთ. მაგალითად, ასევე შეიძლება მითითება ივ. ჯავახიშვილის, ა. შანიძის, არნ. ჩიქობავას, ვ. თოფურიას, გ. ქიქოძის, ა. ბაქრაძისა და სხვათა მეცნიერულსა თუ პუბლიცისტურ სტილზე. მაგრამ სტილისტიკის ამ სფეროებში, რომლებსაც, მხატვრული ლიტერატურისაგან განსხვავებით, ნაკლებ ახასიათებს დამოკიდებულებათა სუბიექტურ-ექსპრესიული გამოხატვა, უფრო მეტად შეიძლება ვილაპარაკოთ სტილის ობიექტურ მახასიათებლებზე, ანუ იმაზე, რაც ნეიტრალურ ვითარებაში განაპირობებს ენობრივ არჩევანს.

სტილის ობიექტური ხასიათი სწორედ იმაში მდგომარეობს, რომ ენობრივი არჩევანი შესაძლებელია სუბიექტურად მაქსიმალურად ნეიტრალურ ვითარებაშიც განხორციელდეს. ამ შემთხვევაში ასევე შეიძლება ვილაპარაკოთ ენობრივი გამოხატულების ოპტიმალურ შესაბამისობაზე გამოსახატავ შინაარსთან, ოღონდაც ამ დროს, როგორც ითქვა, არსებითად გამოირიცხება ამ გამოხატულების სუბიექტურ-ექსპრესიული მხარე. აქედან კი ის დასკვნა გამომდინარეობს, რომ სტილის ამოცანა ოპტიმალურ ენობრივ შესაძლებლობათა ძიებაა ყოველგვარ ვითარებაში, ენის ფუნქციონირების ყოველგვარ სფეროში.

რაც მთავარია: როცა სტილისტიკაზე გვიხდება საუბარი, ეს თავისთავად გულისხმობს არჩევანს სტილის დონეზე; უპირველესად სწორედ ეს (არჩევანის) მომენტი აკავშირებს მას მეტყველების კულტურასთან, რამდენადაც ამ სფეროს ცენტრალური პრინციპი სწორედ არჩევანის შესაძლებლობაში მდგომარეობს. მეტყველების კულტურა ფართო შინაარსით გულისხმობს არა მხოლოდ სწორად მეტყ-

ველებას, არამედ აზრის უფრო ზედმინევებით, ოპტიმალურად გამოხატვასაც (ცხადია, მეორე ამოცანის შესასრულებლად პირველი მოთხოვნა სრულიად აუცილებელი პირობაა). ერთი სიტყვით, ამ შემთხვევაში ენობრივი ვარიანტები შეფასდება არა მხოლოდ „სწორი – არასწორის“ გარჩევის დონეზე, არამედ „უკეთესი – უარესის“ არჩევანის, ანუ შეფასებითი პოზიციიდან. ნიშანდობლივია, რომ სტილის ამ არსებით მეთოდურ მოთხოვნას იმთავითვე მიექცა ყურადღება; კერძოდ, თეორიული სტილისტიკის ფუძემდებელი, ბერძენი ფილოსოფოსი არისტოტელე საგანგებოდ მიუთითებდა: „მეტყველებამ რომ საჭირო შთაბეჭდილება მოახდინოს, არ არის საკმარისი მხოლოდ იმის ცოდნა, თუ რა უნდა ითქვას, არამედ აუცილებელია ეს სათანადოდ ითქვას“.

ამდენად, ენობრივი გამოხატულების შესაბამისობა გამოსახატავ შინაარსთან დამოკიდებულია იმ ენობრივი საშუალებების ოპტიმალურ შერჩევაზე, რომელმაც ფრაზა უნდა ჩამოაყალიბოს.

რა შეიძლება იყოს აღნიშნული „ენობრივი საშუალებების“ რესურსი?

ენობრივი სისტემის ნებისმიერი მონაცემი – დანყებული სიტყვის ბგერითი აგებულებით და დამთავრებული ტექსტის აბზაცებად დაყოფით.

მაგრამ პრაქტიკული სტილისტიკის თვალსაზრისით შეიძლება რამდენიმე ძირითად მომენტზე მიეთითოს:

- კონტექსტის შესაფერისი სიტყვის შერჩევა;
- სინტაქსური კონსტრუქციის სრულყოფა;
- ფრაზის რიტმული სტრუქტურის არჩევა.

თუ გავითვალისწინებთ, რომ მეორე და მესამე პირობა უმეტესად ერთმანეთთან არის დაკავშირებული, აღნიშნულ შესაძლებლობებზე უფრო კონკრეტულად მინიშნების მიზნით შესაძლებელია ორიოდ უმარტივესი („ნებისმიერი“) მაგალითის განხილვა.

მაგალითი ლექსიკურ არჩევანზე დასაფიქრებლად:

აფხაზ სეპარატისტთა ე. ნ. უშიშროების სამსახურის თანამშრომლებმა ნალმის გაუენებელყოფა მოახერხეს.

ამ შემთხვევაში სტილის კი არა, მართლწერის საკითხია ის, რომ **გაუენებელყოფა** ფორმა უმართებულოა, უნდა იყოს **უგნებელყოფა** ან **გაუგნებლება** (ის ამ უკანასკნელთა შერწყმით არის მიღებული). მაგრამ, თავის მხრივ, შეიძლება სტილისტიკური ძიების საგანი გახდეს იმ აზრის სასურველი ფორმით (უფრო ადეკვატურად) გამოხატვა, რაც მოყვანილ მაგალითში **მოახერხეს** ზმნით არის გადმოცემული. ამავე

ძირითადი შინაარსით შესაძლებელია გამოყენებული ყოფილიყო ფორმები – **შექლეს, შიდაწიეს, თავი გაართვეს...** და ყველა შემთხვევაში გამოხატვის ნიუანსობრივი განსხვავება იჩენდა თავს.

ტექსტის სტილზე მუშაობა უპირველესად სწორედ ამგვარ ნიუანსობრივ გამოხატულებაზე მუშაობას გულისხმობს, თორემ ისეთი მკვეთრი განსხვავებები, რომლებიც სინონიმთა არცთუ მცირე ნაწილში შეიმჩნევა (მაგ.: *გაბრაზება – განრისხება – გაცოფება; ფრთხილი – მშისარა – მხდალი – ლაჩარი...*), აშკარად ჩანს და მათი აღრევა არა მხოლოდ სტილისტიკურ, არამედ ენობრივ შეცდომადაც შეიძლება შეირაცხოს (სინონიმებზე ცალკე იქნება საუბარი).

მაგალითი სინტაქსური კონსტრუქციის შესარჩევად:

დასავლეთმა ევროპამ თვალნათლივ დაინახა ის კურსი, რომელიც საქართველომ აირჩია.

ამ რთული წინადადების ნაცვლად შესაძლებელია იგივე აზრი მარტივი წინადადებითაც გადმოვცეთ.

დასავლეთმა ეროპამ თვალნათლივ დაინახა საქართველოს მიერ არჩეული კურსი.

ამ ორ წინადადებას შორის არსებითი განსხვავება არ არის არც აზრობრივი და არც სინტაქსური გამართულობის (სისწორის) მხრივ. მაგრამ არჩევანი, ბუნებრივია, ერთ-ერთზე უნდა შევაჩეროთ და უპირატესობა სტილური გამოხატულების („შესაფერისობის“) თვალსაზრისით ალბათ პირველს უნდა მივანიჭოთ.

ვცადოთ ავხსნათ, რა განაპირობებს ამ არჩევანს:

მართალია, ოფიციალური სტილისათვის ლაკონიურობა და სისადავე არის ნიშანდობლივი, მაგრამ ამ შემთხვევაში პირველი (რთული) წინადადება უფრო შეესაბამება იმ აზრობრივ ამოცანას, რასაც სათქმელი მოითხოვს. ამას უნდა განაპირობებდეს, ჯერ ერთი, ის, რომ პირველი წინადადების ზმნური ფორმა (*ა ი რ ჩ ი ა*) უფრო გამოკვეთს აღნიშნულ ძირითად „აზრობრივ აქცენტს“, ვიდრე მიმღეობა (*ა რ ჩ ე უ ლ ი*); მეორეც, ჩვენებითი ნაცვალსახელი *ის* პირველ წინადადებაში მეტად გამოკვეთს იმ სიტყვის მნიშვნელობას (*კ უ რ ს ი*), რომლის „დანახვაზეც“ არის საუბარი, და ამით მას უფრო აქცენტირებული პოზიცია უკავია, ვიდრე ბოლო შემთხვევაში; მესამეც: ამგვარ (პირველი სახის) ნყობაში უფრო თვალსაჩინოა მოქმედებათა ურთიერთშეპირობებულობა (მიზეზშედეგობრიობა), რასაც ამ წინადადებით გაესმის ხაზი (*რაკი ა ი რ ჩ ი ა , კ ი დ ე ც და ი ნ ა ხ ე ს ...*).

დამატებით შეიძლება ითქვას ისიც, რომ პირველი წინადადების რ ი ტ მ უ ლ ი ს ტ რ უ ქ ტ უ რ ა უფრო გამოკვეთილია და მოქნილი, რისი საფუძველიც, წინადადების აგებულებასთან ერთად, უთუოდ აღ-

ნიშნული „აქციენტების გადანაწილება“ უნდა იყოს.

მოყვანილი სანიმუშო მაგალითები მცირედ მაინც წარმოაჩენს იმას, რომ სტილზე მუშაობა საკმაოდ ღრმა დაკვირვებას, გემოვნებას და ენობრივ გრძნობას მოითხოვს; რაც მთავარია, ფრაზის სტილური დახვეწა თითქმის მუდმივი პროცესია; ამიტომაც არის, რომ თვით დიდი მწერლები, სიტყვის დიდოსტატები არცთუ იშვიათად არაერთგზის უბრუნდებოდნენ თავიანთ ნაწერს, ხვედნენ და ასწორებდნენ მას. ამის მაგალითად შეიძლება მოვიხმოთ ილია ჭავჭავაძის ერთ-ერთი ნერილის ფრაგმენტი, რომლის ნასწორები ხელნაწერიც დღემდე შემორჩა მწერლის არქივს. ამიტომაც შეგვიძლია შევადაროთ და შეფასების თვალთ შევხედოთ პირვანდელ და შემდეგდროინდელ ვარიანტებს დიდი მწერლის ერთი და იმავე ტექსტისას.

აი, ეს პარალელური ტექსტებიც:

„სიტყვა წინამძღვრიანთკარის სკოლის გახსნაზე“, 1883 წ.

პირვანდელი ვარიანტი:

თქვენში და თქვენგან ხშირად გამიგონია, რომ ქრისტე-ღმერთმა თავისი უხვი კალთა აქ, ამ ჩვენს პატარას და ლამაზ ქვეყანაში დაიბლერტაო. ამას იმიტომ ამბობენ, რომ ჩვენი ქვეყანა ბევრს სხვა ქვეყანაზე უფრო მდიდარია, უფრო სავსეა. არც ჩვენა ვართ უხეირონი, ღმერთი-რჯული. მკლავი, თუ მარჯვენა კარგი გვაქვს, ჯანი და ძალ-ღონეც მოგვდევს, არც ხალისი გვაკლია. ყველაფერი გვაქვს, ეს მდიდარი, პატარძალსავით მორთული ქვეყანა, ეს ჯანიანი, მკლავ-ძლიერი ხალხი, გამრჯელი და ოფლის მღვრელი — მაშ რაღათა ვართ ღარიბნიო, იკითხამთ თქვენ.

იმიტომ, რომ არ ვიცით, სად რა სიმდიდრე ძევს, სად რა განძია; არ ვიცით, საიღამ რა ამოვიღოთ და რა ხერხით ამოვიღოთ, რომ ადვილიც იყოს და ბლომაც იყოს. აქი ვამბობ, ყველაფერი გვაქვს და მარტო ერთ რამ გვაკლია, სახელდობრ, ისა, რაც ძლიერს მკლავს ხერხიანად ამოქმედებს, რაც თვალს დედაშიწის გულში ჩაახედებს, რაც კაცს ყოველს საქმეში წინ უნდა მიუძღოდეს და უტყუარად ეუბნებოდეს: აი, აქ ეს სიმდიდრეა, ღვთისგან შენთვის მიბარებული, ამას ამ ხერხით, ამ ოსტატობით უფრო ადვილად, უფრო ბლომად ამოიღებო.

ჩასწორებული ვარიანტი:

თქვენში და თქვენგან ხშირად გამიგონია, რომ ქრისტე-ღმერთმა თავისი უხვი კალთა აქ, ამ ჩვენს პატარას და ლამაზ ქვეყანაში დაიბლერტაო. ამას იმიტომ ამბობენ, რომ ჩვენი ქვეყანა

ბევრს სხვა ქვეყანაზედ უფრო მდიდარია, უფრო სასესია. არც ჩვენ-
ნა ვართ უხეირონი, ღმერთი-რჯული. მკლავ-ძარღვად კარგები
ვართ, ჯანი და ძალ-ღონეც მოგვდევს, არც ხალისი გვაკლია.
ყველაფერი გვაქვს, ეს მდიდარი, პატარძალსავეთ მორთული
ქვეყანა, ეს ჯანიანი, მკლავ-ძლიერი ხალხი, გამრჯელი და ოფლის
მღვრელი — მაშ რაღათა ვართ ღარიბნიო, იკითხაშთ თქვენ.

იმიტომ, რომ არ ვიცით, სად რა სიმდიდრე ძევს, სად რა
განძია; არ ვიცით, საიღამ რა ამოვიღოთ და რა ხერხით ამო-
ვიღოთ, რომ ადვილიც იყოს და ბლომაც იყოს. აკი ვამბობ, ყვე-
ლაფერი გვაქვს და მარტო ერთი რამ გვაკლია, სახელდობრ, ისა,
რაც, თქვენისავე სიტყვით, თვითონ ღონესაცა მსჯობია, რაც
ძლიერს მკლავს ხერხიანად ამოქმედებს, რაც თვალს დედამიწის
გულში ჩაახედებს, რაც კაცს წინ მიუძღვება და უტყუარად ეუბ-
ნება: აი, აქ ეს სიმდიდრეა, ღვთისგან შენთვის მიბარებულიო, ამას
ამ ხერხით, ამ ოსტატობით უფრო ადვილად, უფრო ბლომად ამ-
ოიღებო.

ბოლო ვარიანტი:

თქვენში და თქვენგან ხშირად გამიგონია, რომ ქრისტე-ღმე-
რთმა თავისი კალთა უხეებისა აქ, ამ ჩვენს პატარა ქვეყანაში და-
იბღერტაო. ამას იმიტომ ამბობენ, რომ ჩვენი ქვეყანა ბევრს სხვა
ქვეყანაზედ უფრო მდიდარია, უფრო სასესია. არც ჩვენ თითონა
ვართ უხეირონი, ღმერთი-რჯული. მკლავ-ძარღვად კარგები ვართ,
ჯანი და ძალ-ღონეც მოგვდევს, არც ხალისი გვაკლია. ეს ყველა-
ფერი გვაქვს. ეს მდიდარი, პატარძალსავეთ მორთული ქვეყანა, ეს
ჯანიანი, მკლავ-ძლიერი ხალხი, გამრჯელი და ოფლის-მღვრელი,
— მაშ რაღადა ვართ ღარიბნიო? მკითხავეთ თქვენ.

იმიტომ, რომ არ ვიცით, სად რა სიმდიდრე ძევს, სად რა
განძია. არ ვიცით — საიღამ რა ამოვიღოთ, რა ხერხით და ოსტა-
ტობით ამოვიღოთ, რომ ჯაფაც ადვილი იყოს და ნაჯაფევიც
ბლომად. აკი ვამბობ, ყველაფერი გვაქვს, მარტო ერთი რამ გვაკ-
ლია, სახელდობრ — ისა, რაც თქვენისავე სიტყვით, თითონ
ღონესაცა სჯობია, რაც ძლიერს მკლავს ხერხიანად ამოქმედებს,
რაც კაცის თვალს დედამიწის გულში ჩაახედებს, რაც კაცს წინ
მიუძღვება ხოლმე და უტყუარად ეუბნება: აი, აქ ეს სიმდიდრეა,
ღვთისგან შენთვის მიბარებულიო, ამას ამ ხერხით, ამ ოსტატო-
ბით — უფრო ადვილად, უფრო ბლომად ამოიღებო.

თუ ერთი და იმავე ტექსტის (ფრაგმენტის) ამ სამ ვარიანტს გულ-
დასმით შეადარებთ, დარწმუნდებით, რომ ის არცთუ მნიშვნელოვანი

ცვლილებები, რომლებიც ავტორს ტექსტში შეუტანია, მის აზრობრივ მხარეს არსებითად არ ცვლის და, ამდენად, ეს სწორებები ტექსტის სტილისტიკური დახვეწისათვის არის გამიზნული. თანაც იმასაც შეამჩნევთ, რომ ილიას ორჯერ მაინც წაუკითხავს კრიტიკულად და ჩაუსწორებია ისეთი ტექსტი, რომელსაც – უბრალო თვალისათვის – გასამართავი მაინცდამაინც არაფერი სჭირდა (მით უმეტეს, ეს ტექსტი თავიდან წარმოსათქმელად იყო გამიზნული და არა – გამოსაქვეყნებლად). ეს კი იმას ნიშნავს, რომ, ჯერ ერთი, ტექსტის სტილისტიკური სრულყოფა არსებითად დაუსრულებელი პროცესია (უკეთესის ძიება ყოველთვის შეიძლება!), მეორეც – რაც უფრო ნაკლებ არის თვალში საცემი რომელიმე ტექსტის სწორება, მით უფრო ფაქიზ დამოკიდებულებაზე მიუთითებს სტილური სრულყოფილების მიმართ.

ამდენად: ნურასოდეს მიიჩნევთ ტექსტის სრულყოფას დასრულებულად! როდესაც სიტყვის ოსტატები ესოდენ პასუხისმგებლობით ეკიდებოდნენ თავიანთ ყოველ ფრაზას, განა შეიძლება ენის რიგითი მომხმარებელი დაჯერებული იყოს, რომ მისი პირველივე ცდა წარმატებული იქნება?!

შენიშვნა: აქ განზრახ ვუვლით გვერდს ისეთ უხეშ სტილისტიკურ დარღვევებს, რომელთა შენიშვნას დახვეწილი გემოვნებაც არ სჭირდება. ამისი მიზეზი მარტივია: განა შეიძლება საერთოდ სტილზე საუბარი იქ, სადაც ამგვარი შეცდომები დასტურდება (?):

როდის დაიწყო საპარლამენტო უმრავლესობის დასასრულის დასაწყისი? მარტო ამის ბრალი არ არის, მაგრამ ეს ერთ-ერთი მთავარი მიზეზი არის. იგი მისი დღევანდელი მეტოქის მწვრთნელი გახლდათ და თამაშის შემდეგ საკმაოდ გულგატეხილი გახლდათ. ბედინეიშვილს მხოლოდ ვერცხლის მედალი და 1000 დოლარიღა შემორჩა (იგულისხმება: დარჩა, ერგო)...

3. სინონიმია – როგორც სტილისტიკის საფუძველი

სტილზე საუბარმა წარმოაჩინა, რომ შესაბამისი შემოქმედებით პროცესი (სტილის სრულყოფა, სასურველი გამომსახველობის მიგნება) ენობრივ არჩევანს ეფუძნება. არჩევანის შესაძლებლობა კი გულისხმობს ორი (ან მეტი) შინაარსობრივად მსგავსი ენობრივი ერთეულის არსებობას. ასეთი ენობრივი ერთეულები კი სინონიმებად იწოდება. სინონიმია, ფართო გაგებით, ყოველგვარ ენობრივ ერთეულთა ში-

ნაარსობრივ მსგავსება-იდენტურობას გულისხმობს (სინონიმები მსგავსი მნიშვნელობის ენობრივი ერთეულებია). ასეთი შეიძლება იყოს ლექსიკური ერთეულიც (სიტყვაც), გრამატიკული ფორმაც, შესიტყვება და ფრაზეოლოგიზმიც და მთელი წინადადებაც. ამიტომაც უნდა იქნეს მიჩნეული სინონიმია სტილისტიკის ცენტრალურ პრობლემად – ის ხომ არსებითად ყოველგვარი ენობრივი არჩევანის ობიექტურ საფუძველს წარმოადგენს.

სინონიმური ერთეულები, საერთო ძირითადი მნიშვნელობის გვერდით, მეტ-ნაკლებად განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან ამავე მნიშვნელობის ნიუანსებით და ნებისმიერი კალმოსნის (მწერლის, პუბლიცისტის, მეცნიერის...) ოსტატობა იმაში ვლინდება, თუ რამდენად ზუსტად მიაგნებს იგი კონტექსტისათვის აუცილებელ ამ ნიუანსობრივ მნიშვნელობას და როგორ ორგანულად შეუხამებს მას მთლიან სათქმელს.

სინტაქსის თვალსაზრისით სტილისტიკური შერჩევის პრობლემაზე უკვე იყო საუბარი; აქ სინონიმის ძირითად ნაწილზე – ლექსიკურ სინონიმებზე შევჩერდეთ.

ლექსიკურ სინონიმებს ორ ძირითად ჯგუფად ყოფენ. პირველი რიგის სინონიმები მნიშვნელობის სრულ იდენტურობას ამჟღავნებენ, მათ ზუსტი სინონიმები ეწოდება; ასეთი სინონიმები, ჩვეულები-სამებრ, ერთ საგანს მიემართებიან: **კომში – ბია, პაპა – ბაბუა, ცული – ნაჭახი, ბატკანი – კრავი, ქვევრი – ჭური, ჩიბუხი – ყალიონი...**

ზუსტი სინონიმები სტილისტიკური შერჩევის დროს აქტიურ როლს არ ასრულებენ, რამდენადაც მათ მნიშვნელობის ნიუანსობრივი სხვაობა არ ახასიათებს. თუმცა ამგვარ შემთხვევაში გასათვალისწინებელია ის, რომ ზუსტი სინონიმები, ჩვეულები-სამებრ, გამოყენების (ფუნქციონირების) თვალსაზრისით მაინც განსხვავდებიან. ეს ფუნქციონალური სხვაობა შეიძლება იყოს:

ა) ცენტრალური (ლიტერატურული) – პერიფერიული (კილოური): **კომში – ბია, ქვევრი – ჭური, გოგრა – კვახი...**

ბ) სადა – მალალფარდოვანი: **ბედი – სვე, იმედი – სასო, უცებ – მყის...**

გ) თანამედროვე – არქაული: **ავადმყოფი – სნეული, მოხუცი – მსცოვანი, ცხენი – ტაიჭი...**

დ) მშობლიური – უცხოური: **სიყვარული – მიჯნურობა, სატევარი – ხანჯალი, შემონმება – კონტროლი...**

ამ ბოლო ჯგუფთან დაკავშირებით ცალკე უნდა გამოიკვეთოს სინონიმური ტერმინების თანაარსებობის საკითხი. ეს არის აბსოლუტუ-

რად იდენტური ტერმინები, რომელთა გამოყენება მხოლოდ იმით განსხვავდება, რომ ერთნი უფრო საერთო-სახალხო (ბუნებრივ) ენაში არსებობენ, მეორენი კი (უპირატესად – უცხოური წარმოშობისა) უფრო სპეციალური (პროფესიული) ენის ფუნქციონირებას განეკუთვნებიან. სწორედ ამითვე არის გამართლებული მათი პარალელური არსებობა ენაში, რამდენადაც, საერთო წესის თანახმად, თუ ენაში უკვე არსებობს რომელიმე ცნების აღმნიშვნელი ტერმინი, მის ზუსტ სინონიმად ახალი უცხო სიტყვა აღარ უნდა შემოვიდეს. ამგვარ იდენტურ ტერმინებს, ჩვეულებრივი სინონიმებისაგან გასარჩევად, ტერმინოლოგიურ დუბლეტებსაც უწოდებენ. ასეთებია:

შეტევა – იერიში, დამსგავსება – ასიმილაცია, განმსგავსება – დისიმილაცია, მთამსვლელი – ალპინისტი, ეროვნული – ნაციონალური, კილო – დიალექტი, ენათმეცნიერი – ლინგვისტი, შესავალი – პროლოგი, წინსვლა – პროგრესი, განვითარება – ევოლუცია, ხუროთმოძღვრება – არქიტექტურა, ცალი – ეგ ზემპლარი, მართლწერა – ორთოგრაფია, ჭლექი – ტუბერკულოზი, აცრა – ვაქცინაცია და სხვ...

სტილისტიკის განსაკუთრებული ყურადღების საგანია არაზუსტი, ანუ ისეთი სინონიმები, რომლებიც შინაარსის ზემოაღნიშნულ ნიუანსობრივ სხვაობას ავლენენ. ნიშანდობლივია, რომ მათ სტილისტიკურ სინონიმებსაც უწოდებენ, სწორედ მათზე დაყრდნობით ხდება ენის მთელი გამომსახველობითი შესაძლებლობების გამოვლენა და, როგორც ითქვა, ამაშივე ვლინდება ენის კონკრეტული მომხმარებლის დონე და ოსტატობა.

ამგვარი არაზუსტი სინონიმები არცთუ იშვიათად გამოხატავს ობიექტურ შინაარსობრივ სხვაობას და მათი გამოყენებაც ამაზეა დაფუძნებული. მაგ.:

ეკა დღეს მართლა კარგ (ჩინებულ, შესანიშნავ, ბრწყინვალე...) ხასიათზე იყო.

შესაძლებელია ამგვარი მონაცვლეობა მხოლოდ სუბიექტურ დამოკიდებულებას გამოხატავდეს:

ეზოში ქალები (ქალბატონები, მანდილოსნები, დედაკაცები...) იყვნენ შეკრებილი.

შეიძლება ერთი იგულისხმებოდეს და მეორეც (მეტ-ნაკლებად):
ქმარი საღამოს ნასევამი (მთვრალი, შეზარხოშებული, შექვიფიანებული, გამობრუჟული, გატიალებული...) დაბრუნდა.

ასეთი სინონიმების რაოდენობა არსებითად ამოუწურავია, ამიტომაც შეუძლებელია მათ დეტალურად შევხვით. მოვიხმოთ ორიოდ მნიშვნელოვანი შემთხვევა:

ა) ვ. თოფურიაშ წიგნში „ქართული ენა და მართლწერის ზოგიერთი საკითხი“ საგანგებო ადგილი დაუთმო **წმინდა** და **სუფთა** სინონიმურ სიტყვათა გამოყენების არეების დაზუსტებას. მან აღნიშნა, რომ ეს ორი სიტყვა ლამის ზუსტ სინონიმებად იქნეს თანამედროვე ქართულში წარმოდგენილი, რამდენადაც ხშირად დავინწყებულია მათი განსხვავება და ჩნდება ისეთი მცდარი შესიტყვებები, როგორიცაა „სუფთა ხმა“, „სუფთა გამარჯვება“, „სუფთა გრძობა“...

რაც მთავარია, მეცნიერმა ზუსტად განსაზღვრა ის განსხვავება, რაც ამ ორი სიტყვის სხვადასხვა სიტყვათშეხამებას განაპირობებს:

„ს უ ფ თ ა ა , რაც არაა ბინძური, ჭუჭყიანი, რასაც მტვერი, ტალახი, ჭუჭყი, ქონი, ჟანგი და მსგავსი რამ არა აქვს და, თუ აქვს, ბანით, რეცხვით, წმენდით მოსცილდება, ჰიგიენური საშუალებით მოშორდება.“

წ მ ი ნ დ ა ა „უცოდველი“, ფაქიზი, შეურეველი, შეურყვნელი, კამკამა, დარკვეული, დარჩეული“.

შესაბამისად, მართებული შესიტყვებებია:

ერთი მხრივ: *წმინდა გამარჯვება, წმინდა გრძობა, წმინდა გული, წმინდა ენა, წმინდა ქართული, წმინდა მოგება, წმინდა მოვალეობა, წმინდა სავანე, წმინდა სანთელი, წმინდა საქმე, წმინდა სიყვარული, წმინდა სული, წმინდა ტაძარი, წმინდა ფიცი, წმინდა წყარო, წმინდა ხმა...*

მეორე მხრივ: *სუფთა ეზო, სუფთა ზენარი, სუფთა ლოგინი, სუფთა ოთახი, სუფთა პერანგი, სუფთა ფეხსაცმელი, სუფთა ხელები, სუფთა ქალაქი, სუფთა წერა, სუფთა ჭურჭელი* და სხვ.

ბ) ცნობილია, რომ სინონიმური ერთეულების ნაკლებობა, მათი საერთო ფონდის შემცირება, არა მხოლოდ სხვადასხვა ხასიათის (ლიტერატურულია თუ საინფორმაციოს) ტექსტების „დამჭლევებას“, არამედ ენის საერთო გაღარიბებასაც იწვევს. ძნელი შესამჩნევი არ არის, რომ ენის გაღარიბების ამგვარი ტენდენცია განსაკუთრებით თანამედროვე ურბანისტულ გარემოში, პრაგმატულ-ტიქნიკურ სფეროებში იჩენს თავს.

კერძოდ, დღევანდელ სალიტერატურო ენაში, როგორც ჩანს, არაერთი ისტორიულად ჩამოყალიბებული ლექსიკურ-სემანტიკური ბუდე განიცდის პრაგმატულ შევიწროებას. მაგალითად, მეტყველებასთან – ადამიანის ერთ-ერთ უმთავრეს მოქმედებასთან – არაერთი განსხვავებული შინაარსის ლექსიკური ერთეულია დაკავშირებული. მეტყველება ორი ძირითადი სახისაა: მიუმართავი (თქვა) და მიმართული (უთხრა). თითოეულ მათგანს მთქმელის სხვადასხვაგვარი განწყობისა და დამოკიდებულების გამომხატველი არაერთი სინონიმი მოეპოვე-

ბა (ზოგჯერ მათი სინონიმურობაც კი შეიძლება სადავო გახდეს). კერძოდ:

თქვა – ნარმოთქვა, ამოთქვა, ბრძანა, იკითხა, ამოილაპარაკა, დაილაპარაკა, ჩაილაპარაკა, ნამოიძახა, აღნიშნა, დასძინა, ამოღერღა, ამომაქრა, ამოიქაქანა, ამოიდუღუნა, ჩაიბურტყუნა, ხმა ამოიღო, იტყვა დაძრა, სიტყვა (ძლივს) გამოაგო, სიტყვა დასცდა, ენა ამოიდა, კბილებში გამოსცრა...

უთხრა – მიუგო, უპასუხა, გა(მო)ეპასუხა, შეეპასუხა, ჰკითხა, უბრძანა, მიუთითა, შეედავა, გამოედავა, შეეკამათა, მოუწოდა, სახეოვა, ბრძანა, მოახსენა, ურჩია, შეახსენა, მიაძახა, ნამოაძახა, შეესიტყვა, მკვლადა, გამოეხმაურა, შეენინა აღმდეგა. პასუხი გასცა, ხმა გასცა, სიტყვა შეუბრუნა, სიტყვა მოუჭრა, სიტყვაში შეეცილა, პირში შეება, კაჭაში ჩაუდგა...

როგორც ვხედავთ, ქართულ სალიტერატურო ენაში სამეტყველო ანტიუაციისა თუ მოსაუბრეთა ურთიერთგანწყობისა და დამოკიდებულებების შესაბამისად ამ (თქვა და უთხრა) ზმნათაგან თითოეულს არაერთი სინონიმური ერთეული მოეპოვება (მათ შორის – მყარი განონათქვამების სახით) და მათი დავინწყება თუ უგულებელყოფა სერიოზულად აღარიბებს ჩვენს მეტყველებას (ზეპირსა თუ წერილობითს). ეს ტენდენცია კი, როგორც ითქვა, საკმაოდ ხელშესახებია თანამედროვე ქართულში (ზოგჯერ ისიც ხდება, რომ უთხრა ზმნის მაგიერ მიუმართავი თქვა არის გამოყენებული).

მაგალითისათვის, აი, როგორ გადმოსცემს მოსწავლე „კაცია-აღამიანის“ ერთ-ერთ ეპიზოდს:

„ – აბა, მაჩვენე, თუ ხელში გყავს, – უთხრა ლუარსაბმა, მაგრამ რადგან თვითონ ეშინოდა, დარეჯანს უთხრა, – შენ გასინჯეო. დარეჯანმა დიდი უარი უთხრა. მკითხავმა ისინი დააშოშმინა და უთხრა ...“

თვით ილიას კი შესაბამის ეპიზოდში არაერთი განსხვავებული ერთეული აქვს გამოყენებული:

ჰკითხავდა, გააწყვეტინა სიტყვა, უთხრა, მიუგო, სიტყვები ძიყარა, დაინყო, წასძახეს, ამბობდა, მოყვა, გააგრძელა სიტყვა, ნამოიძახეს, დააშოშმინა, დაიყვირა, დაუმატა, ეუბნებოდა, შეეხვეწა, დაიძახა...

ყოველივე აღნიშნულიდან გამომდინარე, ამოცანა ნათელია: ვეძებოთ კონტექსტისათვის, გამოსახატავი შინაარსისათვის შესაფერისი სინონიმური ერთეულები, რათა ენაც არ გაღარიბდეს და კონკრეტული სტილისტიკური გამომსახველობაც მიღწეულ იქნეს.

4. ანტონიმები

ანტონიმის ცნება, როგორც თვით ტერმინიდანაც ჩანს, რადიკალურად განსხვავდება სინონიმის გაგებისაგან: ანტონიმები ისეთი წყვილი სიტყვებია, რომელნიც სრულიად საპირისპირო, ურთიერთკონტრასტულ მნიშვნელობას გამოხატავენ: *დიდი - პატარა, მაღალი - დაბალი, კეთილი - ბოროტი, შორს - ახლოს* და მისთ.

ანტონიმების სტილისტიკური დანიშნულება, ჩვეულებისამებრ, იმაში ვლინდება, რომ მკვეთრად გამოიხატოს მოვლენათა და დამოკიდებულებათა დაპირისპირებულობა, ობიექტური შინაარსობრივი კონტრასტი (ანტონიმია). ამგვარი მკვეთრი კონტრასტულობა, ბუნებრივია, უფრო მხატვრული ლიტერატურის ენისათვის არის დამახასიათებელი. მაგალითად, „ვეფხისტყაოსნის“ იდეური ხაზი *კეთილისა და ბოროტის* მარადიულ ანტაგონიზმზეა აგებული: „*ბოროტი მცა რად შეექმნა კეთილისა შემოქმედსა?!*“ და *დაპირისპირების ფინალიც შესაფერისია: „ბოროტსა სძლია კეთილმან, არსება მისი გრძელია“*...

საპირისპირო ცნებათა ამგვარი გამოვლენა არც პუბლიცისტური სტილისათვის არის უჩვეულო; მაგალითად, რაიმე მოვლენის მთლიანობის გამომხატველია გამონათქვამი: „*სულ ეს არის ამ საქმის თავი და ბოლო*“ (იგივე: „*ანი და პოე*“, „*ალფა და ომეგა*“):

მოდინ და გაუგე ახლა მაგათ თავი და ბოლო!

სტილისტიკური დანიშნულებით ანტონიმების გამოყენებისას არსებითი პრობლემა ის არის, რომ შესაბამის წყვილს შორის ანტონიმური მიმართება ზუსტი იყოს. როგორც ვნახეთ, სინონიმების რაოდენობა შეზღუდული არ არის (ორი სიტყვაც შეიძლება იყოს, სამიც და მეტიც), ანტონიმური მიმართება კი არსებითად მხოლოდ სიტყვათა წყვილს გულისხმობს, ანუ რომელიმე სიტყვას მხოლოდ ერთი ანტონიმური მენწყილე შეესაბამება. და თუ საპირისპირო მნიშვნელობა ზუსტად ვერ იქნა დაძებნილი, დარღვევა შინაარსობრივიც იქნება და სტილისტიკურიც. მაგალითად:

ამკარად წარმოჩნდა, რომ **წმინდა** და **სუფთა** ერთმანეთს სცილდება მნიშვნელობით. შესაბამისად, თითოეულს თავისი ანტონიმი ექნება:

წმინდა - უწმინდური და სუფთა - ჭუჭყიანი

ანტონიმური მიმართების სიზუსტე სერიოზულად დაირღვევა, თუკი მათ ერთმანეთს ჩავუნაცვლებთ:

ყველა ერთად იყო შეყრილი - სუფთაც და უწმინდურიც.

ანდა: ზემომითითებულსავე ანტონიმს **თავი** და **ბოლო** არსებითად ზუსტ სინონიმად ეწყვილება **დასაწყისი** და **დასასრული**; მაგრამ ასევე

ვერ მივიჩნევთ სტილისტიკურად გამართულად და გამართლებულად, თუკი მათ ერთმანეთს ჩაეუნაცვლებთ:

ამ საქმეს ვერც თავი გავუგე და ვერც დასასრული!

ეს კი იმას ნიშნავს, რომ თავიანთი ზუსტი მიმართების გამო ანტონიმები ერთგვარ მყარ შეხამებებსაც ქმნის.

მეორე პრობლემა, რომელიც ენისა და სტილის გამართულობასთან (ნორმატიულობასთან) არის დაკავშირებული, იმაში მდგომარეობს, რომ ენაში არსებობს როგორც ბუნებრივი, ისე „ხელოვნური“ (ანუ საოპოზიციო საჭიროებისათვის შექმნილი) ანტონიმები.

თუ დავაკვირდებით, ენაში არსებული ანტონიმები ორი სახისაა: ერთნი ერთმანეთისაგან დამოუკიდებელ სიტყვებს წარმოადგენენ: *წინა – უკანა, მაღალი – დაბალი, სუფთა – ჭუჭყიანი...* მეორენი კი ერთი და იმავე სიტყვისაგან წარმოდგებიან, *უფრო სწორად, მეორე პირველის უარყოფას წარმოადგენს: სუფთა – უსუფთაო, წმინდა – უწმინდური, ლამაზი – ულამაზო, ლაზათიანი – ულაზათო...*

ეს იმას ნიშნავს, რომ შეიძლება ენამ ანტონიმი აწარმოოს იქ, სადაც ამისი აუცილებლობა შეიქმნება და შესაბამისი ანტონიმი კი არ მოიპოვება. ეს ტენდენცია განსაკუთრებით შეიმჩნევა თანამედროვე ენებში, რომლებშიც ცნებებისა და ტერმინების ჩამოყალიბების საფუძველი უმთავრესად დაპირისპირებულ მნიშვნელობათა ერთიანობაში მდგომარეობს.

საქმე ის არის, რომ ცნებითი ოპოზიცია, ჩვეულებისამებრ, ტერმინოლოგიურ სისრულეს, ანუ საპირისპირო მნიშვნელობათა ასახვას მოითხოვს. კონკრეტულად: თუკი არსებობს **სამართლიანობის** ცნება და არსებობს მისი პოზიტიური გამომხატველი **სამართლიანი**, აუცილებლად იარსებებს საპირისპიროც – **უსამართლო** ან **არასამართლიანი**; თუკი არსებობს **ხმართლის** ცნება და არსებობს **მართალი**, მოსალოდნელია შეიქმნას ცნებითი საოპოზიციო ცალი **არამართალი** (მიუხედავად იმისა, რომ ორგანული ანტონიმი **ტყუილი** არსებობს).

ამიტომაც ვერ უვლის მას გვერდს ილია ჭავჭავაძე, როდესაც სულხან-საბას იგავ-არაკთა ნიგნზე მსჯელობს: „ზღაპარი მოგონილი ამბავია, არამართალი, მაშასადამე, სიცრუეა“. **არამართალი** ხელოვნური ანტონიმი **მართლისა** და ხელოვნური სინონიმი **ტყუილისა**, მაგრამ მისი გამოყენება ამ კონკრეტულ აზრობრივ-სტილისტიკურ კონტექსტში აუცილებელი შეიქნა.

ამგვარად, ხელოვნურის სახელს უპირველესად იმსახურებს ისეთი ანტონიმური ერთეულები, რომლებიც თავისსავე წყვილისცალზე **არა-** ნაწილაკის დართვით არის წარმოქმნილი და არსებითად ცნებითი ოპოზიციის შესავსებად არის მონოდებული. ამგვარ ანტონიმთა

ნაწილი მხოლოდ სპეციალური ენების ცნებით სისტემაში გამოიყენება (მაგალითად, სადაც არსებობს **წრფივი**, არის **არაწრფივიც**, სადაც არის **მყარო**, არის **არამყარო**, სადაც არის **რეგულარული - არარეგულარული**, სადაც არის **მუდერი - არამუდერი**, **რიტმული - არარიტმული**, **მელოდიური - არამელოდიური** და მისთ.). არაერთი ამგვარი წარმოების ანტიონიმი კი უკვე დამკვიდრებულა საერთო-სახალხო ენაში. მაგალითად, ქეგლ-ში (I ტ., 1950 წ.) არცთუ მცირეა მსგავს ერთეულთა რიცხვი:

არამართებული, არამეგობრული, არამეტყველი, არამეცნიერული, არამინიერი, არამსგავსი, არამტაცებლური, არამტკიცე, არამუდმივი, არამუშა, არამქისი, არამცოხნელი, არანაკლები, არანებისმიერი, არანორმალური, არანორმირებული, არაორგანიზებული, არაორგანული, არაოფიციალური, არაპატივისადები, არაპერიოდული, არაპირდაპირი, არაპირველადი, არარეალობა, არარეალური, არარეალურობა, არარეგულარული, არარსებობა, არარსებული, არასაბოლოო, არასაიმედო, არასაიმედოობა, არასაკადრისი, არასაკმაო, არასამუშაო, არასანუგეშო, არასაპატიო, არასასაქონლო, არასასახელო, არასასიამოვნო, არასასურველი, არასახარბიელო, არასიზუსტე, არასიმეტრიული, არასიმეტრიულობა, არასრული, არასრულფასიანი, არასრულწლოვანი, არასწორი, არაუზრუნველყოფილი, არაფარდი, არაქვეყნიური, არაღირსი, არაღუნადი, არაშრომითი, არაჩვეულებრივი, არაცეცხლმდეგი, არაცვალება-დი, არანესიერი, არანშინდა, არაჭეშმარიტი, არახელსაყრელი, არაჯანსაღი, არაჯიშინი...

სრულიად აშკარაა, რომ ამგვარ წარმოებათა უმეტესობა ტერმინოლოგიური ხასიათისაა და საკმაოდ ხელოვნურად გამოიყურება; ყოველ შემთხვევაში, კონტექსტის გარეშეც ადვილი დასანახია, რომ ზოგი მათგანი უკვე დამკვიდრებულა და ბუნებრივადაც ჟღერს (მაგ. **არაჩვეულებრივი**), ზოგი კი მეტად ხელოვნურია (მაგ. **არასაბოლოო**, **არაღუნადი**...).

ამგვარ ანტიონიმებთან დაკავშირებით, ერთგვარი დასკვნის სახით, არ იქნება ზედმეტი, ორიოდე ზოგადი მითითება გავითვალისწინოთ:

1. როგორც ითქვა, **არა**-ნაწილაკიანი ანტიონიმური ერთეულები უფრო თანამედროვე სპეციალური ცნებითი სისტემებისათვის არის ნიშანდობლივი. ამიტომაც უმჯობესია საზოგადოებრივი (არასპეციალური) ურთიერთობებისას მათს გამოყენებას მაქსიმალურად ავარიდოთ თავი, თუკი, ცხადია, ხელოვნურის ნაცვლად უფრო ბუნებრივი ანტიონიმური მენყვილე მოგვეპოვება.

2. რაკი აღნიშნული ძირითადად თანამედროვე ენისა და სტილის თავისებურებას შეეხება, აუცილებელია ამგვარ წარმოებათა სტილის-ტიკური ნიუანსიც გავითვალისწინოთ: თუ დავაკვირდებით, **არა-ნაწილაკიანი წარმოებები** სუბიექტური დამოკიდებულების თვალსაზრისით უმეტეს შემთხვევაში ბევრად უფრო ანონილ-დანონილი და ტაქტიანია, ვიდრე უშუალო (შინაარსობრივად – პირდაპირი და როყიო) ანტონიმები. კერძოდ, როცა ამბობენ, რომ მავანი **არაფხიზელ** მდგომარეობაში იმყოფებოდა, ამით **სიმთვრალის** პირდაპირ ხაზგასმასაც არიდებენ თავს; თანაც – **არაფხიზელი** მაინცდამაინც **მთვრალს** არ ნიშნავს. როცა ვინმეს **არაგონივრულ** ნაბიჯზე ლაპარაკობენ, ამით არსებითად იმას გამორიცხავენ, რომ ეს ნაბიჯი **გონივრული** არ არის, მაგრამ ეს მაინცდამაინც იმას არ ნიშნავს, რომ **უგუნურია**; ვინმეს **არაკეთილსინდისიერებაზე** მითითება ჯერ კიდევ არ იმეტებს მას **უსინდისოს** სახელისათვის და მისთ.

ერთი სიტყვით, ამგვარ ანტონიმურ ძიებათა კავშირი საურთიერთო ენობრივ ეტიკეტთან და საკომუნიკაციო სტილისტიკასთან სრულიად აშკარაა და მათ მომავალში უფრო მეტი ყურადღება უნდა დაეთმოს.

5. პარონიმები

პარონიმებს უწოდებენ ისეთ სიტყვებს, რომლებიც ფორმობრივად (ბგერითი ან მორფოლოგიური აგებულებით) ახლოს დგანან ერთმანეთთან, რაც მიზეზი ხდება აღრევისა – ისინი გაუმართლებლად ურთიერთმონაცვლეობენ ზეპირი თუ წერიტი მეტყველების დროს.

აქედან გამომდინარე, პარონიმის საფუძველი არ შეიძლება მხოლოდ ორი სიტყვის გარეგნული მსგავსება იყოს; ამისათვის აუცილებელია მათ შორის აღრევის შემთხვევებიც დასტურდებოდეს. მაგალითად, სიტყვები **ქარი** და **ქორი** მხოლოდ ერთი ხმოვნით განსხვავდება ერთმანეთისაგან, მაგრამ ისინი პარონიმებს არ წარმოადგენენ, რამდენადაც მათი ურთიერთმონაცვლეობა შეუძლებელია. სამაგიეროდ, სრულიად შესაძლებელია **განაჩენი** და **განჩინება** აირიოს ერთმანეთში, მიუხედავად იმისა, რომ გარეგნულად მათ შორის მეტი განსხვავებაა.

პარონიმის შემთხვევები დროთა განმავლობაში იყრის თავს სალიტერატურო ენაში, მათ ენობრივი პრაქტიკა წარმოაჩენს. ზოგი პარონიმი უფრო ტრადიციული და „ხანდაზმულია“ (მაგ. **დიალექტური** – **დიალექტიური**), ზოგმა კი უახლოეს ხანს იჩინა თავი (მაგ. **ცივილური** – **კივილიზებული**).

ამდენად, პარონიმიის ცალკე პრობლემად წარმოდგენის საფუძველი ამგვარ ფორმათა ურთიერთაღრევის შესაძლებლობაა. ამავე მიზეზით უკავშირდება იგი სტილისტიკის საერთო პრობლემატიკას: სიტყვის არაადეკვატური, მით უფრო, მიმსგავსებითი გამოყენება სტილის უხეშ დარღვევად უნდა ჩაითვალოს.

რა არის მიზეზი იმგვარი აღრევებისა, რასაც პარონიმიის პრობლემა შეისწავლის?

როგორც ითქვა, ობიექტურად ეს არის შესაბამის სიტყვათა წყვილის გარეგნული მსგავსება, ხოლო სუბიექტურ ფაქტორად უნდა ვაღიაროთ ამავე სიტყვათა არასათანადო ცოდნა. სიტყვები **ქარი** და **ქარი**, როგორც ვნახეთ, ფორმალურად პარონიმიის შესანიშნავ საფუძველს ქმნიან, მაგრამ მათი აღრევა შეუძლებელია მათივე მნიშვნელობის საყოველთაო განსაზღვრულობის გამო; სამაგიეროდ, როცა ჟურნალისტი წერს, რომ „საარჩევნო კომპანია დასასრულს მიუახლოვდა“, სრულიად ნათელია, რომ იგი **კამპანია** და **კომპანია** ტერმინებს ურევს ერთმანეთში.

ჩვეულებისამებრ, მიუთითებენ, რომ პარონიმული დარღვევების „ლომის ნილი“ უცხო წარმომავლობის ტერმინოლოგიაზე მოდის. მართლაც, თუ გავითვალისწინებთ იმას, რომ ენაში არსებული უცხო სიტყვების მნიშვნელობა უფრო ხშირად არის ხოლმე ენის საერთო მომხმარებლისათვის დასაზუსტებელი და „მოსაშინაურებელი“, არ უნდა იყოს მოულოდნელი, თუკი პარონიმთა დიდ ნაწილს სწორედ უცხოური ტერმინოლოგია შეადგენს. თუმცა, ამავე დროს, იშვიათი არ არის იმავე (მშობლიური) ენის საფუძველზე წარმოქმნილი პარონიმების არსებობა.

აღნიშნულის გათვალისწინებით, პირველ რიგში პარონიმიის ის შემთხვევები წარმოვადგინოთ, რომლებიც უცხო წარმომავლობის სიტყვათა აღრევის საფუძველზე წარმოიქმნება:

კამპანია – ორგანიზებული საქმიანობა, მოქმედება, ლაშქრობა რაიმე მიზნის მისაღწევად („საარჩევნო კამპანია“, „ხენა-თესვის კამპანია“...);

კომპანია – ამხანაგობა რაიმე საქმეში, აგრეთვე – თანამესუფრენი.

ადრესატი – ის, ვისაც წერილი (ან სხვა რაიმე) ეგზავნება;

ადრესანტი – ის, ვინც გზავნის.

დიპლომატი – პოლიტიკური მოღვაწე უცხო სახელმწიფოში;

დიპლომანტი – სტუდენტი, რომელიც სადიპლომო ნაშრომს ამზადებს.

აბონემენტი – რაიმეთი სარგებლობის დამადასტურებელი საბუთი
(*თეატრის აბონემენტი*);

აბონენტი – აბონემენტის მფლობელი.

პენალი – კალმების ჩასაწყობი ბუდე;

პენალტი – თერთმეტმეტრიანი საჯარიმო დარტყმა.

დიალექტური – ენის კილოსთან, დიალექტთან დაკავშირებული (*დიალექტური მეტყველება*);

დიალექტიკური – დიალექტიკის, ანუ განვითარების ზოგადი კანონების შესაბამისი.

ეკონომიური – მომჭირნეობითი, რაიმე რესურსების დამზოგავი
(*„წყლის რესურსების ეკონომიური ხარჯვა“*);

ეკონომიკური – ეკონომიკასთან, ანუ საერთო სამეურნეო სისტემასთან დაკავშირებული.

ორდენი – დაჯილდოების ნიშანი (*ვახტანგ გორგასლის ორდენი*);

ორდერი – საბუთი, რომელიც რაიმე უფლებას ადასტურებს (*ჩხრეკის ორდერი...*).

თემა – რაიმე თხზულების, ტექსტის ძირითადი საგანი (ცენტრალური საკითხი);

თემატიკა – ცალკეულ თემათა ერთობლიობა.

მასიური – დიდი მასის, მოცულობის საგანი;

მასობრივი – ის, რაშიც ბევრი ადამიანი მონაწილეობს (*„მასობრივი სცენები“*).

ემიგრანტი – სხვა ქვეყანაში საცხოვრებლად წასული პირი;

იმიგრანტი – უცხოეთიდან ამა თუ იმ ქვეყანაში გადმოსახლებული პირი.

კონიექტურა – ტექსტის დამახინჯებული ადგილის აღდგენა შინაარსის მიხედვით;

კონიუნქტურა – შექმნილი ვითარება, გარემოება.

ლიტრი – სითხის მოცულობის საზომი ერთეული (*„ერთი ლიტრი წყალი“*);

ლიტრა – შესაბამისი ტევადობის ჭურჭელი (*„რძე ლიტრი თ მოიტანეს“*).

რიტმი – რაიმე მოქმედების (მოვლენის) პერიოდული მონაცვლეობა (*„ცეკვის რიტმი“*);

რიტმა – ლექსის სტრიქონის დაბოლოებათა ერთგვაროვნება.

ნოტი – მუსიკალური ნიშანი;

ნოტა – დიპლომატიური წერილი საერთაშორისო დონეზე („საპროტესტო ნოტა“).

ცივილური – სამოქალაქო, საზოგადოებრივი („ცივილური ურთიერთობები“);

ცივილიზებული – განვითარებული, კულტურული („ცივილიზებული თაობა“);

ამპულა – ნამლის პატარა ჭურჭელი;

ამბლუა – შესაფერისი როლი, საქმიანობა;

კანფეტი – ტკბილეული;

კონფეტი – სადღესასწაულო ფერად-ფერადი ქაღალდის ნაჭრები;

მედიატორი – თხელი ფირფიტა ზოგი სიმებიანი საკრავის დასაკრავად;

მედიატორე – შუამავალი, მომრიგებელი.

თვით ქართული ენის მონაცემების საფუძველზე წარმოქმნილი პარონიმები:

ცნება – საგნის (მოვლენის) ზოგადი სახელი (მაგ. „კილოს ცნება“);

მცნება – შეგონება, დარიგება, სენტენცია („ათი მცნება“).

აღქმა – სინამდვილის ასახვა გრძნობათა ორგანოებით (მხედველობით, სმენით);

აღთქმა – პირობის მიცემა, დაპირება.

ამო – იგივე საამო („ამო მოსასმენი“);

ამაო – ფუჭი, უნაყოფო („ამაო გარჯა“).

ბზა – მარადმწვანე ბუჩქი;

ბზე – პურეულის ნალენი.

უბე – თვალის გარემო;

უბე – ტანსაცმლის შიდა ნაწილი მკერდთან.

ღერი – ერთი ცალი („ღერი თმა, ბალახი“...);

ღერო – ბალახის ტანი („ყვავილის ღერო“).

გამოწევა – რისამე ტევადობის აწყვით (სანყოფითი) შემონმება;

გამორწევა – ჩირქის გამოდენა მუნუკიდან.

საგადასახადო – გადასახადთან დაკავშირებული („საგადასახდო სამსახური“).

საგადამხდელი – გადამხდელისთვის განკუთვნილი, გადამხდელის

მოვალეობის განხორციელების საშუალება („საგადამხდელო მოვალეობა, საშუალება“)...

გასამართლებელი – ვინც უნდა გამართლდეს, ან რითაც უნდა გაამართლონ;

გასასამართლებელი – ვინც სასამართლოზე უნდა წარდგეს.

წინამძღოლი – წინ მიმავალი, მეთაური;

წინამძღვარი – მონასტრის მეთაური.

მეფე – ქვეყნის მეთაური, ხელმწიფე;

მეუფე – ღმერთი; ეკლესიის მღვდელმთავარი.

უებარი – განსაკუთრებული (წამალი);

უებრო – შეუდარებელი, უბადლო (ვაჟკაცი).

მევალე – ვალის გამცემი;

მოვალე – ვისაც ვალი აქვს, ვალდებული.

შესახედაობა – გარეგნობა;

შეხედულება – თვალსაზრისი.

მოკვდავი – ის, ვისაც სიკვდილი არ ასცდება, ცოცხალი არსება;

მომაკვდავი – ვინც სიკვდილის პირასაა.

წვევამდელი – ვისაც ჯარში განვევის დრო მოუვიდა;

ახალწვეული – ვინც ახლად გაიწვიეს ჯარში.

ყმა – ბატონის კუთვნილი გლეხი; (ძვ.) მოყმე, რაინდი.

ყრმა – ბავშვი, ყმანვილი.

გაგება – რაიმეს მიხვედრა, შეგნება („ნათქვამის აზრი ვერ გაიგო“);

გაგონება – რაიმე ხმის მოსმენა („ხმა, ძახილი, სიმღერა, გაიგონა“).

სწორად – მართლად, გამართულად („სწორად ლაპარაკობს“);

სწორედ – მართლაც, ზუსტად („სწორედ ამას მოგახსენებდით“).

სრულად – მთლიანად („ფული სრულად ჩაუთვალა“);

სრულიად – სულ, მთლად („ეჭვი სრულიად უსაფუძვლო გამოდგა“).

განაჩენი – სისხლის სამართლის გადაწყვეტილება;

განჩინება – სამოქალაქო სამართლის გადაწყვეტილება.

მგზავრი – გზად მიმავალი;

მოგზაური – სამოგზაუროდ, მხარეთა მოსახილველად მავალი;

თარგმნა – რაიმე ტექსტის ერთი ენიდან მეორეზე გადმოღება;

თარგმანი – თარგმნილი ტექსტი.

თხოვნა – რაიმეს მიღების სურვილის გამოხატვა;
მოთხოვნა – კატეგორიული, დაყინებული თხოვნა.

იხსენებს – გაიხსენა (წარსული).
იხსენიებს – მოიხსენია (წინაპრის სახელი);

ახლობელი – მოკეთე, მოყვარე („ახლობლები დაეპატიჟე“);
მახლობელი – ახლოს მდებარე გარემო („მახლობელი სოფლები“).

მოწამე – ვინც ეწამა, წამებული;
მოწმე – რაიმე ამბის შემსწრე, მხილველი.

აჩნევს – დააჩნევს, დაატყობს (კვალს), აჩნია, აჩნევია...
აჩენს – გამოაჩენს, ხილულს გახდის (რაიმეს);
ამჩნევს – შეამჩნევს, დაინახავს.

შეიძლება **დადი** და **დამლა** სიტყვების პარონიმიზაც ვილაპარაკოთ, რადგანაც დღევანდელ სალიტერატურო ქართულში ამ სიტყვების ტრადიციული სინონიმურობა არსებითად მოიშალა და მათ მნიშვნელობები ამგვარად გადაინაწილეს: **დადი** – რისამე კვალი, ნიშანი; **დაღს დაასვამს**, **დაღი აზის**, **აქედან – დაღდასმული**. **დამლა** – საქონელზე დაკრული ბეჭედი ან ნიშანი, რომელიც მიუთითებს პროდუქციის სადაურობაზე, ხარისხზე და მისთ. დამატებით ისიც უნდა გავითვალისწინოთ, რომ **დადი** უარყოფითი შინაარსის შესიტყვებებს ქმნის (**დადი აზის** – ნიშნავს: „უარყოფითი ნიშანი აქვს“) და იგივე აზრი პოზიტიურად **ბეჭედი**, **ნიშანი** სიტყვების გამოყენებით უნდა გადმოიცეს. ამდენად შეუფერებელია: „კეთილსინდისიერებით დაღდასმული“ (ერთ-ერთი საგაზეთო სათაური), კეთილსინდისიერებისა შეიძლება ბეჭედი ჰქონდეს ვინმეს „დასმული“ და მისთ.

ამ კუთხით გარკვეული მყარი გამონათქვამების პარონიმიზაც შეიძლება საუბარი. ზოგი მყარი გამონათქვამის წყვილი, გარეგანი მსგავსების გამო, ურთიერთალრევის მიზეზი ხდება. მაგალითად:

ბოდიში მოუხადა – მადლობა გადაუხადა; აღრევას ისიც უწყობს ხელს, რომ უზმნისწინო ანმყოს ფორმები ერთმანეთს ემთხვევა (**უხდის**): „კმაყოფილმა იასემ მადლობა მოუხადა მასპინძლებს და გზას გაუდგა“.

დგაწლი დახდო – წვლილი შეიტანა, მაგრამ დაუშვებელია „წვლილი დახდო“. და მისთ. თუმცა მიუძღვის ზმნასთან ორივე მისაღებია: **დგაწლი/წვლილი მიუძღვის**.

წვლილთან დაკავშირებით კიდევ ერთი გამონათქვამი უნდა გავითვალისწინოთ: **წილი უდევს** (აქვს) და არა – „წილი მიუძღვის“,

ასევე – ლომის წილი უდევს. ამდენად, ენობრივი აღრევია: „*რუსეთს აფხაზეთის ომის გაჩაღებასა და მის შედეგებში ლომის წილი მიუძღვის*“ („*ახ. ვერს.*“).

პასუხისმგებლობას იხსნის – ვალდებულებას იხდის; შესაბამისად, აღრევია: „*ერთი ხელის მოსმით იხსნიან ვალდებულებებს მომხდარის გამო*“ („*რეზონანსი*“).

საქმე გვაქვს – ადგილი აქვს: ორივე გამონათქვამი რუსულის გავლენით დამკვიდრდა (იხ. კალკები); შეცდომა თავს იჩენს მათი შერწყმის შედეგად: „*ადგილი გვაქვს*“.

ღირსების გრძნობა და მუნდირის ღირსება: ღირსება პიროვნების მაღალი ადამიანური თვითშეფასებაა, მუნდირის ღირსება დამატებით წოდებრივ სიამაყესაც გულისხმობს. ამ გამონათქვამთა აღრევის შედეგია: „*მამაკაცთა ღირსების მუნდირი კი იმ დეპუტატმა იხსნა, რომლის გვარი დარბაზში ეგებ ყველამ არც კი იცოდა*“ („*საქ. რესპ.*“).

არ ებუება – ვერ ეგუება: „*დანარჩენი სწავლას ვერ ებუება, არაფერს აკეთებს, თავიდანვე უსაქმურობას ეჩვევა*“ („*საქ. რესპ.*“).

მოუთმენლად – სულმოუთქმელად: „*ქალი სულ მოუთმენლად ელოდა ქმრის დაბრუნებას*“ (თარგმ.).

ხელდასმა – ხელის დასმა: ხელდასმა ძველი წარმომავლობის ტერმინია სასულიერო კურთხევის შინაარსით. თანამედროვე ქართულში მისი მნიშვნელობა, ერთი მხრივ, გაფართოვდა და ყოველგვარი დანიშვნისა თუ გზის დალოცვის გაგება შეიძინა, მეორეც, გახშირდა ამ კოპოზიტიში „დასმა“ ზმნის გამოვლენა: „*დაიბეჭდა თავადაც მშვენიერი პოეტის და ქალბატონის ხელდასმით*“ („*ჩვ. მწერლ.*“).

მოთმინების ძაფი – ... ჯაჭვი: „*კიდევ უფრო ტრაგიკული იქნება, თუ დასავლეთსაც სწორედ ახლა, ამ გადამწყვეტ მომენტში გაუწყდა მოთმინების ჯაჭვი*“ („*არილი*“).

სულს დაფავს – სულს ძლივს ითქვამს: დაუშვებელია „*სულს ძლივს დაფავს*“...

ძილი ნებისა – დამე მშვიდობისა; აღრევია: „*დამე ნებისა*“.

დანასიხსლად გადაკიდება – მამახისხლად გაუიდევა; მცდარია: „*დანასიხსლად იყიდება*“...

6. ნეოლოგიზმები და ბარბარიზმები

ნეოლოგიზმი ამა თუ იმ ენაში ახლად გაჩენილ სიტყვას გულისხმობს. შესაძლებელია ეს ახალი სიტყვა თვით ამავე ენის საფუძველზე იყოს წარმოქმნილი, შეიძლება შემოსული იყოს რომელიმე

სხვა ენიდან. მთავარია, რომ ენის განვითარების შესაბამის ეტაპზე რაღაც ახალი შინაარსის გამოსახატავად ახალი სიტყვის გაჩენა შეიქნა აუცილებელი. ეს ტენდენცია განსაკუთრებით თვალსაჩინო ხდება მაშინ, როცა ენა რომელიმე ახალი დარგის ტერმინოლოგიას ამკვიდრებს. მაგალითად, ცნობილია, რომ თავის დროზე ნეოლოგიზმების სახით გაჩნდა არაერთი ტერმინი: *დენი, ძაბვა, ნნევა, დატვირთვა, შვებულება, ნათურა, ყურმილი, სინჯი, აღმავლობა, უზუსტობა, შვეულმფრენი, თვითმფრინავი, შრომადღე, თვითმავალი, თვითმცლელი, მთვარემაფალი, თვითმასწავლებელი, აღმატებითი* და სხვა მრავალი.

ამგვარად, ნეოლოგიზმების მნიშვნელოვანი ნაწილი იქმნება მშობლიური ენის სიტყვანარმოებითი შესაძლებლობების გამოყენებით. ცნობილია, რომ მწერლებს არაერთი ახალი სიტყვა დაუმკვიდრებიათ ენაში. მაგალითად, ილია ჭავჭავაძის მიერ შემოღებული სიტყვებია: *ეროვნება, მოხელე, მიმართულება, შინაარსი, აგებულება...* გ. ლეონიძეს ეკუთვნის *შინმოუსვლელი*, გ. ტაბიძეს – *გაბედილება* და მისთ. ენის სიტყვათქმნადობა, რომელსაც ყველაზე უკეთ გრძნობს და შეიცნობს მწერალი, მუდმივი პროცესია და ის მნიშვნელოვანწილად გამოხატავს ამ ენის შინაგან შესაძლებლობებსა და სიცოცხლისუნარიანობას.

ასე იქმნება ენაში არაერთი ნეოლოგიზმი აფიქსური სიტყვანარმოებისა თუ კომპოზიციის მეშვეობით. მათი ნაწილი საბოლოოდ აღვიდა იმკვიდრებს სალიტერატურო ენაში, ანუ ნეოლოგიზმებიდან ძირითად ლექსიკურ ფონდში გადადის, ნაწილი კი მხოლოდ ერთჯერად წარონაქმნად რჩება (მათ *ო კ ა ზ ი ო ნ ა ლ ი ზ მ ე ბ ს უ ნ ო დ ე ბ ე ნ*).

მაგალითად, თავის დროზე უთუოდ ნეოლოგიზმი იყო *აგ-ი* სიტყვის მონაწილეობით შექმნილი ყველა ის კომპოზიტი, რომლებიც ქეგლის I ტომშია შეტანილი:

- აგბედი** – ავი ბედი, უკულმართი ბედი.
- აგგული** – ავი გულის პატრონი, ბოროტი.
- აგგუნება** – იგივეა, რაც *ავგუნებიანი*.
- აგდარი** – ცუდი ამინდი, ცუდი დარი, უამინდობა.
- აგენა** – ავი ენის პატრონი, ავის მთქმელი... – აყვია.
- აგზნე** – იგივეა, რაც *ავზნიანი*.
- აგთვალი** – ავი, ბოროტი თვალის პატრონი.
- აგკაცი** – ავი კაცი, – ბოროტი, ბოროტმოქმედი, ავსული.
- აგმუცელა** – იგივეა, რაც *ლორმუცელა*, – გაუმადლარი.
- აგნაქნარი** – ვისიმე მიერ ჩადენილი ცუდი... – ნააკაცარი.
- აგხიტყვა** – იგივეა, რაც *ავენა*.
- აგსული** – იგივეა, რაც *ავისული*, – ემბაკი, კუდიანი, მავნე.
- აგფეხი** – „მავნე ფეხის“ მქონე ადამიანი.

ავეია – ენამყრალი, ყიამყრალი, ავისმთქმელი, – ავენა.

ავეური – შეუსმენარი, ვისაც ყველაფერი უკულმა ესმის.

ავხორცი – სქესობრივად აღვირახსნილი.

სრულიად აშკარაა, რომ მოყვანილ სიტყვათა ნაწილი საბოლოოდ დამკვიდრებულია ენაში (*ავდარი, ავკაცი, ავყია...*), ნაწილმა კი ამგვარი გავრცელება ვერ მოიპოვა (*ავბედი, ავგუნება, ავყური...*).

ნეოლოგიზმების მეორე მნიშვნელოვან ნაწილს წარმოადგენს უცხო ენებიდან ახლად შემოსული სიტყვები და მათზე დამყარებული წარმოებები. ამგვარი ახალი ლექსიკა მაშინვე ინტენსიურად იწყებს დამკვიდრებას, როგორც კი ახალი დარგებისა თუ ტექნოლოგიების განვითარებას ექმნება სათანადო ასპარეზი. მაგალითად, როგორც კი **ავიაცია**მ დაიწყო განვითარება, ამ სიტყვასთან ერთად მაშინვე გაჩნდა მისი შემოკლებით (**ავია-**) წარმოქმნილი რთული სიტყვები, რომლებიც უკვე 1950 წელს არის ქეგლ-ის I ტომში ასახული:

*ავიაბაზა, ავიაბომბი, ავიაგამანადგურებელი, ავიადესანტი, ავი-
აზერევა, ავიამაგისტრალი, ავიამზიდი, ავიამოდელი, ავიამ-
რენველობა, ავიანაწილი, ავიაპორტი (იგივე აეროპორტი), ავიარაზმი,
ავიასპორტი, ავიატექნიკოსი, ავიატორი, ავიაქარხანა, ავიაშენაერთი,
ავიახელსაწყო.*

სრულიად ბუნებრივია, ამ რიგის ტერმინთა წრე შემდგომ უფრო გაფართოვდა, ზოგი რამ დაზუსტდა კიდევ.

თანამედროვე სალიტერატურო ქართულში განსაკუთრებით ინ-
ტენსიურად იჭრება საერთაშორისო და სამართლებრივ ურთიერთ-
ობებთან, ინფორმატიკასა და უახლეს კომპიუტერულ ტექნოლოგიებ-
თან დაკავშირებული ნეოლოგიზმები. მაგალითად, არსებითად გა-
სული საუკუნის ბოლო ათწლეულში შემოვიდა ან გააქტიურდა ქარ-
თულ ენაში ისეთი უცხოური სიტყვები, როგორიცაა: *რეიტინგი, კონ-
სენსუსი, იმიჯი, იმიჯმეიკერი, თინეიჯერი, ბაიტი, დისპლეი, კურ-
სორი, პრინტერი, პროცესორი, დისკი, ფაილი, მაუსი, ჰიტი, პლეიერი,
დერბი, რემიქსი, ტრეფიკინგი, თრილერი, პეიჯერი, პროვაიდერი,
კლიპი, სეილი, დილერი, მესიჯი, გრანტი, ტრანში* და სხვ.

შემთხვევითი არ არის, რომ ზოგ ახალ ტერმინს ჟურნალისტები
თუ სპეციალისტები იქვე განმარტავენ ხოლმე, სადაც კი მათი გამოყ-
ენების აუცილებლობას ნაანყდებიან. მაგ.:

*ყველაფერი ეს ზუსტად შეესაბამება სომხეთის საგარეო
პოლიტიკის კომპლემენტარის მიხედვით (ურთიერთდამატება,
ურთიერთშეესება) პრინციპს (24 სთ. 20.X.03).*

უცხოური ნეოლოგიზმების გააქტიურება ენაში უშუალოდ უკავ-

შირდება ბარბარიზმების პრობლემას. ბარბარიზმი აღნიშნავს ამა თუ იმ ენაში უცხო ენიდან გაუმართლებლად, „ბარბაროსულად“ შემოჭრილ სიტყვას. გასულ საუკუნეში ასეთი კვალიფიკაცია ძირითადად ეძლეოდა რუსულის გავლენით გავრცელებულ სიტყვებს: *პოლი, სტანცია, სპიჭკა, ბოჭკა...* მაგრამ ტერმინი ბარბარიზმი, ბუნებრივია, მხოლოდ ერთი ენის ლექსიკას არ მიემართება. საზოგადოდ შეიძლება ითქვას, რომ ბარბარიზმია ყოველი უცხო სიტყვა, რომლის საჭიროებაც ენაში არ არსებობს (შესაბამისი შინაარსის სიტყვა მას უკვე მოეპოვება), ანდა რომლის გამოყენებაც ჯერ სპეციალისტების მიერ არ არის სანქცირებული.

შესამჩნევია, რომ ნორმატიული დამოკიდებულება სხვადასხვა დროს სხვადასხვა ენობრივი წარმონაქმნების მიმართ ერთგვაროვანი არ არის. ბარბარიზმების პრობლემა უფრო მძაფრად აღიქმება „დამპყრობელი ენის“ მიმართ, ვიდრე ენათა კულტურული ურთიერთობების დროს. მაგალითად, სპორტულ ტერმინოლოგიაში რუსულის გზით შემოსული **ტრენერი** და **ტრენინგვა** უპირობოდ იყო ჩარიცხული ბარბარიზმების რიგში. დღევანდელ საგანმანათლებლო ლექსიკონში კი იგივე სიტყვები ინგლისურის გზით (**ტრენერი** და **ტრენინგი**) უმტკივნეულოდ იმკვიდრებს ადგილს. მეორე მხრივ, უახლეს ეპოქაში შესამჩნევია ყურადღების მოდუნება ენის ლექსიკური სინმინდისა და „დამოუკიდებლობის“ მიმართ, რამაც, ენობრივი და კულტურული ურთიერთობების განვითარების შესაბამისად, შესამჩნევად დააჩნია უკვე კვალი ქართული სალიტერატურო ენის ლექსიკურ შედგენილობას.

მეტიც შეიძლება ითქვას, ის რუსულენოვანი ბარბარიზმები, რომელთა „გაპარება“ ცოტა ხნის წინ ნებისმიერი ლიტერატორისა და ჟურნალისტისათვის საკმაოდ სათაქილო პრეცედენტად ითვლებოდა, თანამედროვე ენაში უფრო „გაბედულად“ იკავებს ადგილს. მაგალითად:

მე არ ვაპირებ ჩვენი კონსტიტუციის ზღვაში გადაგდებას, მაგრამ თავისუფლების დამცველთა ბრეშს იმით ჩავეკეტავ, თუ დამჭირდა („თბილისი“, თარგმ.).

... ნებისმიერი შრამი, ნაკერი, მოტეხილობა („არლი“).

... თქვენ გბრალდებათ ენერგეტიკული სექტორის დაქცევა, რომ რალაც გარკვეული ლგოტები თ სარგებლობს სააქციო საზოგადოება „ამალთეა“ („ახ. თაობ.“).

7. ევფემიზმები და ვულგარიზმები

„უცხო სიტყვათა ლექსიკონის“ თანახმად:

ევფემიზმი – სიტყვა ან გამოთქმა, რომლითაც შეცვლილია სხვა, რაიმე თვალსაზრისით მიუღებელი, უხერხული სიტყვა ან გამოთქმა (მაგ., „ფეხმძიმე“ – „ორსულის“ ნაცვლად, „საპირფარეშო“ – „ფეხისადგილის“ ნაცვლად); კეთილსიტყვაობა.

აღნიშნული „კეთილსიტყვაობა“, ანუ ევფემიზაცია, საზოგადოდ დამახასიათებელია კულტურული, მნიგნობრული ენებისათვის. დროთა განმავლობაში სალიტერატურო ენა (ზეპირი და წერიტი მეტყველების სახით). იხვენება ენობრივი კულტურის თვალსაზრისითაც, ოფიციალური ურთიერთობებისათვის ყალიბდება ენობრივი ეტიკეტი, თავაზიანობის გარკვეული ფორმულები და ფორმები, რომელთა დაცვა ამ კულტურასთან თანაზიარობის, ხოლო დარღვევა – მასთან უცხოობის ერთ-ერთი მთავარი ნიშანია. ამ შემთხვევაში ევფემიზაციის პირობითობას ექვემდებარება არა მხოლოდ სემანტიკურად უხერხული სიტყვები და გამონათქვამები, არამედ სრულიად ნეიტრალური შინაარსის სიტყვებიც კი (მაგ.: *არის – გახლავთ, ჭამეთ – მიირთვით, ვჭამე – გეახელით, დასხედით – დაბრძანდით...*).

ქართული მნიგნობრობის (აგრეთვე ზეპირმეტყველების) ისტორია ენის ევფემისტური მონესრიგებულობის ერთ-ერთი შესანიშნავი ნიმუშია და ამ ტრადიციის გათვალისწინებას სამომავლოდაც არანაკლები სარგებლობის მოტანა შეუძლია.

ენის განვითარების გარკვეულ ეტაპებზე შეიძლება ენაში საპირისპირო ტენდენციამაც იჩინოს თავი; კერძოდ, სალიტერატურო ენაში ფეხი მოიკიდოს, იძალოს ევფემისტური ტრადიციით მიუღებელმა ენობრივმა ერთეულებმა. ასეთი ენობრივი ერთეულები შეიძლება ვულგარიზმების სახელით გავაერთიანოთ. ვულგარიზმი არის ისეთი ვულგარული, უხეში სიტყვა ან გამოთქმა, რომლის ხმარება სალიტერატურო ენაში გაუმართლებელია. ამ სახელწოდების ქვეშ შეიძლება გავაერთიანოთ როგორც უცენზურო და ფამილიარული (შინაურული და გაუბრალოებული), ისე ჟარგონული და ქუჩური სიტყვები და გამონათქვამები.

ნიშანდობლივია, რომ თანამედროვე სალიტერატურო ენის (განსაკუთრებით მასმედიის ენის) უახლესი ტენდენციები სწორედ ამ მიმართულებით წარიმართა. ამას, შიდა პროცესებთან ერთად, დასავლური ე. წ. მასკულტურის ფართოდ შემოჭრამაც შეუწყო ხელი. ენის ვულგარიზაციის აღნიშნულმა ტენდენციამ, ოფიციალური ურთიერ-

თობების ფამილიარიზაციამ არა მხოლოდ სახელისუფლებო-სა-პარლამენტო და სატელევიზიო მეტყველებაში იჩინა თავი, არამედ ცენტრალური გაზეთების ისეთ პუბლიკაციებშიც გამოიყვანა, რომლებიც ოფიციალურ-საქმიანი სტილის ჩარჩოებში უნდა თავსდებოდნენ. სანიმუშოდ მოვიხმობთ ცენტრალური გაზეთების (ძირითადად „საქართველოს რესპუბლიკა“) იმ ოფიციალური ინფორმაციების ენას, რომლებიც საპარლამენტო და სამთავრობო სხდომების ანგარიშებს აწვდიდა წინა წლებში მკითხველს:

არადა, საქმე სამშობლოს ბედს ეხება, პრეფერანსის თამაში ხომ არ არის, მიზერში ორი „მოტეხილი“ კარტი ვერ გამოიციან და ათი ქულა აგართვას მონინალმდეგემ.

... იმას ვერ ვგრძნობთ ხოლმე, რომ აი ამ „თორემზე“ ვიჭედებით, რომ არ გაიყვანოს, მერე?

წინას ბალი და რვა კაცის საყიდელი საქართველო (სათაური).

... მაგრამ არც წითელი კვერცხების ნაკლებობას განიცდის, რომ შიგადაშიგ გაუგოროს პიროვნებას, რომლის აზრი შეიძლება როდესმე პირადად მისადმი დამოკიდებულებაში არსებითი აღმოჩნდეს.

„წუთშესვენება“ ეფექტიანი გამოდგა – ტყორცნები მიზანმიმართულად განხორციელდა: ნატანჯი 24-ე და 42-ე მუხლები მიიღეს.

ეს პატარა სასიამოვნო ამბავი კი სხდომის დასაწყისში ითქვა. მე ტკბილ ლუკმად ბოლოსთვის მოვიტოვე...

ძირძველ მეგობარს, ასე ვთქვათ, „ლაითად“ შეურაცხყოფა მიაყენა და ცეცხლიც აგიზგიზდა...

გამგებლები და გუბერნატორები უკვე უთვალავჯერ დაიბარეს კანცელარიაში და „გაუიასნეს“, თუ ვინ უნდა მოხედეს მომავალ პარლამენტში.

მან რამდენიმე ისეთ კანდიდატურაზე მისცა „დაბრო“, რომლებიც მას არაფერში გამოადგებიან.

როგორც ცნობილია, ჟარგონული მეტყველებისათვის დამახასიათებელია ლექსიკის გაღარიბება, ბარბარიზმების მოძალება, გარკვეული აკვიატებული ფრაზეოლოგიის გაბატონება სულ სხვადასხვაგვარი შინაარსითა და დანიშნულებით. თუ დავაკვირდებით, თანამედროვე ქართულში სწორედ ასე გაუთვალისწინებლად გაიფართოვა ასპარეზი **პრობლემა** სიტყვამ. **პრობლემა** რთული, ძნელად გადასაწყვეტი საკითხია; გადატანით იტყვიან ძნელად განსახორციელებელ რამეზეც. დღეს კი ეს სიტყვა და მასთან დაკავშირებული გამონათქვამები არსებითად ყოველგვარი დაბრკოლებების, სიძნელის,

შეფერხების გამოსახატავად გამოიყენება. სახელდობრ: „პრობლე-
მები მაქვს“ – ამბობენ და მასში გულისხმობენ ფინანსურ თუ საყო-
ფაცხოვრებო გაჭირვებას; „რა პრობლემაა?“ (ან „პრობლემა არ არის“) –
ამბობენ იმის აღსანიშნავად, რომ არ გაუჭირდებათ ამ საქმის
გაკეთება, დავალების შესრულება; „უპრობლემოდ მიაღწია მიზანს“
– გულისხმობს, რომ დაბრკოლებები არ შეხვედრია; „ჩემი პრობლემა
არ არის!“ – ვითომ, „მე რა მენაღვლება“ ან „რა ჩემი საქმეაო“; ამასაც
კი ამბობენ – „პრობლემა არა მაქვს“, აქაოდა „ამ საქმეს ადვილად
გავართმევ თავსო“...

სრულიად ნათელია, რომ ამგვარი ტენდენციები არა მხოლოდ
აღარიბებს სალიტერატურო ენას, არამედ საფუძვლიანად არღვევს
უკვე განმტკიცებულ ენობრივ სისტემებს და ქმნის სერიოზულ სა-
ფრთხეს, საერთოდ დაუკარგოს სახე საუკუნეთა განმავლობაში ჩამოყ-
ალიბებულ ერთ-ერთ მთავარ კულტურულ მემკვიდრეობას. ამიტომაც
არის აუცილებელი ამ მიმართულებით განსაკუთრებული ყურადღება
მიექცეს თანამედროვე სალიტერატურო ენის განვითარების პროცესს.

8. კალკები და უცხოენოვანი გავლენის ზოგი სხვა გამოვლინება

ერთი ენის ზეგავლენა მეორე ენაზე მხოლოდ სიტყვათა პირ-
დაპირი სესხებით არ ამოიწურება. ამგვარ გავლენას ხშირად უფრო
ღრმა შედეგები აქვს და ის მიმღები ენის სტრუქტურულ თავისებურე-
ბებზე ტოვებს ანაბეჭდს. ერთი ენის სიღრმული სტრუქტურული ზე-
გავლენა მეორეზე, ჩვეულებისამებრ, უფრო სახიფათო ტენდენციად
მიიჩნევა; ჯერ ერთი, ის ენის შინაგან ბუნებას, მის სპეციფიკურ ნყო-
ბას შეეხება; მეორეც: თუკი ლექსიკური ნასესხობა ენის ნებისმიერი
მომხმარებლისათვის თვალში საცემია („ზედმეტი სხეულია“), სტრუ-
ქტურული ხასიათის ზეგავლენა ძნელად შესამჩნევია არა მხოლოდ
ენის რიგითი მატარებლისათვის, არამედ სპეციალისტებისათვისაც კი.

სწორედ ენათა სტრუქტურული ურთიერთგავლენის შედეგებს
უნოდებენ კალკებს (ფრანგ. calque „ასლი“) და მასში აქცევენ ენო-
ბრივი სისტემის სხვადასხვა დონეზე მომხდარ ცვლილებებს გარეეწო-
ბრივი ზეგავლენის შედეგად.

შენიშვნა: ეს იგივე სიტყვაა, რასაც ჩვენ ვიცნობთ პირის
(ასლის) გადასაღები სპეციალური ქალაქის სახელად. ანა-
ლოგია ნათელია: როგორც კალკის ქალაქი ემსახურება
რაიმე დოკუმენტის ზუსტი ასლის გადაღებას, ისევე ერთი

ენის კალკირებული ერთეული მეორე ენის სტრუქტურული „ასლია“.

ამგვარად, სიტყვათა სესხებისაგან განსხვავებით, კალკირების დროს ენობრივი მასალა საკუთარია, ოღონდ კონკრეტული ენობრივი ერთეული აგებულია სხვა ენის სტრუქტურული ბუნების „კარნახით“; ამიტომაც ამბობენ, რომ კალკები ენათა ღრმა ურთიერთგამსჭვალვას გულისხმობს.

კალკის მოვლენა შეიძლება ენის აგებულების სულ სხვადასხვა დონეზე გამოვლინდეს (ორთოეპიის თავში საუბარი იყო თვით ფონეტიკური სისტემისა და ინტონაციის დონის გავლენაზეც კი). შესაბამისი ნიშნების გათვალისწინებით შეიძლება კალკის სამი ძირითადი ნაირსახეობა გამოვყოთ:

1. ლექსიკურ-სემანტიკური: ამ შემთხვევაში სიტყვა წარმოიქმნება მეორე ენის სიტყვის სემანტიკის კალკირებით. მაგ. (არ) მანყობს ← რუს. (не) устраняет (შესაბამისი ქართული გამოთქმაა „ხელს არ მადლევს“); ასევე გაჩნდა „შიაჩნიას“ სინონიმად თელის ზმნა რუსულის გავლენით (считает).

2. სიტყვანარმოებითი: ეს ის შემთხვევაა, როცა სიტყვის (ფორმის) შედგენა ხდება უცხო ენის სტრუქტურის კარნახით: თვითმპყრობელობა – რუს. самодержавие – ბერძნ. autokrateia; თვითმფრინავი – რუს. самолет; ქვემდებარე – подлежащее...

3. ფრაზეოლოგიური და სინტაქსური: კალკირება ხდება შესიტყვების სტრუქტურის დონეზე. მაგ.: ადგილი აქვს – რუს. имеет место; საქმე იმაშია, რომ... – რუს. дело в том, что... თვალყურის დევნება რამეზე – наблюдать за чем-н...

კალკების შეჭრისა და დამკვიდრების პროცესი ენაში სალიტერატურო ენის განვითარების ყოველ მიმდინარე ეტაპზე ფხიზელ ყურადღებას, მეტად კრიტიკულ დამოკიდებულებას მოითხოვს, რამდენადაც სწორედ ისინი შეიცავენ დაფარულ საფრთხეს ენის ბუნების ავტონომიურობის, სისტემური თავისთავადობის თვალსაზრისით. კალკებს ნორმატიული ბარიერი უნდა შეექმნას მაშინ, როდესაც მათი დამკვიდრება ამ ენის ბუნებრივ წარმოებებსა და სტრუქტურებს ემუქრება. ამავე დროს, გასათვალისწინებელია ის გარემოება, რომ კალკები ზოგჯერ ენის გამდიდრების, ამავე ენის შინაგან შესაძლებლობათა ამოქმედების წყაროც არის. ქართული სალიტერატურო ენის ისტორია არაერთ მაგალითს წარმოაჩენს იმისას, რომ ქართველ მწერლებსა და მთარგმნელებს ბევრი გამონათქვამი თუ ტერმინი შეუქმნიათ ბერძნული ენის გავლენით. მაგალითად, ცნობილია, რომ კალკირების გზით დამკვიდრებულა ძველ ქართულში ისეთი ფორმების

უმეტესობა, რომელთა პირველი ნაწილი ზმნიზედაა:

თანაღმობა, თანამზრახველი, თანაშენევენა (თანაშემწე), თანადგობა, თანაზიარი, თანამყოფი, თანამოქალაქე, თანამოსაყდრე, თანამოღვანე... წინამძღოლი, წინამორბედი, წინააღმდეგი, წინადაცვეთა, წინასწარმეტყველება... გარემოცვა... ზედწერილი, ზედგობა, ზედწოდება... აგრეთვე: თვითმავალი, თვითმპყრობელი, თვითმხილველი, უგულუბელყოფა, უარყოფა, ცრუმონმე, ცრუწინასწარმეტყველი, არაწმიდა, არაღირსი და მრავალი სხვა.

შინაარსობრივი და სტრუქტურული კალკირება განსაკუთრებულ როლს თამაშობს ახალი დარგობრივი ტერმინოლოგიის წარმოების დროს. არაერთი ტერმინია ამგვარად წარმოქმნილი როგორც ძველ, ისე – განსაკუთრებით – თანამედროვე სალიტერატურო ქართულში. შდრ.:

ჟანგბადი – რუს. кислород – ლათ. oxygenium;

წყალბადი – რუს. водород – ლათ. hydrogenium;

ქვემდებარე – რუს. подлежащее – ლათ. subjectum;

უღლება – რუს. спряжение – ლათ. conjugatio;

ნაცვალსახელი – რუს. местоимение – ლათ. pronomen;

მიცემითი – რუს. дательный – ლათ. dativus;

წინადადება – რუს. предложение;

დამატება – რუს. дополнение;

რკინიგზა – რუს. железная дорога – გერმ. Eisenbahn;

წყალსადენი – რუს. водопровод – გერმ. Wasserleitung;

წარმოდგენა – რუს. представление – გერმ. Vorstellung;

შთაბეჭდილება – რუს. впечатление – ფრანგ. impression;

მტვერსასრუტი – რუს. пылесос – გერმ. Staubsauger;

ბეტონსარევი – რუს. бетономешалка – გერმ. Betonmischer;

ცეცხლსაქრობი – რუს. огнетушитель – გერმ. Feuerlöscher;

უკუქმედება – რუს. противодействие – გერმ. Gegenwirkung;

განშტობა – რუს. разветвление – გერმ. verzweigung;

განზავება – რუს. разбавление – გერმ. verdünnen;

წყალსაზიდი – რუს. водонос – გერმ. Wasserträger;

ბენზინსაზომი – რუს. бензомер – გერმ. Benzinmesser;

თვითმფრინავი – რუს. самолет;

მთვარეშავალი – რუს. луноход;

წყალქვეშა – რუს. подводный;

საქალაქთაშორისო – რუს. междугородный;

მცირეწლოვანი – რუს. малолетний;

მცირერიცხოვანი – რუს. малочисленный;

ცეცხლსაშიში – რუს. огнеопасный;

აირნინალი – რუს. противогаз...

როგორც ვხედავთ, ტერმინოლოგიური კალკები ხშირად მოარული ხასიათისაა და ენიდან ენაში დაუბრკოლებლად გადადის. ამიტომაც ბევრი ამგვარი ლექსიკური ერთეულის წარმომავლობა დამატებით ძიებას მოითხოვს: რომელიმე კონკრეტული ენის კალკია ის, თუ „კალკის კალკი“, ანუ „წყარო“ ენიდან „გამამუშალებელი“ ენის გზით მიღებული.

ენის სინმინდის, მეტყველების კულტურის თვალსაზრისით განსაკუთრებულ ყურადღებას მოითხოვს ისეთი კალკირებული სინტაქსური კონსტრუქციები (შესიტყვებები), რომლებიც საკმაოდ შეუმჩნეველად იკიდებენ მიმღები ენის მოქმედ სისტემაში ფეხს, ავინრობენ ამ ენისათვის ბუნებრივ, შესაბამისი დანიშნულების კონსტრუქციებს და ამით, შეიძლება ითქვას, ღრმა კვალს ტოვებენ ენის მატარებელთა ფსიქიკურ წყობაში, მათი შინაგანი ენობრივი გრძნობის შერყევას უწყობენ ხელს. ნათქვამი უპირველეს ყოვლისა იმ თანდებულის კონსტრუქციებს შეეხება, რომლებიც გარეენობრივი გავლენის შედეგად ენაცვლებიან ქართულისათვის ბუნებრივ გამონათქვამებს; მაგალითად:

გ ა ყ ი დ ე ა შ ი ა ნ აყინი... – მართებულია: იუიღება ნაყინი;

ფეხბურთელი შეტევაშია – უტეგს, შეუტია, შეტევა წამოიწყო;

დამნაშავე მიმალვაშია – იმაღება, დამალულოა;

ის პირდაპირ კავშირშია ამ საქმესთან – მას კავშირი აქვს, დაკავშირებულია...

რა კავშირშია? – რა კავშირი აქვს, რით არის დაკავშირებული?

ამ ფაქტის გამოძიებაში ოსური მხარეც დაინტერესებულია – გამოძიებით არის დაინტერესებული.

...იოსელიანმა უკვე საკმაოდ მშვიდ ტონში განაცხადა – მშვიდი ტონით...

მუქ ფერებში გვიხატავს – ფერებით...

ბრალდებულს თავდებში დაუდგა – თავდებად დაუდგა.

უცხოური ვალუტის ოფიციალური კურსი ლართან მიმართებაში – ლართან შიშართებით.

მოსამართლემ ორ ხულიგანს ქალის კაბაში გადაცმა მიუსაჯა – ქალის კაბის გადაცმა.

მაჟორიტარი დეპუტატიც გამოვიდა სიტყვაში – სიტყვით გამოვიდა.

კომანდოსების მცირე რიცხვი გაიგზავნა აღნიშნულ ოპერაციაზე თვალყურის დევნების მიზნით – ოპერაციისათვის...

დაიწყეს მოწინააღმდეგეზე თოფების დამიზნება – მოწინააღმდეგისათვის...

ამან განაპირობა ორი მონათესავე ოჯახის ერთმანეთზე გადაკიდება – ერთმანეთისათვის გადაკიდება.

იარაღი ეროვნული გვარდიის წევრებზე ჩამორთმეულად არის გამოცხადებული – წევრებისათვის ჩამორთმეული.

ნაკისრი ვალდებულებების მოსახლეობაზე დაკისრების სურვილით – მოსახლეობისათვის დაკისრება.

ბავშვებს უყვართ ერთმანეთზე ზედმეტი სახელების შერქმევა – ერთმანეთისათვის სახელების შერქმევა.

ყურნალი პერიოდულად აქვეყნებს ცალკეულ პიროვნებებზე მიძღვნილ ნარკვევებს – პიროვნებებისადმი მიძღვნილი.

პროექტი მიმართულია იმ ჯგუფებზე... – იმ ჯგუფებისადმი.

ცხენებს ფონზე გასვლისას არ ცვლიან – ფონში გასვლისას...

საქართველოს საჰაერო სივრცეზე მიმდინარეობს ქართული ავიაციის გეგმური წვრთნები – სივრცეში მიმდინარეობს.

ძირითადად აუზზე დავდივარ... მაშინაც აუზზე მივრბოდი. – აუზში.

თავი უნდა შეიკავონ საქართველოსთან თანამშრომლობაზე. – თანამშრომლობისაგან.

შედარებით ნინა წლებისგან ვითარება გამოსწორდა – ნინა წლებთან შედარებით.

რასთან შევადაროთ ქვეყნის ახლანდელი დონე? – რას შევადაროთ (მაგრამ: რასთან შედარებით).

ასევე კალკირების შედეგია -დმი თანდებულიანი შესიტყვებები: სამშობლოსადმი სიყვარული, საქმისადმი ერთგულება, მომავლისადმი რწმენა, მტრისადმი სიძულვილი, ხსოვნისადმი პატივისცემა, ხალხისადმი სამსახური... (უნდა გამოვიყენოთ უთანდებულო ნათესაობითი: სამშობლოს სიყვარული, საქმის ერთგულება და მისთ.)

როგორც ვხედავთ, ნარმოდგენილი თანდებულიანი ფორმები გარკვეულ შესიტყვებებს, სინტაქსურ კონსტრუქციებს ქმნის და ამიტომაც ვამახვილებთ მათზე ყურადღებას მაინცდამაინც კონსტრუქციული ნიშნით. ამ თვალსაზრისით განსაკუთრებით საყურადღებოა კალკირების საფუძველზე ნარმოქმნილი ერთგვარი მყარი სინტაქსური (ფრაზეოლოგიური) ფორმულების გავრცელება, რომელთა გააქტიურება ერთობ თვალში საცემია ენის ბუნებრივ შესიტყვებათა შევინროებისა და გაღარიბების ფონზე. ამგვარ კონსტრუქციათა გამომწვევ „ბირთვს“, ჩვეულებისამებრ, რომელიმე კალკირებული შინაარსის ზმნა (ან შესაბამისი სახელზმნა) ნარმოადგენს. დავაკვირდეთ ზოგ გა-

ვრცელეულ კონსტრუქციას (სათანადო ზმნისა თუ სახელზმნის ხაზგასმით):

მოგვცა: *მკელეუარმა ამ საკითხის ანალიზი მოგვცა თავის მონოგრაფიაში...* – უნდა იყოს: **„ანალიზი წარმოგვიდგინა“** ან **„გაანალიზა“**.

მოცემული: *...გვერდს ვერ აუუვლით მოცემულ პრობლემას. – „ამ პრობლემას“, „წარმოდგენილ პრობლემას“. გამოქვეყნებულ ინფორმაციაში მოცემული იყო ამ გამოსვლის მცირე ანოტაცია. – „ახახული იყო“, „წარმოდგენილი იყო“. ამ სურათზე მთელი სცენაა მოცემული. – „გამოხატული“, „ახახული“... ამგვარად, ფორმებს მოგვცა, მოცემული, თუ ისინი თავიანთი პირდაპირი შინაარსით არ არის გამოყენებული („ჩვენ, კაცთა, მოგვცა ქვეყანა...“), უნდა ჩაენაცვლოს კონტექსტისათვის შესაფერისი სიტყვა-ფორმები: **წარმოგვიდგენს, ასახავს, წარმოჩენილი, წარმოდგენილი, ასახული, გამოხატული, გადმოცემული, ნაჩვენებო...***

აწარმოებს: ეს ზმნა, რომლის პირდაპირი შინაარსი **წარმოებს**, რაიმე მატერიალური საგნების დამზადებას უკავშირდება („**წარხანა საბრძოლო იარაღს აწარმოებს**“), უფრო ზოგადი საქმიანობის, მოქმედების გამოსახატავადაც დამკვიდრდა: **გამოძიებს აწარმოებს, მოლაპარაკებს აწარმოებს, აღებ-მიცემას აწარმოებს...** ამავე დროს, ამ ზმნამ გაუმართლებლად გაიფართოვა ასპარეზი და ისეთ შემთხვევებშიც გამოიყენება, როცა საჭირო შინაარსი იმ ზმნით უნდა გადმოიცეს, რომელიც შესაბამის შესიტყვებაში სახელზმნით არის წარმოდგენილი: **მოსავლის აღებას აწარმოებს – მოსავალს იღებს; ხელფასის გაცემას აწარმოებს – ხელფასს გახტემს; აბიტურიენტების მომზადებას აწარმოებს – აბიტურიენტებს ამზადებს; საუბარს აწარმოებს – საუბრობს ან ეხაუბრება. მით უფრო მიუღებელია პასიური შინაარსის კონსტრუქციები: **წარმოებს პენსიების დარიგება – „მიმდინარეობს დარიგება“** ან **„სიგდება“; თვითმფრინავების ფრენა იწარმოებს კვირაში ორჯერ – იფრენს...****

ატარებს – გაატარებს – ჩაატარებს: აქ რამდენიმე შემთხვევა უნდა გაირჩეს: ა) ატარებს ენაცვლება კანონიერ **იკეთებს, ხმარობს, იყენებს...** ზმნებს: **საათს ატარებს, სათვალეს ატარებს, ყელსახვევს ატარებს, ქუდს ატარებს...** ბ) ენაცვლება **მართავს, გაართავს, მოაწყობს** ზმნებს: **სალამოს ატარებს, საუბრებს ატარებს, კონსულტაციას ატარებს, კონკურსს ატარებს...** გ) **ქმედით ზომებს გაატარებს – ზომებს მიიღებს; საჭირო ღონისძიებებს გაატარებს – მიმართავს...**

თავს... დ) რემონტს ჩაატარებს – შეარემონტებს; შეკეთებას ჩაატარებს – შეაკეთებს... ე) რუსული ენის მატარებელი – მფლობელი; ძირითადი აზრის მატარებელი ფრაზა – მქონე, შემცველი...

შედგება, შედგა, შემდგარი: პირველ რიგში ენაცვლება კანონიერ გაიმართა ზმნას: სხდომა არ შედგება (არ გაიმართება); მოლაპარაკება უნდა შემდგარიყო (გამართულიყო); პოეტთან შეხვედრა შედგა (მოეწყო); პრეზიდენტის ვიზიტი არ შედგა (არ გამოვიდა); ექსპერიმენტი ვერ შედგა (არ გამოვიდა)...

განიცდის, განიცადა, განცდილი: ფეხბურთელებმა მარცხი განიცადეს (მართებულთა: დამარცხდნენ); პარტიები ზედიზედ განიცდიან ნარუმატებლობას (მარცხდებიან, წარმატებას ვერ აღწევენ); ქვეყნის განვითარება შეფერხებას განიცდის (ფერხდება); დანესებულება კადრების ნაკლებობას განიცდის (აკლია); მოსახლეობა მატერიალურ გაჭირვებას განიცდის (მატერიალურად უჭირს); განცდილი მარცხი ვერ მონულებია (დამარცხება)...

მიაყენებს, მიაყენა, მიყენებული: ტკივილი მიაყენა (ატკინა); დარტყმა მიაყენა (დაარტყა); დამარცხება მიაყენა (დაამარცხა, მარცხი აგემა); ჭრილობა მიაყენა (დაჭრა); ტრავმა მიაყენა (ტრავმა მიაღებინა); მიყენებული ზარალი (განცდილი ზარალი)...

ახდენს, მოახდენს, მოახდინა: განანილებას ახდენს (ანაწილებს); თავდასხმამოახდინეს (თავს დაესხნენ, თავდასხმა მოაწყვეს)...

გაუკეთებს, გაუკეთა: თავდამსხმელს პასი გაუკეთა (მიაწოდა); ზუსტი გადაცემა გაუკეთა (ბურთი ზუსტად გადასცა); ტელეკომს პრივატიზაცია გაუკეთეს (პრივატიზაცია მოახდინეს)...

მისცემს, მისცა: მოვლენებს სწორი შეფასება მისცა (სწორად შეაფასა); ოცნელს თუ მისცემს (ოცი წლისად თუ მიიჩნევს); მზეურავებს დავალება მისცა (დაავალა)...

არცთუ მცირეა რაოდენობა ამგვარი შესიტყვებებისა, რომელთაც ბუნებრივად ჩაენაცვლება შესაბამისი ზმნური ფორმები:

- დახმარება აღმოუჩინა – დაეხმარა;
- ნესრიგში მოიყვანა – მოაწესრიგა, წესრიგი დაამყარა;
- სისრულეში მოიყვანა – შეასრულა, აღასრულა;
- მოძრაობაში მოიყვანა – ამოძრავა, აღძრა;
- შეცდომაში შეიყვანა – შეაცდინა;
- შეცდომა დაუშვა – შეცდომა მოუვიდა, გაეპარა (მაგრამ – დაშვებული შეცდომა);
- ზრუნვას იჩენს – ზრუნავს;

იმავე კალკირების საფუძველზე ჩამოყალიბებულია გარკვეული მყარი გამონათქვამები:

საქმე იმაშია, რომ...: მართებულია – **საქმე ისაა, რომ...** (უფრო განიმტკიცა პოზიცია გამოთქმამ „რაშია საქმე?“, თუმცა უმჯობესია მის ნაცვლად გამოვიყენოთ: **რა ხდება? რა ამბავია?**).

საქმე ეხება: არადა, **საქმე სამშობლოს ბედს ეხება** (მართებულია: **საკითხი ეხება, საუბარი ეხება... ბედზეა საუბარი**);

მიდის საუბარი: რომელ **ექსპერიმენტზე მიდის საუბარი?** (არის, მიმდინარეობს);

მიდის (რაიმე) პროცესი: **დულილის პროცესი მიდის (მიმდინარეობს);** სწრაფად მიდის მცენარის ზრდა (**მიმდინარეობს, ხდება**);

ადგილი აქვს: ადგილი აქვს **შრომისუნარიანობის დაქვეითებას (ქვეითდება შრომისუნარიანობა)**; ადგილი აქვს სანარმოთა ჩამორჩენას (**ხდება ჩამორჩენა**); **საპასუხო გამოსვლებს ადგილი არ აქვს** (არ ყოფილა, არ მომხდარა);

გაგებით ეკიდება: მოქალაქე **გაგებით ეკიდება კანონის მოთხოვნებს (ანგარიშს უწევს, ემორჩილება, ითვალისწინებს)**;

ძალაშია, ძალაში რჩება: ჩვენი შეთანხმება **ძალაში რჩება (უცვლელია, ძალას ინარჩუნებს)**; **კომენდანტის საათი ძალაშია (კვლავ არსებობს, არ შეწყვეტილა)**...

ზენოლას განიცდის (ხდება ზემოქმედება, ზეგავლენა): ეს გამოთქმა ბოლო ხანს გავრცელდა და მან ძირითადად ჩაანაცვლა ფუნქცია **დაწოლა** სანყისისა, რომელიც, თავის მხრივ, შეიძლება გავლენითვე იყოს გაჩენილი.

სახეზეა დანაშაულის რეალური ნიშნები (ფაქტია, თვალსაჩინოა, ხელშესახებია).

არ ურჩევს: მან მაშინვე მოინდომა ამ კუთხეში ჩასვლა, მაგრამ სხვადასხვა მოსაზრების გამო არ ურჩიეს (**დაუშალებს**). შდრ.: საქართველოში დაბრუნება არ ურჩია საქართველოს მკვიდრთ, უფრო მეტიც: **დაეუშალო...**

გარეულობრივი გავლენით საპირისპირო ფორმების „შევსების“ შემთხვევები სხვაც შეინიშნება. მაგ.: **ღრუბლიანი ამინდი კვლავაც შენარჩუნდება** (უნდა იყოს: **გაგრძელდება, უცვლელი დარჩება**).

როგორც ენათა ურთიერთგავლენაზე დაკვირვება წარმოაჩენს, შესაძლებელია განსხვავებული ენობრივი სისტემის ზეგავლენით მეორე ენის სისტემამ უფრო მასშტაბური და ღრმა ცვლილებებიც განიცადოს, ისეთი ცვლილებები, რომლებიც სამომავლოდ საკმაოდ კარდინა-

ლურ პროცესებს განაპირობებენ. ამ თვალსაზრისით უმთავრეს ყურადღებას კვლავ ქართული ზმნის ბუნებასთან დაკავშირებული მოვლენები იწვევს. როგორც ცნობილია, ქართულ ზმნას პირთა მიმართების უფრო განვითარებული სისტემა აქვს, ვიდრე ეს ევროპული ენებისთვის არის დამახასიათებელი; შესამჩნევია ზოგი სხვა კატეგორიის განსხვავებაც, რაც შეიძლება ობიექტური საფუძველი გახდეს მითითებული ზოგადი ცვლილებებისა. ამ თვალსაზრისით შეიძლება რამდენიმე ტენდენციაზე გავამახვილოთ ყურადღება:

1. თანამედროვე ფუნქციონალური სტილისტიკის სფეროებში განსაკუთრებით გამოიკვეთა ტენდენცია ე. წ. აღწერილობითი ვნებითის (*აღწერილ იქნა* ტიპის) მოჭარბებისა, რაც გარეენობრივი გავლენით უნდა იყოს განპირობებული. როგორც ცნობილია, ოფიციალურ-საქმიანი და ინფორმაციული ენისათვის საერთოდ არის დამახასიათებელი პასიური კონსტრუქციების გამოყენება: *გადაძვრელი ღონისძიებები ტარდება დამნაშავეობის აღმოსაფხვრელად; უნივერსიტეტში ლექციები კვალიფიციური ლექტორების მიერ იკითხება; სეპარატისტების მხრივ რეგიონში სიტუაცია კიდევ უფრო დაიძაბა...* თუმცა ზემოთ უკვე აღვნიშნეთ, რომ ქართულისათვის, როგორც შედარებით აქტიური წყობის ენისათვის, ამ შემთხვევებშიც, თუკი ეს შესაძლებელია, უფრო შესაფერისია გაუპიროვნებელი აქტიური ზმნების გამოყენება: *„ღონისძიებებს ატარებენ“, „სიტუაცია დაძაბეს“* და მისთ.

რაც შეეხება აღწერილობით ვნებითებს, მათი მოჭარბება მართლაც თვალში საცემია: *აუცილებელია თავისუფალი აზრი გამოხატულ იქნეს დაუბრკოლებლად; ამოცანა ამოხსნილ იქნა უშეცდომოდ; პირველი ნაგლინი დამზადებულ იქნა მოკლე დროში; საჭიროა დესანტი აღჭურვილ იქნეს სათანადო იარაღით; მაშინვე აღნიშნულ იქნა ამის შესახებ; დამნაშავე მოთავსებულ იქნა საკანში* და სხვა მრავალი.

როგორც ითქვა, ამგვარი ფორმების გამოყენება უკვე აუცილებელ მოვლენად ქცეულა გარკვეული სტილისტიკის სფეროში, თუმცა შეიძლება მათ იქ მაინც ავარიდოთ თავი, სადაც ბუნებრივად ჩაენაცვლება ორგანული ვნებითები ან გაუპიროვნებელი აქტივის ფორმები (შდრ.: *გამოოხატა, ამოიხსნა, დაამზადეს, მოათავსეს...*).

2. შესამჩნევი გახდა ერთგვარი შეზღუდვა I თურმეობითის ფორმების გამოყენებისა, განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც ნარსული დროის შესაბამისი ფორმა არ ნაწილაკთან არის შეხამებული; შდრ.: *ჩემი მეგობარი გუშინდა გამოჩნდა – მაგრამ: ჩემი მეგობარი გუშინაც არ გამოჩენილა*; შეიძლება ყურს აღარ ხვდება ვარიანტი *„გუშინაც*

არ გამოჩნდა“, მაგრამ ის ნამდვილად მოკლებულია ბუნებრიობას პირველთან შედარებით. ასევე: როდესაც რომელიმე მწერლის ბიოგრაფიას (ან სხვა წარსულ ამბავს) გადმოვცემთ, უმჯობესია გამოვიყენოთ შესაბამისი შინაარსის თურმეობითები (ყოფილა, გაუზრდია, დაუწყია...) და არა ამგვარად:

მომავალი მწერალი იმერეთის ერთ პატარა სოფელში დაიბადა. იგი ძალიან ნიჭიერი ბავშვი იყო. პატარა მწერალი ძიძამ გააზარდა; შემდეგ კი გიმნაზიაში შეიყვანეს...

3. ნიშანდობლივია ქართულისათვის ბუნებრივი უნებურობის გამომხატველი ზმნური ფორმების უგულვებელყოფა („დავინყება“): *ბავშვმა ჭიქა გატეხა (გაუტედა); მწყემსმა ძროხა დაკარგა (დაეკარგა); ვერ მოიცილა დაგალახა (შემოელახა)* და მისთ.

4. **პასუხობს** ტიპის ზმნური ფორმები, რომელთა ნორმატიულ მიზანშეწონილობაზე არაერთგზის ყოფილა მსჯელობა, უპირველესად სწორედ ამ კუთხით იქცევეს ყურადღებას. საქმე ის არის, რომ ამგვარი წარმოება ერთპირიანი საშუალი გვარის ზმნებისთვის არის დამახასიათებელი (თამაშობს – ტიპი) მაშინ, როცა **პასუხობს**, **კარნახობს** და მისთ. ფორმები ორპირიანი (ან – ზოგჯერ – სამპირიანი) ზმნის გრამატიკულ შინაარსს ითავსებენ. ფორმისა და გამოსახატავი შინაარსის ეს შეუსაბამობა არის საფუძველი იმისა, რომ მათი წარმოშობის მიზეზს სხვაგან ვეძებთ (ღრმა გავლენის შედეგად მივიჩნევთ) და თვით ენის ბუნება მოითხოვს, ან დამატებითი პირის ნიშანი გაუჩნდეს მათ (*ჰ-პასუხობს*, *ჰ-კარნახობს*...), ან – უფრო უკეთ – შესაბამისი ქცევის იმ ფორმებით (*უპასუხებს*) შეიცვალოს, რომელთა კანონიერი უფლებებიც შეავინროვა **პასუხობს** ტიპის წარმოებებმა.

ნიშანდობლივია ამ ფორმათა თანაარსებობა თანამედროვე სალიტერატურო ქართულში, არცთუ იშვიათად – ერთმანეთის სიახლოვესაც. მაგ.:

ჩვენ ეწერდით: „მწერალთა კავშირი აღარ უნდა ჰგაედეს მთაწერობის სამსახურში ჩამდგარ პარტიულ უჯრედს“. თავმჯდომარე გვიპასუხებს: „მთაწერობის სამსახურში ჩამდგომა კი არა...“

ეს ორგანიზაცია არსებული სახით ვეღარ პასუხობს დროის მოთხოვნებს! (ჩვ. მწერლ. 26. XII.2003).

როგორც ვხედავთ, ხაზგასმული ზმნების პირიანობა ერთგვარია, ფორმა – განსხვავებული. ამგვარი პარალელური ფორმები ორ ძირითად ჯგუფად შეიძლება გაიყოს:

პირველ შემთხვევაში - **ობ** დაბოლოებიანი ზმნები სასხვისო (ან სათავისო) ქცევის ფორმებს ენაცვლება:

პასუხობს – უპასუხებს;
 კარნახობს – უკარნახებს;
 საყვედურობს – უსაყვედურებს;
 პატაკობს – უპატაკებს;
 დარაჯობს – უდარაჯებს;
 ან: ლებულობს (წერილს) – იღებს;
 გებულობს – იგებს;
 თხოულობს – ითხოვს;
 ტვირთულობს – იტვირთავს;
 ჩემულობს – იჩემებს;
 მიზეზობს – იმიზეზებს;

როგორც ითქვა, შეიძლება იგივე ფუნქცია დამატებითმა პირის ნიშანმაც იკისროს და მივიღოთ არცთუ ბუნებრივი ფორმები: *ჰ-პასუხობს, ჰ-კარნახობს-ს...*

შდრ.: ა) ბოლო კვირას ღრუბლიანი ამინდები **ჭ ა რ ბ ო ბ ს**.

ბ) პოლიტიკურ-საინფორმაციო სივრცეში **ჯერ ისევ ცუდი ამბები ს ჭ ა რ ბ ო ბ ს** კარგს.

ცალკეულ შემთხვევებში აღნიშნული ტიპის ფორმებით ენიანი ვნებითები ჩანს ჩანაცვლებული:

ტელეფონზე საუბრობს – ტელეფონით ესაუბრება (ან – თუ მეორე პირი არ იგულისხმება: *ტელეფონით ლაპარაკობს*).

ახალ გარემოს ვერ გუობს. – ეგუება;

მხოლოდ ახლობლებს პატოჟებს. – ეპატოჟება;

ასეთ პირობას არ თანხმდება. – ეთანხმება...

ამ ბოლო მიმართებებთან დაკავშირებით ქართული ენის ბუნებასთან შეუსაბამოდ უნდა მივიჩნიოთ ის შემთხვევები, რომლებშიც ერთპირიანი ზმნური მოდელის გავლენით ირიბი ობიექტიც თანდებულიანი უბრალო დამატების რანგში არის გადასული (ე. ი. შინაარსობრივად ორპირიანი ზმნა სინტაქსური სტრუქტურითაც ერთპირიანი ხდება):

ვისთან თამაშობს ჩვენი ნაკრები? – ვის ეთამაშება?

მეზობელთან ლაპარაკობს. – მეზობელს ელაპარაკება.

ყველასთან ჩხუბობს. – ყველას ეჩხუბება.

გაუთავებლად კამათობს ჩემთან. – მე შეკამათება.

5. ქართული ენის ზმნურ სისტემაში გამორჩეული ადგილი უჭირავს ქცევის საკმაოდ მოქნილ კატეგორიას; ქართულ ზმნას, ნეიტრალურთან ერთად, შეუძლია გამოხატოს როგორც სუბიექტისადმი, ისე ობიექტისადმი განკუთვნილი მოქმედება (**წერს – იწერს – უწერს**). ევროპულ ენებში ზმნა ამ თვალსაზრისით ინდიფერენტულია და სათანა-

დო მიმართებას მხოლოდ ნაცვალსახელები გამოხატავენ.

შესაბამისად, როდესაც ქართულში ქცევის მოსალოდნელი ფორმა დავინწყებულება და კუთვნილებითი მიმართების გამოხატვა სახელურ ფორმებზეა გადატანილი, უნდა ვიფიქროთ, რომ ენის კონკრეტულ მატარებელში მაინც გასჩენია ბზარი მშობლიური ენის ბუნებრივ წყობას. მაგალითად, როდესაც მავანი ამგვარად წერს, – „*მგონი თქვენზე ძალოვნები თქვენთვის ხელისუფლების ჩამორთმევას აპირებენ*“ (რ. 31.X.2001), სრულიად ნათელია, რომ ამგვარი ჩიქორთული ფრაზა არსებითად ერთადერთი **გიპირებენ** ფორმის „დავინწყება“ წარმოშვა!

ნიშანდობლივია, რომ ამგვარი ტენდენცია უპირატესად თარგმნილ ტექსტებში იჩენს თავს.

ამგვარად, სადაც ეს შესაძლებელია, ქცევის ფორმები უნდა შევიწინარჩუნოთ:

*შერიგების შუაკაცებად მათთან ორი დარბაისელი კაცი მი-
აგზავნეს – უფრო ბუნებრივია: მიუგზავნეს მათ.*

*მეფე წელი ნაბიჯით მოახლოვდა მათთან – მოუახლოვ-
და მათ.*

სად გათხარეს მისი სამარე? – გაუთხარეს მას სამარე.

*მალე მეფის რუსეთმა ჩვენი სამეფო ტახტი გააუქმა – გა-
გვიუქმა.*

შიშს ნერგავდა ჩვენს გულში. – შიშს გვინერგავდა გულში...

9. ენობრივი კლიშე ფუნქციონალური სტილისტიკის სფეროში

კლიშე (ფრანგ. cliché – სტანდარტული რელიეფური გამოსახუ-
ლება, რომელსაც იყენებდნენ სერიული ანაბეჭდების მისაღებად), რო-
გორც სამეტყველო სტერეოტიპი, მზამზარეული მყარი გამონათქვამი,
წარმოიქმნება სპეციალური (დარგობრივი) ენების სტანდარტიზაციის
შინაგანი მოთხოვნით და აქტიურ როლს ასრულებს ერთი ან რამდენი-
მე ფუნქციონალური სტილის ფარგლებში. ის ერთ-ერთი განუყოფელი
ელემენტია იმ სპეციალური ენებისათვის, რომელთათვისაც საზოგად-
დოდ არის დამახასიათებელი სტანდარტიზაცია და ფორმალიზაცია.

ენობრივი კლიშეები მუდმივად წარმოიქმნება ენაში, მით უფრო
დღეს, უაღრესად აქტიური საინფორმაციო ურთიერთობების ეპოქაში,
რომელსაც, საზოგადოდ, გლობალური სტანდარტიზაციის ტენდენცი-
ები ახასიათებს და ეს ქართულ სალიტერატურო ენაშიც შესაფერის
ასახვას პოვებს.

კლიშედ შეიძლება მივიჩნიოთ ნებისმიერი მოარული ენობრივი ფორმულა – დანყებული ერთი სიტყვით და დამთავრებული რამდენიმესიტყვიანი ფრაზით, რომელსაც შესაბამისი სპეციალური ტექსტის აგებაში საკვანძო კონსტრუქციული (სტილისტიკური) ფუნქცია ეკისრება. ამგვარი ენობრივი ერთეულები ერთგვარ თანამდევ მახასიათებლად გვევლინება ამა თუ იმ დარგის სტანდარტიზებული ენისა და სტილისათვის. ამგვარ ერთეულებს ზოგჯერ გარკვეული ეპოქის იდეოლოგიური თუ პროპაგანდისტული ბეჭედიც აზის და შესაბამისი ვითარების ცვლილებასთან ერთად თმობს ასპარეზს. მაგალითად, წინა სოციალური წყობის პირობებში ერთგვარი სიტყვა-კლიშეს ფუნქცია შეიძინა **ფორუმმა**, რომელიც ლამის ყველანაირი (იდეოლოგიურად „მნიშვნელოვანი“) შეკრების აღმნიშვნელად გვევლინებოდა: *აგრაარიკოსთა ფორუმი, მწველავთა ფორუმი* და მისთ. დღეს ამგვარი ნიშნები შეიძინა სიტყვა **სამიტმა**, რომელმაც თანამედროვე მასმედიაში თითქმის მთლიანად შეცვალა სიტყვა **შეხვედრა** სახელმწიფოთა ურთიერთობის დონეზე.* ამგვარივე გავრცელებისაა გარკვეული შინაარსობრივი დატვირთვის შესიტყვებები: *ხალხის ნება, მოქალაქეობრივი შეგნება, განვითარების დამუხრუჭება, ხალხის ნდობის გამართლება, დინების წინააღმდეგ სვლა, საზოგადოებრივი მუნუკი, პოლიტიკური გვამი, პოლიტიკური შოუ, ჯანსაღი გარემო, ჯანსაღი ცხოვრების სტილი, საყოველთაო ძღველვარება, ხავერდოვანი გადატრიალება* და სხვ.

კლიშეს მოვლენა უპირველესად საინტერესოა როგორც კონსტრუქციული ელემენტი გარკვეული სპეციალური ენის (resp. ენების) ჩამოყალიბების პროცესში. ამგვარ ენებში დიდი ადგილი უჭირავს მზამზარეულ ფორმულებს, სტერეოტიპულ ფრაზებს რაციონალური და მშრალი საკომუნიკაციო ამოცანების გადასაწყვეტად. სწორედ რაციონალურობა და ეკონომიურობა არის ის მოთხოვნები, რომლებიც განაპირობებს ფუნქციონალური სტილების სტანდარტიზაციას, მით უფრო გამოკვეთილი „ავტონომიური“ სპეციალური ენების ჩამოყალიბებას, რაც უფრო შორს მიდის ამა თუ იმ სფეროს განვითარება.

ამგვარად მკვიდრდება ოფიციალურ-საქმიან, სამეცნიერო თუ სა-

* აქვე უნდა ითქვას, რომ იდეოლოგიზებული სისტემებისთვის საზოგადოდ არის დამახასიათებელი გარკვეული ენობრივი ფორმულების პერიოდული გავრცელება საზოგადოების ფსიქოლოგიაზე ზემოქმედების მიზნით, რაც უპირველესად სწორედ ოფიციალურ-საქმიან ურთიერთობებში და მასობრივი ინფორმაციის საშუალებებში პოუვბდა გავრცელებას. ამგვარად აღიბეჭდება ცალკეული ეპოქების ენობრივ-დოკუმენტურ მემკვიდრეობაში „გაბორჩეული“ სიტყვები თუ შესიტყვებები: *ალორძინება, გარდაქმნა, სტაბილიზაცია, დემოკრატიზაცია, გლობალიზაცია, წმინდა ომი, ანტიტერორისტული კამპანია* და მისთ.

ინფორმაციო ენაში გამონათქვამები, რომლებიც რეგულარული გამოყენების გამო ერთგვარი სავალდებულო ფორმულების სახეს იღებს: ანალიზის საგანი, საკითხის დასმა, პრობლემის გადაწყვეტა, გენეზისის დადგენა, ძიების მიმართულება, კვლევის მიმართულება, მეცნიერული სიღრმე, მეთოდოლოგიური საფუძველი, დაკვირვების წარმოება, სიახლეთა დანერგვა, პოზიციის დაფიქსირება, საქონლის მიმოქცევა, აღებული ვალდებულება, გადაწყვეტილების მიღება, შეთანხმების მიღწევა, გულითადი საუბარი, გაზრდილი დონე, განუხრელი ზრდა, დასახული ამოცანა, დაკისრებული მოვალეობა, ნაკლოვანებათა აღმოფხვრა, ნათელი დადასტურება, მზარდი მოთხოვნილება, სამოქმედო ასპარეზი, სამსახურში ჩადგომა, ფართო აღიარება, ღირსეული შეხვედრა, ხმის უფლება, შეშფოთებას გამოთქვამს, პროტესტს აცხადებს, ფეხს იდგამს, ადგილი აქვს, გზას უკაფავს, წინ სწევს, ხელს უწყობს, ნაყოფს გამოიღებს, მიმდინარეობს ძიება, წარმოებს მოლაპარაკება, ზიანი მიადგა და სხვა მრავალი.

აქვე უნდა დასახელდეს ისეთი სტანდარტული განკერძოებული გამოთქმები, რომლებიც თავისებურ, ოფიციალურ სტილისტიკურ ელფერს სძენენ შესაბამის სპეციალურ ენებს: ჩვეულებებისამებრ, ერთი მხრივ, მეორე მხრივ, თავის მხრივ, შეიძლება ითქვას, როგორც ვხედავთ, ამასთან ერთად, ჩვენი აზრით, საზოგადოდ, ამდენად, გარდა ამისა, არა მხოლოდ, კერძოდ, ამგვარად, ე. ი., ე. წ. და მისთ.

ენობრივი კლიშე სპეციალური ენების განუყოფელი ნაწილია, ამიტომაც ამ მოვლენას ფუნქციური სტილების კვლევაში საგანგებო ადგილი უნდა მიეკუთვნოს და ამა თუ იმ დარგის მომავალმა სპეციალისტმა უნდა გაითვალისწინოს, რა პირობებს უყენებს მას შესაბამისი სპეციალური ენის დაუფლების ამოცანები. სტანდარტული ენის პოზიტიური მხარე ის არის, რომ მისი მეშვეობით უფრო ზუსტად, რაციონალურად და ობიექტურად ხერხდება დამოკიდებულებათა გამოხატვა, მოვლენის განსჯა და ახსნა; ამგვარი ენა უფრო მოქნილი და მოსახერხებელი ხდება კონკრეტული შემეცნებითი ამოცანის გადაწყვეტისათვის, უფრო ოპერატიულად ხერხდება რეაგირება ამა თუ იმ მოვლენასა თუ ინფორმაციაზე, მით უფრო, თანამედროვე ინტენსიური ინფორმაციული ურთიერთობის პირობებში. ამგვარი „შიდა“ ენების ფლობა აადვილებს ურთიერგაგებას და პროფესიული კომუნიკაციის პროცესს, ზოგადად დროსა და ენერგიას სააზროვნო ამოცანის გადაწყვეტისათვის.

ამავე დროს, სპეციალური სტანდარტული ენები გვევლინება ერთ-ერთ ძირითად ასპარეზად ცოცხალი ეროვნული ენების გაღარიბებისა, სამეტყველო ურთიერთობათა დაშტამპვისა და, შესაბამისად, ენობრივ ერთფეროვნებასთან, გამომსახველობით „ანემიასთან“ ფსიქოლოგიუ-

რი შეგუებისა. გასათვალისწინებელია ისიც, რომ მითითებული ენობრივი კლიშეები არცთუ იშვიათად წარმოადგენენ უცხოენოვან კალკებს, არაბუნებრივ სტრუქტურულ ერთეულებს (*დარტყმა მიაცუნა, წარმოებს დამზადება* და მისთ). ამგვარი სტერეოტიპული ენობრივი ერთეულები, ფუნქციონალური სტილების აქტიური ფუნქციონირების პირობებში, ბუნებრივად აღწევენ საერთო სალიტერატურო ენაში, ჩვეულებრივ მეტყველებაში, თვით სიტყვაკაზმულ მწერლობაშიც კი და ამით დამატებით პრობლემას ქმნიან სალიტერატურო ენის სინმინდისა და ბუნებრიობის დაცვის თვალსაზრისით.

10. ტექსტი და მისი ძირითადი სტრუქტურული ნიშნები

თანამედროვე ადამიანი ტექსტების სამყაროში ცხოვრობს, მას თავისი სიცოცხლის განმავლობაში ნაირგვარი ტექსტების გაცნობა და გამოყენება უწევს – დანყებული წუთიერი სარეკლამო ინფორმაციით და დამთავრებული დიდტანიანი მხატვრული თხზულებებითა თუ ფუნდამენტური სამეცნიერო ნაშრომებით. რამდენადაც ტექსტები ენის ფუნქციონირების სულ სხვადასხვა სახეებსა და სფეროებს ასახავს, ისინი შეიძლება იყოს ზეპირი და წერილობითი. ამავე დროს, ამ ცნების ძირითადი შინაარსი მაინც მნიგნობრულ პრაქტიკას უკავშირდება და მეტყველების წერილობითსავე ფორმებს გულისხმობს. ზოგჯერ მიუთითებენ არავერბალურ, ვიზუალურ ტექსტებზეც (ილუსტრაცია, დიაგრამა და მისთ.).

ტექსტის შესწავლა, მისი სტრუქტურული მახასიათებლების, მისი ანალიზისა და სინთეზის საკითხები თანამედროვე მეცნიერებასა და პედაგოგიაში გამორჩეულ ყურადღებას იპყრობს, რამდენადაც უშუალოდ სწორედ ტექსტებს უკავშირდება, ანუ ტექსტობრივია როგორც ენის სისტემის შემეცნება, ისე ენობრივი ურთიერთობის ნორმებისა და წესების, სხვადასხვა ცხოვრებისეული სამეტყველო ქცევის განსაზღვრა და შეფასება.

მაინც რა არის ტექსტი? რა საერთო განმსაზღვრელი ნიშნები აქცევს ერთი სახელწოდების ქვეშ ტექსტთა აღნიშნულ ნაირგვარობას?

ტექსტი არის ენობრივი აქტივობის (შემოქმედების) კონკრეტული შედეგი, დასრულებული შინაარსობრივად და მთლიანი სტრუქტურულად; მიზანმიმართული სამეტყველო მოქმედების ბოლომდე რეალიზებული მთლიანობა.

ბუნებრივია, აზრობრივი დასრულებულობა წინადადებასაც ახასიათებს, მაგრამ ტექსტად მაინც მოიაზრებენ წინადადებაზე აღმატებულ შინაარსობრივად მთლიან ენობრივ პროდუქტს.

აღნიშნულზე დაყრდნობით შეიძლება გამოიყოს ტექსტის რამდენიმე არსებითი სტრუქტურული ნიშანი:

ა) ტექსტს აქვს დასაწყისი და დასასრული;

ბ) ტექსტს ახასიათებს შინაარსობრივი მთლიანობა, ანუ შინაარსობრივი კავშირი მის ცალკეულ მონაკვეთებს შორის;

გ) ტექსტს აქვს საერთო აზრი (შეიძლება ტექსტის მთელი სათქმელის კონცენტრაცია ერთ ფრაზაში);

დ) ტექსტს აქვს ან შეიძლება ჰქონდეს სათაური;

ე) ტექსტს აქვს სტრუქტურული მთლიანობა: სიტყვები ერთიანდებიან წინადადებებად, წინადადებები – აზრობრივ მონაკვეთებად (აბზაცებად), აბზაცები – ტექსტობრივ ბლოკებად (მოზრდილი ტექსტი ასევე შეიძლება დაიყოს პარაგრაფებად, თავებად, ნაწილებად და მისთ.)...

ენის ყველა ერთეულის მნიშვნელობა და ფუნქცია რეალიზდება ტექსტის დონეზე, ტექსტია მათი სრულფასოვანი გამოვლენის ცოცხალი ასპარეზი. სწორედ ტექსტში ხდებიან სხვადასხვა დონის ენობრივი ერთეულები კომუნიკაციურად განპირობებულნი და მნიშვნელოვანნი, საერთო სისტემაში ავლენენ თავიანთ არსებით ნიშნებს, ამჟღავნებენ ახალ ფუნქციონალურ შესაძლებლობებს; ამდენად, ტექსტი ენობრივ ერთეულთა არსებობის მთავარ რეალურ გარემოს წარმოადგენს და მათი ობიექტური „ღირებულება“ სწორედ ტექსტის ფარგლებში ხდება ხელშესახები.

შ ე ნ ი შ ვ ნ ა : თანამედროვე ფუნქციონალურ სტილისტიკაში შემოვიდა აგრეთვე დისკურსის ცნება, რომელიც, ტექსტის ზოგადი მნიშვნელობის გვერდით, გამოხატავს ტექსტის კონკრეტული რეალიზაციის პროცესს მეტყველებაში.

ტექსტის მთავარი სტრუქტურული ელემენტი, სრულიად ბუნებრივია, არის წინადადება, რომელიც, თავის მხრივ, ცალკეულ ტექსტობრივ მთლიანობებს, ფრაზებს ქმნის. მაგრამ ტექსტის სტრუქტურის თვალსაზრისით მთავარი მეთოდური მნიშვნელობა მაინც აბზაციის გაგებას უნდა მიენიჭოს.

აბზაციის ცნება გულისხმობს ერთ აზრობრივ მონაკვეთად გაერთიანებულ რამდენიმე წინადადებას, რომელიც, ჩვეულებისამებრ, სწორედ აზრობრივი ავტონომიურობით არის გამომიჯნული წინა და მომდევნო აბზაცებისაგან. ამავე დროს, აბზაციის ფარგლებში შეიძლება გამოიკვეთოს ისეთი ბირთვი-წინადადადება, რომელიც წამყვან აზრობრივ ფუნქციას ასრულებს და დანარჩენი წინადადებებიც მის გარშემო ქმნიან შიდა აზრობრივ სტრუქტურას.

აბზაციის, როგორც ტექსტის აზრობრივ-სტრუქტურული მონაკვე-

თის, განმსაზღვრელი, ობიექტურ კრიტერიუმებთან ერთად, სუბიექტურ-სტილისტიკური დამოკიდებულებებიც ჩანს. ამიტომაც არის, რომ ერთი და იგივე ტექსტი შეიძლება სხვადასხვა პიროვნებამ სხვადასხვაგვარად დაყოს აბზაცებად, იმის გათვალისწინებით, როგორ აზრობრივ-მოდალურ დატვირთვას ანიჭებს შესაბამის მონაკვეთებს ცალკეული ავტორი (ეს განსაკუთრებით შეეხება პუბლიცისტიკური წარმოთქმის ამოცანებს). მაგალითად, ილია ჭავჭავაძე დავით აღმაშენებლისადმი მიძღვნილი ცნობილი წერილის პირველ აბზაცად ამგვარ ტექსტობრივ მთლიანობას გვთავაზობს:

არ ვიცი, სხვა როგორ ფიქრობს და ჩვენ კი ასე გვგონია, რომ ერის დაცემა და გათახსირება მაშინ იწყება, როცა ერი, თავის საუბედუროდ, თავის ისტორიას ივინწყებს. როგორც კაცად არ იხსენება ის მანანწალა ბოგანა, ვისაც აღარ ახსოვს – ვინ არის, საიღამ მოდის და სად მიდის, ისეც ერად სახსენებელი არ არის იგი, რომელსაც ღმერთი გასწყრომია და თავისი ისტორია არ ახსოვს. რა არის ისტორია? იგია მთხრობელი მისი, თუ რანი ვიყავით, რანი ვართ და რად შესაძლოა ვიყვნეთ კვლავადაც. ისტორია თავის გულისფიცარზედ იჭდევს მარტო სულისა და გულის მოძრაობას ერისას და ამ დაჭდევითა, როგორც სარკე, გვიჩვენებს იმ ღონეს და საგზალს, რომელიც მომადლებული აქვს ამა თუ იმ ერსა დღევრძელობისათვის და გაძლიერებისათვის.

ამ ტექსტის შინაარსობრივი აგებულების გათვალისწინებით შესაძლებელია აბზაცებად დაყოფის სრულიად განსხვავებული, უკიდურესად დიფერენცირებული სურათი წარმოვადგინოთ:

არ ვიცი, სხვა როგორ ფიქრობს და ჩვენ კი ასე გვგონია, რომ ერის დაცემა და გათახსირება მაშინ იწყება, როცა ერი, თავის საუბედუროდ, თავის ისტორიას ივინწყებს.

როგორც კაცად არ იხსენება ის მანანწალა ბოგანა, ვისაც აღარ ახსოვს – ვინ არის, საიღამ მოდის და სად მიდის, ისეც ერად სახსენებელი არ არის იგი, რომელსაც ღმერთი გასწყრომია და თავისი ისტორია არ ახსოვს.

რა არის ისტორია?

იგია მთხრობელი მისი, თუ რანი ვიყავით, რანი ვართ და რად შესაძლოა ვიყვნეთ კვლავადაც.

ისტორია თავის გულისფიცარზედ იჭდევს მარტო სულისა და გულის მოძრაობას ერისას და ამ დაჭდევითა, როგორც სარკე, გვიჩვენებს იმ ღონეს და საგზალს, რომელიც მომადლებული აქვს ამა თუ იმ ერსა დღევრძელობისათვის და გაძლიერებისათვის.

სრულიად ნათელია ამ ორგვარი სტრუქტურული დაყოფის შესაძლებლობა და მათ შორის განსხვავებაც ძნელი შესაგრძნობი არ არის; ისიც გასაგებია, რომ აბზაცებად დანაწევრების ორიოდე „შუალედური“ ვარიანტის მოძებნა კიდევ არის შესაძლებელი. ეს კი, ვიმეორებთ, იმაზე მიუთითებს, რომ ტექსტის აზრობრივ ბლოკებად დაყოფა, ობიექტურ მონაცემებთან ერთად, სუბიექტურ დამოკიდებულებაზეც („ნაკითხვაზეც“) არის დამოკიდებული.

აბზაცის ტექნიკური ნიშანი ქართულ მნიგნობრულ პრაქტიკაში არის სამი-ოთხი ინტერვალით შეწეული სტრიქონი (რის ნიმუშსაც წინამდებარე ტექსტიც წარმოადგენს). ამავე დროს, თანამედროვე ევროპულ პოლიგრაფიაში აბზაცები, სტრიქონის შეწევის მაგიერ, ერთმანეთისაგან ერთი სტრიქონის დანევით არის გამოყოფილი. ამგვარი წესი თანდათან ქართულ პოლიგრაფიულ პრაქტიკაშიც იკიდებს ფეხს, განსაკუთრებით თარგმნილი ტექსტების პუბლიკაციისას. მაგალითისათვის, აი, როგორ აისახა ამერიკის პრეზიდენტის წერილის ორიგინალისეული აბზაცებად დაყოფა მის ქართულ თარგმანში:

1 დეკემბერი, 2003

**მის აღმატებულებას
საქართველოს პრეზიდენტს
ვლადიმერ შვეარდნაძეს**

ბატონო პრეზიდენტო,

დღე მადლობას მოგახსენებთ თავისუფლების დამოკიდებულებაში თქვენს მიერ გაწეული უდიდესი ღვაწლისათვის. თქვენი ხელმძღვანელობით შესაძლებელი გახდა ცივი ომის დამთავრება, ყოფილ სამხრეთ-სადასავლეთში თავისუფლების დამოკიდებულება, სამოქალაქო ომის წყვეტილიდან საქართველოს გამოგნა და ქვეყანაში დემოკრატიისა და საბაზრო ეკონომიკის დაფუძნება, ამერიკის შეერთებულ შტატებთან მტკიცე მეგობრობის ჩამოყალიბება. მინდა მადლობა გითხრათ როგორც ყრაცის საკითხში მხარდაჭერისათვის, ასევე პანკისში განხორციელებული კონტრტერორისტული ოპერაციისათვის.

თქვენი ღირსეული გადადგომა 23 ნოემბერს და მზადყოფნა გაუზიაროთ თქვენი სიბრძნე და გამოცდილება საქართველოს ხელმძღვანელების ახალ თაობას, რომლებიც თქვენი აღზრდილები არიან, თქვენს კიდევ ერთ დიდ მღწეველ შეიძლება ჩათვალოს. თქვენი გადაწვევტილება გადადგომის თაობაზე, თბილისის ქუჩებში ძალის გამოყენების ნაცვლად, თქვენი შეხანიშავი კარიერის ღირსეული დაცვირგინება.

მჯერა, რომ თქვენ, ისევე როგორც ამერიკის შეერთებული შტატები, ძალისხმევას არ დაიშურებთ საქართველოს დამოკიდებულების დემოკრატიის განმტკიცებისა და ქვეყნის განვითარებისთვის.

პატვიხეშით,

ჯორჯ უ. ბუში

ტიქსტზე მუშაობა სტუდენტისაგან მოითხოვს რამდენიმე არსებითი უნარ-ჩვევის გამომუშავებასა და განვითარებას. მან უნდა შეძლოს მოცემული ტექსტის ანალიზი, მისი თემისა, ძირითადი აზრისა და სტრუქტურული ნიშან-თვისების მითითება, ტექსტის სტრუქტურული კავშირების, კომპოზიციის გამოკვეთა, ტექსტის ტიპის განსაზღვრა, ენობრივი და სტილური თავისებურებების გამოვლენა, საკვანძო სიტყვებისა და გამოთქმების, აზრობრივად ცენტრალური აბზაცების მოძიება და მისთ.

რაც მთავარია, სტუდენტმა უნდა გამოიმუშაოს სასწავლო ამოცანებთან ან სხვა ობიექტურ მოთხოვნებთან დაკავშირებული ტექსტების კონსტრუირების პრაქტიკული უნარ-ჩვევები. მან უნდა შეძლოს ნაკითხულისა თუ მოსმენილის ძირითადი შინაარსის გადმოცემა, გეგმის შედგენა, ძირითადი აზრის ადეკვატური ფორმულირება, კუპიურების გაკეთება, ტექსტის ნამყვანი აზრობრივი პუნქტების თეზისებად ჩამოყალიბება და სხვ.

სასწავლო ამოცანებიდან გამომდინარე, რამდენიმე ტიპის ტექსტზე, რომელთა შედგენის ტექნიკის დაუფლებას სტუდენტისათვის არსებითი მნიშვნელობა აქვს, საგანგებოდ უნდა შეჩერდეს ყურადღება. კერძოდ:

1. კონსპექტი: სტუდენტის მიერ არცთუ მცირერიცხოვანი სპეციალური ლიტერატურის დამუშავება მისგან მოითხოვს კომპაქტური, მაგრამ ამომწურავი კონსპექტის შედგენის ცოდნას. ეს იმას გულისხმობს, რომ სტუდენტს შეეძლოს ტექსტის ადეკვატური კითხვა, ყოველივე არსებითის „გამოტანა“ ტექსტიდან და გამოწკრიპების გამართულად და თანამიმდევრულად ჩამოყალიბება. კონსპექტის მოცულობა, დასამუშავებელ ტექსტთან მიმართებით, დამოკიდებულია იმაზე, რამდენად „მდიდარია“ შინაარსობრივად ეს ტექსტი, რა არის გამოსატანი მის ძირითად შინაარსად. შესაბამისად, კონსპექტი შეიძლება შესრულდეს აბზაცების დონეზე (დაახლოებით – ერთი აბზაცი ერთ ფრაზად), შესაძლებელია კონსპექტის შედგენის ამოცანა ტექსტის შინაარსის უფრო მსხვილ ბლოკებზე იქნეს ორიენტირებული. კონსპექტის შედგენის ყველაზე მარტივი პრინციპი ასეთია: გამოვარჩიოთ არსებითი და მნიშვნელოვანი მეორეხარისხოვანისაგან!

რაც მთავარია, კონსპექტი, ერთი მხრივ, კარგად წარმოაჩენს სტუდენტის მიერ ტექსტის კითხვის „კულტურას“, მეორეც, კონსპექტის შესრულების დონით თვალსაჩინო ხდება შესაბამისი ტექსტის დამუშავების, ანუ დასწავლის, ხარისხი.

2. თეზისები: კეთდება იმისათვის, რათა მოკლედ გადმოიცეს ნაშრომის (ან მოხსენების, სათქმელის) ძირითადი დებულებები. ნესი-

სამებრ, თეზისების სახით (რომლებიც უმეტესად დანომრილია) ტექსტიდან გამოიკრიბება ყველა ის ძირითადი (პოზიტიური) დებულება და აზრი, რაც შესაბამისი ნაშრომის შინაარსობრივ ღერძს ქმნის. თეზისებში მსჯელობა, არგუმენტირება და ილუსტრირება მინიმუმამდე არის დაყვანილი. თეზისების ფორმა გვეხმარება ყურადღების კონცენტრაცია მოვახდინოთ ამა თუ იმ ნაშრომის ყველაზე არსებით თეორიულ (აზრობრივ) მომენტებზე და, პირიქით, საჭიროების შემთხვევაში საკმაოდ ზუსტად აღვადგინოთ ნაშრომის მთლიანი შინაარსი; ან გავშალოთ თეზისები მოხსენებად, დასაბუთებად და მისთ.

3. ანოტაცია: რაიმე ტექსტის (წიგნის, სტატიის, მოხსენების...) ანოტაცია შეიცავს მის მოკლე დახასიათებას, კერძოდ, მითითებას იმაზე, თუ რას შეეხება ტექსტი (თემა), რა პრობლემატიკას მოიცავს ის, რით არის ტექსტი აქტუალური და საინტერესო და ვის შეიძლება გამოადგეს ის.

4. რეზიუმე: ნაშრომის მოკლე დასკვნა, ძირითადი შედეგის, არსის ნარმოდგენა.

5. რეფერატი: ეს არის მიმოხილვითი ნაშრომი რაიმე საკითხისა თუ უკვე არსებული გამოკვლევის (თხზულების) შესახებ. ამ შემთხვევაში შემსრულებელი უფრო დამოუკიდებელია, შეუძლია შემოქმედებითად მიუდგეს საკითხთა თანამიმდევრობას, მათ გაშლას, დამოუკიდებლად, თავისი შეხედულებისა და საჭიროებისამებრ წამოსწიოს წინ მნიშვნელოვანი და არსებითი, მეტი ადგილი დაუთმოს პრობლემის რომელიმე ასპექტს და ნაკლები – მეორეს და მისთ. ცალკე ნაშრომის რეფერატის გაკეთებასთან შედარებით უფრო რთულია რეფერირება რომელიმე საკითხის მიხედვით. ამ შემთხვევაში საკითხის (პრობლემის) დამუშავება ხდება რამდენიმე ნაშრომის გამოყენებით და სტუდენტის განაფულობა გამოვლინდება იმაში, რამდენად მოახერხებს იგი სხვადასხვა შეხედულებათა და დებულებათა შეჯერებასა და სინთეზს. საკითხის რეფერირება შეიძლება უშუალო მოსამზადებელ სამუშაოდ მივიჩნიოთ დამოუკიდებელი მეცნიერული მუშაობისათვის.

ტიპობრივ სავარჯიშოთა ნიმუშები:

სცადეთ გამართოთ ტექსტი აზრობრივად და სტილისტიკურად (ერთ-ერთი საპარლამენტო გამოსვლის ფრაგმენტი – ლიტ. საქ. 8.07.1994):

მე ვადასტურებ კონტროლის პალატის ცნობას, სადაც ცალსახად დადგენილია, რომ აღნიშნული კუპონები გამოყოფილი იქნა თავდაცვისა და ეროვნული უშიშროების კომისიის შუამდგომლობის საფუძველზე. ჩვენ ვთხოვეთ თავდაცვის სამინისტროს, ვინაიდან ამ შუამდგომლობაში თავდაცვის სამინისტრო მოიხსენიებოდა, როგორც თვითონ შუამდგომელი და ასევე ვთხოვეთ მინისტრთა კაბინეტს ეცნობებინა, თავდაცვის სამინისტრო თვითონ უშუალოდ აღნიშნული კომისიის შუამდგომლობის საფუძველზე მოითხოვდა თუ არა აღნიშნული კრედიტების გაკემას, ასეთი რამ მინისტრთა კაბინეტში არ არის. იყო ისიც, ბატონი ფაცაცია აქ ბრძანდება, ასახელებენ პიროვნებებს და ვითომ ეს დოკუმენტები არის პროკურატურაში, პროკურატურაში ამის შესახებ არაფერი დოკუმენტი არ არის. მე მაქვს ბატონ ფაცაციას ხელმოწერით დოკუმენტი, სადაც წერია ეროვნულ ბანკზე მიმართებით გიგაშვილის, სადაც წერს, რომ ვთხოვეთ ინფორმაციას ამის თაობაზე, მინისტრთა კაბინეტი იმის შესახებ, რომ შუამდგომლობა იყო უშუალოდ თავდაცვის სამინისტროსაგან, ან სხვა ვინმესაგან, ამის თაობაზე არაფერს არ ამბობს, ჩემი ძირითადი ამოცანა ის არის, რომ, მართალია მე რაღაცეებში ბატონ ნათაძეს... ამ კომისიის წევრები დაინტერესებულნი ვართ, მაგრამ ჩემი ამოცანის ძირითადი მიზანი ის არის, რომ კომისიამ მუშაობა დაამთავრა და მე მჯერა, რომ კანონით ისეთი ფონდი არ შეიძლება შექმნილიყო, აქ კანონის დარღვევას აქვს ადგილი. ეს სხვა სადავო საკითხია, ბატონო თედო, ეს იყო და ახლა აღარ არის, მაშინ ეს შემდგომი სტადიის ამოცანა იქნება. კომისია ვთხოვეთ პარლამენტს, თუ კითხვები იქნება გაბასუხებთ და მოითხოვს, რომ თუ საჭიროა დახმარებოდით საქმის მსვლელობას, იმიტომ, რომ ჩვენი კომისია შეიქმნა აფხაზეთის აღორძინების საერთაშორისო ფონდის საქმიანობის გამოსარკვევად. დანარჩენი დეტალები, რომლებიც ცალკეულ დეპუტატებს და კომისიის წევრებს აქვთ, განცხადების... შემოწმებული ჩვენ ამ სტადიაზე უკვე გვაუაღდებოდა, რომ შეგჩერდეთ და თუ პარლამენტის სურვილი არ იქნება, ჩვენ მუშაობას ვერ გავაგრძელებთ. თუ იქნება პარლამენტის გადაწყვეტილება, ჩვენ შეგვიძლია მივყავთ ამ მსვლელობას და მოკვლევის შედეგები მოგახსენოთ, თუნდაც დასკვნით.

დაუავით აბზაცებად მოცემული ტექსტი, გააკეთეთ მისი კონსპექტი, თეზისები, რეზიუმე:

ა. შანიძე, „ვეფხისტყაოსნის“ ტექსტის დადგენის პრაქტიკიდან

ცნობილია, რომ „ვეფხისტყაოსნის“ ძველ ხელნაწერებს ჩვენამდის არ მოუღწევია. უძველესი თარიღიანი ხელნაწერი 1646 წლისაა. უთარილო ხელნაწერები მე-17 საუკუნეს ან, დიდი-დიდი, მე-16 საუკუნის უკანასკნელ მეოთხელს ვერ უსწრებენ. ცნობილია ისიც, რომ იყვნენ მოხალისეები (გადამწერლები, რედაქტორები), რომლებიც „ვეფხისტყაოსნის“ ტექსტს შიგადაშიც ურთავდნენ თავისას, უმატებდნენ. გადამწერლებს რომ არ ესმოდათ ტექსტის ესა თუ ის ადგილი, უნებურად ასხვაფერებდნენ ცალკეულ სიტყვებს. ზოგი ცდილობდა, რომ ესწორებინა პოემა თავის გემოზე. ამიტომ მოღწეული ხელნაწერები ძალიან ჭრელ სურათს იძლევიან როგორც სტროფების შედგენილობის მხრივ, ისე ცალკეული ადგილების წაკითხვით. „ვეფხისტყაოსნის“ ტექსტის დადგენა გულისხმობს პოემის გაწმენდას ჩანართ-დანართი სტროფებისაგან, გასწორებას დამახინჯებული ადგილებისას, აღდგენას რუსთველის დროინდელი ორთოგრაფიისას და პოემის ისეთი სახით წარმოდგენას, რომ იგი მაქსიმალურად უახლოვდებოდეს შოთას ხელიდან გამოსულ ნაწარმოებს. ნიადაგი ასეთი მუშაობის შესასრულებლად უკვე საკმაოდ მომზადებულია: აღდგენილია პირველი გამოცემა „ვეფხისტყაოსნისა“ (1712 წ.), ე. წ. ვახტანგის გამოცემა, რომელსაც გარკვეული გავლენა მოუხდენია მერმინდელ გამოცემებზე, გამოცემულია ერთი ხელნაწერი მთლიანად (1671 წ.), აგრეთვე ვარიანტები სხვა ხელნაწერებისა ამ ხელნაწერის მიმართ, „ვეფხისტყაოსნის“ სიმფონია, რუსთველოლოგიური ნაშრომების ბიბლიოგრაფია, თამაყრილია სხვადასხვა მკვლევრის მიერ გამოთქმული აზრები ამა თუ იმ სტროფისა და ცალკეული სიტყვების შესახებ, „ვეფხისტყაოსნის“ დამდგენ კომისიას მოეპოვება ფოტოაჩრები უმნიშვნელოვანესი ხელნაწერებისა. ტექსტის დადგენის პროცესში გამოირკვა, რომ ზოგი ხელნაწერი უფრო სანდოა, ზოგი ნაკლებ სანდო და ზოგიც ისეთი, რომ ყოველთვის ეჭვის თვალით უნდა უყურებდე. მიუხედავად ხელნაწერთა ასეთი სიჭრელისა, კრიტიკული განხილვის შედეგად ხერხდება პოემის გაცხრილვა ჩანართ-დანართებისაგან, შოთას დროინდელი ორთოგრაფიის აღდგენა და, საერთოდ, პოემის ისეთი სახით წარმოდგენა, რომ ტექსტი გამართული იქნება დიდი მიახლოებით რუსთველის კალმით დაწერილ ტექსტთან. ამ წლის ბოლოსათვის დამზადებული იქნება და დასაბუთდად გადაეცემა „ვეფხისტყაოსნის“ ახლად გადახედული ტექსტი უმთავრესი ვარიანტებითურთ, აგრეთვე ჩანართ-დანართი სტროფები, ძნელოვანი ადგილების ახსნა-განმარტება და ლექსიკონი.

იპოვეთ შეცდომა და გაასწორეთ, გამართეთ წინადადება:

ეტყობა, ამ კაცის მიკარება არც ერთ წესიერ საქმეზე არ შეიძლება! მაგის ჩამდენი კაცი სუფთა სულისა არ უნდა იყოს. დიდი ილია საქართველოს არასოდეს არ მიიხნევედა რუსეთად და იგი ამ ორი სახელმწიფოს მცნებას ყოველთვის მკვეთრად მიჯნავდა ხოლმე. ამანაც გააწამა: მაშ, რა ვითხოვო, თუ არა დასჯა მწვალებელთათა. არ ურჩიეს... წისქვილის დაბრუნებაც არ ურჩია ბევრმა. იგი ითხოვდა... უზენაესი სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა საკასაციო კოლეგიის განხილების გაუქმებას... პროგნოზი ყოველთვის რაიმეს ემყარება — ინფორმაციას, დაკვირვებას, ლოგიკას, ანალიზს, აღლოს, ინტუიციას და კიდევ, შესაძლოა, რაღაც ისეთსაც, რასაც ზუსტი სახელი ვერ მოეძებნოს, თუმცა სხვა ყველაფერზე მეტი სამსახური შეიძლება გაგიწიოს. არც საქართველო და არც საგაიხოდ გადადებული სპარსეთის კომპანია რუსეთში აღარაფის გახსენებია. შეცდომები თითოეულ ჩვენგანს გვაქვს მუშაობაში, მაგრამ ჩვენს ადგილს გენიოსებიც რომ მოვიდნენ, აგრე იოლად ვერ უშველიდნენ საქმეს. საქართველოს სახელმწიფოებრიობის შექმნის გარდამავალმა პერიოდმა თავისი კვალი პროკურატურის ორგანოებსაც დაამჩნია. ქვეყანაში წესრიგის დამყარებას ეცდილობთ თითქოს (თუ ვითომ), თვით პარლამენტი კი თავად არღვევს ყოველ წუთს წესებს. როგორც აღვნიშნე, ჩვენი კომპანია ბორის ელცინთან საარჩევნო კომპანიის დროს მუშაობდა. ისეთ არეულ-დარეულ, მოულოდნელობებით და წინააღმდეგობებით აღსავსე დროსა და ქვეყანაში, როგორც დღეს საქართველოშია, გუმანზე, ინტუიციასზე, აღლოზე აგებული ეს პროგნოზი ისეთი ზუსტი აღმოჩნდა, რომ... არ მოხერხდა სოხუმში და სხვა რეგიონებში ცხოვრების ნორმალური რითმის აღდგენა. საამისო გზების ძიება იყო ბატონ ვახტანგ ძაბირაძის გამოსვლაში, რომელიც მან ფრაქცია „რესპუბლიკელების“ სახელით გააკეთა. მაგრამ იმ პუნქტის მომხრეებმა, რომელიც აზრით დადგენილებაში აუცილებლად უნდა ფიგურირებდეს 1995 წელი — ჯარის აქედან გაყვანის ბოლო ვადა, — როგორც ჩვენი ძლივს მონაპოვარი, მოინდომეს ამ პუნქტის რეანიმაცია — ხელმეორედ კენჭისყრა, ისევ სახელობით. (ბ-ნმა გამომსვლელმა) ოპტიმისტურ ნოტაზე დაამთავრა: — ჩვენი პარლამენტის პოლიტიკურ-სამართლებრივი კურსი ამის იმედს იძლევა. დღეს საქართველოში უამრავი ძალა მოქმედებს ისეთი, რომელიც თავს ზემოთ ძალას გაკარგვინებს. უფრო სწორედ ისინი, ვინც დედამიწას შართავენ... და თუ კაცი, ან რამდენიმე კაცი (რა მნიშვნელობა აქვს) მოიწადინებს, საკუთარ სახლში არ შევიშვებს, და განაბანკის პრეზიდენტს ვერ შემოახვევს თავის ნებას?! ირაკლი შენგელაიას სიტყვების შემდეგ საქმე უშუალო კენჭისყრას მიადგა. აშშ და ჩინეთი

შეთანხმდნენ ახალი მოლაპარაკებების ჩატარებაზე, რათა თავიდან იქნეს აცილებული ომი საფეიქრო დაზგათა მწარმოებელ ორ უდიდეს კამპანიას შორის. ჩვენს პოლიტიკურ ცხოვრებაში არის სახელები, მეტ-ნაკლებად მუდამ ადამიანთა ყურადღების ფოკუსში რომ არის მოქცეული. მანამდე მასხადოვის ემისარმა 34 დღე გაატარა წინასწარი დაკავების საკანში, სადაც იგი მოსკოვის თხოვნით მოხვდა. როგორც იქნა, გადაწყდა საკითხი, რომელიც ბოლო თვეების მანძილზე, იდგა თუ არა იდგა პარლამენტის სხდომათა დღის წესრიგში, წალმა-უკულმა ტრიალებდა. შესვენებაზე ყველაფერი ირგვლივ, როგორც იტყვიან, დუღდა და გადმო-დუღდა. გამოცხადდეს კუპონი ერთადერთ ფულად და საგადასახადო საშუალებად. წინასწარ შევთანხმდეთ, რომ ეს პუბლიკაცია მიზნად მკითხველზე აზრის თავზე მოხვევას არ ითვალისწინებს, თუმცა გარწმუნებთ, რომ წარმოდგენილი მასალები დასათფიქრებლად და განგაშის საფუძვლად სამსჯელოდ ნამდვილად ღირს. ეს არის ღია პრეტენზიის წაყენება ნებისმიერ თანამდებობის პირზე. პარლამენტართა უმრავლესობა მიმდინარე პოლიტიკურ კონიუქტურას დაემორჩილა და ორიენტაცია დაჰკარგა. როგორ გავიგოთ თავისუფლების მცნება, როგორ ავხსნათ ეს სიტყვა? კითხვებს ყველა მსურველი აგზავნიდა, მათ შორის კი ყველაზე საინტერესოსა და მისაღებს რედაქტორები ირჩევდნენ — კეიტს მხოლოდ ამის შემდეგ თუ მიაწვდიდით ხმას.

V. სპეციალური ტერმინოლოგია

1. სპეციალური ტერმინოლოგია და მისი მიმართება საერთო ლექსიკურ ფონდთან

უკვე ნათლად გამოიკვეთა, რომ ფუნქციონალურ სტილთა თავისთავადობას არაერთი სპეციფიკური ენობრივი ნიშანი განაპირობებს. მეტიც, თითოეული სპეციალობისა და დარგის ფუნქციონირების სფეროში დამოუკიდებელი სპეციალური ენა ყალიბდება. დროთა განმავლობაში, რაც უფრო დიფერენცირებული და საკუთარ საზღვრებში გამოკვეთილი ხდებოდა ესა თუ ის დარგი, მით უფრო თვალსაჩინო ხდებოდა შესაბამისი სპეციალური ენის თავისთავადობა. აღნიშნული სპეციალური ენების ასეთი თავისთავადი სახის ერთ-ერთი მთავარი განმსაზღვრელია ის ტერმინოლოგია, რომელიც შესაბამისი დარგის მთლიან ცნებით სისტემას მოიცავს და რომლის გარეშეც არსებითად შეუძლებელია ამ სფეროს ფარგლებში ოპერირება, აზროვნება და კომუნიკაცია. სწორედ ამ აზრის შემცველია ტერმინოლოგიური შესიტყვება „სპეციალური ენა“ (პირდაპირი გაგებით ეს „ენა“, ცხადია, საერთო ენისაგან დამოუკიდებელი არ არის).

ამგვარად, ტერმინოლოგია სპეციალურ ტერმინთა სისტემაა. ტერმინი კი არის ისეთი სიტყვა ან შესიტყვება (სიტყვათა ჯგუფი), რომელიც ამა თუ იმ დარგის სპეციალურ ცნებათა შინაარსს გამოხატავს. ამავე დროს, ტერმინისათვის ნიშანდობლივია სისტემური ხასიათი, რამდენადაც ის შესაბამის ცნებათა მთელ სისტემაში იკავებს ადგილს და თავის სპეციფიკურ შინაარსსაც მხოლოდ ამ სისტემის ფარგლებში და გათვალისწინებით გამოხატავს (მარტივი მაგალითი: **ბრუნვა** – გრამატიკაში *სახელის ფორმაცვალეობა*, ხოლო ასტრონომიაში – *პლანეტების წრიული მოძრაობა... ქერქი* – ბოტანიკაში *ხის კანია*, ნიადაგმცოდნეობაში – *მინის ზედაპირი*, ანატომიაში – *ტვინის გარე აპკი* და მისთ.).

შინაარსობრივი თვალსაზრისით ტერმინებისათვის რამდენიმე არსებითი ნიშან-თვისება არის დამახასიათებელი:

ა) მონოსემიურობა: საერთო ლექსიკისაგან განსხვავებით, ტერმინს პოლისემია (მრავალმნიშვნელობიანობა) არ ახასიათებს, ის ერთ ზუსტ მნიშვნელობას გამოხატავს. მართალია, როგორც უკვე ითქვა, ერთსა და იმავე სიტყვას შეიძლება სხვადასხვა დარგში სხვადა-

სხვა ტერმინოლოგიური შინაარსი ჰქონდეს, მაგრამ ერთი დარგის შიგნით, ანუ ტერმინოლოგიურ მიკროსისტემაში, ტერმინის მნიშვნელობა, ნესისამებრ, ერთგვაროვანია.

ბ) სინონიმის არარსებობა (ნაკლებად გამოვლენა): უთუოდ შინაარსობრივი სიზუსტის მოთხოვნიდან გამომდინარეობს ის, რომ სპეციალური ენებისათვის სინონიმია ნიშანდობლივი არ არის. მართალია, აქ საგანგებო გათვალისწინებას მოითხოვს ე. წ. ტერმინოლოგიური დუბლეტების არსებობა (რაც სინონიმიაზე საუბრისას უკვე იყო მითითებული – იხ. თ. 4, 3), მაგრამ, ამავე დროს, უნდა გვახსოვდეს, რომ, ჯერ ერთი, ტერმინოლოგიური დუბლეტები (*დამსგავსება – ასიმილაცია, გაყურება – ანესთეზია...*) ტიპობრივ სინონიმებად ვერ მიიჩნევა, მეორეც – ისინი უპირატესად უცხო და „სამამულო“ წარმომავლობის მოცილე ტერმინოლოგიურ ერთეულებს წარმოადგენენ და მათი არჩევანი არსებითად ენის „სინმინდის“ დაცვასთან არის დაკავშირებული. ამიტომაც არის, რომ ერთი დარგობრივი ქვესისტემის შიგნით ისინი, ჩვეულებისამებრ, არ ენაცვლებიან ერთმანეთს; ანდა – ერთი (უცხოური) უფრო სპეციალურ ენაში გამოიყენება, მეორე კი („სამამულო“) – საერთო-სახალხო ენაში.

გ) ნეიტრალურობა სუბიექტური დამოკიდებულების თვალსაზრისით: ისევე, როგორც ოფიციალური ენობრივი ურთიერთობებისათვის, სპეციალური ტერმინოლოგიისათვის ნიშანდობლივია შინაარსობრივი გამოსატვის ნეიტრალურობა, „ობიექტურობა“. ტერმინები, რომელთაც პირველ რიგში ცნებითი სიზუსტე მოეთხოვება, ჩვეულებისამებრ, დაცლილია სუბიექტური დამოკიდებულებების, პიროვნული ემოციისა და ექსპრესიის გამოვლენისაგან (ცხადია, ეს არ გამორიცხავს იმას, რომ რომელიმე კონკრეტულ ტერმინს თავისთავად ჰქონდეს პოზიტიური ან ნეგატიური შინაარსი).

რა ადგილი უჭირავს სპეციალურ ტერმინოლოგიას საერთო-სალიტერატურო ენასთან მიმართებით?

უნდა ითქვას, რომ ამ კითხვისადმი ერთგვაროვანი დამოკიდებულება არ არსებობს. ერთნი მიიჩნევენ, რომ სპეციალური ლექსიკონი ავტონომიური და იზოლირებულია საერთო-სალიტერატურო ენის ლექსიკისაგან; მეორენი სპეციალურ ტერმინოლოგიას საერთო-სალიტერატურო ენის ერთ-ერთ ქვესისტემად, მის შემადგენელ ნაწილად აცხადებენ. ერთი რამ სრულიად აშკარაა: არც ერთი სპეციალური ენა და მისი ტერმინოლოგია საერთო-ეროვნული ენისაგან სრულიად იზოლირებული არ არის და როგორც თვითონ სარგებლობს იმ ენობრივი „ინვენტარით“, რაც საერთო ენაში არსებობს, ისე – პირიქით – თავადაც ასაზრდოებს საერთო ლექსიკურ საგანძურს

ახალ-ახალი ცნებებით. და რაც უფრო შორს მიდის ტექნიკური პროგრესი, ცივილიზაციის საყოველთაო განვითარება, გლობალური საინფორმაციო ქსელი, მით უფრო ხელშესახები ხდება სპეციალური ენებისა და საერთო-სახალხო ენების დაახლოება (მიუხედავად იმისა, რომ, როგორც ითქვა, მეცნიერებათა განვითარება უფრო ზრდის აღნიშნული სპეციალური ენების სპეციფიკურობას). მაგალითისათვის: ნახევარი საუკუნის წინ მედიცინის სფერო, რომელიც, თავის მხრივ, უამრავ ქვედარგს მოიცავს, ენობრივი (ლექსიკური) თვალსაზრისით უპირატესად მიუწვდომელი იყო ენის საერთო მომხმარებლისათვის, დღეს კი ათასობით სამედიცინო ცნება-ტერმინი ბუნებრივად გამხდარა საერთო მოხმარების „საგანი“ (მხოლოდ რეკლამის დონეზეც კი არაერთმა ტრადიციულმა თუ არატრადიციულმა დაავადებამ თუ სამკურნალო საშუალებამ მოიპოვა საერთო-სახალხო გავრცელება).

საერთო-ეროვნული და სპეციალური ენების აღნიშნული ურთიერთმიმართება, ცხადია, პირველ რიგში ლექსიკური შედგენილობის თვალსაზრისით არის აქტუალური და ეს მიმართება ხელშესახები ხდება როგორც ლექსიკური „თანაზიარობის“, ისე – განსაკუთრებით – მოქმედი სიტყვანარმოების დონეზე, რამდენადაც ტერმინოლოგიის წარმოქმნაც საერთო სიტყვანარმოებით მოდელებს ემყარება.

სხვადასხვა სპეციალური ენებისა და საერთო-ეროვნული (სალიტერატურო) ენის ურთიერთკავშირი, როგორც ითქვა, ორმხრივია; კერძოდ:

სპეციალურ ენებში საერთო-სალიტერატურო ენის არაერთი ლექსიკური ერთეული შესულა და დატვირთულა სპეციფიკური ტერმინოლოგიური შინაარსით. მაგალითად, სიტყვა **ლილეო**, რომელიც სულხან-საბას განმარტებული აქვს, როგორც „*ძაფის საქსოვი ჩხირი*“, ხოლო ხალხურ ხელსაქმის ტერმინოლოგიაში **დაზვაზე საქსოვ მსხვილ სწორ ჯოხს** აღნიშნავდა, მანქანათმშენებლობის ტერმინოლოგიაში ერთ-ერთი ლერძის აღმნიშვნელი გახდა; **სარქველი**, რომელიც რაიმე ჭურჭლის საფარებელს აღნიშნავდა, გამოყენებულ იქნა მედიცინაში, იმავე მანქანათმშენებლობაში და სხვ. ასევე სხვადასხვა ტერმინოლოგიურ სისტემაში იქნა ჩართული ისეთი საერთო მოხმარების სიტყვები, როგორცაა: *თავი, გული/ გულა, მუხლი, ტერფი, მხარი, შრე, ქერქი, ტოტი, შტო, კონა, კვანძი* და მრავალი სხვა.

თანამედროვე სალიტერატურო ენაში, როგორც მასალა წარმოაჩენს, ძირითადი ლექსიკური ფონდის არაერთ სიტყვას მინიჭებია ვინრო ტერმინოლოგიური ფუნქცია; ზოგჯერ ერთი და იგივე სიტყვა რამდენიმე ტერმინოლოგიურ ქვესისტემაშიც კი არის ჩართული. თუ ქართული ენის განმარტებით ლექსიკონს ამ თვალთ შევხედავთ, დავ-

ინახავთ, რომ სიტყვათა პოლისემიურობის მნიშვნელოვანი წილი სწორედ ამ ხასიათისაა; ზოგჯერ მითითებულაც არის სიტყვის კონკრეტული მნიშვნელობის ამა თუ იმ დარგისადმი კუთვნილება. მაგალითად, **ჟანგი** სიტყვის მეორე მნიშვნელობად მითითებულია:

ქიმ. რომელიმე ნივთიერების ნაერთი ჟანგბადთან. და ამგვარად:

პერანგი... 3. ტექ. ქვის, ხის, მარმარილოს... ფენა, გარსი, რომლითაც დაფარულია რაიმე ნაგებობა ან საგანი.

სიჩქარე... 2. ფიზ. სხეულის მიერ განვლილი მანძილის შეფარდება დროის ერთეულთან; 4. ტექ. ავტომანქანის მამოძრავებელი ძალის გაძლიერება-შემცირების ხარისხი.

სხივი... 2. ფიზ. ელექტრომაგნიტური, ბგერითი ენერგიის გავრცელების მიმართულება.

ტანი... 4. მთ. მად. შახტის ვერტიკალური ნაწილი ზედაპირიდან ფსკერამდე.

მეორე მხრივ, სალიტერატურო ენის ძირითადი ლექსიკონი (საერთო მოხმარების ლექსიკა) გამუდმებით ივსება საყოველთაოდ გააქტიურებული სხვადასხვა დარგობრივი ტერმინებით. ეს განსაკუთრებით შეეხება იმ ტერმინოლოგიურ ერთეულებს, რომელთაც დარგთაშორისი (საერთო-სამეცნიერო) გამოყენება აქვთ (სხვაგვარად ამბობენ, რომ დარგობრივ „მიგრაციას“ განიცდიან). მაგალითად, არსებითად ყველა დარგში გამოიყენება ისეთი ტერმინები, როგორიცაა: *სისტემა, ანალიზი, ელემენტი, ანომალია, კანონზომიერება, დინამიკა, შედარება, ახსნა, გააზრება, განმარტება, წესი, პასიური, აქტიური, დადებითი, უარყოფითი, არსი, პროცესი, არგუმენტი, დასაბუთება* და სხვ.

სხვადასხვა სპეციალური ლექსიკონიდან ამგვარად იჭრება საერთო-ეროვნულ (სალიტერატურო) ენაში და იმკვიდრებს ადგილს არაერთი ტერმინი. მაგალითად, ჯერ კიდევ 1950 წელს, ქეგლ-ის I ტომში, მხოლოდ ასო **ჟანზე** (ლექსიკონის ერთ-ერთ ყველაზე მცირერიცხოვან მონაკვეთში) ასახულია შემდეგი სპეციალური ტერმინები: *ჟაბო¹, ჟაბო², ჟაკარდი, ჟაკარდული, ჟაკერია, ჟაკეტი, ჟალუზი, ჟამნი, ჟანგა, ჟანგარო, ჟანგბადი, ჟანგეული, ჟანგვადი, ჟანგვითი, ჟანგმინა, ჟანდარმი, ჟანდარმერია, ჟანდარმული, ჟანრი, ჟანრისტი, ჟანრობრივი, ჟანრული, ჟანრულობა, ჟარგონი, ჟარგონული, ჟასმინი, ჟელატინი, ჟელე, ჟენ-შენი, ჟესტი, ჟესტიკულაცია, ჟესტიკულირება, ჟესტ-მიმიკა, ჟეტონი, ჟილეტი, ჟიჟმატიანი, ჟირო, ჟირობანკი, ჟირონდისტი, ჟიური, ჟოკეი, ჟონგლიორი, ჟონგლიორობა, ჟონვადი,*

¹ ისიც უნდა ითქვას, რომ ზოგჯერ არც კი ხერხდება ზღვარის გავლება ჩვეულებრივ სიტყვასა და ტერმინს შორის; საერთოდ მაღალია თანამედროვე ლექსიკის ტერმინოლოგიურობის ხარისხი.

ჟონვადობა, ჟურნალი, ჟურნალისტი, ჟურნალისტიკა, ჟურნალისტური, ჟურფიქსი, ჟღერადი, ჟღერადობა.

როგორც ვხედავთ, ზოგიერთი ტერმინი საყოველთაო მოხმარებისა გამხდარა, დაუკარგავს უშუალო სპეციალური მიკუთვნებულობა და სულაც აღარ აღიქმება სპეციალურ ტერმინად (მაგ. *ჟანგბადი, ჟურნალი...*). ამგვარ შემთხვევებში ზოგჯერ დეტერმინოლოგიზაციაზეც ლაპარაკობენ. ეს მაშინ, როცა საერთო-სალიტერატურო ენაში გადასული ტერმინი არსებითად კარგავს ტერმინოლოგიურ მონოსემიურობას და იწყებს სემანტიკური ველის გაფართოებას.

ამავე დროს უნდა აღინიშნოს, რომ სპეციალური ლექსიკონი (ტერმინოლოგიური სისტემა) მაინც ყოველთვის ინარჩუნებს ლექსიკურ თავისთავადობასა და ავტონომიურობას, რამდენადაც მასში მუდმივად რჩება ტერმინთა არცთუ მცირე ნაწილი, რომელიც მხოლოდ დარგობრივი გამოყენებისათვის არის განკუთვნილი, არ პოვებს ასახვას საერთო-სახალხო ენაში. ამგვარი („ავტონომიური“) ლექსიკის წილი, ცხადია, იმაზეც არის დამოკიდებული, თუ რამდენად საერთო გავრცელებისა და მოხმარებისაა ის სპეციალური სფერო, რომელსაც შესაბამისი ლექსიკა ასახავს.

მაგალითად, შეგვიძლია მთლიანად მოვიყვანოთ სიტყვანი ასო ბანზე ფსიქიატრიის ერთ-ერთი მცირე ლექსიკონიდან და დავაკვირდეთ, რა ნაწილია მასში საყოველთაო გამოყენებისა და რა – ვინრო-სპეციალური:

ბაზოფობია, ბალისტოფობია, ბარაფობია, ბარესთეზია, ბარგილოსია, ბარითმია, ბარილალია, ბატარიზმი, ბატოფობია, ბედლაში, ბიოლოგიზაცია, ბიოპათოგრაფია, ბიოსტიმულატორები, ბისექსუალიზმი, ბლეფაროპტოზი, ბოდვა (აბსურდული, ავტოფსიქიკური, ალოფსიქიკური, დეენისა და სხვ.), ბოდვითი აბნევა, ბოდვითი განწყობა, ბოდვითი ფორმა შიზოფრენიისა, ბოდვის კრისტალიზაცია, ბოტულიზმი, ბრადიბაზია, ბრადიკინეზია, ბრადილალია, ბრადიპრაქსია, ბრადიფაზია, ბრადიფრენია, ბრაიდიზმი, ბრაქიბაზია, ბრომიდროზი, ბრომიზმი, ბრონტოფობია, ბრუტალური, ბულბოკამკინი, ბულიმია.

ამგვარად, სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესი, სულ უფრო ვინრო სპეციალობებისა და დარგების წარმოშობა და განვითარება ბუნებრივად განაპირობებს ათასობით ტერმინის მომცველი ვინრო-სპეციალური ლექსიკონების (ლექსიკური ფონდების) ჩამოყალიბებას; ამავე დროს, იგივე პროცესები განაპირობებს სპეციალური ლექსიკის უფრო და უფრო მეტად შეღწევას, „ინფილტრაციას“ საერთო-სალიტერატურო ენაში (არცთუ, სამწუხაროდ, ძირეული ლექსიკის დაუზარალებლად!). ეს ტენდენცია საყოველთაოა და ვერც ერთი ენა ვერ აუფლის

გვერდს. ამიტომაც თანამედროვე სალიტერატურო ენის ლექსიკონი თავისი შემადგენლობით ის ველარ იქნება, რაც იყო ნახევარი საუკუნის წინათ, მით უფრო – საუკუნის წინათ და ა. შ.

2. ტერმინოლოგიური ფენები და სპეციალური ტერმინოლოგიური მოდელები

როგორც ითქვა, სპეციალური ტერმინოლოგია ყალიბდებოდა და ივსებოდა იმ ნაირგვარი სამეცნიერო და ტექნიკური დარგების განვითარების შესაბამისად, რომლებიც დროთა განმავლობაში იმკვიდრებდა ადგილს ქართული სულიერი თუ მატერიალური კულტურისა და ქართული ენის ნიაღში. თუ თავდაპირველად ტერმინოლოგიური უზრუნველყოფის აუცილებლობა მხოლოდ ფილოსოფიისა და ღვთისმეტყველების სფეროებს მოიცავდა, თანდათან წარმოიშვა პირობები მათემატიკის, ასტრონომიის, რიტორიკის, გრამატიკის, მუსიკის, მედიცინის და სხვა დარგებისა და მათი შესაბამისი ტერმინოლოგიის ჩამოყალიბებისა. ამიტომაც არის, რომ ის მდიდარი ტერმინოლოგიური ფონდი, რომელიც ქართული სალიტერატურო ენის ისტორიული განვითარების ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ასპექტს წარმოადგენს, სულ სხვადასხვა დროისა და სფეროს დანაშრევებს შეიცავს. კერძოდ, ჯერ კიდევ ძველ ქართულ მნიგნობრულ წრეებში შეიქმნა უმნიშვნელოვანესი, ქართული ენის საერთო ფონდისაგან არსებითად განუყოფელი ისეთი ტერმინები, როგორიცაა:

არსი, არსება, არსებითი, გონება, გონიერება, აგებულება, განცდა, გრძნობა, ვითარება, მგრძნობელობა, ნივთი, ნივთიერი, სულიერი, ძლიერება, უძლურება, თვითმყოფობა, წარმოება, ურთიერთობა, ცნობიერება, მოძღვრება, ჭეშმარიტება, შეხება, არარაობა, სისრულე, სივრცე, უმეცრება, მეცნიერება, ხელოვნება, მხედველობა, მდგომარეობა, მოძრაობა, უძრაობა, სიტყვიერება, იგივეობა, ცვალებადი, ცვალებადობა, ქმნადობა, ხორციელი, ღირსი, მსგავსი, შემოქმედებითი, მოქმედებითი, ხედვითი, მსგავსებითი, ცვალებადი, თვითმპყრობელობა, რაოდენობა, ვარსკვლავთმრიცხველობა, თანამზრახველობა, მიმართება, უკვდავება და სხვ.

ცალკეული ტერმინების, მთელი ტერმინოლოგიური ველებისა და სიტყვათა ტერმინოლოგიური მნიშვნელობების განსაზღვრის შესანიშნავი ნყაროა სულხან-საბა ორბელიანის „ლექსიკონი ქართული“; ანტონ კათალიკოსს ეკუთვნის არაერთი ტერმინი ფილოსოფიასა და

გრამატიკაში; მნიშვნელოვანია წვლილი ტერმინოლოგიურ მემკვიდრეობაში დავით რექტორისა, დავით და იოანე ბაგრატიონებისა, ნიკო და დავით ჩუბინაშვილებისა, XIX საუკუნის კლასიკოსებისა და საზოგადო მოღვაწეებისა; თანამედროვე ტერმინოლოგიური სისტემების (ლექსიკონების) ჩამოყალიბების სრულიად ახალ ეტაპს ასახავს XX საუკუნე, თანამედროვე მეცნიერული სკოლების განვითარების პერიოდი თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტისა და საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის წიაღში და სპეციალური ტერმინოლოგიური კომისიების მოღვაწეობა ისეთი ცნობილი მეცნიერების მონაწილეობით, როგორებიც იყვნენ ივ. ჯავახიშვილი, ა. შანიძე, გ. ახვლედიანი, ალ. ჯანელიძე, დ. უზნაძე, ვ. ბერიძე, ნ. მუსხელიშვილი და სხვანი. ცალკეული ტერმინების დამკვიდრებაში ამ მოღვაწეთა ინდივიდუალურ წვლილსაც მიუთითებენ ხოლმე. მაგალითად, იოანე პეტრინს მიეწერება შემდეგი ტერმინების შემოღება: *გონიერი, წირი, უპირატესი*; ეფრემ მცირეს – *არსი, მეცნიერება*; ილია ჭავჭავაძეს – *მომართულება, ღირებულება, სინამდვილე, უარყოფა, უფლება, შინაარსი*; დიმიტრი უზნაძეს – *აღქმა, განწყობა*; გიორგი ნიკოლაძეს – *ტანვარჯიში, მსაჯი, მთასვლელობა*; ალექსანდრე ჯანელიძეს – *ასანთი*; ნიკო მუსხელიშვილს – *განტოლება*; ვუკოლ ბერიძეს – *შეებულება*; ნიკო ნიკოლაძეს – *ლიანდაგი, ორთქლმავალი*; ვასილ პეტრიშვილს – *ჟანგბადი* და სხვ. (ლამბაშიძე, 1986, 139).

ამავე დროს, ქართულ ლექსიკურ და სიტყვანარმოებით საფუძველზე შექმნილი ტერმინების გვერდით უძველესი დროიდანვე იმკვიდრებს ადგილს უცხო ენებიდან შემოსული არაერთი ტერმინი. მაგალითად, ბერძნულის გზით უკვე ძველ ქართულში მკვიდრდება ლექსიკური ერთეულები: *ამბიონი, ანგელოზი, ბარბაროსი, დისკო, ეკლესია, ეპიტაფია, ეპისკოპოსი, კათალიკოსი, თეატრი, მარტვილი, მონასტერი, ისტორია, კანონი, კლიტე, ლექსი, ლიტრა, მელანი, პალატა, რიტორი, საპონი, სვინდისი, სკიპტრა, ტაბლა, ტალანტი, ფილოსოფია, ფასი, ჰაერი* და სხვ. ასევე ბერძნულ-ლათინურია ძირითადი წყარო იმ „ინტერნაციონალიზმებისა“, რომლებიც საერთაშორისო ტერმინოლოგიური ლექსიკის მნიშვნელოვან წილს ქმნიან: *ატომი, ბიოლოგია, ისტორია, ლიტერატურა, მაგნიტი, ავტოგრაფი, ავტონომია, ალკოგორია, ამორფული, ანალიზი, ანალოგია, ანომალია, არისტოკრატია, აქსიომა...*

ამგვარად, ქართული ენის ტერმინოლოგიური ფონდი წარმომავლობის თვალსაზრისით შეიძლება ორ ძირითად ჯგუფად დაყოს: თვით ქართულ ლექსიკურ საფუძველზე წარმოქმნილი ტერმინები და ნასესხები ლექსიკა. ამავე დროს, ნასესხები ლექსიკის წილი ტერმი-

ნოლოგიაში მეტად მნიშვნელოვანია, თუმცა ეს ლექსიკაც საერთო სიტყვანარმოებით წესებსა და სისტემას ემორჩილება და საერთო მასალას ორგანულად ერწყმის.

სპეციალური ტერმინოლოგიის დამკვიდრება კლასიკურ სალიტიერატურო ენებში, ჩვეულებისამებრ, მიზანმიმართული და რეგულირებადია, რაც იმას გულისხმობს, რომ ახალი სპეციალური ცნების შესატყვისი ტერმინი შემოსულსა და საკუთარ ლექსიკურ მასალას შორის შეირჩევა გარკვეული მიზანშეწონილობის პრინციპით. ძირითადი ზოგადი პრინციპი აქ იმას გულისხმობს, რომ უცხო წარმომავლობის ტერმინი არ იქნეს დაშვებული (სანქცირებული), თუკი შესაბამისი „სამამულო“ ტერმინი (ან სიტყვანარმოებითი შესაძლებლობა) არსებობს. სხვა შემთხვევაში უცხოურ ტერმინთა დამკვიდრება კანონზომიერია.

ამ თვალსაზრისით გასათვალისწინებელია ისიც, რომ, როგორც ითქვა, ტერმინების პოლისემიურობა და სინონიმურ ტერმინთა არსებობა ერთ ტერმინოლოგიურ ქვესისტემაში არ არის ბუნებრივი. ეს იმას ნიშნავს, რომ ერთი დარგის (ქვესისტემის) ფარგლებში ტერმინი უნდა იყოს ერთი და ერთმნიშვნელოვანი. ტერმინების სინონიმია და პოლისემია, ჩვეულებისამებრ, დარგთაშორისი ტერმინოლოგიური ურთიერთობის შედეგია.

ამავე დროს, ისიც ცნობილია, რომ ტერმინოლოგიის სფეროშიც არსებობს თავისებური სინონიმის შემთხვევები. უკვე ითქვა, რომ მათი სპეციფიკური ურთიერთმიმართების გამო ამგვარ ლექსიკურ წყვილებს ტერმინოლოგიურ დუბლეტებს უწოდებენ. მათი შეფარდებითი რაოდენობა საკმაოდ მცირეა, თუმცა მნიშვნელობის თვალსაზრისით არცთუ მეორეხარისხოვანი ადგილი უკავიათ. ზოგი თვალსაჩინო მაგალითი:

ცდა - ექსპერიმენტი, ნაკლი - დეფექტი, მრენველობა - ინდუსტრია, ენათმეცნიერება - ლინგვისტიკა, ჭლექი - ტუბერკულოზი, კაცთმოყვარეობა - ფილანტროპია, კაცთმოძულეობა - მიზანთროპია, ხუროთმოძღვრება - არქიტექტურა, მოკვეთა - ამპუტაცია, სისხლნაკლებობა - ანემია, წარმომობა - გენეზისი, დანვრილებითი - დეტალური, დრეკადი - ელასტიკური, ჩანასახი - ემბრიონი, გრძნობა - ემოცია, ბნედა - ეპილეფსია, ლექსთწყობა - ვერსიფიკაცია, ამოსუნთქვა - ექსპირაცია, რხევა - ვიბრაცია, მიბაძვა - იმიტაცია, იარალი - ინსტრუმენტი, ხელნაწერი - მანუსკრიპტი, ბაგისმიერი - ლაბიალური, უარყოფითი - ნეგატიური, მართლწერა - ორთოგრაფია, აღქმა - პერცეფცია, შედეგი - რეზულტატი, ეროვნული - ნაციონალური, სულიერი - ფსიქიკური, ორენოვ-

ნება - ბილინგვიზმი, თავსართი - პრეფიქსი, ფარული - ლა-ტენტური, სასიკვდილო - ლეტალური, საფუძველი - ბაზისი და სხვა.

თუ დავაკვირდებით, მივხვდებით, რომ ჩვენს პირად ენობრივ (ან პროფესიულ) გამოცდილებაში მითითებულ დუბლექთაგან ერთ-ერთ ნევრს ენიჭება უპირატესობა (ხან - ქართულს, ხან - უცხოურს). ეს ძირითადად იმაზეა დამოკიდებული, ენის რომელ ქვესისტემას წარმოვადგენთ ჩვენ. როგორც უკვე ითქვა, ამგვარ ტერმინოლოგიურ დუბლექთაგან ერთ ტერმინოლოგიურ ქვესისტემაში, ჩვეულები-სამებრ, ერთ-ერთი დომინირებს. უპირატესად ფუნქციონალური განანილება ასეთია: უცხოური - სპეციალური ენის ფარგლებში, „სამამულო“ - საზოგადო ენობრივი ურთიერთობების სფეროში. თუმცა ამგვარი არჩევანი საბოლოოდ მაინც ინდივიდზეა დამოკიდებული (ეს შენიშვნა უპირატესად მეორე შემთხვევას - საერთო-ეროვნულ ენას - შეეხება).

ამა თუ იმ სპეციალურ ტერმინოლოგიურ სისტემას ძირითადად მაინც ქმნის ის სიტყვანარმოებითი (ტერმინთწარმოქმნელი) შესაძლებლობები, რომელთა საფუძველზეც, ჯერ ერთი, ხდება სრულიად ახალი ლექსიკური ერთეულების წამოქმნა, მეორეც, ამ ტერმინთა ურთიერთმიმართებით ყალიბდება თავისთავადი სიტყვანარმოებითი სისტემა, რომელსაც ექვემდებარება როგორც ძირეული, ისე ნასესხები ლექსიკა; ანუ: ტერმინის ფუნქციონირება არ მთავრდება იმით, რომ არსებობს რომელიმე ერთი „სამამულო“ თუ უცხოური ტერმინი, არამედ მასზე დამყარებით ამოქმედდება მოქნილი სიტყვანარმოებითი მექანიზმი. ვთქვათ, არსებობს ტერმინოლოგიური დუბლექტი მედიცინაში **შოკვეთა - ამპუტაცია**; შესაბამისად, ისევე, როგორც **შოკვეთა** განავითარებს შესაბამის დერივატებს - **შოკვეთილი, მოსაკვეთი, მოშოკვეთი...** **ამპუტაცია** სიტყვაც მოითხოვს ანალოგიურ „შეგუებას“ არსებულ სიტყვანარმოებით შესაძლებლობებთან და წარმოიქმნება: **ამპუტირებულ-ი, სა-ამპუტაცი-ო, უ-ამპუტაცი-ო, ამპუტაცია-მდელო** და მისთ.

ენაში არსებული ტერმინოლოგიური ფონდი სტრუქტურული თვალსაზრისით შეიძლება სამ ძირითად ჯგუფად დავყოთ: მარტივფუძიანი (*ლილევი, ლითონი, ქანი, აირი, პირი...*), თავსართ-ბოლოსართებით ნანარმოები (*სულიერი, გარემო, გარემოება, პიროვანი, სიკეთე, ქანობი...*) და რთულფუძიანი ტერმინები - კომპოზიტები (*მტვერსასრუტი, წყალსადენი, ცეცხლმქრობი, მანქანათმშენებლობა...*).

რა სიტყვანარმოებითი მოდელია გამოყენებული ახალი ტერმინების წარმოსაქმნელად?

ზოგადად შეიძლება ითქვას, რომ ყველა ის სიტყვანარმოებითი

შესაძლებლობა, რაც კი საერთოდ არსებობს ქართული ენის შესაბამის „არსენალში“. მეტიც, ტერმინოლოგიურ სიტყვანარმოებაში ცოცხალ ტერმინთნარმომქმნელ ფუნქციას ასრულებს ზოგი უცხოური თავსართ-ბოლოსართი. სახელდობრ, ამგვარად გამოიყენება ლათინური. -**იზმ-**, -**ისტ-** ბოლოსართები, **პრო-**, **ანტი-** თავსართები და მისთ. მაგალითად, გასულ საუკუნეში იქმნებოდა ისეთი პოლიტიკური თუ სამეცნიერო შინაარსის ცნებები, როგორცაა **ტროცკისტი**, **მარქსიზმი**, **ცენტრისტი**... (აგრეთვე ირონ. **სუფრისტი**, **ფულისტი**, **კუჭისტი**...), **ანტიბოლშევიკური**, **პროამერიკული**... უახლესმა ისტორიამ ნარმომშვა საქართველოს პირველი და მეორე პრეზიდენტებისადმი ასეთი თუ ისეთი დამოკიდებულების გამომხატველი ცნებები: **ზვიადისტი** — **ანტიზვიადისტი**, **შეგარდნაძისტი** — **ანტიშეგარდნაძისტი**; აგრეთვე **ანტიქართული** — **პროქართული**, **პროდასავლური** — **ანტიერაყული** და მისთ.

მოკლედ ნარმომოვაჩინოთ ის ძირითადი მანარმოებლები (თავსართ-ბოლოსართები), რომელთა გამოყენებითაც ყალიბდებოდა და ყალიბდება ძირითადი ტერმინოლოგიური ფონდი:

- ა**: ბარბაცა, შხამა, გრუზა, წალიკა, ტაბაკა, ხმალა... ჭყანტა, მელოტა, ნაფოტა, არყა, ვარაყა, კალმახა...
- ობა/ება**: მკაფიოობა, მდნარობა, მაუნყებლობა, გამავლობა, პირდაპირობა, ცვეთილობა, შესწავლილობა, რენტაბელურობა, ეფექტურობა... მეხსიერება, ყოფიერება, წესიერება, ნოყიერება, მეცნიერება, ხნიერება, მშვენიერება, ნაყოფიერება, ძლიერება...
- ობ**: მალლობი, დაბლობი, ველობი, ბიცობი, მლაშობი, ბუდობი, კუთხობი, ღიობი, ქანობი, თანობი, ღარობი...
- სი** — **ე**: სივრცე, სიზუსტე, სიჩქარე, სიმძიმე, სიდიდე, სიმრავლე, სიმქისე, სიხისტე, სიმყიფე...
- ად**: ფეთქებადი, კლებადი, ანთებადი, მილევადი, აალებადი, ალგზნებადი, კრებადი, დაშლადი, ინტეგრირებადი, ყანგვადი, ლხობადი, დნობადი...
- ად-ობა**: ტევადობა, ნებვადობა, ყანგვადობა, ლუნვადობა, შობადობა, წონადობა, მდგრადობა, შერაცხადობა...
- ურ/-ულ**: იდეური, სტადიური, ილუზიური, ლაკონიური, ინტენსიური, უტოპიური, სპეციფიკური, ობიექტური, არქაული, პროდუქტიული, კრიტიკული, პერმეტული, პარმონიული...
- ურ-ობა/ულ-ობა**: ეპიზოდურობა, მეთოდურობა, სტადიურობა, ლირიკულობა, პრიმიტიულობა, პერმანენტულობა, პრაგმატულობა...
- ედ**: კარედი, ჩონჩხედი, ქორედი, ჯვარედი, წრედი, უჯრედი, თალედი, გრძედი, ფრთედი, სამკუთხედი, თანავარსკვლავედი...

- ოთ**: მოქმედებითი, ბრალდებითი, წოდებითი, შეფარდებითი, ანთე-
ბითი, გამოყენებითი, შემეცნებითი, არსებითი, რიცხვითი, ფარ-
დობითი...
- ივ**: მუდმივი, გრძივი, განივი, წრფივი, სიგრძივი...
- ებრ-ივ**: ღრუებრივი, შრეებრივი, კრისტალურბრივი, ბურთებრივი...
- ობრ-ივ**: ასაკობრივი, საგნობრივი, ფაქტობრივი, არსობრივი...
- აკ**: ღარაკი, ღილაკი, ნანილაკი, ლილვაკი, თვალაკი, ძელაკი, სხეუ-
ლაკი, კბილაკი...
- იან**: ეფექტიანი, ტენიანი, ბრძოლისუნარიანი, თანასწორუფლები-
ანი...
- იან-ობა**: თანასწორუფლებიანობა, მყავიანობა, ბრძოლისუნარია-
ნობა, სიცოცხლისუნარიანობა, ორსქესიანობა...
- იერ**: ცნობიერი, ბინიერი, ჩქამიერი, სახიერი...
- იერობა/იერება**: ჩქამიერობა, ნაყოფიერება, ცნობიერება...
- ოვან**: სახელოვანი, კენკროვანი, წინვოვანი, ფენოვანი, ასაკოვანი...
- ოს(ა)ნ-ობა**: ცხენოსნობა, ჯვაროსნობა, ხმოსნობა...

დასტურდება აგრეთვე -ება სუფიქსის შერწყმის შემთხვევები
უცხო წარმომავლობის -**იზ**, -**იზ** სუფიქსებთან:

- იზ-ება**: იდეალიზება, რეალიზება, ნორმალიზება, ლოკალიზება...
- იზ-ება**: რეაგირება, დელეგირება, ლიკვიდირება, მოტივირება, კომ-
ბინირება...

ქართული ტერმინების წარმოებისას, ზოგი უცხოური აფიქსის
(**სუბ-**, **სუპერ-**, **ექსტრა-**) შესატყვისად, თავსართ-ბოლოსართების
ფუნქციით გამოყენებულია რამდენიმე დამოუკიდებელი სიტყვა (ზმნი-
ზედა, ნაცვალსახელი თუ ზედსართავი სახელი). მათ აფიქსოი-
დება აც უნოდებენ, რადგანაც სწორედ აფიქსების როლს ასრულებ-
ენ. მაგ.:

- ზე**:- ზემსუბუქი, ზემტკიცე, ზეადამიანი, ზეგამტარი, ზემძლავრი...
- ქვე**:- ქვესახეობა, ქვესისტემა, ქვეკლასი, ქვესადგური, ქვეცნო-
ბიერი..
- თანა**:- თანაზომადი, თანადაქვემდებარება, თანაფარდობა, თანამშ-
რომელი...
- უკუ**:- უკუკავშირი, უკუბიძგი, უკუძალა, უკუმოქმედი...
- კვლავ**:- კვლავწარმოება, კვლავჩანერა, კვლავჭედვა, კვლავმუხტვა...
- თანაბარ**:- თანაბარზომიერი, თანაბარმნიშვნელოვანი, თანაბარ-
ფასიანი...
- ურთიერთ**:- ურთიერთგავლენა, ურთიერთდაპირისპირება, ურთ-
იერთქმედება...
- თვით**:- თვითაალება, თვითგანათლება, თვითკმარი, თვითმიზანი...

მრავალ-: მრავალგვაროვანი, მრავალკუთხა, მრავალწევრი...

დაბალ-: დაბალკალორიული, დაბალდაბევანი, დაბალმდუღარე...

მაღალ-: მაღალეფექტური, მაღალაქტიური, მაღალმოლეკულური...

ცრუ-: ცრუმეცნიერება, ცრუნმენა, ცრუმონმე, ცრუპატრიოტი...

ნახევარ-: ნახევარგამტარი, ნახევარწრე, ნახევარბრუნნი...

-**შორის**: ნეკნთშორისი, ვაგონთშორისი, კრისტალთშორისი...

-**ზედა**: თირკმელზედა, მინისზედა, შახტზედა...

-**ქვეშა**: წყალქვეშა, კუჭქვეშა, გუმბათქვეშა, ანძისქვეშა...

-**შიგის**: ბაგისშიგური, ხორხისშიგური, ქარისშიგური, ყინვისშიგური...

-**შუა**: რიგთაშუა, ფლანგთაშუა...

მსგავსი ფუნქციით დასტურდება აგრეთვე **ნელა-**, **სწრაფ-**, **მსხვილ-**, **წვრილ-**, **წინაღ-**, **ნაირ-**... ასევე უცხოური **ინტერ-**, **სუბერ-**, **მიკრო-**, **მაკრო-** და სხვა ელემენტები, რომელთა მეშვეობითაც ახალ ტერმინთა წარმოქმნა კვლავ ინტენსიურად მიმდინარეობს.

ტერმინთა წარმოქმნელ მოდელებს შორის მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს კომპოზიციას, ანუ სიტყვის შედგენას ორი ან მეტი ფუძის შეერთებით. ასეთი აგებულების ტერმინები ნასესხებ ლექსიკაშიც მრავლად მოიპოვება და ქართულის ნიადაგზე შექმნილ სიტყვებშიც; არის ისეთი კომპოზიტი-ტერმინებიც, რომლებიც ძირეული და ნასესხები ფუძეებით არის შედგენილი; მაგალითად:

ქართული: **ხელსაწყო**, **ხელგარჯილობა**, **თვითგანათლება**, **კუჭქვეშა**, **გემთმშენებელი**, **ცეცხლგამძლე**, **ფეთქებადსაშიში**, **მყავამდეგი**, **წყალმზიდი**, **წყალსადენი**, **თბომავალი**, **ბეტონმრევი**, **ნიდასაჭერი**...

უცხოური: **ფილოლოგია**, **ფილოსოფია**, **დოზიმეტრი**, **რადიომეტრი**, **ფონენდოსკოპი**, **ნეიროქირურგია**, **მაგნიტოგრაფია**, **რადიოლოკაცია**, **ფოტოგრაფია**, **ტელევიზია**, **დემოკრატია**, **ავტოკრატია**, **თეოსოფია**...

შერეული: **ბენზინმზიდი**, **აირმავალი**, **ელექტროსადგური**, **ვერტიმფრენი**, **ავტოგასამართი**, **კოროზიამდეგი**, **რადიოსადგური**, **ბრომწყალბადი**, **ელექტროძრავი**, **თვითრეგულაცია**, **ელექტროკვება**...

ხშირია შემთხვევები, როდესაც რთული ტერმინები ერთ-ერთი ან ორივე კომპონენტის შემოკლებით, აბრევიატურის სახით არის წარმოდგენილი (იხ. თ. II. აბრევიატურა): **ავტოტრასა**, **ქიმნმენდა**, **ტექნომოსახურება**, **ტექალრიცხვა**, **ვეროსტანდარტი**, **ვერორემონტი**, **უნიფორმა**, **პროფკომი**, **უნივერმალი**...

სრულიად აშკარაა, რომ როგორც აფიქსური სიტყვანარმოება, ისე კომპოზიცია მეტად მნიშვნელოვან როლს თამაშობს ქართული ტერმინთქმნადობის პროცესში და ენის შესაბამისი შესაძლებლობები

კვლავაც შეიძლება ეფექტურად იქნეს გამოყენებული ახალ ცნებათა შესიტყვისი ლექსიკური ერთეულების ძიებისას.

3. ტერმინოლოგიური შესიტყვებანი

იმ სპეციალური ლექსიკონებისათვის, რომლებიც ამა თუ იმ დარგობრივ ქვესისტემას წარმოადგენს, მეტად დამახასიათებელია ტერმინოლოგიურ შესიტყვებათა არსებობა. კერძოდ, ძალზე ხშირად ან თვით ტერმინი წარმოადგენს სიტყვათა სინტაქსურ შეერთებას (შესიტყვებას), ანაც ძირითადი სიტყვა-ტერმინის საფუძველზე იქმნება ორი (ზოგჯერ კი სამი და მეტი) სიტყვის შემცველი შესიტყვებები, რომლებიც შინაარსობრივად ერთი ლექსიკური ერთეულის როლს ასრულებენ, ანუ ერთ ცნებით მნიშვნელობას შეესატყვისებიან.

ტერმინოლოგიური შესიტყვებები, მათი შედგენილობისა და შინაარსის გათვალისწინებით, შეიძლება რამდენიმე ტიპად დაიყოს:

ა) თავისუფალი, ანუ ანალიტიკური შესიტყვებები: ამ შემთხვევაში თითოეული კომპონენტი ინარჩუნებს სემანტიკურ დამოუკიდებლობას და მათი გათიშვა (მათი ერთობის დაშლა) უმტკივნეულოდ შეიძლება: *სითბური ენერჯია, ბუნებრივი ნათება, მოლეკულური წონა, ღია მოტეხილობა, ღრმა ჭრილობა, უცხო სხეული, ცრუ სახსარი, შემართებელი ქსოვილი, მცოცავი ნყლეული, საკვლევი ხსნარი, დასარეგლიანებელი ნიადაგი, ნყლეულოვანი გასტრიტი, მარგი ქმედების კოეფიციენტი...*

როგორც ვხედავთ, ამ შემთხვევაში ძირითად ტერმინს ახლავს მსაზღვრელი ნევრი, რომელიც სხვა შესიტყვებაშიც თავისუფლად ასრულებს იმავე როლს.

ბ) არათავისუფალი შესიტყვებები, ანუ ისეთი ტერმინოლოგიური შეერთებები, რომელთა ნევრების დაცილება არსებითად უკარგავს ტერმინს ცნებით შინაარსს: *ცივი იარაღი, თეთრი ღამე, მაღალი წნევა, ნუშისებრი ფირკვლები, ქიმიური რეაქცია, სახსრის ანთება, არაცნობიერი ფენომენი, ჩქამიერი ბგერა, გრამატიკული ნყობა, სასუბიექტო ქცევა, კვადრატული განტოლება, ჰიპერტონიული ხსნარი...*

გ) იდიომატიკური შესიტყვებები, რომელთა გათიშვა არსებითად შეუძლებელია, რამდენადაც სწორედ მათი სინთეზი ქმნის შესაბამის ცნებით შინაარსს: *არქიმედეს ბორბალი, მტირალა ტირიფი, კურდღლის ტუჩი, მგლის ხახა, ბენგალიური ცეცხლი, მიწის თხილი, ბერტოლეს მარილი...*

ტერმინოლოგიური შესიტყვებები შედარებით მოუქნელია, ვიდრე დამოუკიდებელი ერთსიტყვიანი ტერმინები, მაგრამ მათი დადებითი მხარე არის შინაარსის გამჭვირვალობა და სიზუსტე, რაც მათს ანალიტიკურობას, ცნებით დიფერენცირებულობას უკავშირდება. ტერმინოლოგიური შესიტყვებები შინაარსობრივი თვალსაზრისით არსებითად კომპოზიტურ წარმონაქმნებს უახლოვდება, თუმცა მათი შერწყმა მოსალოდნელი არ არის (და ორთოგრაფიულადაც გაუმართლებელია).

4. ტერმინთა მართლწერისათვის

ტერმინთა მართლწერა ორთოგრაფიის საერთო წესებისაგან იზოლირებული არ არის და სიტყვანარმოებისა და კომპოზიციის იმ ნორმატიული მოთხოვნების დაცვას მოითხოვს, რაც ძირითადი ენობრივი მასალისათვის განისაზღვრა. ორთოგრაფიის სპეციფიკური ტერმინოლოგიური საკითხები უფრო იმ უცხოენოვან მასალას უკავშირდება, რომელიც, როგორც ვნახეთ, ტერმინებში ვლინდება ძირეული თუ აფიქსური ელემენტების სახით. მაგალითად, უკვე მითითებული იყო ქართულ-უცხოენოვან შეერწყმულ **-იზ-ება**, **იზ-ება** სუფიქსებზე, რომელთა გამოყენება ყოველთვის არ არის გამართლებული (მაგ. *რეკომენდირება*, *აირიზება*...); მეორეც: ამ სუფიქსთა შერწყმით მიიღება **-იზ-იზ-ება**, რომლის გამოვლენა გაუმართლებელია: *პრივატიზირება*, *მექანიზირება*, *ლაბიალიზირება*, *მონოპოლიზირება*, *კოლონიზირება*, *იმუნიზირება*...

ზოგჯერ ტერმინები შეუფერებელ ფორმანარმოებით ყალიბში არის მოქცეული, ანდა ეს წარმოება შეცდომის წყარო ხდება. მაგ.:

ასეთივე უკრიტიკო სიბრიყვითაა დაავადებული ყველა... (შდრ. კრიტიციზმი); აფხაზეთის კონფლიქტის ერთ-ერთ შესაძლო მარეგულირებად ფაქტორად... მიიჩნია; უმრავლესობა, როგორადაც ის დღეს იკვეთება, ეკლექტიკურია (ეკლექტიკური); კენჭისყრა უდებატოდ მოეწყო (ფრანგ. débats მრავლობითს გულისხმობს – დებატები); მათი მოქმედების დაკონტროლება სხვა საშუალებებით უკვე შეუძლებელი შეიქმნა; ძალით ჩაახშო ავიადისპეტჩერელთა გაფიცვა; სწორედ კანონმა უნდა აღკვეთოს ძირშივე მათი გამინიდიქტატორობის შესაძლებლობა; ბერძენი-შვილი პოლიტიკური კატაკლიზმების დაწყებას პროგნოზირებს; ქმედობა უნდა დაკვალიფიცირდეს დანაშაულთა ერთობლიობით...

ამგვარი გაუმართლებელი წარმოებები ქართულ მასალაშიც ვლინდება; მაგალითად, თითქმის რეგულარულად დასტურდება **სამსახურეობრივი, მოწამეობრივი** ფორმები (კანონიერია -**ებრივ** დაბოლოება); ასევე: **განსახელმწიფობრიობა; რწმუნობილობის** (სიგელი); **უმოქმედობს** (მეურნეობა, საათი...); არ **ურთიერთობს** (მეზობელთან); **გაუვნებელყოფა** (წყლების, ბომბის...); **გასაუვნებელსაყოფად** (**უვნებელყოფა, გაუვნებლება** ფორმების შერწყმის შედეგი); გავრცელდა **დაყაჩაღება, დაყაჩაღებული** არაკანონზომიერი წარმოება, მით უფრო, ამგვარ კონტექსტში: „*ირკვევა დაყაჩაღებული ავტომატის ბედიც*“.

სხვაგვარი შეცდომები: **ბუტერბროდი** (შდრ. გერმ. *Butterbrot*); **დეზენტერია, დეზინტერია** (შდრ. ბერძნ. *dysentaria*); **ექიდნის ნალველი** (ქართულში შემოსულია **იქედნეს** სახით); **ანეგდოტი** (შდრ. ბერძ. *anekdotos*); (არა)ორდინალური (შდრ. ლათ. *ordinarius*); **კომფიდენციალური** (**კონფიდენციალური**), **დეკონოლიზაცია** (შდრ. **კოლონია**), **ჰიპოტეტური** (შდრ. **ჰიპოთეზა**), **ქილერი** (**კილერი**), **ქაოტური** (სწორია - **ქაოსური**); **აბსოლიტური** (**აბსოლუტური**), **ინცინდენტი** (**ინციდენტი**), **პრეცენდენტი** (**პრეცედენტი**), **კონსესუსი** (**კონსენსუსი**), **ინსტიქტი** (**ინსტინქტი**), **კონტიგენტი** (**კონტინგენტი**), **კომფლიქტი** (**კონფლიქტი**), **კომფორმიზმი** (**კონფორმიზმი**), **ინაგურაცია** (**ინაუგურაცია**) და სხვ.

წაიკითხეთ ტექსტი, ცალ-ცალკე გამოკრებით ქართული და უცხოური წარმომავლობის ტერმინები, დააჩვენეთ ისინი წარმოების მიხედვით:

სხვა მოსაზრებით, რომელსაც ასევე ბევრი მკვლევარი უჭერს მხარს, ცნობიერება თავისთავადი ფენომენია, რომლის შემოქმედებაც უზრუნველყოფს მატერიალური სტრუქტურის, ჩვენს შემთხვევაში, ტვინის ფუნქციონირებას. აქ კაუზალური ჯაჭვი ზემოდან ქვემოთ მიემართება. თუკი ბიოლოგიურ ესსეში მოყვანილ არგუმენტებს გავიხსენებთ, ნათელი ხდება, რომ ეს მეორე მოსაზრება უფრო ახლოა ჭეშმარიტებასთან, ვიდრე პირველი, — ეპიფენომენალური. ცნობიერება „ამუშავებს“, ასაქმებს ტვინს. ტვინი მატერიალური სტრუქტურაა, რომელიც აუცილებელია ცნობიერებისათვის მატერიალური სამყაროს სხვა ობიექტებთან ურთიერთქმედებაში. ამის სადემონსტრაციოდ განვიხილოთ ცნობიერების ნებიერი აქტი, ვთქვათ, ხელის აწევა. თავიდან ცნობიერებაში იბადება ხელის აწევის სურვილი. ცნობიერება სწრაფად ანალიზებს ამ მოქმედების შესაძლებლობასა და მოსალოდნელ შედეგს. ამის შემდეგ, ტვინის იმ მონაკვეთში, რომელიც კიდურების მოძრაობას უზრუნველყოფს, წარმოიქმნება ელექტრული პოტენციალი. ეს პოტენციალი, თავის მხრივ, იწვევს ქიმიურ ცვლილებებს და ქიმიური ან ელექტრული იმპულსის წარმოქმნას. ეს იმპულსი გადაეცემა ტვინის სხვა მონაკვეთებს, საიდანაც, ასევე იმპულსის მეშვეობით, ამ მოძრაობისათვის აუცილებელ კუნთთა ჯგუფი ჩაირთვება. ხელი იწეებს მოძრაობას. ამ სქემის ფიზიკურ ნაწილში მიმდინარე პროცესები, ასე თუ ისე, ცნობილია. უდიდესი პრობლემა არის თვით სურვილის გაჩენა და მის მიერ პირველი იმპულსის მიცემა ტვინის უჯრედებისადმი. ამ თვალსაზრისით, რეაქციის ახსნა უფრო ადვილია, ვიდრე ნებიერი მოქმედებისა. თუკი რეაქციისას გამაღიზიანებელი გარეთ იმყოფება და, პრინციპში, დასაშვებია მისი მოქმედებით ტვინის მექანიზმების ჩართვა, ნებაზე ამას ვერ ვიტყვი. რა არის თვით ეს ნება? სად იმყოფება იგი? ცნობიერება არ არის მატერიალურ სტრუქტურაზე კოდირებული ინფორმაციული სისტემა. იგი ბევრად მეტია. მოკლედ, ამ სფეროში უამრავი საკამათო საკითხი არსებობს. ის, რაც ტვინში ხდება, მატერიალური სტრუქტურების მკვლევართა გარდა, სხვა მეცნიერთა კვლევის ცენტრშიც არის.

ამ საკითხში ძირითადი სიტყვა ფსიქოლოგიას ეკუთვნის, რომელიც აგერ უკვე ასი-ას ოცი წელიწადია, რაც მეცნიერების დამოუკიდებელ დარგად არსებობს და ცდილობს, გაარკვიოს, თუ როგორია ადამიანის

ცნობიერება და რა არის მისი სამოქმედო მექანიზმები, ანუ ფსიქიკა. მინდა მოკლედ შევეხო ზოგიერთი ფსიქოლოგიური მოძღვრების მიერ შემოთავაზებულ სისტემას და შემდგომ მკითხველს ცნობიერების ჩემბური ტაბოლოგია შევთავაზო.

**გამოყავით უცხოური ტერმინოლოგია; განმარტეთ ისინი და-
მოუციდებლად თუ ლექსიკონების დახმარებით; სცადეთ ჩაანაცვ-
ლოთ ეს ტერმინები ქართული შესატყვისებით:**

პრიმარული ტექსტის შემეცნების პროცესი დეკოდირების პრინცი-
პით ხორციელდება, რაც სემასიოლოგიურ კვლევას უტოლდება, ხოლო
სეკუნდარული ტექსტის შექმნის პროცესი მიმდინარეობს ენკოდირების
ანუ ონომასიოლოგიური პრინციპით, რაც იმას ნიშნავს, რომ პრიმარული
ტექსტის სემიოტიკური სისტემიდან გამომდინარე კოგნიტური ანალიზის
საშუალებით ახალი სემიოტიკური კოდი ქმნის სეკუნდარული ტექსტის
საზრისისეულ კონფიგურაციას... რაკი პრიმარული ტექსტის ლიტერატუ-
რული ინტენცია მთარგმნელისათვის სეკუნდარული ტექსტის შექმნის
პროცესში უმთავრეს ფუნქციას შეადგენს, ლიტერატურულობა აშკარად
ყოფილა პრაგმატული ნიშანი, რომელიც გამოარიცხავს ლიტერატურუ-
ლად მარკირებული სემიოტიკური სისტემების დელიმიტაციას.

... ტრანსლატიკის თეორია უნდა შეიქმნას იმ თვალსაზრისის საფუძ-
ველზე, რომ თარგმნის პროცესი წარმოადგენს სემიოტიკურ კოდებს და
კოგნიტური კატეგორიების სუბლიმაციას, ხოლო ტრანსლატიკის ობიე-
ქტი-ტექსტი ახდენს „სამყაროს“ სურათის კონტინუუმის რომელიმე სფე-
რის რეალიზაციას ინტერლინგვალური და ინტრალინგვალური კატეგო-
რიების საშუალებით.

ანექსია კონკრეტული ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონის ადე-
კვატური სოციალური კონტრაქტის მიერ სხვა ეკონომიკურ-გეოგრა-
ფიული კომპლექსის შესაბამისი სოციალური კონტრაქტის რეგალიური
პაკეტის თითქმის სრული მითვისებაა, დუალისტური სოციალური კონ-
ტრაქტი სუბორდინირებული კონტრაქტის ინტერესების პრიმატით და
პეგემონი სოციალური კონტრაქტის საკანონმდებლო ინიციატივით
მხოლოდ სოციალური პოლიტიკის სფეროშია... ფეოდალური აპლიკაცია
უდრის აქტიურ (ადმინისტრაციულ) იძულებით სოციალურ კონტრაქტს,
ე. ი. ეკონომიკურად რენტაბულური სოციალურ-ეკონომიკური რიგის
პრეზერვაციისათვის ლოკალური სოციალური კომპლექსის ორგანიზაცი-
ული ფუნქციების მატარებელი სოციალური კატეგორიაც საკმარისია,
ხოლო სრული ადმინისტრაციული საკადრო პრეროგატივის რეალიზაცია

მეტროპოლისს არ შეუძლია სოციალური ტრანსპლანტაციის სუსტი სოციალურ-ეკონომიკური პოტენციის გამო.

თარგმანის ტექსტი შეიცავს ასევე მთარგმნელის სუბიექტური ფაქტორის გამოვლინების სხვა კატეგორიის შემთხვევებსაც, კერძოდ, — პირველადი შეტყობინების ინტენციის სუპროდუცირების დაბალი უნარის მარკერებს.

თუ ზემოთ განხილული ვარიანტები იმის მაჩვენებელი იყო, რომ კომუნიკაცია ვერ შედგა ორეტაპოვანი კომუნიკაციური აქტის პირველ რგოლში (საწყისი შეტყობინების სუბიექტსა და მთარგმნელ-რეცეპტორს შორის), ამჯერად მხედველობაში გვაქვს კომუნიკანტთა მეორე წყვილის კომუნიკაცია (მთარგმნელ პროდუცენტსა და მის ადრესატს შორის), რაც ორეტაპოვანი პროცესის მეორე ფაზაში უნდა განხორციელდეს. ამ ფაზაში გამოცდას გადის მთარგმნელი პროდუცენტის რეპროდუცირების უნარი. იმ შემთხვევაში, როცა კომუნიკაციის ადრესატის ფაქტორი არ არის გათვალისწინებული და საწყისი შეტყობინება არ განიცდის სათანადო პრაქტიკულ ტრანსფორმაციას, თარგმნის რეცეპტორი პირისპირ რჩება მისთვის უცხო, ამოუხსნელი ენიგმების წინაშე და შუამგლის გარეშე (შუამაგლად კი უნდა გამოდიოდეს მთარგმნელი) მიღებული შეტყობინების იმპლიკატორის მისშიერი დეკოდირება პოტენციაში უკვე მცდარია და კომუნიკაციის ეფექტი ამჯერადაც არასრულფასოვანი იქნება.

შორისდებულთა კოგნიტიური დატვირთვა დისქორსში გულისხმობს მათ უნარს მართონ აზროვნებითი, კოგნიტიური პროცესები საკომუნიკაციო ქმედებისას, გააადვილონ კოდირების და დეკოდირების (ადეკვატური ინტერპრეტაციის) პროცესი და, ამრიგად, ხელი შეუწყონ საკომუნიკაციო აქტის შედეგის კოპერენტული, სტრუქტურულ-სემანტიკურად და პრაგმატურად მთლიანი ტექსტის წარმოქმნას.

VI. პუნქტუაცია

პუნქტუაცია (ამოსავალი სიტყვაა ლათ. *punctum* „წერტილი“) გულისხმობს სასვენი ნიშნების გრაფიკულ სისტემას და ამ ნიშნების გამოყენების წესებს. სასვენი ნიშნების წარმოშობა-ჩამოყალიბება უკავშირდება მნიგნობრობის განვითარების ისტორიას. გაბმული ტექსტის დანაწევრების პირველი პირობითი ნიშნები (წერტილი და წერტილთა კომბინაცია) ჩნდება ჯერ კიდევ უძველეს ხელნაწერებში, თუმცა ტექსტის სრულყოფილი გრაფიკული წარმოდგენის მოთხოვნები (ინტერვალები სიტყვათა შორის, პუნქტუაცია) საბოლოოდ მაინც წიგნის ბეჭდვას დაუკავშირდა და, როგორც ტექნიკური ნორმები, თანდათანობით უნივერსალური ხასიათისა გახდა.

ამგვარად, პუნქტუაცია გულისხმობს ისეთი პირობითი ნიშნების არსებობას, რომელთა გამოყენებით შესაძლებელი ხდება ფრაზის ბუნებრივი ინტონაციურ-მოდალური მახასიათებლების გამოხატვა, სამეტყველო ნაკადის არაბგერითი სანარმოთქმო თავისებურებების გრაფიკული აღნიშვნა. ამიტომაც უკავშირდება პუნქტუაციის პრობლემა, ერთი მხრივ (პირველ რიგში), ზეპირმეტყველების ინტონაციურ ნორმებს, ხოლო მეორე მხრივ – წერის კულტურის მოთხოვნებს. ამიტომვე არის ის ორივე მხრივ მეტყველების კულტურის ორგანული ნაწილი.

თანამედროვე პუნქტუაცია არსებითად უნივერსალური სისტემაა როგორც ძირითად გრაფიკულ ნიშანთა (სასვენ ნიშანთა), ისე მათი გამოყენების ნორმების თვალსაზრისით. ეს იმას ნიშნავს, რომ სასვენ ნიშნებს არსებითად ერთგვაროვნად იყენებს მსოფლიოს ძირითადი ქვეყნების მნიგნობრობა (მცირეოდენი სპეციფიკის გათვალისწინებით). თანამედროვე ლინგვისტიკაში, პუნქტუაციის „ტექნიკურ“ დანიშნულებასთან ერთად, მის საკომუნიკაციო ფუნქციაზეც ლაპარაკობენ.

შევეხოთ ძირითად სასვენ ნიშნებს მათი დანიშნულების გათვალისწინებით:

1. წერტილი

წერტილი (.) ინერება:

ა) თხრობითი წინადადების ბოლოს, თუ ეს წინადადება სინტაქსურადაც და აზრობრივადაც (ინტონაციურადაც) დამოუკიდებელია

ლია მომდევნო წინადადებისაგან:

ერთხელ ერთი მთხოვარა მიადგა კარს. ოთარაანთ ქერივმა გამოუტანა გასაკითხად ერთი უშველებელი შოთი...

ქართული ლიტერატურული ენა მდიდარ და კულტურულ ენად ითვლება. ქართულ კულტურას თავისი სანყისები შორეულ წარსულში აქვს.

ბ) სიტყვის შემოკლების აღსანიშნავად:

სოფ. (სოფელი), მდ. (მდინარე), ე.წ. (ეგრეთ წოდებული).

გ) რაიმე ტექსტობრივი პუნქტების დანომრვის დროს (1., 2., ა., ბ. და მისთ.)

შენიშვნა: ქართულში წერიტილი არ დაისმის სათაურის შემდეგ.

2. შპაშე

მ ძ ი მ ე (,) დაისმის:

ა) რთული (თანწყობილი და ქვეწყობილი) წინადადების შემადგენელ წინადადებებს (კომპონენტებს) შორის:

თხისთვის პატრონს თოკი შეება კისერზე, ხოლო თიკანი დედას უთოკოდაც მოუშორებლად მისდევდა.

რკინის პატარა აივანზე, რომელიც სახლის მეორე სართულს გადმოჰკიდებოდა, დადიოდა სათვალეებიანი ჭალარა კაცი გაზეთით ხელში.

ბ) შერწყმული წინადადების ერთგვაროვან წევრებსა და კომპონენტებს შორის:

დაჰკრეს დაფს, დოღს, დაირას, დუღუკს, ზურნას.

დავაყენე ცხენი, ჩამოვიყვანე ცხენიდამ პეპია, გაუშალე ქვეშ ფარაჯა, დაუგე თავით უნაგირის ბალიში და დავანვინე.

გ) მძიმეებით გამოიყოფა განკერძოებული სიტყვები და გამოთქმები (ჩართული, დანართი, მიმართვა, შორისდებული, მიგებით-უკუთქმითი ნაწილაკები):

მეორე დღეს, დილით ადრე, გამოსულიყო ზაალ აივანზე...

ნუ ნახვალ, მამაშვილობას, ენგური ჯერ არავის მოსწრებია ასე გაცოფებული.

ეჰ, ძმავე, ნადი შენ შენს გზაზე სიმღერით.

ჰო, შეილო, ეგეც მოხდება ხოლმე...

დ) სხვათა სიტყვისაგან ავტორისეული სიტყვების გამოსაყოფად:

– გადი და უთხარი, – ჩემი ხმით უბრძანა არსენამ ლოპიანას, – ამ ოთახში ვილაც დიდ კაცს სძინავს-თქო.

ე) ბიბლიოგრაფიული მონაცემების მონოდებისას:

ა. შანიძე, ქართული ენის გრამატიკის საფუძვლები, I, თბილისი, 1973 წ.

3. წერტილ-მძიმე

წერტილ-მძიმე (;) ასრულებს შუალედურ ფუნქციას წერტილსა და მძიმეს შორის, ანუ აზრობრივ-ინტონაციური დატვირთვით ნაკლებია წერტილზე და მეტი – მძიმეზე. ეს ნიშანი ორ წინადადებას მიჯნავს იმ შემთხვევაში, როდესაც ისინი სინტაქსურად დამოუკიდებელი ოდენობებია, მაგრამ ერთმანეთთან განუყოფელი აზრობრივი კავშირი აქვთ. მაგ.:

ამ მცირე ხანს საცა გუთანს არ გაეგლო, გაიარა; საცა ბარი არ მოხვედროდა, მოხვდა; საცა ვაზი არ იყო, ვაზით გაივსო; საცა ნისქეილი არ იყო, გაკეთდა...

წერტილ-მძიმე დაისმის აგრეთვე რაიმე აზრობრივი პუნქტების ჩამოთვლის დროს:

მოცილე გრამატიკული ფორმებიდან რჩება ის, რომელიც

ა) გამართლებულია ქართული ენის აღნაგობით;

ბ) გაერცელებულია კლასიკოსთა ენაში;

გ) უფრო მარტივია წარმოების მხრივ;

დ) უფრო ნათელია მნიშვნელობით.

4. კითხვის ნიშანი

კითხვის ნიშანი (?) დაისმის კითხვითი წინადადების (ფრაზის) ბოლოს:

როგორია ენის განვითარების ძირითადი კანონზომიერებანი და ტენდენციები?

კაცმა რომ მოინდომოს, კლდეს გაარღვევსო, ხომ გაგიგონია?

5. ძახილის ნიშანი

ძახილის ნიშანი (!) დაისმის:

ა) ძახილის წინადადების ბოლოს:

– მე არ მოგიკვდე, გაბრიელმა მაგითი შენ გული არ აგაყრევი-ნოს!

- აბა, უყურე ნუთისოფლის მუხანათობას!
 ბ) მიმართვის ფორმებისა და ფორმულების შემდეგ:
დავით ! ნახე! ჩემო ბატონო! სალამო მშვიდობისა!

6. კითხვა-ძახილის ნიშანი

კითხვა-ძახილის ნიშანი (!) დაისმის კითხვა-ძახილის წინადადების (რომელიც უპირატესად რიტორიკულ კითხვას უდრის) მომდევნოდ:

ოხ, ღმერთო ჩემო! სულ ძილი, ძილი, როსლა გველირსოს ჩვენ გაღვიძება?!

7. მრავალწერტილი

მრავალწერტილი (...) იწერება:

ა) დაუმთავრებელი აზრის, განყვეტილი წინადადების შემდეგ:

მზითევს რას დავეძებო, ასე ამბობს თურმე... მე ქალი მინდაო, თვარა...

ბ) დაუსრულებელი ჩამონათვალის ბოლოს („და სხვა“-ს მონაცვლედ):

გაჩნდა ახალი ტერმინები: რეიტინგი, იმიჯი, მესიჯი, ბაიტი, ფაილი...

გ) თუ დამონმბებულ ციტატას ვამოკლებთ:

„... ეს თავადი რომ აზნაურს ზურგს უქცევს, აზნაური – თავადსა, ორივენი – გლეხსა... ნუთუ ესენი... ქართველი ჰგონია ვისმე!“

8. ორწერტილი

ორწერტილი (:) დაისმის:

ა) სხვათა სიტყვის გადმოცემის დროს ავტორისეული სიტყვების შემდეგ (აგრეთვე – ციტატის მოყვანისას):

ბაში-აჩუკმა გაიცინა და უპასუხა:

– ჩემი სათქმელიც ეგ არის!

რუსთაველმა გვიანდერძა: „სჯობს სიცოცხლესა ნაზრახსა სიკვდილი სახელოვანი“.

ბ) განმაზოგადებელი სიტყვის ან ფრაზის შემდეგ, როდესაც მას მოსდევს რაიმე ჩამონათვალი (იხ. თითოეული ამ მონაკვეთის დასაწყისი):

ყველაფერი მდუმარებს: ხე, ქვა, ტყე, მთა და მინდორი.

შენიშვნა: განმაზოგადებელი სიტყვის შემდეგ უმჯობესია ტირე დაინეროს, თუკი წინადადება ჩამონათვალით არ მთავრდება. მაგ.: *აყვავდა ათასი ყვავილი – ია, კესანე, პირიშე, ცისთვალა – და გარემოს სურნელი მოეფინა.*

გ) ორნერტილი იწერება ისეთი წინადადების შემდეგაც, რომლის შინაარსსაც თითქოს გაშლის, დეტალურად წარმოადგენს მომდევნო წინადადება (წინადადებები):

შენ ვაზებში გიპოვე: მხარი დაგებჯინა ბარის ტარზე, ბარის ტარს დაჰყუდებოდი და გაშტერებული დასცქეროდი დედა-მინას...

9. დეფისი

დეფისი (-) არის მოკლე – ერთი მარტივი ასოს სიგანის – ჰორიზონტალური ხაზი, რომელიც გამოიყენება:

ა) ნაირფუძიანი ან გაორკეცებული ორცნებიანი რთული სიტყვების (კომპოზიტების) დანერილობისას (იხ. თ. II. კომპოზიტების მართლწერა):

ნაპირ-ნაპირ, ორ-ორი, მთა-ბარი, მისვლა-მოსვლა, ქართლ-კახეთ-იმერეთი...

ბ) შესიტყვების ფორმის მქონე ზოგი უცხოური გეოგრაფიული სახელის გადმოცემისას:

ნიუ-იორკი, სან-მარინო, სენტ-კიტსი, სან-ფრანცისკო...

გ) მსაზღვრელ-საზღვრულის ტიპის ორწევრიან ნომენკლატურულ სახელებში:

წევრ-კორესპონდენტი, მეცნიერ-მუშაკი, გენერალ-მაიორი, სახლ-მუზეუმი...

დ) სხვათა სიტყვის -**შეთქი** და -**თქო** ნაწილაკების დართვისას (იხ. თ. III, 6):

ხომ გითხარი, არ გამოვა-მეთქი; წავიდეთ-თქო, – უთხარი!

ე) თავსართ-ბოლოსართების დართვისას რიცხვით სახელებზე:

მე-2 რიგი, გიორგი I-მა, № 120-ში...

ვ) სიტყვის გადატანისას: *ბირ-თვი...*

10. ტირე

ტირე (—) არის ორი დეფისისხელა ჰორიზონტალური ხაზი, რომელიც, ამავე დროს, დეფისისაგან განსხვავებით, თითო ინტერვალთ კიდევ უნდა დასცილდეს წინა და მომდევნო სიტყვებს. ტირე გამოიყენება:

ა) რთული შედგენილობის წინადადების მეორე (ან მესამე, მეოთხე და ა. შ.) ნაწილში ამ წინადადების პირველ ნაწილში წარმოდგენილი რომელიმე წევრის გამოტოვებისას:

ღიმილი ჯადოსნური ჰქონდა, სიტყვა-პასუხი – ტკბილი...

სანამ სიცოცხლე შეგწევს, გონება გზას გაგინათლებს, გული – გაგიტობს.

ბ) სხვათა სიტყვისაგან ავტორის სიტყვების გამოსაყოფად და დიალოგური მეტყველების დასაყოფად:

– სიყვარული ძნელია! – უპასუხა მეორემ, – გაიგებდი, ერთმანეთი ჰყვარებიან.

– ურმები გაისტუმრე?

– გაეისტუმრე, შენი ჭირიმე!..

– სად გაისტუმრე?

– ყანაში, შენი ჭირიმე!

– რამდენია?

– ოთხი საბატონო და ათი ბეგრისა.

გ) განმაზოგადებელი სიტყვის წინ, როცა მას წინ უსწრებს ერთგვაროვანი წევრების ჩამონათვალი; შესაძლებელია განმაზოგადებელი სიტყვის მომდევნოდაც, თუ ჩამონათვალი მცირეა (ორი-სამი), ან ამ ჩამონათვალთ არ მთავრდება წინადადება:

სახლსაც, მამულსაც, სახნაე-სათეს იარაღსაც, საქონელსაც – სუყველას აირჩევს.

წაიღებენ ხელსაწყო რკინეულობას – ცულს, ნაჯახს და სხვ.

დ) ტირე შეიძლება დაინეროს განკერძოებული სიტყვებისა და გამოთქმების გამოსაყოფადაც (მძიმეების ფარდად):

ამას წინათ – სულ ორი კვირა არ იქნება – კინალამ სოფლის სასამართლომ გომურში არ დაამწყვდია!

11. ფრჩხილები

ფრჩხილები – () – გამოიყენება:

ა) როცა გამოსაყოფია წინადადებაში ჩართული სიტყვა ან გამოთქმა ნათქვამის დასაზუსტებლად თუ განსამარტავად:

...იქნებ იმაზე მაინც გადაეყოლებინა ჯავრი, მით უმეტეს, რომ ეს ხელობა (მასწავლებლობა) ძლიერ უყვარდა.

ბ) სამეცნიერო ნაშრომში ფრჩხილებში ჩაისმის აგრეთვე ტექსტში მითითებული ავტორი და წყარო:

(მ. ჯავახ.); (ა. შანიძე, 1973, 18) და მისთ.

გ) ცალმხრივი ფრჩხილი გამოიყენება ჩამონათვალის დანომრვის დროს: ა), ბ), 1), 3)...

შენიშვნა: კვადრატულ ფრჩხილში – [] – ჩაისმის აღდგენილი (resp. ჩამატებული) ადგილი ტექსტში:
[ბერიძემ] უნდა მისცეს ხალხს წესი და რიგი...

12. ბრჭყალები

ბრჭყალებში („“) ჩაისმის:

ა) პირდაპირი ნათქვამი ან ციტატა:

ილია მაღლიერებით იხსენებს პეტერბურგში განსწავლის წლებს: „ოთხი წელიწადი იყო, რაც მე რუსეთში ვიმყოფებოდი...“

ბ) ირონიულად (არაპირდაპირი მნიშვნელობით) გამოყენებული სიტყვა თუ გამოთქმა:

მისი ტვინი წისქვილის ბორბალივით მოუსვენრად ბრუნავდა, რომ რამე ხერხი მოეგონა, „ძმურად“ არ გაჰყოფოდა მისი „სიმდიდრე“.

გ) რაიმე საზოგადოების, ორგანიზაციისა თუ დაწესებულების დასახელება; წიგნის, ნაწარმოებისა თუ გამოცემის სახელწოდება:

*სასტუმრო „თბილისი“ მალე გაივსო სტუმრებით;
„მოქალაქეთა კავშირი“ გაზეთ „24 საათში“ გამოაჭენეს.
თეატრმა წარმოადგინა „ოტელოს“ განახლებული დადგმა.*

დ) ბარბარიზმები და სხვა არანორმატიული გამონათქვამები:

„იამშჩიკა“ თვალეები აახილა და მე ბღვერა დამიწყო.

სავარჯიშოთა ნიმუშები:

იპოვეთ პუნქტუაციური შეცდომები
და გაასწორეთ:

ყუთო ერთადერთი საერთაშორისო სტრუქტურაა, რომელიც მთიანი ყარაბაღის კონფლიქტის მოწესრიგებაზე მუშაობს, ე. წ. მინსკის ჯგუფის თანათავმჯდომარის სახით. თავიდან ძნელი იყო მოლაპარაკების მაგიდასთან კონფლიქტის მხარეების ლიდერების მიყვანა, შემდეგ კი ქოჩარიანი და ალიევი ალბათ, ოცჯერ მაინც შეხვდნენ ერთმანეთს. თუმცა, ამას პოლიტიკური შედეგი არ მოჰყოლია. თანაც, ბოლო ხანს მოლაპარაკებების პროცესი მთიანი ყარაბაღის ირგვლივ, რალაცნაირად მძევლის როლში აღმოჩნდა სომხეთსა და აზერბაიჯანში საპრეზიდენტო არჩევნების გამო. სავარაუდოა, რომ საპრეზიდენტო არჩევნების დასრულების შემდეგ, ეს პროცესი კვლავ დაიძვრება ადგილიდან. იმისგან განსხვავებით, რომ თუ მაშინ, სიცრუის მქადაგებელ გაზეთს „Правда“ ერქვა, დღეს ათასი ჯურის მატყუარას, ფეხის ყოველ გადადგმაზე სიცრუე საკუთარ რეკლამად გაუხდია. ბუნებრივი იქნებოდა, ისინი გადაგვეყენებინა! მაგრამ, ჩვენს ქვეყანაში ასეთი რამ არ ხდება. დასავლეთში ხალხს, შეუძლია გაიფიცონ, მოაწყონ საპროტესტო დემონსტრაცია. ჩვენ კი, დაბეჩავებულნი ვართ. ჩვენ ეს გვაშინებს: როგორ თუ, უცებ უარი ვთქვათ სამუშაოზე? ყველა საბედისწერო გზა, უკანასკნელი საუკუნისა, აპრობირებულია რუსეთის მწარე ისტორიით. მაგრამ, ძალადობა ძალე უძლურდება და მოკლე ხანში, საკუთარი თავის რწმენა ეკარგება, და რომ თავი მყარად იგრძნოს, მედიდურად რომ გამოიყურებოდეს, აუცილებლად, სიცრუეს იხდის თანამოაზრედ... სიცრუე კი, მხოლოდ ძალადობას შეიძლება ეყრდნობოდეს. ძალადობა ყველას და ყოველდღიურად კი არ თრგუნავს, თავის მძიმე ტორებით, არამედ მისგან მორჩილებას, სიცრუით ყოველდღიურ ცხოვრებას მოითხოვს. სწორედ აქაა დამარხული, ჩვენგანვე უბუღებელყოფილი, ყველაზე უბრალო, ჩვენი განთავისუფლების გზის, ყველაზე ხელმისაწვდომი გასაღები... წინააღმდეგობის გაწევის, თვით ეს ყველაზე ზომიერი გზაც კი, ჩვენთვის, უმოქმედობას მიჩვეულთათვის, მაინც არ იქნება იოლი. უკეთუ, ვიმხდალეთ, წუწუნსაც თავი დაეანებოთ: ვითომ, ვილაც ამოსუნთქვის საშუალებას არ გვაძლევდეს... თქვენი თანხმობის შემთხვევაში, მე ახლაც მზად ვარ, ასევე დროებით, შეუუჩერო უფლებამოსილება გალაკტიონ ტაბიძის ლიტერატორთა სასახლის პრეზიდენტს, ხელახლა არჩევნებამდე!... ცენტრის თანამშრომლები, 2003 წლის 22-26 სექტემბერს, საქმიანი მივლინებით ესტუმრნენ ქალაქ ბათუმს. ამ ვიზიტის მიზანი იყო, ბათუმის სკოლების პედაგოგებთან ერთად, გამოეცადათ ახალი ტიპის წერითი დავალება... აქვე უნდა ითქვას, მიუხედავად იმისა, რომ... სავარჯიშოების კრებული სკოლებს აღრევე

დაურიგდათ, მასწავლებლებს, ზოგ შემთხვევაში, ან საერთოდ, არ მიუღიათ იგი, ან სათანადოდ დრო და ყურადღება არ ჰქონდათ დათმობილი... აქ ხალხმა ერთდროულად რამდენიმე ენა იცის, დასავლეთში, ამ თვალსაზრისით, სერიოზული ჩაფარდნებია. თუმცა, ვიცი, რომ თინეიჯერებში რუსული ენა, თითქოს, დაეწეებას მიეცა. მინდა გითხრათ, რომ განათლების სამინისტროს, უახლოეს დღეებში, ეწვევა პრეზიდენტი. ერთხელ, გურიიში ჩავედით, ბებეის სანახავედ... ცენტრმა სასწავლო წლის დასაწყისშივე დაარიგა... კრებულები, საქართველოს ყველა სკოლაში, სწორედ იმ მიზნით, რომ მოსწავლეებს საშუალება ჰქონოდათ, მთელი წლის მანძილზე, ევარჯიშათ დავალებების შესრულებაში. აღნიშნული დაკავება, რომ სისხლის სამართლის კანონმდებლობით გათვალისწინებული დაკავება არ არის, ამას ისიც მოწმობს, რომ... არც მე, და ბევრ სხვასაც, არ სჯერა, რომ ეროვნული ბანკის მიერ წარმოებული პოლიტიკა მხოლოდ მისი პრეზიდენტის ნების გამოხატულება იყო. ასევე მომავალ წელს, პრალაში, გაიმართება ნატოს ფორუმი. ჩოლოყაშვილს იარაღს, რომ აწვდიდა იმისთვის დაისაჯა. მამა, რომ დახვრიტეს, ძალიან პატარა ვიყავი. დედამ ციხეში, რომ მიაკითხა, მამას შეეშინდა... ტექნიკური თვალსაზრისით, ეს — ძალზე იოლი საქმეა. აბდალს, მეგონა, ორი საუკუნის განმავლობაში დაგუბებული ბოღმა იფეთქებდა. ამ სიტყვებით, დამიჯერეთ არ ვეკლუცობ.

დასვით შესაფერისი სასვენო ნიშნები (ნინადადებების ბოლოს დასმული წერტილიც შეიძლება შეიცვალოს):

ვაშლოვანის ნაპირას აღმოსავლეთით ტყის ახლო იდგა მშენიერი ორსართულიანი სასახლე რომელიც ხეობას ზედ გადაჰყურებდა. ისინი კი მოლხენას მისცემოდნენ მაშინ როცა ჭერი თავზე გვემხობოდა. თუ გახსოვს ორი ყმაწვილი ხევის პირას რომ მოგადგათ. პიტიახშმა სასულიერო პირებს მათ შორის იაკობსაც სთხოვა შთაეგონებინათ დედოფლისათვის დაპბრუნებოდა ოჯახს. ყველაფერი დრომ წაიღო ძალა ჯანი ფერხორცი. ტყე ფოთლითა და ნაყოფით შემოსილი კმაყოფილად იცქირებოდა. ფრინველები გაფრინდნენ დარჩნენ მხოლოდ კაჭკაჭი კოდალა ჩხიკვი შაში წიწკანა ბელურა ყიფყავი და ყვავი რომელნიც ჩხავილით და ყივილ-ხივილით იკლებდნენ იქაურობას. კაცი ქალი დიდი პატარა ერი მღვდელი მისთვის ყველა ერთი იყო. მაინტერესებს თუ არსებობს ბუნებაში ფულის გამაგრების რამენაირი გზა ეკონომიკის გაძლიერების გარდა. სიტყვებს ფერი აქვთ ხმას გამოსცემენ მოძრაობენ სუნთქავენ მოკლედ ცოცხლობენ. უწმინდურ სიტაცხლეს მე წმინდა სიკვდილი მიჩვენებია და სანამ მოგვადებოდე მანამდე მაინც კიდევ ვეცდები რომ ჩე-

მი ლუკმა როგორმე დავიბრუნო. ჩვენმა საგამოძიებო დარგის მუშაკებმა არაერთი საშიში დამნაშავე მკვლელები ტერორისტები ბანდიტები და სხვადასხვა ჯურის მოძალადენი ამხილეს და სისხლის სამართლის პასუხისგებაში მისცეს. ბუნდად ახსოვდა ის ამბავი თანამგზავრთან ერთად რომ გამოემგზავრა სახლისაკენ. ბოლოს დაპერეს დაფეს დოღს დაიარას დუღუქს ზურნას. სიცრუე და ორპირობა აფნებს ხორცსა მერმე სულსაო ბრძანა დიდმა რუსთაველმა. ორი დღის შემდეგ საღამო ჟამზე მამაჩემმა გამოიტანა შინიდან ცული. ჩემო სოლომონ მეფემ უბრძანა მე ეგ ყოველი არ ვიცი განა. ისინი ამაყობდნენ სახალხო გამარჯვებით იმიტომ რომ ამ ზეიმის მონაწილედ გრძნობდნენ თავს. ახლა ტოვებდა იმ სკოლას მან რომ ამდენი ღვაწლი დასდო. მანამდე კი ისინი როგორც ვთქვით ზეპირი გზით ვრცელდებოდა. ფარნავაზი ქართლს აღმოსავლეთ საქართველოს განაგებდა ქუჯი ეგრისს დასავლეთ საქართველოს. სამხრეთ საქართველოში ქვაბისხევის მცირე საყდრის კედელზე ორი წარჩინებული პირის ფრესკაა დახატული. აქედან არცთუ შორს მდინარე ხრამს გაღმა სოფელი ტანძიაა. საქართველოს ძველი სატახტო ქალაქის მცხეთის სიახლოვეს წიწამურში მოკლეს ილია ჭავჭავაძე. კაციც ის არის შენი ჭირიმე და ქუდიც იმას ხურავს. მეფე ორმოცდაათი წლის ვაჟკაცი მშვენიერ ბელაურზე იჯდა. ერთი ავი მეზობელი ვითომდა გულშემატკივარი დანანებით ამბობდა... რა საერთო ნიშანი აქვთ თქვენი აზრით წყაროსა და სიკეთეს. თავდაპირველი ხალისიანი განწყობილება როგორც ვთქვით სრულიად სხვა შეფერილობას შეიძენს. თვითონ გალაკტიონ ტაბიძე რასაკვირველია უწინარეს ყოვლისა სიტყვის მუსიკოსი იყო. ლექსს რა თქმა უნდა ბადრი მთვარე დავარქვი. იქ დიდ ლოდებს შორის მოჩქრიალებს ლურჯი მთის წყალი. ჩემის აზრით მომავალში ალბათ ასევე უნდა ვითქროთ შეუჩერდეს თუ არა ფუნქციონირება მწერალთა კავშირთან არსებულ ლიტფონდს იმ დრომდე მაინც ვიდრე იმას გავარკვევდეთ თუ რა ამოცანების გადაწყვეტა ევალება ამ სამსახურს ახალ პირობებში ანუ ახალ საზოგადოებრივ ფორმაციაში. იმავე დღეს გაკვეთილების შემდეგ დღის 3 საათზე ქართული ენისა და ლიტერატურის 30 პედაგოგი შეფასების ცენტრის ექსპერტებთან ერთად შეფასების სქემის მიხედვით შეუდგა მოსწავლეთა ნაწერების გასწორებას. და ბოლოს ძვირფასო გამგეობის წევრებო ჩვენ სამუალება გვექნება ამ საკითხებთან დაკავშირებით გამგეობის უახლოეს სხდომაზე ვიმსჯელოთ და საჭიროების შემთხვევაში ჩემს მიერ შემოთავაზებულ პროექტში მცირემასშტაბიანი შესწორებებიც შევიტანოთ ხოლო იმ შემთხვევაში თუკი ეს წინადადებები კარდინალურად მიუღებელი აღმოჩნდება თქვენ აუცილებლად მოგიწევთ მწერალთა კავშირისათვის ახალი თავმჯდომარის შერჩევა რაც დარწმუნებული ვარ ყველაზე ადვილი აღსასრულებელი იქნება ზემოთ ჩამოთვლილ პუნქტებს შორის.

საქმის ქალაღდები

საქმის ქალაღდები, ანუ ოფიციალური დოკუმენტები, ნარმოადგენს თანამედროვე საზოგადოების ცივილური ცხოვრებისა და ურთიერთობის აუცილებელ ნაწილს, ამიტომაც მათი შედგენის, მათი სისწორისა და კანონიერების ცოდნას დიდი მნიშვნელობა აქვს ყოველი ადამიანის სამოქალაქო და სამართლებრივი უფლება-მოვალეობების განხორციელების საქმეში. შეიძლება ითქვას, მოქალაქის თვითრწმენისა და თავისუფლების ხარისხი მნიშვნელოვანწილად არის დამოკიდებული იმ, ერთი შეხედვით, რიგით და მეორეხარისხოვან ოფიციალურ დოკუმენტებთან „ურთიერთობის“ ცოდნაზე, რომლის გარეშეც თანამედროვე ცხოვრების ბიუროკრატიულ სისტემაში გზის გაკვლევა თითქმის შეუძლებელია. ამდენად, საქმის ქალაღდების რაობასა და თავისებურებაში გარკვევა სულაც არ არის უმნიშვნელო პრაქტიკული ცოდნა.

საქმის ქალაღდები არსებითად ორი სახისაა: თვით მოქალაქისგან მომდინარე და სახელმწიფო თუ სხვა დანესებულებათა მიერ გაცემული ოფიციალური დოკუმენტები.

საქმის ქალაღდებს, მათი ხასიათიდან გამომდინარე, მოეთხოვება ნათელი, ზუსტი შინაარსობრივი გამოხატულება, მშრალი და დახვეწილი სტილი (ე. წ. საკანცელარიო სტილი ყველაზე უფრო აქ იჩენს თავს). რაც მთავარია, ყოველ საქმის ქალაღდს აქვს თავისი სტანდარტული ფორმა, რომლის დაცვა შესაბამისი ოფიციალური ურთიერთობის აუცილებელი პირობაა.

საქმის ქალაღდის შედგენის დროს უნდა დაცულ იქნეს იმ ფორმალური მოთხოვნის ყოველი პირობა, რაც შესაბამის დოკუმენტს ნაეყენება, დაწყებული ადრესატის დასახელებით და დამთავრებული თარიღის დასმითა თუ ხელმოწერით. მაგალითად, ერთ-ერთი ყველაზე უფრო გავრცელებული და, ამავე დროს, მარტივი დოკუმენტია განცხადება, რომლის შედგენის დროსაც რამდენიმე პირობა აუცილებლად უნდა შესრულდეს:

1. პირველ ხაზზე, მარცხნიდან ფურცლის $\frac{1}{3}$ -ის შეწვევით, იწერება სრული ინფორმაცია ადრესატის შესახებ (ჯერ დანესებულება, შემდეგ ადრესატის ტიტული, ბოლოს – მისი ვინაობა);

2. მომდევნო ხაზზე, ზუსტად პირველის ქვემოთ, იწერება განმცხადებლის შესაბამისი ვინაობა (მისი სამოქალაქო რაობა და გვარსახელი);

3. ერთი-ორი სტრიქონის გამოტოვებით ფურცლის შუა ადგილას

ინერება „განცხადება“ (ასოების დაცილება აუცილებელი არ არის).

4. ერთი სტრიქონის გამოტოვებით აბზაცით იწყება განცხადების შინაარსი. თუ განცხადების განმარტებითი ნაწილი ვრცელია, დასკვნითი ნაწილი, დაწყებული სიტყვით „გ თ ხ ო ვ თ“, დაიწყება ასევე აბზაცით.

5. „გ თ ხ ო ვ თ“ მძიმით არ უნდა გამოიყოს.

6. განცხადების ქვემოთ, მარცხენა მხარეს, ინერება შესაბამისი თარიღი, ხოლო მარჯვენა ნახევარში – განმცხადებლის ხელმოწერა.

საქმის ქაღალდები შინაარსითაც და ფორმითაც საკმაოდ მრავალფეროვანია. ქვემოთ წარმოდგენილია ზოგი გავრცელებული დოკუმენტის ნიმუში* (ცალკეული აუცილებელი კომენტარითურთ):

1. განცხადების ნიმუშები

ივ. ჯავახიშვილის სახ. თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის ისტორიის ფაკულტეტის
დეკანს, პროფ. (ინიციალი და გვარი)

ამავე ფაკულტეტის მე-3 კურსის სტუდენტის.....
(სახელი და გვარი)

გ ა ნ ც ხ ა დ ე ბ ა

უნივერსიტეტში ყოფნის სამი წლის მანძილზე ვიყავი სწავლის ფრიადოსანი. სასწავლო გეგმით გათვალისწინებულ ყველა საგანში გამოცდას ვაბარებდი დროულად. მიმდინარე საგაზაფხულო სესიაზე ორ საგანში (საქ. ისტორია, პოლიტოლოგია) გამოცდის ჩაბარება ვერ მოვასწარი ავადმყოფობის გამო (ა.წ. 14 ივნისს მოვიწამლე და ამჟამად ქალაქის მე-9 საავადმყოფოში ვიმყოფები).

წარმოგიდგენთ სათანადო ცნობას და გთხოვთ გამოცდები გადამიდოთ სექტემბრისათვის.

20. VI. 2004

(ხელის მოწერა)

* ნიმუშებისათვის გამოყენებულია შ. კეკელიას „საქმის ქაღალდები“, თბ., 1977; აგრეთვე დღეს გავრცელებული ზოგი ფორმა.

გ ა ნ ც ხ ა დ ე ბ ა

ხუთშაბათს, საღამოს 8 საათზე, ადგილობრივი კლუბის სხდომათა დარბაზში შედგება რაიონული ბიბლიოთეკის საბჭოს ღია სხდომა.

დღის წესრიგი:

1. რაიონული ბიბლიოთეკის წიგნადი ფონდით დაკომპლექტების განყოფილების გამგის ანგარიში;
2. რაიონული ბიბლიოთეკის 2004 წლის პირველი ნახევრის სამუშაო გეგმის განხილვა-დამტკიცება.
ბიბლიოთეკის საბჭოს წევრთა დასწრება სავალდებულოა.

12.1.2004

ბიბლიოთეკის საბჭო

2. მოხსენებითი ბარათი და ახსნა-განმარტება

გაფორმების თვალსაზრისით განცხადების მსგავსად იწერება მოხსენებითი ბარათი და ახსნა-განმარტებაც (ან – ახსნა-განმარტებითი ბარათი); ოღონდაც ამ დოკუმენტებში შესატყობინებელი (ანგარიშის ხასიათის) ინფორმაცია, ჩვეულებისამებრ, უფრო ვრცელია. ამ ორ დოკუმენტს შორის არსებითი განსხვავება ის არის, რომ მოხსენებითი ბარათი უპირატესად შემსრულებლის ინიციატივით იწერება, ხოლო ახსნა-განმარტება აუცილებლად გულისხმობს სათანადო მოთხოვნას ზემდგომი პირისა თუ ინსტანციის მხრივ.

საქართველოს ეროვნული ბიბლიოთეკის
დირექტორს. (ინიციალები და გვარი)

დამუშავების განყოფილების გამგის
(ინიციალები და გვარი)

მოხსენებითი ბარათი

წიგნის ბაზარზე 2004 წლის პირველ კვარტალში ახალი წიგნების გაცილებით მეტი რაოდენობა გამოვიდა, ვიდრე ნავარაუდები გეჭონდა.

ჩვენმა ბუღალტერიამ ვერ უზრუნველყო ყველა ახალი წიგნის შესაძენად სათანადო თანხის დროულად გამოყოფა, რამაც გარკვეული სიძნელები შეგვიქმნა და მოხდა ისე, რომ ზოგიერთი მეტად საჭირო წიგნი ვერ შევიძინეთ.

გაუწყებთ რა ამას, გთხოვთ ბუღალტერიას მისცეთ შესაბამისი მითითება, რათა გაითვალისწინოს ბიბლიოთეკის წიგნადი ფონდით დაკომპლექტების სპეციფიკა, რომ მსგავსი რამ მომავალშიც არ განმეორდეს.

15.VI. 2004 წ.

(ხელის მოწერა)

საქართველოს განათლების სამინისტროს
საფინანსო განყოფილებას

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ბუღალტრის. (სახელი და გვარი)

ახსნა-განმარტება

წარმოგიდგენთ უნივერსიტეტის 2003 წლის ხარჯთაღრიცხვის ბალანსს (დანართი №1 – მანქანაზე ნაბეჭდი 28 გვერდი). გაუწყებთ, რომ სათანადო ორგანოების მიერ დამტკიცებული საფინანსო გეგმა, ცალკე მუხლების მიხედვით, მთლიანად შესრულებულია, მხოლოდ კაპიტალური რემონტისათვის გათვალისწინებული თანხის 40% დაგვრჩა აუთვისებელი იმის გამო, რომ პირველი და მეორე სასწავლო კორპუსების კაპიტალური რემონტი, უნივერსიტეტის საბჭოს დადგენილებით (იხ. საბჭოს ოქმის ამონაწერი, თან ერთვის, დანართი №2), გადაიდო 2004 წლისათვის.

15.I.2003 წ.

(ხელის მოწერა)

3. ხელწერილი

ხელწერილი არის ოფიციალური დოკუმენტი, რომელსაც კერძო ან იურიდიული პირი უწერს სხვა პირსა თუ დაწესებულებას და რომლითაც ადასტურებს საკუთარ მატერიალურ (ან ფინანსურ) პასუხისმგებლობას. ხელწერილი, მხარეთა სურვილისამებრ, შეიძლება დამონმდეს ნოტარიუსის მიერ. ხელწერილის ნიმუში:

ხელწერილი

ვანის რაიონის სოფ. ტიბანიკრის მეურნეობა „თავთავის“ მთავარმა აგრონომმა როსტომ მებუკემ ჩაეიბარე ცეკავშირის ბაზის №5 საწყობის გამგის დიმიტრი გვარაძისაგან ორი ათას ორას ოთხმოცი (2280) კგ. სათესლე სიმინდის მარცვალი, ხუთას ორმოცი (540) კგ. წითელი ლობიო; შვიდასი (700) ძირი ვაშლის ნერგი და ნახევარი ტონა ბენზინი.

ხელწერილში აღნიშნული მასალა მთლიანად უნდა ჩავაბარო მეურნეობა „თავთავის“ გამგეობას.

პასპორტის სერია XV №178812

12.11.2004 წ.

მეურნეობა „თავთავის“ მთავარი აგრონომი

(ხელის მოწერა)

4. მინდობილობა

მინდობილობის საფუძველზე პირი ან დანესებულება გარკვეული მოვალეობის შესრულებას ან რაიმე უფლების განხორციელებას მიანდობს მეორე პირს, რომელიც მხოლოდ ამ დოკუმენტის წარდგენის შემდეგ მიიღებს შესაბამის უფლებას. დანესებულების მიერ გაცემული მინდობილობა დამონშებულია ამ უწყების ხელმძღვანელის ხელმოწერითა და ბეჭდით, ხოლო კერძო პირის მინდობილობა უნდა დაამოწმოს რომელიმე ოფიციალურმა დანესებულებამ (პოლიცია, ნოტარიუსი, საკრებულო). ნიმუში:

მინდობილობა

მე, ნიკოლოზ გიორგის ძე კალანდაძე, ვანდობ თამარ ივანეს ასულ მესხს, მიიღოს თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სალაროდან ჩემი 2004 წლის სექტემბრის პირველი ნახევრის ხელფასი

(ხელის მოწერა)

ნიკოლოზ გიორგის ძე კალანდაძის ხელმოწერას ვადასტურება თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის საქმეთა მმართველი...

(ხელის მოწერა)

17.IX.2004 წ.

ბეჭედი

5. ცნობა

ცნობა ადასტურებს კონკრეტული პიროვნების რაიმე რეალურ მდგომარეობას (სამსახურებრივს, სასწავლოს, კომუნალურს...). ცნობა დამონმებულია შესაბამისი დანესებულების ოფიციალური ნიშნებით: (შტამპი, ბეჭედი, ხელმოწერა). ცნობას, რომელიც ფინანსურ ინორმაციას შეიცავს, უნდა ჰქონდეს შესაბამისი უწყების ბულალტრის ხელმოწერა. ნიმუში:

ცნობა

შტამპი

პროფესორი (სახელი, გვარი) მუშაობს თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში პოლიტოლოგიის კათედრის გამგედ და იღებს თვიურ ხელფასს სამოც (60) ლარს.

ცნობა ეძლევა დიდუბის რაიონის №26 სახლმმართველობაში წარსადგენად.

უნივერსიტეტის მთავარი ბულალტერი (ხელის მოწერა)

კადრების განყოფილების გამგე (ხელის მოწერა)

მრგვალი ბეჭედი

ცნობის ბლანკი:

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი		
კადრების სამმართველო		ცნობა
ქ. თბილისი, ი. ჭავჭავაძის პრ. №1		
ტელ: 22-36-19		
„ — „ — 200 წ.	_____	_____
№ _____	_____	_____ მუშაობს
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში	_____	_____
_____	_____	_____ თანამდებობაზე
ცნობა ეძლევა	_____	_____ წარსადგენად
კადრების სამმართველოს უფროსი:		
სპეციალისტი:		

6. მოწმობა

მოწმობა არსებითად იმავე ტიპის დოკუმენტია, როგორც არის ცნობა; ოღონდაც მოწმობა, ჩვეულებისამებრ, უფრო ხანგრძლივი დროით არის გამოსაყენებელი:

მივლინების მოწმობა

შტამპი

სამტრედიის გამგეობის ჯანდაცვის განყოფილების გამგე
(გვარი, სახელი, მამის სახელი) მივლინებულია ქ. თბილისში ორი კვირით
ა/წ 10 ოქტომბრიდან 25 ოქტომბრამდე.

გამგეობის თავმჯდომარე

(ხელის მოწერა)

მდივანი . . .

(ხელის მოწერა)

მრგვალი ბეჭედი

7. ხელშეკრულება

ხელშეკრულება (იგივე კონტრაქტი) ისეთი წერილობითი დოკუმენტია, რომელიც სრულად წარმოადგენს ორ ან რამდენიმე მხარეს შორის დადებულ შეთანხმება-პირობას, ურთიერთვალდებულებას.

ხელშეკრულება უნდა დამონმებული იყოს ოფიციალურად. ნიმუში:

ხ ე ლ შ ე კ რ უ ლ ე ბ ა

2002 წლის 1 ოქტომბერი, ქ. თბილისი, ჭავჭავაძის პროსპ. №1 (თსუ შენობა).

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სამეცნიერო ბიბლიოთეკის (მისამართი: ჭავჭავაძის პროსპ. №1) დირექტორი -- (სახელი, გვარი), ერთი

მხრივ და, მეორე მხრივ, ჟურნალ-გაზეთების ამკინძავ-ოსტატი... (სახელი, გვარი) (მცხოვრები ქ. თბილისში, ბარნოვის ქ. №8-ში, პასპორტი XV №788112) ვდებთ ხელშეკრულებას შემდეგზე:

1. თსუ ბიბლიოთეკის დირექცია ამკინძავ-ოსტატს... (სახელი, გვარი) იწვევს დროებით სამუშაოზე ხელშეკრულებით ჟურნალ-გაზეთების (2000-2001 წწ. ორმოცდარვა დასახელების წლიური კომპლექტის) ასაკინძავად ა. წ. 1 ოქტომბრიდან;

2. ბიბლიოთეკის დირექცია ვალდებულია პირველ მუხლში აღნიშნული სამუშაოს შესრულებისათვის ამკინძავ-ოსტატს გადაუხადოს (ნაღდ ანგარიშზე) ხუთი (5) ლარი ჟურნალის, ხოლო რვა (8) ლარი გაზეთის თითო კომპლექტზე;

3. ამკინძავ-ოსტატი ვალდებულია: ა) მუშაობა დაიწყოს ა. წ. 3 ოქტომბერს და დაამთავროს 2003 წლის 7 თებერვალს; ბ) ხელშეკრულების პირველ მუხლში აღნიშნული ყველა ჟურნალ-გაზეთი აკინძოს უღეფექტოდ.

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
სამეცნიერო ბიბლიოთეკის დირექტორი . . . (ხელის მოწერა)

ხელოსანი-ოსტატი . . . (ხელის მოწერა)

2002 წ. 1X. ბეჭედი
თბილისი

ხელშეკრულების ბლანკი:

"——"— 200 —წ.

შრომითი ხელშეკრულება

2003 წ. ———— ქ. თბილისი

საქართველოს მეცნ. აკად. არნ. ჩიქობავას სახ. ენათმეცნიერების
ინსტიტუტის სახელით ————— განყოფილების გამგე

————— და მოქალაქე —————

ვდებთ ურთიერთშორის ამ ხელშეკრულებას.

1. განყოფილების გამგე ავალებს მოქ. —————

ხოლო ის კისრულობს შეასრულოს შემდეგი სამუშაო: —————

—————
—————

2. პირველ მუხლში მოხსენიებული სამუშაო უნდა შესრულდეს მოქალაქე _____ მიერ 2003 — წლის

3. განყოფილება უხდის მოქ. _____ აღნიშნული სამუშაოს პონორარს _____

4. პონორარი გაიცემა შესრულებული სამუშაოს კვალობაზე.
5. თუ სამუშაო შესრულებულ იქნა არადაამაკმაყოფილებლად, ეს ხელშეკრულება გაუქმდება.

მხარეთა იურიდიული მისამართებია:

1. ინსტიტუტისა – 380008 თბილისი, ინგოროყვას 8
2. შემსრულებლისა
განყოფილების გამგე
შემსრულებელი

პასპორტი _____

8. აქტი

აქტი არის ოფიციალური (იურიდიული ძალის მქონე) დოკუმენტი, რომელიც ასახავს რაიმე მომხდარ ფაქტს, რეალურ მდგომარეობას (შემომნების შედეგს, ინვენტარიზაციის მონაცემებს, რაიმე ზარალის ნუსხას და მისთ.). ნიმუში:

აქტი № 1

200... წ. _____ თვის _____ რიცხვს

ჩვენ, ქვემოთ ხელის მომწერლებმა _____

_____ გვარი, სახელი, მამის სახელი
შევადგინეთ ეს აქტი, რომ ბიბლიოთეკის გადაცემის დროს

(ბიბლიოთეკის ჩამბარებლის გვარი და ბიბლიოთეკის მიმღების გვარი)
დადგენილია შემდეგი:

1. ბიბლიოთეკის ყველა საინვენტარო წიგნის მიხედვით ირიცხება წიგნები _____ ეგზემპლარი.

მიღებულია საინვენტარო წიგნში გატარებული წიგნები:

თაროებზე დალაგებული _____ ეგზემპლარი.
 ირიცხება მოძრავ ბიბლიოთეკებზე _____ ეგზემპლარი.
 მიცემულია ასაკინძად _____ ეგზემპლარი.
 ჩამოწერილია აქტებით _____ ეგზემპლარი.
 სულ _____ ეგზემპლარი
 2. აკლია _____ ეგზემლარი. თანხით _____ ლარი.
 _____ თეთრი _____ რომელთა სია თან ერთვის:
 3. აღმოჩენილია ინვენტარში გაუტარებელი წიგნი _____
 _____ ეგზემპლარი, თანხით _____ ლარი _____ თეთრი
 4. აღმოჩენილია დაეალიანება მკითხველებზე 200... წ. _____
 წიგნი და ჟურნალი, თანხით _____ ლარი _____ თეთრი.

ხელის მოწერა:

9. ოქმი

ოქმი შეიცავს რაიმე ოფიციალური შეკრებილობის მსვლელობის ძირითად აღწერას. ოქმს, ჩვეულებისამებრ, ადგენს შესაბამისი შეკრების მდივანი და დამონმდება სხდომის თავმჯდომარისა და მდივნის ხელმოწერით.

არცთუ იშვიათად რაიმე კერძო მოთხოვნით კეთდება ე. წ. „ოქმის ამონაწერი“, რომელიც შეიცავს ოქმის შესავალ ნაწილს და იმ კონკრეტულ მონაკვეთს, რაც მომთხოვნი კონკრეტული პირისათვის არის საჭირო.

ოქმის ნიმუში:

საქართველოს განათლების სამინისტროს კოლეგიის სხდომის

ოქმი №...

2004 წლის 20 დეკემბერი

დაესწრნენ კოლეგიის წევრები. (აქ აღინიშნება კოლეგიის იმ წევრთა სახელი და გვარი, რომლებიც ამ სხდომას დაესწრნენ. ამის შემდეგ დასახელდება სხვადასხვა ორგანიზაციის წევებიდან მოწვეული პირების სახელი, გვარი და თანამდებობა).

დღის წესრიგი:

1. ლანჩხუთის რაიონის სკოლებში სასწავლო-აღმზრდელობითი მუშაობის შემოწმების შედეგები;
2. სოფლის სკოლების დირექტორების რესპუბლიკური თათბირ-სემინარი

ნარის ჩატარების შესახებ;

3. საღამოს სწავლების სკოლების IX-XI კლასებში ქართულ ენაში შესასწავლი მასალის განაწილების, საორიენტაციო დაგეგმვისა და მეთოდურ რეკომენდაციათა განხილვა-დამტკიცების შესახებ;

4. საღამოსა და დაუსწრებელი სწავლების სკოლების მუშაკთათვის მეთოდური კრებულის გამოცემის საკითხი;

1. მთი ს მ ი ნ ე ს : ლანჩხუთის რაიონის სკოლებში სასწავლო-აღმზრდელობითი მუშაობის შემოწმების შედეგები (მომხს. სახელი და გვარი).

კამათში მონაწილეობა მიიღეს (თანამდებობა და გვარები).

და ა დ გ ი ნ ე ს : 1. კოლეგიის დადგენილების წარმოდგენილი პროექტი: „ლანჩხუთის რაიონის სკოლებში სასწავლო-აღმზრდელობითი მუშაობის შემოწმების შედეგების შესახებ“ დამტკიცდეს (თან ერთვის, დანართი, №1).

2. განათლების სამინისტროს ბრძანებისა და ლანჩხუთის რაიონის სკოლებში სასწავლო-აღმზრდელობითი მუშაობის შემსწავლელ-შემმოწმებელი კომისიის მოხსენებითი ბარათის პირი გადაეცეს ამავე რაიონის განათლების განყოფილებას განსახილველად და გამოვლენილ ნაკლოვანებათა დროულად აღმოფხვრისათვის ქმედითი ღონისძიებების შესაძრეველად 3. გატარებული ღონისძიებების შესახებ განათლების სამინისტროს ეცნობოს მიმდინარე სასწავლო წლის ბოლოს.

2. მთი ს მ ი ნ ე ს : სოფლის სკოლების დირექტორების რესპუბლიკური თათბირ-სემინარის ჩატარების შესახებ (მომხს.)

და ა დ გ ი ნ ე ს : მოწვეულ იქნეს 2002 წლის 28 დეკემბერს სოფლის სკოლების დირექტორების ერთდღიანი თათბირ-სემინარი შემდეგი დღის წესრიგით:

ა) განათლების სამინისტროს კოლეგიის დადგენილება და სკოლის ამოცანები (მომხს.)

ბ) სოფლის სკოლების 2001-2002 სასწავლო წლის შედეგები და მიმდინარე 2002-2003 სასწავლო წლის ამოცანები (მომხს.....)

3. მთი ს მ ი ნ ე ს : საღამოს სწავლების სკოლების IX-XI კლასებში ქართულ ენაში შესასწავლი მასალის განაწილების საორიენტაციო დაგეგმვისა და მეთოდურ რეკომენდაციათა განხილვა-დამტკიცება (მომხს.....).

საკითხის განხილვაში მონაწილეობა მიიღეს (კოლეგიის წევრთა სახელები და გვარები).

და ა დ გ ი ნ ე ს : ა) დამტკიცდეს საღამოს სწავლების სკოლების IX-XI კლასებში ქართულ ენაში შესასწავლი მასალის განაწილება და მეთოდური რეკომენდაციები, რომლებიც მოცემულია შესაბამისი სამმართველოს მიერ წარმოდგენილ წერილში – საღამოს სწავლების სკოლების IX-XI კლასებში ქართული ენის სწავლების ზოგი საკითხისა და შესასწავლი მასალის შერჩევა-განაწილების შესახებ (თან ერთვის, დანართი №2).

ბ) საღამოს სწავლების სკოლების სამმართველომ სახელმძღვანელოდ

დაუგზავნოს ამ ტიპის სკოლებს ზემოაღნიშნული მასალა;

გ) ჟურნალმა „სკოლა და ცხოვრებამ“ (.....) და გაზეთმა „განათლებამ“ (.....) რესპუბლიკის საღამოს სწავლების სკოლების IX-XI კლასების ქართული ენისა და ლიტერატურის მასწავლებელთა დასახმარებლად პერიოდულად გამოაქვეყნონ მეთოდური ხასიათის წერილები ქართული ენის სწავლების ცალკეულ საკითხებზე.

4. მოიხმინეს: საღამოს სწავლების სკოლების მუშაკთათვის მეთოდური კრებულის გამოცემის შესახებ (მომხს.)

დაადგინეს: 1. საღამოს სწავლების სკოლების მუშაკთა დასახმარებლად გამოიცეს განათლების სამინისტროს სათანადო სამმართველოს მიერ შედგენილი 17 თაბახის მოცულობის მეთოდური კრებული ქართულ ენაზე, 1.000 ცალი ტირაჟით.

2. კრებულის დაბეჭდვა ეთხოვოს გამომცემლობა „განათლებას“ (.....), გავრცელება კი, განათლების სამინისტროს საღამოს სწავლების სკოლების სამმართველოს განაწილებით – ბიბლიოლექტორს.

სხდომის თავმჯდომარე.....

(ხელის მოწერა)

მდივანი.....

(ხელის მოწერა)

10. ანკეტა

ანკეტა ასახავს პიროვნების ძირითად ბიოგრაფიულ და სამსახურებრივ მონაცემებს. არსებობს ამგვარი პირადი ანკეტის რამდენიმე სახეობა. ერთ-ერთი მათგანია კადრების აღრიცხვის ფურცელი, რომლის შევსება ევალება კერძო პირს რაიმე სამსახურებრივი მოთხოვნის შესაბამისად.

ასევე არსებობს სოციოლოგიური ანკეტები, რომლებიც ემსახურება რაიმე საკითხზე მიზანმიმართულ გამოკითხვას წინასწარ განსაზღვრული შეკითხვების მეშვეობით.

ანკეტის ნიმუში:

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
თანამშრომლის სამეცნიერო-პედაგოგიური საქმიანობის

ანკეტა

1. გვარი, სახელი, მამის სახელი
2. დაბადების წელი, თვე და რიცხვი
3. სამუშაო ადგილი (ფაკულტეტი, ინსტიტუტი, განყოფილება,

ლაბორატორია, ცენტრი და ა. შ.) რომელი წლიდან მუშაობს უნივერსიტეტში.

4. დღეს დაკავებული თანამდებობა (როდის იყო არჩეული ბოლოს ამ თანამდებობაზე).
5. სამეცნიერო ხარისხი, წოდება (რომელი წლიდან).
6. გამოქვეყნებული სამეცნიერო ნაშრომების საერთო რაოდენობა. ძირითადი სამეცნიერო მიმართულებანი ამ ნაშრომების მიხედვით.
7. ბოლო 5 წლის განმავლობაში გამოქვეყნებული ნაშრომების სია: მიუთითეთ ნაშრომის სათაური, ჟურნალი, ტომი, გვერდი, წელი. თუ ნაშრომი მონოგრაფიაა ან სახელმძღვანელო, მიუთითეთ თაბახების რაოდენობაც.
8. თქვენი ხელმძღვანელობით (კონსულტანტობით) დაცული დისერტაციები: დისერტანტი, დისერტაციის სათაური, დაცვის წელი.
9. მაგისტრანტის ხელმძღვანელობა სამაგისტრო ნაშრომის დასახელების, სტუდენტის და სასწავლო წლის მითითებით.
10. დისციპლინების (საგნების) დასახელება, რომლებსაც კითხულობდით ბოლო 5 წლის განმავლობაში (დატვირთვის საათების რაოდენობის მითითებით).
11. სამეცნიერო გრანტებში მონაწილეობა (მიუთითეთ კონკრეტულად).
12. მოპოვებული სამეცნიერო პრემიები, სააგტორო მოწმობები, ლიცენზიები და პატენტები.
13. ინფორმაცია საერთაშორისო-სამეცნიერო თანამშრომლობის შესახებ.

რექტორი
აკადემიკოსი

რ. მეტრეველი

15 სექტემბერი, 2003წ.

- გ. ახვლედიანი, ზოგადი ფონეტიკის საფუძვლები, თბ., 1949.
- შ. აფრიდონიძე, სიტყვათგანლაგება ახალ ქართულში, თბ., 1986.
- შ. აფრიდონიძე, ჩვენი ენა ქართული, თბ., 2002.
- ე. ბაბუნაშვილი, თ. უთურგაიძე, ანტონ პირველის „ქართული ღრამმატიკა“ და მისი ეროვნულ-ისტორიული მნიშვნელობა, თბ., 1991.
- ნ. ბასილაია, ქართული ენის პრაქტიკული სტილისტიკა, თბ., 1991.
- თ. გამყრელიძე, წერის ანბანური სისტემა და ძველი ქართული დამწერლობა, თბ., 1989.
- თანამედროვე ქართული სალიტერატურო ენის ნორმები, I. თბ., 1971; თბ., 1986.
- ვ. თოფურია, ქართული ენა, განაკვ. I-IV, თბ., 2000.
- ვ. თოფურია, ქართული ენა და მართლწერის ზოგიერთი საკითხი, თბ., 1965, თბ., 1988.
- ვ. თოფურია, ორმაგი უარყოფა ქართულში, ნელინდუელი, I-I, 1923-1924.
- ვ. თოფურია, ივ. გიგინეიშვილი, ქართული ენის ორთოგრაფიული ლექსიკონი, თბ., 1998.
- ნ. კანდელაკი, ქართული მჭევრმეტყველება, თბ., 1968.
- შ. კეკელია, საქმის ქალაღდები, თბ., 1973.
- შ. კეკელია, აკ. დავითიანი, ქართული ენა, თბ., 1973.
- გ. კვარაცხელია, ქართული ენის ფუნქციური სტილისტიკა, თბ., 1990.
- ლ. კვაჭაძე, თანამედროვე ქართული ენის სინტაქსი, თბ., 1971, თბ., 1982.
- გრ. კიკნაძე, მეტყველების სტილის საკითხები, თბ., 1957; თბ., 1999.
- ლ. ლეჟავა, ახალი ქართული სალიტერატურო ენის ნორმალიზაციის ისტორია და პრინციპები, თბ., 2004.
- მ. მრევლიშვილი, ქართული სასცენო მეტყველების ფონეტიკური საფუძვლები, თბ., 1965.
- ალ. ნეიმანი, ქართულ სინონიმთა ლექსიკონი, თბ., 1953.
- წურნალისტის სტილისტიკური ცნობარი, თბ., 2002.
- რ. პატარიძე, ქართული ასომთავრული, თბ., 1980.
- უცხო სიტყვათა ლექსიკონი, შეადგინა მ. ჭაბაშვილმა, თბ., 1980.
- ბ. ფოჩხუა, ქართული ენის ლექსიკოლოგია, თბ., 1974.
- ზ. სარჯველაძე, ქართული სალიტერატურო ენის ისტორიის შესავალი, თბ., 1984.
- ქართული მეტყველების კულტურის საკითხები (დამხმარე სახელმძღვანელო არასპეციალური ფაკულტეტების სტუდენტებისათვის), თბ., 1998.

- ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, არნ. ჩიქობავას საერთო რედაქციით, ტ. I-VIII, თბ., 1950-1964.
- ქართული სიტყვის კულტურის საკითხები, წიგნი IV, თბ., 1981.
- ქართული სიტყვის კულტურის საკითხები, წიგნი VII, თბ., 1985.
- რ. ლამბაშიძე, ქართული სამეცნიერო ტერმინოლოგია და მისი შედგენის ძირითადი პრინციპები, თბ., 1986.
- გ. შალამბერიძე, ქართული მართლწერა, თბ., 1965.
- ა. შანიძე, ქართული ენის გრამატიკის საფუძვლები, თბ., 1973.
- არნ. ჩიქობავა, ქართული ენა, როგორც პოლივალენტოვანი სალიტერატურო ენა, – ქართული სიტყვის კულტურის საკითხები, I, თბ., 1972.
- არნ. ჩიქობავა, ენათმეცნიერების შესავალი, თბ., 1952.
- შ. ძიძიგური, ქართული ენის თავგადასავალი, თბ., 1969.
- ლ. ჭილაშვილი, ნეკრესის უძველესი ქართული წარწერები და ქართული დამწერლობის ისტორიის საკითხები, თბ., 2004.
- ზ. ჭუმბურიძე, ქართული სალიტერატურო ენისა და სტილის საკითხები, თბ., 1956.
- ივ. ჯავახიშვილი, ქართული პალეოგრაფია, თბ., 1949.

სიტყვა-ფორმათა და შესიტყვებათა საძიებელი*

- აალებადი 271
აამოძრავა 244
აბა 69
აბაშე! 112
აბაშიძის 110
აბონემენტი 228
აბონენტი 201, 228
*აბსოლიტური 276
აბსოლუტური 276
აგდებს 149
(ა)გღია 149
აგებულება 233, 267
*აგი 118
აგრერიგად//ეგრერიგად 157
აგრეზინებს 151
აღგენს 145
*აღვლილ არ კქონია 245
*აღვლილ აქვს 232, 239, 245, 251
*აღვლილ აქვს დაქვეითებას 245
*აღვლილ აქვს ჩამორჩენას 245
*აღვლილ გვაქვს 232
აღვიკოში 133
აღმევიწინებს 151
აღგობა 145
აღიკეპატური 78
აღვილად 156
აღიუტანტი 76
აღრესანტი 227
აღრესატი 227
აღროვა 156
*აეშენება 151
აეშენებინა 151
*აეადემყოფობ 153
აეადემყოფი 219
აეადემყოფობს 153
აეანტიურა 76
აეანზაუანი 127
აეალორძინებ 146
აებელი 233-4
აეგული 233
აეგუნება 233-4
- აეგუნებანი 233
აეღარი 233-4
აეენა 233
აეზნე 233
აეთვალი 233
აეია- 234
აეიაბაზა 234
აეიაბოშში 234
აეიაგამანადგურებელი 234
აეიაღესანტი 234
*აეიაღისსპერეელთა 275
აეიაზეურვა 234
აეიამაგისტრალი 234
აეიაშხილი 234
აეიაშოდელი 234
აეიაშრეწელობა 234
აეიანაწილი 234
აეიაპორტი 234
აეიარაზში 234
აეიასპორტი 234
აეიატეტიკოსი 234
აეიატორი 234
აეიაქარხანა 234
აეიაშენაერთი 234
აეიახელსაწყო 234
აეკაკი 233-4
აელაბრის 110
აემუცელა 233
აენაქნარი 233
აესიტყვა 233
აესული 233
აეტობაზა 133
აეტოგასამართი 273
აეტოკრატია 273
აეტოტრასა 273
აეტოქარხანა 133
აეფეხი 133
*აელნიშნაე 145
აეყაა 234
აეყური 234
აეხოროცი 234
- აზრღა 145
*აზრის მატარებელი 244
(აზრის) მქონე 244
(აზრის) შემცველი 244
ათაისუფლებს 145
ათასი 113
ათასმეთხუთმეტე 115
ათისტი 77
ათი ათასი 114
ათი 69
აინშტაინი 76
აირი 270
*აირიზება 275
აირმეული 273
აირწინადი 241
აიღებს 149
აიღეს 152
აიღო (კენჭი) 149
აიჩქვს 147
აეად. – აეადემიკოსი 131
აეადემიკოს-მღიანი 130
აეად. წ/კ – აეადემიის
წევრ-კორესპონდენტი 131
აეაკი 111
აეაკიმ 112
*აეაკმა 112
აეკარული 78
აეკარიუმი 78
აეკლევიწებს 151
აეკლევიწებს 156
აეკლია 244
აეკრეფს 149
აეკრიფა (კენჭები) 149
აეკუმულატორი 76
აეკუმულაცია 76
აეაზნის 110
აეაბათ 156
აეაქსი 111
აეაიაქოთი 72
აეაიაკურად 156
აეაინისტი 220

* კარსკლავით (*) აღნიშნულია უმართებულო ენობრივი ერთეულები.

ალუმინი 77
ალფა და ომეგა 223
ამად 170
ამათ 118
*ამათმა (დაწერეს) 118
ამან 118
ამაო 229
ამას გარდა 109
ამასთან ერთად 251
ამას იქით 109
ამას წინაო 109
ამბად 106
ამებზე 107
ამებზედაც 107
ამებზეც 107
*ამები მოხდნენ 163
ამები მოხდა 163
ამბერკი 111
ამბით 106
ამბის 106
ამბობდა 222
ამბროსი 111
*ამგენმა 118
ამგვარად 194, 251
ამღენად 251
ამზადებს 243
ამის გამო 170
ამისთვის 170
ამიტომ 170
ამ მიზეზით 170
ამ მიზნით 170
ამო 135, 229
ამოთქვა 222
ამოიღულენა 222
ამოიღაპარაკა 222
ამოიქაჯანა 222
ამოსუნთქვა 269
ამოღერდა 222
ამოშაქრა 222
ამოხსნილ იქნა 246
ამკლუა 229
ამპულა 229
ამპუტაცია 269-270
ამპუტაციამდელი 270
ამპუტირებული 270
ამტკრევეს 149
ამწნევეს 231
ამზანავის გარდა 109
ანა! 112
ანაზღად 156

ანალიზი 265
*ანალიზი მოგვცა 243
ანალიზის საგანი 251
ანალიზი წარმოგვიდგინა 243
ანაწილებს 244
*ანეგლოტი 276
ანგარიშს უწევს 245
ანემია 269
ანესთეზია 263
*ანზორიმ 111
ანომალია 265
*ანთავისუფლებს 145
ანთუბადი 271
ანთუბითი 272
ანთოლოგია 77
ანთროპოლოგია 77
ანი და ჰოე 223
ანტი- 271
ანტიბიოლმევიკური 271
ანტიერაყული 271
ანტიზეადისტი 271
ანტიკვარული 78
ანტიტერორისტული
კამპანია 250
ანტიქართული 271
ანტიშეგარდნადისტი 271
ანძისქვეშა 273
*ანზორციელებს 145
აპათია 77
აპატიებს (დანაშაულს) 155
აპატიებს (მიწას) 155
აპირებთო 176
აპრ. 130
არა 69, 224
არაგონიფორული 226
არავითარი დარდი არა... 178
არავითარ მუშაობას არ... 178
არაინ 177
არაინ არ 177
არაინაც არ 177
არაინის 177
არაკეთილსინდისიერება 226
არამართალი 224
არამართებული 226
არამეგობრული 225
არამელოდიური 225

არამეტყველი 225
არამეტციფორული 225
არამიწიერი 225
არამულერი 225
არამსგავსი 225
არამტაცებლური 225
არამტიციე 225
არამუდმივი 225
არამუშა 225
არამქისი 225
არამყარი 225
არამცოხნელი 225
არა მხოლოდ 251
არანაირი ამბავი არ... 178
არანაკლები 225
არანებისმიერი 225
არანორმალური 225
არანორმირებული 225
არაო 175
არაორგანიზებული 225
არაორგანული 225
*(არა)ორდინალური 276
არაოფიციალური 225
არაპატივისცემები 225
არაპერიოდული 225
არაპირდაპირი 225
არაპირველადი 225
არაარა 177
არაარაობა 267
არარეალობა 225
არარეალური 225
არარეალურობა 225
არარეგულარული 225
არარიტმული 225
არარსებობა 225
არარსებული 225
არასაბოლოო 225
არასაიმედო 225
არასაიმედლობა 225
არასაკადრისი 225
არასაკამო 225
არასამართლიანი 224
არასამუშაო 225
არასანუგეშო 225
არასაპატიო 225
არასასაქონლო 225
არასასახელი 225
არასასამოწეო 225
არასასურველი 225
არასახარბიელო 225

ალუნიშნავს 145
ალფრთოვანება 146
ალქმა 229, 268-9
ალშფოთება 146
აღძრა 244
აღწერილ იქნა 246
აღჭურვა 145
აღჭურვილ იქნა 246
ა.შ. – ასე შემდეგ 132
აშენებ 147
*აშენებობებს 151
აშენებინებს 151
აშენებს 151
აშენებული იყო 152
აშკარად 156
აშლევინებს 151
*აშლვინებს 151
აშშ-ში 135
აჩენს 231
აჩნევა 231
აჩნებს 231
აჩნია 231
აცვლევინებს 151
აციებს (ავადმყოფს) 155
აციებს (წყალს) 155
აცრა 220
ა.წ.–ამა წლის 131
აწარმოებს 243
*აწერიებს 151
აწერინებს 151
აწვევინებს 151
აჭრევენებს 151
აჭყლტვინებს 151
ახალგაზრდები... ირჩევენ 170
ახალგაზრდებმა, რომლებმაც
... ირჩევენ... 170
ახალუხალი 127
ახალციხის 110
ახალწყეული 230
ახასიათებს 194
ახდენს 244
ახვეებს 155
ახვენევენებს 151
ახლა 157
*ახლად 157
ახლახან 157
ახლობელი 231
ახლომახლო 127
ახლოს 108, 223
ახმეტის 110

ახორციელებს 145
ახსნა 265
აჯილდოებს 156
აპკიდებს 143
ბ. (ბინა) 130
ბაბუა 219
ბაგისმიერი 269, 273
ბაღრი 111
ბავშვობა 154
ბავშვური 154
ბახისი 270
ბაიტი 234
ბალახბულახი 127
ბალახი 78
ბალიში 108
ბანკები იძლევიან 163
ბარათთან 108
ბარბაცა 271
ბატკანი 219
ბაჯბაჯი 127-8
ბედზეა საუბარი 245
ბედი 219
ბეგრად 156
ბეგრ-ბეგრი 128
ბეგრი მტერი 126
ბელინსკი 112
ბენგალიური ცეცხლი 274
ბენზინმზიდი 273
ბენზინსაზომი 240
*ბეჟანიმ 111
ბერიძის 110
ბერტოლეს მარლი 274
ბერტყავს 148
ბერულავასი 110
ბერტყვა 148
ბეტონმრევი 273
ბეტონსარევი 240
ბეჩაობა 154
ბეწვოვანი 155
ბეჭედი 231
ბზა 229
ბზე 229
ბია 219
ბიაზი 75
ბი-ბი-სი BBC 134
ბილიარდი 75
ბილინგვიზში 270
ბინდბუნდი 127
ბისეკი – BSEC 134

ბისეკმა 135
ბიულეტენი 76
ბიური 76
ბიუროკრატია 76
ბიუსტი 76
ბიუჯეტი 76
ბიციბი 271
ბიწიერი 272
ბიჭბუჭები 127
ბლომად 156
ბნელა 269
ბოდიში მოუხდა 231
ბოლიანი 72
ბოლო 223
ბოლოს 108
ბოროტი 223
ბოტიჩელი 112
*ბოჭკა 235
ბრალდებითი 272
ბრალს სდებს 144
ბრეგვაძე! 112
*ბრეშს 235
ბრილიანტი 75
ბრიუსელი 76
ბრიყობა 154
ბრომწყალბადი 273
ბრონქები 77
ბრონშტინი 76
ბროშურა 76
ბრუნვა 262
ბრძანა 222
ბრძოლისუნარიანი 272
ბრძოლისუნარიანობა 272
ბრწყინვალე 220
ბუღობი 271
ბუზზე 108
ბუთბა! 112
ბუნებრივი ნათება 274
ბუნებრიობა 154
ბურთებრივი 272
ბურთთან 108
ბურთი პატარა 122-3
ბურთის 73
*ბურც 73
ბუტბუტი 127
*ბუტერბროდი 276
ბლაოდა 154
გაადვილებს 71
გაანალიზა 243

გაახლებს 71
 გაახალგაზრდავა 70
 გაერთიანა 70
 გაგრძელა სიტყვა 222
 გაზრება 265
 გაიაფებს 71
 გააკლევა 156
 განადგურებს 152
 გაატარებს 243
 გააუწებლა 153
 გააქცევა 156
 *გააშლინა 151
 გააწვევტინა სიტყვა 222
 გაახევა 155
 გაბლითება 233
 გაბრაზება 215
 გაბრიელი 111
 გაგება 230
 *გაგებით ეკიდება 245
 გაგვიქმნა 249
 გაგზავნილ იქნა 201
 გაგონება 230
 გაგრძელება 245
 გაღაღმა 108
 *გაღაცება გაუკეთა 244
 გადაწვევტილების მიღება 251
 გადასახავს 143
 გაეადვილებინა 71
 გაეანალიზებინა 71
 გაერო 132
 გაეუმჯობესებინა 71, 151
 *გაენაგრძე 145
 გაეორადი 141
 გაეოცდი 141
 გაესება 143
 გაზარდა 247
 გაზრდია 143
 გაზრდილი ღონე 251
 *გათხარეს მისი სამარე 249
 გაიგზავნა 201
 გაიმართა 244
 გაისად 156
 გაკვეთილს მოჰყვება 144
 გაკვეთს 147
 გალახა 247
 გამავლობა 271
 გამართავს 243
 გამართულიყო 244
 *გამაძლებიებს 151
 გამბედაობა 154

გამოთავისუფლება 145
 *გამინიდიქტატორობის 275
 გამო 108
 გამობრუნული 220
 გამოელავა 222
 გა(მო)ეკასუნა 222
 გამოეხმურა 222
 გამოეყენება 245
 გამოლაპარაკება 143
 გამოარწყვა 229
 გამოსცა 144
 გამოსჩენია 150
 გამოსჩენოდა 150
 გამოსჩენოდა 150
 გამოსცემს 144
 გამოსცეს 144
 გამოღმა 108
 *გამოყენება აქვს 245
 გამოყენებითი 272
 გამოწინა 246
 გამოძიებით არის დაინ-
 ტერესებული 241
 *გამოძიებაში დაინტე-
 რესებული 241
 გამოწყვა 229
 გამოხატულ იქნეს 246
 განადგურებულ იქნა 152
 განადგურებულ იქნენ 152
 *განადგურებულნი იქნენ 152
 განაპირას 108
 განასხევა 156
 განასხეუვებს 156
 განაჩენი 226, 230
 *განაწილებას ახდენს 244
 განეაგრძე 145
 განვაზოგადე 146
 განეათავისუფლე 145
 განეამტკიცე 146
 განეარისხე 146
 განეასახიერე 146
 განეაცვიფრე 146
 განეაცხადე 145
 განეახორციელე 146
 განეეითარდი 141
 განეითარება 220
 განეითარების დამუხ-
 რელება 250
 განეკურნე 146

განზაგება 240
 განზოგადება 146
 განთავისუფლება 145
 განივი 272
 განიკურნა (თავი) 146
 განიცადა 244
 *განიცილიან წარუმა-
 ტებლობას 244
 განიცდის 244
 განეკურნა 146
 განმარტება 145, 265
 განმასხვავებელი 156
 განმიზოგადება 146
 განმითავისუფლება 145
 განმიკურნავს 146
 განმიმტკიცება 146
 განმირისხება 146
 განმისახიერება 146
 განმაცვიფრება 146
 განმცხადება 145
 განმხორციელება 146
 განმტკიცება 146
 განმსგავსება 220
 განრისხება 146, 215
 *განსახილმწიფოებრიობა 276
 განსახიერება 146
 განსხვავდება 156
 განსჯა 145
 განტოლება 268
 განუსხვავება 156
 განუცხადებს 146
 განუხრული ზრდა 251
 განშტოება 240
 განზინება 226, 230
 განცდა 267
 განცილილი 244
 განცილილი ზარალი 244
 *განცილილი მარცხი 244
 განციფრება 146
 განცხადება 145
 განცხრომა 145
 განწყობა 268
 განხილვა 145
 განხორციელება 146
 გამატკიცება 155
 გაფლგტია 143
 გარდა 108-9
 გარდა ამისა 251
 გარდაბნის 110
 გარდა აშანაგისა 109

გარდაქმნა 250
გარდაცვალება 145
*გარედ 109, 157
გართო 108, 109, 156
გართვე 157
გარემო 270
გარემოება 270
გარემოცვა 240
გარეშე 108
გარშემო 108
გასამართლებელი 230
გასასამართლებელი 230
*გასაუენებელსაყოფად 276
*გასდგომივენენ 150
გასდღებია 143
გასთამაშებია 143
გასტანა 144
გასტანოს 144
გასტანს 144
გასტკობია 143
გასცა 144
გასცემს 144, 243
გასცეს 144
გასწევს 144
გასწორე 108
გასწია 144
გასწიეს 144
გასწიოს 144
გატეზა 149, 247
გატეზს 147
გატიალებული 220
გაუადვილებს 71
*გაუენებელყოფა 153, 214, 276
*გაუენებელყოფა მოახერხეს 214
გაუენებლება 153, 214, 276
გაუესებს 143
გაუთხარეს (სამარე) 249
გაუთაფებს 71
გაუკეთა 244
გაუკეთებს 244
გაუკლდეებს 156
გაურჩება 143
გაუტეზია 149
გაუტყდა 247
გაუუკეთესებია 71
გაუუფართოებს 71
გაუუქაება 156
გაუუვლეფია 148
გაუცრეებს (იმედს) 156
გაუცრეუდება 156

გაუწმენდია 148
გაუხუცებია 155
გაუხუცერია 148
გაუუქაება 156
გაუუქაება 156
გაუუქაებული 156
გაღმა 108
გაფიდა 142
*გაფიდევაშია 241
გაფურება 263
გაშეშებია 143
გაშრობია 150
*გაშრობიყო 150
გაშრობოდა 150
გაშრობოდეს 150
*გაუკემას აწარმოებს 243
გაცოფება 215
გაცხადება 145
*გაჭირვებას განიცდის 244
გახუცდა 156
გახლავთ 236
გახლეჩს 147
გაბედნიერება 143
გაბკარება 143
გაბპაროდა 155
*გაბპაროდა 155
გაბჭობია 143
გაბყინვია 143
გგავს 141
გგზავნის 141
გღება 150
გღებულა 149
გ. - გრამი 132
გეახელით 236
*გებულობს 248
გემომშენებელი 273
გენადი 111
გენეზისი 269
გენეზისის დადგენა 251
გენერალ ლესელიძის
/ლესელიძით 123
გერონტი 111
გვერის 141
გვ. - გვერდი 131
გვერდზე 73, 103
გვერდით 108
*გვერდზე 73, 103
გვიპასუხებს 247
გზა გაუკაფა 192
გზას უკაფავს 251

გივი 111
გიორგი 111
გიორგი წერეთელი 112-113
გიპირებენ 249
*გიპნოზი 78
გიემაეი 127-8
გიულდენშტედტი 76
გიუქდმაღლია 153
*გ. მერჩულე 131
*გლეუჯავს 147
გლეუჯს 147
გლიჯა 147
*გლიჯავს 147
გლობალიზაცია 250
გლუევი 72
გლუკოზა 77
გოგრა 219
გოდერძი 111
გონება 267
გონიერება 267
გონიერი 268
გონიერული 226
გორაე 142
გორგური 127
გორკი 112
გორო! 112
გოჩასი 110
გპარავს 73
გრამატიკული წყობა 274
გრანტი 234
გრესი 133
გრესს 151
გრიგოლი 111
გრიგოლ ზურაბის ძე
ორბელიანი 113
გრიგოლ ორბელიანი 112-113
გრძელი 271
გროსმაისტერი 76
გრუზა 271
გრძივი 272
გრძნობა 267, 269
გტკივა 73
გულდაგულ 127-8
გულზედაო 107
გულზეო 107
გული/გულა 264
გულითადი საუბარი 251
*გულისათვი 107
გულის(ა)თვის 107
გულშემატკივარი შვიგინა 184

*გულშემატკივარმა შეიგინა 184
 გულშემატკივრობს 153
 გულს გარეთ 109
 გუმბათქვეშა 273
 *გუობს 248
 *გუშინაც არ გამოჩნდა 247
 *გძალუბთ 153
 გწერს 73

დააყადებს 71
 დაეგდო 149
 *დააგრეხია 151
 დაეღმებს 71
 დაეკვებს 71
 დაეკვოს 155
 დაეკლა 244
 დააიარაუებს 71
 დაამარცხა 244
 დაამტერია 149
 დაარტყა 244
 დააშოშმინა 222
 დააზატყინა 151
 *დააზატყინა 151
 დააჯილდოვა 156
 დააჯილდოებს 156
 დაბალი 223-4
 დაბალკალორიული 273
 დაბალმდუღარე 273
 დაბალმბევიანი 273
 დაბლა 157
 დაბლობი 271
 დაბმა 148
 დაბრძანდით 236
 დაგაყრუებს 156
 დაგველევს 141
 დაგვევიანება 141
 დაგვევალება 141
 და და მმა გამოსულიყენენ 164
 დადებითი 265
 დადიანო! 112
 დაეკარგა 247
 დაეუღასარაკა (ის მას) 183
 *დაეპატიიება 151
 დაეზმარა 244
 *დაეკლება მისცა 244
 დაეჯილდოვე 156
 დაეით! 112
 დაეკარგვივარ 143
 დაესხედით 149

დაეუშალო 245
 დაევეკი 149
 დათო 155
 დაილაპარაკა 222
 დაიბუქრა (ის) 184
 დაირწა 152
 დაიყვია 222
 დაიძახა 222
 დაიწია (მან) 183
 დაიწყო 222
 დაიხოცა (ფარა) 149
 დაიხოცენ 149
 დაეკეშირებულია 241
 დაეკარგა 247
 *დაეკალიფიკირდეს 275
 დაეკვირების წარმოება 251
 დაეკისრებული მოვალეობა 251
 *დაეკონტროლება 275
 დალი 111
 დალოდება 150
 *დალოდებიყო 150
 დალოდებოდა 150
 დალოდებოდეს 150
 *დალოდებულიყო 150
 დამაკლესო 175
 დამალვია 143
 დამალულია 241
 დამართი 103
 დამარცხდნენ 244
 დამარცხება 244
 *დამარცხება მიყენა 244
 დამატება 240
 დამზადებულ იქნა 246
 დამიბაშს 148
 დამიდგაშს 148
 დამირტყაშს 148
 დამისხაშს 148
 დამსგავსება 220, 263
 დამსხდარან 149
 დამსხდარი 149
 დამლა 231
 დამუდარა 149
 დანასისხლად
 გადაკიდება 232
 *დანასისხლად იყიდება 232
 *დარაჯობს 248
 დართოდა 155
 *დარტყმა მიყენა 244,252
 დარტყმული 148

დარღვევია 143
 *დარწეულ იქნა 152
 დასაბუთება 265
 დასარკველიანებული ნიადავი 274
 დასასრული 223-4
 დასაწყისი 223
 დასახული ამოცანა 251
 დასდგობია 150
 *დასდგომიყო 150
 დასდგომიდა 150
 დასდგომოდეს 150
 დასდებია 143
 დასეა 149-150
 დასეაშს 149
 დასდენს 144
 დასძინა 144, 222
 დასძინოს 144
 დასხა (ხალხი) 149-150
 დასხაშს 149
 დასხდა (ხალხი) 149
 დასხდნენ 149
 დატვირთვა 233
 დაუახლოებს 71
 დაუგდია 149
 *დაუგრეხიებია 151
 დაუმატა 222
 დაუშტერევია 149
 დაუსეაშს 149
 დაუსხაშს 149
 დაუყრია 149
 დაუშალებს 245
 დაუცხრომელი ზრუნვა 197
 დაუხვდა მათ 166
 დაუხოცავს 149
 დაუდასმული 231
 დალი 231
 დალი აზის 231
 დაღმართი 103
 დაღს დაახეაშს 231
 დაყარა 149-150
 *დაყარალება 276
 *დაყარალებული 276
 დაყრუვები 156
 დაშვებული შეცდომა 244
 დაშლადი 271
 დაჩეხს 147
 დაჩი 111
 დაჩი! 112
 დაცალეს სხეებამც 163

დასკვივდა (მბიუები) 149
დასკვივდნენ 149
და-ძმა 130
და-ძმა გამოსულიყო 164
და-ძმა მისკვივდა 165
დაძმური 130
დაწერა 142
დაწერილებითი 269
დაწოლა 245
დაჭრა 244
დახვევდა 155
*დახმარება აღმოუჩინა 244
დახოცა (რაზმი) 149-150
დახოცილან 149
დახურა (მან მას ის) 142
დაჯდა 149
დაჯილდოება 156
დაჯილდოვდნენ 156
დაქარგვია 143
დაქარგვოდა 155
დაქარგოდა 155
დაპურთხოზია 143
დგამ 147
დგამს 151
დგები 142
დებატები 275
დებიუტი 76
დედაკაცები 220
დედა-შვილი 130
დედაშვილობა 130
დედაშვილური 130
დედ-მამა 130
დედაე 106
დედაო 106
დეგების ქორწილი 124
დეგების ქორწილმა 124
*დეზინტერია 276
*დეზინტერია 276
დეკ. 130
*დეკონოლიზაცია 276
დელეგირება 272
დელი 112
დელიში 112
დემოკრატია 273
დემოკრატიზაცია 250
დენი 233
დერბი 234
დეტალური 269
დეტროიტი 112
დეფექტი 269

*დე-ლე-გე 135
დიალექტი 220
დიალექტიკური 226-8
დიალექტური 226-8
დიალ 103
დიახ 103
დიდ-დიდი 127
დიდი 223
დიდი მინდორი 122-3
დიდი ხანი 157
დიდხანს 157
დიღერი 234
დიმიტრი 111
ლინამიკა 265
ლინების წინააღმდეგ სულა 250
დიპლომანტი 227
დიპლომატი 227
ლისიმილაცია 220
ლისკი 234
ლისპლეი 234
დიუმა 76
დიუსელდორფი 76
დიქტატურის აგონია 197
დიღმის 110
დმ//დცმ. – დეციმეტრი 132
დნობადი 271
დოზიმეტრი 273
დომენტი 111
დორეულო! 112
დოსტოვესკი 112
დოც. – დოცენტი 131
დრეკადი 269
დრეკა 147
დრეკა 147
დრეკს 147
დრიკა 147
დსთ 134
დსთ-დან 135
დუბაი 112
დუშნარ 142
დუნაი 112
დღვ 134-5
დღვდაღამ 129
დღვ-ღამე 128
-უბრივ 276
ებრძოლა (ის მას) 183
ეგ 118
ეგლო 149

ეგენი 118
ეგზემპლარი 220
ეგრე 69
ეგრე (//აგრე) 157
ეკუება 248
ეკპენი 111
ეკოლუცია 77, 220
ეკოროემონტი 273
ეკოსტანდარტი 273
ეთანხმება 248
ეთერი 111
*ეთერიმ 111
ეთერის 110
ე.ი. – ესე იგი 132, 251
ეიზენშტეინი 76
ეკვატორი 78
ეკვივალენტი 78
ეკვილიბრისტიკა 78
*ეკლექტიკურია 275
ეკლექტური 275
ეკონომიკა სულს დაფავს 197
ეკონომიკური 228
ეკონომური 228
ელასტიკური 269
ელემენტი 265
ელენე! 112
ელექტროკება 273
ელექტროსადგური 273
ელექტროძრავი 273
ელოდა მათ 166
ელოდება 150
ემბრონი 269
ემიგრანტი 228
ემორჩილება 245
ემოცია 269
ენა ამოიდგა 222
ენათმეცნიერება 269
ენათმეცნიერი 220
ენ-ბი-სი – NBC 134
ენგურაქსი 133
ენტოზიაზმი 77
*ენის მატარებელი 244
(ენის) მულობელი 244
ესატიუება 248
ესიზოდურობა 271
ესითეტი 77
ესილევსია 269
ერბო 69
ერთ ადგილს ტყენის 192
ერთი 69

ერთ-ერთი 127
 ერთი და იგივე 120-1
 ერთი და იგივე წიგნი 121
 ერთითა და იმავეთი 121
 ერთისა და იმავეს(ი) 121
 ერთმა და იმავემ 121
 ერთ(სა) და იმავედ 121
 ერთსა და იმავეს 121
 ერთი დარტყმით 192
 ერთი მხრივ 157, 251
 *ერთმანეთზე გადაკიდება 242
 *ერთმანეთზე სახელების
 შერქმევა 242
 ერთმანეთისათვის გადაკიდება
 242
 ერთმანეთისათვის სახელების
 შერქმევა 242
 ერთურთი 127
 ერთორმოცინი 77
 ერთორციტები 77
 ერისთავობა 154
 ეროვნება 233
 ეროვნული 220, 269
 ეს 69, 118
 ესაუბრება 243, 248
 *ესე 157
 ესენი 118
 ეს-ეს 127
 ესთეტიკა 77
 ეტიული 76
 ეუბნებოდა 222
 ეუთო 134
 ეუ-ბი-აი – FBI 134
 ეფექტიანი 272
 ეფექტურობა 271
 ექთანი 132
 *ექიდანის 276
 ექიმ-კონსულტანტი 130
 ექინოკოკი 77
 ექსპერიმენტი 269
 *ექსპერიმენტი ვერ შედგა 244
 ექსპირაცია 269
 ეყარა 149
 ერველა 154
 ე-წ. – ევრეთ წოდებული 132,
 251
 *ეხლა 157
 ებამ 148
 ებამლი 148

ევონთშორისი 273
 ევადმყოფობ 153
 ეახოგადებ 146
 ვათავისუფლებ 145
 ვაი-ვაი 127
 ვაიმარი 76
 ვალდებულებას იხდის 232
 ვალი 72
 ვამტიკებ 146
 ვარ 71
 ვარაყა 271
 ვარისზე 146
 ვარსკვლავთმრიცხველობა
 267
 ვარტყამ 148
 ვარტამლი 148
 ვარციხის 110
 ვასხიერებ 146
 ვასხამ 148
 ვასხამლი 148
 ვაქცინაცია 220
 ვალიარებ 146
 ვაშლი 71
 ვარე! 112
 ვაკეიფრებ 146
 ვაცხადებ 145
 ვახორციელებ 146
 ვახტანგ VI-მ 116
 ვახუშტი 111
 ვაჯილდობ 156
 ვბარაგო 155
 ვვულშემატკივრობ 153
 ვვგამ 148
 ვვგამლი 148
 ვვლობი 271
 ვენამახვილობ 153
 ვერაინ 177
 ვერაინ ვერ 177
 ვერაინ თურმე ვერ 178
 ვერაითარი გავლენა ვერ
 178
 ვერასოდეს 177
 ვერასოდეს ვერ 177
 ვერაფერსაც ვერ 178
 ვერ ვგუბა 232
 *ვერ ებუება 231
 ვერსად 177
 ვერსად ვერ 177-8
 ვერსიფიკაცია 269
 ვერტმფრენი 273

ვერც 178
 ვერც ერთი ვერ 178
 ვესტიბული 76
 ვეარცხნი 141
 ვეარვიშობ 141
 *ვეოცნებობ 141
 *ვეურჩობ 141
 ვზედამზედველობ 153
 ვთაეკაცობ 153
 ვთაეძელომარობ 153
 ვთანამშრომლობ 153
 ვთვალთმაქცობ 153
 ვიზამთი 177
 ვიბრაცია 269
 ვიზამთ-თქო 177
 ვიზამთ-მეთქი 177
 *ვიზიტი არ შედგა 244
 ვითარება 267
 ვილნოუსი 76
 ვინ 119
 ვინ არიან? 119
 ვინ არის? 119, 165
 ვინ გამოჩნდა? 119
 ვინ გამოცვივდა? 165
 ვინ და ვინ 119
 *ვინები 119
 ვინ ითამაშა ფეხბურთი? 119
 ვინ იყო? 165
 ვინ იყო ექსკურსიაზე? 119
 ვინმე 120
 ვინმედ 120
 ვინმეთი 120
 ვინმე კაცი 121
 ვინმე კაცმა 121
 ვინმე კაცს 121
 ვინმე? 120
 ვინმეს 120
 ვინმეს(ი) 120
 ვინ მოვიდა? 165
 ვინც 167
 *ვინც ახალისებენ 165
 ვისაც სწყურია 165
 ვის ეთამაშება 248
 *ვისთან თამაშობს 248
 *ვისლა 120
 *ვისლას 120
 ვილად 120
 ვილა/ვინლა 120
 ვილათი 120
 ვილამ 120

ვილას 120
 ვილას(ი) 120
 ვილაცა 120
 ვილაცად 120
 ვილაცამ 120
 ვილაცას 120
 ვილაცები 120
 ვილაცებმა 120
 *ვილაცეები 120
 ვილაც-ვილაცები 120, 127
 *ვილაც-ვილაცეები 120
 ვილაცით 120
 ვილაციის 120
 ვიშიში 127
 ვიცეამ 148
 ვიცეამდი 148
 ვიკუნაე 146
 ვოფლიანდები 141
 ვოცნებობ 103, 141
 ესეამ 148
 ესეამდი 148
 *ესრულყოფ 153
 ესულდგემულობ 153
 *ეუარყოფ 153
 ეუესებ 141
 ეუთხარი 141
 ეურჩევ 141
 ეურრობ 141
 ეუსეამ 148
 ეუსეამდი 103, 141
 ეუსეყო 103
 ეუსმობ 141
 *ე. ფმეველა 131
 ექედმალობ 153
 ეშთანთქე 146
 ეშუამდგომლობ 153
 *ეცხადყოფ 153
 ეწინამძღოლობ 153

ზაქრო! 112
 ზაჭესი 77, 133
 ზედამიანი 272
 ზეგამტარი 272
 ზედამხედველი 128
 ზედგობა 240
 ზედწერილი 240
 ზედწოდება 240
 ზევით 108-9
 *ზეით 109
 ზემოთ 108-9

314

ზემოთ//ზევით 156
 *ზემოდ 109
 ზემოდან 108
 ზემსუბუქი 272
 ზემტყიცე 272
 ზემმლაერი 272
 *ზეწოლას განიცდის 272
 ზეიადისტი 271
 ზიანი მიადგა 251
 ზის 149
 ზოგი ფრინველი მიფრინავს 164

ზოგმა დატოვა 164
 *ზომებს გაატარებს 243
 ზომებს მიიღებს 243
 ზრდის 145
 ზრუნავს 244
 *ზრუნვას იჩენს 244
 ზურაბ! 112
 ზუსტად გადასცა 244
 ზუხბასი 110
 *ზუჯერა 73

თ. – თავი 131
 თავდასხმა მოაწვევს 244
 *თავდასხმა მოახდინებს 244
 თავდებად დაუდგა 241
 *თავდებში დაუდგა 241
 თავთავი 127-8
 თავი 71, 223-4, 264
 *თავიანთი 117
 თავიანთი 117
 თავი გაართვეს 215
 თავი და ბოლო 223
 თავისი 116-7
 თავის მხრივ 251
 *თავი შეიკავონ თანამშრომლობაზე 242
 თავი შეიკავონ თანამშრომლობისაგან 242
 თავსართი 270
 თავს გაწირავს 144
 თავს დაღებს 144
 თავს დაესხნენ 244
 თავს (ვერ) გამოყოფს 144
 თავქვეშ 109
 თამაზი 111
 *თამაზიმ 112
 თამაზმა 112

*თამაზისავეთ 111
 თანაბარზომიერი 272
 თანაბარმნიშვნელოვანი 272
 თანაბარფასიანი 272
 თანადაქვემდებარება 272
 თანადგომა 240
 თანავეარსკვლაველი 271
 თანაზიარი 240
 თანაზომადი 272
 თანაღმობა 240
 თანამზრახველი 240
 თანამზრახველობა 267
 თანამოსაყდრე 240
 თანამოქალაქე 240
 თანამოღვაწე 240
 თანამყოფი 240
 თანამშრომელი 272
 თანასწორუფლებიანი 272
 თანასწორუფლებიანობა 272
 თანაფარდობა 272
 თანაშემწე 240
 თანაშეწვევა 240
 თანდათან 127-8
 თანობი 271
 თანხმდება 248
 თაობა 154
 თარგმანი 230
 თარგმნა 230
 თაღელი 271
 თბილისო! 112
 თბობეული 273
 თებ. 130
 თევზზე 108
 თეზისი 77
 თეთრი დაფა 121
 თეთრი ღამე 274
 თემა 228
 თემატიკა 228
 თემქა 132
 თეორია 77
 თეოსოფია 273
 თერაპია 77
 თერმომეტრი 77
 თერმოსი 77
 *თე-სე-უ 135
 თეფშში 108
 თეფლაკი 272
 თეფლები შხამიანები 126
 თეფალი ვერ მოსწყეციტა 144
 თეფალსაზინოა 245

*თვალყურის დევნება რამეზე 239
 თვალწინ 109
 *თვი 107
 თვითაალება 272
 თვითგანათლება 272-3
 *თვითთული 118
 თვითმპყრობელი 233, 240
 თვითმპყრობელობა 233
 თვითმპყრობელი 240
 თვითმპყრობელობა 239, 267
 თვითმფრინავი 233, 239, 240
 თვითმყოფობა 267
 თვითმცლელი 233
 თვითმზილეველი 240
 *თვინ 107
 *თვითთული 118
 თვითრეგულაცია 273
 *თვლის 239
 თვრამეტი 114
 თიბავს 151
 თითოეული 118
 თინეიჯერი 234
 თირკმელზედა 273
 თლილი 72
 თორიასი 110
 *თოქლი 71
 *თრეამეტი 114
 თრილერი 234
 თსუ 133, 135
 თუალი 71
 *თუთხმეტი 114
 თუკა 211-2
 თუქენგანი 119
 თუქენ გებრძოდათ 165
 თუქენ გზატკეცილი 165
 *თუქენთავანი 119
 *თუქენთავის ჩამორთმევის
 აპირებენ 249
 *თუქენს იქით 109
 თუქენს ძმას 118
 თუქენ უკან 109
 თუქენ შემდეგ 109
 *თუქენ ძმას 118
 თუქმაზე 107
 -თუო 175-6
 თხზ. - თხზულება 131
 თხონა 231

*თხოვლობა 248
 თხუთმეტი 114
 თხუთმეტი ათას ხუთას
 ოცდახუთი 114
 იაკოვლევი 75
 იაკუტია 75
 იანიჩარი 75
 იანუსი 75
 იაპონია 75
 იარაღი 269
 იარლიყი 75
 იარუსი 75
 იეგბს 248
 იეგე 120-1
 იეგეობა 267
 იეგე წიგნი 121
 იგი, ვისაც 167
 იდეალიზება 272
 იდეური 271
 იერიში 220
 იერის 110
 -იზმ 271
 იზოლატორი 76
 იზოლაცია 76
 *იზოლიაცია 76
 *იზოლაცია 78
 ითვალისწინებს 245
 ითხოვს 248
 იკე 133
 იკეთებს 243
 იკითხა 222
 ილტვოდა 155
 ილუზია 77
 ილუზიური 271
 ილუმინაცია 77
 იმად 170
 იმადეე//მადეე 121
 იმადეე წიგნმა 121
 იმათ 118
 იმათ, ვინც 167
 *იმათმა (დაწერეს) 118
 იმათ, რომელითაც 167
 იმალება 241
 იმან 118
 იმანეე//მანეე 121
 იმასეე//მასეე 121
 *იმეგნმა 118
 იმ დარბაზში, რომელშიც
 168

*იმ დარბაზში, სადაც 168
 იმელი 219
 იმიგრანტი 228
 იმიზეზებს 248
 იმიოვეე//მიოვეე 121
 იმისათვის 171
 იმისეე//მისეე 121
 იმისთვის 170-1
 იმისთვის, რომ 171
 იმიტაცია 269
 იმიტომ 170
 იმიტომ, რომ 171
 იმიჯი 234
 იმიჯეკევი 234
 *იმ მიზეზით, რათა 171
 იმ მიზნით 170
 იმობრაოს 155
 *იმუნიზირება 275
 იმ ქუჩას, რომელიც 167
 იმ ღამეს 157
 იმ ჯარს, რომელიც 168
 *ინაგურაცია 276
 ინაგურაცია 276
 ინდუსტრია 269
 ინსტინქტი 276
 *ინსტიქტი 276
 ინსტრუმენტი 269
 ინტერირებალი 271
 ინტენსივობა 154
 ინტენსიური 271
 ინტერ- 273
 ინტერპოლი - Interpol 133
 ინციდენტი 276
 *ინციდენტი 276
 ირაკლი 111
 ირგვლოვ 108
 ირხეოდა 154
 ის 69, 118
 ისეთი - როგორც 166-7
 ისეთი, როგორცაც 167
 *ისეთი - როგორც 167
 ისე - როგორც 167
 *ისევე (ხელს) 148
 ის - ვინც 166
 ისინი 118
 ის-ის 127
 ის - რომელიც 167
 ის სახლი - რომელიც 166
 -ისტ 271
 ის ღამე 157

იტიერთავს 248
 იუბილე 76
 იუველირი 76
 იუნესკო – UNESCO 133
 იუნისეფი – UNICEF 134
 იუ-პი – UPI 134
 იუ-პიმ 135
 იურისპრუდენცია 76
 იუსტიცია 76
 იფრენენ 243
 იქ 69
 *იქლან 109
 იქელნე 276
 *იქეთ 109
 იქთიოზავრი 77
 იქიდან 109,157
 იქით 109, 156-7
 იქით (იქიდან) 108
 იქითკენ 109
 იქნა 151
 იქნა განადგურებული 152
 იქნება 151
 იქნება განხილული 152
 იქნეს 151
 იქ – სადაც 167
 იღებს 248
 იყენებენ 245
 იყენებს 243
 იყიდება 241
 იყო აშენებული 152
 იშვნის 110
 იჩებს 248
 იჩნდა 147
 იჩნს 147
 იცეკოს 155
 *ი. ცურტაველი 131
 იწვოდა 155
 იხვეჭდა 147
 იხვეჭს 147
 იხვი 69
 იხ. – იხილე 131-2
 იხოცებიან 149
 იხსენებს 231
 იხსენიებს 231
 *იხსნიან ვალდებულებებს 232
 *კაბში გადაცმა 241
 კაბის გადაცმა 241
 კა-გე-ბე – КГБ 134
 კაღნიერად 156

კავთისხუერი 154
 კავშირი აქვს 241
 *კავშირშია 241
 კაიუტა 76
 კალმახა 271
 *კამათობს ჩემთან 248
 კამპანია 227
 კანი ასძვრა 144
 კანონზომიერება 265
 კანტიკუნტი 127
 კანფეტი 229
 კანცელარია 76
 კაპელმაისტერი 76
 კარგ(ი) 220
 კარგად 156
 კარდაკარ 127
 კარებზე 107
 კარელი 271
 კარიკარ 128
 *კარნაზობს 247-8
 კატეგორია 77
 კაფსული 76
 კაშკაში 127
 კაცივით 107
 კაციჭამია 128
 კაცთმოყვარეობა 269
 კაცთმოძულეობა 269
 კაცსავით 107
 კახელები 175
 კბილაკი 272
 კბილებში გამოსცრა 144, 222
 კბ. – კოლოგრაში 132
 კბ.-ს 132
 კედელ(ს)თან 104
 კეთილი 223
 *კეთილსინდისიერებით დაღდასმული 231
 კეთილსინდისიერების ბეჭედი 231
 კენკროვანი 272
 კერძოდ 251
 კეტაეს 148
 კვადრატი 78
 კვადრატული განტოლება 274
 კვაზი- 78
 კვალიტეტი 78
 კვალიფიკაცია 78
 კვანტი 78

კვანტური 78
 კვანძი 264
 კვარტალი 78
 კვარტ. (კვარტალი) 130
 კვახი 219
 კვდება 149
 კვდები 142
 კვეთა 148
 კვეთდა 147
 კვეთს 147
 კვეცა 148
 კვეცდა 147
 კვეცს 147
 კვლევადობა 128
 კვ.მ. – კვადრატული მეტრი 132
 კვორუმი 78
 კვლავ არსებობს 245
 კვლავჩაწერა 272
 კვლავწარმოება 272
 კვლავმუხტვა 272
 კვლავჭვდვა 272
 კვლევას მიმართულება 251
 *კილერი 276
 კილო 220
 კისკისებ 142
 კლავს 149,151
 კლუბადი 271
 კლინტონი 73
 კლიბი 234
 კმ. – კილომეტრი 132
 კნენა 75
 კოვზზე 108
 კოლონია 276
 *კოლონიზირება 275
 კომბინირება 272
 *კომპილენციალური 276
 *კომპოზიციონი 276
 კომპანია 227
 კომპილაცია 76
 კომპლემენტარში 234
 *კომპლიქტი 276
 კომში 219
 კომში 108
 კონა 264
 კონიაკი 75
 კონიექტურა 228
 კონიუნქტურა 76, 228
 *კონკურსს ატარებს 243
 კონსენსუსი 234, 276

*კონსესუსი 276
 *კონსულტაციას ატარებს 243
 *კონტიგენტი 276
 კონტინგენტი 276
 კონტროლი 219
 კონფიქტი 229
 კონფიდენციალური 276
 კონფლიქტი 276
 კონფორმიზმი 276
 კორნელი 111
 კოროზიამდევნი 273
 კორპ. (კორპუსი) 130
 კორწი 112
 კოსტიუმი 76
 კოჯრის 110
 *კტკვა 73
 *კპარავს 73
 კრავი 219
 კრებადი 271
 კრისტალბერივი 272
 კრისტალთშორისი 273
 კრიტიკიუმი 275
 კრიტიკული 271
 კრიჭამი ჩაუდგა 222
 კუევიტი 73
 კუზზე 108
 კუთხოვი 271
 კურდღლის ტური 274
 კურსორი 234
 კუჭისტი 271
 კუჭქვეშა 273
 *კწერს 73

 ლაბ. - ლაბორანტი 131
 *ლაბილიზირება 275
 ლაბილური 269
 ლაგამი 72
 ლაგრენტი 111
 ლაზათიანი 224
 ლაიბგვარდია 76
 ლაიბნიცი 76
 ლაიფციგი 76
 ლაკონური 271
 ლალი 111
 ლამაზი 224
 *ლართან მიმართებაში 241
 ლართან მიმართებით 241
 ლატენტური 270
 ლატლაქი 127
 ლაზარი 215

ლაწლაწი 128
 *ლგოტებით 235
 ლიბი 72
 ლიონტი 111
 ლიონიძე! 112
 ლეტალური 270
 ლექსთწყობა 269
 ლექციები იკითხება 246
 ლეღვი 72
 ლენავს 148
 ლენვა 148
 ლიანდაგი 72, 268
 ლიასხვი 72
 ლიდერი ანკლოტს მოუყვა 183
 *ლიდერმა ანკლოტი მოუყვა 183
 ლითონი 270
 ლიკვიდაცია 78
 ლიკვილირება 272
 ლილეკი 272
 ლილევი 264, 270
 ლილი 111
 ლინგვისტი 220
 ლინგვისტიკა 269
 ლირიკულობა 271
 ლიტეური 154
 ლიტრა 228
 ლიტრი 228
 *ლსუბა 78
 ლობიო 72
 ლოიალური 75
 ლოკალიზება 272
 ლომივით 107
 *ლომის წილი მოუძღვის 232
 ლომის წილი უღვეს 232
 ლომსავეთ 107
 ლუდი 70
 ლუთური 77
 ლუმინტი 77
 ლულული 72, 127
 ლხობადი 271

 მაგად 170
 მაგათ 118
 მაგათმა 118
 *მაგათმა (დაწერეს) 118
 მაგან 118
 *მაგენით 118

*მაგენის 118
 *მაგი 118
 მაგიერი 108
 მაგისტრის 170
 მაგიტომ 170
 მაგ. - მაგალითად 131
 მაგ მიზნით 170
 მაგნიტოგრამა 273
 მაღლობა გადაუხადა 231
 *მაღლობა მოუხადა 231
 მაღროვე 156
 *მაზე 107
 მათანი 119
 *მათ ეზოდ 118
 *მათ ეზოს 118
 მათესი 110
 *მათთავანი 119
 *მათთან მაგზავენს 249
 მათმა 118
 *მათმა (დაწერეს) 118
 მათს ეზოდ 118
 მათს ეზოს 118
 მაიაკოვსკი 75, 112
 მაკრო- 273
 მაღარია 76
 მამა კანფეტებს შეპირდა 183
 *მამამ კანფეტები შეპირდა 183

 მამასისხლად გაყოფა 232
 მან.ან. 70
 მანდ 157
 მანდელან 157
 მანდელ(კენ) 157
 მანდილოსნები 220
 მანიკური 76
 მანონი 70
 *მან-სან-კანი 135
 მანუსკრიპტი 269
 მანქანათმშენებლობა 270
 მანქანი 78
 მარგი ქმედების კოეფიციენტი 274

 *მარეკულირებადი 275
 მართავს 243
 მართალი 224
 მართლწერა 220, 269
 მარიზმი 271
 *მარტყაველა (ჯოხს) 148
 მარკზღებთან 244
 მარცხი აგება 244

*მარცხი განიცადეს 244
მარცხნივ 108
მარცხნივ (//მარცხნით) 157
მარჯვედ 156
მარჯვნივ 108
მარჯვნივ (//მარჯვნივით) 157
მას აქვთ 109
მასზე 107
მასიური 228
მასობრივი 228
მას – რომელსაც 167
მას უკან 109
მას შემდეგ 109
მასში 107
მასწ. – მასწავლებელი 131
მატერიალურად უცხირს 244
მაუსი 234
მაუსწყებლობა 271
*მაქ 157
*მაქედან 157
მაღალაქტიური 273
მაღალეფექტური 273
მაღალი 223-4
მაღალი მთანი 125
მაღალი წნევა 274
მაღალი ხე 121
მაღალი ხეები 125
მაღალ-მაღალი 127
მაღალმოლეკულური 273
მაღიარებელი 146
მაღლა 157
მაღლობი 271
მაშინ – როცა 167
მაჩაბლო! 112
მაჩაბლის 110
მაძინი 112
მახლობელი 231
მახლობლად 108
მეზაერი 230
მელოს სახა 274
მე. – მილიგრამი 132
მერნობელობა 267
მდგომარეობა 267
მდგრადობა 271
-მდე 108
-მდე// -მდის 108
*მდეს 108
*მდი 108
*მდინ 108
მდინარეებმა მოიმატეს 163

მდინარეებმა მოიმატა 163
*მდისინ 108
მდნარობა 271
მეათასე 114-5
მეათათასე 115
მენაბრე 201
მე- 100, 115
მეგი 111
მელიატორე 229
მელიატორი 229
მეუზოვე 104, 155
*მეერთე 115
*მეერთელი 116
მევალი 230
*მეზობელთან ლაპარაკობს 248
მეზობელს ელაპარაკება 248
მეზობლის(ა)თვის 107
მეთაური 154
მეთოდოლოგიური სა-
ფუძველი 251
მეთოდურობა 271
მეთორმეტე 115
-მეთქი 175-6
მე-15 115
მელოდოური 225
მელოტა 271
მე გეკამათება 248
მემილიონე 115
მენიუ 76
*მეორადი 116
მეორასე 115
მეორე 115
მე-2 115
*მეორედი 116
მეორე მხრივ 157, 251
მეორეული 116
მეორეც 194
*მეორმოცდაჩვიდმეტე 116
მე-40 115
მეოცე 115
მურაბ! 112
მურაბი 111
*მურაბი! 111
*მურაბისთან 111
მერე 108
მერი 111
მერძევე 155
მერცხლები შეუდგნენ 163

მესამათასე 115
მესოვი 234
მეტეზო! 112
მეტი 108
მეტყვე 155
მეუვე 230
მეფე 230
*მეჭანიზირება 275
მეშვიდასე 115
მეცნიერება 267-8, 271
მეცნიერ-თანამშრომელი 130
მეცნიერული სიღრმე 251
მეხსიერება 271
მეხუთე 114
მე-5-ზე 116
მეჯერისხეული 154
მზარდი მოთხოვნილება 251
მზეთამზე 128
მთა-ბარი 130
მთამსვლელი 220
მთანი მაღალნი 122, 125
მთაო 106
მთასვლელობა 268
მთაწმინდა! 112
მთაწმინდაე! 112
მთები მისცემიან 163
მთვარე 106
მთვარემაგალი 233, 240
მთვრალი 220, 226
მთის წყაროთა 126
მთის წყარონი 126
მთის წყარონო 126
მთლად 156
მთლიანად 156
მთლწიეს 215
მთაყენა 244
მთაყენებს 244
მთაჩნია 239
მთამაზა 222
მთაწოლა 244
*მთახლოვდა მათთან 249
მიბაძეა 269
*მიდის პროცესი 245
*მიდის საუბარი 245
მიერ 108
მივეარდები 141
მიზანთროპია 269
*მიზეზობს 248
მიორთით 236
მიკრო- 273

მიღვევადი 271
 მილიარდი 113
 მილიონი 113
 *მიმალვაშია 241
 მიმართ 108
 მიმართა 222
 მიმართავს 243
 მიმართება 267
 მიმართულება 233, 268
 *მიმართულია ვგუფებზე 242
 მიმართულია ვგუფებისადმი 242
 მიმდინარეობს 245
 მიმდინარეობს დარიცება 243
 მიმდინარეობს სასუბარი 245
 მიმდინარეობს ძიება 251
 მინიატურა 76
 მინდორი დიდი 122-3
 მისთ. – მისთანანი 132
 მისი 116-117
 მისი ჩანთა 121
 *მისის (ძმას) 118
 მისჩერებია 143
 მისცა 244
 მისცემს 143, 244
 მისცივდა (ზროვა) 149
 მისცივდნენ 149
 მისწერა 142
 მუახლოვდა მათ 249
 მოუგზავნეს მათ 249
 მოუგო 222
 მოუვა შვილიშვილებს 166
 მოუთითა 222
 მოუღერი 76
 მოუნხენი 76
 მიყენებული 244
 *მიყენებული ზარალი 244
 მიცემითი 240
 მიწაზედვე 107
 მიწაზევე 107
 მიწისზედა 273
 მიწის თხილი 274
 მიხედვით 108
 მიჯნურობა 219
 მიპყება 143
 მიპყიდა 142
 შკაფიოობა 271
 მღაშობი 271
 მშ. – მილიმეტრი 132
 მოათიბენია 151

*მოათიბინებს 151
 მოაკლებს 143
 მოაწესრიგა 244
 მოაწყობს 243
 *მოატყრევია 151
 მოახდენს 244
 მოახდინა 244
 მოახსენა 222
 მობინადრე 201
 *მოგვცა 243
 მოგზაური 230
 მოდავე პირი 202
 მოღრეკს 147
 მოემთავრებინა 151
 მოეწყო 244
 მოვალე 141
 მოვალე 230
 მოვედი 141
 მოვიდა-თქო 175
 მოვეპარე 143
 *მოვსწავითო 143
 მოვწყვეტ 143
 მოთავსებულ იქნა 246
 მოთმინების ძაფი 232
 *მოთმინების ვაჭვი 232
 მოთხოვნა 231
 მოიპოვოს 155
 მოიხვეჭს 147
 მოიყარე 201
 მოკლდა 149
 მოკვდავი 230
 მოკვეთა 269, 270
 მოკვეთილი 270
 მოკლა 149
 *მოლაპარაკება უნდა შემდგარიყო 244
 მოლექულური წონა 274
 მოლუსკი 77
 *მომავლისადმი რწმენა 242
 მომაკვდავი 230
 მომართ 108
 *მომხადებას აწარმოებს 243
 მომთაბარე 130
 მომკვდარა 149
 მომგაყო 155
 მონკაემირი 133
 *მონოპოლიზირება 275
 მორცხუობა 154
 მოსაყალს იღებს 243

*მოსაყლის ადებას აწარმოებს 243
 მოსაკვეთი 270
 *მოსახლეობაზე დაკისრება 242
 მოსახლეობისათვის დაკისრება 242
 მოსტაცებს 143
 მოსტება 142
 მოსწონს 143
 მოსწყვიტა 142
 მოსჭრის 143
 მოტება 142
 მოტივირება 272
 მოუთმენლად 232
 მოუკვეთი 270
 მოუკლავს 149
 მოურავობა 154
 მოურჩებია 71
 მოუყვა (ის მას მას) 183
 მოუწონდა 222
 *მოუწყვეტავს 148
 მოუწყვეტია 148
 მოუხვეჭია 148
 მოკლავს მკობრივი შეგნება 250
 მოკმედებითი 267, 272
 მოღრუნის 143
 *მოყვა 222
 მოშაყო 155
 მოშორებით 108
 *მოცემული 243
 *მოცემული იყო ანოტაცია 243
 *მოცემულ პრობლემას 243
 მოძრაობა 267
 *მოძრაობაში მოყვანა 244
 მოძღვრება 267
 მოწადინებული ვიყავით 152
 მოწმე 231
 *მოწამობრივი 276
 *მოწინააღმდეგეზე დამიზნება 242
 მოწინააღმდეგისთვის (დამიზნება) 242
 მოწამე 231
 მოწყვიტა 142
 მოხელე 233
 მოხერხავს 143
 მოხლერს 143
 მოხსნის 143

მოხუცი 219
მოპკედლობა 143
მოპკეთეს 143
მოპკითხავს 143
მოპკრავს 143
მოპპარავს 143
მეფამედვეი 273
მეფეიანობა 272
მეფერი 225
მრავალგვაროვანი 273
მრავალკუთხა 273
მრავალნი მტერნი 126
მრავალრიცხოვანი 155
მრავალმხრივობა 154
მრავალწვერი 273
მრეწველობა 269
მსაჯი 268
მსგავსად 108
მსგავსებითი 267
მსგავსი 267
მსკ 135
მსმული 148
მსხვილ- 273
მტერს სძლევს 144
მტკერსასრუტი 240, 270
მტირალა ტირიფი 274
მტკვარო! 112
მტკვრის 110
მტკიცედ 156
მტრები გებრძოდნენ (თქვენ)
165
*მტრისადმი სიძულვილი 242
მუდმივი 272
მუდმივობა 154
მუნღირის ღირსება 232
*მუქ ფერებში 241
მუხლი 264
მყარი 225
მყის 219
მშენიერება 271
მშენიერად 156
მშვიდი ტონით 241
*მშვიდ ტონში 241
მშვილდ-ისარი 129
მში 133
მშიშარა 215
მშობლებს შეხვდათ 166
მშრომელთა მოძრაობა 124
მშრომელთა მოძრაობამ 124
*მცდის-თქვა 175

320

მცირერიცხოვანი 240
მცირეწლოვანი 240
მცნება 229
მცოცავი წყლული 274
მცხეთა! 112
მცხეთაჲ! 112
მწერალთა კავშირი 124
მწვანე ოქრო 197
მწყმსები ღარბოდნენ 163
მხარდამხარ 127
მხარე 202
მხარი 264
მხატვარი ხატავს (მათ)
165
მხატვრები გხატავენ (თქვენ)
165
მხდალი 215
მხედველობა 267
მხრივ 108, 157
მხცოვანი 219
ნ. - ნახე 131
ნავი 70
ნაზი 111
ნათელი ღადასტურება 251
ნათელყოფს 153
ნათლიდელა 128
ნათურა 233
ნაირ- 273
*ნაკლებობას განიცდის 244
ნაკლი 269
ნაკლოვანებათა აღმოფხვრა
251
ნალი 70
ნანული 111
ნაპირ-ნაპირ 127-8
ნარიყაღაჲ! 112
ნასვამი 220
ნატო - NATO 132-3
*ნატომ 70
ნაფოტა 271
ნაყარწყარი 127
ნაყოფიერება 271-2
ნაყოფს გამოიღებს 251
ნაცვალსახელი 240
ნაცვლად 108
ნაციონალური 220, 269
ნაძალადეობა 154
ნაწ. - ნაწილი 131
ნაწილაკი 272

ნახ. - ნახატი 131
ნახატია-მეთქი 175
ნახევარბრუნი 273
ნახევარგამტარი 273
ნახევარი 116
ნახევარწრე 273
ნაჯახი 219
ნები 70
ნეგატიური 269
ნეიროქიურგია 273
ნეკნთშორისი 273
ნელა 157
ნელა- 273
ნელი 70
ნელინელ 128
ნელ-ნელა 128
ნერგი 70
ნოქავს 148
ნავი 70
ნეგოზი 70
ნიეთებს შორის 108
ნიეთი 267
ნიეთიერი 267
ნიკაბი 70
ნიუანსი 76
ნიუ-იორკი 76
ნიურნბერგი 76
ნიშანდობლივია 194
ნიუტონი 76
ნიყვი 70
ნიშანი 231
ნოდარ! 112
ნოდარის 110
ნორმალისება 272
ნოტა 229
ნოტი 229
ნოყიერება 271
ნუგეში 70
*ნული 70
ნული 70
ნურავინ 177
ნურავინ ნუ 177
ნურავის ნუ 178
ნურასოდეს 177
ნურასოდეს ნუ 178
ნურსად ნუ 177
ნურც 178
ნუში 70
ნუმისებრი ჯირკვალი 274

მასლა 69

-ო 175-6

ობიექტური 271

ოთხასი 113

ოთხ-ოთხი 127

ოი 69

ოპეკი – OPEC 133

*ოპერაციაზე თვალყურის
დევნება 241
ოპერაციისთვის (თვალყურის
დევნება) 241

ორასი 113

ორბელისანი გრიგოლ 113

ორბელისანი გრიგოლ ზურაბის
ძე 113

ორდენი 228

ორდერი 228

ორენოვნება 269

ორთოგრაფია 200, 269

ორთქლმავალი 268

ორივე 121

ორივედ 121

ორივეთი 121

ორივემ 121

*ორივემ მოისვენეს 164

ორივე მოუფარა 164

ორივეს 121

ორივეს(ი) 121

ორივე შემთხვევაში 121

ორივე ძმა 121

ორივე ძმამ 121

ორივე ძმას 121

ორივე ძმის 121

ორი ათასი 114

ორი ათასი კაცი 114

ორი დღე 157

ორი კვირა 157

*ორი კვირის უკან 109

ორი კვირის წინ/წინათ 109

ორი მილიონი კაცი 114

ორი მილიონ ზუთასი ათას
სამასი კაცი 114

ორი ძმა 126

ორი წიგნი 121

ორ-ნახევარი 116

ორ დღეს 157

ორ კვირას 157

ორმოცდამეზღვიმეტე 115

ორნი ძმანი 126

ორ-ორი 127

ორსქესიანობა 272

ოფოფი 69

ოცდაათი 129

ოცდამეერთე 115

ოცდამეორე 115

ოცი 69

ოცნებობ 103

*ოც წელს მისცემს 244

ოცი წლისად მიიზნვეს
244

ოცხელის 110

პათოლოგია 77

პაპა 219

პაპა დაიმუქრა 184

*პაპამაც დაიმუქრა 184

პარასკობით 154

პარამუტი 76

პარფუმერია 76

*პასი გაუკეთა 244

პასივობა 154

პასიური 154, 265

პასუხი გასცა 222

პასუხისმგებლობას იხსნის
232

*პასუხობს 247-8

*პატაკობს 248

პატარა 223

პატარა ბურთი 122-3

პატარ-პატარა 127-8

პატრება 155

*პატიუებს 248

პაციენტი 201

პეიჯერი 234

პენალი 228

პენალტი 228

პერანგი 265

პერმანენტულობა 271

პერტაია 112

პერტეფცია 269

პეტრე I-ის 116

პირადი საქმე 124

პირადს საქმეს 124

პირას 108

პირდაპირ 108, 127, 198

პირდაპირობა 271

პირველი 115

პირზე 108

პირი 202, 270

პიროვანი 270

*პიროვნებებზე მიძღვნილი
242

პიროვნებებისადმი

მიძღვნილი 242

პირს უკან 109

პირუტყველი 154

პირშავი 129

პირში შეება 222

პიურე 76

პლაეი 76

პლეიერი 234

პლუსი 77

პოზიციის დაფიქსირება 251

პოლარული 76

*პოლი 235

პოლიაკოვი 75

პოლიტექნიკური 77

პოლიტიკური გვამი 250

პოლიტიკური შოუ 250

პოლუსი 77

პოპულარული 77

პრაგმატულობა 271

პრეფიქსი 270

პრეცედენტი 276

*პრეცედენტი 276

*პრივატიზაცია გაუკეთეს 244

პრივატიზაცია მოახდინეს 244

*პრივატიზირება 275

პრიმიტიულობა 271

პრინტერი 234

პრო- 271

პროამერიკული 271

პრობლემა 237

*პრობლემა არ არის 238

*პრობლემა არა მაქვს 238

*პრობლემა მაქვს 238

პრობლემის გადაწყვეტა 251

*პროვინოზირებს 275

პროგრესი 220

პროდასაგელორი 271

პროდუქტიული 271

პროვინდერი 234

პროლოვი 220

პროტესტს აცხადებს 251

პროფ. – პროფესორი 131

პროფესორ კიკნაძის/კიკნაძით
123

პროფკავშირი 133

პროფკომი 133, 273

პროქართული 271
პროცესი 265
პროცესორი 234

ჟანგბადი 240, 268
ჟანგვადი 271
ჟანგვადობა 271
ჟანგი 265
ჟოური 76
ჟუსკოვსკი 112
ჟუნტო! 112

რა 119
რა აზბაგია? 245
რად? 171
*რა დაგელაპარაკა მან? 183
რა და რა 119
რადგან 171
*რადგან არ დაუშვან 171
*რადგან განრიდებოდა 171
*რადგან იყილოს 172
რადგან მოვიდა 172
რადიოლოკაცია 273
რადიომეტრი 273
რადიოსაღვური 273
*რაები 119
რათა 171
რამა მოვიდეს 172
*რათა სურს 171
რაინი 76
რაიხსტაგი 76
რამდენიმე 120
რამდენიმედ 120
რამდენიმეთი 120
რამდენიმემ 120
რამდენიმეს 120
რამდენიმეს(ი) 120
რამე 120
რამედ 120
რამემ 120
რამეს 120
რა მიზეზით? 172
რა მიზნით? 172
რამით//რამითი 120
რამის//რამესი 120
რა მისცივიდა წყალს? 119
რანი? 119
რაოდენობა 267
*რა პრობლემა? 238
რასაც, იმას 169

322

რას დაგელაპარაკა იგი?
183
რასთან შედარებით 242
*რასთან შევადაროთ 242
*რასმე 120
*რასმეს 120
რას სჩადის 144
რას შევადაროთ 242
რას შემეკითხა ძმაცაკი
183

რატი 111
რატი! 112
რატიმ? 70, 170, 172
რა უკვეს (მათ მას) 183
*რა უკვეს ქალი 183
რა უკვეს ქალს 183
რალა 120
რალად 120
რალათი 120
რალა კითხვა 121
რალა კითხვამ 121
რალა კითხვას 121
რალამ 120
რალას 120
რალას(ი) 120
რალაცა 120
რალაცად 120
რალაცამ 120
რალაცას 120
რალაცები 120
რალაცებმა 120
*რალაცეები 120
რალაციით 120
რალაციის 120
რალაც-რალაცები 120
*რალაც-რალაცეები 120
*რა შემეკითხა ძმაცაკმა?
183

რამა საქმე? 245
რა ზღვა? 245
რეაგირება 272
რეაღიზება 272
რეგულარული 77, 225
რეეოლუცია 77
რეზოუმე 76
რეზოლუცია 77
რეზულტატი 269
რეიტინგი 234
რეკავს 148
რეკვიემი 78

რეკვიზიტი 78
*რეკომენდირება 275
რემიქსი 234
*რემონტს ჩაატარებს 244
რენტაბელურობა 271
რეტხავს 148
რეტხვა 148
რიგდება 243
რიგთაშუა 273
რიტმა 77, 228
რიონპესი 77
რიურაფი 128
*რისთენინა 107
რისთვის? 170-2
რიტმი 228
რიტმული 225
რიცხვითი 272
რკინიგზა 240
როგორც ვხედავთ 251
როგორც უკვე ითქვა 194
როდარი 112
როდესაც 169
როიალი 75
რომ 169
რომელიმე 120
რომელიმედ 120
რომელიმეთი 120
რომელიმემ 120
რომელიმეს 120
რომელიმეს(ი) 120
რომელიც 167-8
როსტომი 111
რუბინშტიინი 76
*რწმუნობილობის (სიგელი)
276

რხევა 269

*საათს ატარებს 243
სამპუტაციო 270
საგადამხდელი 229
საგადსახადო 229
საგნობრივი 272
სად? 168
სადაც 167-8
სად. (სადარბაზო) 130
საეზოვე 155
საეჭო 155
საზეო 155
საზოგადოდ 251

*საზოგადოება... თაკილობენ 164
 საზოგადოებრივი მუწუკი 250
 სათაური 154
 *სათვალეს ატარებს 243
 საირმის 110
 საკაცობრიო 155
 საკვლევი ხსნარი 274
 საკითხი ეზება 245
 საკითხის დასმა 251
 საკითხს წამოსწევს 144
 სამართლიანი 224
 სამასი 113
 სამიტი 250
 სამკუთხედი 271
 სამ ლარ-ნახევარი 116
 სამოქმედო ასპარეზი 251
 სამრეცხაო 155
 სამ-სამი 127
 *სამსახურეობრივი 276
 სამსახურში ჩადგომა 251
 *სამშობლოსადმი სიყვარული 242
 სამშობლოს სიყვარული 242
 სანაძლეო 155
 საძატიო 155
 სართ. (სართული) 130
 სარტყელი 264
 სარბევე 155
 სასაკლავო 155
 სასაფლავო 155
 სასიკვდილო 270
 სასო 219
 სასუბიექტო ქცევა 274
 სატევარი 219
 საუბარი ეზება 245
 *საუბარს აწარმოებს 243
 *საუბრებს ატარებს 243
 საუბრობს 243
 *საუბრობს 248
 საფუძველი 270
 საქალაქთაშორისო 240
 საქმე გვაქვს 232
 *საქმე ეზება 245
 *საქმე იმაშია, რომ 239, 245
 საქმე ისაა, რომ 245
 *საქმისადმი ერთგულება 242
 საქმის ერთგულება 242
 საქონლის მიმოქცევა 251
 *საღამოს ატარებს 243

*საყვედურობს 248
 საყოველთაო მღელვარება 250
 სახბანკი 133
 სახე გამზღარი 122
 *სახეზეა 245
 სახელოვანი 272
 სახიერი 272
 სახლამდე 108
 სახლი ზისა 124
 სახლ-კარი 130
 სახლ-მუხუმი 130
 *სახლს, სადაც 168
 *სახლში, სადაც 168
 სახსრის ანთება 274
 სახსტანდარტი 133
 *სდგები 142
 სდის 143
 *სდუმზარ 142
 სეილი 234
 სეოკი 134
 სერგი III
 *სეავს (წყალს) 148
 სეე 219
 სთ. - საათი 131
 სთხოვა 222
 სიახლეთა დანერგვა 251
 სიახლოვე 155
 სიბრძევე 155
 სიგრძივი 272
 სიდიდე 271
 სი-ენ-ენი - CNN 134
 სი-ენ-ენმა 135
 სიერცე 267, 271
 *სიერცეზე მიმდინარეობს 242
 სიერცეში მიმდინარეობს 242
 სიზუსტე 271
 სითბური ენერჯია 274
 სიკეთე 270
 სიკონტაქტე 155
 სიმართლე 224
 სიმართა 77
 სიმრავლე 271
 სიმჭისე 271
 სიმყიფე 271
 სიმბიზე 271
 სინამდვილე 268
 სინანული 70

სინთეზი 77
 სინჯი 233
 სისრულე 267
 *სისრულეში მოყვანა 244
 სისტემა 265
 სისუფთავე 155
 სისხლნაკლებობა 269
 სიტუაცია დაიძაბა 246
 სიტუაცია დაძაბეს 246
 სიტყვა დასცდა 222
 სიტყვა დაძრა 222
 სიტყვა მოუჭრა 222
 სიტყვა შეუბრუნა 222
 *სიტყვაში გამოვიდა 241
 სიტყვაში შეეცილა 222
 სიტყვა (ძლივს) გამოავი 222
 სიტყვები მიაყარა 222
 სიტყვიერება 267
 სიტყვით გამოვიდა 241
 სიუეტტი 76
 სიურპრიზი 76
 სიფართოვე 155
 სიყვარული 219
 სიჩქარე 265, 271
 სიციცხლისუნარიანობა 272
 სიზისტე 271
 სლიაზა 72
 სმამ 133
 სმე 135
 სმ. - სანტიმეტრი 132
 სნეული 219
 სონა 75
 საქცილიკური 271
 სპი 133
 *სპიკა 235
 სპორტსმენი 73
 *სპორტმენი 73
 სრულად 230
 სრულყოფილი 153
 სრულად 230
 ს. - საუკუნე 131
 სს. - საუკუნეები 131
 სტაბილიზაცია 250
 სტადიური 271
 სტადიურობა 271
 *სტანცია 235
 სტატია 75
 სტიქია 77
 სტუდენტობა იკრიბებოდა 164

სულიერი 267, 269, 270
*სულმოუთმენლად 232
სულმოუთქმელად 232
სულს დაფავს 232
სულ ძლივს ითქვამს 232
*სულს ძლივს დაფავს 232
სუპერ- 273
სუფთა 221, 223-4
*სუფთა გამარჯვება 221
*სუფთა გრძობა 221
სუფთა ეზო 221
სუფთა ზეწარი 221
სუფთა ლოგინი 221
სუფთა ოთახი 221
სუფთა პერანგი 221
სუფთა ფეხსაცმელი 221
სუფთა ქაღალდი 221
სუფთა წერა 221
სუფთა ჭურჭელი 221
სუფთა ხელები 221
*სუფთა ხმა 221
სუფრისტი 271
სქ. - სქოლიო 131
სცემა (მან მას) 184
სცივა 143
სცხელა 143
სცხია 143
სძავს 143
სძლია (მან მას) 183
*სძლიე შენი მტერი 183
სძლიე შენს მტერსა 183
*სწამლავ 142
სწამს 143
*სწავები 142
სწავეია 143
სწავოდა 155
სწორად 230
სწორედ 230
სწრაფ- 273
სწრაფად 156
სჭარბობს 248
სჭირს 143
სხაასხუბი 127
სხედებიან 149
სხდომა 150
*სხდომა არ შედეგა 244
სხდომა (ხალხის) 149
სხედან 149
სხეულაკი 272
სხვადასხვა საკითხი 126

სხვ. - სხვა 132
სხივები გაბრწყინდა 163
სხივი 265
სჯერა 73
ტაბაკა 271
ტაბიძის 110
ტაიჭი 219
ტანუარჯიში 268
ტანი 265
ტარასი 111
*ტარასმა 111
ტაქსი 110
ტევალობა 271
ტელევიზია 273
ტელეფონ-ავტომატი 130
*ტემპერატურა დაიწია 183
ტემპერატურამ დაიწია 183
ტენიანი 272
ტერენტი 111
ტერორი 77
ტერფი 264
ტექპლრიცხვა 273
ტექნოშასხურება 273
ტექნიკა 77
ტექნიკუმი 77
ტექნიკური 77
*ტეხავს 147
ტეხდა 147
ტეხს 147, 149, 151
*ტევირთულობს 248
ტი-ბი-სი - TBC 134
ტი-ბი-სიმ 135
ტირი 142
ტიუტრევი 76
*ტიკიელი მიაყენა 244
ტოლი 127
ტოლიატი 75, 119
ტოლსტოი 112
ტოლ-ტოლი 127
ტოტი 264
ტრაემა მიაღებინა 244
*ტრაემა მიაყენა 244
ტრამეაი 110
ტრანსლაცია 77
ტრანში 234
ტრასიკა - TRACECA 134
ტრედუნობი 76

ტრენერი 235
ტრენინგი 235
*ტრენიროკა 235
ტრეტიაკოვი 75
ტრეფიკინგი 234
ტრიპოლი 112
ტრიპოლიმდე 112
ტროცკისტი 271
ტ. - ტომი 131
ტ. - ტონა 132
ტუბერკულოზი 220, 269
ტყუილი 224
უამპუტაციო 270
უამრავი ხალხი ირეოდა 164
უარეყო 153
უარეყოს 153
უარეყოფ 153
უარეყვია 153
*უარეყვია 153
უარეყოფა 240, 268
უარეყოფითი 265, 269
უარეყოფილი იყო 152
უარეყოფილ იქნა 152
უარეყოფს 153
უბან-უბან 127
უბე 229
უბრად 156
უბრძანა 222
უგულბებლყოფ 153
უგულბებლყოფა 240
უგუნური 226
უდავო 155
უდარაჯებს 248
უდავას 150
*უდებატოდ 275
უდელმამო 130
უდის 110
უებარი 230
უებრო 230
უეფა - UEFA 134
უვერტიურა 76
უენებელყოფ 153
უენებელყოფა 153, 214, 276
უზმად 156
უზრუნველყოფ 153
უზრუნველყოფელი 153
უზრუნველყოფილი არიან 152

*უზრუნველყოფილი არიან 152

უზუსტობა 233
უთავო 155
უთაური 154
უთხარი 141
*უთხარი (მე) 141
უთხრა 221-2
უინციაცივობა 154
უკან 108-9
უკანა 224
უკარნახებს 248
უკეთ 156
უკვდავება 267
*უკრიტიკო 275
უკუბიბი 272
უკუევალებ 153
უკუეკავშირი 272
უკუმოქმედი 272
უკუქმდება 240
უკუძალა 272
ულაზათი 224
ულამაზო 224
უმალ 108
უმეტრება 267
უმი 69
*უმოქმედობს 276
უნაგოდ 155
უნდა აღინიშნოს 194
უნივერსალი 133, 273
უნიფორმა 273
უპასუხა 222
უპასუხებს 247-8
უპატაკებს 248
უპე 229
უპერსპექტივობა 154
უპირატესი 268
*უპრობლემოდ მიაღწია მიზანს 238
ურთიერთგავლენა 272
ურთიერთდაპირისპირება 272
ურთიერთობა 267
*ურთიერთობს 276
ურთიერთქმედება 272
ურჩია 222
უსათუოდ 156
უსამართლო 224
უსაყვედურებს 248
უსახლკარო 130
უსინდისო 226

უსუფთაო 224
უსწორმასწორო 127
უტეებს 241
უტოპიური 271
უფლება 268
უჭე 69
უღლება 240
უყურებ 103
უშანგი 111
*უშანგი 111
უშმის 110
უშველაო 176
უშრება 150
უჩანს 150
უცბად 156
უცბადვე 157
*უცბათ 157
უცებ 219
უცვლელია 245
უცვლელი დარჩება 245
უცოლშვილო 130
უცხო 69
უცხო სხეული 274
უძლურება 267
უძრავობა 267
უწმინდური 223-4
უხვი 69
უხრედი 271

*უარი 71
*უამინტონი 71
*უამლი 71

ფაილი 234
ფარდობითი 272
ფართო აღიარება 251
ფარული 270
ფარში 108
ფატი 111
ფაქტია 245
ფაქტობრივი 272
ფეთქებადი 271
ფეთქებადსაშიში 273
ფელინი 112
ფენოვანი 272
ფერებით 241
ფერხდება 244
ფეხს იღვამს 251
ფეხქვეშ 109

ფეხქვეშ თელავს 192
ფიდე - FIDE 134
ფილანთროპია 77, 269
ფილოლოგია 273
ფილოსოფია 273
ფინიშის სწორზე 192
ფიფა - FIFA 134
ფლანგთამუა 273
ფოთლებმა დაიწყეს (ორთოლა) 163
ფონენლოსკოპი 273
*ფონზე გასელისას 242
ფონში გასელისას 242
ფორუმი 250
ფოტოგრაფია 273
*ფრენა იწარმოებს 243
ფრთელი 271
ფრთხილი 215
ფრიად 156
ფრიდონი 111
ფრინავ 142
ფრონტის წინა ხაზზე 192
ფსიქიკა 77
ფსიქიკური 269
ფსიქოლოგია 77
ფსიქოპათია 77
*ფსიხიკა 78
ფულისტი 271
*ფურცელზე, სადაც 168
ფშაური 154

ქალაქკომი 133
ქალბატონები 220
ქალდანი 110
ქალები 220
ქალ-ვაფი 128
ქანი 270
ქანობი 270-271
*ქატური 276
ქაოსური 276
ქართლ-კახეთ-იმერეთი 128
ქარისშიფრი 273
ქმლ 133
ქმლ-ოს 135
*ქმდამაღობს 153
ქრქი 262-264
ქვადება 156
ქვებს შუა 108
ქვევით 108-109
ქვევი 219

*ქვეით 109
 ქვეითობა 245
 ქვეკლასი 272
 ქვემდებარე 239-240
 *ქვემოლ 109
 ქვემოდან 108
 ქვემოთ 108-109
 ქვემოთ//ქვეით 156
 ქვესაღვური 272
 ქვესახეობა 272
 ქვესისტემა 272
 ქვეშ 108
 ქვეცნობიური 272
 ქვითკირი 128
 *ქილერი 276
 ქიმიური რეაქცია 274
 ქიშკინა 273
 ქიშკარა 111
 *ქიშკარა 111
 ქლიაი 72
 *ქლინთონი 73
 ქლორი 77
 ქნალობა 267
 ქოლერა 77
 ქორელი 271
 ქიხმახი 127
 ქრესტომათია 77
 ქრიზანთემა 77
 ქრონიკა 77
 ქრონოლოგია 77
 ქრონომეტრაჟი 77
 ქსე 133
 ქსოვ 142
 *ქუდს ატარებს 243
 *ქვეითი 73
 ქუთაისი! 112
 ქუჩა-ქუჩა 127
 ქუეი 111

 ღამე მშვიდობისა 232
 *ღამე ნებისა 232
 ღარაკი 272
 ღარობი 271
 *ღებულობს (წერილს) 248
 ღერი 229
 ღერი 229
 ღვაწლი დასდო 231
 ღვაწლი/წელილი მიუძღვის 231
 ღვთად 106
 ღვთით 106

ღვთის 106
 ღვინით 106
 ღვინის 106
 ღვრის 151
 *ღზრდის 145
 ღია მოტეხილობა 274
 ღილაკი 272
 ღიობი 271
 ღირებულება 268
 ღირსების გრძობა 232
 *ღირსების მუნდარი 232
 ღირსეული დახვედრა 197
 ღირსეული შეხვედრა 251
 ღირსი 267
 ღმრთად 106
 ღმრთით 106
 ღმრთის 106
 ღონიერად 156
 ღონისძიებები ტარდება 246
 ღონისძიებებს ატარებენ 246
 *ღონისძიებებს გაატარებს 243

 ღრმა კრილობა 274
 ღრუებრივი 272
 ღუნვადობა 271

 ყალიონი 219
 *ყელსახვევს ატარებს 243

 ყვარდა 154
 ყვარლის 110
 *ყველა გაეხვივნენ 164
 ყველა მსურველი 126
 *ყველამ უნდა ვებრძოლოთ 183

 ყველანი გაემართნენ 164
 ყველანი იდგნენ 163
 *ყველასთან ჩხუბობს 248
 ყველას ეჩხუბება 248
 ყველა უნდა ვებრძოლოთ 183

 ყვლიყა 147
 *ყვლიყავს 147
 ყვლიყა 147
 *ყვლიყავს 147
 ყნვისძიური 273
 ყნულმჭრელი 192
 ყოდა 154

ყიოდეს 154
 ყმა 230
 ყოვლად 156
 ყოფიერება 271
 ყოფითი პრობლემა 124
 ყოფითს პრობლემებს 124
 ყოფს (ყო) 153
 ყრა 150
 ყრია 149
 ყრილა 149
 ყრის 149
 ყრმა 230
 ყურმილი 233

 შავი ოქრო 197
 შავი 155
 შალიაძინი 75
 შანხაი 112
 შატბერაშვილი 112
 შახტ ზედა 273
 შდრ. - შეადარე 131
 შეაარალებს 71
 შეაკეთებს 244
 შეარემონტებს 244
 შეაუასა 244
 შეასრულა 244
 შეაცდინა 244
 *შეაცვლევი 151
 *შეაცვლეინა 151
 შეახსენა 222
 შეგვაშინებსო 175
 შედარება 265
 შედგა 142, 244
 შედგება 244
 შედეგები ცნო 144
 შედეგი 269
 შეედავა 222
 შეეამათა 222
 შეეკითხა (ის მას მას) 183
 შეეკასუხა 222
 შეესიტყვა 222
 შეეწინააღმდეგა 222
 შეეხვეწა 222
 შევარდნაძისტი 271
 *შევისწირავ 143
 *შევერაცხყავი 153
 შევწირავ 143
 შეზარხოშებული 220
 შეთანხმების მოღწევა 251
 შეიგინა (ის) 184

შეიყვანეს 247
 შეიძლება ითქვას 251
 *შეკეთებას ჩაატარებს 244
 შეკვეცს 147
 შემავრთებელი ქსოვილი 274
 შემატა (მან მას ის) 142
 შემატებს 143
 შემღვარი 244
 შემღვომ 108
 შემღვ 108
 შემეცნებითი 272
 შემოსვამს 148
 შემოვილანა 247
 შემოთავაზებულ იქნა 152
 შემოქმედებითი 267
 შემოწმება 219
 *შენარჩუნდება 245
 შენი მხრივ 109
 შენკენ 108
 შენსაგან 107
 შენს ძმად 118
 შენს ძმას 118
 შენ შესახებ 109
 *შენ ძმად 118
 *შენ ძმას 118
 შერაცხალობა 271
 შესავალი 220
 შესანიშნავ 220
 შესახებ 108
 შესახებაობა 230
 შესღავებია 143
 შესღვა 142
 შესთავაზებს 143
 შესციოდა 144
 შესძლებლობა 143
 შესწავლილ იქნა 201
 შესწავლილობა 271
 შესწამებს 143
 შესწირავს 143
 შეტევა 220
 შეტევაში 241
 შეტევა წამოიწყო 241
 შეუაშანაგებს 71
 შეუიარაღებს 71
 შეუპაპავია 148
 *შეურაცყოფა 73, 103
 შეურაცხყოფ 153
 შეურაცხყოფია 153
 შეურაცხყოფა 73, 103
 შეურაცხყოფს 153

*შეურაცყოფა 103
 შეურტა 241
 შეუძლებელი შეძლო 144
 შეფარდებითი 272
 *შეფასება მისცა 244
 *შეფერხებას განიცდის 244
 შეჭოფიანებული 220
 შელაღადა 222
 შემყოფიებას გამოთქვამს 251
 შეცდომა გაეპარა 244
 *შეცდომა დაუშვა 244
 შეცდომა მოუვიდა 244
 *შეცდომაში შეიყვანა 244
 შეციება 155
 შეციება 155
 შეძლეს 215
 შეხება 267
 შეხედა (მან მას) 142, 182
 შეხედეულება 230
 შეხვედრა 250
 *შეხვედრა შედგა 244
 შეხვედრია 150
 *შეხვედრილიყვნენ 150
 *შეხვედრილიყო 150
 *შეხვედრიყო 150
 შეხვედროდა 150
 შეხვედროდეს 150
 შეხმადეს 143
 შეჰპირდა (ის მას მას) 183
 შეხულებს 233, 268
 შეეკლმოფრენი 233
 *შეიღმეტი 114
 შთაბეჭდილება 145, 240
 შთაგონება 145
 შთანთქმული 146
 შთანთქმეს 148
 შთანთქმული 148
 შიგნით 109, 156
 შიღისი 134
 შინაარსი 233, 268
 შინაშეხვედრული 233
 შიშს გვიწერგავდა 249
 *შიშს წერგავდა ჩვენს გულში 249
 შიღისი 151
 შობალობა 271
 შორიახლოს 108, 128
 შორის 108

შორიშორის 128
 შორის 223
 შის 135
 *შრამი 235
 შრე 264
 შრეებრივი 272
 შრომადაღ 233
 *შ. რუსთაველი 131
 შრ. – შრომა 131
 შტი 264
 შტრაიკბრეხური 76
 შუა 108
 *შურდელისაგან 107
 შხამა 271
 ჩაატარებს 243
 ჩავინება 145
 ჩავარდა 149
 ჩავარდება 149
 ჩავარდნილა 149
 ჩაბურტყუნა 222
 ჩაი 110
 ჩაიკოესკი 112
 ჩაილაპარაკა 222
 ჩამიყვამს 148
 ჩანასახი 269
 ჩანთქავს 148
 ჩანთქმა 148
 ჩასწირის 143
 ჩასძახებს 143
 ჩაუნთქავს 148
 ჩაკვენილან 149
 ჩაკვივდებთან 149
 ჩაკვივდენ 149
 ჩემ გარდა 109
 *ჩემგან 107
 ჩემი მხრივ 109, 157
 *ჩემი პრობლემა არ არის 238
 *ჩემის მხრივ 109
 ჩემკენ 108
 *ჩემ მეგობარს 118
 *ჩემ მეგობარად 118
 ჩემ მიერ 109
 ჩემსაგან 107
 ჩემს იქით 109
 *ჩემსკენ 108
 ჩემს მეგობარს 118, 123
 ჩემს მეგობარად 118
 *ჩემულობს 248
 ჩემ წინაშე 109

ჩეხდა 147
ჩეხს 147
ჩვენ 194
ჩვენ გამო 109
ჩვენგანი 119
ჩვენ და თქვენ შორის 109
ჩენი აზრით 251
*ჩენი ტახტი გააუქმა 249
ჩვენკენ 108
*ჩვენ მეგობარს 118
ჩვენსავით 107
ჩვენს ბედს ძალლი არ
დაპყვეს 144
ჩვენს მეგობარს 118
ჩვენ შორის 109
ჩვეულებისამებრ 251
ჩვიდმეტი 114
ჩიბუხი 219
ჩინებულ 220
ჩიოდა 154
ჩონჩხელი 271
ჩქამიერი 272
ჩქამიერი ბგერა 274
ჩქამიერობა 272

ცაიტნოტი 76
ცალი 220
ცალმზრივობა 154
ცამეტი 103
ცანავა! 112
ცასავით 107
ცაო 106
ცდა 269
ცდები 142
ცეკავშირი 133
ცენტრისტი 271
ცურად 156
ცესკო 135
ცეცხლგამძლე 273
ცეცხლმჭობი 270
ცეცხლსაქრობი 240
ცეცხლსაშიში 241
ცვაიგი 76
ცვალებადი 267
ცვალებადობა 267
ცვეთა 147
*ცვეთავს 147
ცვეთილობა 271
ცვითა 147
*ცვითავს 147
328

ცვლის 151
ციფი იარაღი 274
ციფილიზებული 226,
229
ციფილური 226, 229
ციფნი ნამცერვენი ცისანი
125
ცისკარი 129
ციურიხი 76
ცნება 229
ცნობიერება 267, 272
ცნობიერი 272
ცოლ-ქმარი საუბრობდა 164
ცოლ-ქმარი კარგავდნენ
(იმედს) 164
ცოლ-შვილი 130
ცოლშვილიანი 130
ცრუმეცნიერება 273
ცრუმოწმე 240, 273
ცრუპატრიოტი 273
ცრურწმენა 273
ცრუ სახსარი 274
ცრუნინასწარმეტყველი
240
ცუდად 156
*ცუდათ 157
ცული 219
ც - ცენტნერი 132
ცხადვეაუი 153
ცხადვეყოფ 153
ცხადმიყვია 153
ცხადყოფს 153
ცხენდაცხენ 128
ცხენი 219
ცხენოსნობა 272
ცხვირწინ 109
ცხვრები მისცვიოდნენ 119
ცხრაასმეჭვიდმეტე 115
ცხრა მთას იქით 109
ცხრა-ნახევარი 116
ცხრა ძმამ გაიყო 164

ძაბვა 233
ძალას ინარჩუნებს 245
*ძალაში 245
*ძალაში რჩება 245
ძალმძის 153
ძალოვანი 72
ძალოუს 153
ძალ-ლონე 128

*ძალლები ეცათ (ქურდებს)
166
ძალლები ეცნენ (ქურდებს)
166
ძალლებს ეცათ (სუნი) 166
ძალლი ეცათ 166
*ძალლი სცემა 184
ძალლს სცემა 184
ძე 113
ძელაკი 272
ძველად 156
ძიების მიმართულება 251
ძილი ნებისა 232
ძირს 108
ძლებ 142
ძლიერად 156
ძლიერება 267, 271
ძმათა ერთობა 124
ძმათა ერთობამ 124
ძმის სახლი 124
ძმისწული 128
ძუელი 71

წალიკა 271
წამდაუნუმ 129
წამისვამს 148
წამიწამს 128
წამლაე 142
წამოაძახა 222
წამოიძახა 222
წამოიძახეს 222
წამწამი 127
წარდგენა 146
წარედგინა (ანგარიში) 201
(წარ)ვადგენ 146
წარვადგინე 146
წარმატებას ვერ აღწევენ 244
წარმიდგენია 146
წარმოდგენა 145, 240
წარმოდგენილი იყო 243
წარმოდგენილ პრობლემას
243
წარმოება 267
*წარმოებს დამზადება 252
*წარმოებს დარიგება 243
წარმოებს მოლაპარაკება 251
წარმოვთქვამ 148
წარმოვთქვამდი 148
წარმოთქვა 222
წარმოთქმა 145

წარმოშობა 148
 წარმოშობა 145, 269
 წარუდგენს 146
 წასცხებს 143
 წასძახებს 222
 წაუკაფიანებს 71
 წაქრავს 143
 წებვადობა 271
 *წვერებზე ჩამორთმეული 242
 წვერებისათვის ჩამორთმეული 242
 წვერ-კორესპონდენტი 130
 წვერთული გიორგი 113
 წვერთლის 110
 *წერილი, სადაც 168
 წერს 151
 წესი 265
 წესიერება 271
 წესრიგი დაამყარა 244
 *წესრიგში მოიყვანა 244
 წვევამდელი 230
 წვავს 151
 წვები 142
 წვერ-ულვაში 129
 *წვლილი დასდო 231
 წვლილი შეიტანა 231
 წვრილ- 273
 წთ. - წუთი 131
 წიგნი ამხანაგისა 124
 *წიგნი, სადაც 168
 წიდასაჭერი 273
 *წილი მიუძღვის 231
 წილი უღვევს 231
 წილანის 110
 წინ 108
 წინა 109, 224
 წინააღმდეგ 108
 წინააღმდეგი 240
 *წინად 109, 157
 წინადადება 240
 წინადაცვეთა 240
 წინათ 108, 109, 156
 წინამორბედი 240
 წინამძღვარი 230
 წინამძღოლი 230, 240
 წინასწარმეტყველება 240
 წინაღ- 273
 წინაშე 108

წინა წლებთან შედარებით 242
 *წინა წლებისაგან შედარებით 242
 წინდაწინ 127
 *წინეთ 109
 წინსვლა 220
 წინ სწევს 251
 წირი 268
 წინწევანი 272
 *წმინდაეს 147
 წმინდა 221, 223-4
 წმინდა გამარჯვება 221
 წმინდა გრიზობა 221
 წმინდა გული 221
 წმინდა ენა 221
 *წმინდაეს 147
 წმინდა მოგება 221
 წმინდა მოვალეობა 221
 წმინდა ომი 250
 წმინდა საუბრე 221
 წმინდა სანთელი 221
 წმინდა სიყვარული 221
 წმინდა საქმე 221
 წმინდა სული 221
 წმინდა ტაძარი 221
 წმინდა ფიცი 221
 წმინდა ქართული 221
 წმინდა წყარო 221
 წმინდა ხმა 221
 წმ. - წამი 131
 წნევა 233
 წოდებითი 272
 წინადადება 271
 წრედი 271
 წრფივი 225, 272
 წუთიწუთს 128
 წყალბადი 240
 წყალგაღმა 109
 წყალში 273
 წყალნი ცვიანი 163
 წყალსადენი 240, 270, 273
 წყალსაზიდი 240
 წყალქვეშა 240, 273
 წყალშუა 109
 წყალწყალა 127
 წყარომდე 108
 წყარონი მთისა 126
 წყარონო მთისა 126
 წყაროსავით 107

წვევტა 147
 წვევტის 147
 წვევტა 147
 წვევლოვანი გასტრიტი 274
 წვეთთან 108
 წ. - წელი 131
 წწ.-ში 132
 წწ. - წლები 131
 ჭარბობს 248
 ჭვავს 148
 ჭერქვეშ 109
 ჭეშმარიტება 267
 ჭიკჭიკი 127
 ჭიშკარი 103
 ჭლეკი 220, 269
 ჭრელ-ჭრელი 127
 *ჭრილობა მიაყენა 244
 ჭრის 151
 ჭური 219
 ჭუჭყიანი 223-4
 ჭყანტა 271
 ჭყვლტს 151
 ბევრლოვანი გალატრი-
 ალება 250
 ბაზზე 108
 ბაღში დასხდა 165
 ბაღში მიანყდა 164
 *ბაღისაღმა სამსახური 242
 ბაღის ნღობის
 გამართლება 250
 ბაღის ნება 250
 ბანგრძლივობა 154
 ბანდახან 127
 ხანი დაყო 144
 ხანჯალი 219
 ხარხარი 127
 ბატყ 147
 ბატყის 151
 ხდება 245
 ხდება ზეგაუგონა 245
 ხდება ზემოქმედება 245
 ხდება ჩამორჩენა 245
 ხვედვითი 267
 ხეები მალელები 125
 ხეები ხმელები 125
 ხვე-ხვე 127

სარჩევნი

შესავალი.....	3
1. საგნის განსაზღვრა. მეტყველების კულტურა და საერთო კულტურა.....	3
2. „ქართული მეტყველების კულტურის“ კურსი.....	8
3. მეტყველების კულტურა და ნორმა.....	9
4. ქართული მნიგნობრობის წარმოშობისა და განვითარების პრობლემა.....	12
5. ქართული სალიტერატურო ენის ისტორიისათვის.....	20
6. ქართული ეროვნული ენა, სალიტერატურო ენა და სახელმწიფო ენა.....	24
7. რა ადგილი უკავია ქართულ ენას მსოფლიო ენათა შორის?.....	28
8. ქართული სალიტერატურო ენის ნორმალისზაცია: ნორმათა დადგენის საფუძველი და ისტორიული ეტაპები.....	30
9. სალიტერატურო ენის ნორმათა დადგენის ძირითადი პრინციპები.....	34
I ორთოეპია.....	40
1. ორთოეპიის საგანი და ამოცანები.....	40
2. რა უნდა დაიძლიოს სტუდენტთა სამეტყველო პრაქტიკაში?.....	44
3. მეტყველება და პიროვნების ფსიქოლოგია.....	46
4. როგორ შევარჩიოთ სამეტყველო ამოცანის შესატყვისი ტექსტები?.....	47
5. რა ძირითადი მოთხოვნები უნდა გავითვალისწინოთ წარმოთქმის დროს?.....	50
6. როგორ ავაგოთ ტექსტი და როგორ მოვეპყროთ აუდიტორიას?.....	55
7. ზოგი სხვა ინტონაციური თავისებურების შესახებ.....	58
8. სამეტყველო აპარატის აგებულება და მოქმედება.....	61
9. სამეტყველო სუნთქვა და მისი რეგულირება.....	65
10. ზოგი კონკრეტული საწარმოთქმო პრობლემის შესახებ.....	68
ა) ხმოვანთა მაგარი შემართვის საკითხი.....	68
ბ) ცხვირისმიერობის დაძლევის ამოცანა.....	69
გ) ხმოვანთა თავმოყრის საწარმოთქმო დაძლევა.....	70
დ) ზ ბგერის სწორად წარმოთქმის პრობლემა.....	71
ე) ლ ბგერის სწორად წარმოთქმის პრობლემა.....	72
ვ) თანხმოვანთა წარმოთქმასთან დაკავშირებული ზოგი საკითხი.....	72
ზ) უცხო ენათა სპეციფიკური ბგერების ქართულად გადმოცემის საკითხი.....	74

1. რუსული <i>ж</i> და <i>ю</i> დიფთონგები	75
2. გერმანული <i>ei</i> დიფთონგი	76
3. <i>la</i> -სა და <i>lu</i> -ს შემცველი უცხო სიტყვები	76
4. ლათინურიდან მომდინარე <i>qu</i> კომპლექსი	78
11. ტრანსლიტერაციის ძირითადი წესები.....	78
წარმოსათქმელი ტექსტების ნიმუშები	83
II ორთოგრაფია	102
სახელის ფორმაწარმოებასთან დაკავშირებული მართლწერის საკითხები	105
1. არსებითი სახელის ბრუნების ზოგი თავისებურება.....	105
2. თანდებულები და თანდებულიანი ბრუნვის ფორმები	106
3. საკუთარ სახელთა ბრუნების თავისებურებანი.....	110
ა) საკუთარ სახელთა ფუძის საკითხი	110
ბ) ი ფუძეხმოვნიანი საკუთარი სახელები	110
გ) საკუთარ სახელთა წოდებითი	112
დ) გვარ-სახელის ერთად ბრუნება	112
4. რიცხვითი სახელების მართლწერა.....	113
5. ნაცვალსახელთა მართლწერის საკითხები.....	116
ა) მისი და თავისი	116
ბ) თავისი და თავიანთი	117
გ) ეს, ეგ, ის.....	118
დ) ჩემს, შენს... მათს	118
ე) თითოეული	118
ვ) ჩვენგანი, თქვენგანი, მათგანი	119
ზ) ვინ და რა.....	119
თ) ნაწილაკიან ნაცვალსახელთა ბრუნება.....	120
როცა სახელები ერთად იყრიან თავს (მსაზღვრელ-საზღვრულის მართლწერა)	121
1. სახელების (მსაზღვრელ-საზღვრულის) ერთად ბრუნება	122
2. მსაზღვრელი სახელის შეთანხმება საზღვრულის მრავლობითთან	124
კომპოზიტების მართლწერის საკითხები	126
1. ფუძეგაორკეცებული სიტყვები	127
2. ნაირფუძიანი კომპოზიტები	128
სიტყვის შემოკლება და აბრევიატურა	130
ტიპობრივ სავარჯიშოთა ნიმუშები	136

ზმნის ფორმანარმოებასთან დაკავშირებული მართლწერის

საკითხები	140
1. პირის ნიშნების მართლწერა	141
ა) ვ- პირველი პირის სუბიექტის ნიშანი	141
ბ) ჰ- და ხ- პირის ნიშნები	142
2. ზმნისნიშნების მართლწერა	144
3. თემის ნიშნის გაჩენის ტენდენცია ზმნათა ერთ ჯგუფში	147
4. -ამ თემის ნიშნის შენარჩუნებისათვის	148
5. ფუძემონაცვლე ზმნათა თავისებურებანი	149
6. ორპირიანი გარდაუვალი ზმნების III სერიის ფორმები	150
7. შუალობითი კონტაქტის ფორმათა მართლწერა	151
8. შედგენილი შემასმენლისა და ე.წ. აღწერილობითი ვნებითის მართლწერის ზოგი თავისებურება	151
9. ზოგი რთულფუძიანი ზმნის მართლწერისათვის	153
სიტყვათა ფუძეში ვ ბგერის დაკარგვისა და გაჩენის ზოგი კანონზომიერება	154
ზმნიწუდის მართლწერისათვის	156
ტიპობრივ სავარჯიშოთა ნიმუშები	158
III. სიტყვათა სინტაქსური ურთიერთობის საკითხები	162
1. სუბიექტის (ქვემდებარის) რიცხვის ასახვა ზმნაში	162
2. ობიექტის რიცხვის ასახვა ზმნაში	165
3. დამოკიდებული წინადადების წევრ-კავშირთა შეხამების ზოგი საკითხი მთავარი წინადადების ასახსნელ წევრთან	166
4. ე.წ. სინტაქსური ასიმილაციის შემთხვევები	169
5. მიზეზისა და მიზნის გარემოებათა და მათი შემცველი წინადადებების აღრევის შესახებ	170
6. სხვათა სიტყვის მართლწერა	172
7. როდის გამოვიყენოთ ორმაგი უარყოფა?	177
8. წევრთა თანამიმდევრობის საკითხი წინადადებაში	179
9. ზოგი ზმნური კონსტრუქციის ცვლილებათა გასათვა- ლისწინებლად	182
ტიპობრივ სავარჯიშოთა ნიმუშები	184
IV. ფუნქციონალური სტილისტიკის საკითხები	188
1. ფუნქციონალური სტილისტიკის საგანი	188
ა) სამეცნიერო სტილი	193
ბ) პუბლიცისტური სტილი	196

გ) ოფიციალურ-საქმიანი სტილი	201
2. რა არის სტილი და როგორ იქმნება ის?	210
3. სინონიმია – როგორც სტილისტიკის საფუძველი	218
4. ანტონიმები	223
5. პარონიმები	226
6. ნეოლოგიზმები და ბარბარიზმები	232
7. ევფემიზმები და ვულგარიზმები	236
8. კალკები და უცხოენოვანი გავლენის ზოგი სხვა გამოვლინება	238
9. ენობრივი კლიშე	249
10. ტექსტი და მისი ძირითადი სტრუქტურული ნიშნები	252
ტიპობრივ სავარჯიშოთა ნიმუშები	258

V. სპეციალური ტერმინოლოგია

1. სპეციალური ტერმინოლოგია და მისი მიმართება საერთო ლექსიკურ ფონდთან	262
2. ტერმინოლოგიური ფენები და სპეციალური ტერმინთარმომქ- მნელი მოდელები	267
3. ტერმინოლოგიური შესიტყვებანი	274
4. ტერმინთა მართლწერისათვის	275
სავარჯიშოთა ნიმუშები	277

VI. კუნძტუაცია

სავარჯიშოთა ნიმუშები	280
.....	287

დანართი: საქმის ქალაღდები

ძირითადი ლიტერატურა

გამომცემლობა „**უნივერსალი**“

თბილისი, 0128, ი. ჯავახიშვილის გამზ. 19, ☎: 22 36 09, 8(99) 17 22 30

E-mail: universal@internet.ge